मिलिन्द-प्रश्न
MILINDAPANHA

अनुवादक

दुण्डबहादुर वज्राचार्य



वीर-पूर्ण स्मृतिग्रन्थ माला-१

मिलिन्द-प्रश्न

(मिलिन्दपञ्हपालि ग्रन्थ नेपाल भाषाय्)

अनुवादक

दुण्डबहादुर वज्राचार्य

प्रकाशक

पवित्रबहादुर वज्राचार्य
अशोकरत्न वज्राचार्य
हीरादेवी वज्राचार्य
वीर-पूर्ण पुस्तक संग्रहालय
गाबहाल, ललितपुर-१८, नेपाल ।

जिमिगु प्रकाशित सफूत

१. पायासि सूत्र
२. The Buddha, The Truth and The Human Beings
३. महापरित्राणया संक्षिप्त परिचय
४. इतिवुत्तक
५. मांयात निर्वाण-स्वाँ
६. बौयात निर्वाण-स्वाँ
७. मिलिन्द-प्रश्न
८. महापरिनिब्बान-सुत्त
९. दीघनिकाय
१०. कम्मट्ठान-दीपनी
११. पूर्णबहादुर स्मृतिग्रन्थ
१२. मज्झिमनिकाय
१३. संयुत्तनिकाय

बुद्ध संवत् : २५४३
नेपाल संवत् : १११९
विक्रम संवत् : २०५६
ईस्वी संवत् : १९९९

थुगु ग्रन्थ हानं छापे याना दान याःम्ह
द करपोरेट बडी अफ द बुद्ध एजुकेशन फाउण्डेशन
११ औं तल्ला ५५, हाङ चाउ एस. रोड, सेक्सन १,
ताइपेइ, ताइवान आर. ओ. सी.

(ताइवानय् पुनर्मुद्रण जूगु)
१९९९ अप्रिल, ५००० प्रति

Bir-Purna Memorial Publication Series No. # 1

MILINDAPANHA

(Questions of Milinda In Nepal Bhasha)

Translated from Pali

by

Dunda Bahadur Bajracharya

Published by

Pavitra Bahadur Bajracharya

Ashok Ratna Bajracharya

Hera Devi Bajracharya

Bir-Purna Pustak Sangrahalaya,

Gabahal, Lalitpur-18, Nepal.

Works by the Same Author

The Iti-vuttaka of Khuddhaka Nikaya (Nepal Bhasha)
Milindapanha (Questions of King Milinda in Nepal Bhasha)
Mahaparinibban Sutta (Nepal Bhasha)
The Digha Nikaya (Nepal Bhasha)
Purna Bahadur Bajracharya Commemorative volume
Praggananda Commemorative volume (co-editor)
Man-yata Nirwan-swan (A Nibban Flower to the Mother)
Ba-yata Nirwan-swan (A Nibban Flower to the Father)
Baishakha Mahotsava (A collection of scholarly Articles on Buddhism)
The Majjhim Nikaya (Nepal Bhasha)
The Samyutta Nikaya (Nepal Bhasha)

First Edition	1984
First Impression	1999

जिमि पूज्यपाद मांयात
थुगु मिलिन्द-प्रश्न
च्वंनिसें क्वथ्यंक छधाः ब्वना न्यंकेगु
मनं तुनागु खः

हानं,
जिमि पूज्यपाद मांमं
बारंबार जित च्वयेका बिज्यागु नं खः
"बाबु ! छं गुबले जक सफू छापे याये
सिधयेकी थें"

वसपोल दिवंगत पूज्यपाद मां
वीरमाया वज्राचार्यया पुण्य स्मृती
समर्पण यासें
जिं प्रार्थना याना

"मां, जिगु थ्व ज्या फुक्क जुल छपिंत हे
तुषिताभुवनय् च्वना बिज्यायेमा निर्वाण मलातले ।"

दुण्डबहादुर वज्राचार्य

विषय-सूची

१. बाहिरकथा

१. पूर्वयोग

मिलिन्द-प्रश्न

(क) लक्षण-प्रश्न

१. महावर्ग

२. अद्धानवर्ग

३. विचारवर्ग

४. निर्वाणवर्ग

मिलिन्द-प्रश्न

(ख) विमतिक्षेदन-प्रश्न

५. बुद्धवर्ग

६. स्मृतिवर्ग

७. अरूपधर्म-व्यवत्थानवर्ग

मेण्डक-प्रश्न

१. ऋद्धिबलवर्ग

२. अभेदवर्ग

३. प्रणामितवर्ग

४. सर्वज्ञज्ञानवर्ग

५. संसर्गवर्ग

अनुमान-प्रश्न

१. बुद्धवर्ग

२. निष्प्रपञ्चवर्ग

३. वेस्सन्तरवर्ग

४. अनुमानवर्ग

उपमाकथा-प्रश्न

१. गधावर्ग

२. समुद्रवर्ग

३. पृथ्वीवर्ग

४. उपचिकावर्ग

५. सिंहवर्ग

६. माकःवर्ग

७. लःघःवर्ग

संकेत-सूची

दी. नि. = दीघनिकाय

म. नि. = माज्झिमनिकाय

सं. नि. = संयुत्तनिकाय

अं. नि. = अंगुत्तर निकाय

खु. नि. = खुद्दकनिकाय

धम्म. प. = धम्मपद

सु. नि. / सुत्त. नि. = सुत्तनिपात

थेर गा. = थेरगाथा

जा. = जातक

धम्म. अ. क. = धम्मपद अट्ठकथा

पा. मि. = पालि भाषाया मिलिन्द-प्रश्न

व. मि. = वर्मी लिपि अथबा वर्मी भाषाया मिलिन्द-प्रश्न

सि. मि. = सिंहली भाषाया मिलिन्द-प्रश्न

स्या. मि. = थाइ भाषाया मिलिन्द-प्रश्न

हि. मि. = हिन्दी भाषाया मिलिन्द-प्रश्न

पिका: पाखें

बौद्ध वाङमयय् मिलिन्द-प्रश्न नं छगू अद्वितीय ग्रन्थ खः। बर्माय् बु. सं. २४९८ स जूगु छट्ठ संगायनय् मिलिन्द-प्रश्नयात नं बुद्धवचन समान मान्यता बिया त्रिपिटकया सुत्तपिटकयागु खुद्दक-निकाय अन्तर्गत समाबेस यागुलि नं थ्व खँ प्रमाणित याः। थुजागु महत्वपूर्ण ग्रन्थयात किजा दुण्ड बहादुर (सानुभाइ) वज्राचार्य एम. ए., बी. एल. पाखें तःदँ मच्छि अथक परिश्रम याना अनुवाद याना झी न्ह्योने तया बिल। थुजागु ग्रन्थ पिकायेगु सौभाग्य चूलागुलि किजा दुण्ड बहादुरयात धन्यवाद बिया च्वना।

ग्रन्थ पाठकपिनि न्ह्योने दु। पाठकवर्ग पाखें थुगु ग्रन्थ द्वारा यथाभूतं सद्धर्म खंका सिइका अन्तय् थःपिके दया च्वंगु शंकायात निवारण याना शुद्ध बुद्ध-धर्म साक्षात्कार याये फत धाःसा जिमिगु थुगु प्रयास सफल जूगु भापिये। थथे हे बौद्ध विद्वानपिनि पाखें चकंगु नुगलं हर्ष-पूर्वक सल्लाह साहुति बिया थ्वयात स्वीकार याना दी, विज्याइ धयागु नं अनुरोध दु।

जिमिगु इच्छाकथं थुगु मिलिन्द-प्रश्न ग्रन्थ सदांया निंति लुमंके बहःह्म अनन्त गुणं सम्पन्नह्म जिमि मांया जीवन कालय् हे प्रकाशित याना वसपोलयात लःल्हाये माःगु खः। थुकिया निंति इलय् हे प्रेसय् बिया थःह्मं हे प्रूफ स्वया किजां प्रेसयात ल्हि ल्हि च्वयेका नं च्वंगु खः। परन्तु जिमिगु भाग्यया विडम्वना धाये अथवा

प्रेसया प्रमाद धाये थुगु ग्रन्थ वसपोल मां वीरमाया वज्राचार्ययात लः ल्हाये मखंक हे गत २०४० साल माघ ८ गते आइतबार सन्ध्या इलय् ७५ दँया उमेरय् वसपोलं जिमित तोता बिज्यात । वसपोलया अनित्य-शरीर थन मदये धुंकूसां मांया प्रति काय् म्ह्यायुपिनि श्रद्धा व कर्तव्य न्ह्याबलें अथे हे दया च्वनिगु जुया थुगु ग्रन्थ व्यावहारिक भाषाय् मरणोपरान्त समर्पण जुया च्वसां नं यथार्थय् वसपोलया ल्हातय् हे लः ल्हाना च्वनाथें जिमिसं ताया ।

आःतक नेपाल भाषाय् बुद्ध वचन त्रिपिटकया निगू प्यंगू जक चिचिधंगु ग्रन्थ ब्वने दया च्वंगु इलय् मिलिन्द-प्रश्नथें जागु बौद्धपिनि प्रत्यंक छेंय् छेंय् छगू छगू संग्रह याना तयेवहःगु थुगु ग्रन्थ पिकाये दया जिमित लय्ता वः। पाठकवर्गपाखें जिमित प्रेरणा प्राप्त जुल धाःसा किजा दुण्ड बहादुर अनुवाद याःगु ग्रन्थ दीघनिकायथें जाःगु बुद्धवचन त्रिपिटकया छगू पिटक ग्रन्थ नं याकनं पिकया सद्धर्मया सेवा याये खनी धका नं आशा याना ।

निगू शब्द

दुण्ड बहादुर (सानुभाइ) वज्राचार्य एम. ए., बी. एल. पाखें मिलिन्द-प्रश्नथें जाःगु गहनगु विषयया सफू अनुवाद याना बिज्यात । तःगु मच्छि भाषाय् अनुदित जुया च्वंगु मिलिन्द-प्रश्न सफूलिसे तुलना याना तयार याना बिज्यागु थुगु ग्रन्थया प्रामाणिक उपयोगिता पाठकवर्गया निम्ति म्ह जुइ मखु धइगु जिगु पुरा विश्वास दु ।

थुगु ग्रन्थ नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाया दकसिवे च्वय्यागु "सद्धम्म कोविद उपाधि" परीक्षाया पाठचक्रमय् दुथ्याना च्वंगु दु ।

न्ह्यागु नं बौद्ध ग्रन्थ ब्वनेत पालि व संस्कृत सम्बन्धी पुवंक भाषाज्ञान हे मदुसां म्ह नि थुपिं भाषाया प्राविधिक व दार्शनिक स्तरया शब्द ज्ञान मदयेकं छकोलं थुइके अःपु मजू । मिलिन्द-प्रश्न ब्वनेत नं सामान्यतया साधारण बुद्ध-धर्म सम्बन्धी आधारभूत ज्ञानया आवश्यक दु । मिलिन्द-प्रश्न थें जाःगु गहन विषयय् अध्ययनया निम्ति पाठकवर्गपिसं नं थःगु बौद्धिकस्तर थकाये माःगु जुया च्वन । अभ्यास दयेका थुगु ग्रन्थ गुलि अध्ययन याना यंकल उलि हे बुद्ध-धर्मया वास्तविक स्वरूप म्हसीके फइ । बुद्ध-धर्म सम्बन्धी थःपिंके दयेफुगु शंका समाधान याये फइगु– थुगु ग्रन्थया थ्व हे मूल विशेषता खः ।

थुगु ग्रन्थ अनुवाद कार्य दुण्ड बहादुर वज्राचार्य तःदँमछि अथक परिश्रम याना पूवंका बिज्यागु खः । थुजोगु कथिनगु ज्याय् उत्साहित जुया तन मन धन ब्रिया बिज्यागुलि वसपोल धन्यवादया पात्र जू ।

थुगु ग्रन्थय् प्रयोग जूगु भाषा तस्सकं यइपुसे च्वं, हिसि दयेक न्यने यइपु, ग्रन्थया शब्द, पद, भाषा, उपमादि छगू छगू पतिकं सूक्ष्माति सूक्ष्म भावय् तकं अनुवादकं बांलाक ध्यान तया पालिया भाव व रस नेपाल भाषाय् नं हया बिज्यागु दु। थुजागु ग्रन्थ अनुवादया ज्याय् थःम्हं नं बर्मी भाषाया मिलिन्द-प्रश्नया आधारय् छुं खँ कना च्वना बीगु ज्या याये खना लय्ताः वः। अनुवादकया भाषा दक्षताया निंति न्ह्याक्व प्रशंसा याःसां म्ह हे जुइ। वडो हर्षया खँ खः, थथे हे अनुवादकया मिलिन्द-प्रश्नया भाषा शैलीथें हे बुद्धवचन त्रिपिटकया सुत्तपिटकया न्हापांगु ग्रन्थ दीघनिकाय नं वसपोलया मां दिवंगत जूगु असह्य दुःखया इलय् मांयात लुमंकेगु ज्या धका ४५ न्हुया दुने अनुवाद याये सिधय्केगु अधिष्ठान याना बिज्याना निर्धारित समय सिकं म्ह अवधी अनुवाद ज्या क्वचाय्का बिज्यात। झी सकल बौद्धपिनि निम्ति थ्व छगू तःधंगु उपलब्धी खः। थथे हे भविष्यय् त्रिपिटकया मेमेगु मूल ग्रन्थत नं अनुवाद याना यंके फयेमा धका शुभेच्छा ब्यक्त याना च्वना।

थुगु "मिलिन्द-प्रश्न" सफुतिं बुद्ध, बुद्ध-धर्म व बौद्ध-संस्कृति विषयया जिज्ञासुपिं पाठकपिन्त तःधंगु योगदान याइ; बुध्द, बुध्द-धर्म व बौध्द-संस्कृति विषयया बिद्यार्थीपिन्त थःगु ज्ञान गहन कथं प्रामाणिक कथं वृध्दि यायेत तिव बी, अले बौध्द विद्वानपिन्त नं थःगु धर्म व दर्शन सम्बन्धीया चिन्तन मननया क्रमय् तःधंगु ग्वाहालि बी धका जि दुनुगलंनिसें भलसा कया।

भिक्षु बुद्धघोष
केन्द्रीय परीक्षा नियन्त्रक
नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षा

जिगु धाःपू

बुद्धशासन लिसे परिचित जुइत, बुद्ध-धर्म सम्बन्धी ज्ञानवृद्धि यायेत तथा बुद्ध-धर्म सम्बन्धी जिज्ञासु महानुभावपिनि निंति शंका समाधान यायेत जोमदुगु मिलिन्दपञ्ह, मिलिन्दपञ्हा अथवा मिलिन्द-पञ्हो नामं बौद्ध वाङ्गमय् अत्यन्त प्रख्यातगु थुगु मिलिन्द-प्रश्न ग्रन्थ अद्वितीय खः। थुगु ग्रन्थ विश्वया ब्याक्व प्रमुख भाषाय् अनुदित जुइ धुंकूगु दु। अंग्रेजी, फ्रेञ्च, जर्मनी, इटाली आदि पाश्चात्य भाषाय् तथा सिंहली, बर्मी, थाइ, कम्बोडियन, चिनीया, हिन्दी, बंगाली आदि पूर्वीय भाषाय् आपालं वर्ष ह्लापा हे अनुदित जुइ धुंकूगु खः। अले विद्वानपिसं थथःगु भाषाय् अनुवाद याःबले थुगु ग्रन्थया नां नं थथःपिनिगु भाषां छूगु खने दु। बुद्ध संवत् २४२० स कोलंवों पिहाँ वगु थुगु ग्रन्थया नां 'मिलिन्द-प्रश्नय' जुया च्वन। थथे हे पश्चिम विद्वान T. W. Rhys Davids जुं, थ्व ग्रन्थया नां The Questions of King Milinda तया दीसा Finot, Louis जुं फ्रेञ्च भाषाया अनुवादय् Les Questions de Milindo तया दीसा ञानातिलोकं जर्मनी भाषाय् Die Fragen des Milindo नां तया दीगु खने दु। I. B. Horners जुं Milinda's Questions (मिलिन्दपञ्हा) धका नां बिया दिल। पूज्य पियरतन थेर, गुणरतन थेर व रतनसार थेरं सिंहली लिपी पालि (मागधी) भाषां सम्पादन याना बिज्यावले 'मिलिन्द-पञ्हो' नां छुना बिज्यात। श्री आर. डी. वाडेकरजुं सन् १९४० स दकले ह्लापां देवनागरीक लिपी सम्पादन याना दीगु ग्रन्थय् 'मिलिन्द-पञ्हो' नां दु। वयकया उगु संस्करण श्री वी. टेन्कनर जुया सन् १८८० या रोमन लिपिया प्रशिद्ध संस्करण 'मिलिन्दपञ्हा' या

आधारय् ख: । चीनी भाषाय् थुगु ग्रन्थयात 'ना-से-पि-ब्कु-किन्' ख: गुकिया अर्थ "नागसेन-भिक्षु-सूत्र" ख: । युनियन बुद्धशासन कौन्सिल, बर्मापाखें छट्ठसंगायनया संस्करणय् 'मिलिन्दपञ्ह' ख: । स्वामी द्वारिकादास शास्त्रीजुया देवनागरीक संस्करणय् मिलिन्दपञ्हपालि (मिलिन्दपञ्हो) खने दु । प्रकाण्ड विद्वान भिक्षु जगदीश काश्यप जुया हिन्दी अनुवादय् थुगु ग्रन्थया नां 'मिलिन्द- प्रश्न' ख: ।

आ:तकया दकले पुलांगु मिलिन्द–प्रश्न तालपत्रय् ल्ह्यया तगु ग्रन्थ ख: । श्री लंकाया दोणीनगरय् च्वंम्ह दोणाचार्य न्यनाथें च्वयागु ख: धका ग्रन्थया अन्तय् उल्लेख याना त:गु दु । साथे वयकलं थ्व ग्रन्थयात 'मिलिन्दराजपञ्हो' नां बिया त:गु दु[1] । त्रिपिटकय् दकले त:धंम्ह अट्ठकथाचार्य बुद्धघोष थेरं मिलिन्द–प्रश्न ग्रन्थया गुवलें उल्लेख याना बिमज्या: परन्तु नागसेन थेर, आयुष्मान् नागसेन, थेर धका जक थ:गु अट्ठकथास यत्रतत्र उल्लेख याना बिज्यागु दु । अट्ठसालिनी अट्ठकथास आचार्य बुद्धघोष थेरं ग्रन्थया नां, न्ह्यथनेगु सिवे भदन्त नागसेनयात हे श्रेय बिया न्ह्यथना बिज्याना च्वंगु दु ।

भगवान् बुद्धया महापरिनिर्वाणं न्यास: दँ लिपा अर्थात् थनि करीव निद्वो दँ ह्लापा यवन (ग्रीस) याम्ह जुजु मिलिन्द उत्तर भारत त्याका सागल (वर्तमान स्यालकोट) यात राजधानी याना राज्य यात । थुकथं वसपोल छम्ह ऐतिहासिक जुजु ख: । जुजु मिलिन्दया खँय् व्हीके दुगु दकसिवे विश्वसनीय साधन मध्यय् वसपोलया ख्वा अंकित याना त:गु मुद्रा ख: ।

जुजु मिलिन्द बौद्ध ख: । महाराज अशोकं थ:गु राज्यकालय् विभिन्न चतुर्दिशाय् धर्म प्रचार याके छ्वगु मध्यय् यवनय् नं धर्मदूत छ्वया बिज्यागु जुया च्वन । थुगु धर्मदूतया खँ व मिलिन्द जुजुयागु खँ शासनवंसय् सविस्तारं उल्लेख याना त:गु दु । जुजु मिलिन्द

---

१ स्वया दिसं पृ. ५२६

पूर्व संस्कारं प्रेरित जुया बुद्ध-धर्मय् सूक्ष्माति सूक्ष्म रूपं अध्ययन याना तःम्ह खः । जम्बूद्वीपय् भदन्त नागसेन नाप लाये न्ह्यो थःगु राज्यय् च्वंपिं पण्डित श्रमण व ब्राह्मणपिंत तर्क व वादविवादय् बुका च्वंम्ह खः । लिपा छम्ह प्रकाण्ड विद्वानम्ह युवक भिक्षु नागसेन द्वारा बुद्ध-धर्म सम्बन्धी थःके दया च्वंगु शंका समाधान याना बिज्यासेंलि सन्तुष्ट जुया जुजु मिलिन्दं थःगु राजपाट फुकं काय्यात लःल्हाना थः बुद्ध-शासनय् प्रव्रजित जुया भिक्षु जुया बिज्यात । भिक्षु जुया आपाः मदुवं हे अर्हन्त नं जुया बिज्यात । पाश्चात्य ईतिहासकार प्लुटार्कं उल्लेख याकथं वसपोल मदयेवं अस्थि तया चैत्य दयेकूगु खः । लुमंकेबहः जू. दीघनिकायया महापरिनिर्वाण सूत्र कथं अर्हतपिनिगु अस्थि नं चैत्यया निंति ग्राह्य खः अर्थात् स्तूपार्ह खः । मिलिन्द-प्रश्नया निगमकथं वसपोल नं अर्हन्त जूगुलिं स्तूपार्ह जुया हे वसपोल-यागु अस्थि तया चैत्य दयेकूगु खः ।

ज नेपाल भाषा व पालि भाषाया बिज्ञ मखु । २० दँ ति न्ह्यो मिलिन्द-प्रश्न हिन्दी ब्वनेगु सौभाग्य जित चूलात । थ्व सफू छगू मां भाषाय् अनुवाद याये दःसा ज्यू धयागु भवले निसें जिगु तःधगु अभिलाषा जुया च्वंगु खः । थुकिया निंति छिदँ छिनिदँ न्ह्यो छुं प्रयास नं यानागु खः । परन्तु कार्यव्यस्तताया कारणं पूर्ण याये मफया च्वन । थुलिया दुने छह्म निह्म बौद्ध विद्वानपिंत भाषानुवादया निंति अनुरोध नं यानागु खः । तर थ्व ज्यां जित हे पिया च्वंगु जुया च्वन । हानं भगवान् बुद्धयागु "अनुजानामि भिक्खवे सकायनिरुत्तिया बुद्धवचनं परियापुणितुं" "भिक्षुपिं ! थथःगु भाषाय् बुद्धवचन सीकेगु थुइकेगु अनुज्ञा बियाच्वना" धयागु बुद्धवचन लुमसेवल । थुकिं प्रेरित जुया तया थुगु ग्रन्थया अद्वितीय महत्वय् श्रद्धा वना थुगु अनुवाद ज्या पूवंकेत न्ह्यज्याका ।

बुद्धवचन अनुवाद यायेगु ज्याय् अनुवादकया दायित्व साप हे

क्यातु । बुद्धवचनयात्त अनुवाद यायेगु ज्या राग, द्वेष व मोहं मुक्त मजूपिं कीथं जाःपिनि निंति अःपु मजू । आचार्य, प्राचार्य अथवा प्रकाण्ड विद्वान जूसां थःगु व्यक्तिगत पूर्वाग्रहं अनुवादय् खने दयेक वइगु जुया च्वन । भगवान् बुद्धया महापरिनिर्वाणं लिपा बौद्ध इतिहासय् स्वयन धाःसा थुजापिं विद्वानत म्ह मजू गुगिसं बुद्धवचनयात थथःगु भाषाय् हया आपलं तःधंगु यागदान बिया वन । हानं थुजापिं विद्वानपिं नं दु गुपिसं बुद्धवचनया आधारय् थःगु अलग हे बौद्ध सिद्धान्त प्रतिपादन यःना वन । थुकिं याना बुद्धवचन छखें व्यापक प्रचार जुलसा छखें बुद्धशासनय् अति हे तःसक हानि नं जुल । बुद्धशासनयात थथःपिनिगु दृष्टिकथं बुद्धि घाःथें बुद्ध व बुद्धधर्म म्हसिइकेगु निंति कुतः जूवंवले स्वभावत मनूत थुजापिं सःपिं स्यूपिं धापिनि अनुशरण याइपिं जुया भगवान् बुद्धयात यथार्थरूपं म्हसिइकेगु परम्परा क्रन क्रन तापाना वनिगु जुया च्वन । अले थुकथं छम्हनिम्हसिया गहन दायित्वपूर्ण ज्यां याना विशुद्ध धर्मं च्युत जुइका च्वने मालिगु जुया च्वन ।

हानं बुद्धवचन अनुवाद याइवले गुलिं गुलिसिनं तत्कालीन समाजयात ज्याछिंकथं याइगु नं जुया च्वन । थथे जुइवं बुद्धवचनया उपयोगिता तत्कालीन समाजयात जक दइगु जुया च्वन । धात्थेंला बुद्धवचनया उपयोगिता समय सांक्षेप क्षणिक लाभं पिनेया खँ खः । भूत, भविष्य व वर्तमान स्वंगू कालयात नं समान रूपं कल्याण व शान्ति जुइगु खः । उकिं थुजागु खँय् अनुवादकपिनि इमान्दारीता गुलि दयेमाः थ्व खँ धया मब्याः । मनूतयेगु लौकिक हित व सुखया निंति व हानं लोकोत्तर उद्देश्यया निंति जुइमागु विषय वस्तुयात अनुवादकया प्रमादता, अज्ञानता वा अयोग्यताया कारण त्रुटी, अभाव वा गलत व्याख्या जूत्रना वा गुगु खँ धाये मागु खः उकिया ठीक विपरीत अर्थ कावना अथवा थःत मयःगु वा तत्कालीन समाजय्

मनूतयेगु दृष्टी मज्वंगु जुइवं पाठ अंशयात पूरा वा आंशिक तोता बिया गुगु प्रभाव परे जुइगु खः थुकिं दीर्घकाल तक समाजं गुलि मूल्य चुके याये मालीगु खँ खः व सर्व विदित हे जू । प्रस्तुत ग्रन्थया अनुवाद यानावले थुजागु खँय् यक्व सचेत सजग याना बिल । बुद्ध-वचनथें हे बौद्ध समाजय् सम्मानितगु मिलिन्द-प्रश्न ग्रन्थ अनुवाद यायेगु धात्थें अपुगु ज्या मखुथें ताल । थुगु ग्रन्थयात नेपाल भाषाय् हिइका वन वले तःगु मछिकथं तःथाय् मछि थासय् हे समस्या मवगु मखु । थुगु समस्या आधार ग्रन्थ सफू लिसें विभिन्न भाषाय् अनुदित मिलिन्द-प्रश्नया लिधंसाय् समाधान यायेत कुतः यानागु दु । प्रस्तुत अनुवादया मूल आधार ग्रन्थ छट्ठसंगायनया 'मिलिन्दपञ्ह' खः । थुगु ग्रन्थ मात्र पालि (मागधी) भाषाया अनुवाद जक मजूसे तःगु मछि भाषाया अनुवाद लिसे स्वापू तया अनुवादया अन्तिम प्रारूप तयार याना । थुकिया निंतिं अंग्रेजी, वर्मी, सिंहली, हिन्दी भाषाया मिलिन्द-प्रश्नया भाषानुवाद लिस ब्वना स्वयागु दु । सन्देह दुथाय् बर्मी, सिंहली व अंग्रेजीया अनुवाद पाखें विशेष ग्वाहाली कया ।

मिलिन्द-प्रश्नय् दुथ्याना च्वंगु प्रश्नया नां छुइगु ज्या सकभर पालि मूल ग्रन्थ कथं यानागु दु । परन्तु गन गनं नेपाल भाषां शीर्षक छुनावले स्वंगू आधार कया याना । (क) मूल पाली खने दुकथं गथे-रथया उपमाया पुद्गल मीमांसा (पृ. ३४), (ख) छट्ठसंगायनया बर्मी विद्वान मडली द्वारा अनुदित ग्रन्थय् छुनातःगु नां कथं गथे- वासःथें जुइगु मजुइगु विषयय् प्रश्न (पृ. १०३) व (ग गनं गनं स्वतन्त्ररूपं गथे- मदया वंपिनि नामय् बिइगु दानया विषयय् प्रश्न (पृ. ३७१) ।

मिलिन्द-प्रश्नयात खूगु प्रकरणय् विभाजन याना तःथें थुगु संस्करणय् नं थनालागु दु । प्रत्येक प्रकरणया अन्तय् सम्बन्धित जुया च्वंगु वर्ग क्वचाल धका उल्लेख याना तःथें थुकी नं यानागु दु । मिलिन्द-प्रश्न ग्रन्थय् नं मिलिन्द-प्रश्न नांगु परिच्छेद दु उकी

मिलिन्द-प्रश्न क्वचागु खँ नं दु। परन्तु मिलिन्द-प्रश्न क्वचाल धका सफूया विचय् खनीबले मिलिन्द-प्रश्न सफू हे क्वचा:थें भ्रम नं जुवने फु। थ्व उल्लेख परम्पराया अनुकरण अनुवाद जक ख:। सफू हे क्वचा:गु अर्थय् स्वीकारोक्ती मखु। साथे सम्बन्धित वर्गय् दुथ्याना च्वंगु प्रश्नया ल्या: नं प्रत्येक वर्गया अन्तय् बियागु दु। उपमा कथा-प्रश्नया प्रत्येक वर्गया क्वय् उदान नं बियागु दु।

निगम कथं जम्मा पीनिगू प्रश्न मिलिन्द-प्रश्नय् खने मदु। उपमाकथा प्रश्नय् च्वंगु जुजु वर्गया ६८ नं. निसें १०५ नं. तकया प्रश्नया न्ह्यस: लिस: मदु। अनुवादकं त्रिपिटक ग्रन्थ तथा त्रिपिटक समान मान्यता प्राप्त ग्रन्थया लिधंसाय् अलग हे "मिलिन्दया न्ह्यस: तोफ्यूगु लिस:" नामं संगृहित याये धुंकूगु दु।

जुजु मिलिन्द त्रिपिटकं पारंगतह्म जुया निर्ति वसपोलया गुलि नं प्रश्नत दु उपिं फुक्क त्रिपिटक नाप सम्बन्धित विषय वस्तुस आधारित जुया च्वंगु ख:। थथे हे भदन्त नागसेनं नं न्ह्यस:या लिस: बिया बिज्याबले सूत्रयात अनुकूल जुइक अभिधर्म व विनयया दुग्य:गु अर्थ जायेक लिस: बिया बिज्याइगु जुया च्वन। उकिं मिलिन्द-प्रश्न त्रिपिटक ग्रन्थया शील, समाधि व प्रज्ञा अथवा धर्म व दर्शनया समस्या मूलक खँया समाधान सहित दुगु संक्षिप्तसार संग्रह ग्रन्थ ख। अनुरूद्ध महास्थविरया "अभिधम्मत्थ संग्रह" सफूतिं अभिधर्म पिटकया सरल संक्षिप्तसार बीगु जूसा अथवा आचार्य बुद्धघोषथेरया "विशुद्धिमग्ग" सफूतिं शील, समाधि व प्रज्ञाया विषयय् विस्तृत रूपं समस्या समाधान याना त:थें हे मिलिन्द-प्रश्नं त्रिपिटकया दुविधा दुगु प्रशंगयात स्पष्ट याइगु, गहन दार्शनिक समस्यादि समाधानया सरल संक्षिप्तसार बिया च्वंगु दु। थुगु ग्रन्थय् सुत्त, विनय व अभिधर्म स्वंगूलि पिटक ग्रन्थया विषय बस्तु समावेश जुया च्वंगु मध्यय् न्हापांगु पिटकया सूत्रत प्राय: प्रत्येक

प्रश्नय् प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपं दुथ्याना च्वंगु दु। दसुया निंतिं छुं सूत्रत निम्न कथं बवया च्वना :-

दीघनिकाय पृ.	थुगु ग्रन्थय् पृ.
ब्रह्मजालसुत्त I. १	२३४
सामञ्ञसुत्त I. ४१	७,४६३
महापरिनिब्बाणसुत्त II. ५८	१३२, १४६, १८४ १८६, २०५, २२५ ३१५, ५१०
सक्कपञ्हसुत्त II. १९७	४३८
महासतिपट्ठानसुत्त II. २१७	३१५
पायासिराञ्ञसुत्त II. २३६	२५१
चक्कवत्तिसुत्त III. ४६	२७७
लक्खणसुत्त III. ११०	१६, १०१, ५०६
मज्झिमनिकाय	
धम्मदायादसुत्त I. १८	३०८
महासीहनादसुत्त I. ६६	३१२, ४९६
महाराहुलोवादसुत्त I. १००	४३६, ४८१, ४८६
चूलमालुङ्क्यसुत्त II. १०७	१८६
चातुमसुत्त II. १४१	२३९, २६८
नलकपानसुत्त II. १४८	१४३
मागण्डियसुत्त II. १९८	३९३
महासुकुलुदायि (महाउदायि) सुत्त II. २४४	२७१
घटिकारसुत्त II. २७१	२८६
बोधिराजकुमारसुत्त II. ३१८	२९९, ३११
सेलसुत्त II. ३६६	२९६, २८६
बालपण्डितसुत्त III. २३३	१८८

महापदुम जातक	४७२	२६१
रुरु जातक	४८२	२५९
सक्खसूकर जातक	४९२	२५९
सिवि जातक	४९९	१५६
भल्लातिय जातक	५०४	५०८
छद्दन्त जातक	५१४	२८२
महासुत्तसोम जातक	५३७	४७७
उम्मग्ग जातक	५४६	२६३
वेस्सन्तर जातक	५४७	१४६

थथे हे खु. नि. या थेरगाथाया न्यापु गाथा पृ. ४६५, ४६४ ४९५, ४६६, ५०३ व उदानया छपु गाथा पृ. २१८ खुद्दकपाठया छपु गाथा पृ. ४३८ अपदानपालिया स्वपु गाथा पृ. ४८४, ४६६, ५१० बुद्धवंसया छपु गाथा पृ. ५१३ व चरियापिटकया छपु गाथा पृ. ३५६ स खने दु। थुलि वाहेक मेमेगु नं आपालं सुत्तत प्रयोग जुया च्वंगु दु गुकिया स्त्रोत लुइकेगु ज्या बाकि हे दनी।

धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र (पृ. १८३) थें जाःगु तथागतया प्रथम उपदेश जक मखु विनयपिटकया महावग्ग, चुल्लवग्ग आदि विनय-पिटक ग्रन्थय् समावेश जुया च्वंगु शिक्षापद, पाचितियया खँ तथा विनयया पारिभाषिक खँत नं थुगु ग्रन्थय् दुथ्याना च्वंगु दु।

गथे च्वय् न्ह्यथनाथें भदन्त नागसेनया न्ह्यसःया लिसलय्नं अभिधर्मया गहन खँ विलिविलि जाया च्वंगु दु। लखय् चिनी मिले जुइथें थुगु ग्रन्थय् मिले जुया च्वंगु अभिधर्मया खँत विभिन्न उपमा आदि बिया तःसकं बांलाक स्पष्ट याना तःगु दु।

नेपाल भाषाय् अनुवाद याना यंकावले बौद्ध पारिभाषिक शब्दया जीगु भाषाय् अजागु शब्दया अभावय् पालि व संस्कृत शब्द छ्यलागु दु। गनं गनं छगू शब्दया नं पालि व संस्कृत नितां कयागु दु। गथे 'महापरिनिब्बाणसुत्त' व 'महापरिनिर्वाणसूत्र'।

थुगु ग्रन्थया पाद टिप्पणीया पृष्ठ ल्याः ब्याक्वं नालंदा महा-विहारया देवनागरीक पालि त्रिपिटकया ग्रन्थया पृष्ठ खः । गुगु मेगु सफूया पृष्ठ जुइवं जक सफूया नां बियगु दु । अले अनुवादय् पुनरावृति हटे यायेया निंतिं '......' चि छ्यलागु दु ।

थुगु अनुवादया ज्याय् जित अनेककथं आपासिनं ग्वाहालि याना विज्यागु दु । बर्मी मिलिन्द-प्रश्न ब्वना छ्त्वा भूमिका नं च्वया बिज्याह्म पूज्य बुद्धघोष महास्थविर, सिंहली मिलिन्द-प्रश्न ब्वना न्हापा न्हापां प्रूफ समेत स्वया बिज्याम्ह त्रिपिटकाचार्य पूज्य कुमार काश्यप, समीक्षात्मक रूपं अद्योपान्त ब्वना पाण्डुलिपी संशोधन याना भूमिका समेतं च्वया बिज्याम्ह पूज्य प्रा० भिक्षु सुदर्शन तथा बर्मी पालि ब्वना बिज्याम्ह धम्मगुप्त श्रामणेरयित जि सश्रद्धा कृतज्ञ प्रकट याना ।

अनेक कथं ग्वाहालि याना पाण्डुलिपि तयार याना ब्यूह्म सुश्री अमिता धाखवा, प० स० पा० या कोविद, एम. एस्सी., प्रेसयात विइत जिइक पुनः पाण्डुलिपि ल्ह्यया ब्यूम्ह सुश्री रमिता धाखवा एम. एस्सी., ब्वनेगु ज्याय् ग्वाहालि ब्यूपिं सुश्री अजरा वज्राचार्य, अञ्जनी शाक्य, सुप्रिया शाक्य व पुनिता धाखवा तथा अनुक्रमणी तयार याना ब्यूम्ह सविता धाखवायात जिगु सुभाय् ।

पाण्डुलिपि प्रेसय् वना च्वंगु इलय् नं हिन्दी आधारित थःगु अनुवाद क्यना बिज्याम्ह अ. उत्तलवर्णायात तथा सुभाष प्रेस परिवार-यात जिगु धन्यवाद दु ।

अनुवाद पाठकपिनि न्ह्योने दु । प्रूफ सम्बन्धी छुं द्वं बिद्वं दइगु स्वभाविक खः । तर द्वं बिद्वं थाय् प्रसंग स्वया स्वतः थुइगु ताया, अतः शुद्धिपत्र तयेगु आवश्यक मखना । अथे नं विशेष द्वं दुसा विज्ञ पाठकवर्ग पाखें सहयोग प्राप्त जुइ अले लिपाया संस्करणय् सुधार याये फइ धका भलसा कया ।

अन्तस थुगु ग्रन्थ अनन्त गुण दुम्ह जिमि मां वीरमाया वज्राचार्यया सद्इच्छाय् पिकया वसपोलयात लः ल्हायेगु जिमिगु इच्छा खः । परन्तु आ: वसपोलयात थुगु ग्रन्थ मरणोपरान्त ल: ल्हाना च्वना । थुगु ग्रन्थयात गौरवपूर्वक सदां लुमंके बहम्ह मांया नामय् वीरमाया पुण्य स्मृति ग्रन्थमालाया रूपय प्रकाशन याना बिज्यागुलि दाजु पवित्र बहादुर वज्राचार्य, काय्‌चा अशोक रत्न वज्राचार्य व तता सुश्री हिरादेवी वज्राचार्यपिं प्रति कृतज्ञता देछाया च्वना ।

गावहाल, यल — दुण्ड बहादुर वज्राचार्य

ज्या: पुह्नी, बु. सं. २५२८

भूमिका

"मिलिन्दपञ्ह" या अर्थ ख:, मिलिन्द–प्रश्न, मिलिन्दया न्ह्यस: । तर थुकी न्ह्यस: जक मखु, नागसेन भन्तेया लिस: नं दु । अऊ धा:सा छह्म जुजुया न्ह्यस:, छह्म धर्म व दर्शनया जिज्ञासुयागु न्ह्यस: सिबे अर्हत् भिक्षुया लिस:या हे अप्व: मू दु । थुगु भासं धायेगु ख:सा "मिलिन्दपञ्ह" सिबे "नागसेन सूत्र" अथवा "नागसेन भिक्षु सूत्र" पलियाय अप्व: सार्थक ख: । थुगु "पलियायं" (परियाय, पर्याय) छखें नागसेन भन्तेयागु चारित्रिक पवित्रता व विचित्र धर्म-कथिक दक्षताया सम्मान या:सा मेखें ईसवीया प्यंगू शताब्दी पाखे चिनिया "ना-से-पि-ब्कु-किन्" (नागसेन भिक्षु सूत्र) नांयात न केपू वनेगु या: । प्रश्न वा न्ह्यस: मूल मननीय विषय मखु, विषय ला वास्तवय् लिस: थका ख: । उकिं हे ञ्चिच्यागू शताब्दीया भिक्षु सुमङ्गलकृत श्रीलंकाया अनुवादय् "सद्धर्मआदासय" धा:गु नं जुयेमा: । य:गु थ जु, डेनिस विद्वान ट्रेंन्कनर (Tranckner) या १८८० ईसवीया प्रकाशनं निसें अंग्रेजी फ्रेञ्च आदि व्याक्क अनुवादय् नं थ्वयात मिलिन्द–प्रश्न हे धया त:गु दु । प्रस्तुत नेपाल भाषाया अनुवाद नं "मिलिन्द–प्रश्न" नामं हे पिदना च्वन ।

मिलिन्द–प्रश्न पालि वाङमयय् धर्म, दर्शन, इतिहास, भूगोल व प्राणी शास्त्र आदि विषय कथं ज्व: मदुगु अनुपिटक कृति ख: । स्पष्ट, सरस व सरल शैली खँह्लाबह्ला कथंया न्ह्यस: लिस:या वाङमयय् नं थ्वया ज्व: मेगु छुं गुगुं कृति मदु । बुद्ध व बुद्ध धर्मया अध्ययन, चिंतन व मनन क्रमय् दना वये फुगु अनेक समस्या, पार-स्परिक भिरोधाभासथें तांइगु भ्रम, गहन अर्थं याना तइगु अस्पष्टता

भदयेका व्छ्येत थ्व छगू अनमोल कृति खः। उकिं हे तृतीय संगायनाय् कथावत्थु मूल त्रिपिटक ज्वलय् च्वंवंथें छट्ठ संगायनं थ्वयात त्रिपिटक क्रमय् दुथ्याका स्वाना छ्वःगु खः ।

"मिलिन्द" ग्रीक शब्द "मेनाण्डर" वा "मनाँड्रोस" या पालि स्वरूप खः। सिक्काय् प्राचीन ग्रीक आखलय् ग्रीक नां दुसा खरोष्ठी लिपी वया स्वरूप अबलेया पालि नां दु । उकिं इतिहासया वाङमयात्मक अभिव्यक्ती नं ग्रीक नां पालि नां दइगु स्वाभाविक हे जुल । मिलिन्दया मुद्राय् MENANDROU व MENANDRUS ग्रीक नां दुसा खरोष्ठी लिपी मेनन्द्रस दु । शिकोटय् लूगु कास्केट खरोष्ठी लिपिया अभिलेखय् मेनन्द्र खः । पालिया "योनकानं राजा मिलिन्दो" क्षेमेन्द्रया अवदानकल्पलताय् "मिलिन्द्र" खः। पालि भाषाया प्रकृति व वर्ग-परिवर्तन कथं मेनाँड्रोसया लिक्कगु ऐतिहासिक जुजुपिनिगु संज्ञाय् 'मिलिन्द" सिके मेपिं सुं जुजु लु नं मलू । अले पालिया 'योनक' संस्कृतय् यवन, पर्सियनय् याउन खः। अस्सलायन सूत्र कथं धाःसा पाली नं यवन हे खः, गन दास व आर्य निगू सिबे मेगु जाति मदु । थुखें यवनवासीतयेत 'योनक' धाइगु खं नं संकेत याः । थुकथं मेनाण्डर हे मिलिन्द खः । देमेंट्रियोस (DEMENTRIOS) देवमन्तिय खः । एंटिओकसअनन्तकाय खः । थुजागु अनेक ग्रीक नां अशोकया अभिलेखय् नं वया च्वंगु थन विचारनीय जू ।

अशोकया अभिलेखय् अंतियोक नां खने दु। अंतियोक सीरिया व पश्चिम एशियाह्म ऐन्टिओकस (ANTIOCHEOS) खः, सेल्युकुस नीकेटरया छय् । अशोकया छय् छुइपिनि पालय् हे काबुल पाखे थुमि वंशज़पिसं मिखा तये धुंकूगु खः। EUTHEDEMOS हिन्दुकूश गुलि पुला वल स्पष्ट मजूसां वया काय् बेक्ट्रियाया शासन देमेत्रिअस (DEMETRIUS) भारत भूमी न्ह्यां

व:गु हे दु । स्ट्राबोया धापू कथं मेनाण्डर थुह्म हे देमेत्रिअसया चीर्फपि लिसें न्ह्यथने बह: कथं न्ह्यां वःह्म खः । वं अलेक्जाण्डरं सिबे अप्वः राज्यत त्याकल । थौंया पंजाब, दिल्ली क्षेत्र-गंगा, पाटलिपुत्र तकं थ्यंकः वन । हानं मेनाण्डर इण्डो-ग्रीक जुजुपिं मध्ये दकसिबे महान खः । मेनाण्डरयागु न्यागूगु राज्यवर्ष अभिलेख बजउ धयागु थासय् लूगु दु ।

मिलिन्द-प्रश्नया शब्दय् मिलिन्द राजवंशयाम्ह खः । व न्हेह्मह्म जुजु खः । छम्हयां न्ह्योयाम्ह अन्तिम जुजु नं खः । प्रो० राप्सनया विचाः खः, वं देमेत्रिअसया म्हयाय् नापं बिवाह यात । जस्टीनया भाषाय् मिलिन्द भारतया जुजु खःसा प्लूटार्कया भाषाय् व न्यायय् नां दं । व थयाय्सकं लोकं ह्वाः, मदये धुंका मिलिन्दयागु शरीरया धातु कायेत ल्वापु हे जुल । हानं बुद्धया महापरिनिर्वाणं लिपा धातु इना कया ल्वापु बयँथें हे मिलिन्दया शरीरावशेष इना कया तिनि इपिं ल्वापु शान्त जुल ।

मिलिन्द अलसन्द द्वीपय् कलसि गामय् जन्म जूगु खः । मिलिन्दं थम्हं हे निथाय्या न्ह्यसः लिसलय् थुगु खँ नवाना च्वंगु दु । अलसन्द ग्रीक शब्दय् अलेक्जेंड्रिया खः, व काबुल-पञ्चशीस नदीया काथी लाः । कलसि थौंकन्हेया कन्दहर खः । वेक्ट्रिया-ग्रीक जुजु-पिनिगु छगू सिक्काय् "करिसि" किया तःगु दु । मिलिन्दया २१ गू सिक्काया लिधंसाय् हे वयागु शारीरिक स्थिति, धार्मिक स्वभाव, शासन अवधि आदिया बारे यक्वँ खँ तछ्याये फु । छखें BASILEOS SOTEROS MENANDROU च्वया तःसा मेखें महरजस त्रतस (त्रतरस) मेनन्द्रस च्वया तइ । च्यागू सिक्काय् जुजुया ख्वाः व छ्यों दु । गुलिं सिक्काय् ल्यायम्ह ख्वाः, गुलिलय् वृद्ध ख्वाः । थुकिं तहाकःगु शासनयात क्यं । सँ अथें दुगु, तपुलि दुगु व जत्रय् स्वया च्वंगु खवय् स्वया च्वंगु बापाः वा बापाःत्या ख्वाःया

सिक्कां मिलिन्दया किपा हे क्यं। काश्मीर, सिध, काबुल, मथुरा न्यना च्वंगु सिक्कां राज्य विस्तार हे धाये थाकुसां व्यापार विस्तार ला स्पष्ट हे या:। ऊँट, सल, किसि व युनानी देवता पैलास दुगु सिक्कात नं दु। मिलिन्दया छगू प्रकारया सिक्कां धा:सा वयागु धार्मिक स्वभाव छलं ङ्ग क्यं।

छखे बसिलेओस् दिकाआउ मेनन्डोड (BASILEOS DIKAIOU MENANDROU) प्राचीन ग्रीक लिपि मेखे खरोष्ठी लिपि महरजस धर्मिकस (ध्रमिकस) मेनन्द्रस च्वया त:गु मुद्रा नं लूगु दु।

थुजागु सिक्का जीवनया अन्तिम इलय् अथवा भिक्षुत्व ग्रहणया अवस्था पाखे तिनि दयेकल। उकिं अप्व: थुजागु सिक्का दयेके मला:। थुगु सिक्काय् "धर्मिकस" शब्द दुथें चक्र नं दुगु जुया च्वन। चक्र धर्मचक्र ख:सा, धर्मिकस (ध्रम्मिकस) शब्द "धम्मिकस्स" या स्थानीय रूपान्तर ख:, गथे अशोकया अभिलेखय् "पियदसि" या 'पियदसि' जू। बौद्ध साहित्यय् बुद्ध-शासनय् दुत्यूपि जुजुपित 'धार्मिक' शब्दया विशेषणं छायेपीगु या:। अशोकयात धम्मासोक धया त:गु थ्व प्रसंगय् लुमंके बह: जू।

ह्लापांखनु मिलिन्द जुजु राजकीय स्तरय् च्वंगु क्वीसं खं। खँह्लाबह्ला सिधयेवं जुजुं देवमंत्रीयात अन्त:पुरय् खँह्लाबह्ला जुइ धका न्यंकल। तर छन्हुया खँह्लाबह्ला सिधयेवं जुजुं थह्यं हे च्यास: न्हुया भोजन निमन्त्रणा यात। जुजुं धाल, "भन्ते! गथे लुँया पंजलय् तया त:सां मृगराज सिंह पिने पाखे जक स्वया च्वनी। अथे हे जि लाय्कूली च्वना च्वसां पिने पाखे जक दृष्टि तया च्वना। भन्ते! यदि आ: हे जि छें त्वोता प्रव्रजित जुया वने धा:सा ताकाल तक जि म्वाये खनिमखु, जि यक्व शत्रुत दु।" थ्व मिलिन्द जुजुया उगु अवस्थाया राजनैतिक स्थिति ख:सा प्रव्रज्या आकांक्षा व भिक्षु जुया अर्हत् जुइगु खँया पूर्वाभासनं ख:।

थुकथं मिलिन्द ह्लापां बौद्ध जुल । मिलिन्द विहार दयेकल । अले काय्यात राज्य ल: ह्लाना प्रव्रजित जुया बिज्यात । हानं विदर्शना भावना याना अर्हत् जुया बिज्यात । वसपोल मुक्त भिक्षु जुया बिज्यात । अले ला मनूतयेसं वसपोलयागु शरीरान्तं लिपा अस्थिया लागी ल्वापु याये त्यन । अस्थि इना काये धुंका स्तूप दयेका पूजा समेतं यात ।

मिलिन्दया ईया बारे विद्वानपिनि विभिन्न धापू दु । साल सम्वत्या खँ ह्लायेगु अ:पु मजू । मिलिन्दया ईयात हेमचन्द्र रायचौधरीं ९० ई. पू तक स.तिका ब्यूसा स्मिथं १६० ई. पू. तक तापाक घ्वाना छ्व: । परम्परा कथं बुद्धया महापरिनिर्वाणं ५०० दँ लिपा मिलिन्द जुजु जूगु ख: । बर्मी मिलिन्द-प्रश्नय ल्या:चा: याना बुद्धया महापरिनिर्वाणं त्वाक्क ४९० दँ लिपा धका धया त.गु दु । बुद्धया महापरिनिर्वाण ऐतिहासिक कथं ४८३ ई. पू. ख: । थुकथं ७ ई. मिलिन्दया युग जुइ । थुकी प्राचीनं मान्यतां बिचा: यायेबले ६० दँ तना ५३ ई. पू. जूवइ , गन कि प्राय: इतिहासकार-पिंसं प्रथम शताब्दी ई. पू. धका धाइ ।

नागसेन भन्तेया बारे सीकेत छुं अलमल मदु । जुजुपित इतिहासया अनेक खं उखें थुखें तितु तिया च्वनी, हानं अनेक तत्त्वया स्वर्थ तपं खँ नं तया च्वनी । नागसेन भन्तेया बारे थथे छुं मदु । मिलिन्द-प्रश्न सफुती गथे दु, अथे हे वसपोल दु । काश्यप बुद्धया शासन इलय् वसपोल छह्म भिक्षु ख: । थ्व हे इलय् छह्म श्रामणेरं प्रार्थना या:गु न्यना श्रामणेरया प्रत्युत्पन्न मति जा:गु न्ह्यस:या लिस: बी फुह्म जुइमा धका वसपोलं प्रार्थना याना बिज्यात । थ्व हे पूर्वयोग ख: । लिपा देवयोनीं मनुष्य जीवनय् बिज्यात । रोहण स्थविरया खाना त:गु सँ व काषायवस्त्र खना ज्ञानया जिज्ञासा दत । रोहण स्थविरं उत्तमगु मन्त्र नं स्यू धायेवं मन्त्र स्यना कायेत हे मां-बौया वचन कया श्रामणेर जुया बिज्यात । धर्मसंगिणी सयेकल । नीदँ दयेवं प्रव्रजित जुया बिज्यात । तर थुबले तक आचार्ययात तुच्छ भा:पीगु

चरित्र वसपोलयाके दनिगु खः। थ्व हे वितर्कया दण्डकर्मं कथं मिलिन्द जुजुयात दमन याना बुद्ध-शासनय् प्रसन्न यायेगु खँ रोहण स्थविरं आज्ञा जुया बिज्यात। हानं छन्हु भोजन अनुमोदन यायां हे दायिकायात धर्मचक्षु छुना बिल। थम्हं नं प्रत्यवेक्षणा याना श्रोतापतित्व लाभ याना कया बिज्यात। वसपोलया उपदेश शैली थुलि प्रभावशाली जू कि गाडी च्वना खँ ह्लाना वंवं हे अभिधार्मिक श्रेष्ठीयात नं धर्मचक्षु छुना बिज्यात। धर्मरक्षित स्थविरया थाय् च्वना त्रिपिटक बुद्ध-वचन छको न्यना स्वलां सयेका बिज्यात। "सा लहिना नं दुरु मेपिसं त्वंका च्वन" धका न्वाःगु तायेवं उखुनु हे चान्हे भावना याना वसपोल प्रतिसम्भिदा सहित अर्हत् जुया बिज्यात। अले संखेय्य परिवेणय् मिलिन्द जुजु नाप लात। "जम्बूद्वीप तुच्छ खः, पण्डितपिं मदुगु थ्वंगु खः" धाइह्म मिलिन्द जुजुं ह्लापांगु खँह्लाबह्ला जुइ धुनेवं धाल, "थ्व वसपोल स्थविर तःसकं पंडित खः।"

मिलिन्द जुजुया निमन्त्रणा कथं अन्तःपुरय् बिज्याकेत सःतः वःह्म अनन्तकायं नं व हे आत्मावाद न्ह्योने तल। वं धाल, "भन्ते नागसेन! थन जि 'नागसेन' धायेबले 'नागसेन' सु खः?" स्थविरं न्ह्यसःया लिसः बीगु पद्धती मध्यय् "न्यंह्मसिके तुं न्ह्यसः न्यनेगु" पद्धतिं न्यना बिज्यात, "छि नागसेन धका छु मती तया दिया?" वं थःगु आत्मावाद शैलीं धाल, "भन्ते! गुगु जीव वायु दुने वनी हानं पिहाँ वइ, वयात हे जि नागसेन धका मती तया।" अले लिसलय् शंख वा बाँसुरी पुया सासः दुहाँ पिहाँ वनीगु बारे न्यन्यं बिज्यात। अनन्तकायं कायल जुया धाये हे माल, "छिपिं नापं जि शास्त्रार्थ याये मफु। भन्ते! थथे खँ छु खः आज्ञा जुया बिज्यासा साप ज्यू।" स्थविरं धया बिज्यात –"थ्व वायु छुं जीव मखु। सास दुतकायेगु व पिकायेगु धयागु थ्व जा शरीरया काय संस्कार जक खः।" स्थविर

पाखें अभिधर्मया खँ थुइवं अनन्तकाय उपासक जुल । मिलिन्द जुजु लय्तागुलि विहारय् वया विहारं नागसेन भन्तेयात ब्वना वना च्वंह्म अनन्तकाय मिलिन्द जुजुया लायकुली मथ्यनि, लँय् हे व उपासक जुल । थ्वसप्रोल हे नागसेन भन्ते खः । थुजाह्म नागसेन भन्तेलिसे न्ह्यसः लिसः जुल, मिलिन्द थें जाह्म जुजुया । अन्ततः मिलिन्द जुजु नं वसपोसया शरणागत उपासक जुल ।

मिलिन्द–प्रश्न सफूया च्वमिया बारे यक्व तर्क बितर्क दु । थ्व सफुती पाश्चात्य विद्वानपिंत ग्रीकशैली व प्लेटो-पद्धति दुथें ताःसा हिन्दू संस्कारया विद्वानपिंत हिन्दू महाकाव्ययूथें व हे च्वमि व हे पात्र जुया नागसेन भन्ते हे थुकिया च्वमि थें ताः । श्रीमती रिच डेविसया मिलिन्द–प्रश्नया अंग्रेजी अनुवादय् न्ह्यथना तःकथं थ्वया च्वमि माणव खः । धात्थें धाःसा न्हापा न्हापायापिं धर्म पुरुषपिंसं थःगु कृति नांया मोह प्येपुंकीगु हे मखु । अक्व उकी भिगु चित्तं तपं यात तइपिंसं नं थःत न्ह्यथना थःगु नां तया च्वनीगु मखु । गुबले गुबले अट्ठकथा आचार्य बुद्धघोषं मिलिन्द प्रश्नयात प्रमाण कथं न्ह्यथना बिज्यात, अबले अबले "नागसेन भन्तेनं धया बिज्यागु नं दु" धयागु शब्द नागसेन भन्ते व मिलिन्द जुजुया खँल्हाबल्हा न्ह्यथना बिज्यात । थ्वया अर्थ खः ग्रन्थ रचनाया प्राचीन परम्परां अट्ठकथा आचार्य नं परिचित जू ।

"मिलिन्द-प्रश्न" सफूया मूल रूप बारे नं आपालं तर्क वितर्क जू । विषय वस्तुया भिन्न रूपता, सफूया चिनिया रूपान्तर, आचार्य बुद्धघोषयागु ग्रन्थया उद्धरण सीमा, प्यंगूगु परिच्छेदय् न्हूगु विषया–वतरण कथं विचाः याना "मिलिन्दपञ्हो" या सम्पादक द्वारिकादास शास्त्रीं मिलिन्द–प्रश्नया मूल रूप तृतीय परिच्छेद तक जक धाइपिनि व्याःवक धारणायात खण्डन याना दीगु दु । वेवःया विद्यारय् अन्तेवासी जुइन्ह्यो व जुइ धुंकाया विषयान्तर भावान्तर खः । धात्थें

धाःसा ह्लापां नागसेन भन्ते नाप लायेवं नतुइगु क्रमय् हे दार्शनिक तत्वय् खँपु स्वाः वन। अऊ व विषय नं बुद्ध-धर्मया आधारभूत विषय अनात्मवाद व पुनर्जन्मवाद थें जाःगु विषय। "नागसेन" थ्व धका क्यना बी मफुत भालपाः विचारोत्तेजक मन-स्थितिस थ्यंम्ह मिलिन्द जुजुयात याउँक व स्वाभाविक कथं वसपोल भन्ते नं न्ह्यसः तया बिज्यात, "महाराज ! छपिं साप हे सुकुमारम्ह क्षत्रिय खः। थुजाम्ह छपिं तिन्हिनेया निभालय् हानं ववागु फीसःब्व व लोहंचा गो गो दुगु भूमी पलाः तया बिज्यागु ला खइमखु।" जुजुं रथं वयागु धका छु धायेलात "रथ" धयागु दण्ड ला, अक्ष ला, युग-ला, धका न्यन्यं जुजुयात धाये हे मायेका बिल, "रथ दण्ड, अक्ष व युग आदिया संयोजनय् व्यवहारया निंति छगू नां जक खः।" थुकथं छकोया स्वाभाविक खँल्हाबल्हां लिपा अन्तःतुरय् खँल्हाबल्हा जुल, बांलाक विषयया प्रस्ताव तया ! वयां लिपा अन्तेवासी जुइधुंका पूरा त्रिपिटक स्वीका भ्रमात्मक विषयय् प्रश्न जुल। अले अनुमान व उपमा प्रकारया खँल्हाबल्हा जुल। उकिं थ्व स्वाभाविक परिमार्जन खः। विषयान्तरं रचनाकाल हिलेगु रचयिता पाकेगु मल्वः। थथे शास्त्री-जुया विचाः खः तर शब्द प्रयोग, वाक्य संरचना, शैलीया गहनता व स्थूलताया नं विचाः यायेमाः। नागसेनं त्रिवेद ब्वना तःगु खः। नागसेन भन्तेया म्हुतुं 'यर्जुवेद' या उल्लेख जुया च्वंगु, जिं फुक्व पुराण ब्वनागु दु धया बिज्यागु, बत्ताय् तया नुना प्वाथय् तया तःम्ह मिसायात विद्याधरं स्यंकल नं वयात तुं परित्राण रक्षाया बः बीगु, अमरादेवीयात महोषध जातकं ब्यूगु श्रेष्ठता क्वपालीगु; वजिरा भिक्षुणीया धापूया उद्धरणय् बुद्धया न्ह्योने मजूसे मारया न्ह्योने जुइगु, आत्महत्याया विषयया न्ह्यसलय् जन्म दुःखया खँया प्रसंगय् सच्चविभंग सिवे अबलेगाःगु दण्डशास्त्रया सम्पूर्ण सार छगू प्वेजं मयागु वाक्य वयेगु, कुशल अकुशलया सम व विसमया विषयय्

जातकया विसंगति यक्व हे मा: हना च्वनीगु तथ्यं धा: लिस: उलि अर्थपूर्ण जुया याउँसे मच्वं ।

निगूगु खँय् महायानवादी चीनीपिंसं शास्त्रनाप सम्वन्धित प्रश्न जक अनुवाद यागु अनुमान याना तःगु दु । अथवा ल्हापा पूरा अनुवाद यात, लिपा क्वय्या भाग तना वन अथवा अनुवादय् तोता छ्वत जुइ धका नं तर्कं याना तःगु दु । परन्तु थ्व नं तानतुनवाद हे जक खः । छाय्धा.सा वाहिरकथा हे नं चीनिया अनुवादय् पाना च्वंगु दु ।

चीनिया महायानीपिंसं मिलिन्द-प्रश्नया प्यंगूगु परिच्छेदं निसें-यात असम्वद्ध जुया अनुवाद मयात जुइ धका धाःसा बुद्धघोष आचार्यं छाय् क्वय्या उदाहरण कया विमज्यात जुइ ? हानं मेण्डक व अनुमानपञ्ह शास्त्र-प्रधान चर्चा मखु धायेगु नं उचित मजू । उकिं खँया खँ जक तर्क य.येत स्वयेगु बौद्ध शैली मखु । कम से कम मिलिन्द प्रश्नया शैली थ्व मलवः । साःरांशय् थथे मती वं मिलिन्द जुजु व नागसेन भन्तेया न्ह्यसः लिस: न्यना बिज्याकपिनि परम्परां लिपा स्वरूपय् शैली पा : वन । गुलि मौलिक रूपय् ल्यन । अति प्रचलित मखुगु अंश न्ह्यस लिसःया शैली हे तोफिकल । गुगुं अभिव्यक्तिस बौद्ध मौलिक तत्व नं पात ।

मिलिन्द प्रश्नय् वन्दना गाथा मदु । थुकिं हे थ्वया पुलांगु स्वरूप क्यना च्वं । सागल नगरया जुजु मिलिन्द नागसेन भन्ते अथे हे नाप लात, गथे नदीं सागर नाप लाइगु खः । धात्थें धाःसा थुगु विषय- प्रवेश प्रसंग गुगु छगू उपमा बिल उकिं हे जुजु मिलिन्दया व्यक्तित्व व नागसेन भन्तेया व्यक्तित्व छर्लङ्ग क्यं । नदी प्रवाहया सागर लिसेया नैसर्गिक संगम व बौद्ध पुण्यानुभावया निर्वाणय् स्वाभाविक विलीनया खँ गुलि बाँला ! ग्रन्थ कथावत्थुया आग्रह खः, अति दुग्यःगु प्रश्न अले शंका मदयेका बिइगु लिसःयात मन बिया,

लय्‌तायेका, ज्ञानं थुइका न्यनेमा: । उकिं पाठकवर्गयाके अनुरोध दु थ्व हे पवित्र प्रेरणाय्‌ मिलिन्द-प्रश्नया अध्ययन यायेमा : खँ स:ह्म वाउँभत्त्‌ जुइगु ज्ञानमोहं जक मखु ।

मिलिन्द-प्रश्नया विषय वस्तुया विभाजन मिलिन्द प्रश्नय्‌ हे याना त:गु दु । पूर्वयोग, मिलिन्द-प्रश्न, मेण्डक-प्रश्न, अनुमान-प्रश्न व उपमा कथा-प्रश्न हे थ्वया विषय वस्तु ख: । थुपिं विषय वस्तुस सलललं स्वस्वं जक समीक्षा या:सां ह्मंति निगू स्वंगू फर्मा दइ । मिलिन्द प्रश्नया ज्ञान फुक्कं थुइके थाकुसां बांलाक अध्ययन या:सा अनात्मवाद थुइकेत थुकिं त:धंग लिधंसा ब्यू । “नागसेन” व ‘रथय्‌’ अनात्म खने धुंकानं मिलिन्द जुजुं “न्हेदँ नागसेन भन्ते ला, ल्या: जक न्हेदँ” धका न्यना च्वंगु कीसं खँ । मिलिन्द जुजुं हानं नं न्यन, “प्रतिसन्धि” काइगु सुनां ? पुनर्जन्मया बौद्ध दर्शन स्पष्ट जु:धुंका नं हानं मिलिन्द जुजुं धाल, “महलय्‌ च्वना प्यंगू दिशाया प्यपा: कयालं प्यंगू दिशा स्वसां स्वइम्ह व हे ख: ।” थ्व आत्मावाद गु ल जक रूप हिला हिला दयेय: धय.गुया थुपिं दसु ख: । अक मिलिन्द-प्रश्नय्‌ अजागु प्रकारया आत्मावाद विवेचना नं अनन्तकायया म्हुतुं कीसं न्यने खं, गुगु प्रकारया विवेचना आ: न्यने ब्वने मदये धुंकल । दार्शनिक आकाशय्‌ ब्वयेवं ताइ ‘आत्मावाद’ न्यना न्यना कुतिस: ख: । उकिं थ्व आत्मावाद थुइके गुलि था.कु, उलि हे मथुइकूसें मगागु मूल विषय नं ख: । क्षीणास्रव नागसेन भन्तेनं धया बिज्यागु दु, “गथे महा-समुद्रय्‌ ल्वाक ज्या:गु छपास लखय्‌ च्वंगु गंगा, यमुना, अचिरवती, सरभू व मही नदीया ल: छुटेयाना सिइके थाकुगु ख: अक व स्वया नं थ्व कन हे थाकुगु विषय ख: ।” वसपोलं धया बिज्यात, “वसपोलं (भगवानं) छगू हे वस्तु पाखें आलम्वन जुया दइगु रूपसहित चित्त व चेतसिक धर्मया विश्लेषण याना बिज्यात; भिन्न भिन्न याना क्यना बिज्यात- थ्व स्पर्श ख:, थ्व वेदना ख:, थ्व संज्ञा ख:, थ्व चेतना ख: हानं थ्व चित्त ख: ।

थुजागु महत्वपूर्णगु ग्रन्थरत्न "मिलिन्द-प्रश्न" नेपाल भाषाय् अनुदित जुइगु भतिचा जक लय्ताःया विषय मखु। बुद्धया जन्मभूमि नेपालय् "मिलिन्द-प्रश्न" थें जाःगु सफू अंग्रेजी अनुवाद जुया सच्छिदँति लिपा बल्ल थौं पुवंक नेपाल भाषाय् वया च्वन। "गुं विहार" दयेकीगु परम्पराया बौद्ध मातृभाषानुराग तोता मृत संस्कृत भाषाया साम्राज्य पुनर्स्थापना यायेगु अनुरागय् बौद्धपिं नं वना हे नेपाःया मू भाय् थुलि थुजागु लिपा लाःवंगु गति जूगु खः। चीन, बर्मा, तिब्बती, जापानी भाषाय् 'बुद्ध, बुद्ध धर्म व बौद्ध संघ" शब्दया हे नं अनुवाद जू, तर "धर्मचक्र" यात नेपाल भाषाय् हयेत स्वयेगु हयेगु याये मफु। थुजागु ऐतिहासिक दुखँय् च्वना थुइकूसा चाइ, नेपाल भाषाय् मिलिन्द-प्रश्न वा थुजागु हे तत.धंगु सफू पिहाँ वइगुया गुलि मू दु। बौद्ध सांस्कृतिक दृष्टि थ्वया छु स्थान दु।

"मिलिन्द-प्रश्न" पालि भाषा व हिन्दी भाषा थःह्यं ब्वना लिसें बर्मी, सिंहली आदि भाषाया मिलिन्द-प्रश्न नं ब्वंके ब्रिया विचाः यायां भाय् हिला यंका तःगु ग्रन्थरत्न खः। फूटनोट बिया अनेक खँ स्पष्ट याइगु कुतः नं अनुवादकया पाखें जुया च्वंगु दु। मिलिन्द-प्रश्नय् बुद्धया न्ह्योने वजिरा भिक्षुणी नं धाल धयागु खँ वास्तवय् संयुक्तनिकाय कथं मारया ह्योने जक धाःगु खः। थथे द्वं तिफ्यायेफूगु उदाहरणं हे स्पष्ट याः, अनुवादकया मालेगु ज्या साप क्वातु, स्वयेगु मिखा त्येल्ला। थुकिया कारण अनुवादया इलय् पालि त्रिपिटक नाप स्वापू तये फुगुलिं खः। पूरणकस्सप आदि खुह्म आचार्यपिनिगु नां ज्वःलाःगुली तीर्थंकर परम्पराया व हे व हे आचार्य सम्प्रदायया नामयापि जुइमाः धयागु अनुमानय् अनुवादकया मौलिकता दु। अनुबादकया मेगु मौलिक देन खः मिलिन्दया न्ह्यसलय् तना च्वंगु लिसःत लुइकूगु। उपमा कथाय् १०५ गू न्ह्यसः दु, तर खत्रीह्नगू जक लिसः उपलब्ध जू। "निगमन" इलं निसें थ्व तंगु बारे चर्चा

जू तर मालेगु क्वातुगु प्रयास मजू । थ्व हे प्रयास अनुवादक पाखें जूगु खः, तर थ्व प्रयासया फल थ्व सफुती हना पिहाँ मवः । "मिलिन्दया न्ह्यसःया तोफ्यूगु लिसः" अलग परिशिष्ठ कथं थन हना मच्वंसा पाद टिप्पणीया उल्लेख कथं तँसा सफूया रूपय् पिहाँ वइगु जुया च्वंगु दु ।

अनुवादय् "पालि मिलिन्द प्रश्नया" मौलिक विशेषता फति फतले गथे खः अथे तयेगु अले हानं नेपाल भाषाय् ब्वनीपित भाषाया सवाः कायेत नं मच्छि मजुइकेगु बांलागु व क्वातुगु कुतः जुया च्वंगु दु । भाय् नाइसे क्वातुसे च्वथें सललं नं न्ह्याः ।

थःह्म हे सफू च्वयेगु अले थःगु परिवारं हे ध्यवा तया सफू पिकायेकेगु चिकीधंगु त्यागया दसु मखु । नुगः मच्छिगु खँ ला थ्व खः, थुजागु श्रमं व त्यागं नं मनं तुनाथें थः मांयात लःल्हाना ल्हातय् तया बी मफुत । अऊ नं लुम्बिनी मांया सपुत गौतम बुद्धया सद्धर्म थःह्म जन्मदाता मांयात न्यंका न्यंका मां भाषाय् भाय्हिला तःगु सफू मांयात लःल्हाना कथं थौं नेपाल भाषा ल्हाइपिनि न्ह्योने पिहाँवया च्वन, 'थ्व नं तःसकं निगु, भिगु व तःजीगु खँ खः ।' अन्तस अनुवादकया शब्द त्याना धाये, थ्व ग्रन्थ रत्न श्री दुण्ड बहादुर बज्राचार्यया, छह्म श्रद्धालु उपासकया, मां भाय् प्रेमीया, चेतनशील युवा प्रतिभाया "मांयात निर्वाण स्वां" खः ।

- भिक्षु सुदशन

गणमहाविहार, यें

८ तछलाथ्व ११०४

मिलिन्द-प्रश्न

(मिलिन्दपञ्ह)

MILINDAPANHA

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

मिलिन्द–प्रश्न

ग्रन्थकथावस्तु

१. सागल धयागु प्रसिद्धगु नगरय् च्वंह्म
मिलिन्द धयाह्म उह्म जुजु
गम्भीरगु गंगा नदीं सागर नाप लाइथें
नागसेनया थाय् वना नाप लाःवन ।

अज्ञान रूपी अन्धकारयात नाश याइह्म
ज्ञान रूपी प्रकाशयात धारण याइह्म
विशेष रूपं विचित्र वक्ता जुजु (मिलिन्द) नागसेनया थाय् वना
आपालं विषयय् सूक्ष्मातिसूक्ष्म जटिल प्रश्न न्यना बिज्यात ।

न्ह्यसःया लिसः नं गम्भीर अर्थं दुग्यःगु
मनय् दुने थ्यंक वंगु
न्यने यइपुसे मधुरगु
अद्भुत तथा लोमहंस जुइक बिल ।

नागसेनया लिसः नं दुने थ्यंक थ्यंक
अभिधर्म व विनयया दुग्यःगु अर्थं जायेक
सूत्र अनुकूल कथं
उपमा व न्यायं जायेका तःगु फुक्क विचित्र जू ।

शंका मदयेका बिइगु लागी
उगु अति दुग्यःगु प्रश्न
मन बिया लय्तायेका ज्ञानं थुइका
प्रसन्न मन न्यना दिसँ ।

सागल नगरया वर्णन

२. थुकथं न्यना तयागु दु –

यवनपिनि वाणिज्य व्यवसायया केन्द्र जुया च्वंगु सागल[१] धयागु नगर छगू दु । उगु नगर नदी व पर्वतं सुशोभित जुया च्वन । न्ह्याइ-पुसे च्वंगु भूमि प्रदेश भागय् बसे जूगु आराम–उद्यान–उपवन–तडाग पुष्करणीं युक्त जुया च्वन । नदी, पर्वत व वन दुगुलिं तःसकं हे न्ह्याइपुसे च्वं । उगु नगर सःपिं कलाकारपिसं दयेका तःगु जुया च्वन । नगरया सकल शत्रुतयेत दमन याना तये धुंकूगु जुया च्वन । सुरक्षा व्यवस्था बःला जू । अन प्रजापिन्त छुं प्रकारया पीडा मदु । विविध प्रकारया बांबांलागु व बल्लागु कःसि[२] व कोथात दयेका तःगु दु । नगरया तःदुवागु ध्वाखा बांलासे च्वं । दुनेया अन्तःपुर तःजागु गाः व म्हासुगु पःखालं चाहिइका तल । लँ, लाछि, ननि, प्यका लँ व घाट फुक्कं पाय्छि पाय्छि जुइक दयेका तःगु दु । पसःत अनेक प्रकारया बहुमूल्य मालसामानं बांलाक छायेपिया जायेका तल । थाय् थासय् अनेक प्रकारया सलंसः बांलागु दानशाला नं दयां च्वनं । च्वापुगुंया चोकाथें ततःजाःगु सलंसः द्वोलंद्वो छें छचालं दु । किसि, सल, रथ व न्यासिं जुइपिं मनूतयेगु चंहल पहल अन खने दया च्वन । बथां बथां बांबांलाःपिं मिसा मिजंत चाःह्यू वया च्वंपिं दया च्वन । उगु नगर सकल प्रकारया मनूत दुगुलिं न्ह्याइपुसे च्वं । क्षत्रीय, ब्राह्मण, वैश्य व शूद्र अले विभिन्न श्रमण, ब्राह्मण तथा गणाचार्य सकलें वये वनेगु याना च्वंगु खने दु । अन अनेक ततःधंपिं विद्वानपिसं बास याना च्वन । काशी, कोटुम्बर आदि थासय् दयेकूगु अनेक प्रकारया कापः दुगु ततःधंगु पसःत दु । अनेक प्रकारया नस्वाःगु स्वाँ व सुगन्धित वस्तुया पसःत नं दु । मनं तुनेबहःगु रत्नं जाया च्वंगु दु ।

---

१. स्यालकोट । २. अट्टाल ।

न्ह्याथाय्‌सं छायेपाकेगु व समाय यायेगु वस्तु मीपिं पसल्यात व व्यापारी-तयेसं थःथःगु मालसामान ब्वया च्वं च्वन। कार्षापण लुं, वहः, कँय्‌ व ल्वहंत यक्व दुगु उगु नगर मानो बहुमूल्य रत्नया छगू ज्वाला ज्वाला च्वंगु धुकू हे खः। नगरया भंडार व धुकू वा, जाकि व धनं जाः। अन अनेक नँसा, त्वँसा व पुँसा आदि जाया च्वंगु दु। उत्तर कुरु द्वीपथें बुँ उपजाउ (भिं) तथा बांलागुली व अलकमन्दाया देवपुर थें खः।

ग्रन्थया खुब्वः ब्वति

थनं लिपा इमिगु (मिलिन्द जुजु व भिक्षु नागसेनयागु) ह्लापायागु जन्मया खँ[1] कना हये। कनेबले खुब्वः ब्वति थला कना हयें। गथे धाःसा— १. पूर्वयोग २. मिलिन्द-प्रश्न ३. लक्षण-प्रश्न ४. मेण्डक-प्रश्न ५. अनुमान-प्रश्न तथा ६. उपमाकथा-प्रश्न

थन मिलिन्द-प्रश्नया (क) लक्षण-प्रश्न व (ख) विमतिच्छेदन-प्रश्न धयागु निगू भाग दु।

मेण्डक-प्रश्नया नं (क) महावर्ग व (खं) योगीकथा धयागु निगू भाग दु।

---

१ पूर्वकर्म।

१. बाहिर कथा

१. पूर्वयोग

१. नागसेन व मिलिन्दयागु ह्लापाया जन्मयागु बाखँ

३. पूर्वयोग धयागु इमिगु ह्लापाया जन्मय् याना वःगु कर्म खः:–

अतीत कालय् काश्यप भगवान (बुद्ध) या शासन जुया च्वंबले गंगा (नदी) या लिवक छगू थासय् भिक्षु महासंघपिं बिज्याना च्वन । अन व्रत व शीलं सम्पन्नपिं भिक्षुपिंसं सुथ ह्लापां दना तुफी ज्वना बुद्ध गुण लुमंका चुकय् बँ पुना धू मुंकिइगु जुया च्वन । छको छह्म भिक्षुं[१] छह्म श्रामणेर[२] यात धाल– "श्रामणेर ! थन वा । थ्व धू मुना वांछ्वये यंकी ।" वं धासा ताःसां मताः सू यात । निकः स्वकः तक धाल नं मताः सू याना हे वन । अनंलि उह्म भिक्षुं "थुह्म श्रामणेरं तःसकं धयागु खँ मन्यं" धका तं पिकया वयात तुफि मोलं दाल । अले वं ख्वख्वं ग्याना धू वांछ्वछ्वं "थ्व धू वांछ्वयागु पुण्य-कर्मं गुबले तक जि निर्वाणय् थ्यनी मखुनि अबले तक गन गन जि जन्म जुइगु खः, अन अन जन्म जूजूगु थासय् मध्याह्लया सूर्य थें तेजस्वी जुइ दयेमा"– थुकथं ह्लापांगु प्रार्थना यात । धू वांछ्वया मोल्हुयेत गंगाया सिथय्

---

१. संसारया भय खंका विरक्त जुया (संसारे भयं इक्खती' ति भिक्खु) गृहत्याग याना काषायवस्त्र धारण याना २२७ गु विनय पालन याह्म उपसम्पदा प्राप्त याह्मसित 'भिक्षु' धाइ ।

२. गृहत्याग याना प्रव्रजित जुया काषायवस्त्र धारण याना दश शील पालन याह्मसित 'श्रामणेर' धाइ ।

वन । गंगाया घुनुनु स: वयेक न्ह्याना च्वंगु ल:या तरंग खना वं निकोगु प्रार्थना नं यात– "गुबले तक जित निर्वाण प्राप्त जुइ मखुनि अबले तक गन गन जि जन्म जुये थ्व तरङ्गया वेग थें प्रत्युत्पन्न-मति व (सद्धर्म व्याख्या यायेगु) प्रतिभाशाली जुइ दयेमा ।"

उह्म भिक्षुनं तुफि तयेगु थासय् तुफि तया मोल्हुयेत गंगाय् वना च्वच्वं श्रामणेरया प्रार्थना न्यना– जिगु पाखें प्रेरित जुया नं थ्वं थथे प्रार्थना यात धा:सा छु जित जक थुकिया फल मदइला ? धका विचार याना वं नं प्रार्थना यात– "गुबले तक जित निर्वाण प्राप्त जुइ मखुनि अबले तक गन गन जि जन्म जुये गंगाया तरङ्गया वेगया समानं प्रत्युत्पन्न-मति व प्रतिभाशाली जुयेमा, अले थ्वं न्यंन्यंगु फुक्क न्ह्यस:या लिस: बियेत समर्थह्म जुयेमा ।"

इपिं निह्मसिनं देवलोक व मनुष्यलोकय् चा:चा: हुहुं छगू बुद्धान्तर[१] पार यात । अले की भगवान बुद्धं नं मोग्गलिपुत्र तिष्य स्थविरयात थें हे इमित खंका इमिगु विषयय् नं आज्ञा जुया बिज्यात– "जिगु महापरिनिर्वाणं न्यास: दँ लिपा थुपिं निह्म जन्म जुइ । जिं सूक्ष्म रूपं उपदेश यानागु धर्म विनययात इमिसं न्हास: लिस:, उपमा व युक्तिपूर्वक तत:मत: मक्यंक, छर्लंग उला छुटे छुटे याना (स्पष्टं) क्यना बिइ ।"

४. इपिं निह्म मध्यय् श्रामणेर जम्बूद्वीपय् सागल नगरय् मिलिन्द धयाह्म जुजु जुल । व छह्म पण्डित, चतुर, मेधावी तथा प्रतिबल दुह्म जुया च्वन । भूत, भविष्य व वर्तमानया सकतां योग विधानं ज्या याइगु बखतय् होस तइह्म जुया च्वन । वं आपालं शास्त्र (सत्थानि) ब्वना तगु दया च्वन गथे (१) श्रुति, (२) स्मृति,

---

१. छह्म बुद्ध परिनिर्वाण जुया मेह्म बुद्ध मजू तकया अवधियात 'बुद्धान्तर' धाइ ।

(३) सांख्य, (४) योग, (५) नीति,[१] (६) वैशेषिक, (७) गणित, (८) संगीत, (९) चिकित्सा, (१०) चतूर्वेद, (११) पुराण, (१२) इतिहास, (१३) ज्योतिष, (१४) माया,[२] (१५) तर्क, (१६) तन्त्रमन्त्र, (१७) युद्धविद्या व (१८) छन्द शास्त्र तथा बुद्ध वचन[३] सहित थुपिं झिंगुंगू विद्या। लोकायत वितण्डवादी शास्त्रार्थ यायेगुली अद्वितीय् व अजयह्म नं जुया च्वन। फुक्क तीर्थङ्करपिनि पुचलय् दकले अग्रह्म धका धया तल। प्रज्ञा, बल, वेग, वीरता, धन, भोग छुक्किसनं मिलिन्द जुजु जोह्म जम्बूद्वीपय् मेपिं सु मदु। महासम्पत्तिशाली तथा उन्नतिशीलह्म जुया च्वन। सेनातयेगु वाहन गुलि दु धयागु ल्याःचा मदु।

५. अले छन्हु मिलिन्द जुजु थःगु चतुरङ्गिणी सबल सेनाब्यूह स्वयेगु इच्छां नगरं पिहां वना नगरं पिने सेना स्वये धुंका वाद याये न्ह्याह्म जुजुं लोकायत व वितण्डवादिपिं लिसे तर्क याये उत्सुक जुया च्वय् सूर्यपाखे स्वया थः अमात्यपिन्त सःता धाल– "ई यक्व दनि आवं निसें नगरय् दुहां वनां छु याये? अजाह्म सुं सम्यक् सम्बुद्धया सिद्धान्तयात स्यूह्म पण्डित श्रमण वा ब्राह्मण वा सङ्घ गणाचार्य मदइला गुह्मसिन जि नाप वार्तालाभ याये फइ अले जिके दुगु शंका मदयेका छ्वये फइ? वया थाय् वना प्रश्न याये। शंका मदयेका छ्वये।"

थुकथं धायेवं न्यासल यवनपिसं जुजु मिलिन्दयात धाल– "महाराज! थुजापिं खुह्म शास्तापिं दु– (१) पूरण कस्सप (२) मक्खली गोसाल, (३) निगन्थ नाटपुत्त, (४) सञ्जय बेलट्ठ-

१. 'न्याय' हि. मि.। २. 'मन्त्रविद्या' हि. मि.। ३. 'सामुद्रिक' हि. मि.।

पुत्त, (५) अजित केसकम्बल व (६) पकुध कच्चायन ।[१] वसपोलपिं संघदुपिं, गणदुपिं, गणाचार्यपिं, स:स्यूपिं यशस्वीपिं तीर्थङ्करपिं आपालं मनूतयेसं त:सकं सम्मान यानात:पि ख: । महाराज ! छपिं वसपोल-पिनिथाय् बिज्याहुं । प्रश्न न्यना थ:गु शंका मदयेका बिज्याहुं ।"

२. पूरण कस्सपनाप जुजु मिलिन्द

६. अले जुजु मिलिन्द न्यासल यवनतयेस चाहुइका भद्रवाहन रथय् च्वना गन पूरण कस्सप च्वना च्वंगु दु अन वन । वना पूरण कस्सपयाके कुशल वार्ता यात । कुशल वार्ता सिधये धुंका छखे लिक फेतुत । छखे लिक फेतुना जुजु मिलिन्दं पूरण कस्सपयाके न्यन– "भन्ते कस्सप ! लोकयात सुना पालन याना च्वन ?" "महाराज ! पृथ्वीं लोकयात पालन याना च्वन ।" "भन्ते कस्सप ! यदि पृथ्वीं लोकयात पाले याना च्वंगु ख:सा अवीचि नरकय्[२] वंपिं सत्वपिंस पृथ्वीयात छाय् अतिक्रमण याना वन ?" जुजुया थ्व खँ न्यना पूरण कस्सपं न ल्ह्वये फत न घुतके फत, छचों क्वछुका नँनि मवासे हतबुद्धि जुया च्वन ।

३. मक्खलि गोसालनाप जुजु मिलिन्द

७. अनंलि जुजु मिलिन्दं मक्खलि गोसालयाके न्यन– "भन्ते

---

१. थुपिं खुह्म शास्ता धयापिं दीघनिकायया श्रामण्यफल सूत्रय् उल्लेख जुया च्वंपिं बुद्धकालीन खुह्म तीर्थङ्कर परम्परायां व हे व हे आचार्य सम्प्रदायया नां यापिं जुइमा । बुद्धया ईलय्‌या खुह्म तीर्थङ्क-तयेगु सिद्धान्त सामञ्जफल-सुत्त (दी.) स विस्तृत रूपं वर्णन जुया च्वंगु दु ।

२. च्यागू प्रकारया नरक दु– (१) सञ्जीव, (२) काल सुत्त, (३) सङ्घात, (४) जालरोरुव, (५) धूमरोरुव, (६) तापन, (७) पतापन (महातापन) व (८) अवीचि ।

गोसाल ! कुशल व अकुशल कर्म दुला ? भिं व मभिं यानागुया फल व विपाक दु ला ?"

"मदु महाराज ! कुशल व अकुशल कर्म धयागु मदु । भिं व मभिं यानाया फल व विपाक (नं) मदु । महाराज ! गुपिं थन क्षत्रिय खः इपिं परलोक वना नं हानं क्षत्रिय हे जुइ, गुपिं थन ब्राह्मण, वैश्य, शूद्र, चण्डाल व पुक्कुस खः, इपिं परलोकय् वना नं हानं ब्राह्मण, वैश्य, शूद्र, चण्डाल व पुक्कुस हे जुइ । कुशल व अकुशल कर्म धयागु हे छु दु धका ?"

"भन्ते गोसाल ! गुपिं थन क्षत्रिय, ब्राह्मण, वैश्य, शूद्र, चण्डाल व पुक्कुस खः इपिं परलोक वना नं हान क्षत्रिय, ब्राह्मण, वैश्य शूद्र, चण्डाल व पुक्कुस हे जुइसा कुशल अकुशल फल दइ मखु धयागु जूसा थुगु लोकय् ह्ला: त्वाद:पिं परलोकय् नं ह्ला: त्वाद:पिं जुइ माली, थथे हे तुं थुगु लोकय् तुति, ह्लाय्पं वा ह्लाय् त्वाद:पिं परलोकय् नं हानं तुति, ह्लाय्पं वा ह्लाय् त्वाद:पिं जुइ ।" (जुजुं) थथे धा:येव गोसाल सुंक च्वन ।

अले जुजु मिलिन्दया मनय् थथे जुल– "अहो जम्बुद्वीप तुच्छ खः ! अहो प्रलाप थें जक खः जम्बुद्वीप ! जि नाप खँल्हाबला याना जिगु शंका मदयेका बिये फुह्म सुं छह्म हे श्रमण ब्राह्मण मदु खनि !" अले छन्हु जुजु मिलिन्दं अमात्यपिन्त स:ता धाल– न्ह्याइपुसे च्वं थौंया चा ! थौं सु श्रमण वा ब्राह्मणया थाय् वना प्रश्न याये ? सुनां जि नापं खँल्हाबला याना जिगु शंका मदयेका बिइ फइ । थुकथं जुजुं धायेवं असात्यपिं सुंक च्वना जुजुया ख्वा: स्वया दना च्वन ।

उगु इलय् सागल नगर श्रमण, ब्राह्मण वा गृहस्थ पण्डितपिं मदये धुंकुगु झिंनिदँ दुगु खः । गनं श्रमण, ब्राह्मण वा गृहस्थ पण्डित वास याना च्वन धयागु न्यनी अन वना जुजुं इमिके प्रश्न न्यनिगु जुया

च्वन । इमि फुक्क जुजुयात न्ह्यसः लिसलं सन्तुष्ट याये मफया अन थन मद्दयेक बिस्यूं वनिगु जुया च्वन । गनं मेथाय् मवंपि सुं दसा इपिं नोंनि मवासें च्वंच्वनिगु जुया च्वन । भिक्षुपिं जुलसा सकलें धयाथें हिमालय पाखे बिज्या:गु जुया च्वन ।

४. आयुष्मान् अस्सगुत्तया न्ह्यसः

८. उगु इलय् हिमालय पर्वतया रक्षिततलय् कोटिशत अर्हतपिं वास याना बिज्याना च्वन । अले आयुष्मान् अस्सगुत्तं थ:गु दिव्यश्रोतं जुजु मिलिन्दया खँ तायेका युगन्धर पर्वतय् भिक्षुसंघपिं मुंका बिज्याना भिक्षुपिंके न्यना बिज्यात– "आवुस ! सुं छह्म भिक्षु थुजाह्म समर्थह्म दु ला गुह्मसिनं मिलिन्द जुजुनाप खँल्हावला याना वयागु शंका मदयेका बिइ फइ ?"

थथे धया बिज्या:बले कोटिशत अर्हतपिं सुंक च्वना बिज्यात । निकोल नं स्वकोल नं न्यना बिज्यात नं वसपोलपिं सुमुक च्वना बिज्यात । अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं भिक्षुसंघयात थथे धया बिज्यात– "आवुस ! तावतिंस भवनय् वेजयन्तं पूर्वपाखे केतुमती धयागु विमान छगू दु । अन महासेन धयाह्म देवपुत्र छह्म च्वना च्वंगु दु । वं जक जुजु मिलिन्द नाप खँल्हाबला याना वयागु शंकात मदयकेगुली समर्थह्म जुइ ।

५. महासेन देवपुत्रयाके मनुष्यलोकय् वयेगु याचना

९. अनंलि वसपोलपिं कोटिशत अर्हतपिं युगन्धर पर्वतया च्वकाय् अन्तर्धान जुया बिज्याना तावतिंस भवनय् प्रकट जुया बिज्यात । देवाधिपति शक्रं वसपोल भिक्षुपिं बिज्यागु तापाकं निसें खंकल । खंका आयुष्मान् अस्सगुत्त गन दु अन लिक्क वन । लिक्क वना आयुष्मान् अस्सगुत्तयात वन्दना याना छखे लिक दना

च्वन । छखे लिक द्गना देवाधिदेव शक्र आयुष्मान् अस्सगुत्तयात थुथे धाल– "भन्ते ! आपालं आपा: भिक्षुसंघ ब्वना बिज्यात । जि संघया सेवक ख:, छाय थें ! जि छु सेवा याये माल ?"

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्त देवाधिपति शक्रयात थथे धया बिज्यात– 'महाराज ! जम्बुद्वीपया सागल धयागु नगरय् मिलिन्द धयाह्म जुजु वितण्डवादी, वाद यायेगुली अद्वितीय व अपराजयह्म जुया च्वन । व सकल तीर्थङ्करपिं मध्ये नंवायेगुली अग्र जुया च्वन । वं भिक्षुसंघया थाय् लिक्क वना दृष्टिवादं प्रश्न न्यना भिक्षुसंघयात दिक्क चायेकीगु जुया च्वन ।"

अनंलि देवाधिपति शक्रं आयुष्मान् अस्सगुत्तयात थथे धाल– "भन्ते ! मिलिन्द जुजु थनं हे क्वहाँ वना मनुष्यलोकय् उत्पन्न जूह्म ख: । भन्ते ! केतुमती विमानय् महासेन धयाह्म थुह्म देवपुत्र जुलसां वास याना च्वना बिज्यात, गुह्म जुजु मिलिन्द नाप खँल्लाबल्ला याना वयागु शंकात मदयेकेगुली समर्थह्म जुइ । उह्म देवपुत्रयात की सकसिनं मनुष्यलोकय् जन्म ग्रहण यायेत प्रार्थना याये ।"

अनंलि देवाधिपति शक्रं भिक्षुसंघयात न्ह्य:न्ह्य: तया केतुमती विमानय् दुहांवना महासेन देवपुत्रयात आलिङ्गन याना थथे धाल– "मारिष ! भिक्षुसंघं छपिन्त मनुष्यलोकय् जन्म ग्रहण या: बिज्याहुँ धका प्रार्थना या: बिज्याना च्वन ।" "म्हां, भन्ते ! मनुष्यलोकय् जि छुं ज्या मदु । मनुष्यलोकय् यक्व ज्याखं याना याउँ धयागु हे मदु । भन्ते ! जि कथहनं देवलोकं देवलोकय् च्वय् च्वय्या हे जन्म ग्रहण यायां परिनिर्वाण जुया वने ।" निकलनं व स्वकलनं नं देवाधिपति शक्रं प्रार्थना यायेवं महासेन देवपुत्रं थथे धया बिज्यात– "म्हां, भन्ते ! मनुष्यलोकय् जि छुं ज्या मदु । मनुष्यलोकय् यक्व ज्याखं याना याउँ धयागु हे मदु । जि कथहनं देवलोकं देवलोकय् च्वय

च्वयया जन्म ग्रहण यायां परिनिर्वाण जुया वने ।"

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं महासेन देवपुत्रयात थथे धया बिज्यात– "मारिष ! देवलोक सहित थ्व फुक्क लोकय् मा:वन धासां छपिं छह्म तोता मेपिं सुं नं गनं खने मदु गुह्मसिनं जुजु मिलिन्दया वादयात त्वाल्लाना शासनया रक्षा यायेफइ । भिक्षुसंघं छपिंके याचना याना च्वन– छपिंसं मनुष्यलोकय् जन्मग्रहण याना बिज्याना दशबल[1] (बुद्ध) या शासन रक्षा याना बिज्याहुँ ।" थथे धायेवं "जि

---

१. दशबल- झिगू बलं युक्त जुया बिज्यागु कारणं तथागतयात दशबल धागु ख: । पटिसम्भिदामग्गय् झिगू बलया उल्लेख थुकथं याना तगु दु–

(१) स्थानयात स्थानया रूपय् तथा अस्थानयात अस्थानया रूपय यथार्थत: सिइकेगु ।

(२) अतीत, वर्तमान तथा अनागतया कर्मया स्थान हेतु एवं विपाकया दृष्टि सम्यक् प्रकारं सिइकेगु ।

(३) सर्वत्रगामी प्रतिपदायात यथावत् सिइकेगु ।

(४) अनेक वासभूमि युक्त समस्त ब्रह्माण्डयात सिइकेगु ।

(५) विविध स्वभाव दुपिं सत्वपिन्त सिइकेगु ।

(६) विभिन्न सत्वपिनिगु इन्द्रियया परत्व अपरत्वयात सिइकेगु ।

(७) ध्यान, विमोक्ष, समाधि तथा समापत्तियागु संक्लेश, व्यवदान एव उत्थानयात सिइकेगु ।

(८) पूर्ण विवरण सहित थ:गु अनेक जन्मयात लुमंकेगु ।

(९) दिव्य चक्षु द्वारा सत्वपिं उत्पन्न जुइगु तथा मृत्यु जूगुयात खंकेगु ।

(१०) आस्रव क्षय याना आस्रव रहित चित्त विमुत्ति तथा प्रज्ञा विमुत्तियात थ्वहे जन्मय साक्षात्कार याना विहार यायेगु ।

मिलिन्दया वादयात त्वाह्माना शासनया रक्षा याये फइ" धका महासेन देवपुत्र अत्यन्त आनन्दित जुया बिज्यात। (हानं) वसपोलं- "साधु, भन्ते! जि मनुष्यलोकय् जन्म जुये" धका बचं बिया बिज्यात।

६. रोहणयात दण्ड-कर्म

१०. अनंलि वसपोल भन्तेपिं देवलोकय् उगु याये मा:गु ज्या याना बिज्याना तार्वातस लोकं अन्तर्धान जुया हिमालय पर्वतया रक्खिततलय् प्रकट जुया बिज्यात।

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं भिक्षुसंघयाके थथे न्यन-- "आवुस! थ्व संघय् सुं छह्म भिक्षु कीगु सन्निपात (सभा) य् मवगु दु ला? थथे धया बिज्यासेंली सुं छह्म भिक्षुं आयुष्मान् अस्सगुत्तयात थथे धाल- "दु भन्ते! आयुष्मान् रोहण थनिं न्हेन्हु न्ह्य हिमालय पर्वतय् दुहाँ वना निरोधसमापत्ति च्वना बिज्यात। वया थाय् दूत छ्वया बिज्याहुँ।" आयुष्मान् रोहणं नं उगु क्षणय् हे निरोध समापत्ति दना बिज्याना 'संघं जित स:ता च्वन" धका सियेका हिमालय पर्वतं अन्तर्धान जुया बिज्याना रक्खिततलय् कोटिशत अर्हतपिनि न्ह्य:ने प्रकट जुया बिज्यात।

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं आयुष्मान् रोहणयात थथे धया बिज्यात- "आवुस रोहण! छु बुद्धशासन स्यना वना च्वंक च्वंक नं छपिंसं संघया याये मा:गु ज्याय् छु ध्यान तया बिज्याये म्वाला?" "भन्ते! जि पाखें द्वोन ख:।" "आवुस रोहण! अथे जूसा दण्ड-कर्म या:।" "भन्ते! जिं छु याये माल?" "आवुस रोहण! हिमालय पर्वतया थाय् कजङ्गल[1] धयागु छगू ब्राह्मण गां दु। अन सोणुत्तर

१. थ्व छगू बौद्ध साहित्यय् नां दंगु गां ख:। सुमंगल विलासिनी ग्रन्थकथं जम्बुद्वीप अन्तर्गत मज्झिम देशया पूर्वी सीमापाखे कजङ्गल धयागु छगू निगम दु। सुमंगल विलासिनी I. पृ. २६५।

धयाह्म छह्म ब्राह्मण वास याना च्वन। वया नागसेन धयाह्म पुत्र छह्म उत्पन्न जुइतिनि। अथेया कारणय् आवुस रोहण! न्हेदँ व फिला उगु छें भिक्षाटन बिज्याना नागसेन मचायात हया प्रव्रजित याना बिज्याहुँ। प्रव्रजित जुइवं छलपोल दण्ड–कर्मं मुक्त जुइ।" आयुष्मान् रोहणं नं– "साधु" धका स्वीकार याना बिज्यात।

७. महासेन देवपुत्रया प्रकट

११. महासेन देवपुत्र नं देवलोकं कुहाँ वया सोणुत्तर ब्राह्मणया कलाया कोखय् प्रतिसन्धि[1] कया बिज्यात। प्रतिसन्धि कायेवं स्वंगू अद्‌भुत धर्म प्रकट जुल– (१) दक्व शस्त्र अस्त्र ज्वाला ज्वाला थित, (२) पाके मजूगु वा पाके जुल, (३) तःसकं वा वल। आयुष्मान् रोहणं नं महासेन देवपुत्रं प्रतिसन्धि ग्रहण यासें निसें न्हेदँ व फिला उह्म ब्राह्मणया छें वरोवर भिक्षाटनया निंतिं बिज्याना च्वन। तर छन्हु हे न्ततनं छतु 'जा' वा धवचां छतु 'याःगु' हे प्राप्त मजू न त अभिवादन, नमस्कार वा स्वागतया छसः सः हे प्राप्त जुल। बरू ब्वः व निन्दा फये माःगु जुया च्वन। "भन्ते! न्ह्यःने बिज्याहुँ" धका धाइपिं तक नं सुं दुगु मखु। न्हेदँ व फिला लिपा छन्हु "भन्ते! न्ह्यःने बिज्याहुँ" धया हःगु छगू वचन लाभ जुल। उखुन्हुया

---

१. पटिसन्धि (प्रतिसन्धि)– छगू जीवन (भव) या मेगु जीवन लिसें संयोगयात 'पटिसन्धि' धाइ।– "भवेन भवं पटिसन्दहति संयोजेती' ति पटिसन्धि"। कुशलाकुशल कर्मयागु फलस्वरूप नामरूप अभिसंख्यात सत्वया मांयागु गर्भय् प्रवेशयात प्रतिसन्धि–ग्रहण धाइ।

अभिधर्म कथं अपायभूमि, कामसुगतिभूमि, रूपभूमि व अरूप-भूमि धयागु प्यंगू भूमि दु। थ्व हे अनुसार अपायपटिसन्धि, कामसुगतिपटिसन्धि, रूपावचरपटिसन्धि व अरूपावचरपटिसन्धि धयागु प्यंगू पटिसन्धि दु।

दिनय् हे ब्राह्मण न पिनेया ज्या याना लिहा वया च्वगु बखतय् लँय् दथुइ स्थविरयात[1] खना न्यन- भन्ते ! जिगु छँ बिज्याःनागुला ?" "खँ:, ब्राह्मण ! वनागु खः ।" "छु प्राप्त जूला ले ?" "जुल, ब्राह्मण ! प्राप्त जुल ।" वं मनं सुखं मदयका छय् वना न्यन- उह्म भिक्षुयात छु छु बिया ला ?" "अह, छु नं मबिया ।" कन्हेखुनु "थौं भिक्षुयात मखुगु खँ ह्लागुली ज्वने" धका ब्राह्मण छेंया लुखाय् तुं फयेतुना च्वन। कन्हेखुनु स्थविर ब्राह्मणया छेंय् लुखाय् थ्यंक: बिज्यात । ब्राह्मणं स्थविरयात खनेव थथे धाल- "म्हिग: जिगु छँ छपिन्त छुं नं प्राप्त मजुसां छलपोलं 'प्राप्त जुल' धका धया बिज्यात। छपिसं मखुगु खँ ह्लाना बिज्याये योग्य जूला ?" स्थविरं धया बिज्यात- "ब्राह्मण ! छंगु छें जि न्हेदँ व ख्िला वया च्वना नं 'न्ह्य:ने बिज्याहुँ' धयागु वचन छगू सुनानं धा:गु न्यने मखं । म्हिग: 'न्ह्य:ने बिज्याहुँ' धयागु वचन छगू जूसां प्राप्त जुल । उकि थुगु वचनयात लक्ष याना जि थुकथं धयागु खः ।"

ब्राह्मणं बिचा: यात- "थ्वसपोलं आचारवश धा:गु वचन जक दुबले हे 'प्राप्त जुल' धका मनूतये प्रशंसा या: धा:सा मेमेगु नयेगु त्वनेगु वस्तु प्राप्त जुल धा:सा छाय् प्रशंसा मयाइ ? साप लय्ताया थ:गु हे निम्ति तयार याना ह:गु जा धवतं छतु 'जा' व उलिति हे 'तरकारी' नं भिक्षा बिया धाल- "थुलि भिक्षा छपिन्त ह्लि ह्लि प्राप्त जुइ ।"

कन्हेखुनु निसें उह्म भिक्षु बिज्यात धायेवं वसपोलया शान्तभाव खना तसकं लय्ताया उह्म ब्राह्मणं स्थविरयात सदांयात थ:गु

---

१. भिक्षु जूगु ख्िदँ दयवं 'स्थविर' जुइ तथा नीदँ दयवं 'महास्थविर' जुइ ।

छें भोजनाया निंति प्रार्थना यात। रोहणं स्थविरं मौन भाव[1] स्वीकार याना ह्लि ह्लि भोजन याना बिज्यासें भचा भचा यायां बुद्धवचन उपदेश कना बिज्याइगु जुया च्वन।

व्हिला दयेका उह्म ब्राह्मणी नं पुत्र छह्म बुइकल। वयात नागसेन धका नां छुत। व कथहनं त:धिक जुया न्हेदँ दत।

८. नागसेनया अध्ययनया समय

१२. अनंलि नागसेनया बौह्मं वयात थथे धाल– "पुता नागसेन! थुगु ब्राह्मण कुलयागु शिक्षा सयेकी।" "बुबा! थुगु ब्राह्मण कुलया छु छु शिक्षा सयेकेगु दु?" "पुता नागसेन! (सयेके मा:गु) स्वंगू वेद शिक्षा व मेगु शिल्प शिक्षात दु।" "बुबा! अथे जूसा जिं सयेके।"

अनंलि सोणुत्तर ब्राह्मणं छह्म ब्राह्मण आचार्ययात द्व:छि आचार्य भाग बिया थ:गु छेंया दुने छगू कोथाय् आसन लाया ब्राह्मण आचार्ययात थथे धाल– "हे ब्राह्मण! थ्व मचायात छपिंसं मन्त्र[2] ब्वंका बिज्याहुं।"

आचार्यं (वयात) मन्त्र स्यना का धका ब्वंकल। मचा नागसेनं छधा ब्वनेवं हे स्वंगू वेद नुगलय् वयेकल। शुद्ध उच्चारण याये फत। बांलाक अर्थ थुइका काल। बांलाक अबस्थित व्यवस्थित याये फत। स्वयं थ:केहे नं उगु स्वंगू वेदय् प्रत्यक्ष अन्तर्दृष्टि दत। शब्दज्ञान, छन्दज्ञान, भाषाज्ञान तथा इतिहास छुं हे सयेके मा:गु मंत। व पदयात स:म्ह, व्याकरण, लोकायत व महापुरुष–लक्षण

---

१. सुनानं बिउगु निमन्त्रणा स्वीकार यायेत सुंक च्वना बिइव स्वीकृति प्रकट जूगु धका सिइका कायेमा।

२. 'वेद' हि. मि.।

शास्त्रय्[१] पूरा पण्डित जुल।

अनंलि नागसेनं थः बौयात थथे धाल– "बुबा ! थुगु ब्राह्मण कुलय् मेगु च्वय्यागु सयेके मानिगु शिक्षा दनिला अथवा थुलिहे जक ?"

"पुत्र नागसेन ! मंत, थुगु ब्राह्मण कुलय् थ्वयां नं च्वय्यागु सयेके मा:गु शिक्षा मंत। सयेके मा:गु थुलि हे जक खः।"

अले नागसेनं आचार्ययात अनुयाग बिया अर्थात अन्तिमबार कथं हानं छको थःह्म सयेकागु कण्ठ न्यंका प्रासादं कुहां वल। थःगु पूर्व संस्कारं प्रेरित जुया एकान्त समाधि च्वना थःह्मं ब्वनागु विद्याया आदि, मध्य व अन्तय् स्वयं विचार यात। थःह्मं सयेकागु विद्याया आदि, मध्य व अन्तय् (गनं नं) भतिचा हे जक नं सार मखना तःसकं मन असन्तुष्ट जुल– "थुपिं वेद तुच्छ खः, फुसलुगु (खँ हे जक) खः। थुपिं वेद असार निसार खः।"

८. आयुष्मान् रोहणं नागसेन नाप लाःगु

१३. उगु इलय् जुलसां आयुष्मान् रोहण वत्तनीय सेनासनय् च्वना नागसेन मचाया चित्तयागु खँ थःगु ध्यानया बलं सिइका चीवरं पुना पात्र ज्वना वत्तनीय सेनासनं अन्तर्धान जुया कजङ्गल धयागु ब्राह्मण गांया न्ह्योने प्रकट जुया बिज्यात।

थःगु छेंया लुखाय् दना च्वंह्म नागसेनं आयुष्मान् रोहणयात तापाक निसें बिज्याना च्वंगु खन। वसपोलयात खना साप हे सन्तुष्ट, प्रमुदित व प्रीतियुक्त प्रसन्न मन जुल। "शायद थ्व भिक्षु छुं सार सियेमाः" धका (विचार याना) गन आयुष्मान् रोहण दु, अन

---

१ ह्लापा महापुरुष–लक्षण सियेकेगु शास्त्र दु। दीघनिकाय पाथिक वग्गया (७) लक्खण सुत्तय् थुकीया बारे वर्णन याना तःगु दु।

लिक्क वन। लिक्क वना आयुष्मान् रोहणयात थथे धाल – "मारिष ! थथे सँ खाना काषाय वस्त्र धारण याना बिज्याह्म छपिं सु खः ?" "मचा ! जि प्रव्रजित खः।" "मारिष ! छपिं छाय् प्रव्रजित जुया बिज्याना ?" "पापया मल मदयेकेया निम्ति जि प्रव्रजित जुयागु खः।"

"मारिष ! छु कारणय् छपिनिगु सँ मेपिनिथें मजू ?" "मचा ! झिखुता प्रकारया क्लेश खना ग्वाय् दारी सँ खाना प्रव्रजित जुयाह्म खः।" "झिखुता छु छु खः ?" सँ व दारी लहिवले (१) बांलाके माली, (२) समाय याये माली, (३) सँ ब्याके माली, (४) चिकं पिये माली, (५) स्वांमानं कोखाय माली, (६) नस्वा इले माली, (७) ह्वाला ह्वाला बास वयेके माली, (८) हलः प्रयोग याये माली, (९) अम्बःचिकं तये माली, (१०) रंगं छिये माली, (११) सँ चिये माली, (१२) सँ छ्यने माली, (१३) नौया थाय् बरोबर वने माली, (१४) सँ हिने माली, (१५) सि थाइ, (१६) सँ हाया वल धायेवं चिन्तित, दुखी जुये माली, हाला खवया छाति दाया दाया मोहित जुये माली। मचा ! थ्व झिखुगू बाधाय् ततःक्यना चवंपिं सकल मनूतयेसं अत्यन्त सूक्ष्मगु ज्या खँ लोमंका च्वनी।" "मारिष ! छु कारणय् छपिनिगु वस्त्र नं मेपिनिगुथें मजू ?" "मचा ! गृहस्थीया बांलागु वसतय् कामवासना दया च्वनी। वसया कारणं गुगु भय उत्पन्न जुइगु खः व भय काषाय वस्त्र पुनीम्हसित दइमखु। उकिं जिगु वसःनं मेमेपिनिगुथें मजू।"

"मारिष ! छु छपिंसं ज्ञानया खँ स्यूला ?" "स्यू, मचा ! जि ज्ञानया खँ स्यू। उत्तमगु गुगु मन्त्र खः व नं स्यू।" "मारिष ! जित नं मन्त्र बी फुला ?" "ज्यू, मचा ! बी फु।" "अयसा जित बिया

बिज्याहुँ ।" "मचा ! थ्व ल्वःगु ई मखु । जि भिक्षाटनय् वया च्वना ।"

अनंलि नागसेनं आयुष्मान् रोहणया ह्लातं पात्र कया वसपोलयात छें दुत ब्वना यंकल । थःगु ह्लातं उत्तमगु भोजन याका (वसपोलयात) तृप्त यात । आयुष्मान् रोहणया नुसिले धुंका पात्रं ह्लाः लिकाये धुंकुसेंलि नागसेनं थथे धाल – "मारिष ! आः जित मन्त्र बिया बिज्याहुँ ।" आयुष्मान् रोहणं धया बिज्यात – "मचा ! गुबले छं फुक्क पंगल चिइका, माँ बौया अनुमति[1] कया जिं कयागु प्रव्रजित भेष ग्रहण याना काइ अबले जिं छन्त (मंत्र) बिये ।"

अनंलि नागसेनं थः माँ बौयाथाय् वना धाल – माँ बापिं ! थ्व भिक्षुं थुगु संसारया दकलें उत्तमगु मन्त्र स्यू धका धया च्वन, तर थःथाय् प्रव्रजित मजूह्मयात स्यनि मखु । जि वयाथाय् प्रव्रजित जुया उगु मन्त्र सयेका काये । "वया माँ बौया" क्वी काय् मचा प्रव्रजित जुया मन्त्र कया हानं लिहाँ वइ धका मनय् तया, हुं, सयेका वा धका बचं बिल ।

१०. नागसेनया प्रव्रज्या

१४. अनंलि आयुष्मान् रोहण नागसेन ब्वना वत्तनीय सेनासनं गन विजम्भवत्थु दु, अन बिज्यात । विजम्भवत्थुया सेनासनय् चच्छि च्वना गन रक्षित-तल दु, अन बिज्यात । बिज्याना कोटिशत अर्हतपिंनि दथुइ नागसेनयात प्रव्रजित याना बिज्यात ।

प्रव्रजित जुइ धुनेवं आयुष्मान् नागसेनं आयुष्मान् रोहणयात थथे धया बिज्यात – "भन्ते ! जिं छपिनिगु भेष काये धुन । आः जित मन्त्र बिया बिज्याहुँ ।" अले आयुष्मान् रोहणं विचाः याना

---

१. माँ बौया अनुमति मदयेक सुं भिक्षु जुये फइमखु- विनय–पिटक ।

बिज्यात ह्लापां नागसेनय.त छु स्यने – विनय स्यनेला अथवा सूत्र स्यनेला अथवा अभिधर्म स्यनेला ? विचार याना "थ्व नागसेन पण्डितह्म खः, याउँक अःपूक हे अभिधर्म थुइका काये फइ" धका ह्लापां अभिधर्म हे ब्वंकल । आयुष्मान् नागसेनं नं (१) कुशल धर्म, अकुशल धर्म व अव्याकृत धर्म (= न कुशल न अकुशल) यात स्वता व निता युक्त जुया च्वंगु अभिधर्मया "धम्मसङ्गणि", (२) स्कन्ध–विभङ्ग इत्यादि झिच्यागू विभङ्ग दुगु "विभङ्गप्पकरण", (३) संग्रह असंग्रह इत्यादि झिप्यंगू प्रकारं विभक्त याना तःगु "धातु कथाप्पकरण", (४) स्कन्ध–प्रज्ञप्ति आयतन–प्रज्ञप्ति इत्यादि खुगू प्रकारं ब्वति थलातःगु प्यंगूगु सफू "पुग्गलपञ्ञत्ति", (५) थःगु पक्षया न्यासः सूत्र विपक्षया न्यासः सूत्र धका दोलछि सूत्रया "कथावत्थुप्पकरण", (६) मूलयमक, स्कन्धयमक इत्यादि झिता प्रकारं विभक्त याना तःगु "यमकप्पकरण", (७) हेतु-प्रत्यय, आरम्मण प्रत्यय इत्यादि नीच्यागू प्रकारं विभक्त याना तःगु "पठ्ठानप्पकरण" या थ्व अभिधर्म–पिटक छको सज्झायन याना न्ह्येवयेका काल । हानं धाल – "आसे भन्ते ! हानं (मेगु) स्यना बिज्याये मत्यनि । थुलि नि छको जिं छपिन्त न्यंके ।"

अनंलि आयुष्मान् नागसेनं गन कोटिशत अर्हतपिं बिज्याना च्वंगु खः अन बिज्यात । बिज्याना कोटिशत अर्हतपिंत थथे धया बिज्यात "भन्ते ! जिं ब्याक्व अभिधर्म–पिटकयात कुशल धर्म, अकुशल धर्म व अब्याकृत धर्म थुपिं स्वंगू खँय् पदय् कया ब्याक्वं अभिधर्म–पिटकया विस्तार याये ।" "साधु ! नागसेन ! (बांलाक) विस्तारं कं ।"

अनंलि आयुष्मान् नागसेनं न्हेलां न्हेगू प्रकरणयात विस्तार-पूर्वक कना बिज्यात । पृथ्वी कम्पित जुल । देवतापिंसं साधुकार

बिल । ब्रह्मापिसं करतल ध्वनि यात । दिव्य चन्दन चूर्ण तथा दिव्य मन्दार स्वाँ वा गात ।

११. नागसेनयात दण्ड-कर्म

१५. अनंलि कोटिशत अर्हतपिसं आयुष्मान् नागसेनयात नीदँ दसेंलि रक्षित-तलय् उपसम्पदा याना बिज्यात । उपसम्पदा जुइ धुंका उगु चा फुका सुथ ह्लापनं पात्र व चीवर ज्वना थः उपाध्याय[१] लिसे भिक्षाटन यायेत गामय् दुहाँ ववं आयुष्मान् नागसेनं थुजागु वितर्क उत्पन्न यात – धिक्कार ! जिमि उपाध्याय तुच्छ खः। जिमि उपाध्याय मूर्ख खः । भगवान बुद्धया वचन अथें तया जितः ह्लापां अभिधर्म स्यना बिल ।"

अनंलि आयुष्मान् रोहणं आयुष्मान् नागसेनया चित्तया वितर्क (खँ) सियेका आयुष्मान् नागसेनयात थथे धया बिज्यात-"नागसेन ! छँ मनय् अनुचित वितर्क यात । नागसेन ! थ्व छंगु अनुचित वितर्क मल्वः ।"

अनंलि आयुष्मान् नागसेनयात थथे जुल – अहो आश्चर्य खः ! अहो अद्‌भुत खः !! जिमि आचार्य जिगु मनया वितर्क सिइका बिज्यात । जिमि उपाध्याय पण्डित खःनि ! जिं वसपोलयाके क्षमा फोनेमा । अले आयुष्मान् नागसेनं आयुष्मान् रोहणयात थथे धाल – "भन्ते ! जित क्षमा याना बिज्याहुँ ! हानं थुजागु वितर्क गुबलें याये मखुत ।"

अनंलि आयुष्मान् रोहणं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धया बिज्यात – "नागसेन ! थुलि जिं क्षमा बिये मखु । नागसेन ! सागल धयागु छगू नगर दु; गन मिलिन्द धयाह्म जुजुं राज्य याना

१. प्रव्रज्या बिइह्म गुरुयात 'उपाध्याय' धाइ ।

च्वन। व दृष्टिवादं प्रश्न याना भिक्षु संघयात दिक्क याना च्वन। अन वना उह्म जुजुयात दमन याना बुद्धशासनय् प्रशन्न याये फत धाःसा हे जक छन्त जि क्षमा बिये।"

"भन्ते ! छह्म मिलिन्द जुजुयात ला छखेति, यदि सकल जम्बुद्वीपया सकल जुजुपिं वया छकोलं जिके प्रश्न याः वःसां जि सकसिगु प्रश्नया उत्तर बिया इमित शान्त याना बिये। छपिसं जित क्षमा याना बिज्याहुँ।" "क्षमा बिये मखु।" "अय्सा भन्ते ! थ्व स्वला तक जि सुया थाय् च्वने ?" "नागसेन ! वत्तनीय सेनासनय् आयुष्मान् अस्सगुत्त बिज्याना च्वन। नागसेन ! छ अन हे वसपोलया थाय् हुँ। वना जिगु वचनं आयुष्मान् अस्सगुत्तया चरणय् शिरसां वन्दना याना थथे नं धा– "भन्ते ! छपिनि चरणय् जिमि उपाध्यायं शिरसां वन्दना याना हःगु दु। स्वास्थ्य, मुविधा सुखपूर्वक च्वना बिज्याला धका न्यना हःगु दु। जिमि उपाध्यायं थ्व स्वला तक छपिनि थाय् च्वं धका जितं व्छया हल।"

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल– "छंगु नां छु धका (वसपोलं) न्यना बिज्याःसा भन्ते जि नागसेन खः धका धा; छिमि उपाध्याय सु धका न्यंसा रोहण थेर धका धा; जि सु धका न्यंसा जिमि उपाध्यायं छपिनिगु नां स्यू धका धा।"

ज्यू, हवस भन्ते धया आयुष्मान् नागसेनं आयुष्मान् रोहणयात अभिवादन ब प्रदक्षिण याना पात्र चीवर ज्वना कथहनं चारिका यायां गन वत्तनीय सेनासनय् आयुष्मान् अस्सगुत्त दु अन वन। वना आयुष्मान् अस्सगुत्तयात अभिवादन याना हानं लिक्क दना च्वन। छखे लिक्क दना आयुष्मान् अस्सगुत्तयात थथे धया बिज्यात– "भन्ते ! जिमि उपाध्यायं छपिनि चरणय् शिरसां वन्दना याना हःगु दु; हानं छपिनिगु मुस्वास्थ्य सुविधा सुखपूर्वक च्वना बिज्याला धका

न्यना ह:गु दु। जिमि उपाध्यायं थ्व स्वला तक छपिनि थाय् च्वनेत जित छ्वया हल।"

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं थथे न्यना बिज्यात – "छंगु नां छु?" "भन्ते जिगु नां नागसेन ख:।" "छिमि उपाध्यायया नां छु?" "भन्ते! जिमि उपाध्यायया नां रोहण थेर ख:।" "जिगु नां छु?" "भन्ते! छपिनिगु नां जिमि उपाध्यायं स्यू।" "साधु नागसेन! थ:गु पात्र व चीवर (छथाय्) दिकि।"

"साधु, भन्ते!" धका पात्र व चीवर (छथाय्) दिके धुका कन्हेखुन्हु परिवेणय् बँपुना ख्वा सीलेगु ल: व दतिवनं उचित थासय् तल। स्थविरं बँ पुइ धुंकुथाय् नं हानं बँपुत। उगु ल: वांछ्वया मेगु ल: हल। उगु दतिवन मकासे मेगु दतिवन काल। खँ ल्हावसां नं मल्हा। थथे न्हेन्हु तक याना न्हेन्हुखुनु हानं व हे न्ह्यस: न्यना हान नं नागसेनं अथे हे धासेंलि वर्षावासया अनुमति बिल।

१२. नागसेनया धर्मदेशना

१९. अवले छह्म महाउपासिकां आयुष्मान् अस्सगुत्तयात स्वीदँ तक सेवा याना वया च्वन। अनंलि महाउपासिका स्वला फुइवं आयुष्मान् अस्सगुत्तया थाय् वन। वना आयुष्मान् अस्सगुत्तयात थथे धाल – तात[1]! छपिनि नाप सुं मेह्म भिक्षु दु मखुला?" "दु, महाउपासिका! जि नाप नागसेन धयाह्म छह्म भिक्षु दु।" "अथेसा तात! नागसेन नापं कन्हे जि थाय् भोजन यायेत निमन्त्रणा स्वीकार याना बिज्याहुँ।" आयुष्मान् अस्सगुत्तं मौनभावं निमन्त्रणा स्वीकार याना बिज्यात।

१. आपा: उमेर दुह्म महाउपासिका जुया वं भन्तेपिन्त नं 'तात' धका धा:गु जुइमा:।

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्त उगु चा फोचायेवं सुथ ह्लापानं पात्र चीवर ज्वना आयुष्मान् नागसेन ल्यू ल्यू तया गन महाउपासिकाया छें दु अन बिज्यात । बिज्याना लायातःगु आसनय् फेतुना बिज्यात । अनंलि महाउपासिकां आयुष्मान् अस्सगुत्त वं आयुष्मान् नागसेनयात थःगु ह्लातं प्रणीतगु भोजन यांकल । अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्तं भोजन सिधयेका पात्रं ह्ला लिसाले धुंका आयुष्मान् नागसेनयात थथे धयां बिज्यात – "नागसेन ! छं महाउपासिकाया (दान) अनुमोदन यां ।" थुलि धयां आसनं दना लिहाँ बिज्यात ।

अनंलि उह्म महाउपासिका आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल– "तात नागसेन ! जि आपालं बुढी जुइ धुंकल । जित गम्भीरगु धर्मं खँ अनुमोदन यांना बिज्याहुँ ।" आयुष्मान् नागसेनं नं उह्म महाउपासिकायात अभिधर्मया गम्भीर धर्म खँया लोकुत्तर शून्यता प्रतिसंयुत्ततया[१] अनुमोदन याना बिज्यात । अनंलि उह्म महाउपासिकायात (व हे क्षणय्) उगु हे आसनय् च्वंं च्वंं विरज वीतमल धर्मचक्षु उत्पत्ति जुल – "गुलि नं समुदय धर्म खः उपि ब्याक्कं निरोध धर्म खः ।" आयुष्मान् नागसेन नं धर्मोपदेश याना बिज्याये धुंका थःह्म कनागु धर्मय् प्रत्यवेक्षण यायां विपश्यना ज्ञान लाभ जुया उगु हे आसनय् च्वंं च्वंं स्रोतापत्ति फलय् प्रतिष्ठित जुल ।

अनंलि आयुष्मान् अस्सगुत्त थःगु थासय (=मण्डलमालाय्) च्वंं च्वंं निम्हेसित नं धर्मचक्षु लाभ जूगु सीका साधुकार बिया बिज्यात- "साधु, साधु नागसेन ! छं छपु हे बाणं निथाय् कयेकल ।" अनेकानेक द्वलं द्वः देवतापिसं नं साधुकार बिल ।

१३. नागसेनया पाटलिपुत्त गमन

१७. अनंलि आयुष्मान् नागसेन आसनं दना गन आयुष्मान्

---

१. लोकोत्तर निर्वाण सम्बन्धी ।

अस्सगुत्त दु अन वन । वना आयुष्मान् अस्सगुत्तयात अभिवादन याना छगू थासय् फेतुत । छखेलिक्क फेतुना च्वंह्म नागसेनयात आयुष्मान् अस्सगुत्तं थथे धया बिज्यात–"नागसेन ! छ पाटलिपुत्रय् हुँ । पाटलिपुत्र नगरया अशोकारामय् आयुष्मान् धर्मरक्षित बिज्याना च्वंगु दु । वसपोलया थाय् च्वना भगवान बुद्धया वचन पूरा पूरा ब्वना का ।" "भन्ते ! पाटलिपुत्र नगर थनं गुलि तापा: ?" "सच्छिगु योजन[1] तापा: ।"

"भन्ते ! लँ साप तापा: खनि । लँय् दथुइ भिक्षा दये थाकुइ । जि गथे याना वने ?" "नागसेन ! लँय् दथुइ हाकुगु हाया ल्यया तये धुंकूगु शाली जाकिया जा व आपालं प्रकारया सूप व व्यञ्जन (तरकारी) या पिण्डपात्र लाभ जुइ ।" हवस, भन्ते धका आयुष्मान् नागसेनं आयुष्मान् अस्सगुत्तयात अभिवादन व प्रदक्षिणा याना पात्र व चीवर ज्वना गन पाटलिपुत्र दु उखे चारिका यायेत बिज्यात ।

१४. श्रेष्ठियात अभिधर्म देशना

१८. उगु इलय् पाटलिपुत्रया छह्म श्रेष्ठि न्यास:गु गाडी ज्वना पाटलिपुत्र ग्राममार्गं वना च्वन । वं आयुष्मान् नागसेनयात तापाकं निसें बिज्याना च्वंगु खन । खना थ:गु गाडी ज्वना गन आयुष्मान् नागसेन दुगु ख: अन वन । वना आयुष्मान् नागसेनयात अभिवादन याना न्यन– "भन्ते ! गन बिज्याये त्यना ?" "गृहपति ! पाटलिपुत्रय् ।" 'भन्ते ! ज्यू । जिपिं नं पाटलिपुत्र वनेगु ख: । जिपिं लिसें छपिं नं याउंक बिज्याहु ।'

अनंलि पाटलिपुत्रया श्रेष्ठि आयुष्मान् नागसेनया इर्यापथ खना साप लयता:ल । वं आयुष्मान् नागसेनयात थ:गु ल्हाःतिं प्रणीतगु भोजन याकल । आयुष्मान् नागसेनयात भोजन याके धुंकेव पात्रं ल्हा: लिसालेवं

---

१ छगू योजन धयागु प्यक्वय् दु ।

श्रेष्ठि छगू चीजागु आसन कया फेतुत । छखे लिक्क फेतुना च्वंह्म पाटलिपुत्रया श्रेष्ठि आयुष्मान् नागसेनयाके न्यन– "छपिनिगु नां छु ?" "गृहपति ! जिगु नां नागसेन खः ।" "भन्ते ! छु छपिंसं बुद्ध-वचन स्यूला ?" गृहपति ! जि अभिधर्मया खँ स्यू ।"

"भन्ते ! अहो जित लाभ जुल । जित भिगु धर्म (संयोग) लाभ जुल । जि नं अभिधार्मिक खः । भन्ते ! छलपोलं अभिधर्म कना बिज्याहुँ ।" अले आयुष्मान् नागसेनं वयात अभिधर्मया उपदेश बिया बिज्यात । उपदेश जुयावं च्वंबले पाटलिपुत्रया श्रेष्ठियात विरज, वीतमल, धर्मचक्षु उत्पन्न जुल । गुलि नं समुदय धर्म दु उपिं ब्याक्वं निरोध धर्म खः ।

अनंलि पाटलिपुत्रया श्रेष्ठि न्यासः गाडी न्ह्यःने छ्वया ल्यूने ल्यू ल्यू ववं पाटलिपुत्र तापाक मलागु बाया वनेगु निकालँय् दिना आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल– "भन्ते ! अशोकाराम वनेगु लँपु थुगु खः । भन्ते ! थुगु जिगु खि खुकु हाकःगु व च्याकु ब्या दुगु बहुमूल्यगु कम्बल खः । भन्ते ! थुगु कम्बल अनुकम्पा तया स्वीकार याना बिज्याहुँ ।" आयुष्मान् नागसेनं अनुकम्पा तया उगु कम्बल स्वीकार याना बिज्यात । अनंलि उह्म पाटलिपुत्रया श्रेष्ठि सन्तुष्ट, प्रीतियुक्त तथा प्रमुदित जुया आयुष्मान् नागसेनयात वन्दना व प्रदक्षिणा याना वन ।

१५. नागसेनया अर्हत्व प्राप्ति

१९. अनंलि आयुष्मान् नागसेन अशोकारामय् गन आयुष्मान् धर्मरक्षित बिज्याना च्वन अन बिज्यात । बिज्याना आयुष्मान् धर्मरक्षितयात अभिवादन याना थः वयागु कारण कना बिज्यात । आयुष्मान् धर्मरक्षितया थाय् च्वना त्रिपिटक बुद्धबचन स्वलाया दुने हे ब्यञ्जनं युक्त जुइक छको न्यना हे परिपूर्ण याना (न्वेवयेका) बिज्यात । अले हाकनं मेगु स्वलाया दुने अर्थ नं थुइका वया

बिज्यात ।

अनंलि आयुष्मान् धर्मरक्षितं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धया बिज्यात - "नागसेन ! गथे साजवानं सा लहिना च्वन (तर) मेपिसं दुरु त्वना च्वन । थथे हें नागसेन ! छ पृथगजनं त्रिपिटक सयकूसां श्रमणफलया भागी जुइ मफु ।" "गात, भन्ते ! गात । थौंलि हे (जित) गात ।" उखुन्हु ह्निनय् व चाह्लय् वसपोलं प्रतिसम्भिदा[१] सहित अर्हत पद प्राप्त याना बिज्यात । देवतापिसं सत्य प्रतिवेधय् थ्यंह्म आयुष्मान् नागसेनयात साधुकार बिल । पृथ्वी कम्पित जुल । ब्रह्मापिसं करतल ध्वनि यात । दिव्य चन्दन चूर्ण व मन्दार पुष्प स्वां वागात ।

१६. नागसेनया थाय् दूत

२०. उगु समयय् कोटिशत अर्हतपिसं हिमालय पर्वतया रक्षित-तलय् मुना आयुष्मान् नागसेनया थाय् दूत छ्वया हया बिज्यात— "नागसेन ! थन बिज्याहुँ, जिमि सकसियां ख्वाः स्वयेगु इच्छा जुया च्वन ।" अनंलि आयुष्मान् नागसेन दूतया खँ न्यना अशोकारामं अन्तर्धान जुया हिमालय पर्वतया रक्षित-तलय् कोटिशत अर्हतपिनि न्ह्यःने प्रकट जुया बिज्यात ।

अनंलि कोटिशत अर्हतपिसं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धया बिज्यात— "नागसेन ! थ्व ह्म मिलिन्द जुजुं वाद प्रतिवादं प्रश्न न्यना भिक्षुसंघयात हायेका च्वन । उकिं नागसेन ! छ वना उह्म मिलिन्द जुजुयात दमन याःसा साप ज्यू ।" "भन्ते ! छह्म मिलिन्द जुजु छखे हे

१. प्रतिसम्भिदा प्यंगू दु [१] अर्थ-प्रतिसम्भिदा, [२] धर्म-प्रतिसम्भिदा, [३] निरुक्ति-प्रतिसम्भिदा व [४] प्रतिभाण-प्रतिसम्भिदा ।

तिं । भन्ते ! यदि जम्बुद्वीपया सकल जुजुपिं वया जिके छकलं प्रश्न न्यंसां जि ब्याक्व प्रश्नया उत्तर बिया इमित शान्त याना बिइ । भन्ते ! छलपोलपिं (सकलें) निर्भय जुया सागल नगरय् बिज्याहुँ नु ।" अनंलि स्थविर भिक्षुपिसं सागल नगर हे चीवरया रंगं म्हासुसे च्वंक ऋषिपिन्त ल्वःगु वातावरण दयेका बिज्यात ।

१७. आयुष्मान् आयुपाल नापमिलिन्द जुजु नाप लाःगु

२१. उगु समयय् आयुष्मान् आयुपाल संखेय्य परिवेणय् बिज्याना च्वन । अनंलि जुजु मिलिन्दं अमात्यपिन्त थथे धाल-- थौंया चा साप न्ह्याइपुसे च्वं । थौं सु श्रमण वा ब्राह्मणया थाय् धर्म चर्चा याना प्रश्न यावने ? सुंना जि नाप खँल्लाबल्ला याना जिगु शंकायात मदयेकेगु साहस याइ ?" थथे धायेवं न्यासल यवनपिसं थथे धाल-- "महाराज ! आयुपाल धयाह्म छह्म स्थविर दु, त्रिपिटक स्यूह्म बहुश्रुतह्म । वसपोल आः थुगु इलय् संखेय्य परिवेणय् बिज्याना च्वन । छिपिं वसपोलया थाय् बिज्याना प्रश्न या बिज्याहुँ ।" "ज्यू, अथे जूसा वसपोल भदन्त (आयुपाल) यात सूचं ब्यु ।"

अनंलि भदन्त आयुपालया थाय् दूत छ्वत - "भन्ते ! जुजु मिलिन्द छिपिं नापलाये मास्तें वयेका च्वन ।" आयुष्मान् आयुपालं नं थथे धया बिज्यात- "अथे जूसा बिज्याहुँ धा ।" अनंलि जुजु मिलिन्द न्यासल यवनपिं नाप चाहीका बांलागु रथय् च्वना गन संखेय्य परिवेणय् आयुष्मान् आयुपाल बिज्याना च्वन अन वन । वना आयुष्मान् आयुपाल लिसे कुशल क्षेमया खँ न्यने धुंका छखे लिक्क फयेतुल । छखे लिक्क फयेतुना च्वह्म जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् आयुपालयात थथे धाल - "भन्ते ! छिपिं छुया कारणं प्रव्रजित जुया बिज्यानागु ? छपिनिगु परम उद्देश्य छु खः ? स्थबिरं धया बिज्यात- "महाराज ! धर्मपूर्वक व शान्तिपूर्वक च्वनेत जि प्रव्रजित

जुयागु खः। श्रामण्य–फल प्राप्त यायेगु जिगु परम उद्देश्य खः।" "भन्ते ! छु सुं थुजोह्म गृहस्थ नं दुला गुह्म धर्मपूर्वक व शान्तिपूर्वक च्वना च्वं ?" "दु, महाराज ! गृहस्थपिं नं धर्मपूर्वक व शान्तिपूर्वक च्वने फु। भगवान बुद्धं वाराणसी ऋषिपतन मृगदावनय् धर्मचक्र चाहिइका बिज्याना ङ्चियागू कोटी ब्रह्मा देवपिंत तथा मेपिं असंख्य देवतापिन्त धर्मज्ञान प्राप्त जुल। इपिं कामदेवतापिं, ब्रह्मापिं व गृहस्थपिं खः, प्रव्रजितपिं मखु।

महाराज ! अथे हानं भगवानं महासमय-सूत्र देशना याना बिज्याबले, महामङ्गल–सूत्र देशना याना बिज्याबले, समचित्तपरियाय–सूत्र देशना याना बिज्याबले, राहुलोवाद–सूत्र देशना याना बिज्याबले तथा पराभव–सूत्र देशना याना बिज्याबले ल्या खाना खाये मफयेक देवतापिंसं धर्मज्ञान प्राप्त याना काल। इपिं फुक्क गृहस्थपिं खः, प्रव्रजितपिं मखु।

"भन्ते आयुपाल ! अथे खःसा छपिनिगु प्रव्रज्या निरर्थक खः। पूर्वजन्मय् यानागु पापं यानां हे श्रमण शाक्यपुत्रपिं प्रव्रजित जुल, अले धुतांग धारण याइपिं जुल। भन्ते आयुपाल ! गुह्म भिक्षु एकासनिक (धुतांग धारण) खः, इपिं पूर्वजन्मय् भोगहार[1] खुया वोंपिं खः। मेपिनिगु भोग खुयागु कर्म फलं हे इपिं एकासनिक जुये माल। इमि इलय् ब्यलय् नये त्वने मखं। इमि शील मदु, तप मदु ब्रह्मचर्य मदु। भन्ते आयुपाल ! अले गुपिं भिक्षुपिं अभ्यवकाशिक (न्ह्यावलें खुल्ला थासय् च्वनेगु धुतांग) धारण याना बिज्यापिं ह्लापाया जन्मय् गाँयात घात याना वपिं खुंत जुल मखुला ? कतपिंगु छेंय् स्यंकूगु कर्मं हे थन जन्मय् अभ्यवकाशिक जुइ माल। सिनासन भोग याये मखन। इमिगु शील मदु, ब्रह्मचर्य मदु। भन्ते आयुपाल ! हानं

१. धन सम्पत्ति खुईगु

गुंपि भिक्षुपिं सदां फेतुना च्वनेगु (धुतांग धारण) याना च्वन, इपिं ह्लापाया जन्मय् लँय् च्वना लुटे याना च्वंपि खुँत खः । इमिसं लँ जवातयेत ज्वना चिना अले फेतुका तल, थ्व हे कर्मं न्ह्याबलें फेतुना च्वने माल । गुवलें न्ह्य वयके मंत । थुकी शील मदु, तप मदु ब्रह्मचर्य मदु– थथे जुजु मिलिन्दं धाल ।

थ्व खँ धाःगु न्यना आयुष्मान आयुपाल सुंक च्वना बिज्यात । वसपोलं छुं लिसः बिया बिमज्यात । अनंलि न्यासःह्म यवनपिंसं जुजु मिलिन्दयात धाल "महाराज ! स्थविर पण्डित खः । अथेसां लिसः बिइगुली अविशारद खः ।"

अनंलि जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् आयुपाल सुंक च्वना बिज्याःगु खना लापा थाना उच्चस्वर याना यवनपिन्त थथे धाल– "धिक्कार ! जम्बुद्वीप तुच्छ खः । विलकुल फुसलुगु, प्रलाप खः जम्बुद्वीप ! सुं श्रमण वा ब्राह्मण मदु; गुह्मसिनं जि नाप खँह्ला बह्ला याना शंका मदयेका बीगु उत्साह याइ ।

१८. सागल नगरय् नागसेनया आगमन

२२. अनंलि जुजु मिलिन्द यवनपिं पाखे स्वयाः उगु पुचः गुंपि अकः नं निर्भीक व निःशंक खना मनय् वाल "अवश्य नं मेह्म सुं पण्डित भिक्षु दु जुइ गुम्हसिनं जि नाप खँ ह्लायेगुली उत्साह याइ, उकिं (हे) यवनत क्वमछू निर्भीक निःशंक जुया च्वन ।" अनंलि जुजु मिलिन्दं यवनपिन्त थथे धाल – "मेह्म सुं पण्डित भिक्षु दुला, गुह्मसिनं जि नापं खँह्लायेगुली उत्साह याइ, शंका मदयेका बिइ ?"

उगु इलय् आयुष्मान् नागसेन श्रमणपिंसं चाहीका गाँ गाँ दे दे व राजधानी भिक्षाटन यायां कथहनं सागल नगरय् थ्यंक बिज्यात । वसपोल संघनायक, गणी, गणाचार्य, ज्ञात, यशस्वी, साधुसमन्त, बहुजनं हंका च्वंह्म, मेधावी, निपुण, विज्ञ, अनुभवी, विनीत, बहुश्रुत,

त्रिपिटक स्यूह्म, वेदय् पारंगत, स्थिर चित्तह्म, लोक कथा स्यूह्म, बुद्धशासन नवाङ्ग धर्म कण्ठ वःह्म, नवाङ्ग बुद्धशासनं पारङ्गतह्म, बुद्धवचनया अनुकूल देशना यायेगुलि कुशलह्म, गुबलें नं विफल जुइ म्वाःह्म, विचित्र प्रत्युत्पन्न–मति दुह्म खः। विचित्र वक्ता, भिगु खँ न्यंकीह्म, अद्वितीय, अपराजयह्म खः। वसपोलयागु न्ह्यसःया लिसः बिइ फइमखु वसपोल तर्कं बुके फइमखुह्म खः। सागर समान शान्तह्म, हिमालय थें निश्चलह्म, विजयी, अज्ञानरूपी अन्धकारयात नाश याइह्म, ज्ञानया जः बीह्म आपालं तःधंह्म वक्ता, मेगु गणयात मंथन याइह्म, मेपिं तैर्थिकपिन्त मर्दन याइह्म, भिक्षुपिं, भिक्षुणीपिं, उपासकपिं, उपासिकापिं, जुजुपिं व राज महामात्यपिं सकसिनं सत्कार तय्कीह्म, माने याना च्वंह्म व पूजा याका च्वंह्म चीवर, पिण्ड-पात, शयनासन, व ग्लान प्रत्यय भैषज्य लाभय् अग्रह्म, उत्तम लाभ व यश खंह्म, धर्मोपदेश न्यनेगु इच्छां वइपिं कुशल व विज्ञ पुरुषपिन्त बुद्धधर्मया नवाङ्गयात क्यनीह्म, धर्म मार्गया उपदेश याइह्म, धर्मया प्रकाश धारण याइह्म, धर्मया थां थनिह्म, धर्मयज्ञ याइह्म, धर्मया ध्वाँय् ज्वना धर्मभेरी याना सिंहनाद याना, बिजुली चम्के जुइथें थिइह्म, मधुर वाणीं नोंवाइह्म, आर्य ज्ञान मत च्याकीह्म, करुणारुपी लखं पूर्णह्म, धर्म-अमृत–मेघं फुक्क लोकयात अमृत वा वयेका मनू-तयेत सन्तुष्ट यायां ग्राम निगम राजधानी चारिका यायां छसिकथं सागल नगर थ्यंक बिज्यात।

अन आयुष्मान् नागसेन चेद्वः भिक्षुपिं ब्वना संखेय्य परिवेणय् बिज्याना च्वन। उकिं पूर्वाचार्यपिसं थथे धया तल :—

बहुश्रुतह्म, वक्ता, निपुणह्म व विशारदह्म,
सामयिकह्म व कुशलह्म नं, पटिभाणय् कोविदह्म
नागसेन न्ह्यः न्ह्यः च्वना न्यागू निकाय व

प्यंगू निकाय स्यूँपिं त्रिपिटकधर भिक्षुपिं बिज्यात ।
गम्भीर प्रज्ञावान मेधावी, सुमार्ग व कुमार्ग स्यूह्म निर्भयह्म
नागसेन गुह्मं परम निर्वाणपद प्राप्त याना बिज्याह्म खः,
निपुण सत्यवादी भिक्षुपिंलिसे गामय् व निगमय्
चा हयु हयुं सागलय् थ्यंक बिज्याह्म खः ।
संख्यय परिवेणय् नागसेन थ्यंकः बिज्याना चवन ।
गथे पर्वतय् केशरी खः, अथे हे मनूतये दथुइ
शोभायमान जुया बिज्याना चवन ।

१९. आयुष्मान् नागसेन नापं जुजु मिलिन्दया ह्लापांगु समागम

२३. अनंलि जुजु मिलिन्दयात देवमन्त्रीं थथे धाल--"महाराज ! आसे !! नागसेन धयाह्म उह्म स्थविर पण्डित मेधावी, विशारदह्म विनीतह्म, बहुश्रुतह्म, विचित्र कथिकह्म, कल्याण पटिभाणकह्म, अर्थ, धर्म, निरुक्ति पटिभाणकय् निपुणह्म खः । वसपोल आः थुगु अवस्थाय् संखेय्य परिवेगय् बिज्याना चवगु दु । महाराज ! छपिं वसपोलया थाय् बिज्याहुँ । हानं प्रश्न या बिज्याहुँ । वसपोल छपिं नाप खँह्ला बह्ला याना छपिनिगु शंकायात मदयेका बिये फु ।" अनंलि नागसेन धका शब्द न्यने मात्रं जुजु मिलिन्दयात भय जुल, वयात त्राश जुल, गात्र (म्ह घा लपा) जिरिंग जुया लोमहंष जुल । अनलि जुजु मिलिन्दं देवमन्त्रीयात थथे धाल – "वसपोल नागसेन भिक्षु जि नाप खँ ह्लाये फुला ?" "फु महाराज ! इन्द्र, यम, वरुण, कुवेर, प्रजापति, सूयाम, संतुषित लोकपाल व ब्रह्मायापिता पितामह समेतं महाब्रह्मा वसां नागसेन इपिं नापं खँ ह्लाये फु, मनूतयगु खँ जा छु !!"

अनंलि जुजु मिलिन्दं देवमन्त्रीयात थथे धाल – "देवमन्त्री ! अथेसा वसपोलया थाय् दूत छ्व । जि वसपोलयात नाप लायेगु इच्छा जुल धका सूचं छ्वया ब्यु ।" "देव ! हवस ज्यू" धया देवमन्त्रीं आयुष्मान् नागसेनया थाय् दूत छ्वल – "भन्ते ! जुजु मिलिन्दया

छपिनिगु दर्शन याये मास्ते वयेका च्वन।" आयुष्मान् नागसेन नं "ज्यू, अथेजूसा बिज्याहुँ" धका धया बिज्यात।

अनंलि जुजु मिलिन्द न्यासल यवनपिनिगु रथं चाःहीका उत्तमगु रथय् च्वना आपालं सेना ब्वना गन संखेय्य परिवेणय् आयुष्मान् नागसेन बिज्याना च्वंगु दु, अन बिज्यात। उगु समयय् आयुष्मान् नागसेन चेद्वल भिक्षुपिसं छचालं चाःहीका फेतुना बिज्याना च्वन। जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् नागसेनया परिषदयात तापाकंनिसें खन। खना देवमन्त्रीयात थथे धाल – 'देवमन्त्री ! थ्व थपाय्मछि धंगु परिषद सुयागु खः ?" "महाराज ! थ्व आयुष्मान् नागसेनयागु परिषद खः।

अनंलि जुजु मिलिन्दयात आयुष्मान् नागसेनया परिषदयात तापाकं निसें खंसेंलि भय जुल, वया ह्म खात, अले रोमांच जुल। गैंडा म्येतयेगु चाकलय् दथुइ लाःह्म किसि थें, गरूडतयेगु चाकलय् दथुइ लाःह्म नाग थें, अजिगरतयेगु चाकलय् दथुइ लाःह्म धोंथें, म्येतय्गु चाकलय् दथुइ लाःह्म भालुथें, ताहालं लिना हःह्म ब्याचाथें, सिंहं लिना हःह्म चलाथें, ताहा ज्वनीपिनि ह्लातय् लाःह्म ताःहाथें, भौचिया न्ह्यने लाःह्म छुंथें, व्याक्रीतय्सं लाःह्म पिशाचथें, राहुया म्हुतुइ लाःह्म चन्द्रमाथें, तिया दालाय् लाःह्म सर्पथें, पंजलय् लाःह्म व्वंगःथें, जालय् लाःह्म न्यांथें, हिंसक पशुत दुगु जंगलय् दथुइ लाःह्म मनूथें, वैश्रवण-पिन्त अपराध याह्म यक्षथें आयु फुह्म देवपुत्रथें मिलिन्द जुजु ग्यात. अथे थथे धाये मफुत। जित थ्वं गनं बुका मबिइमा धका सशंकित जुया जुजुं देवमन्त्रीयात धाल– "देवमन्त्री ! छं जित थुह्म आयुष्मान् नागसेन धका क्यने मत्ये। थुह्म धका क्यना मबिकं जि हे वसपोलयात ह्मसिका काये।" "महाराज ! साप ज्यू ! छिपिसं हे वसपोलयात ह्मसिका बिज्याहुँ।

उगु समयय् आयुष्मान् नागसेन न्ह्यःने च्वंपिं पीद्वल भिक्षुपिं स्वया क्वकालिह्म व लिउने च्वंपिं पीद्वल भिक्षुपिं स्वया थकालिह्म खः। अनंलि जुजु मिलिन्दं सकल भिक्षुसंघयात न्ह्यःने, ल्यूने व दथुइ स्वया आयुष्मान् नागसेनयात तापाकं निसें भिक्षुसंघया दथुइ केशरी सिंहथें डर, भय मकासें स्थिर भावं फेतुना च्वंगु खंकल। वसपोलयात खनेसाथं हे ह्मसिइकल - "थ्व वसपोल हे आयुष्मान् नागसेन खः।"

अनंलि जुजु मिलिन्दं देवमन्त्रीयात थथे धाल - "देवमन्त्री! थ्व वसपोल हे आयुष्मान् नागसेन खःला?" "खः महाराज! थ्व वसपोल हे आयुष्मान् नागसेन खः।" महाराजं नागसेनयात बांलाक ह्मसिइका बिज्यात। अले सुनानं थुह्म धका क्यने म्वाःक थह्मं हे जि नागसेनयात ह्मसिइका कया धका जुजुयात साप हे सन्तोष जुल। अनंलि आयुष्मान् नागसेनयात खना जुजुयात भय जुयावल। वया ह्म खात रोमांच जुल। उकिं धया तल -

उत्तम आचरणं[1] सम्पन्नह्म, उत्तमगु संयमय् अभ्यस्तह्म
नागसेनयात खना जुजुं थ्व वचन धाल-
जिं कथिकपिं आपालं खना, आपालंलिसे शास्त्रार्थं याये धुन,
न थुजागु भय जुल, गथे थौं जित जुल।
निश्चय नं पराजित थौं जुइगु जुइ जिगु
नागसेन विजयी जुइ छाय्कि जिगु चित्त चंचल जुया च्वन।

बाहिर कथा क्वचाल।

---

१. "ज्ञानं" हि. मि.

मिलिन्द-प्रश्न

(क) लक्षण-प्रश्न

१. महावर्ग

१. रथया उपमाय् पुद्गल मीमांसा

१. अनंलि जुजु मिलिन्द गन आयुष्मान् नागसेन बिज्याना च्वन अन बिज्यात । बिज्याना वसपोलयात नमस्कार व अभिनन्दन याये धुंका छखे लिक्क फेतुना बिज्यात । आयुष्मान् नागसेनं नं लिसलय् जुजुया अभिनन्दन याना बिज्यात । थुकि जुजुया मन च्वन ।

अनंलि जुजु मिलिन्दं थथे धाल – "भन्ते ! छपिंत गथे ह्मसिकेगु, छपिनिगु नां छु ?" "महाराज ! जित नागसेन धका सीकि, अले सब्रह्मचारीपिसं जित नागसेन धका सःती । महाराज ! यद्यपि मां बौपिसं नागसेन, सूरसेन, वीरसेन वा सिंहसेन थथे छु नं छु नां छुना तइ । तर महाराज ! थ्व नागसेन केवल व्यवहारया निंति संज्ञा मात्र ख्वः । धाथेंला थुजाह्म सु पुद्गल (आत्मा) मदु ।"

अनंलि जुजु मिलिन्दं थथे धया बिज्यात – "जिमि न्यासल यवन व चेद्वल भिक्षुपिं ! छिकपिसं, छलगोलपिसं न्यना दिसँ, न्यना बिज्याहुँ !! थुह्म नागसेनं थथे धया बिज्यागु दु – धाथें सु पुद्गल मदु । वसपोलं धया बिज्यागुली गुकथं थुइके माल ?" अनंलि जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल – "भन्ते नागसेन ! यदि सु छह्म पुद्गल मदुसा सुनां छपिन्त चीवर, भिक्षा, शयनासन व ग्लान प्रत्यय भैषज्य बिइ ? सुनां थुगु भोग याइ ? सुनां शील रक्षा याइ ? सुनां ध्यान भावना अभ्यास याइ ? सुनां मार्गफल निर्वाण साक्षात्कार याइ ? सुनां प्राणातिपात याइ ? सुनां खुया काइ ? सुनां काम मिथ्याचार याइ ? सुनां मखुगु खँ ल्हाइ ? सुनां

अय्ला त्वनि ? सुनां थ्व न्यागू अन्तराय कारक कर्म[1] याइ ? अथे जूसा कुशल मदु, अकुशल नं मदु, कुशल अकुशल कर्म याकिह्म मंत। भिगु मभिगु कर्मया फल व विपाक मंत । यदि भन्ते नागसेन ! छ्पित सुनानं स्यात धासा वयात नं प्राणातिपात (धयागु) मंत । भन्ते नागसेन ! अले छ्पिनि सुं आचार्य नं मदु, सुं उपाध्याय नं मदु, छ्पिनि उपसम्पदा नं मजुल। छ्पिसं धया बिज्यात – जि 'नागसेन' धका छ्पिनि सब्रह्मचारीपिसं छ्पित नागसेन धका नां कयाः सःती धासा थ्व नागसेन छु खः ?"

"भन्ते ! छु (छ्पिनिगु) सँ नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"चिमिसँ नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"लुसि .. वा . छ्यंगु .. ला – सेंप्वाय् क्वँय् ... स्यः ... जलास्यें ... नुगचु ... स्यें ... पिलि ... अंपि ... स्वँ ... तःपुगु आतापति ... चिपुगु आतापति . प्वा ... मल (दिसा) .. पित्त ... खै ... ह्वि ... हि ... चःति ... लाय्चिकं कना वइगु ... ख्वबि ... दाः .. ई .. ह्नि (ह्लासं वइगु) ... लाहा ... पिशाप ... ह्नचेपु नागसेन खःला ?"

"मखु महाराज !"

"भन्ते ! अथेसा रूप नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"छु वेदना नागसेन ला ?"

---

१. न्यागू अन्तराय कारक कर्म धयागु मातृघात, पितृघात, अर्हत्‌घात, दुष्ट चित्तद्वारा तथागतयागु शरीरं हि वयेकेगु तथा सङ्घभेद- थ्व न्यागू आनन्तर्य कर्म खः गुकियात पञ्चमहापाप नं धाइ ।

"मखु महाराज !"

"संज्ञा नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

'संस्कार नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"विज्ञान नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"भन्ते ! अथेसा छु रूप, वेदना, संज्ञा संस्कार व विज्ञान (फुक्क छकलं) नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"भन्ते ! अथेसा छु रूप, वेदना, संज्ञा संस्कार व विज्ञान तोता मेगु नागसेन ला ?"

"मखु महाराज !"

"भन्ते ! छपिंके न्य न्यं नागसेन हे मखन (अय्नं नागसेन छु खः धयागु सिइके मफुत) अय्सा नागसेन खाली शब्द मात्र हे ला ?" "मखु महाराज !" अथेसा नागसेन धयाह्म सु ले ? भन्ते ! नागसेन धयाह्म सुं मदु धका छपिंसं मखुगु खँ ह्लाना बिज्याना ला ?"

अनंलि आयुष्मान् नागसेनं जुजु मिलिन्दयात थथे धया बिज्यात- "महाराज ! छपिं साप हे सुकुमार ह्म क्षत्रिय खः। थुजाह्म छपिं तिह्निनेया निभालय् हानं क्वागु फीसः ब्वः व लोहंचा गो गो दुगु भूमी पलाः तया बिज्याइबले छपिनि तुति स्याइ, ह्म न्यली, मन मुख मदु जुइ; अले तःसकं शारीरिक पीडा जुया च्वन जुइ। छलपोल न्यासि बिज्यानागु लाकि सवारी च्वना बिज्याना ?" "भन्ते ! जि न्यासि वयागु मखु। जि रथय् च्वना वयागु खः।"

"महाराज ! यदि छपिं रथय् च्वना बिज्यानागु जूसा छपिसं

जित (रथ छु खः धयागु खँ) कना बिज्याहुँ।"

"महाराज ! थ्व ईषा (दण्ड) रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"छु अक्ष (धूरी) रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"छु घःचा रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"छु रथया पंजः रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"छु रथ-दण्ड रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"छु युग (सलया गःपतय् दिके मागु सिं) रथ खःला ?

"मखु भन्ते !"

"छु लगाम रथ खःला ?" "मखु भन्ते !" "छु कथि रथ खःला ?" "मखु भन्ते !"

"महाराज ! ईषा, अक्ष, घःचा, पंजः, रथ-दण्ड, युग, लगाम, खिंपः दण्ड इत्यादि फुक्क छकलं तया रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"महाराज ! छु ईषा इत्यादि तोता मेगु छु रथ खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"महाराज ! छपिंके न्य न्यं जि रथ हे मखन। छु रथ केवल शब्द मात्र हे खःला ?"

"मखु भन्ते !"

"अथेसा रथ धयागु छु खःले ?"

"महाराज ! रथ मखु धका छपिसं मखुगु खँ ल्हाना बिज्यात।

महाराज ! सकल जम्बुद्वीपया छपिं दकलें त:धंह्म जुजु ख: छायू सु खना ग्याना छर्पिसं मखुगु खँ ह्लाना बिज्याना ? न्यासल यवनपिं व जिमि चेद्वल भिक्षुपिं ! छिकपिसं छलपोलर्पिसं न्यना दिसँ, न्यना बिज्याहुँ । थ्व मिलिन्द जुजुं जि रथं वया धया बिज्यात । वास्तवय् 'रथ' धयागु छु धका न्यनाबले 'रथ' जित क्यने मफुत । छु वयकया खँ स्वीकार याये फइला ?"

थ्व खँ न्यना न्यासल यवनर्पिसं आयुष्मान् नागसेनयात साधुकार बिया मिलिन्द जुजुयात धाल–"महाराज ! यदि छलपोलं फुसा लिस: बिया बिज्याहुँ ।"

अले जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् नागसेनयात धया बिज्यात "भन्ते नागसेन ! जि मखुगु खँ मह्लाना ध:चा, रथया पंज, रथया दण्डयात कया केवल व्यवहारया निर्ति 'रथ' धयागु छगू नां मात्र ख: ।"

"साधु, महाराज ! छपिसं रथ छु धयागु सिइका बिज्यात । थुकथं हे जिगु सँ, चिमिसँ, रूप, वेदना, संज्ञा संस्कार, विज्ञानयात कया केवल व्यवहारया निर्ति 'नागसेन' छगू नां जक धया त:गु ख: । परन्तु परमार्थं 'नागसेन' थुजाह्म सुं छह्म पुद्गल थन मदु ।" भिक्षुणी वजिरां भगवानया सन्मुखय् धया बिज्यागु दु ।[1]

"गथे अङ्ग प्रत्यङ्ग मिले जुया 'रथ' संज्ञा जुल अथे हे
फुक्क स्कन्ध दुगुली सत्व (जीव) धका व्यवहार जुया चवन ।"

"भन्ते नागसेन ! आश्चर्य ख: ! अद्भुत ख: !! थुगु जटिलगु प्रश्नयात छर्पिसं त:सकं ध्यान तया थुइका बिज्यात । यदि थुगु इलय् भगवान बुद्ध स्वयं दुगु जूसा वसपोलं नं अवश्य साधुकार बिया

1. थ्व सूत्र संयुक्त निकाय पालि I. पृ. १३५ स दु, परन्तु थन बुद्धया सन्मुखय् धया बिज्यागु मखु भिक्षुणी वजिरां मारयात धया बिज्यागु ख: ।

विज्याङगु जुइ "साधु साधु, नागसेन ! छ्पिसं थ्व जटिलगु प्रश्नयात साप हे ध्यान बियां समाधान याना बिज्यात ।"

२. आयु विषयक – प्रश्न

२. "भन्ते नागसेन ! छ्पि गोदँ दत ?" "महाराज जि न्हेदँ दत ।"[१]

"भन्ते ! छु न्हेदँ ? छलपोल न्हेदँ ला अथवा ल्याः जक न्हेदँ ला ?"

उगु समयय् ब्याक्क तिसा वसतं छाय् पियातःह्म जुजु मिलिन्दया किचः पृथ्वी खने दया च्वन । हानं लःया छ्गः थलय् नं किचः खने दया च्वन । अनंलि आयुष्मान् नागसेनं मिलिन्द जुजुयात थथे धाल– "महाराज ! थ्व छ्पिनि किचः पृथ्वी व लःथलय् खने दया च्वन । महाराज ! छु छ्पि जुजु खःला अथवा थ्व किचः जुजु ?"

"भन्ते नागसेन ! जि जुजु खः, थ्व किचः जुजु मखु, जिगु हे कारणं किचः दयाच्वन ।" "थथे हे खः महाराज ! दँया ल्याखं न्हेदँ खः, जि न्हेदँ मखु । जिगु हे कारणं न्हेदँ दँल्या) ल्याः दत, गथे महाराजया किचःया उपमाथें ।"

"भन्ते नागसेन ! आश्चर्य खः ! भन्ते नागसेन! अद्भुत खः! ! छ्पिसं थ्व जटिलगु प्रश्नयात साप हे ध्यान तया समाधान याना बिज्यात ।"

३. पण्डितवाद व राजवाद विषयय् प्रश्न

३. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! जि नाप खँल्हाबल्हा याना बिज्यायेला ?" "महाराज ! यदि छ्पिसं पण्डितवादं शास्त्रार्थ यायेगु खःसा अवश्य याये । (यदि) जुजुवादंथें शास्त्रार्थ यायेगुसा याये मखु ।" "भन्ते नागसेन ! गुकथं पण्डितपिसं शास्त्रार्थ याइ ?" 'महाराज ! पण्डितपिसं शास्त्रार्थ याइबले छह्म मेह्मसिया तर्क

---

१ जन्मं मखु, भिक्षु जुया न्हेदँ दुगु ।

हितुहिनी, छद्मसिनं मेह्मसियागु हितुहिगु तर्क पयना बिइ। छद्म मेह्मसिया न्ह्यःने तर्क ब्वइ। निग्रह याइ, चाःचाः हिइका न्यनी विश्वास नं याकी हानं प्रतिविश्वास नं याकी, तर पण्डितपिं अथे वाद-विवाद यासानं तं चाइमखु। महाराज! थथे हे पण्डितपिंसं शास्त्रार्थ याइ।" "भन्ते! जुजुपिंसं गुकथं शास्त्रार्थ याइ?" "महाराज! जुजुपिंसं शास्त्रार्थ याइगु बखतय् छुं तर्क याइ। यदि सुनानं जुजुया तर्कयात खण्डन यात धासा वयात तुरन्त दण्ड ब्यु धका दण्ड बिइ। महाराज! थुकथं जुजुपिंसं शास्त्रार्थ याइ।" "भन्ते! जि पण्डितपिंसं याइथें शास्त्रार्थ याये। भन्ते! जि जुजुपिंसं थें शास्त्रार्थ याये मखु। छपिंसं विश्वास याना शास्त्रार्थ याना बिज्याहुँ। गथे छपिंसं सुं भिक्षु नाप अथवा श्रामणेर नाप अथवा उपासक नाप अथवा आरामय च्वना च्वंपि सुं नाप खँ ल्हायेथें पूरा विश्वास याना जि नाप शास्त्रार्थ याना बिज्याहुँ। ग्याना बिज्याये मत्ये।" "ज्यू, महाराज!" धका स्थविरं अनुमोदन याना बिज्यात। जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन! जि छपिंके न्यने।" "महाराज! न्यना बिज्याहुँ।" "भन्ते! जि ला न्यने धुन।" "महाराज! जि नं उकिया लिसः बिइ धुन।" "भन्ते! छपिंसं छु लिसः बिया बिज्याना?" "महाराज! छपिंसं छु न्यना बिज्याना?"

४. अनन्तकाय-प्रश्न

४. अनंलि जुजु मिलिन्दयात थथे जुल- "अहो! थ्व भिक्षु पण्डित खनि। जि नाप शास्त्रार्थ याये फुह्म खः। जि वयाके आपालं खँ न्यनेगु दनि। परन्तु सूर्य याकनं लुकु बिइन। कन्हे जिगु अन्तःपुरय् हे शास्त्रार्थ याये दःसा साप ज्यू।" अनंलि जुजु मिलिन्दं थथे धाल- "देवमन्त्री! अथे जूसा भन्तेयात कन्हे अन्तःपुरय् शास्त्रार्थ जुइ धका न्यंका ब्यु।" थ्व धयां जुजु मिलिन्द आसनं दना स्थविर

नागसनयाके बिदा कया रथ गया मनं मनं "नागसेन, नागसेन" धका लुमंका लिहाँ वन । अनंलि देवमन्त्रीं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल- "भन्ते ! जुजु मिलिन्दं कन्हे अन्त:पुरय छपिं नापं शास्त्रार्थ जुइ धका धया बिज्यात ।" "ज्यू, साप ज्यू" धका स्थविरं अनुमोदन याना बिज्यात ।

अनंलि चा: फुसेलि कन्हे खुन्हु सुथ ह्लापनं हे देवमन्त्री, अनन्तकाय, मंकुर व सब्बदिन्न गन मिलिन्द जुजु दु अन वन । वना जुजुयात थथे धाल "महाराज ! छु (थौं) भन्ते नागसेन बिज्या-केगुला ?" "ख:, बिज्याकि ।" "गुलि भिक्षुपिं नापं बिज्याकेगु ले ?" "गुलि भिक्षुपिंनि इच्छा दु, उलि नापं बिज्याकि ।"

अनंलि सब्बदिन्नं धाल- "महाराज ! झिह्म भिक्षुपिं नापं बिज्याकूसा मज्यूला ?" निकोखुशी नं जुजुं धाल- "गुलि भिक्षुपिंनि इच्छा दु, उलि नापं बिज्याकि ।"

हानं स्वकोलनं सब्बदिन्नं धाल- "महाराज ! झिह्म जक भिक्षुपिं नाप ब्वंना बिज्याकूसा मज्यूला ?" स्वकोलनं जुजुं धाल- "गुलि भिक्षुपिंनि इच्छा दु, उलि हे नापं बिज्याकि । हानं नं सब्बदिन्न धाल- "महाराज ! झिह्म जक भिक्षुपिं ब्वंना बिज्याकूसा मज्यूला ?" जुजुं धाल- "वसपोलयात स्वागत यायेत सकतां तयार याना तये धुनला ? जि धया च्वना गुलि भिक्षुपिंनि इच्छा दु, उलि नापं बिज्याकि । सब्बदिन्न ! झिह्म हे धका छाय् हाला च्वना ? छु जि भिक्षुपिन्त भोजन याके मफुला ?" अले थथे धासेलितिनि सब्बदिन्न सुंक च्वन ।

अनंलि देवमन्त्री, अनन्तकाय व मंकूर गन आयुष्मान् नागसेन दु अन वन । वना आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल- "भन्ते ! मिलिन्द जुजुं थथे धया बिज्यात- छपिंनि गुलि इच्छा

दु, उलि भिक्षुपिं ब्वना बिज्याहुँ ।" अनंलि आयुष्मान् नागसेनं पूर्वाह्न समयय् चीवर पुना पात्र ज्वना चेद्वल भिक्षुपिं नापं ब्वना सागल नगरय् दुहां बिज्यात ।

अनंलि आयुष्मान् नागसेन लिसे बना च्वंह्म अनन्तकायं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल– "भन्ते नागसेन ! थन जिं 'नागसेन' धायेबले 'नागसेन' सु खः ?" स्थविरं धया बिज्यात "छिं नागसेन धका छु मती तया दिया ?" "भन्ते ! गुगु जीव वायु दुने वनि ह्मानं पिहां वइ, वयात हे जिं नागसेन धका मती तया ।" यदि थ्व जीव वायु दुने वना पिहां मवल धासा अथवा पिने वना दुहां मवल धासा उह्म पुरुष म्वाइ लाकि म्वाइमखु । "भन्ते ! म्वाइ मखु ।" "सुं गुह्म शंख पुइह्मं शंख पुइबले वया सास छु ह्मानं नं उकी दुहां वनि तिनिला ?" "भन्ते ! वनि मखु ।" "सुं गुह्म बाँसुरी पुइह्मं बाँसुरी पुइबले वया सास 'वायु' छु ह्मानं दुहां वनि तिनिला ?" "भन्ते ! वनि मखु ।" "सुं गुह्मं न्येकू पुइवं न्येकू पुइबले वया सास छु ह्मानं दुहां वनि तिनिला ?" "भन्ते ! वनि मखु ।" "अले व छाय् मसितले ?" "छिपिनाप जिं शास्त्रार्थ याये मफु । भन्ते ! अथे खँ छु खः आज्ञा जुया बिज्यासा साप ज्यू ।" स्थविरं धया बिज्यात– "थ्व वायु छुं जीव मखु । सास दुतकायेगु व पिकायेगु धयागु थ्व जा शरीरया काय संस्कार जक खः ।" स्थविरं अभिधर्मया खँयात थुइका बिया बिज्यात । खँ थुइका अनन्तकाय उपासक जुल ।

५. प्रव्रज्या-प्रश्न

५. अनंलि आयुष्मान् नागसेन गन मिलिन्द जुजुया दरवार दु अन बिज्यात । बिज्याना लायातगु आसनय् फेतुना बिज्यात । अनंलि जुजु मिलिन्दं परिषद् सहित आयुष्मान् नागसेनयात प्रणीतगु भोजन थःगु ल्हातं दोहलपा संतुष्ट याये धुंका भिक्षुपिन्त छजो छजो व

आयुष्मान् नागसेनयात त्रिचीवर न्येका बिन्तियात– "भन्ते नागसेन ! फिह्म भिक्षुपिंलिसे छ्पिं थन बिज्याहुँ । मेपिं लिहाँ बिज्या:सां ज्यू ।"

अनंलि आयुष्मान् नागसेनया भोजन याना नुसिले धुंका पात्रं ह्लाः लिकया बिज्याये धुंकालि छ्खेलिक्क चिकिजागु आसन कया फेतुना जुजु मिलिन्द आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल– भन्ते ! छु विषयय् खँ ह्लाये माली ?" "महाराज ! जिपिं (धर्मया) अर्थलिसे प्रयोजन दुपिं खः । (धर्मया) अर्थं लिसे सम्बन्ध दुगु खँ ह्लायेगु याये मालि ।" जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छुकिया निंतिं प्रव्रजित जुया बिज्याना ? छपिनिगु परम अर्थ (उद्देश्य) छु खः ?" स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! थुगु दुःख निरोध जुइमा, अले मेगु दुःख उत्पन्न मजुइमा धयागु अर्थया निंतिं जिगु प्रव्रज्या जूगु खः । हानं जन्म ग्रहण काये म्वालेगु परम निर्वाण लायेगु हे जिमिगु परम अर्थ (उद्देश्य) खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छु सकलें थ्वहे निंतिं प्रव्रजित जुइगु खःला ?" "मखु महाराज ! गुलिं थ्वया निंतिं प्रव्रजित जुइ । गुलिं जुजु खना ग्याना प्रव्रजित जुइ । गुलिं खुँया भयं, गुलिं त्यासाया बोल्हं, गुलिं जीविकाया निंतिं प्रव्रजित जुइ । (तर) गुपिं सम्यक् रूपं प्रव्रजित जुइपिं खः, इपिं थुकिया निंतिं प्रव्रजित जुइ ।"

"भन्ते ! छु छपिं थ्व हे निंतिं प्रव्रजित जुया बिज्याना गुला ?" "महाराज ! जि साप हे चिकिचाधिकःबले प्रव्रजित जुयाह्म खः । जिं प्रव्रजित छुया निंतिं जुया च्वन (अबले) मस्यू । जिगु मनय् अयनं थथे ज्वं 'थुपिं शाक्यपुत्रपिं तःधंपिं पण्डितपिं खः' जित नं शिक्षा बिया बिज्याइ । उकिं जिं आः वसपोलपिंके सयेका सीयेका खंका कया कि प्रव्रज्याया थ्व हे अर्थ खः ।

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक (जित) थुइका

बिज्यात ।"

६. प्रतिसन्धि – प्रश्न

६. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! सी धुंका हानं प्रतिसन्धि काये म्वापिं सुं दुला ?" स्थविरं धया बिज्यात – "गुलिं प्रतिसन्धि (जन्म) काये माःपिं दु, गुलिं (जन्म) काये म्वाःपिं दु ।"

"सु जन्म कायें माःह्म, सु जन्म काये म्वाह्म जुइ ?" "महाराज ! क्लेश दुह्म जन्म काये माःह्म जुइ, निक्लेशह्म जन्मकाये म्वाःह्म जुइ ।" "भन्ते नागसेन ! छपिंसं जन्म कया बिज्याये तिनिला ?" "महाराज ! यदि उपादान सहित जुया च्वन धासा जन्म काये मानि, यदि उपादान रहित जुया च्वन धासा जन्म काये मालि मखुत ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

७. योनिसोमनसिकार – प्रश्न

७. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! गुह्मसिनं जन्म काइमखु छु उह्मसिनं योनिसोमनसिकारं याना जन्म काइ मखुगुला ?" "महाराज ! योनिसोमनसिकारद्वारा, प्रज्ञाद्वारा व कुशल धर्मया कारणं (जन्म काइमखु) ।" "भन्ते ! योनिसोमनसिकार हे प्रज्ञा मखुला ?" "मखु महाराज ! मनसिकार मेगु हे; प्रज्ञा मेगु हे । महाराज ! थुपिं दुगुचा, च्वलेचा सा, द्वोहं, म्ये, ऊँट व गधातयेके नं मनसिकार दु; इमिके प्रज्ञा धयागु मदु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

८. मनसिकार लक्षण – प्रश्न

८. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! मनसिकारया छु लक्षण खः प्रज्ञाया छु लक्षण खः ?" "महाराज ! क्वातुक माःथाय् ज्वनेगु मनसिकारया लक्षण व त्वाःह्लायेगु प्रज्ञाया लक्षण खः ।" "मनसिकारया क्वातुक माःथाय् ज्वनेगु गथे व प्रज्ञाया त्वाःह्लायेगु लक्षण गथे, उपमा तया कना बिज्याहुँ ।" "महाराज ! छपिंसं वा (तच्छ –

यव) लइगु स्यूला ?" "स्यू भन्ते !" "महाराज ! मनूतयेसं वा गथे लइगु ?" "भन्ते ! खःगु ल्ह्लातं वामांया प्वाँय् ज्वना जःगु ल्ह्लातं ईचा ज्वना वा लइगु खः ।"

"महाराज ! गथे खःगु ल्ह्लातं वामांया प्वाँय् ज्वना जःगु ल्ह्लातं ईचा ज्वना लइगु खः अथे हे योगावचरं मनसिकारं मनयात ज्वना प्रज्ञां क्लेशयात त्वाल्ह्लाना व्छइ । महाराज ! थथे हे सयेकेगु मनसिकारया लक्षण खः । त्वाल्ह्लायेगु प्रज्ञाया लक्षण खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छ्रपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. शील लक्षण – प्रश्न

९. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छपिंसं कुशल धर्म मेगु हे धका धया बिज्यात; कुशल धर्म धयागु छु खः ?" "महाराज ! शील, श्रद्धा, वीर्य, स्मृति व समाधि थुपिं हे कुशल धर्म खः ।"

"भन्ते ! शीलया लक्षण छु ?" "महाराज ! फुक्क कुशल धर्मया प्रतिष्ठित जुइगु शीलया लक्षण खः । इन्द्रिय[१], बल[२], बोध्यङ्ग[३], मार्गाङ्ग[४], स्मृतिप्रस्थान[५], सम्यक् प्रधान[६], ऋद्धिपाद[७],

---

१. इन्द्रिय न्यागू दु– (१) श्रद्धा-इन्द्रिय, (२) वीर्य-इन्द्रिय, (३) स्मृति-इन्द्रिय, (४) समाधि-इन्द्रिय व (५) प्रज्ञा-इन्द्रिय ।

२. बल न्यागू दु– (१) श्रद्धा-बल (२) वीर्य-बल (३) स्मृति-बल (४) समाधि-बल व (५) प्रज्ञा-बल ।

३. बोध्यङ्ग न्हेगू दु– (१) स्मृति-सम्बोध्यङ्ग, (२) धर्म विचय-सम्बोध्यङ्ग, (३) वीर्य-सम्बोध्यङ्ग, (४ प्रीति-सम्बोध्यङ्ग, (५) प्रश्रब्धि-सम्बोध्यङ्ग, (६) समाधि-सम्बोध्यङ्ग व (७) उपेक्षा-सम्बोध्यङ्ग ।

४. मार्गाङ्ग-आर्य अष्टांङ्गिक मार्ग– १) सम्यक्-दृष्टि, (२) सम्यक्-संकल्प, (३) सम्यक्-वचन, (४) सम्यक्-कर्मान्त, (५)

ध्यान[८], विमोक्ष[९] समाधि व समापत्ति[१०]या आधार शील खः ।

सम्यक्-आजीव, (६) सम्यक्-व्यायाम, (७) सम्यक्-स्मृति व (८) सम्यक्-समाधि ।

५. स्मृति प्रस्थान– प्यंगू दु (१) कायय् कायानुपश्यी, (२) वेदनाय् वेदनानुपश्यी, (३) चित्तय् चित्तानुपश्यी व (४) धर्मय् धर्मानुपश्यी ।

६, सम्यक्-प्रधान– प्यंगू दु (१) अनुत्पन्न अकुशल (पाप) यात उत्पन्न मयाकेगुलि मन तयेगु, कोशिस यायेगु व चित्त निग्रह यायेगु, (२) उत्पन्न जूगु अकुशलया विनाश यायेत मन तयेगु, (३) अनुत्पन्न कुशल (पुण्य) धर्मया उत्पति यायेत मन तयेगु, व (४) उत्पन्न कुशल-धर्मय् स्थिति व बृद्धिया र्निति भावना-पूर्ण याना रूचि उत्पन्न यायेत मन तयेगु ।

७. ऋद्धिपाद– प्यंगू दु । (१) छन्द-समाधि-प्रधान-संस्कार-युक्त; (२) वीर्य-समाधि-प्रधान-संस्कार युक्त, (३) चित्त-समाधि मन तयेगु व (४) विमंष-समाधि मन तयेगु ।

८. ध्यान प्यंगू दु- (१) प्रथम ध्यान, (२) द्वितीय ध्यान, (३) तृतीय ध्यान व (४) चतुर्थ ध्यान ।

९. विमोक्ष-च्यागू दु– (१) रूपीं (रूप दुह्म) रूप खनि, (२) अध्यात्म अरूप संज्ञी पिनेया रूपयात खनि, (३) शुभ हे अधिमुक्त जुइ, (४) सर्वथा रूप संज्ञायात अतिक्रमण याना प्रतिंहिसा याइगु विचार मदयवं ... आकाश अनन्त आयतन यात प्राप्त याना विहार याइ, (५) विज्ञान अनन्त आयतन (६) आकिञ्चन्यायतन (७) नैवसंज्ञानासंज्ञा ... व (८) नैवसंज्ञानासंज्ञायतनयात अतिक्रमण याना निरोध समापत्ति प्राप्त याना काइ ।

१०. समापत्ति च्यागू दुः–

महाराज ! योगावचरं शील आधार कया शीलय् प्रतिष्ठित जुया (१) श्रद्धेन्द्रिय, (२) वीर्येन्द्रिय, (३) स्मृतीन्द्रिय, (४) समाधीन्द्रिय. (५) प्रज्ञेन्द्रिय-थ्व न्यागू इन्द्रियया नं भावना याइ । फुक्क कुशल धर्म च्यूत जुइ मखु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे छुं वीज वा पुसा उत्पन्न जुइगु थहाँ वइगु व वृद्धि जुइगु खः, उपिं ब्याक्कं पृथ्वीया आधार कया उत्पन्न जुइगु, थहां वइगु तथा वृद्धि जुइगु खः; अथे हे महाराज ! योगावचरं शीलया आधार कया शीलय् प्रतिष्ठित जुया (१) श्रद्धेन्द्रिय, (२) वीर्येन्द्रिय, (३) स्मृतीन्द्रिय, (४) समाधीन्द्रिय व (५) प्रज्ञेन्द्रिय-थ्व न्यागू इन्द्रियया नं भावना याइ ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गुह्यसिनं बलं यायेमागु ज्या याइ, इपिं फुक्क पृथ्वीयागु आधार कया पृथ्वी प्रतिष्ठित जुया याइ, अथे हे महाराज ! योगावचरं शीलया आधार कया शीलय् प्रतिष्ठित जुया (१) श्रद्धे-न्द्रिय, (२) वीर्येन्द्रिय, (३) स्मृतीन्द्रिय, (४) समाधीन्द्रिय व (५) प्रज्ञेन्द्रिय-थ्व न्यागू इन्द्रियया नं भावना याइ ।"

---

(१) प्रथम ध्यान
(२) द्वितीय ध्यान
(३) तृतीय ध्यान
(४) चतुर्थ ध्यान
} रूपावचर

(५) आकाशानन्त्यायतन
(६) विज्ञानानन्त्यायतन
(७) आकिंचन्यायतन
(८) नैवसंज्ञानासंज्ञायतन
} अरूपावचर

"ह्लानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे नगर वसे (वृद्धि) याइपिसं ह्लापां थाय् सफा सुघर याना क्वार व कं चिइका भूमि माथं वंके बिइ; अनंलि लिपा लँ व प्यकालँ याना विभाजन याना नगर दयेकी; अथे हे महाराज ! योगावचरं शीलया आधार कया शीलय् प्रतिष्ठित जुया १. श्रद्धेन्द्रिय, २. वीर्येन्द्रिय ३. स्मृतीन्द्रिय ४. समाधीन्द्रिय व ५. प्रज्ञेन्द्रिय– थ्व न्यागू इन्द्रियया नं भावना याइ।"

"ह्लानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे जादूगर खेलाडीं शिल्प क्यनेगु इच्छां पृथ्वी गा:स्हुया ल्वहंचा चिइके बिया भूमि माथं वंका नायूगु थासय् थ:गु शिल्प क्यनिगु ख:; अथे हे महाराज ! योगावचरं शीलया आधार कया शीलय् प्रतिष्टित जुया १. श्रद्धेन्द्रिय, २. वीर्येन्द्रिय, ३. स्मृतीन्द्रिय, ४. समाधीन्द्रिय व ५. प्रज्ञेन्द्रिय–थ्व न्यागू इन्द्रियया नं भावना याइ।"

महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

शीलय् प्रतिष्ठित जूह्म मनू
प्रज्ञा सहितं थ:गु चित्तयात भावना द्वारा वशे तइ
संयमी व बुद्धिमानह्म भिक्षु
थुगु जटायात फ्यना मदयेका छ्वइ।[१]

शील हे मनूतये पृथ्वीथें आधार ख:
कुशल व अभिवृद्धिया थ्व मूल ख:
सकल बुद्धपिनि शासनया थ्व ख्वा ख:
शील स्कन्ध हे उत्तम प्रातिमोक्ष ख:।

"भन्ते नागसेन ! छपिसं त:सकं बालाक थुइका बिज्यात।"

---

१. सुत्त नि. पृ. १४ व १६५ तथा विसुद्धिमार्गया प्रथम गाथा।

१०. (क) श्रद्धाया लक्षण-प्रश्न

१०. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! श्रद्धाया लक्षण छु खः ?" "महाराज ! मनय् प्रसन्नता व तःधंगु आकांक्षा उत्पन्न याना बिइगु हे श्रद्धाया लक्षण खः ।" "भन्ते ! मनय् प्रसन्नता उत्पन्न याना बिइगु श्रद्धाया लक्षण गुकथं खः ?" "महाराज ! श्रद्धा उत्पन्न जुइवं नीवरणयात मदयेका बिइ । चित्त नीवरण रहित जुया स्वच्छ, प्रसन्न व निर्मल जुइ । महाराज ! उकिं हे चित्तय् प्रसन्नता उत्पन्न याना बिइगु श्रद्धाया लक्षण खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं चक्रवर्ती जुजुं थःगु चतुरङ्गिणी सेनालिसे लँय तापाक ववं छगू चिकिचा जाःगु खुशी पार तरे यात धासा इपिं किसि, सल, रथ तथा पैदल सेनातयेसं लखय् छिना वंगुलि लः फोहर व भ्यातना बूलुगु जुइ । पार तरे जुइवं चक्रवर्ती जुजुं मनूतयेत हुकुम बिइ 'लः कया हति, जि लः त्वने ।' जुजुयाके लः सफा यायेगु मणि दुगु जुया च्वन । "हवस्, देव !" धका इपिं मनूतयेसं चक्रवर्ती जुजुयात लिसः बिया उगु मणि लखय् कुतुका बिइ । लखय् कुतुकेवं हे फुक्क शंख सेवाल वा नाः भ्यातनाः चिला वनी । फोहर क्वसिया वना लः स्वच्छ, यइपुसे व निर्मल जुया वनी । अले चक्रवर्ती जुजुया थाय् लः यंका "महाराज ! लः त्वना बिज्याहुँ" धाइ । महाराज ! गथे थन लः खः अथे हे तुं चित्तयात खंकेमा । गथे इपिं मनूत खः, अथे हे योगावचरपिं धका खंकेमा । गथे शंख नाः भ्यातनाः व फोहर खः, अथे हे चित्तया क्लेश धका सिइका बिज्याहुँ । हानं गथे लः सफा याइगु मणि खः, अथे हे श्रद्धायात खंकेमा । गथे मणि कुतुका बियेवं हे शंख नाः भ्यातनाः व फोहर फुक्क हटे जुया क्वसिया वना लः यच्चुसे यइपुसे व निर्मल जुया वनिगु खः; अथे हे महाराज !

श्रद्धा उत्पन्न जुइगु बखतय् नीवरण मदया वनिगु खः। चित्त नीवरण रहित जुया स्वच्छ, प्रसन्न व निर्मल जुया वनिगु खः। महाराज! थथे हे प्रसन्न याना बिइगु श्रद्धाया लक्षण खः।"

"भन्ते, नागसेन! छिंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

(ख) श्रद्धाया लक्षण-प्रश्न

११. "भन्ते! गथे तःधंगु आकांक्षा मनय् उत्पन्न याना बिइगु श्रद्धाया लक्षण खः?"

"महाराज! गथे योगावचरं मेपिनिगु चित्त विमुक्ति जूगु श्रोतापत्ति-फल, सकृदागामी-फल अनागामी-फल वा अर्हत पदय् थ्यंगु खना आकांक्षा याइगु जुया च्वन, उगु प्राप्त मजूनि थाय् थ्यंकेत हानं अधिगत मजूनिगु अधिगत यायेत, साक्षात्कार मजूनिगु साक्षात्कार यायेत प्रयत्न व परिश्रम याइगु जुया च्वन। महाराज! थथे हे तःधंगु आकांक्षा मनय् उत्पन्न याना बिइगु श्रद्धाया लक्षण खः।"

'उपमा बिया बिज्याहुँ।"

'महाराज! गथे पहाडया च्वय् तःसकं जोरं वा वइ। लः क्वयपाखे बाः ववं पहाडया कुनाकापिइ (गुफा, दह) जाया खुसि नं जाइ। खुसि थःगु निर्गुलि सी (=किनारा) यात स्यंका न्ह्यःने ब्वाँय् वनी। अले अन आपालं मनूत थ्यंकः वइ, थुमिसं खुसि गपाय् जाः धयागु मस्यूगुलिं ग्याना खुसि सिथय् हे च्वना च्वनी। अबले लाक्क सुं मेह्म मनू छह्म अन वया गुह्मसिनं थःगु साहस व बल खंका धोति च्वय्थ्यंक चिना खुसि छिना पार जुया वनी। उह्म मनू खुसि छिना पार जुया वंगु खना मेपिं मनूत नं अथे हे याना खुसि छिना पार जुया वनी। महाराज! थथे हे छह्म योगावचरं मेपिनिगु चित्त विमुक्ति जूगु श्रोतापत्ति-फल, सकृदागामी-फल, अनागामी-फल व अर्हत पदय् थ्यंकः वंगु खना आकांक्षा याइगु

जुया च्वन। उगु प्राप्त मजूनिगु पदयात प्राप्त यायेया निंति हानं अनधिगतजूगुयात अधिगत यायेत, साक्षात्कार मजूनिगुयात साक्षात्कार यायेया निंति प्रयत्न व परिश्रम याइगु जुया च्वन। महाराज ! थथे हे मनय् तःधगु आकांक्षा उत्पन्न याना बिइगु श्रद्धाया लक्षण खः।"

महाराज ! संयुक्त-निकायय् भगवान बुद्धं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]-

"श्रद्धां (संसार रूपी) ओघयात पार याना बिइ।
अप्रमादं (भव रूपी) सागरयात पार याना बिइ।
वीर्यं दुःखयात नष्ट याना बिइ।
प्रज्ञाद्वारा परिशुद्ध जुइ।'

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

११. वीर्यया लक्षण-प्रश्न

१२. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! वीर्यया लक्षण छु खः ? महाराज ! त्येवा (दृढ याना) बिइगु वीर्यया लक्षण खः। वीर्यं त्येवा ब्यूगुलिं फुक्क कुशल धर्मं च्यूत जुइमखु अथवा नाश जुइ मखु।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे मनू छह्मसिनं छें दुनिगु बखतय् सिं त्येवा बिया ब्यूगुलिं याना छें दुना वने मफैगु खः, अथे हे महाराज ! त्येवा बिइगु वीर्यया लक्षण खः। वीर्य हे त्येवा (दृढ याना) ब्यूगुलिं फुक्क कुशल धर्मं च्यूत जुइ मखु अथवा नाश जुइ मखु।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे चीधंगु सैन्ययात छगू तःधंगु सैन्यं बुका

१. आलवकसुत्त, संयुक्त नि. I. पृ. २१६।

बिइ। अनंलि बुइ धुंकूह्म जुजुं हानं सिपाहीत मुंका बल अनुपद बिया चीधंगु सैन्यं त:धंगु सैन्ययात बुका बिइगु ख:, अथे हे महाराज ! वीर्यया त्येवा बिइगु लक्षण ख:। विर्यं हे त्येवा (दृढ याना) ब्यूगुलि फुक्क कुशल धर्म च्यूत जुइ मखु, महाराज ! भगवान बुद्धं नं थथे हे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – "भिक्षुपि ! वीर्यवान आर्य श्रावकं अकुशल तोता कुशलया भाविता याइ, दोषयात तोता दोष रहितयात ग्रहण याइ, हानं थ:त नं शुद्ध याइ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१२. स्मृतिया लक्षण–प्रश्न

१३. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! स्मृतिया लक्षण छु ख: ?" "महाराज ! बरोबर लुमंका च्वनेगु व ग्रहण यायेगु स्मृतिया लक्षण ख:।" "भन्ते ! बरोबर लुमंकेगु स्मृतिया लक्षण गुकथं जुइ ?" "महाराज ! स्मृति बरोबर लुमंका बिया च्वनी (थ्व) कुशल (थ्व) अकुशल, (थ्व) दोषं युक्त, (थ्व) दोष रहित, (थ्व) हीन, (थ्व) प्रणीत, (थ्व) हाकुगु, (थ्व) तुयूगु, (थ्व) प्रतिभाग, (थ्व) अप्रतिभाग ख: धका बरोबर लुमंका बिया च्वनी। थुपिं प्यता प्रकारया स्मृति प्रस्थान, थुपिं प्यंगू सम्यक् प्रधान, थुपिं प्यंगू ऋद्धिपाद, थुपिं न्यागू इन्द्रिय, थुपिं न्यागू बल, थुपिं न्हेगू बोध्यङ्ग, थुपिं च्यागू आर्यअष्टांगिक मार्ग, थ्व शमथ, थ्व विपश्यना, थ्व विद्या, थ्व विमुक्ति ख:। अले योगावचरं सेवन यायेबहगु धर्म सेवन याइ, सेवन यायेबह मजूगु धर्म सेवन याइ मखु; भजन यायेबहगु धर्मया भजन याइ, भजन यायेबह मजूगु धर्मया भजन याइ मखु। महाराज ! थुकथं बरोबर लुमंका तयेगु स्मृतिया लक्षण ख:।

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे सुं चक्रवर्ती जुजुया भण्डारीं सुथय् बहनी

जुजुयात वयागु थःगु यश लुमंके बिया च्वनी – देव ! छपिनि थुलि किसि थुलि सल, थुलि रथ, थुलि पैदल सिपाहीत, थुलि हिरण्य, थुलि सुवर्ण व थुलि सम्पत्ति दु, छपिंसं उकियात लुमंका बिज्याहुँ । थुकथं हे महाराज ! स्मृति न्ह्याबलें लुमंका च्वनी - कुशल, अकुशल दोष युक्त, दोष रहित, हीन, प्रणीत, हाकुगु तुयुगु, प्रतिभाग, अप्रतिभाग खः धका बरोबर लुमका बिया च्वनी महाराज ! थुकथं बरोबर लुमंके बिया च्वनेगु स्मृतिया लक्षण खः ।

"भन्ते ! ग्रहण यायेगु स्मृतिया लक्षण गुकथं जुइ ?"

"महाराज ! स्मृति उत्पन्न जुया अन्वेषण (खोज) याइगु जुया च्वन – गजागु धर्म हित जुइगु, गजागु धर्म अहित जुइगु, थ्व धर्म हितगु, थ्व धर्म अहितगु, थ्व धर्म उपकारगु, थ्व धर्म अनुपकारगु । उले योगावचरं अहितगु धर्म त्याग याइ, हितगु धर्म ग्रहण याइ, अनुपकारगु धर्म त्याग याइ, उपकारगु धर्म ग्रहण याइ । महाराज ! थुकथं स्वीकार यायेगु स्मृतिया लक्षण खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

'महाराज ! गथे चक्रवर्ती जुजुया परिणायक रत्नं (प्रधान मन्त्रीं ?) जुजुयात हिताहित थुइका बिइ– छपिनिगु निति थ्व हित, थ्व अहित, थ्व उपकार, थ्व अनुपकारक, हानं अहितगु त्याग यायेगु, हितगु ग्रहण यायेगु अनुपकारगु, त्याग यायेगु, उपकारगु ग्रहण यायेगु सल्लाह बिइ । महाराज अथे हे स्मृति उत्पन्न जुइगु वखतय् हित व अहितगु धर्मया बारे अन्वेषण याइ - थ्व धर्म हितगु, थ्व धर्म अहितगु थ्व धर्म उपकारक, थ्व धर्म अनुपकारक, अले योगावचरं अहितगु धर्म त्याग यायेगु, हितगु धर्म ग्रहण यायेगु, उपकार मखुगु धर्म त्याग यायेगु, उपकारगु धर्म ग्रहण यायेगु स्यना बिइ । महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "भिक्षुपि ! जि स्मृतियात फुक्क धर्म

सिद्ध याइगु धका धया च्वन।"

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१३. समाधिया लक्षण–प्रश्न

१४. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन ! समाधिया लक्षण छु खः?"

"महाराज ! प्रमुख जुइगु समाधिया लक्षण खः। गुलि नं कुशल धर्म दु, इपिं फुक्क हे समाधि प्रमुख जुया हे जुइगु खः, हानं समाधि पाखे लगय जुया च्वनी, समाधि पाखे हे च्वन्ह्याना च्वनी।"

'उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे छुं छगू तःजागु कुटागारया स्वाहाने त्वाथः दकसिवे च्वय् च्वंगु बँगःपाखे हे यंकिगु खः, उखेपाखे हे वनेगु खः, बँगलय् वना हे प्वःचालिगु खः, व हे दकसिवे तःजागु धका मतिइ तइगु खः। महाराज ! अथे हे गुलि नं कुशल धर्म दु इपिं फुक्क समाधि प्रमुख जुया हे जुइगु खः, हानं समाधि पाखे लगय् जुया च्वनी, समाधि पाखे हे च्वन्ह्याना च्वनी।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्म जुजु थःगु चतुरङ्गिणी सैन्यत नापं ब्वना संग्रामय् वनी। फुक्क सैन्य, किसि, सल, रथ व पैदल सिपाहित नं युद्ध पाखे हे न्ह्यांवनिगु खः. युद्ध पाखे हे लगय जुइगु खः। युद्धया च्वकाय् वना ल्वा वनिगु खः। महाराज ! थथे हे गुलि नं कुशल धर्म दु, इपिं फुक्क समाधि प्रमुख जुया हे जुइगु खः, हानं समाधिपाखे लगय् जुया च्वनी। समाधिपाखे हे च्वन्ह्याना च्वनी।" थुकथं प्रमुख जुइगु समाधिया लक्षण खः। महाराज ! भगवानं नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "भिक्षुपिं ! समाधिया भाविता या, समाधि याःह्म भिक्षुं गथे खः अथे हे "यथाभूतं" थुइका काइ।

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१४. प्रज्ञाया लक्षण-प्रश्न

१५. जुजुं धाल - "भन्ते नागसेन ! प्रज्ञाया लक्षण छु खः ?"

"महाराज ! जि ह्लापाहे धाये धुन त्वाः ह्लायेगु प्रज्ञाया लक्षण खः हानं खंका बिइगु प्रज्ञाया मेगु लक्षण खः ।" "भन्ते नागसेन ! खंका बिइगु प्रज्ञाया लक्षण गथे खः ?" "महाराज ! प्रज्ञा उत्पन्न जुइवं अविद्यारूपी अन्धकार मदया वनी, विद्यारूपी प्रकाश उत्पन्न जुइ, ज्ञानया आलोक खने दइ, प्यंगू आर्यसत्य छर्लङ्ग प्रकट जुइ । अले योगावचरं अनित्य, दुःख व अनात्मा सम्यक् रूपं प्रज्ञा ज्ञानं खंका काइ ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्म मनू ह्लातय् च्याना च्वंगु मत छप्वाः ज्वना गनं ख्युँसे च्वंगु छखा छेंय् दुहाँ वनेवं हे अन्धकार मदया वनी, यच्चुसे च्वनो, प्रकाश खने दइ, हानं फुक्क रूप (=वस्तु) खने दइ । महाराज ! अथे हे प्रज्ञा उत्पन्न जुइवं अविद्या-रूपी अन्धकार नाश जुया वनी, विद्या रूपी प्रकाश उत्पन्न जुइ, ज्ञानरूपी जः प्रकट जुइ, अथे जुइवं प्यंगू आर्यसत्य छर्लङ्ग प्रकट जुइ । अले योगावचरं अनित्य, दुःख व अनात्मा सम्यक् रूपं प्रज्ञा ज्ञानं खंका काइ । महाराज ! थुकथं खंका बिइगु प्रज्ञाया लक्षण खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

१५. नानाधर्मया छगू हे ज्या सिद्ध जुइगु प्रश्न

१६. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन ! थुपिं धर्मं नाना जुयानं छथासय् मिले जुया छगू हे ज्या पूर्ण याला ?" "या महाराज ! थुपिं फुक्क धर्म नाना जुयानं छगू हे क्लेशयात नाश याना बिइ ।"

"भन्ते ! गुकथं क्लेशयात नाश याना बिइ ?"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे किसि, सल, रथ व पैदल सिपाहीत नाना सैन्यत जुयानं, इपिं फुक्क शत्रु यात बुकेगु छगू हे ज्या पूर्ण याइ, संग्रामय् सैन्य नाश याइ । महाराज ! थथे हे नाना प्रकारया धर्म जुयानं छथासय् मिले जुया क्लेश समूहयात नाश याइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बालाक थुइका बिज्यात ।"

(थुगु वर्गय् झिखूगु प्रश्न दु ।) न्हापांगु वर्ग क्वचाल ।

२. अद्धानवर्ग

१, वस्तुया अस्तित्वया खँ धर्म सन्ततिया विषयय् प्रश्न

१. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! गुह्म उत्पन्न जुइह्म खः, व वहे लाकि अथवा मेह्म हे ?" स्थविरं धया बिज्यात– "न व हे खः न मेह्म हे खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छपिंसं छु मतिइ तया बिज्याना गुबले छःपि तःसकं चीधिह्म मचा खः, खाताय् थसः पाया गोतुले जक फुह्म खः, आः तःधिक जुइ धुंकानं छु छपिं व हे खःला ?" "मखु भन्ते ! खाताय् थसः पाया गोतुले जक फुह्म तःसकं चीधिह्म मचा मेह्म हे, आः जि मेह्म हे जुइ धुंकल ।" "महाराज ! अथे जूसा आः छपिनि मां नं दइ मखु, बौ नं दइ मखु, आचार्य नं दइ मखु, शिल्पवान नं दइ मखु, सुं शीलवान नं दइमखु न सुं प्रज्ञावान हे दइ ।" "महाराज ! अथेसा कललया मां मेह्म हे, अब्बुदया मां मेह्म हे, पेसियाया मां नं मेह्म हे, घनया मां नं मेह्म हे, मचाह्मसिया मां नं मेह्म हे, तःधिकह्मसिया मां नं मेह्म हे, शिल्प स्यॆना काःह्म मेह्म हे,

शिल्प सःह्म मेह्म हे जुइ। छह्मसिनं पाप कर्म याइ, मेह्मसिगु ह्लाः व तुति त्वाःह्लाइगु जुइ ?" "मखु भन्ते ! छपिसं थथे धका छु धया बिज्यायेत्यनागु खः ?" स्थविरं धया बिज्य त- "महाराज ! जि मचावले मेह्म खः, आः तःधिक जुया मेह्म हे खः, थ्व हे शरीरया आधार कया इपिं फुक्क छपुच जुया च्वन, फुक्क थुगु शरीरय् हे भिन्न भिन्न अवस्थात जुइगु जूसां जि छह्मसियागु हे खः।"

"हानं उपमा बिया बिज्य हुँ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्म मनुखं मत छप्वाः च्याकल धासा छु व चच्छि यंकं च्याना च्वनिला ?" "च्याइ, भन्ते ! चच्छि यंकं च्याना च्वनी।" "महाराज ! चान्हय्या प्रथम प्रहरय् गुगु च्यानां च्वंगु मत खः, छु व हे मत द्वितीय प्रहरय् नं च्याना च्वनिगुला ?" "मखु भन्ते।" "महाराज ! चान्हय्या द्वितीय प्रहरय् गुगु च्याना च्वंगु मत खः छु व हे मत तृतीय प्रहरय् नं च्याना च्वनिगुला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! अथेसा छु व मत प्रथम प्रहरय् मेगु हे तथा द्वितीय व तृतीय प्रहरय् मेगु हे मत जुइगुला ?" "मखु भन्ते ! व हे मतया आधारय् चच्छियंकं मत च्याना च्वनी।" "महाराज ! थथे हे छुं वस्तु अथवा मनूया अस्तित्वया सिलसिलाय् छगू अवस्था उत्पन्न जुइ, मदया वनी, हानं थुकथं प्रवाह न्ह्यानावं वना च्वनी, छगू प्रवाहया निगू अवस्थाया बिचय् छगू नं क्षणया अन्तर दइ मखु, छाय्धाःसा छगू मदया वनेवं तुरुन्त हे मेगु उत्पन्न जुया वनी। उकिं हे न व हे जीव जुया च्वनी अथवा न मेगु (मेह्म) हे जुया वनी।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे दुरु न्ह्याना पलख लिपा खोया धौ जुइ, धौलि नवनीत जुइ, नवनीतं घ्यः जुइ। महाराज ! अबले गुगु दुरु खः, व हे धौ खः, गुगु धौ खः व हे नवनीत खः, गुगु नवनीत खः व हे

घ्यः खः । छ् थथे धाःह्मं खःगु (खँ) धाःगु खःला ?" "मखु भन्ते ! छगुलिं (छगू) थुपिं वस्तुत बने जूगु खः ।" "महाराज ! अथे हे धर्म सन्तति न्ह्याइ । छुं (वस्तु अथवा व्यक्तिया) अस्तित्वया प्रवाहलय् छगू अवस्था उत्पन्न जुइ, छगू मदया वनी, हानं थुकथं हे प्रवाह न्ह्यानावं वना च्वनी । (छगू प्रवाहया निगू अवस्थाया बिचय् छगू क्षणया नं अन्तर दइ मखु छाय्धाःसा छगू मदया वनेवं तुरून्त हे मेगु उत्पन्न जुया वइ ।) उकिं हे न व हे जीव जुया च्वनी अथवा न मेगु हे जुया वनी । (छगू जन्मया) अन्तिम विज्ञान मदया वनेवं (मेगु जन्मया) प्रथम विज्ञान दया वइ ।

"भन्ते नागसेन ! छ्पिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

२. प्रतिसन्धि विषयय् प्रश्न

२. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! हानं प्रतिसन्धि काये म्वाले धुंकुह्मसिनं प्रतिसन्धि काये म्वाल धयागु खँ सिइला ?" "महाराज ! वं वया हानं प्रतिसन्धि काये म्वाल धयागु खँ सिइ ।" "भन्ते ! वं गथे सिइ ?" "महाराज ! प्रतिसन्धि काये मागु गुगु हेतु गुगु प्रत्यय खः, उगु हेतु उगु प्रत्यय नष्ट जुया वनेवं हानं प्रतिसन्धि काये मखुत धयागु खँ सिइ ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे किसान गृहपतिं बुँ ज्याना वा पिना थःगु वा भण्डार परिपूर्ण याइ । अनंलिपा छुं समय तक ज्या नं मज्यासे वा नं मपिउसें च्वना च्वन अथवा जायेका तःगु वाय् सुंक च्वना नया च्वन अथवा फुकल अथवा गथे माल अथे यात धाःसा महाराज ! छु उह्म किसान गृहपतिं वयागु थःगु वा भण्डार आः जाइ मखुत धका मसिइला ?" "सिइ भन्ते ! वं सिइ ।" "गथे सिइगु खः ?" "गुगु हेतु वा गुगु प्रत्ययं वा भण्डार जाइगु खः; उगु हेतु वा उगु प्रत्यय

नष्ट जुया वनेवं जिगु वा भण्डार जाइ मखुत धका धिइ ।
"महाराज ! थुकथं प्रतिसन्धि काये मालिगुया हेतु वा प्रत्यय फुक्क नष्ट जुया वनेवं जि प्रतिसन्धि काये मालि मखुत धयागु खँ वं सिइका काइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

३. ज्ञान व प्रज्ञाया विषयय् प्रश्न

३. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! गुह्मसिया ज्ञान उत्पन्न जुइ छु उह्मसिया प्रज्ञा न उत्पन्न जुइला ?" "जुइ महाराज !" गुह्मसिया ज्ञान उत्पन्न जुइ वया प्रज्ञा नं उत्पन्न जुइ ।" 'भन्ते ! गुगु ज्ञान ख: उगु हे प्रज्ञा मखुला ?" "ख: महाराज ! गुगु ज्ञान ख: उगु हे प्रज्ञा ख: ।" "भन्ते ! गुह्मसिया ज्ञान व प्रज्ञा उत्पन्न जुइ वयाके मोह (=मूढता) दइलाकि दइ मखु ?" "महाराज ! गुलिगुलि विषयय् मोह दइ अथवा गुलिगुलि विषयय् मोह दइ मखु ।" 'भन्ते ! छु छु विषयय् मोह दइ ?" "महाराज ! थ:ह्मं ब्वनं मनंगु मस्यूगुली, शिल्पस्थानय् वने मनंगु थाय् नां वा प्रज्ञप्तिइ, थ:ह्मं न्यने मनंगु खँय् मोह दइ ।" हानं गन मोह दइ मखु ? "महाराज ! थ:गु प्रज्ञां गुलि गन नं वं अनित्य, दु:ख वा अनात्मायात सिइका का:गु ख: उलि विषयय् वयाके छुं मोह दइ मखु ।" "भन्ते ! थुगु विषयय् मोह गन वनिगु ले ?" "महाराज ! ज्ञान उत्पन्न जुइवं हे मोह निरोध जुइ ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

'महाराज ! गथे सुं छह्मसिनं खिउँसे च्वंगु छेंय् मत च्याका बिइवं खिउंसे च्वंगु चिला वनिगु, प्रकाश खने दया वइगु ख: । महाराज ! थथे हे ज्ञान उत्पन्न जुइवं हे मोह निरोध जुइ ।"

'भन्ते ! वयागु प्रज्ञा गन वनी ?" "महाराज ! प्रज्ञा नं थ:गु

ज्या याना निरोध जुइ, उगु प्रज्ञां गुगु फुक्क अनित्य, दुःख वा अनात्मा धका खंका काःगु जक ल्यनी।"

"भन्ते नागसेन! छलपोलं गुगु प्रज्ञा नं थःगु ज्या याना निरोध जुइ, उगु प्रज्ञां फुक्क अनित्य, दुःख वा अनात्मा धका खंका काःगु जक ल्यनी धका कना बिज्यातं उगु स्पष्ट यायेत उपमा बिया बिज्याहुँ।

"महाराज! गथे बहनी पौ छ्वयेमास्ते वःह्म सुं छह्म (थः) लेखकयातं सतिके छ्वयां मतं च्याका पौ च्वंकिइ, पौ च्वके सिधयेवं मत स्याना बिइ, परन्तु मत स्याना बिउसां पौ छुं स्यनी मखु। महाराज! थुकथं हे प्रज्ञा नं थःगु ज्या सिधयेवं अन हे निरोध जुया वनी। उगु प्रज्ञां गुगु अनित्यं, दुःख वा अनात्मा धका खंका काःगु खः व जक निरोध जुइ मखु।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! गथे पूर्व जनपदयापि मनूतयेसं मि नइवले मि स्यायेत थःथःगु छेँय् लखं जाःगु न्याग: न्याग: लःघः तया तइ। छेँ मि नइ बले न्याग: लःघः मि स्यायेत ज्या लगे याइ। महाराज! छु हानं उपि मनूतयेसं मिस्याये धुंका नं लःघःया ज्या काइ तिनिला?" "काइ मखुत, भन्ते! लःघःया ज्या सिधये धुंका आः छु यायेत लःघः मानी?" "महाराज! गथे थन न्यागः लःघः खः अथे हे न्यागू इन्द्रिययात सिइका बिज्याहुँ – श्रद्धेन्द्रिय, वीर्येन्द्रिय, स्मृतीन्द्रिय, समाधीन्द्रिय व प्रज्ञेन्द्रियं। गथे अनं (मि स्याःपि) मनूत खः, अथे हे योगावचरपि धका खंका बिज्यायेमाः। गथे मि खः, अथे हे क्लेशयातं खंका बिज्यायेमाः। गथे अन न्यागः लःघलं मि स्याना बिउगु खः, अथे हे थन न्यागू इन्द्रियं क्लेशयात स्याना बिउगु खः; निरोध जुइ धुंकूगु क्लेश हानं उत्पन्न जुइ मखुत। महाराज!

थुकथं हे प्रज्ञां थ:गु ज्या सिधयेवं अन हे निरोध जुया वनी। उगु प्रज्ञां गुगु अनित्य, दु:ख, अनात्मा धका खंका कागु ख:व जक निरोध जुइ मखु।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! गथे (सुं छह्म) वैद्यं न्यागू मूलगु भैषज्य ज्वना विरामीया थाय् वना वास: तया:र याना रोगीयात त्वंका वयागु ल्वय् लंका बिइ। महाराज! अथे जूसा वैद्यया रोगीयात हानं वहे न्यागू मूलगु भैषज्य बिया वास: याये धका मती लुइला?" "मती लुइ मखुत भन्ते! न्यागू मूलगु भैषज्य मालि मखुत। (हानं) आ: उगु भैषज्यया छु ज्या?" "महाराज! थन गथे न्यागू मूलगु भैषज्य ख:, अथे हे न्यागू इन्द्रिययात खंका बिज्याहुँ – श्रद्धेन्द्रिय, वीर्येन्द्रिय, स्मृतीन्द्रिय, समाधीन्द्रिय व प्रज्ञेन्द्रिय। महाराज! गथे वैद्य ख: अथे हे योगावचरयात खंका बिज्याहुँ, गथे ल्वय् ख: अथे हे क्लेशयात खंका बिज्याहुँ। गथे रोगीह्म पुरुष, अथे हे अज्ञानी पृथग्गजनयात खंका बिज्यायेमा:। गथे न्यागू मूल भैषज्य रोगीया दोष मदयेका निरोगी याना बिइ। अथे हे न्यागू इन्द्रियं क्लेश मदयेका बिइ, मदये धुंकूगु क्लेश हानं दये फइ मखुत। महाराज! प्रज्ञां थुकथं ज्या याये सिधयेवं अनं हे निरोध जुइ। उगु प्रज्ञां गुगु अनित्य, दु:ख वा अनात्मा धका खंका कागु ख: व जक निरोध जुइ मखु।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! गथे संग्रामय् सुं योद्धां न्यागू तीर ज्वना परसेनायात कयकेत संग्रामय् वनी। संग्रामय् वंह्म उगु न्यागू तीर तोती। उकिं पर सेनायात बुका बिसिके छ्वइ। महाराज! शत्रुत बिसिका छ्वये धुंका नं संग्रामय् वंह्म योद्धां हानं तीर तोता छ्वय मानी धका

च्वनिला ?" "च्वनी मखुत, भन्तें ! परसेंना (शत्रुत) बिस्युं वनें धुंका तीर तीते मा:गु ज्या छु ?" "महाराज ! गथे न्यागू तीर ख: अथे हे न्यागू इन्द्रियय:त सिइका बिज्याहुँ – श्रद्धेन्द्रिय, वीर्येन्द्रिय, स्मृतीन्द्रिय, समाधीन्द्रिय व प्रज्ञेन्द्रिय । महाराज ! गथे योद्धा ख:, अथे हे योगावचरयात सिइका बिज्याहुँ, गथे परसेंना ख: अथे हे क्लेशयात सिइका बिज्याहुँ । गथे न्यागू तीरं परसेना बिसिके छ्वंगु ख:, अथे हे न्यागू इन्द्रियं क्लेशयात नष्ट याना बिइ । (छको) नष्ट जूगु क्लेश हानं उत्पन्न जुइ मखुत । महाराज ! थुकथं प्रज्ञा थ:गु ज्या यांये सिधयेवं अन हे निरोध जुया वनी । उगु प्रज्ञां गुगु अनित्य, दु:ख वा अनात्मा ख: धका खंका का:गु जक ल्यंनी ।

"भन्तें नागसेंन ! छ्पिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

४. अर्हतं वेदना या मया धयागु प्रश्न

४. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेंन ! गुह्म हानं जन्म कांये म्वालें धुंकूह्म ख:, छु वं छुं दु:ख वेदना अनुभवं याइला ?" स्थविर धया बिज्यात– "गुलिं अनुभव याइ, गुलिं अनुभव याइ मखु ।" "छुकिया अनुभव याइ, छुकिया याइ मखु ?" "महाराज ! शरीरय् जुइगु वेदना अनुभव याइ, चेतसिक वेंदना (मनय् जुइगु वेदना) अनुभव याइ मखु ।" "भन्ते ! गथे शरीरय् जुइगु वेंदना अनुभवं याइ, गथे चेतसिक वेदना अनुभव याइमखु ?" "महाराज ! गुगु हेतु, गुगु प्रत्ययं शरीरय दु:ख वेंदना उत्पन्न जुइगु ख:, उगु हेतुया उगु प्रत्ययया कारणं कायिक दु:ख वेंदना अनुभव याइ । गुगु हेतु वा प्रत्ययं चेंतसिक दु:ख वेंदना उत्पन्न जुइगु ख: उगु हेतु वा प्रत्यय वन्द जूगु कारणं चेतसिक वेदना अनुभव याइ मखुत । महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "वं कायिक वेदना छगूयात जक अनुभव याइ चेतसिक वेंदना अनुभव याइ मखुत ।"

"भन्ते नागसेन ! गुह्मसिनं दुःख वेदनायात अनुभव याना च्वन, उह्म छाय् परिनिर्वाण मजुल ?" "महाराज ! अर्हतयात न छु इच्छा दइतिनि, न छुं अनिच्छा हे । वं पाकें मजुनिगु पाके ययेगु मर्ता तइ मखु । पण्डितपिसं पाके जुइगु यात पिया च्वनी । महाराज ! धर्मसेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथें धया बिज्याःगु दु–

'न जित सिइगु इच्छा दु, न म्वायेगु हें
गथे ज्यामितयेसं ज्या याये धुंका
थःगु ज्याला कायेत पिया च्वनिगु खः
अथे हे जि थःगु समय पिया च्वना ।
न जित सिइगु इच्छा दु न म्वायेगु हें
ज्ञानपूर्वक अप्रमादी जुया थःगु समयप्रयात पिया च्वना ।'

"भन्तें नागसेन ! छपिंसं तसकं बांलाक थुइका विज्यात ।"

५. वेदनाया विषयय् प्रश्न

५. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! सुख वेदना कुशल ला अथवा अकुशल ला अथवा अब्यःकृत ला ?" "महाराज ! सुख वेदना कुशलनं दु, अकुशलनं दु, अव्याकृतनं दु ।" "भन्ते ! यदि सुख वेदना कुशल खःसा दुःख जुइ मखु, यदि दुःख जुइगु खःसा कुशल जुइ मखु, कुशलं दुःख उत्पन्न मजुइ माःगु मखुला ?" "महाराज ! छु मतिइ तया बिज्याना – थन सु पुरुषया छपा ल्हातय् चुइँ च्इँ पूगु नंग्वारा तया मेगु ल्हातय् ख्वाउँसे च्वंगु च्वापु टुक्रा तल धाःसा छु नितां नं वयात कष्ट बिइला ?" "बिइ भन्ते ! नितां नं वयात कष्ट बिइ ?" "महाराज ! छु इपि नितां क्वाःगु खःला ?" "मखु भन्ते !" "अथेसा महाराज ! छु इपि नितां ख्वाउँगु खःला ?" "मखु भन्ते !"

अथेसा छपिंसं थः द्वंगु स्वीकार याना विज्याहुँ । यदि

क्वागुलिं हे कष्ट व्यूगु ख:सा इपिं निगूलिं मक्वा:गुलिं कष्ट मजुइ मा:गु ख:, हानं यदि ख्वाउँगुलिं हे कष्ट ब्यूगु ख:सा नितां नं ख्वाउँ मजूगुलिं कष्ट मजुइ मा:गु ख: । महाराज ! अले उगु निगुलिं नं छाय् कष्ट बिया च्वंगुले ? छाय्धा:सा न नितां पूगु ख: न नितां ख्वाउँगु हे ख: । छगू क्वा:गुसा छगू ख्वाउँ अथेसां नितां नं कष्ट बिया च्वन । थुकथं जुइ मफये मा:गु ख: ।

"छिंपिथे जाह्म वादी नापं जि खँ ह्लाये मफु। खँ छु ख: स्पष्ट याना बिज्यासा साप ज्यू ।"

अनंलि स्थविरं अभिधर्म अनूकुलगु व्याख्या याना जुजु मिलिन्दयात ध्वाथुइक थुइका बिज्यात । महाराज ! सांसारिक जीवनया खुगू प्रकारया सुखत दु, हानं त्यागमय जीवनया खुगू सुखत दु । अथे हे सांसारिक जीवनया खुगू दु:खत दु, त्यागमय जीवनया खुगू दु:ख दु । हानं सांसारिक जीवनया खुगू उपेक्षा दु, त्यागमय जीवनया खुगू उपेक्षा दु । थुपिं फुक्क याना स्वीखुगू वेदना दु । थुकथं भूतकालया नं स्वीखुगू वेदना, अनागत कालया नं स्वीखुगू वेदना, वर्तमान कालया स्वीखुगू वेदना थुपिं जम्मा यानां सच्छि व च्यागू (प्रकारया) वेदना दु ।"

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. नाम व रूप सन्धान जू मजूया विषयय् प्रश्न

६. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! जन्म काइह्म सु ?" स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! नाम रूपं याना जन्म जुइ ।" छु थ्व हे नाम रूपं जन्मं काइगु ला ?" "महाराज ! थ्व हे नाम रूपं जन्म काइगु मखु । थुगु नाम रूपं शोभन (पुण्य) अथवा पाप कर्म याइ । व हे कर्मं मेगु नाम रूपं जन्म काइगु

खः ।" "भन्ते ! थ्व हे नाम रूपं जन्म काइगु मखुसा व पाप कर्मं मुक्त मजूला ?" स्थविरं धया बिज्यात– 'महाराज ! यदि हानं जन्म जुइ मखुसा पाप कर्मं मुक्त जुइ । परन्तु हानं व जन्म जुइ मानिसा व थःगु पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्मसिनं मेह्मसियागु अँ खुया काल धाःसा अँ थुवालं वयात ज्वना जुजुया थाय् न्ह्योने ब्वना यंकी– महाराज ! थ्वं जिगु अँ खुया काल । थथे कनेवं वं (जुजुयात) थथे धाल– "देव ! जि वयागु अँ खुया कयागु मदु । थ्वं पिना तःगु अँ मेगु हे खः । जि कयागु अँ मेगु हे खः । जित दण्ड बिइ योग्य मजू । महाराज ! (आः छपिसं धया बिज्याहुँ) छु वयात दण्ड बिइ ज्यूला ?" "भन्ते ! वयात दण्ड बिइ योग्य जू ।" "छु कारणं ?" "भन्ते ! वं थथे न्ह्याथे हे धाःसां ह्लापांगु अँया कारणं लिपायागु अँ सःगु जुया वयात दण्ड बिइ योग्य जू ।" 'महाराज ! थथे हे थ्व नाम रूप शोभन कर्मं अथवा पाप कर्म याइ । व हे कर्मं मेगु नाम रूपं जन्म काइगु खः । उकिं व थःगु पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! सुं छह्मसिगु वा खुया काल धाःसा वा थुवालं वयात ज्वना यंका जुजुया थाय् न्ह्योने यंकी । .. तु खुया काल धाःसा तु थुवालं वयात ज्वना यंका जुजुया थाय् न्ह्योने यंकी महाराज ! सुं छह्मसिनं चिकुलां मि च्याका मि पना मि मस्यासे तोता वनी । अले सुं मेह्मसिया बुँ उगु मि नइ । अले बुँ थुवालं वयात ज्वना जुजुया थाय् न्ह्योने यंकी महाराज ! थ्वं जिगु बुँ मि नयेका बिल । थथे कनेवं वं जुजुयात थथे धाइ– "महाराज ! जि थ्वयागु बुँ मि नयेकागु मदु । जि च्याकागु मि मेगु हे खः । जित दण्ड बिइ

योग्य मजू । "महाराज ! आः छपिसं धया बिज्याहुँ । छु वयात दण्ड बिइ ज्यूला ?" "भन्ते ! वयात दण्ड बिइ योग्य जू ।" 'छु कारणं ?" "भन्ते ! वं थथे न्ह्याथे हे धाःसां ह्लापांगु मिया कारणं लिपायागु मि मेह्मसिया बुँ नं मि नया ब्यूगु जुया (मेगु हे मि बुँ मिनःगु जूमां) वयात दण्ड विइ योग्य जू ।" महाराज ! थथे हे थ्व नाम रूपं शोभन कर्म वा पाप कर्म याइ– वहे कर्मं मेगु नाम रूपं जन्म काइगु खः । उकिं व थःगु पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्म मत ज्वना थःगु प्राशादय् थहाँ वना भोजन याइ; उगु च्यागु मतं घाँय्मो (सु) च्याना, च्यागु घाँय्मोलं छेँ मि नइ, छेँ मि नया गां मि नइ । गांयापिसं उह्म ब्यक्तियात ज्वना धाइ– छं छाय् गां मि नयेका बियागु ? अले वं थथे धाइ– जिं गां मि नयेकागु मदु, जिं जा नयाबले च्याकागु मि मेगु हे खः, गां मिं नःगु मि मेगु हे खः । इपिं थुकथं थःवं थःवय् कचकच याना छथिथाय् वल धाःसा, महाराज ! छपिंसं गुह्मसिया पाखे न्याय पक्ष कया बिज्यायेगु ?" "भन्ते ! गांयापिनि पाखें ।" "छु कारणं ?" "वं थथे न्ह्याथे हे धाःसां ह्लापांगु मिया कारणं लिपायागु मि च्यागु खः ।" महाराज ! थथे हे मरणान्तिक नाम रूपं मेगु हे, जन्म जुइगु नाम रूप मेगु हे खः । अथेसां उकिं याना हे नाप रूपं जन्म काइगु खः । उकिं व थःगु पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ"

"महाराज ! सुं मनू छह्मसिनं मिसा मचा लिसे बिवाह याना वया निंति ध्येवा बिया थः गनं तापाक वनी । छुं लिपा व मिसा मचा तःधि जुया ल्यासे जुइ । अले मेह्म मनूखं वयात ध्येवा बिया बिवाह यानां यंकी । अनं लिपा ह्लापाय़ह्म (मनू) वया धाइ–

छं जिह्म मिसायात छाय् ब्वना यंकागु ? थथे धायेवं वं थथे लिसः बिइ– "जि छिमि मिसायात ब्वना यंकागु मदु । व मचाह्म मिसा मेह्म हे खः, गुह्मलिसे छं बिवाह याःगु खः, गुह्मसित छं ध्येबा ब्यूगु खः । थ्व ल्यासेह्म मिसा मेह्म हे खः गुह्म नाप जि बिवाह यानागु खः, गुह्मसित जि ध्येबा बियागु खः । उपि थःवं थःवय् कचकच याना छ्रपिनिथाय् वल धाःसा गुह्मसिया पाखे न्याय पक्ष कया बिज्यायेगु ?" "भन्ते ! न्हापायाह्म मनूया पाखे ।" "छु कारणं ?" "वं अथे न्ह्याथे हे धाःसां न्हापायाह्म व हे मचाह्म मिसामचा तःधि जुया ल्यासे जूगु खः । महाराज ! थथे हे मरणान्तिक नाम रूप मेगु हे, जन्म काइगु नाम रूप मेगु खः । अथेसां उकिं याना हे नाम रूपं जन्म काइगु खः । उकिं व थःगु पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्मसिनं सुं छह्म साजवाःयाके छगः दुरू थिकी न्याना काइ । हानं वया थाय् जि कन्हे लिहाँ वया कया यंके धका थल तोता थकी । व दुरू चच्छिया भित्रय् खोया धौ जुइ । कन्हेखुन्हु उह्म मनू वया साजवाःयाके थःगु दुरू थल हिं धाइ । साजवालं उगु धौ जुया च्वंगु थल वयात क्यन धाःसा थःगु थलय् धौ जूगु खना उह्म मनूखं धाइ– जि छंके धौ काये मयः, जिगु दुरू थिकी ब्यू । साजवालं धाइ– "थ्व छंगु हे दुरू खोया धौ जूगु खः ।" "महाराज ! थुगु कथं इपि निह्म कचकच याना छ्रपिथाय् वल धाःसा छ्रपिसं गुह्मसिया पाखे न्याय पक्ष कया बिज्यायेगु ?" 'भन्ते ! साजवाःया पाखे ।" "छु कारणं ?" "वं अथे न्ह्याथे हे धाःसा न्हापायागु दुरू हे खोया धौ जूगु खः ।" "महाराज ! थथे हे मरणान्तिक नाम रूप मेगु हे, जन्म काइगु नाम रूप मेगु खः । अथेसां उकिं याना हे नाम रूपं जन्म काइगु खः । उकिं व थःगु पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

७. नागसेनया हानं प्रतिसन्धि जुइ मजुइ धयागु विषयय् प्रश्न

७. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छपिं हानं प्रतिसन्धि जुया बिज्याये मानि कि म्वाल ?" "महाराज ! गात ! थ्व (हानं) छाय् न्यना बिज्याना ? जि ह्लापा हे कने धुननि उपादान दयेका सिना वन धाःसा जन्म काइ तिनि, उपादान मदुसा जन्म काये माली मखुत ।

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! सुं मनूखं जुजुया सेवा याइ । जुजु व खनां खुसी जुया वयात छगू तःधंगु पद बिइ, उगु पद प्राप्त याना वं फुक्क पञ्चकामगुणय् दुना प्येपुना भोग याना च्वनी । यदि व मनूखं मनूतयेत थथे- जुजुं जिगु छुं भिं याना ब्यूगु मदु धाःसा वं छु ठिक जुइक धया जूगु खतला ?" "मखु, भन्ते ।" "महाराज ! थुकथं हे थ्व खँ छाय् न्यना बिज्याना, जि ह्लापा हे धाये धुनागु खः । उपादान दयेका सिना वन धाःसा जन्म काइतिनि, उपादान मदुसा जन्म काये माली मखुत ।"

भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

८. नाम व रूपं प्रतिसन्धि जुइगु विषयय् प्रश्न

८. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छपिंसं गुगु नाम रूपया बारे धया बिज्यानागु खः व नाम छु खः रूप छु खः ?" "महाराज ! गुलि नं स्थूलगु वस्तु दु, व फुक्क रूप खः हानं गुलि नं सूक्ष्मगु चित्त चेतसिक (मानसिक) धर्म दु व फुक्क नाम खः ।" "भन्ते ! छु कारणं नामं जक अथवा छु कारणं रूपं जक जन्म फाइ मखु ?" "महाराज ! थुपिं (नाम रूप) थःवं थ वय् आश्रित जुया च्वंगु दु । (छगू बिना मेगु च्वने फइमखु) थुपिं धर्म (निगूलिं) छकलं नापं

उत्पन्न जुइ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! गथे खाया कलल (प्वाथय् मचा) मदुगु जूसा ख्यें नं दइ मखुगु जुइ। छाय् धाःसा) कलल व ख्येंचय् छगूलिं मेगुली आश्रित जुया च्वंगु दु। निगूलिं छकलं नापं उत्पन्न जुया च्वनी। थथें हे महाराज! नाम मदुसा रूप नं दइ मखु। अथे हे गनं नाम अन हे रूप- थुपिं निगू छगूलिं मेगुली आश्रित जुया च्वनी। निगूलिं छकलं नापं उत्पन्न जुइ। थ्व दीर्घ कालं निसें चले जुया वःगु खः।"

"भन्ते नागसेन! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

९. कालया विषयय् प्रश्न

९. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन! छपिसं गुगु नकतिनि धया बिज्यान- दीर्घ कालं निसें ..उमु कालं धयागु छु खः?" "महाराज! काल स्वंगू दु- अतीत काल, अनागत काल व प्रत्युत्पन्न काल।" "भन्ते! छु काल धैगु छुं दुला?" "महाराज? छुं काल दु, छुं (काल) मदु।" "भन्ते! गुगु काल दु, गुगु काल मदु?" "महाराज! गुलि अजागु संस्कार दु, गुगु ह्लापा वने धुंकल, पुला वने धुंकल आः निरुद्ध जुइ धुंकल, फुनां वने धुंकल, व काल दइ मखु। छगू मखु छगू थासय् प्रतिसन्धि दय्का च्वन धाःसा (थुजागुया निंतिं) काल दया च्वनी। गुह्म सत्व सिना हानं मेथाय् जन्म कया च्वन धाःसा (वया निंतिं) काल दइ। गुह्म सत्व परिनिर्वाण जुल, (वया निंतिं) व काल दइ मखु।"

"भन्ते नागसेन! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

(थुगु वर्गय् गुंगू प्रश्न दु।) निगूगु अद्धानवर्ग क्वचाल।

३. विचारवर्ग

१. कालया मूलया विषयय् प्रश्न

१. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! अतीत कालया मूल छु खः, अनागत कालया मूल छु खः, प्रत्युत्पन्न कालया मूल छु खः ?" "महाराज ! अतीत कालया मूल अविद्या खः । अविद्या प्रत्ययं संस्कार दइ, संस्कार प्रत्ययं विज्ञान दइ, विज्ञान प्रत्ययं नाम रूप दइ, नाम रूप प्रत्ययं खुगू आयतन दइ, खुगू आयतन प्रत्ययं स्पर्श दइ, स्पर्श प्रत्ययं वेदना दइ, वेदना प्रत्ययं तृष्णा दइ, तृष्णा प्रत्ययं उपादान दइ, उपादान प्रत्ययं भव दइ, भव प्रत्ययं जन्म दइ, जन्म प्रत्ययं बुढा जुइगु सिइगु, शोक जुइगु, ख्वये मालिगु, हालेगु, दुःख दौर्मनस्य दाहा जुइगु खः । थुगु प्रकारं थ्व कालया क्रमया चों गनं जुइगु खः, थुकिया थाःगाः मदु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बालाक थुइका बिज्यात ।"

२. ह्लापांगु चोया विषयय् प्रश्न

२. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छपिसं कालया क्रमया चों गनं जुइगु खः धयागु थाःगाः मदु धका गुगु धया बिज्यात, उकियात उपमा बिया (थुइका) बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्मसिनं (चिकिचा गोगु) पुसा छगः बुँइ पिना बिइ, उगु पुसा छसिं कथं चुलि जाया बुलुं बुलुं क्वनक्वन तःमां जुजुं सिमा जुया सि (फल) नं सइ, अले (उगु फलया) पुसा हानं पिना बिइ । उकिं नं चुलि जाया बुलुं बुलुं क्वनक्वन तःमां जुजुं सिमा जुया सि सइ । महाराज ! छपिसं धया बिज्याहुँ– थ्व क्रमया अन्त गनं दुला ?" "मदु भन्ते !" "महाराज ! थुकथं हे कालया शुरू गनं निसें जुल धयागु खँया थाःगाः मदु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे खां ख्यें थ्वइ, ख्येंचं खा थ्वकी, हानं खां ख्यें थ्वइ । थथे हे थुकिया अन्त दुला ?" "मदु भन्ते !" "महाराज ! अथे हे कालया नं ह्लापांगु मूल (चो) खने मदु ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

स्थविरं बँय् छ्चाः चाकः च्वया धया बिज्यात- "महाराज ! थ्व चाकःया गनं मूल (चो) दुला ?" "मदु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे भगवानं कालयात चाकः धका कना बिज्यात । चक्षु व रूप दया चक्षु वज्ञान उत्पन्न जुइ, (थुपि) स्वंगुलिं छ्थासय् मिलय् जुइवं स्पर्श उत्पन्न जुइ, स्पर्शया प्रत्ययं वेदना, वेदनाया प्रत्ययं तृष्णा, तृष्णाया प्रत्ययं उपादान, उपादानया प्रत्ययं कर्म, कर्मया प्रत्ययं हानं मन उत्पन्न याइ, थ्व क्रमया गनं अन्त दु ला ?" "मदु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे कालयागु मूल (चो) गनंनिसें जुल धयागु खँया अन्त मदु ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

३. आरम्भया चो लुइके फु मफु विषयय् प्रश्न

३ जुजु धाल- "भन्ते नागसेन ! छिपिसं कालया (ह्लापांयागु) मूल (शुरू) गनंनिसें जुल धयागु खँ खने मदु धका गुगु धया बिज्यात; अथेसा ह्लापांयागु कालया चो गुगु ले ?" "महाराज ! (जुइ धुंकूगु हे) अतीत कालया चो (शुरू) खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं धया बिज्याकथं ह्लापांगु चो खने मदु धका धया बिज्यात । भन्ते ! फुक्कया ह्लापांगु कालया चो खने दइ मखुला ?" "महाराज ! गुलिं खने दु, गुलिं खने मदु ।" "भन्ते ! गुगु खने दु, गुगु खने मदु ?" "महाराज ! ह्लापांयागु सकतां सकतांया रूपय् (प्रत्यक वस्तु प्रत्यक रूपय्) दुगु अविद्या दइ मखु, थुजागुया ह्लापांगु चो खने दइ मखु । यदि छुं चीज मदयेकं दया वल धाःसा व दसा, नाश जुया वनिगु खःसा थुजागुया ह्लापांगु चो खने

दइ ।"

"भन्ते नागसेन ! यदि छु चीज दया वइगु व दया नाश जुया वनिगु खःसा थुकथं निखेसनं त्वाः ह्लाना बिइवं उंकिया छु स्थिति जुइ ?" "महाराज ! यदि व निखें त्वाः ह्लासा निखेसनं बढे जुइ।" "भन्ते ! थ्व न्यनागु मखु; व ह्लापांगु चो बढे जुइ तिनिला बढे जुइ मखुत धयागु जक (न्यनागु) खः ।" "खः, वृद्धि जुइतिनि ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

स्थविरं व हे पुसा व सिमाया उपमा कना धया बिज्यात- "थुगु स्कन्ध दुःखया प्रवाहया पुसा खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

४. संस्कार उत्पत्तिया विषयय् प्रश्न

४. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन ! छु थुजागु गुगु नं दुला गुगु उत्पत्ति जुइगु खः ?" "दु महाराज ! थुजागु संस्कार नं दु, गुगु उत्पत्ति जुइगु खः ।" 'भन्ते ! व छु छु खः ?" "महाराज ! चक्षु व रूप दयेवं चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, चक्षुविज्ञान दयेवं चक्षु-स्पर्श दइ, चक्षु-स्पर्श जुइवं वेदना जुइ, वेदना जुइवं तृष्णा उत्पन्न जुइ, तृष्णा जुइवं उपादान उत्पन्न जुइ, उपादान जुइवं भव उत्पन्न जुइ, भव जुइवं जन्म जुइ, जन्म जुइवं बुढा जुइगु, सिइगु, शोक जुइगु, ख्वयेगु, हालेग, दुःख दौर्मनस्य व दाहा जुइ । थुकथं ख लि दुःख स्कन्धया समुदय जुइ। महाराज ! चक्षु व रूप मदयेवं चक्षु-विज्ञान उत्पन्न जुइ मखु, चक्षुविज्ञान उत्पन्न मजुइवं चक्षु-स्पर्श उत्पन्न जुइ मखु, चक्षु-स्पर्श मजुइवं वेदना उत्पन्न जुइ मखु, वेदना मजुइवं तृष्णा उत्पन्न जुइ मखु, तृष्णा मदयवं उपादान उत्पन्न जुइ मखु, उपादान मदयेवं भव उत्पन्न जुइ मखु, भव मदयेवं जन्म जुइ मखु, जन्म मजुइवं बुढा जुइगु, सिइगु, शोक जुइगु ख्वयेगु,

हालेगु, दुःख दौर्मनस्य व दाहा जुइ मखु । थुकथं दुःख स्कन्ध निरोध जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

५. भवन्त भाव संस्कार उत्पत्ति जू मजू विषयय् प्रश्न

५. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु थुजागु नं संस्कार दुला गुगु मदयेकं दया वइगु खः ?" "महाराज ! थुजागु छुं संस्कार मदु, गगु मदयेकं दया वइगु खः । महाराज ! दया हे जक संस्कार दइगु खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज छु मती तया बिज्याना– छिपि गुगु छें फेतुना बिज्याना च्वंन छु मदयेकं हे अथें दया वंगुला ?" "भन्ते ! थुजागु छुं हे मदु गुगु मदयकं हे अथें दया वइगु खः । भन्ते ! थुपिं सिं जंगलय् च्वंगु खः । थ्व चाः नं ह्लापा पृथ्वी च्वंगु खः । मिसा मिजंतयेगु मिहेनतं हे थुगु छें निर्माण जुल । महाराज ! थुकथं हें छुं नं संस्कार दइ मखु गुगु मदयेकं अथें हे दया वइगु खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे फुक्क सिमा स्वांमांत पृथ्वी बुया वइ, तःमां जइवं स्वां ह्वइ, फल नं सइ । थुपिं फुक्क मदुगु अथें दया वःगु मखु । महाराज ! थुकथं हे छुं नं दइ मखु गुगु मदयेकूसे अथें हे दया वइगु खः । दया हे दइगु खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे कुम्हालं बँय् चाः म्हुया कया अनेतने थलबल दयेकी, उगु थलबल अथें दयावःगु मखु । उकिया स्थितिया प्रवाह ह्लापांनिसें न्ह्यां वया च्वंगु खः । महाराज ! थुकथं थुजागु छुं

संस्कार दइ मखु गुगु मदयकूसे अथें दया वइ व हे संस्कार दयां वइ गुकिया क्रम ह्लापांनिसें न्ह्यां वया च्वंगु खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे वीणाया पत्र मदुसा छ्यंगु मदुसा फुमुलुगु सिं मदुसा दण्ड (चु) मदुसा गलां मदुसा तन्तु (तार) मदुसा धनुही मदुसा हानं सुं थाइह्म नं मदुसा छुं सः पिहाँ वइला ?" "वइमखु भन्ते !" "हानं महाराज ! यदि वीणाया पत्र दुसा छ्यंगु दुसा फुमुलुगु सिं दुसा दण्ड दुसा गलां दुसा तन्तु दुसा हानं सुं थाइह्म नं दुसा छु छुं सः पिहाँ मवइला ?" "भन्ते ! अले सः पिहाँ वइ ।" "महाराज ! अथे हे थुजागु छुं संस्कार दइ मखु गुगु मदुगुलिं दया वइ ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! यदि अरणि (इंधन) मदुसा अरणिया कुच्चा मदुसा अरणि सालेगु खिपः मदुसा उत्तरारणि मदुसा कापः छ्कु मदुसा मि च्याकीह्म सुं मदुसा छु मि अथें पिहाँ वइला ?" 'वइ मखु भन्ते ।" "हानं महाराज ! अरणि दुसा अरणिया कुच्चा दुसा अरणि सालेगु खिपः दुसा उत्तरारणि दुसा कापः छ्कु दुसा च्याकीह्म नं मु दुसा छु मि पिहाँ वइला ?" "वइ भन्ते ! मि पिहाँ वइ ।" "महाराज ! थुकथं हे मदुगुलिं संस्कार उत्पन्न जुइ मखु । ह्लापानिसें न्ह्यां वना च्वंगु दुगुलिं हे संस्कार दया च्वंगु खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! यदि मणि (मि च्याका बिइगु खाः) मदुसा सूर्यया ताप नं मदुसा गोमय (हानं गना च्वंगु सिं नं मदुसा) छु मि पिहाँ वइला ?" "वइ मखु भन्ते ।" "महाराज ! हानं मणि दुसा सूर्यया ताप दुसा गोमय दुसा मि पिहाँ वइला ?" "वइ

भन्ते ! मि पिहाँ वइ ।" "महाराज ! अथे हे थुजागु छुं संस्कार दइ मखु गुगु मदयेकूसे अथें दया वइ व हे संस्कार दया वइ गुकिया क्रम ह्लापांनिसें न्ह्यां वया च्वंगु खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! यदि ह्लाय्कं मदुसा तुयू जः मदुसा ख्वा मदुसा छु थःगु ख्वा खने दइला ?" "दइ मखु भन्ते ।" "महाराज ! हानं ह्लाय्कं दुसा तुयू जः दुसा ख्वा दुसा थःगु ख्वा खने दइला ?" "दइ भन्ते ! थःगु ख्वा खने दइ ।" "महाराज ! थथे हे थुजागु छुं संस्कार दइ मखु गुगु मदयेकूसे अथे हे दया वइगु खः । व हे संस्कार दया वइ गुकिया क्रम ह्लापांनिसें न्ह्यां वया च्वंगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. वेदगु (स्यूह्म वा आत्मा) विषयय् प्रश्न

६. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! वेदगू (स्यूह्म) सुं (आत्मा) दुला ?" "महाराज ! थ्व स्यूह्म धयाह्म सु ?" "भन्ते ! थ्वीके दुने च्वंह्म (आत्मा) धयाह्म मिखां रूपयात खंकी छगू ह्लाय्पनं शब्द न्यनिइगु खः, ह्लासं गन्धयात नंतायेकिगु खः, म्ये सवाः काइगु, शरीरं स्पर्शया अनुभव याइगु, हानं मनं धर्मयात सीकिगु खः । गथे थ्वीसं थन प्राशादय् च्वना पूर्वपाखें च्वंगु झ्यालं, पश्चिम पाखे च्वंगु झ्यालं, दक्षिण पाखे च्वंगु झ्यालं उत्तर पाखे च्वंगु झ्यालं गन गन स्वये मास्ति वल अन अन स्वये फु । अथे हे भन्ते ! थन दुने जीव (आत्मा) धयाह्म गुगु द्वारं स्वयेगु इच्छा याइ, उगु हे द्वारं स्वइ ।

स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! न्यागू द्वार धयागु छु छु खः, व जि कने । छिपिसं बांलाक मन बिया न्यना बिज्याहुँ- यदि दुने च्वंह्म जीवं मिखां रूप खनिगु खःसा, गथे थ्वीसं थन प्राशादय् च्वना

गुगु द्वारं स्वयेगु इच्छा याइ उगु द्वारं हे रूप खंके फु, पूर्व द्वारं, पश्चिम द्वारं, उत्तर द्वारं, दक्षिण द्वारं गुगु ... इच्छा जुइ उगु द्वारं रूप खंके फु, अथे हे दुने च्वंह्म जीवं ह्लाय्पनं रूप हे खनेमा:, ह्लासं रूप हे खनेमा:, म्यें नं रूप हे खनेमा:, शरीरं नं रूप हे खनेमा:, मनं नं रूप खनेमा:, मिखां नं शब्द न्यनेमा:, ह्लासं नं शब्द न्यनेमा:, शरीरं नं शब्द न्यनेमा:, मनं नं शब्द न्यनेमा:, मिखां नं गन्ध तायेकेमा:, ह्लाय्पं नं गन्ध तायेकेमा:, म्यें नं गन्ध तायेकेमा:, शरीरं नं गन्ध तायेकेमा:, मनं नं गन्ध तायेकेमा:, मिखां नं सवा: कायेमा: ह्लाय्पं नं ... ह्लासं ... शरीरं ... मनं नं सवा: कायेमा:। मिखां नं स्पर्श यायेमा: ह्लाय्पं नं ... ह्लासं ... म्यें .. मनं नं स्पर्श यायेमा: मिखां नं धर्म सिइकेमा:, ह्लाय्पं नं ... ह्लासं ... म्यें शरीरं नं धर्म सिइकेमा:।" "अहँ भन्ते! थुकथं फइ मखु।"

"महाराज ! अथे जूसा छपिनिगु ह्लापायागु खँ लिपायागु लिसे लिपायागु खँ ह्लापायागु लिसें पाय्छि मजुल। महाराज ! गथे थ्व थन प्राशादय् च्वना थुपिं द्वार चायेकेबले थ्व थन हे च्वं थ्वं खालिगु आकाश पाखे स्वया पिनेयागु सकतां रूप बांलाक खंका काये फुगु ख, थुकथं हे थ्वीके दुने च्वनां च्वंह्म जीवं मिखा लिकायेकेवं आकाश पाखे स्वयां सकतां रूपयात छर्लङ्ग खंके फयेमा:, ह्लाय्पं नं . ह्लाय् .. म्यें ... शरीर चाला वनेवं शब्दयात नं छर्लङ्ग तायेके फयेमा:, गन्धयात नंतायेमा:, रसयात सवा: काये फयेमा:, हानं वस्तुस्पर्श याये फयेमा:?" "अहँ भन्ते ! (अथे) फइ मखु।"

"महाराज ! अथेसा छपिनिगु ह्लापायागु खँ लिपायागु लिसे, लिपायागु खँ ह्लापायागु लिसे पाय्छि मजुल। महाराज ! यदि थ्व 'दिन्न' धयाह्म थनं पिहाँ वना लुखां पिने दना च्वन धासा, थ्व दिन्न लुखां पिने च्वना च्वन धका सिइके फुला ?" "फु भन्ते !

सिइके फु।"

"महाराज! गथे थ्व दिन्न हानं दुने दुहाँ वया छपिनि न्ह्योने च्वन धासा महाराज! थ्व दिन्न दुने दुहाँ वया जिगु न्ह्योने च्वना च्वन धका स्यूला?" "स्यू भन्ते! स्यू।"

"महाराज! थुकथं हे दुने च्वनां च्वंह्म जीवं जिह्वाद्वारा पिनेयागु रस सिइ मखुला – थ्व पाउँसे च्वं, चि सवा: व:, खायु, पालु, फाकु वा चाकुगु धका सिइला?" "ख: भन्ते! सिइ।" उपि रसत दुहाँ वने धुनेवं थ्व पाउँ, चिन्व:, खायु, पालु, फाकु वा चाकु धका सिइला? "भन्ते! सिइ मखु।"

"महाराज! अथेसा छपिनिगु ह्लापायागु खँ लिपायागु लिसे, लिपायागु खँ ह्लापायागु लिसे पाय्छि मजुल। महाराज! गथे सुं मनुखं सच्छिगः कस्ति घः हया मेगु घटय् पोंकेत पुरुषया म्हुतु बांलाक तिके बिया उकी कस्ति पोंके बिइ। महाराज! वं (पुरुषं) कस्ति चाकु जू मजू धका सिइके फइला?" "भन्ते! सिइका काये फइमखु।" "छु कारणं?" "भन्ते! कस्ति वयागु म्हुतुइ दुहाँ हे मवं।" अथे जूसा छपिनिगु ह्लापायागु खँ लिपायागु लिसे, लिपायागु खँ ह्लापायागु लिसे पाय्छि मजुल। "भन्ते! छपिथें जाह्म पण्डित लिसे खँ ह्लाये मफु। भन्ते! खँ छु ख: कना बिज्यासा साप ज्यू।"

अले स्थविरं जुजु मिलिन्दयात अभिधर्म अनुसारं थुइका बिज्यात– "महाराज! चक्षु व रूप दयेवं चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइवं हे स्पर्श, वेदना, संज्ञा, चेतना, एकाग्रता, जीवितेन्द्रिय व मनसिकार उत्पन्न जुइ; थुकथं धर्म प्रत्ययया कारणं हे उत्पन्न जुइ। थन सुं वेदगू (जीव, आतमा) मदु। श्रोत शब्द मिले जुइवं मन व धर्म मिले जुइवं मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ; व उत्पन्न जुइवं हे स्पर्श, वेदना, संज्ञा, चेतना, एकाग्रता, जीवितेन्द्रिय

व मनसिकार उत्पन्न जुइ। थुकथं धर्म प्रत्ययं याना उत्पन्न जुइ। थन सुं सीकीह्म वेदगू (जीव, आत्मा) मदु।"

"भन्ते ! नागसेन ! छःपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

७. चक्षु विज्ञान आदि विषयय् प्रश्न

७ जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, अन छु मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइला ?" "जुइ महाराज ! गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ।"

"भन्ते नागसेन ! न्हापालाक चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुया लिपा मनोविज्ञान उत्पन्न जुइला अथवा मनोविज्ञान उत्पन्न जुया लिपा चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ ?" "महाराज ! न्हापालाक चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, अनं लिपा मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ।"

"भन्ते नागसेन ! छु चक्षुविज्ञानं मनोविज्ञानयात आज्ञां बिया तःगु दु ला – गन जि उत्पन्न जुइ अन छ नं उत्पन्न जु अथवा मनोविज्ञानं चक्षुविज्ञानयात बचं बिया तःगु दुला, गन छ उत्पन्न जुइ अन जि नं जुये ?" "मदु महाराज ! इमि परस्परय् छुं थुजागु खँ क्वछिना तःगु मदु।"

"भन्ते नागसेन ! गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न गथे जुइगु ?" "महाराज ! इमिके थुजागु (क) क्वथ्यागुलिं (ख) छगू जक लुखा दुगुलिं (ग) बानि जुगुलिं (घ) व्यवहार दुगुलिं (थथे जुइगु खः।)"

"(क) भन्ते नागसेन ! क्वथ्यागुलिं गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, अन मनोविज्ञान नं गथे उत्पन्न जुइ ?"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना – बाः वःगु लः गुखे

पाखे बा: वनी ?" "भन्ते ! गुखेपाखे बँ पालू उखे पाखे बा: वनी ।" "ह्नानं छुं दिन लिपा वा वइगु ल: गुखे पाखे बा: वनीले ?" "भन्ते ! ह्लापायाथें उखे पाखे हे बा: वनी ।" "महाराज ! छु ह्लापायागु लखं लिपायागु ल:यात आज्ञा बियात:गु दुला - गुखे पाखे पा:लुया जि बा: वने, उखे पाखे छ नं बा: वयेमा ? अथवा लिपायागु लखं ह्लापायागु ल:यात बचं बिया त:गु दुला गुखे पाखे छ बा: वनी उखे पाखे जि नं बा: वये ?" "मदु भन्ते ! इमि दथुइ थुजागु छुं खँ मदु । बँ पालुगुलिं हे (निगूलिं) उखे पाखे बा: वना च्वन ।" "महाराज ! थथे हे क्वथ्यागुलिं गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ । चक्षुविज्ञानं मनोविज्ञानयात आज्ञा बिया त:गु मदु जि गुखेपाखे पालुया बा: वने छ नं बा: वयेमा । अथवा मनोविज्ञानं चक्षुविज्ञानयात वचं बिया त:गु मदु- छ गुखे बा: वन जि नं उखे हे बा: वये ।

(ख) "भन्ते नागसेन ! लुखा दुगुलिं गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं गथे उत्पन्न जुइ ? उपमा बिया बिज्याहुं ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना—जुजुया सीमान्त प्रान्तय् नगर छगू दया च्वनी । गुगु बांलाक पखालं चा:हिइका त:गुलिं छगू जक लुखा दु । अनंलि पिहाँ वनेगु इच्छा यात धा:सा गुखेपाखे पिहाँ वनी ?" भन्ते ! उगु लुखां हे पिहाँ वनी ।

महाराज ! अले मेह्म पुरुष पिहाँ वयेगु इच्छा यात धा:सा व गुखे पाखें पिहाँ वनी ? 'गुगु लुखां ह्लापायाह्म पुरुष पिहाँ वंगु ख: उगु हे लुखां व नं वनी ।" छु थन ह्लापायाह्म मनूखं लिपायाह्म मनूयात बचं बिया त:गु दु ला जि गुखें पिहाँ वने उखेपाखे हे छ नं पिहाँ वनेमा: अथवा लिपायाह्म मनूखं ह्लापायाह्म मनूयात बचं बिया त:गु दुला – छ गुखे पाखें पिहाँ वनी जि नं उखे पाखे हे पिहाँ वये ? "मदु भन्ते ! इमि दथुइ छुं खँ मदु । (छधुवा जक) लुखा दुगुलिं पिहाँ वंगु ख: ।"

महाराज ! थथे हे लुखा दयेवं.. गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ, अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ। चक्षुविज्ञानं मनोविज्ञानयात आज्ञा बिया त:गु मखु जि गुखे लुखां वने छ नं अनं वयेमा:। अथवा मनोविज्ञानं चक्षुविज्ञानयात बचं बिया त:गु मदु- छ गुखे पाखे लुखां वन जि नं उखेपाखे हे वये। गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनो-विज्ञान नं उत्पन्न जुइ। इमि परस्परय् छुं खँ जुया च्वंगु मदु।

(ग) भन्ते नागसेन ! बानि जुगुलिं गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं गथे उत्पन्न जुइ ?

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना – ह्लापालाक छगू वैल गाडी वना च्वन धा:सा अनंलि निगूगु गाडी गुखे वनी ?" "भन्ते ! गुखे पाखे ह्लापायागु गाडी वंगु ख:, उखे पाखे हे वनी।" "महाराज ! छ ह्लापायागु गाडीं लिपायागु गाडीयात आज्ञा बिया त:गु दुला – जि गुखे पाखे वने छ नं उखे पाखे हे वयेमा:। अथवा लिपाया गाडीं ह्लापायागु गाडीयात बचं बिया त:गु दुला छ उखे पाखे वन, जि नं उखे पाखे हे वने।" 'मदु भन्ते ! इमि दथुइ थुजागु छुं खँ जुया च्वंगु मदु। द्वोहँतय् बानि दुगुलिं हे छह्म मेह्मसिया ल्यू ल्यू वनिगु ख:।" "महाराज ! थथे हे बानि जूगुलिं .. गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ। चक्षुविज्ञानं मनोविज्ञानयात आज्ञा बिया त:गु मदु– जि गुखे पाखे वने छ नं उखे पाखे हे वयेमा:। अथवा मनोविज्ञानं चक्षुविज्ञानयात बचं बिया त:गु मदु, छ गुखे पाखें वनी, जि नं उखे पाखे हे वये। गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ। इमि दथुइ छुं खँ जुया च्वंगु मदु।

(घ) भन्ते नागसेन ! बयवहार दयेवं गथे गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ ?"

"महाराज ! गथे मुद्रा, गणना संख्या व लेखा इत्यादि शिल्पस्यनीह्म बारम्वार द्वंका च्वनी । होश तया वारम्वार ज्या याना यंकूगुलि वयागु द्वं मदया वनी । महाराज ! ब्यवहारं याना गन चक्षुविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ । न चक्षु-विज्ञानं मनोविज्ञानयात आज्ञा बिया तःगु दु–जि गन गन वने छ अन अन वा, न मनोविज्ञानं चक्षुविज्ञानयात आज्ञा बिया तःगु दु–जि गुखे पाखे वने छ नं उखे पाखे वा । न इमि दथुइ छुं खँ दु ।"

"भन्ते नागसेन ! गन श्रोतविज्ञान उत्पन्न जुइ अन मनोविज्ञान नं उत्पन्न जुइ... । गन घ्राणविज्ञान उत्पन्न जुइ ... गन जिह्वा-विज्ञान उत्पन्न जुइ... गन कायविज्ञान उत्पन्न जुइ... अन मनो-विज्ञान नं उत्पन्न जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! ह्लापालाक कायविज्ञान उत्पन्न जुया लिपा मनोविज्ञान उत्पन्न जुइला अथवा मनोविज्ञान ह्लापालाक उत्पन्न जुया लिपा कायविज्ञान उत्पन्न जुइला ?"

"महाराज ! ह्लापालाक कायविज्ञान उत्पन्न जुइ अनंलि मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! खः.... ... इमि दथुइ न छुं खँ दु; ब्यवहार दुगुलि हे ... उत्पन्न जूगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

८. स्पर्श लक्षणया विषयय् प्रश्न

८. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! गन मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ अन स्पर्श व वेदना नं उत्पन्न जुइला ?" "जुइ महाराज ! गन मनोविज्ञान उत्पन्न जुइ अन स्पर्श उत्पन्न जुइ, वेदना उत्पन्न जुइ, संज्ञा उत्पन्न जुइ, चेतना उत्पन्न जुइ, वितर्क उत्पन्न जुइ व विचार उत्पन्न जुइ । अन ब्याक्क धर्मत उत्पन्न जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! स्पर्शया लक्षण छु ख: ?"

"महाराज ! 'थीगु' स्पर्शया लक्षण ख: ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे निह्म फँचात ल्वात धा:सा इपिं निह्म मध्ये छह्म फँचायात मिखा धका सिइका बिज्याहुँ, मेह्मसित रूप धका सिइका बिज्याहुँ । गुगु इपिं निह्म ल्वाइगु ख:, उकियात स्पर्श धका सिइका बिज्याहुँ ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे निपा ल्हातं लापा थाल धा:सा निपा ल्हा: मध्ये छपा ल्हा:यात मिखा व मेगु ल्हा:यात रूप धका सिइका बिज्याहुँ । निपां ल्हा: मिले जूगुयात स्पर्श धका सिइका बिज्याहुँ ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे निपा ख्वालमलि थाल धा:सा उकी मध्ये छपा ख्वालमलियात मिखा व मेगु ख्वालमलियात रूप धका सिइका बिज्याहुँ । थुगु निगू मिले जूगुयात स्पर्श धका सिइका बिज्याहुँ ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

९. वेदना लक्षणया विषयय् प्रश्न

९. "भन्ते नागसेन ! वेदनाया लक्षण छु ख: ?"

"महाराज ! अनुभव यायेगु वेदनाया लक्षण ख: ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सु मनूखं जुजुया सेवा यात धा:सा व खना जुजु खुशी जुया वयात छुं त:धंगु पद बिइ । व उगु पदयात प्राप्त याना ऐश्वर्य आराम याना त:सकं मोजं च्वनी । उबले वयागु

मनय् थथे लुइ– जि ह्लापा जुजुया सेवा यानागु खः उकिं खुशी जुया जुजुं जित थ्व पद बिया बिज्यात, उबले निसें जि थ्व ऐश्वर्य व आरामया अनुभव याना च्वना। महाराज ! थन सुं मनू कुशल कर्म (पुण्य) याना सिइवं स्वर्ग लोकय् उत्पन्न जुल धाःसा व अन दिव्यपंचकामगुणत उपभोग याइ। वयागु मनय् थथे लुइ जि ह्लापा कुशल कर्म यानागु दु उकिं याना जि थुजागु (वेदना) अनुभव याना च्वना। महाराज ! थथे हे अनुभव यायेगु वेदनाया लक्षण खः।

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१०. संज्ञा लक्षणया विषयय् प्रश्न

१०. "भन्ते नागसेन ! संज्ञाया लक्षण छु खः ?" "महाराज ! ह्मसिइकेगु संज्ञाया लक्षण खः।" "छु ह्मसिइकेगु ?" वचुगु रंगयात वचुगु धका ह्मसिइकेगु, अथे हे ह्मासुगु, ह्याउँगु, तुयूगु व स्येँला रंग धका ह्मसिइकेगु। महाराज ! थथे हे ह्मसिइकेगु संज्ञाया लक्षण खः।"

'उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! गथे जुजुया भण्डारीं भण्डारय् वना वचुगु, ह्मासुगु, ह्याउँगु, तुयूगु व स्येँला रंग आदि जुजुं भोग याइगु वस्तुत स्वया ह्मसिकेगु खः हानं सिइका नं काइगु खः; महाराज ! थथे ह्मसिइकेगु संज्ञाया लक्षण खः।"

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

११. चेतना लक्षणया विषयय् प्रश्न

११. "भन्ते नागसेन ! चेतनाया लक्षण छु खः ?" "महाराज ! चेतयित (मती तयेगु, लुमंकेगु being conceived) अले

अमिसङ्खरण (being prepared) चेतनाया लक्षण खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं छह्म मनूखं विष तयार याना थःह्मं नं त्वनी हानं मेपिन्त नं त्वंकल धाःसा वं थःह्मं नं दुःख भोग याइ हानं मेपिसं नं दुःख भोग याइ। महाराज ! थथे हे थन मुं छह्म मनू अकुशल (पाप) कर्मया चेतना तया सित धाःसा दुर्गतिस (नरकय्) उत्पन्न जुइ। गुर्पि वं स्यना तःपि दुगु खः, उपि नं दुर्गतिस उत्पन्न जुइ ।"

'महाराज ! गथे सुं छह्म मनूखं घ्यः, मक्खन, चिकं, कस्ति व साखःयात छ्थासं मिले याना थःह्म नं नइ, हानं मेपिन्त नं नकल धाःसा थःत नं सुख जुइ मेपिन्त नं सुख जुइ। महाराज ! थुकथं कुशल (पुण्य) कर्मया चेतना तया सिना स्वर्गलोकय् उत्पन्न जुइ। गुर्पि वं स्यना त.पि खः, इपि नं स्वर्गलोकय् सुगती उत्पन्न जुइ । महाराज ! थथे हे 'थुइकेगु', 'तयार जुइगु' चेतनाया लक्षण खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

१२. विज्ञान लक्षणया विषयय् प्रश्न

१२. 'भन्ते नागसेन! विज्ञानया लक्षण छु खः ?" "महाराज! सिइका कायेगु विज्ञानया लक्षण खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे नगर रक्षा याइम्हं नगरया दथुइ गनं प्यकालँय् च्वना प्यंगू दिशां वइपिं मनूतयेत खनी। महाराज ! थुकथं हे गुह्म मनूखं मिखां रूप खनिगु खः, वयात विज्ञानं सिइका काइ, गुगु ह्लाय्पनं तायेकीगु खः, उकियात नं विज्ञानं सिइका काइ,

गुगु ह्नासं नंतायेकीगु खः, उकियात नं विज्ञानं सिइका काइ, गुगु शरीरं स्पर्श याइगु खः, उकियात नं विज्ञानं सिइका काइ, गुगु मनं धर्मयात नं अनुभव याइगु खः उकियात नं विज्ञानं सिइका काइ। महाराज ! थथे हे सिइका कायेगु विज्ञानया लक्षण खः।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१३. वितर्क लक्षणया विषयय् प्रश्न

१३. "भन्ते नागसेन ! वितर्कया लक्षण छु खः?" "महाराज! अप्पना (छुं ज्याय् प्यपुनगु, वस्तुकय् ध्यान एकाग्र जुइगु) वितर्कया लक्षण खः।

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! गथे सिकःमिं बांलाक तयार याये धुंकुगु सिं त्वाः त्वाः हनीगु खः, अथे हे अप्पना वितर्कया लक्षण खः।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१४. विचार लक्षणया विषयय् प्रश्न

१४. "भन्ते नागसेन ! विचारया लक्षण छु खः ?" "महाराज ! अनुमार्जन (वाला स्वयेगु) विचारया लक्षण खः।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज ! कँय्यागु भू दायेवं उकि सः पिहाँ वइ। थन दायेगुयात वितर्क धाइ हानं शब्द पिहाँ वःगुयात विचार धका सिइकेमाः।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

(थुगु वर्गय् झिप्यंगू प्रश्न दु) स्वंगूगु विचारवर्ग क्वचाल।

४. निर्वाणवर्ग

१. स्पर्श आदियात छुटे छुटे याना सिइके फु मफु विषयय् प्रश्न

१. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु थुपिं (स्पर्श इत्यादि) धर्म छ्थासं प्यपुनेवं थुमित अलग अलग याना– थ्व स्पर्श खः, थ्व वेदना खः, थ्व संज्ञा खः, थ्व विज्ञान खः, थ्व वितर्क खः, थ्व विचार खः धका क्यने फइला ?" "महाराज ! क्यने फइमखु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे जुजुया भुतुसुवालं साक्क वा मसाक्क धौ, चि, पालु, जीमले आदि अनेक मसला प्रयोग याना ज्वरे याना तःगु वासा खना जुजुं वयात थथे धाइ– "धौया सवाः अलग लिकया ब्यु, चिया सवाः अलग लिकया ब्यु, पालुया सवाः अलग लिकया ब्यु, जीमलेया सवाः अलग लिकया ब्यु, मसलाया सवाः अलग लिकया ब्यु, मेमेगु बस्तुया सवाः नं अलग लिकया ब्यु ।" "महाराज थुपिं सवाः अलग अलग याना– थ्व पालुगु सवाः, थ्व चिन्वःगु सवाः, थ्व खायुगु सवाः, थ्व पालुगु सवाः, थ्व फाकुगु सवाः, थ्व साःगु सवाः धका छुटे याना क्यने फइला ?" "फइमखु भन्ते ! अयेसानं सकतां स्वाद दुगुलिं इमिगु थःथःगु तालं स्वाद दया हे च्वनी । महाराज ! थथे हे थुपिं धर्मत छ्थासं मिले जुइवं थ्व स्पर्श, थ्व वेदना, थ्व संज्ञा, थ्व चेतना, थ्व विज्ञान, थ्व वितर्क धका अलग अलग याना क्यने फइमखु । परन्तु अथे जूसां इमिगु थःथःगु लक्षण दु ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

२. नागसेनया प्रश्न

२. स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! छु चि मिखां स्वया हे सिइका काये फुला ?" "फु भन्ते ! सिइका काये फु ।" "महा-

राज ! भतिचा बिचा: याना लिस: ब्यु ।" "भन्ते ! अथेसा छु म्यें सिइका काये मा:गुला ?" "ख: महाराज ! म्यें सिइका कायेमा: ।" "भन्ते ! छु न्ह्यागगुं प्रकारया चि म्यें हे सिइका काये मा:गुला ?" "ख: महाराज ! न्ह्यागगुं प्रकारया चि म्यें हे सिइका कायेमा: ।"

"भन्ते ! यदि फुक्क चि म्यें हे सिइका काइगु ख:सा उकियात द्वोहँतयेसं सालीगु गाडाय् तया छाय् हये मा:गुले ? केवल चि जक हये मा:गु मखु ला ?"

"महाराज ! चि जक हयेगु सम्भव मजू । थुजोगु धर्मं चि स्वाद व भारीगन निर्गूलिं छथासं मिले जुइ धुंकल, इमित छुटे छुटे याये फइमखु । महाराज ! चि तराजुइ तया लने फइला ?" "फइ भन्ते ! चि तराजुइ तया लने फइ ।" "महाराज ! चि सवा: तराजुइ तया लने फइमखु, चिया ग्यसु (भारीपन) जक लने फइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

नागसेन-प्रश्न[१] क्वचाल ।

---

१. नागसेन व जुजु मिलिन्दया महाप्रश्न क्वचाल, । हि. मि. ।

मिलिन्द–प्रश्न

(ख) विमतिच्छेदन–प्रश्न

(शंका निवारण–प्रश्न)

३. न्यागू आयतन कर्म विषयय् प्रश्न

३. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! थुपिं न्यागू आयतन नाना कर्मं उत्पन्न जुइगुला अथवा छगू हे कर्मं उत्पन्न जुइगु ?" "महाराज ! थुपिं न्यागू आयतन नानाकर्मं हे उत्पन्न जुगु ख:, छगू कर्मं उत्पन्न जुइगु मखु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना– छगू बुँइ नानाप्रकारया पुसा पित धा:सा नाना प्रकारयागु पुसाया कारणं नानाप्रकारया फलत उत्पन्न जुइला ?" "जुइ भन्ते !" "महाराज ! थथे हे उगु उगु न्यागू आयतनं नं थुगु थुगु नानाप्रकारया कर्मं हे उत्पन्न जुइगु ख:, छगू जक कर्मं मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

४. कर्मया नानाकरण विषयय् प्रश्न

४. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु कारणं फुक्क मनूत (छगू हे कथं) ज्व: मला:गु– गुलिं आयु चीहाक:पिं, गुलिं आयु ता: हाक:पिं, गुलिं आपालं रोगीपिं, गुलिं ह्म रोगीपिं, गुलिं बांमलापिं, गुलिं बांलापिं, गुलिं प्रभावहीनपिं, गुलिं प्रभावशालीपिं, गुलिं अल्पभोगीपिं, गुलिं महाभोगीपिं, गुलिं नीचकुलयापिं, गुलिं उच्च कुलयापिं, गुलिं दुष्प्रज्ञपिं व गुलिं प्रज्ञावानपिं थथे छाय् जूगू ?"

स्थबिरं धया बिज्यात– "महाराज ! फुक्क सिमा उति मजू ।

गुलिं पाउँ, गुलिं चिसवा: व:, गुलिं खायु, गुलिं पालु, गुलिं फाकु व गुलिं चाकु थथे छाय् जूगु ?" "भन्ते ! पुसाया नानाकारणं याना थथे जूगु खः ।" "महाराज ! थुकथं हे फुक्क मनूत थ:थ:गु कर्मया नानाकारणं याना उति मजूगु ख: । गुलिं आयु चीहाक:पिं, गुलिं आयु ता:हाक:पिं, गुलिं आपालं रोगीपिं, गुलिं ह्म रोगीपिं, गुलिं बांमलापिं, गुलिं बांलापिं, गुलिं प्रभावहीनपिं, गुलिं प्रभावशालीपिं, गुलिं अल्पभोगीपिं, गुलिं महाभोगीपिं, गुलिं नीचकुलयापिं, गुलिं उच्चकुलयापिं, गुलिं दुष्प्रज्ञपिं व गुलिं प्रज्ञावानपिं जुल । महाराज ! भगवानं नं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– फुक्क सत्वपिं (मनूत) थ:थ:गु कर्मया फल भोग याइपिं ख:, फुक्क सत्वपिं थ:थ:गु कर्मया थ:हे अंशधारी ख:, थ:थ:गु कर्म अनुसारं हे विभिन्न योनी उत्पन्न जुइपिं ख:, थ:थ:गु कर्मं हे थ:थिति (बन्धु) जुइपिं ख:, थ:थ:गु कर्मं हे थ:थ:गु आधार (आश्रय) काइपिं ख: । कर्मं हे सत्वपिं त:धं वा चीधं जुइगु ख: ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

५. प्रयत्न विषयय् प्रश्न

५. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन ! छपिंसं कना बिज्यात- थ्व दु:ख निरोध यायेत व मेगु दु:ख उत्पन्न मजुइकेत धका छपिं प्रव्रजित जुया बिज्यागु ख: ।" "ख: महाराज ! थुकिया निंतिं प्रव्रजित जुयागु ख: ।" "भन्ते ! थ्व प्रव्रज्या पूर्व जन्मया कर्मया फलं जुइगु ला कि थुकिया निंतिं थुगु हे जन्मय् प्रयत्न याये मा:गु?" स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! गुलिं नं याये मानिगु दु उकियात पूरा यायेया निंतिं थुगु जन्मय् प्रयत्न यायेफु, पूर्व जन्मया फल ला स्वयं आ: जुया हे च्वंगु दु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छपिसं छु मती तया बिज्याना- गुबले छपिनि लः त्वने प्यास चाइ, अबले जक छु छपिसं लः त्वने धका ब्वंगा अथवा पुखू म्हुइके बिइगु ला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे छु छु याये मानिगु खः, उकीयात पूरा यायेया निंति थुगु जन्मय् प्रयत्न यायेमाः, पूर्व जन्मया कर्मया फल ला स्वयं आः जुया हे च्वंगु खः ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु छपिनि नये मास्ते वयेवं जक जा नये धका बुँइ जोते याकेगु, वा पिकेगु, हानं वा लयेके बिइगु ला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे छु छु याये बाकी दनिगु खः, उकियात पूरा यायेया निंति थुगु जन्मय् प्रयत्न यायेमाः, पूर्व जन्मया कर्मया फल ला स्वयं आः जुया हे च्वंगु दु ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना- युद्ध न्ह्योने थ्यनेवं तिनी (युद्ध याये धका) छपिनि पःखा क्वय् गाः म्हुइकेगु, पःखा दयेकेगु, ध्वाखा दयेकेगु, अट्टालिका दयेकेगु, सैन्यतय्गु निंति नँसा त्वँसा जम्मा याके बिइगु, किसि, सल, रथ, धनुष व तलवार तयार याके बिइगु खःला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे छु छु याये बाकी दनिगु खः उकियात पूरा यायेया निंति थुगु जन्मय् प्रयत्न यायेमाः, पूर्व जन्मया कर्मया फल ला स्वयं आः जुया हे च्वंगु दु ।" महाराज ! भगवानं नं थथे हे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

समय वयेवं ज्या यायेमाः, थःगु हित यःपिं बुद्धिमानपिंसं
उजापिं मूर्ख गाडीवानतथें मजूसे
दृढतापूर्वक थःथःगु ज्याय् क्वातुक च्वनेमाः ।
गये उपिं गाडीवानत तब्यागु व माथं वंगु लं तोता

थथ्या क्वथ्यागु लंय् गाडी यंका
गाडीया दण्डी ख्वःधुइका विपत्ती लाना च्वन ।
थथे हे धर्म तोता अधर्मय् जूपि
मूर्खंतयेसं मृत्युया म्हुतुइ लाका
हतोत्साहित जुया शोक याना च्वनी ।

"भन्ते नागसेन ! छ्पिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. नरकयागु मिया विषयय् प्रश्न

६. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्यात- (न्वयेकेगु) मि स्वयां नरकया मि तःसकं पूगु (ताप) जुइ, चीकूगु ल्वहँ टुक्रा छकू स्वभाविक मीं तया ह्निच्छि ख्वाना च्वंसा नं नाया वनी मखु, नरकया मीं लायेवं कूटागार पाय्ख्व गु ल्वहँ नं छगू क्षणं नाया वनी । व खँ जि पत्याः मयाना हानं छलपोलपिंसं थथे नं धया बिज्यात- गुपिं प्राणी अन उत्पन्न जुइपिं खः इपिं उगु नरकया मि द्वछि दँ च्वना च्वंसां नाया वनी मखु । थ्व खँ नं जि पत्याः मयाना ।

स्थविरं धया बिज्यात- "महाराज ! छु मती तया बिज्याना- मिसापिं माकः, भिसापिं गोँजु, मिसापिं काबुले, मिसापिं ह्येखाः; व पोथी बखुँतयेसं ल्वलँचा व फिगःचा नुनां मछ्वला ?" "भन्ते ! नुनां छ्वः ।" "छु ले इपिं लोहँचा व फिगःचात इमिगु प्वाथय् थ्यंका पचे जूला ?" "जू भन्ते ! पचे जू ।" "गुगु इमिगु प्वाथय् च्वंपि मस्त नं पचे जूला ?" "मजू भन्ते !" "छु कारणं ?" "भन्ते ! जि मती तया- कर्मया कारणं याना प्वाथय् च्वंपि मस्त पचे मजूगु खः ।" "महाराज ! थथे हे कर्मया कारणं नरकय् च्वंपि प्राणीपिं द्वलंद्वः दँ तक नरकय् च्वना च्वंसां नाया वनी मखु । महाराज ! भगवान बुद्ध थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

"नरकय् व अबले तक मुक्त जुइमखु गुबले तक वया पापया कर्म दया च्वनी ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छ मती तया बिज्याना– गुर्पि जंगली सिंहनीं, मांधुँ, मांचितुवा व मांखिचातयेसं छाःगु क्वँय् व छाःगु ला मनःला ?" "नः भन्ते ! नः ।" "पचे जूला ?" "जू, भन्ते ! पचे जू ।" "प्वाथय् च्वंपिं मचात पचे मजूगु छु कारणं ?" "भन्ते! जिं मती तया– कर्मया कारणं याना प्वाथय् च्वंपिं भस्त पचे मजूगु खः ।" "महाराज ! थथे हे कर्मया कारणं नरकय् च्वंपिं प्राणीपिं द्वलंद्वः दँ तक नरकय् च्वना च्वंसां नाया वनी मखु ।"

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना– यवनया सुकुमारीपिं, क्षत्रिय सुकुमारीपिं, ब्राह्मण सुकुमारीपिं, वैश्य सुकुमारीपिंसं छाःछाःगु पदार्थ व ला मनःला ?" 'नः भन्ते ! नः ।" "महाराज ! इमिगु प्वाथय् वना छाःछाःगु नसा पचे मजुइला ?" "जुइ भन्ते ! पचे जुइ ।" "छु इमिगु प्वाथय् च्वंगु गर्भ नं पचे मजुइला ?" "जुइ मखु भन्ते ।" "अथे छु कारणं ?" "भन्ते ! जिं मती तया– कर्मया कारणं याना प्वाथय् च्वंपिं मस्त पचे मजुइगु खः ।" "महाराज ! थथे हे कर्मया कारणं नरकय् च्वंपिं प्राणीपिं द्वलंद्वः दँ तक नरकय् च्वना च्वंसां नं नाया वनी मखु । महाराज ! भगवान बुद्धं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

"नरकय् व अबले तक मुक्त जुइमखु गुबले तक वया पापया कर्म दया च्वनी ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

७. पृथ्वी सन्धारण विषयय् प्रश्न

७. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छलपोलंपिसं धया बिज्यात– थ्व महापृथ्वी लखय् दिना च्वन, लः फसय् व फय् आकाशय् दिना च्वन। थ्व खँ जि पत्याः मयाना।" स्थविरं धम्मकरकय्[१] लः तया मिलिन्द जुजुयात धया बिज्यात– "महाराज ! गथे थ्व लः फसय् दिना च्वन अथे हे व लः नं फसय् दिना च्वन।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

८. निरोध निर्वाण विषयय् प्रश्न

८. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु निरोध जुइगु धयागु हे निर्वाण जुइगुला ?" "खः महाराज ! निरोध जुइगु धयागु हे निर्वाण जुइगु खः।" "भन्ते नागसेन ! गथे निरोध जुइगु धयागु निर्वाण जुइ ?" "महाराज ! सकलें अज्ञानी पृथग्जनंपिं आध्यात्मिक व वाहिरिक आयतन (इन्द्रिय व बिषयया उपभोगय्) लय्तायां च्वनी, थुकी हे आनन्द कया च्वनी, हानं थुकी दुना च्वनी, इपिं उकियागु हे धाराय् चुइका च्वनी, वरोवर जन्म जुइगु, बुढा जुइगु, सिइगु, शोक जुइगु, ख्वयेगु, हालिगु, दुःख दौर्मनस्य व दाहा जुइगु थुजागु दुःखं मुक्त जुइ मखु। दुःखया दुःखय् लाना च्वनी। महाराज ! परन्तु आर्य श्रावकपिं, आध्यात्मिक व वाहिरिक आयतनय् लय्तायां च्वनी मखु, थुकी आनन्द कया च्वनी मखु, थुकी दुना च्वनी मखु, उकी लय्मताइगुलिं याना हानं उकी आकर्षण मजुइगुलिं याना तृष्णा निरोध जुइ; तृष्णा निरोध जुइवं उपादान निरोध जुइ, उपादान निरोध जुइवं भव निरोध जुइ, भव निरोध जुइवं जाति (जन्म) निरोध जुइ, जाति निरोध जुइवं बुढा जुइगु, सिइगु, शोक जुइगु, ख्वयेगु, हालिगु, दुःख दौर्मनस्य व दाहा जुइगु

१. लः थल।

फुक्क दु:ख निरोध जुइ। थथे हे केवल दु:ख स्कन्ध निरोध जुया वनी। महाराज ! थथे हे निरोध जुइगु धयागु निर्वाण जुइगु ख:।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

९. निर्वाण लाभ विषयय् प्रश्न

९. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु सकसिनं निर्वाण प्राप्त याइला ?" याइमखु महाराज ! सकसिनं निर्वाण प्राप्त याइ मखु। गुपिं सम्यक् प्रतिपन्नपिं जुइ, अभिज्ञेय धर्मय् अभिज्ञेय जुइ, सीका काये योग्यगु धर्मयात सीका काइपिं ख:, तोते बह:गु धर्मयात तोता छ्वइपिं ख:, भाविता याये योग्यगु धर्मयात भाविता याइपिं ख: व साक्षात्कार याये योग्यगु धर्मयात साक्षात्कार याना काइपिं ख:, इमिसं हे जक निर्वाण प्राप्त याना काइ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१०. निर्वाण सुख स्यू मस्यू विषयय् प्रश्न

१०. जुजुं धाल "भन्ते नागसेन ! गुह्मसिनं निर्वाण प्राप्त मयानी छु वं निर्वाण सुख धयागु सिइला ?" "सिइ महाराज ! गुह्मसिनं निर्वाण प्राप्त मयानी, वं नं निर्वाण सुख धयागु सिइका काये फु।" "भन्ते नागसेन ! थ:ह्म निर्वाण प्राप्त मयानिसां निर्वाण सुख ख: धका गथे सिइ ?" "महाराज ! छु मती तया बिज्याना– गुह्मसिया ल्हा: वा तुति गुबलें त्वा:ल्हाके मनंनि, छु वं ल्हा: वा तुति त्वा:ल्हाइबलय् जुइगु दु:ख सीला ?" "भन्ते ! सिइ।" "गुकथं सिइ ?" "भन्ते ! मेपिनिगु ल्हा: वा तुति त्वा: ल्हाइबलय् खवया हालिगु स: न्यनां इमिसं थुजागु दु:ख सिइकें,फु।" "महाराज ! थथे हे सुनां नं निर्वाण खंपिनिगु स: न्यनां (थ:त निर्वाण प्राप्त मजूनिसां) निर्वाण सुख ख: धका सिइका काये फु।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

(थुगु वर्गय् झिगू प्रश्न दु) प्यंगूगु निर्वाणवर्ग क्वचाल।

५. बुद्धवर्ग

१. बुद्ध दु मदु भावया विषयय् प्रश्न

१. जुजुं धाल– 'भन्ते नागसेन ! छपिंसं बुद्ध खंला ?" "मखं महाराज ! "छु छपिनि आचार्यपिंसं बुद्ध खंला ?" "मखं महाराज !" "भन्ते नागसेन ! अथेसा भगवान बुद्ध मदु।" "महाराज ! छपिंसं हिमालयया ऊहा धयागु खुसी खंला ?" "मखं भन्ते !" "छु छपिनि बा नं खंला ?" "मखं भन्ते !" "महाराज! अथेसा छु ऊहा खुसी मदुला ?" "दु भन्ते ! जि अथवा जिमि बौ नं खुसी मखं. अथेसां ऊहा खुसी दु।" "महाराज ! थथे हे जिमि सुनानं भगवान बुद्ध मखं, जिमि आचार्यपिंसं नं भगवान बुद्धयात मखं अथेसां नं बुद्ध (जुया बिज्यागु) दु।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

२. बुद्धया अनुत्तरभाव विषयय् प्रश्न

२. जुजुं धाल-"भन्ते नागसेन ! छु भगवान बुद्ध अनुत्तर खःला ?" "खः महाराज ! भगवान बुद्ध अनुत्तर खः।" "भन्ते नागसेन ! छपिंसं ह्लापा मखंसा बुद्ध अनुत्तर खः धका गथे सिल ?" "महाराज ! छु मती तया बिज्याना– गुपिसं ह्लापा महासमुद्रयात मखंपिं खः, छु इमिसं थुपिं गंगा, यमुना, अचिरवति, सरभू व महि धयागु तःतःधंगु न्यागू महानदी तःधंगु, गम्भीरगु व थाःगा मद्दुगु समुद्रय् क्वब्वावना च्वंगु मस्यूला ?" "स्यू भन्ते ! (इमिसं) स्यू।" "महाराज ! थथे हे निर्वाण प्राप्त याःपिं वसपोलया आपालं श्रावकपिं स्वया भगवान बुद्ध अनुत्तर धका सिइके फु।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

३. बुद्धया अनुत्तर भाव स्यू मस्यू विषयय् प्रश्न

३. जुजुं धाल– भन्ते नागसेन ! छु बुद्ध अनुत्तर धका सिइके फुला ?" "महाराज ! सिइके फु ।" "भन्ते नागसेन ! गथे ?" "महाराज ! ह्लापा छह्म तःधंह्म तिष्य स्थविर धयाह्म लेखाचार्य जुया वन; वसपोल मदया वंगु आपालं दये धुंकल; अथे नं वसपोलयात मनूतयेसं गथे याना स्यूगु ?" "भन्ते ! (वसपोलं) च्वया तःगु लेख स्वया ।" "महाराज ! थथे हे गुह्मसिनं धर्मयात खं, वं भगवानयात खं । छाय्‌धाःसा भगवानं जक (थुजागु) धर्म देशना याना बिज्यागु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

४. धर्मं खं मखं विषयय् प्रश्न

४. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छपिंसं धर्म खंका बिज्याय धुनला ?" "महाराज ! भगवान बुद्धया उपदेश अनुसारं श्रावकपिंसं जीवनभर तक पालन यायेमाः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

५. संक्रमण विना पुनर्जन्म विषयय् प्रश्न

५. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन! संक्रमण[१] विना पुनर्जन्म गथे जुइ ?" "खः महाराज ! विना संक्रमणं पुनर्जन्म जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! व गथे जुइ ? उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! यदि सुं छह्म पुरुषं छप्वाः मतं मेगु मत च्याकल धाःसा छु थन छप्वाः मतं मेगु मतय् संक्रमण जुलला ?" "मजू भन्ते ।" "महाराज ! थथे हे विना संक्रमणं पुनर्जन्म जुइगु खः ।"

१, छगू जन्मं मेगु जन्म न्ह्यावनिगुयात 'संक्रमण' धाइ ।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु छपिनि गुरुया न्ह्योने श्लोक स्यना कया तयागु लुमंला ?" "लुमं भन्ते !" "महाराज ! छु व श्लोक गुरुया म्हुतुं पिहां वया छपिनि म्हुतुइ दुहां वंगु खःला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! थुकथं बिना संक्रमणं पुनर्जन्म जुइगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. वेदगू विषयय् प्रश्न

६. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! वेदगू दु ला कि मदु ?" स्थविरं धया बिज्यात– "परमार्थय् वेदगू (सीकीह्म) सुं दइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

७. मेगु कायय् संक्रमण विषयय् प्रश्न

७. जुजुं धाल– "भन्त नागसेन ! थुजाह्म सु सत्व दुला, गह्म थुगु शरीरं मेगु शरीरय् संक्रमण जुइ ?" "मदु महाराज !" "भन्ते नागसेन ! यदि थुगु शरीरं मेगु शरीरय् संक्रमण मजू धयागुगा (थःगु) पाप कर्मं मुक्त मजूला ?" "खः महाराज ! यदि त्वया हानं जन्म कायेगु मंत धयागुसा (थःगु) पाप कम मुक्त जुइ । यदि जन्म काये मानिसा पाप कर्मं मुक्त जुइ मखु ।

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! यदि सुं छह्म पुरुषं मेह्मसिगु अँ खुया काल धाःसा दण्डया भागी जुइ ला कि जुइ मखु ?" "जुइ भन्ते ! जुइ ।" "महाराज ! उगु अँ ला वं पिना तःगु मखु गुकियात खुया कागु खः धाःसा हान दण्डया भागी गथें याना जुइ ?" "भन्ते ! वं पिना तःगु अंया कारण हे थ्व बुया वःगुलिं व दण्डया भागी जुइ ।"

"महाराज ! थथे हे थुगु नाम व रूपं शोभन (भिगु) व

अशोभन (मभिंगु) कर्म याइ, व हे कर्मं मेगु नाम व रूपं जन्म काइ, उकिं पाप कर्मं मुक्त मजू।

"भन्ते नागसेन! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

८. कर्मफलया अस्थिभाव विषयय् प्रश्न

८. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन! थ्व नाम व रूप द्वारा कुशल वा अकुशल कर्म याना च्वनिगु कर्म गन च्वना च्वनी?" "महाराज! गबले नं ल्यु ल्यु वयेगु तोती मखुह्म किचलंथें उगु कर्मं वयात लीतु लीना च्वनी।" "भन्ते! छु इपिं कर्मत थन थन च्वना च्वनी धका क्यना बिज्याये फुला?" "महाराज! थुपिं कर्म थन थन च्वना च्वनी धका क्यने फइ मखु।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! छु मर्ता तया बिज्याना– छु सः हे मसःनिगु फल माय् फल थन थन दइ धका क्यना बिइ फइला?" "फइ मखु भन्ते!" "महाराज! थथे हे कर्मया थ्व दिपा हे मदयेक गबले टूटे मजुइगु जीवन प्रवाहलय् थुपिं कर्म थन थन च्वना च्वनी धका क्यने फइ मखु।"

"भन्ते नागसेन! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

९. प्रतिसंधि ज्ञान विषयय् प्रश्न

९. जुजुं धाल "भन्ते! गुह्म जन्म काइह्म खः, वं जि जन्म काये मालितिनी धका सिइला?" "सिइ महाराज! व सिइ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ।"

"महाराज! किसान छह्मसिनं बुँइ वा पियेधुनेवं बांलाक वा वल धाःसा वयागु बालि बांलाक सइ धका मसिइला?" "सिइ भन्ते! वं सिइ।" अथे हे गुह्म जन्म काइह्म खः, वं जि जन्म काये मालितिनी धका सिइ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

१०. बुद्ध निदर्शन विषयय् प्रश्न

१०. जुजुं धाल- "भन्ते नागसेन ! बुद्ध दु ला ?" "दु महाराज ! बुद्ध (जुया बिज्यागु) दु ।" "भन्ते नागसेन ! छिपिसं बुद्ध थन दु धका क्यना बिज्याये फुला ?"

"महाराज ! भगवान अनुपादिशेष निर्वाण धातुं परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकल, उकिं भगवान बुद्ध थन दु धका क्यना बिइ फइ मखु ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छिपिसं छु मती तया बिज्याना- च्याना च्वंगु मतया ज्वाला मत सिइ धुंका नं क्यने फइला-थ्व थन थन दु धका ?" "फइ मखु भन्ते ! सिइ धुंकुगु मतया ज्वाला क्यने फइ मखु ।" "महाराज ! थथे हे भगवान अनुपादिशेष निर्वाण धातुं परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकल, उकिं भगवान बुद्ध थन दु धका क्यना बिइ फइ मखु । महाराज ! वसपोलयागु धर्मकायं (धर्मरूपी शरीरं) भगवानयात क्यना बिइ फु । महाराज ! वसपोलं कना बिज्यागु धर्मं हे वसपोलया विषयय् कना च्वंगु दु ।"

"भन्त नागसेन ! छिपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

(थुगु वर्गय् झिगू प्रश्न दु) **न्यागूगु बुद्धवर्ग क्वचाल ।**

६. स्मृतिवर्ग

१. शरीर यः मयः विषयय् प्रश्न

१. जुजुं धाल - "भन्ते नागसेन ! प्रव्रजितपिन्त थ:गु शरीर यइ ला कि यइमखु ?" "यइमखु महाराज ? इमित शरीर यइमखु।"

"भन्ते ! अथेसा थ:गु शरीरयात थपाय्‌सकं बिचा याना हना च्वंगु छाय्‌ले ?" "महाराज ! गुबलें युद्धय्‌ वनीह्मयात वाणं क:व:ला कि मव: ?" "क:व: भन्ते !" "महाराज ! उगु घालय्‌ छु वं मलम तयेका, चिकं तयेका तथा सालुगु कापतं चिइके बिया मच्वंला ?" च्वं भन्ते !" "महाराज ! छु छपिन्त थ:गु घा: साप य:ला; छपिंसं उकी मलम तयेका बिज्यात, चिकं तयेका बिज्यात तथा सालुगु कापतं चिइका बिज्यात ?" "भन्ते ! जित घा: मय: परन्तु न्हूगु ला बुइकेया निंतिं थुगि उपचार याये मा:गु ख: ।" "महाराज ! थथे हे प्रव्रजितपिन्त थ:गु शरीर मय: । अथेसानं प्रव्रजितपिं थुकी आशक्त मजूसे ब्रह्मचर्य पालन यायेया निंतिं जक थुकियात थपाय्‌सकं बिचा: याना च्वनिगु ख: । भगवानं नं शरीरयात घा: प्व थें ख: धका आज्ञा जुया बिज्यागु दु । उकिं हे प्रव्रजितपिंसं शरीरयात घा: प्व:थें भापिइ । वसपोलं (भगवानं) आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

'प्यागु छ्यंगुलिं तोपुया त:गु
थ:गु शरीर गुंगू लुखा दुगु
त:प्व:गु छ्प्व: घा: प्व: ख:
गुगुलिं नव:गु फोहर बा: वया च्वनी ।'

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

२. बुद्धया सर्वज्ञभाव विषयय्‌ प्रश्न

२. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! बुद्ध सर्वज्ञ व सर्वदर्शी ख:ला ?" "ख: महाराज ! भगवान सर्वज्ञ व सर्वदर्शी ख: ।" "भन्ते ! अथे ख:सा वसपोलं श्रावकपिन्त छाय्‌ छ्वसिकथं (गथे गथे माल अथे अथे) शिक्षापद (विनय) या प्रज्ञापन (उपदेश) याना बिज्यात ? छकलं तुं फुक्क विनयया छाय्‌ उपदेश याना बिमज्यात ?" "महाराज ! छपिनि फुक्क वास: स्यूह्म सु वैद्य दु

ला ?" "दु भन्ते ! दु ।" "महाराज ! छुवं विरामी जुइका जक वासः नकी ला कि बिरामी मजुइक हे वं वासः नकी ?" "भन्ते ! विरामी जुइका जक वासः नकी, विरामी मजुइकं वासः नकी मखु ।" "महाराज ! थथे हे भगवान सर्वज्ञ व सर्वदर्शी जूसां मा:गु अवसर मवयेकं थ: श्रावकःपिन्त शिक्षापदया उपदेश याना बिज्याइ मखु । उचित मा:गु अवसर वयेवं हे जक वसपोलं शिक्षापदयात जीवनभर तक पालन यायेत उपदेश बिया बिज्याइ ।"

'भन्ते नागसेन ! छःपिसं त:सकं बंलाक थुइका बिज्यात ।"

३. महापुरुष–लक्षण विषयय् प्रश्न

३. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! छु बुद्ध धाथें महापुरुषया स्वीनिता (३२) लक्षणं युक्तह्म चेय्ता (८०) अनुव्यञ्जनं सुशोभितह्म हानं लुंया वर्णह्म, लुंया रंगथें जाह्म, छगू व्यामभर प्यखें जः फैले जुया च्वनिह्म खः ला ?"[१] 'खः महाराज ! धाथें वसपोल अजाह्म स्वीनिता (३२) लक्षणं युक्तह्म चेय्ता (८०) अनुव्यञ्जनं सुशोभितह्म हानं लुँया वर्णह्म, लुँया रंगथें जाह्म, छगू व्यामभर प्यखें जः फैले जुया च्वनिह्म खः ।

"भन्ते ! वसपोलया मां बौपिं नं अजागु लक्षणं पूर्णपिं खः ला ?" "मखु महाराज ! इपिं अजागु लक्षणं ... पूर्णपिं मखु !" "भन्ते ! अथेसा बुद्ध अजाह्म जुइ मफयेमा:गु खः छाय्धासा काय्मचा कित मांथें जुइमा: कित बौथें जुइमा: ।" स्थविरं धया बिज्यात – "महाराज ! सच्छि ह: दुगु पलेस्वां दुला ?" "दु भन्ते !" "व गन बुया वइगुले ?" "भ्यातनालय् बुया, लखय् त:मा जुइ !" "महाराज ! अथेसा छु पलेस्वां भ्यातनायाथें रंग, गन्ध व रस जूला ?" "मजू भन्ते !" "अथेसा ल:याथें

१. लक्खण– सुत्त, दी. नि. ३/७

रंग, गन्ध व रस जूला ?" "मजू भन्ते !" "महाराज ! थथे हे भगवान स्वीनिता लक्षणं युक्तह्म चेय्ता अनुव्यञ्जनं सुशोभितह्म, सुवर्ण वर्णह्म, लुँया रंगथें जाह्म, छगू व्यामभर प्यखेरं जः फैले जुया च्वनिह्म खः ! वसपोलया मां बौपिं अजागु लक्षणं पूर्णपिं मखु !"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

४. भगवानया ब्रह्मचर्या विषयय् प्रश्न

४. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्ध ब्रह्मचारी खः ला ?" "खः महाराज ! वसपोल ब्रह्मचारी खः !" "अथे खः सा भन्ते नागसेन ! वसपोल नं ब्रह्माया शिष्य जुल !" "महाराज ! छपिनि हत्थिपामोक्ख (किसि) दु ला ?" "दु, भन्ते !" "महाराज ! व किसि गुबलें गुबलें क्रौंचनादं हालेगु याः ला ?" "याः भन्ते ! क्रौंचनाद हालेगु याः ।" "महाराज ! अथे खःसा व किसि क्रौंचखंगःया शिष्य जुल ।" 'जुइ मखु भन्ते ।" "महाराज ! ब्रह्मापिं बुद्धि दुपिं ला, बुद्धि मदुपिं ?" "भन्ते ! बुद्धि दुपिं खः ।" "महाराज ! अथे खःसा ब्रह्मा भगवान बुद्धया शिष्य जुल ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

५. बुद्धया उपसम्पदा विषयय् प्रश्न

५. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! उपसम्पदा धयागु भिंला ?" "महाराज ! उपसम्पदा धयागु भिं ।" बुद्धया उपसम्पदा जूगु दुला कि मदु ?" "महाराज ! बोधिबृक्षया क्वय् भगवानं सर्वज्ञज्ञान (बुद्धत्व) प्राप्त याना बिज्यागु हे (वसपोलया) उपसम्पदा खः, वसपोलयागु उपसम्पदा मेपिंसं ब्यूगु मखु । महाराज ! भगवानं हे श्रावकपिन्त जीवनभरया निंतिं उलंघन यायेमज्यूगु शिक्षापद दयेका बिज्यागु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छीपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. वासः थें जुइगु मजुइगु विषयय् प्रश्न

६. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! गुह्म थः मां सिना ख्वइ हानं गुह्म धर्मया प्रेमं ख्वइ, थुपिं ख्वया वःगु नितां ख्वबि मध्ये गुगु वासः जुइ गुगु वासः जुइमखु ?" "महाराज ! छह्मसिगु ख्वबि राग, द्वेष व मोहया कारणं क्वानां बुलुसे च्वनी, मेह्मसिगु (ख्वबि) प्रीति सौमनस्सं याना निर्मल ख्वाउँसे च्वनी । महाराज ! गुगु ख्वाउँगु ख्वबि खः व वासः जुइ, गुगु क्वागु ख्वबि खः व वासः जुइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छीपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

७. सराग व विरागया विषयय् प्रश्न

७. जुजुं धाल "भन्ते नागसेन ! राग दुह्मसिया व राग मदुह्मसिया (चित्तय्) छु भेद दु ?" "महाराज ! छह्म अज्झोसित (तृष्णा दुह्म) जूसा मेह्म अनज्झोसित (तृष्णा मदुह्म) जुइ ।" "भन्ते नागसेन ! थ्व अज्झेसित व अनज्झोसित धयागु छु ?" "महाराज ! छह्म इच्छा दुह्म जूसा मेह्म इच्छा मदुह्म जुइ ।" "भन्ते ! जिं खना च्वनासरागह्म व वीतरागह्म निह्मसिनं छगू हे कथं साःगु खाद्य भोजन येकी, मसाःगु येकी मखु ।" "महाराज ! रागीह्मं नयेगुली स्वाद काइ, हानं उकी रस राग नं तया च्वनी, वीतरागह्म नयेगुली (स्वाद धासा काइ) रस राग तइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

८. प्रज्ञा च्वनिगु थाय् विषयय् प्रश्न

८. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! प्रज्ञा गन च्वना च्वनी ?" "महाराज ! गनं नं च्वना च्वनी मखु ।" "भन्ते नागसेन ! अथे जूसा प्रज्ञा मदुला ?" "महाराज ! फय् गनं च्वना च्वनी ?"

"भन्ते ! फय् गनं च्वना च्वनी मखु ।" "महाराज ! अथे जूसा फय् मदु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

९. संसार विषयय् प्रश्न

९. जुजु धाल – "भन्ते नागसेन ! गुगु संसार धका धया बिज्याना च्वन; व संसार गोगु दु ?" "महाराज ! थन जन्म कया थन हे सिना वनी, थन सिना मेथाय् गनं उत्पन्न जुइ, अन जन्म कया अन हे सिना वनी, अनं सिना (ह्यानं) मेथाय् गनं उत्पन्न जुइ । महाराज ! थ्व हे संसार खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सुं मनुखं पाके जूगु अँ नया उकी च्वंगु पु पिइ । अले उकिं त:मागु अँ मां जुया फल बिइ । अनंलि उम्ह मनुखं उकिं नं पाके जूगु फल नया (उकी च्वंगु) पु ह्यानं पिइ । अन नं त:मागु अँ मां (ह्यानं) फल सइ । थुगु कथं सिमा तयेगु चो (अन्त) गनं खने दइ मखु । महाराज ! थथे हे थन जन्म कया थन हे सिना वनी, थनं सिना गनं मेथाय् जन्म का: वनी । अन जन्म कया, अन नं सिना वनी । अनं नं सिनां ह्यानं मेथाय् गनं जन्म जूवनी । महाराज ! थ्व हे संसार खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

१०. न्हापा याना त:गु ज्या लुमंकिइगु विषयय् प्रश्न

१०. जुजु धाल – "भन्ते नागसेन ! न्हापा यानागु छीत छुकिं लुमंकिइगु ?" "महाराज ! स्मृतिं लुमंकिइगु ।" "भन्ते नागसेन ! स्मृति मखु, चित्तं स्मरण याइगु मखुला ?" "महाराज ! छु छपिंसं न्हापा याना तयागु खँ लुमंकागु दु ला ?" "दु भन्ते !" "महाराज !

उगु बखतय् छंपिं चित्त मदुह्म जुलला ?" "मखु भन्ते ! उगु बखतय् स्मृति मदुगु खः ।" "महाराज ! छंपिसं चित्तं स्मरण याइगु खः, स्मृति मखु धका गथे धया बिज्याना ?"

"भन्ते नागसेन ! छंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

११. स्मृति उत्पत्ति विषयय् प्रश्न

११. जुजु धाल – "भन्ते नागसेन ! सकतां स्मृति (मनं) सिइका जक उत्पन्न जुइगुला कि पिनेयागु वस्तु खनां नं जुइ ?" "महाराज ! स्मृति (मनं) नं उत्पन्न जुइ हानं पिनेयागु वस्तुकं नं जुइ ।" "भन्ते ! अथेसानं सकतां स्मृति सिइका जक जुइगु खः, पिनें मखु ।" "महाराज ! यदि पिने पाखें स्मृति उत्पन्न मजुइगु खःसा मेपिनि पाखें शिल्प स्यना कायेगु, ब्वनेगु व गुरुपिं फुक्कं निरर्थक जुइ ।" "महाराज ! उकिं पिनेयागु वस्तु खना नं स्मृति उत्पन्न जुइ, कर्मया कारणं मेपिनि पाखें शिल्प स्यना कायेगु, ब्वनेगु व गुरुपिं थुपिं फुक्कं निरर्थक जुइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छंपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

(थुगु वर्गय् झिछगू प्रश्न दु) खुगूगु स्मृतिवर्ग क्वचाल ।

७. अरूपधर्म व्यवस्थानवर्ग

१. स्मृति उत्पन्न विषयय् प्रश्न

१. जुजु धाल – "भन्ते नागसेन ! गोगू प्रकारं स्मृति उत्पन्न जुइ ?" "महाराज ! फिन्हेगू[1] प्रकारं स्मृति उत्पन्न जुइ ।"

---

१. अंग्रेजी व हिन्दी भाषाया मिलिन्द–प्रश्नय् १६गू कथं स्मृति उत्पन्न जुइगु कना तल तर पालि व बर्मीज भाषाया मिलिन्द–प्रश्नय् फिन्हेगू कथं स्मृति उत्पन्न जुइगु खँ कना तल ।

"थुपिं छुछु किंह्ले गु प्रकार ?" "महाराज ! (१) सिइका स्मृति उत्पन्न जुइ, (२) पिनेयागु (वस्तु) खनां स्मृति उत्पन्न जुइ, (३) त:धंगु खंया घटना जुइबले नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (४) हित सुख जुइवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (५) अहित दु:ख जुइवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (६) उति जोपिं प्राणि खनेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (७) उति जोमलापिं खनेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (८) मेपिंसं कनेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (९) लक्षणं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (१०) लुमंकेगु कुत: यायेव नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (११) विचार यायेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (१२) ल्या: ख्यायेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (१३) कण्ठ (धारण) यायेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (१४) भावना यायेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (१५) सफू स्वया नं स्मृति उत्पन्न जुइ, (१६) बन्द: तया त:गु वस्तु खना नं स्मृति उत्पन्न जुइ व (१७) न्हापा याये नंगु अनुभव द्वारा नं स्मृति उत्पन्न जुइ।"

(१) सिइका गथे स्मृति उत्पन्न जुइ ? महाराज ! गथे आयुष्मान् आनन्द व खुज्जुतरा उपासिकां (खँ सिइका काइ) थथे हे मेपिंनं पूर्व जन्मया खँ स्यूपिं ख:, थथे हे सिइका नं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(२) गथे पिनेयागु (वस्तु) खनां स्मृति उत्पन्न जुइ ? महाराज ! गथे सुं लोमंह्म मनूयात लुमंकेया निंति मेपिंसं लुमंका ब्रियेवं लुमना वइ. थथे हे पिनेयागु खनां नं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(३) गथे त:धंगु खँया घटनाया जुइबले नं स्मृति उत्पन्न जुइ ? गथे जुजुया अभिषेक जुइवले, स्रोतापत्ति-फल प्राप्त जुइबले तथा थथे हे त:धंगु खँया घटना जुइवले नं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(४) गथे हित (सुख) जुइवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ ? फलनागु बखतय् फलनागु खँय् हित जूगु धका स्मृति उत्पन्न जुइ, थथे हे हित जुइवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(५) गथे अहित (दुःख) जुइवं स्मृति उत्पन्न जुइ ? फलनागु बखतय् फलनागु खँय् अहित जूगु धका स्मृति उत्पन्न जुइ। थथे हे अहित जुइवं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(६) गथे जोजोलापिं प्राणीपिनि निमित्तं स्मृति उत्पन्न जुइ ? गथे जोजोलापिं पुद्गलपिं खनां मां बौ, किजा, काय् लुमना वइ, ऊँट, द्वों, गधा खना इपिंथें च्वंपिं सुं ऊँट, द्वों, गधा लुमना वइ, थथे हे जोजोलापिं प्राणीपिनि निमित्तं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(७) गथे जोमलागु निमित्तं स्मृति उत्पन्न जुइ ? फलनाह्मसिया थुजागु वर्ण (रूप) शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श धका लुमना वइ, थथे हे जोमलागु निमित्तं नं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(८) गथे मेपिंसं कनेवं स्मृति उत्पन्न जुइ ? सुनानं कना लुमंका बिइवं लुमना वइ, थथे हे मेपिंसं कनेवं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(९) गथे छुं लक्षण खना स्मृति उत्पन्न जुइ ? सुनानं द्वोंया लक्षण खनेवं द्वों धका सिइका काइ; थथे हे छुं लक्षण खना नं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(१०) गथे लुमंकेगु कुतः यायेवं स्मृति जुइ ? सुनानं लुमंका बिइवं हानं हानं लुमंका बिइवं स्मृति उत्पन्न जुइ, थथे हे लुमंकेगु कुतः यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(११) गथे विचार यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ ? गथे आखः च्वयेगुली दक्षह्म मनुखं थ्व आखःयां लिपा थ्व आखः वइ धका सिइका काइ, थथे हे विचार यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(१२) गथे ल्याः खायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ ? ल्याः ज्या याये सःह्मं नं आपालं ल्याः ज्या याइ, थथे हे ल्याः ज्या यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ।

(१३) गथे धारण (कण्ठ) यायेवं नं स्मृति उत्पन्न जुइ ? धारण याये सः ह्मं आपालं धारण याना (कण्ठ वयेका), तइ, थथे हे कण्ठ यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ ।

(१४) गथे भावना यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ ? थन भिक्षु भावना द्वारा ह्मापा ह्मापाया जन्मयागु लुमंका काइ– छगू जन्म, निगू जन्म ... थथे हे बांलाक लुमंकी, थथे हे भावना यायेवं स्मृति उत्पन्न जुइ ।

(१५) गथे सफू ब्वना स्मृति उत्पन्न जुइ ? गथे जुजुपिनि नियमत लामंनिबले छगू सफू हति धका धया ब्वनी, व हे सफूति नियमत लुमंका काइ, थथे हे सफू स्वया नं स्मृति उत्पन्न जुइ ।

१६) गथे बन्दः तया तःगु वस्तु खना नं स्मृति उत्पन्न जुइ ? गथे बन्दः तया तःगु वस्तु खनेसाथं लुमंका काइ, थथे हे बन्दः तया तःगु वस्तु खनानं स्मृति उत्पन्न जुइ ।

(१७) गथे ह्मापा यायेनंगु अनुभव द्वारा नं स्मृति उत्पन्न जुइ ? गथे खनागु रूप लुमंनी न्यनागु शब्द लुमंनी नंतुनागु गन्ध लुमंनी, सवाः कयागु रस लुमंनी, स्पर्श जूगु लुमंनी, विज्ञानं धर्म लुमंकी थथे हे ह्मापा यायेनंगु अनुभव द्वारा नं स्मृति उत्पन्न जुइ । महाराज ! थुपिं हे ङिन्हेगू कथं स्मृति उत्पन्न जुइ ।

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

२. बुद्धगुण स्मृति प्रतिलाभ विषयय् प्रश्न

२. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्याइ– गुह्मसिनं सच्छि दँ तक अकुशल कर्म याःसां यदि सिइत्येका बुद्धयात लुमंकल धाःसा व देवलोकय् उत्पन्न जुइ, थ्व खँ जि स्वीकार मयाना । ह्मानं थथे नं छलपोलपिंसं धया बिज्याइ– छह्म प्राणीयात स्यायेवं व नरकय् उत्पन्न जुइ । थ्व खँ नं जि स्वीकार मयाना ।"

महाराज ! छु मती तया बिज्याना– चिचिकूगु ल्वहँ छकू नं

द्वोंगा मदयेकं लखय् ल्यँपुइ फइला ?" "फइ मखु भन्ते ।" "महाराज! हानं सच्छिगू गाडाय् जायक दुगु ल्वहँपा नं द्वोंगाय् तया बिइवं ल्यँहे पुइ । महाराज ! फुक्क कुशल (पुण्य) कर्मयात द्वोंगा धका सिइकेमा ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

३. दुःख निरोधया कुतः विषयय् प्रश्न

३. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु छलपोलपिसं ह्लापायागु दुःख मदयेका छ्वयेत कुतः याना बिज्यायेगु ला ?" "मखु महाराज !" अथेसा छु अनागत कालया दुःख मदयेका छ्वयेत कुतः यायेमु ला ?" "मखु महाराज !" "छु अले वर्तमान कालया दुःख मदयेका छ्वयेत कुतः यायेगु ला ?" "मखु महाराज !"

"यदि छलपोलपिसं अतीत, अनागतया दुःख मदयेका छ्वयेत कुतः मयाःसा हानं वर्तमान दुःख मदयेका छ्वयेत मखुसा छुया निर्ति कुतः याना बिज्यानागु ले ?" स्थविरं धया बिज्यात – "महाराज ! थुगु दुःख निरोध यायेत हानं मेगु (न्हूगु) दुःख उत्पन्न जुइ मफयेकेत हे कुतः याना च्वनागु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! अनागत दुःख दु ला ?" "मदु महाराज !" "भन्ते ! छलपोलपि ला तःधंपि विद्वानपि खः तर द हे मदुगु उगु दुःख मदेयका छ्वयेत कुतः याना च्वना बिज्यात ।" "महाराज ! छु गुबलें छिपिनि शत्रु जुजु छिपिनि विरुद्धय् दना वःगु दु ला ?"

"दु भन्ते !"

"महाराज ! छिपिस छु उगु समय (देशया छ्चालं रक्षा यायेत) गाः म्हुइके बिया (दे) पःखा दंके बिया, वालं चिके बिया, अट्टालिका दयेके बिया हानं नयेगु त्वनेगु जायेके बिया च्वनेगुला ?" "मखु भन्ते ! न्हापा हे फुक्क सामानत तयार याना तयेमाः ।"

"अथेसा छु महाराज ! छपिसं उगु इलय् (जक, किसि, सल, रथ, धनुष व वाण स्यना बिइगुला ?" "मखु भन्ते ! थुपिं फुक्क न्हापा हे स्यना तयेगु खः । लिपाया भयं बचे जुयेत न्हापा हे तयार याना तयेमाः ।" "महाराज ! छु अनागत भय नं दुला ?"

"भन्ते ! मदु ।" "महाराज ! छपिला तःधंह्म हे पण्डित खनिसा उगु द हे मदुनिगु भयं बचे जुयेत तयार याना च्वना बिज्यात ।"

"हान उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना – छपिनि गुबले लः त्वने प्यास चाइ उबले लः या निंतिं ब्वंगाः वा पूखु म्हुइके बिया बिज्यायेगु ला ?" "मखु भन्ते ! व न्हापा हे दयेका तयेमाः ।"

"न्ह्यवः छाय् दयेका तयेगु ले ?" "भन्ते ! अनागत कालया प्यास लंकेत । थ्व छु खँ ल्हाना बिज्यानागु – छु अनागत कालय् नं प्यास चाइला ?" "प्यास चाइ मखु भन्ते !" "महाराज छपिला तःधंह्म हे पण्डित खनिसा, प्यास चा हे मचानिगु प्यास यात मदयेकेत (आः हे) तयार याना च्वन ।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छपिसं छु मती तया बिज्याना – गुबले छपिनि नये पित्याइ उगु दखतय् छपिसं जा नयेत बुँज्या याका वा पिइके-गुला ?" "मखु भन्ते ! न्हापा हे तयार याना तयेमाः ।" "छाय्ले ?" "अनागतय् वइगु नये पित्यागु लंकेत ।" "महाराज ! अनागतय् नं नये पित्यागु दुला ?" "दइमखु भन्ते ! "महाराज ! छपिला तःधंह्म हे पण्डित खनिसा, द हे मदुनिगु नये पित्यागुयात पनेत तयार याना च्वन ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

४. ब्रह्मलोक विषयय् प्रश्न

४. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! थनं ब्रह्मलोक गुलि तापा: ? महाराज ! थनं ब्रह्मलोक यक्व तापा: । यदि कुटागार पाय्‌गोगु त:गोगु ल्वहँ छग: अनं कुर्का छ्वसा व ल्वहँ चच्छि न्हिच्छिया पीच्याद्व: योजनया ल्या:खं क्वहां वल धा:सा प्यला दइबले पृथ्वीलय् थ्यंक: वइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं धया बिज्याइ – सुं संयमी भिक्षुं थ:गु ऋद्धिबलं गथे बलवानह्म पुरुषया चकंगु ल्हा: कय्‌कुंतल्ले हानं कय्‌कूंगू ल्हा: चक्कंकेथें हे जम्बुद्वीपय् अर्न्तधान जुया ब्रह्म-लोकय् प्रकट जुइ फु, थ्व खँ जि स्वीकार मयाना, थपाय्‌सकं याकनं थुलिमछि सलंस: योजन तापाक गथे वनी ?"

स्थविरं धया बिज्यात – "महाराज ! छपिनि जन्म भूमी गन ?" "भन्ते ! अलसन्द धयागु छगू द्वीप दु, अन जि जन्म जूगु ख: ।" "महाराज ! थनं असलन्द गुलि तापा: ?" "भन्ते ! निस:गु योजन तापा: ।"

"महाराज ! आ: छपिनि छुं खँ लुमं ला गुगु छपिंसं ज्या याये धुंगु ख: ?" "लुमं भन्ते ! लुमं ।" "महाराज ! छपि याकनं हे निस:गु योजन ति बिज्याततनि ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

५. निगू लोकया उत्पत्तिया समकभाव विषयय् प्रश्न

५. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! यदि थनं सुं सिना ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुल धा:सा हानं सुं मेह्म थनं सिना काश्मीरय् उत्पन्न जुल धा:सा निह्मय् सु न्हापा सु लिपा उत्पन्न जुइ ?" "निह्मं उलि हे समयस् (नाप नापं) उत्पन्न जुइ ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छपिनिगु जन्म छु नगरय् जुल ?" "भन्ते ! कलसी धयागु छगू गां दु अन हे जि जन्म जूगु खः ।" "महाराज ! थनं कलसी गां गुलि तापाः ?" "भन्ते! निसःगु योजन ति तापाः ।" "अले थनं काश्मीर गुलि तापाः ले ?" "भन्ते ! ञ्निंगू योजन जक तापाः ।" "महाराज ! आः छपिंसं कलसी गांया बारे लुमंका बिज्याहुँ ।" "भन्ते! लुमंकेधुन ।" "हानं आः काश्मीरया बारे लुमंका बिज्याहुँ ।" "भन्ते ! लुमंकेधुन ।"

"महाराज ! आः छपिंसं धया बिज्याहुँ – निगू मध्ये गुगु याकनं लुमन गुगु ताउ मायेक लुमन ?" "भन्ते ! निगूलि थाय् छकोलं उलि हे समयं लुमना वल ।"

"महाराज ! थथे हे सु गुह्म थनं सिना ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुल धाःसा अथवा सुं गुह्म थन सिना काश्मीरय् उत्पन्न जुल धाःसा निह्मं उलि हे समयय् उत्पन्न जुइ।

"हानं उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना - आकाशय् ब्व ब्वं निह्म छ्रंगःत मध्ये छह्म गनं छमा तःमागु सिमाय् जूवन मेह्म चीमागु सिमाय् जूवन । इपिं निह्म छकोल तुं जूवन धाःसा सुयागु किचः बँय् न्हापां लाइ ?" "भन्ते ! निह्मसिगु किचः नं (नापं छकलं) उगु हे इलय् लात्ती, ।"

महाराज ! थथे हे सु गुह्म थन सिना ब्रह्मलोकय् उत्पन्न जुल धाःसा हान सुं गुह्म थन सिना काश्मीरय् उत्पन्न जुल धाःसा निह्मं उलि हे समयय् उत्पन्न जुइ ।

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

६. बोध्यङ्ग विषयय् प्रश्न

६. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! बोध्यङ्ग गोगु दु ?" "महाराज ! बोध्यङ्ग न्हेगु दु ।" "भन्ते ! गोगु बोध्यङ्ग धर्म थुइ ?" "महाराज ! धर्म विचय सम्बोध्यङ्ग छगूलि हे थुइ ।"

"भन्ते ! अथेसा न्हेगू छाय् कना तल ?"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना – तलवार दाफय् दुने तया ल्हातं मज्वंसे छु वस्तु ध्यने फइला ?" "फइ मखु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे धर्म विचय सम्बोध्यङ्ग तोता मेगु खुगू बोध्यङ्ग छु नं धर्म ज्ञान थुइका काये फइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

७. पुण्य व अपुण्यया आपा ह्मया विषयय् प्रश्न

७. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! पुण्य व अपुण्य निताय् गुगु तः धं ?" "महाराज ! पुण्य तःधं अपुण्य (पाप) चीधं ।"

"छु कारणं ?" "महाराज ! अपुण्य (पाप) याइह्मसित "जि पाप याना धका तःधंगु पश्चाताप चाये माली उकि पाप चीधं (वया सुख वृद्धि जुइ मखु) । परन्तु पुण्य याइह्मसित छु नं पश्चाताप चाये माली मखु । पश्चाताप चाये म्वालेवं प्रमोद जुइ, प्रमोद जुइवं प्रीति जुइ, प्रीति दुह्म मनूया शरीर शान्त जुइ, शरीर शान्त जुइवं सुख दइ, सुख दयेवं चित्त समाधिस्थ जुइ, समाधिस्थ जुइवं गथे खः अथे (यथाभूत) ज्ञान उत्पन्न जुइ । थुगु प्रकारं पुण्य वृद्धि जुइ । महाराज ! सुं ल्हाः तुती मदुह्मं भगवानयात पलेस्वां छकलि छागुलि व ग्वीछगू कल्प तक विनिपातय् (दुर्गति) वने म्वाल । महाराज ! उकि थ्व हे कारणं धया च्वना कि पुण्य तःधं, अपुण्य (पाप) चीधं ।

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

८. सिइकं व मसिइकं याइगु पाप विषयय् प्रश्न

८. जुजु धाल – "भन्ते नागसेन ! गुह्मसिनं सिइकं पापकर्म याइ, गुह्मसिनं मसिइकं पापकर्म याइ इपिं निह्म मध्ये सुयागु अपुण्य (पाप) तःधं जुइ ?" स्थविरं धया बिज्यात – "महाराज ! गुह्मसिनं मसिइकं पापकर्म याइ वयागु अपुण्य तःधं जुइ ।" "भन्ते नागसेन ! अथेजूसा जिमि राजकुमारं वा राजमहामात्यं मसिइकं पाप यात धाःसा इमित जि निदुगं दण्ड बिइमाल ।" महाराज ! छु मती तया बिज्याना – यदि सुं छह्मसिनं ह्याउँक राकय् जुया च्वंगु नँग्वारायात सिइकं ज्वन, मेह्मसिनं मसिइक ज्वन धाःसा थुपिं निह्म मध्ये सुयात अप्वः पुइ ?" "भन्ते ! गुह्म मसिइक ज्वंह्म खः, वयात तःसकं पुइ ।" "महाराज ! थुकथं हे गुह्मसिनं मसिइकं पापकर्म याइ वयागु अपुण्य (पाप) अप्वः जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छिपिसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

९. उत्तर कुरु आदि द्वीप गमन विषयय् प्रश्न

९. जुजु धाल – "भन्ते नागसेन ! सुं थुजाह्म दु ला गुह्म थ्व शरीरं उत्तर कुरु, ब्रह्मलोक वा मेगु द्वीपय् गनं वने फु ?" "महाराज ! थुगु प्यंगू महाभूतया शरीरं उत्तरकुरु, ब्रह्मलोक वा मेगु द्वीपय् वने फु ?"

"भन्ते नागसेन ! इपिं गथे याना वनी ?" "महाराज ! छु छिपिसं पृथ्वी क्वलाछि वा कुच्छि हाःचां गाये फुपिं स्यूला ?" "स्यू, भन्ते ! जि स्यू । भन्ते ! जि च्याकु हाचां गाये फु ।" "महाराज ! छिपिसं गथे च्याकु हाचां गायेगुले ?" "भन्ते ! जि थुकथं मनय् हाचां गाये धका मती तया तिन्हुल कि अन थ्यंक लावनी । मनय् थथे लुइकेवं हे जि हाचां गायेगु ।" "महाराज ! थुकथं हे ऋद्धि प्राप्तह्म संयमी भिक्षु थुजागु चित्त उत्पन्न यातकि

च आकाशय् वने फइगु ख: ।

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

१०. दीर्घ अस्थिया विषयय् प्रश्न

१०. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्याइ – सच्छिगु योजन ताहाक:गु नं क्वँय् दु । सच्छिगु योजन ताहाक:गु सिमा हे मदु अपाय् हाक:गु क्वँय् गन दइ ?" "महाराज ! छु मती तया बिज्याना– छिंपिसं महासमुद्रय् न्यास:गू योजन ताहाक:पिं न्यां दु धका न्यता तयागु दु ला ?" "भन्ते ! जिं न्यना तयागु दु ।"

"यदि थुजापिं दु धयागुसा छु इमिगु क्वँय् छगू योजन ताहाक: मजुइला ?"

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात ।"

११. आश्वास प्रश्वास निरोधया विषयय् प्रश्न

११. जुजुं धाल – "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्याइ – सास: दुकायेगु वा सास: पिकायेगुयात रोके (निरोध) यायेफु ।" "फु महाराज ! रोके (निरोध) यायेफु ।" "भन्ते नागसेन ! गुकथं निरोध याये फइ ?"

"महाराज ! छु मती तया बिज्याना – छु छिंपिसं गबलें सुं छह्मसिनं कोया स:थें न्ह्य:स: वयेकूगु ता:ला ?" "ता: भन्ते ! ता:गु दु ।" "महाराज ! यदि वं थ:गु शरीर संकीबले वा मूपुलीबले छु न्ह्य:स: भति मदिइला ?" "भन्ते ! दिइ ।" "महाराज ! गबले उगु अभावित काय, अभावित शील, अभावित चित्त व अभावित प्रज्ञा दुह्म मनूया न्ह्य:स: वह्म थ:गु ह्ययात केकुंकेगु वा फ:हिकेगु यायेवं न्ह्य:स: दिइ धा:सा भावित काय, भावित शील, भावित चित्त व भावित प्रज्ञा दुह्म भिक्षुया सास: दुकाइगु व पिकाइगु चतुर्थ

ध्यानय् थ्यंका रोके (निरोध) मजुइला ?"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१२. समुद्रया विषयय् प्रश्न

१२. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! 'समुद्र समुद्र' धका धाइ, छाय् ल:यात 'समुद्र' धागु ?"

स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! छाय्धा:सा गुलि ल: दु उलि हे चि दु, गुलि चि दु उलि हे ल: दु उकिं वयात 'समुद्र' धा:गु ख:।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१३. समुद्रया छगू हे रस विषयय् प्रश्न

१३. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु कारणं समुद्रयागु ल: छगू हे रस 'चिया रस' जूगु ?" "महाराज ! ह्लापांनिसें ल: छगू हे थासय् च्वंगुलि फुक्क समुद्रयागु छगू हे रस 'चिया रस' जूगु ख:।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१४. सुक्ष्मता विषयय् प्रश्न

१४. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! छु दकसिवे सूक्ष्मगु चीजयात त्वा: ह्लाये फु ला ?" "महाराज ! दकसिवे सूक्ष्मगु चीजयात त्वा: ह्लाये फु।" "भन्ते ! दकसिवे सूक्ष्मगु चीज छु ख: ?" "महाराज ! धर्म हे दकसिवे सूक्ष्मगु चीज ख: परन्तु फुक्क धर्मय् थजागु खँ दइ मखु, सूक्ष्मगु वा स्थूल दइगु हे धर्मया पर्याय शब्द (विशेषता) ख:। गुलि नं त्वा: ह्लाये मा:गु दु व फुक्कं प्रज्ञां हे त्वा: ह्लाइ; प्रज्ञा तोता मेगुलिं त्वा ह्लाये फइ मखु।"

"भन्ते नागसेन ! छपिसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१५. विज्ञान–नानात्वया विषयय् प्रश्न

१५. जुजुं धाल– "भन्ते नागसेन ! विज्ञान, प्रज्ञा व जीव धका थुपिं अलग अलग धर्म अलग अलग व्यञ्जन ख:ला अथवा छगू हे धर्मया नानाव्यञ्जन ख: ?" "महाराज ! 'सिइका कायेगु' विज्ञानया लक्षण ख:, बांलाक थुइका कायेगु प्रज्ञाया लक्षण ख:, हानं जीव (आत्मा) थुजागु छुं वस्तु हे मदु।" "भन्ते ! यदि जीव (आत्मा) छुं वस्तु हे मदुसा गथे क्वीसं मिखां रूप स्वइ, ह्नाय्पनं शब्द तायेकी, ह्नासं गन्ध नतायकी, म्यें स्वादया सवा: काइ, शरीरं स्पर्श य:इ. हानं धर्म सिइकी ?" स्थविरं धया बिज्यात- "यदि जीव (आत्मां) मिखां रूप खंसा मनं धर्म सिइकीगु ख:सा व जीव (आत्मा) या मिखा लिकया मिखाया ह्व:प्वा: तंह्व: याना ब्यूसा व्न बांलाक स्पष्ट जुइक पिनेयागु बस्तु खने दयेमा: । अथे हे ह्नाय्पं ध्यनेवं ह्नाय् ध्यनेवं ··· म्यें ध्यनेवं ··· व शरीरयात त्वाह्लायेवं व्न बांलाक स्पष्ट जुइक शब्द न्यने फये मा:गु ख:, गन्ध नं तायमा:गु ख:, रस सवा: कायेमा:गु ख:, स्पर्श नं जुइमा:गु मखुला ?" "भन्ते ! जुइमखु।" "महाराज ! अथे जूसा क्वीके दुने सुं जीव (आत्मा) मदु।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं त:सकं बांलाक थुइका बिज्यात।"

१६. अरूप धर्म व्यवस्थानया दुष्करताया विषयय् प्रश्न

१६. जुजुं धाल– भन्ते नागसेन ! भगवानया ज्या त:सकं कठिन मखुला ?" स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! भगवानया ज्या त:सकं कठीन ख: ।" "भन्ते नागसेन ! भगवानया उगु कठीन ज्या छु ख: ?" "महाराज ! वसपोलं छगू हे बस्तुया आलम्बन जुया दइगु रूपरहित चित्त व चेतसिक धर्मया विश्लेषण याना क्यना बिज्यात भिन्न भिन्न याना कना बिज्यात-- थ्व स्पर्ष ख:, थ्व

वेदना खः, थ्व संज्ञा खः, थ्व चेतना खः, हानं थ्व चित्त खः-- थथे कना बिज्यागु वसपोलया कठीन ज्या खः ।"

"उपमा बिया बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! गथे सु ब्यक्ति डुंगाय् च्वना महासमुद्रय् वनी, हानं छपासः समुद्रया लः कया उकिया सवाः काये धुंका – थ्व गंगा नदीया लः खः, थ्व यमुनाया लः खः, थ्व अचिरवतीया लः खः, थ्व सरभूया लः खः, थ्व महीया लः खः धका सिइका कायेत तःसकं थाकू ।" "भन्ते ! थथे धाये तःसक थाकुइ ।" "महाराज ! थ्व स्वया नं व्हन थाकूगु- वसपोलं छगू हे वस्तु पाखें आलम्वन जुया दइगु रूपरहित चित्त व चेतसिक धर्मया विश्लेषण याना बिज्यात; भिन्न भिन्न यामा क्यना बिज्यात- थ्व स्पर्श खः, थ्व वेदना खः, थ्व संज्ञा खः, थ्व चेतना खः, हानं थ्व चित्त खः ।"

भन्तेनं तःसकं बांलाक कना बिज्यात धका लय्ताया जुजुं अनुमोदन याना बिज्यात ।

(थुगु वर्गय् झिखुगू प्रश्न दु) न्हेगूगु वर्ग क्वचाल ।

मिलिन्दया न्ह्यसः न्यने ज्या क्वचाल ।

स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज ! आः छु ई जुया च्वन स्यूला ?" "भन्ते ! स्यू । बहनीसिया ह्लापांयागु याम बिते जुया मध्य म याम शुरू जुल । मत च्याके धुंकल, प्यखेरं च्वंगु पताका (ध्वाँय्) बयकेत आज्ञा बियेधुन । हानं आः दान बिइगु वस्तुत भण्डारं क्या हइन ।"

यवनपिंसं धाल– "महाराज ! थ्वसपोल स्थविर तःसकं पण्डित खः ।"

'खः भाजुपिं ! स्थविर तःसकं पण्डितह्म खः वसपोलें

जाह्म गुरु हानं जिथें जाह्म अन्तेवासी (चेला) जुइमा: पण्डित धयाह्मं धर्मयात याकनं हे थुइका काइ।

वसपोलयागु लिस: न्यना सन्तुष्ट जुया जुजु नागसेनं स्थविर-यात यक्व मू वंगु कम्बल छ्पु दान बिया धाल– "भन्ते नागसेन! थनिनिसें च्यास:न्हु (८०० दिन) तक जिथाय् भोजन यायेत निमन्त्रणा स्वीकार याना बिज्याहुँ। दरबारय् छपिन्त योग्यगु न्ह्यागुं चीज दान बिइत जि तयार दु।" "महाराज! जिगु जीवन याउँक न्ह्यांवना च्वंगु दु, जित (बयाक्कं) गाना च्वंगु दु।"

"भन्ते नागसेन! जि स्यू, छपिनि जीवन याउँक न्ह्यांवना च्वंगु दु। अथे नं थ:त रक्षा याना बिज्याहुँ; जित नं रक्षा याना बिज्याहुँ। "थ:त गथे रक्षा यायेगु?" "नागसेनं मिलिन्द जुजुयात सन्तुष्ट यात तर छुं लाभ मजू" धयागु मेपिनिगु अपवादं थ:त रक्षा याना बिज्याहुँ। जित गथे रक्षा याना बिज्यायेगु? "मिलिन्द जुजु प्रसन्न जुया नं प्रसन्न कथं जि छुं मया धयागु मेपिनिगु अपवादं जित रक्षा याना बिज्याहुँ।" "महाराज! अथे हे जुइमा।" "भन्ते! गथे लुंया पंजलय् तया त:सां मृगराज सिंहं पिने पाखे हे जक स्वया च्वनी। अथे हे जि लाय्कूली च्वना च्वंसा पिने पाखे जक दृष्टि तया च्वना[1]। भन्ते! यदि आ: हे जि छें तोता प्रव्रजित जुया वने धा:सा ताकाल तक जि म्वाये खनिमखु, जि यक्व शत्रुत दु।" अनंलि आयुष्मान् नागसेन मिलिन्द जुजुया न्ह्यस: या लिस: बिया बिज्याये धुंका आसनं दना संघारामय् दुहाँ बिज्यात। आयुष्मान् नागसेन बिज्यायेवं हे जुजु मिलिन्दयात थथे मती वन– "जि छु न्यना, भदन्त नागसेनं छु लिस: बिया बिज्यात।" अले हानं जुजु मिलिन्दया थथे मती वन, "जि फुक्क प्रश्न बांलाक हे

---

१. छें तोता प्रव्रजित जुइगु अर्थय्।

न्यना भदन्त नागसेनं नं ब्याक लिसः बांलाक पुवंक हे बिया बिज्यात।

आयुष्मान् नागसेनया नं संघारामय् बिज्याबले थथे मती वन–"जुजु मिलिन्दं छु न्यन, जि छु लिसः बिया।" अनंलि आयुष्मान् नागसेनया थथे मती वन – "जुजु मिलिन्दं फुक्क प्रश्न बांलाक हे न्यन, हानं जि नं बांलाक हे उकिया लिसः बिया।"

कन्हेखुन्हु सुथ न्हापां चीवरं पुना पात्र धारण याना आयुष्मान नागसेन गन जुजु मिलिन्दया लाय्कू दुगु खः अन बिज्यात। बिज्याना लाया त:गु आसनय् फेतुना बिज्यात। अनंलि जुजु मिलिन्दं नं आयुष्मान् नागसेनयात अभिवादन याना छखेलिक्क फयेतुन। छखे लिक्क फेतुना जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल – "भन्ते! छपिसं थथे मती तया बिज्याये मते, ह्यिग चच्छि जि लय्ताया न्ह्यः मवयेकूसे न्ह्यलं चायेका च्वन। छलपोलयाके जि आपालं प्रश्न न्यना। चच्छि जित थथे मती वन– जि छु प्रश्न याना, भदन्तं छु लिसः बिया बिज्यात। जि ब्याक्क प्रश्न बांलाक हे न्यना। भदन्तं नं बांलाक हे लिसः बिया बिज्यात।"

स्थविरं नं धया बिज्यात – "महाराज! छपिसं नं थथे मती तया बिज्याये मते – चच्छि जि लय्ताया न्ह्यः मवय्कूसे न्ह्यल चायेका च्वना। महाराज! जित चान्हे थथे वनी वन – जुजु मिलिन्दं छु न्यन, जि छु लिसः बिया। जुजु मिलिन्दं फुक्क प्रश्न बांलाक हे यात। जि नं बांलाक हे लिसः बिया।"

थुकथं थुपिं निह्म महानागपिंसं छह्मसिनं मेह्मसिगु खँया अभिनन्दन यात।

मिलिन्द–प्रश्नया न्ह्यसः लिसः क्वचाल।

मेण्डक–प्रश्न[1]

मेण्डक प्रश्नारम्भ कथा

वक्ता, तर्के यःह्म अत्यन्त बुद्धिमान व विलक्षणह्म
मिलिन्द ज्ञान परीक्षा यायेत[2] नागसेनया थाय् वल ।

वंसपोलया किचलय् फेतुना, बार बार प्रश्न न्यना च्वन ।
थःगु बयाक्क बुद्धि चातले न्यन, अन्तय् स्वीकार यात त्रिपिटक ।
बहु सिया इजय् एकान्तगु थासय् नवअंगया विषयय् विचार यायाँ
मेण्डक धयागु तःतः क्यनिगु जटिलगु प्रश्न लुया वल ।

पर्यायरूपं आज्ञा जुयाः बिज्यागु दु, दु बांलाक छुटे छुटे याना
स्वभावरूप कना बिज्यागु दु धर्मराजया शासनय् ।

बुद्धभाषित मेण्डक–प्रश्न मथुइवं
लिपाः अनागत कालय् मतभेद जुइफु ।

कनिह्मसित लय्तायेका मेण्डक त्वा त्वा थला समाधान याके
थुकि लिपाःयापिन्त मार्ग निर्देशन याना क्यना बिइ ।

२ अनंलि मिलिन्द जुजु कन्हेखुन्हु सुथय् सूर्य लुइवं मोल्हुयां ल्हाः ज्वःज्वलया भूत, भविष्य व वर्तमान कालया बुद्धपिन्त (वन्दना यांना) लुमंका च्यागू गुण धारण यात – "जिं थनिनिसें न्हेन्हुतक च्यागू गुण धारण याना तप चरण याये माःह्म जुये, तपयात बांलाक सिइका आचार्ययात आराधना याना मेण्डक – (दुविधाया) प्रश्न न्यने ।

---

१. मेण्डकया अर्थ खः फैचा । फैचाया निपु नेकू दुथें थनं लिपा वइगु न्ह्यसः नं निखें दुविधा दुगु जुया मेण्डक धाःगु खः ।

२. ञाणभेदाय ।

अनंलि मिलिन्द जुजुं थ:गु स्वाभाविक वस्त्र व तिसा तोता छ्योंनय् कापतं तोपुया काषाय वस्त्र धारण याना तपस्वीथें च्वंक च्वना च्यागू गुण धारण यात । थुगु छ्वा: ञि अनुशासन (राज्यकार्य) याये मखु, राग उपसंहित चित्त उत्पन्न याये मखु, द्वेष उपसंहित चित्त उत्पन्न याये मखु, मोह उपसंहित चित्त उत्पन्न याये मखु, नोकर चाकर्पिं प्रति नं नम्र व प्रसन्न जुये, कायिक व वाचिक संयम याये, खूगु आयतनया पूरापूरां रक्षा याये; मैत्री-भावनाया अभ्यास याये ।" थुपिं च्यागू गुण धारण याना तथा मनय् तया पिने पिहाँ मवंसे छ्वा: बिते याना च्यान्हु दुखुनु सुथय् जुइवं जलपान याये सिधयेका क्वय मिखा लाका शान्तभाव तया इरियापथ कथं स्थिर चित्त तया त:सकं आनन्दपूर्वक स्थविर नागसेनया न्ह्योने बिज्यात । बिज्याना वसपोलया पालिइ शिरं वन्दना याना छखे लिक्क च्वना थथे धाल-

३, "भन्ते ! जि छलपोलयाके (याकचा च्वना) छु प्रश्न याये मा:गु दु- अनं सुं मेह्म स्वह्मह्म मनू मदयेमा, मुनिपिं च्वने योग्यगु च्यागू अंग युक्तगु, शून्य आकाशया क्वय् (एकान्त जंगलय् हे) जि प्रश्न न्यने मास्ते व: । जि अन छु नं तोपुयें थस्वालेमा-छु नं रहस्य थमदयेमा, खँ ह्लाना वनेबले रहस्यमय स्वया रहस्यमयगु खँ नं जि न्यने य: । थ:गु मनया भाव उपमा बिया नं स्पष्ट याना बिज्याये ज्यू । भन्ते ! गथे थुगु पृथ्वी गा: म्हुया पूरा विश्वासपूर्वक सम्पत्ति स्वथने ज्यूगु ख: अथे हे जि नं छपिंके रहस्यमय स्वयानं रहस्यमयगु खँ न्यना ग्रहण याये योग्य जू ।"

१. मन्त्रणा यायेबले तोते बह:गु च्यागू स्थान

४. अनंलि गुरु (नागसेन) नाप ब्वना उजागु हे एकान्तगु जंगलय् दुहाँ वना थथे धाल- "भन्ते नागसेन ! थन मन्त्रणा याइह्म

पुरुष च्यागू प्रकारया थासं अलग जुइमाः। अजागु थासय् विज्ञ पुरुषं मन्त्रणा यासां सकता व्यर्थ जुइ; उकी छु नं नतिजा पिहाँ वइ मखु।" "थ्व च्यागू तोते माःगु थाय् छु छु खः?" "(१) थहाँ क्वहाँ वंगु थाय् तोतेमा, (२) भय दुगु थाय् तोतेमाः, (३) तःसकं फय् वःगु थाय् तोतेमाः, (४) तःसकं सुइपिले माःगु थाय् तोतेमाः, ५) देवस्थान तोतेमाः, (६) लँ तोतेमाः, (७) ताःपू तोतेमाः व (८) घाट तोतेमाः।

स्थविरं धया बिज्यात– "महाराज! थहां क्वहाँ वंगु थाय्, भय दुगुथाय्, तःसकं फय् वगुथाय्, तःसकं सुइपिले माःगु थाय्, देवस्थान, लँ, ताःपू व घाटया छु दोष दु?" जुजुं धाल– "भन्ते! थहाँ क्वहाँ वंगु थासय् मन्त्रणा यायेबले खँ थाइ मखु, छु नं नतिजा पिहाँ वइ मखु। भय दुथाय् मन ग्याः थाय् ठीक ठीक रूपं थुइके फइ मखु। तःसकं फय् वथाय छह्मं मेह्मसिगु सः स्पष्टं थुइ मखु। सुइपिले माथाय् मेपिं सूला न्यने फु। देवस्थानय् मन्त्रणा यायेवं खँ गम्भीर जुइ। मनूत जू दुथाय् लँय् मन्त्रणा यायेवं खँ हलुका जुइफु। ताःपूतिइ च्वना मन्त्रणा यायेवं खँ चंचल जुइफु। घाटय् च्वना मन्त्रणा यायेवं फुक्क खँ साधारण जुइफु। उकिं धया तःगु नं दु–

> 'साथं मवंगु थाय्, भय दुथाय्
> फय् वःथाय्, सुइपिले माथाय्,
> देवस्थानय्, लँय्, ताःपूतिइ व घाट
> थुपिं च्यागू थाय् तोतेमाः।'

२. च्याह्म मन्त्रणा स्यंकीपिं व्यक्तिपिं

५. "भन्ते नागसेन! च्यागू कथंयापिं मनूतयेसं मन्त्रणा यायेवं मंत्रणायात अर्थयात स्यंका बिइ।" "इपिं च्याताकथंयापिं मनूत

सु सु ख: ?" (१) राग चरित्रह्म, (२) द्वेष चरित्रह्म, (३) मोह चरित्रह्म, (४) अभिमान चरित्रह्म, (५) लोभीह्म, (६) अलसिह्म, (७) छगू जक मत क्वातुक ज्वना च्वनिह्म व (८) मूर्खह्म । थुपिं च्याताकथंयापिं मनून नापं मन्त्रणा यायेवं सकतां अर्थ स्यंका बिइ । स्थविरं न्यना बिज्यात – "थुपिं च्याह्म व्यक्तिपिंके छु छु दोष दु ?" "भन्ते नागसेन ! राग चरित्रह्म ब्यक्ति रागया वशं मन्त्रणा यायेगु चवतय् अर्थयात स्यंका बिइ, द्वेष चरित्रह्म द्वेषया वशं, मोह चरित्रह्म मोहया वशं, अभिमान चरित्रह्म अभिमानया वशं लोभीह्म लोभया वशं, अलसिह्म अलसिया वशं, छगू जक मत क्वातुक ज्वना च्वंनिह्म थ:गु जिद्दी पहया वशं तथा मूर्खह्म थ:गु मूर्खताया वशं सकतां अर्थयात स्यंका बिइ । उकिं धया त:गु नं दु–

'रागी, द्वेषी, मोही
अभिमानी, लोभी वा अलसि
छगू जक मतय् लगे जुइह्म तथा मूर्खह्म
थुपिं च्यागू कथंया ब्यक्तिपिं अर्थयात विनाश याइपिं ख: ।'

३. गुह्य मन्त्रणा विध्वंशकपिं गुंगू कथंयापिं मनूत

६. "भन्ते नागसेन ! गुंगू कथंया व्यक्तिपिंसं गोप्य खँ कनेवं मनय् तया तये फइ मखु । सु सु गुह्य ? (१) राग चरित्रह्म, (२) द्वेष चरित्रह्म, (३) मोह चरित्रह्म, (४) ग्याफरह्म, (५) लोभीह्म,[१] (६) मिसा, (७) त्वंनमाह्म, (८) नपुंसक व (९) मचा ।" स्थविरं न्यना बिज्यात – "थुपिं गुंगू कथंया ब्यक्तिपिंके छु छु दोष दु ?" "भन्ते नागसेन ! (१) राग चरित्रह्म थ:गु रागया कारणं गोप्य खँ कनेवं मनय् तया तये फइ मखु, (२) द्वेष चरित्रह्म थ:गु द्वेषया कारणं ···, (३) मोह चरित्रह्म थ:गु मोहया कारणं ···, (४)

१ 'घूसखोर' हि. मि. ।

ग्याफरह्म थ:गु ग्यागुया कारणं ··· (५) लोभी लोभया कारणं ··· (६) मिसां थ:गु क्यातु स्वभावया कारणं ···, (७) त्वनेमाह्म त्वनेगु लालचया कारणं ···, (८) नपुंसक थ:गु अपूर्णताया कारणं ··· व (९) मचां थ:गु चंचलताया कारणं मन्त्रणा याना त:गु गोप्य खँयात मनय् तया तये फइमखु। उकि धया त:गु नं दु –

'रागी, द्वेषी, मूर्ख, ग्याफर, लोभी,
मिसा, त्वनेमाह्म, नपुंसक व मचा
थुपिं गुंगू कथंया व्यक्तिपिं लोकय्
ज्ञां मदया चंचलता स्वभाव जूगुलिं
थुमिसं गोप्य खँयात याकनं प्रकट याइ।'

४. प्रज्ञा परिपक्व जुइगुया च्यागू कारण

७. "भन्ते नागसेन! च्यागू कारणं बुद्धि परिपक्व जुया वइ। छु छु च्यागू कारणं? (१) उमेर गायेवं बुद्धि परिपक्व जुइ, (२) यश फैले जुइवं ···, (३) वार बार प्रश्न न्यनेवं···, (४) गुरु नापं च्वनेवं ···, (५) स्वयं थह्मं हे कारण सहित बांलाक विचार यायेवं , (६) साकच्छा यायेवं ···, (७) मनय् स्नेह भाव वढे यायेवं ··· व (८) अनुकूल स्थानय् वास यायेवं बुद्धि परिपक्व जुया वइ। उकि धया त:गु नं दु–

'उमेर, यश, प्रश्न न्यनेगु, गुरु नाप वास,
कारण सहित मन लगे यायेगु,
छलफल, स्नेहभावं सेवा यायेगु,
अनुकूल थासय् नं च्वनेगु,
थुपिं च्याता कथंया
बुद्धि परिपक्व जुइगुया कारण ख:

थुंपि संवास जुइवं
इमिगु बुद्धि परिपक्व जुइ ।'

८. "भन्ते नागसेन ! थ्व थाय् मन्त्रणा यायेगु च्यागू दोष मदुगु थाय् खः । जि नं उकिया निर्ति तःसकं योग्यह्म खः । तोपुये योग्यगु खँयात जि रक्षा याइह्म खः । जीवनभर तक जि गोप्यगु खँयात रक्षा याये । च्यागू प्रकारया कारणं जिगु बुद्धि परिपक्व जुइ धुंकल । थन जिथें जाह्म मेह्म शिष्य छलपोलयात दुर्लभ जुइ ।

५. आचार्ययाके दयेमाःगु नीन्यागू गुण

९. योग्यह्म शिष्यया प्रति आचार्ययाके नीन्यागू गुणं युक्त जुया उगु गुण अनुसारं ज्या यायेमाः । छु छु नीन्यागू गुण ? "भन्ते नागसेन ! थन (१) आचार्य शिष्यया बारे न्ह्याबलें बांलाक विचा यायेमाः, (२) सेवन व असेवनया बारे थुइका बिइमाः, (३) प्रमाद व अप्रमादया बारे थुइका बिइमाः, (४) वया द्यनेगु थाय्‌या बारे विचा यायेमाः, (५) (रोगी जुइबले) वासःया बारे कना बिइमाः, (६) भोजन चूलाः मलाःया बारे सिइकेमाः, (७) वयागु विशेष चरित्र सिइकेमाः, (८) भिक्षा-पात्रस गुगु प्राप्त जूगु खः, इना नयेमाः, (९) वयात न्ह्याबलें ग्यायेमते छं थ्व खँयात याकनं थुइका काइतिनि धका आश्वासन बिया च्वनेमाः, (१०) फलनाह्म ब्यक्तिनाप संगत या धका कना बियेमाः, (११) फलनागु गामय् वने ज्यू, (१२) फलनागु विहारय् वने ज्यू धका कना बियेमाः (१३) व नाप ह्लिला ह्लिला गफ आदि याये मज्यू, (१४) व नाप ततःसकं खँ ह्लाये मज्यू, वयागु दोषयात क्षमा याना बिइमाः, (१५) पूरा उत्साहपूर्वक स्यना बिइमाः, (१६) अखण्डरूपं स्यना बिइमाः, (१७) योग्यगु स्यना बिइमाः, (१८) पूवंक स्यना बिइमाः, (१९) विद्याय् वयात जन्म बिया च्वना-थथे विचार याना वया प्रति काय्‌यातथें स्नेह तयेमाः,

(२०) वं वयागु उद्देश्य परिहानि मजुइक वृद्धि यायेगु कुतः यायेमाः, (२१) थ्वयात सकतां शिक्षा बिया तःधंह्म याये धका कुतः यायेमाः, (२२) वया प्रति धर्मपूर्वक मैत्री भाव तयेमाः, (२३) आपत्ति वयेवं वयात तोता बिये मज्यू (२४) याये माःगुली प्रमाद जुइ मज्यू व (२५) स्यनांवंह्मसित धर्मपूर्वक भिंका बिइमाः। भन्ते! थ्व नीन्यागू गुण आचार्य जुइह्म आचार्ययाके दयेमाः, व हे गुणं जित बांलाक व्यवहार याना बिज्याहुँ।"

भन्ते! जिके छुं शंकाउदयः च्वन। बुध्दं उपदेश याना बिज्यानातःगुली मेण्डक-प्रश्न दु। उकिया बारे लिपा जूलिसे मनूतयेके मतभेद दयेयः। भविष्यय् छलपोलथें जाःह्म बुद्धिमान पण्डित दये थाकुइ। उकिं विपक्षी मतया भ्रमयात मदयेका छ्वयेत जिगु प्रश्नय् प्रकाश याना बिज्याहुँ।

६. उपासकयाके दयेमाःगु झिगू गुण

१०. स्थविरं 'ज्यू' धका स्वीकार याना उपासकया नं झिता गुण कना बिज्यात। महाराज! उपासकयाके थ्व झिता गुण दयेमाः। छु छु झिता? महाराज! थन (१) उपासक थः भिक्षुपिं नाप सुख दुःखय् सहानुभूति दयेका च्वनेमाः, (२) धर्मय् अधिपति जुइमाः, (३) यथाशक्ति दान बिइह्म जुयेमाः, (४) बुद्ध शासन फुहाँ वंगु खना थकायेगु पूरा उद्योग याइह्म जुयेमाः, (५) सम्यक् दृष्टिह्म जुयेमाः, (६) कौतुहल जुइका जीवनभर तक मेमेगु भतय् लगे जुइ मखुह्म जुयेमाः, (७) शरीर व वचनयात पूरा संयम यायेमाः, (८) शान्ति यःह्म व एकता-प्रियह्म जुयेमाः, (९) केवल क्यनेत जक धर्मया आडम्वर याइमखुह्म जुयेमाः व (१०) बुद्ध धर्म व संघया शरणय् वंह्म जुयेमाः। महाराज! थ्व झिता उपासकया गुण खः, व फुक्क छलपोलयाके दु। थ्व छलपोलया निंतिं तःसक हे उचित व योग्य खः

छलपोलं धर्मयात कुहाँ वंगु खना उकियात थकायेत यत्न यायेयः। जि छलपोलयात अवसर बियेः; छलपोलया छु न्यने यः न्यना बिज्याहुँ।

मेण्डक–प्रश्नया आरम्भ कथा क्वचाल।

१. ऋद्धिबलवर्ग

१. कर्ताधिकार सफल प्रश्न

११. अनंलि जुजु मिलिन्दं अवकाश कया गुरु (नागसेन) या चरणय् छ्यों दिका ल्हाः बिन्ति याना थथे धाल – 'भन्ते नागसेन! थुपिं तिर्थंकरतयेसं थथे धया च्वन – यदि बुद्धं पूजा स्वीकार याना बिज्यासा वसपोल निर्वाण मजूनि। आः तकं अवश्य वसपोल थ्व संसारय् बिज्यागु दनी, वसपोल छह्म साधारणह्म जीव जुल तथा वसपोलया प्रति यानागु पूजा फल दुगु जुइ मखु सिंतिं वनी। यदि वसपोलं परिनिर्वाण प्राप्त याना बिज्याये धुंकूगु खसा लोकं बांलाक हे प्ययेमपुने धुंकुह्म तथा फुक्क भवं मुक्त जुया बिज्याह्म जुल। अले परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकुह्म वसपोलयात पूजा यायेगु ख्यले मंत। (छाय्धासा) वसपोल हे मदुसेंलि पूजा यायेगु सुयात? थुकथं निगूलिं हे अवस्थाय् नं चा हे बुद्धं परिनिर्वाण प्राप्त याना बिज्यासां अथवा बिमज्यानिसां वसपोलयात पूजा यायेगुया छुं हे फल मंत। थ्व निखें स्वगु प्रश्न[१] अल्प जक बुद्धि दुपिनिगु मखु, बुद्धिमानपिनिगु हे विषय खः छलपोलं थुगु दृष्टिजाल (मिथ्यां पिहाँ वइगु) न्ह्यसःया (छगू थ्व हे धका) लिसः बिया बिज्याहुँ। छलपोलया न्ह्योने थ्व प्रश्न तया च्वना। भविष्यय् उत्पन्न जुइपिं बौद्धपिन्त थ्व दुबिधां पिहाँ वयेत मिखा बिया बिज्याहुँ। गुकिं याना

१. उभतोकोटिका = निखें स्वगु प्रश्न।

मेमेपिनिगु कुतकंया मतयात खंका कायेफइ।"

स्थविरं धया बिज्यात – "महाराज! भगवान परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकल। भगवानं पूजायात स्वीकार याना बिज्याइ मखु, बोधिवृक्षया क्वय् हे तथागत थ्व स्वीकार यायेगु ज्यां मुक्त जुया बिज्याये धुंकल। आः संसारं पूर्ण मुक्त जुया अनुपादिशेष निर्वाण जुया बिज्यायेवं ला धाये हे माःगु मखुत। महाराज! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं नं थथे धया बिज्यात –

'वसपोलथें जो मदुह्म बुद्धं
देव व मनुष्यपिसं पूजा याःसां
न उकियात स्वीकार याना बिज्याइ न अस्वीकार हे
बुद्धपिनि थ्व हे धर्म खः।'

१२. जुजुं धाल – भन्ते नागसेन! यदि काय्ह्मसिनं बौयागु प्रशंसा याःसा, बौह्मसिनं काय्यागु प्रशंसा याःसा–थुगु कारणं परवाद निग्रह जुइ मख्। थ्व ला वसपोलपिनि थःथःगु मनया उमङ्ग जक खः। बरु आः छलपोलं मखुगु मतपिनिगु भ्रम मदयेकेत तथा थःगु धाथेंगु धर्म प्रतिष्ठापन यायेत उगु खँ सम्यक् कथं थुइका बिज्याहुँ।

स्थविरं धया बिज्यात – "महाराज! भगवान परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकल। वसपोलं आः सुयागुं पूजा गथे स्वीकार अथवा अस्वीकार याना बिज्याइ? देव मनुष्यपिसं वसपोल तथागतया भस्म रूपी शरीर रत्नया पूजा याना तथा वसपोलं कना बिज्यागु ज्ञान रत्नया अनुकूल आचरण याना स्वंगू सम्पत्ति प्राप्त याना काइ।"

"महाराज! गथे तःसकं मि च्याका लिपा स्याना बिइगु खः। महाराज! अथेहे स्याये धुंकूगु मि घाँय्, सिं अथवा छुंसि स्वीकार याइला?" "याइ मखु, भन्ते! च्याना च्वनिबले ला व मि घाँय् अथया छुं छुंसि (थःथः ह्मं) स्वीकार याइ, सिइ धुंका च्वाउँकाव

अचेतन मिं घाँय्, सिं छुसिं छु स्वीकार याइ।" "महाराज! उगु छ्व:गु मिं सिना शान्त जुइवं छु संसारय् मिं धयागु मदइला ?" "मदइ मखु भन्ते! गंगु सिं मिया उपादान दया हे च्वनी। सुं मनुखं मा:सा वं अरणियात त:सकं बलं ल्वाका मिं दयेके फु। उगु मिं थ:गु न्ह्यागगुं ज्या काये फु।" "महाराज! अथे जूगुलिं तीर्थंकरपिनिगु थ्व वचन मिथ्या जुल -- स्वीकार मयाइह्मया प्रति यानागु व्यवहारया छुं मतलब दइ मखु धयागु खँ नं मिथ्या जुल।

महाराज! गथे त:सकं मिं च्याकूगु ख:, अथे हे तुं भगवानं थ:गु बुद्ध तेज झिद्वल लोकय् च्याका बिज्यात। गथे मिं च्याना सिइगु ख: अथे हे भगवानं झिद्वल लोक धातुस बुद्ध तेज च्याका अनुपादिशेष निर्वाण धातुं परिनिर्वाण जुया बिज्यात। महाराज! गथे सिना वंगु मिं घाँय्, सिं, छुसिं ग्रहण याइमखु, अथे हे लोकया हित याना बिज्याइह्म भगवानं नं स्वीकार याना बिज्याइ मखुत। महाराज! मुं मनुखं सिइ धुंकूगु मिंयात थ:गु शक्ति बलं वीर्यद्वारा अरणियात ल्वाका मिं दयेकीगु ख:, उगु मिं थ:गु न्ह्यागगुं नं ज्या काये फु। अथे हे देव मनुष्यपिसं वसपोल भगवान्या भस्मरूपी शरीर रत्नया पूजा याना तथा वसपोलं कना बिज्यागु ज्ञान रत्नया अनुकूल आचरण याना स्वंगू सम्पत्तियात प्राप्त याना काइ। महाराज! थ्व हे कारणं भगवान बुद्धया परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकूसां वसपोलं स्वीकार याना बिमज्यासां वसपोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ।

१३. महाराज! मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ गुगु कारणं तथागतया परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका नं वसपोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ। महाराज! गथे त:धंगु वा फय् वये धुंका शान्त जुया बुलुंबुलुं मदया वन धा:सा छु हाकनं व वा फय्

वये मास्ते वइला ?" "वइ मखु भन्ते ! दिना वने धुंकूगु वा फय् वये मास्ते षये फइ मखुत।" "छु कारणं ?" "वा फय् अचेतन धातु (पदार्थ) ख:।" "महाराज ! अले छु दी धुंका नं वयात 'वा फय्' धका धाइगुला ?" "धाइमखु, भन्ते ! तर पंखा फय्या छगू कारण ख:। तान्व: चाह्म अथवा डाह जूह्म मुं मनुखं पखा गा:ला थ:गु वीर्य बलं फय् वयेके फु। उगु फसं तान्व:गु वा डाह जूगु छुं मदयेकां छवये फु। अथे हे महाराज ! मेगु मतयापिं तीर्थंकरतय्गु वचन मिथ्या जुइ – स्वीकार मयाइह्मसिया प्रति यानागु व्यवहारया छुं मतलवं दइमखु धयागु खँ नं मिथ्या जुइ, असफल जुइ। महाराज! गथे थ्व त:धगु वा फय् व:गु ख: अथे हे भगवानं नं छिद्वल लोकय् अत्यन्त सिचुगु, मधुरगु, शान्तगु तथा सुखद्गु मैत्री रूपी फय् वयेका बिज्यात। गथे महाराज ! वा फय् दिना वंगु ख: अथे हे भगवान नं सिचुगु, मधुरगु, शान्तगु, सुखद्गु मैत्री रूपी फय् वयेका अनुपादिशेष निर्वाण धातुं परिनिर्वाण जुया बिज्यात। गथे दी धुंकूगु वा फय् हानं वये मास्ते वइ मखुत, अथे हे लोक हित याना बिज्याइह्म भगवानं स्वीकार याना बिज्याइ मखुत। गथे महाराज ! मनूत तान्व: अथवा डाह जुइका च्वना च्वन अथे हे देव व मनुष्यपिं राग, द्वेष व मोह रूपी मि पुका च्वन। गथे पंखा फय् वयेकीगु कारण ख:, अथे हे भगवानया शरीर धातु रत्न स्वंगूलिं सम्पत्ति दयेकेगु साधन ख:। गथे तान्व: व डाह जुइका च्वंपिन्त पंखां गाला फय् वयेकीगु ख: तथा तान्व लंकीगु ख: डाह तंकीगु ख: अथे हे देव मनुष्यपिसं शरीर धातु पूजा याना भगवानं कना बिज्यागु ज्ञान रत्नया अनुसार आचरण याना आपालं पुण्य मुंकिइ, गुकिं थ:गु राग, द्वेष व मोह रूपी अग्निया तापयात मदयेका छ्वइ। महाराज ! व हे कारणं तथागतया परिनिर्वाण प्राप्त याना विज्याय धुंका नं वसपोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ।

१४. महाराज मेगु कारणं नं परवादया निग्रहया निंति न्यना बिज्याहुँ। महाराज ! सुं छह्म मनुखं बाजं थाना शब्द पिकाल धाःसा सः पिहाँ वया मदया वनी। अले महाराज ! छु व मदया वंगु सः हानं पिहाँ वइ तिनिला ?" "वइ मखु भन्ते ! सः मदया वने धुंकल। हानं नं पिहाँ वयेगु वया गथे इच्छा दइ ? बाजंया सः छक पिहाँ वये धुनेवं न्ह्याबलेंया निंति मंत। तर अथेनं बाजं सः पिकायेत छगू साधन जक खः। सुं मनुखं सः पिकाये मास्ते वल धाःसा व बाजं थाना सः पिकाये फइ तिनी। थथे हे महाराज ! शील, समाधि, प्रज्ञा विमुक्ति, विमुक्ति ज्ञान दर्शन परिभावित यायेत शरीर धातु रत्न, धर्म, विनय (व अनुसिटठं व सत्थारं) तोता बिज्यासे भगवान अनुपादिशेष निर्वाण धातुं परिनिर्वाण जुया बिज्यात। परन्तु भगवान परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका नं (स्वंगूलि) सम्पत्तिया लाभ दी मखु। संसारया दुःखं पीडित जूपिसं शरीर धातु व धर्म विनयया लिधंसा कया इच्छायाःगु सम्पत्ति लाभ याना कायेफु। महाराज ! थुगु कारणं नं भगवान बुद्ध परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका नं दसपोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ।

महाराज ! भगवानं भविष्यय् जुइगुयात ह्लापा हे खंका कना बिज्यागु, धया बिज्यागु, थुइका बिज्यागु नं दु– "आनन्द ! छिपिं मध्ये सुयातं थथे विचार वये फु. 'उपदेश बिया' बिज्याइह्म की शास्ता मन्त। तर आनन्द ! थथे खंके (तायके) मज्यू। आनन्द ! जिं गुगु धर्म व विनय प्रज्ञप्त याना कनागु खः, व हे जि मदयेका (छिमि शास्ता खः[1]। परिनिर्वाण जुया बिज्याय धुंकूह्म तथागतयात वसपोलं अस्वीकार यायेक यागु पूजा सिर्ति व असफल जुइ

---

१. महापरिनिर्वाण – सूत्र, दी. नि.।

धयागु तीर्थंकरतयेगु वचन मिथ्या, अयथार्थ, तथ्य रहित, विफल, अलीक, विरुद्ध, विपरित, दुःख दायक, दुःख विपाक नरकय् वनिगु खः ।

१५. महाराज ! मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । गुगु कारणं यानां तथागतया परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका वसपोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ । महाराज ! छु महापृथ्वीया जिथाय् फुक्क प्रकारया पुसात प्यूसा ज्यू धयागु इच्छा दइला ?" "दइ मखु भन्ते !" "महाराज ! अले अथे पृथ्वी नं स्वीकार मयासां पुसां चुलि जाया क्वातुक गाडे जुया सिमा तःमा जुया ततःहाकःगु कचामचा दुगु स्वां व सि सःगु जुया च्वनिला ?" "भन्ते ! यद्यपि पृथ्वीं स्वीकार मयासां पृथ्वी पुसाया व्हयेगु व तःमा जुइगु कारण जुइ । व हे पिनातःगु पुसात व्हयेगु व ततःमां जुया फल व स्वां व्हगु कचामचा दुगु स्वां व फलं युक्तगु सिमा जुइगु खः । महाराज ! अथेसा तीर्थंकरतयेगु स्वीकार मयाइह्म-या प्रति यानागु व्यवहार चूक जुइ, असफल जुइ धयागु वाद नाश जुल, बुत, विरुद्ध जुल ।

महाराज ! महापृथ्वीयातथें हे तथागतयात अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध धका भापियेमाः । गथे महाराज ! महापृथ्वीं छुं स्वीकार याइ मखु अथे हे तथागतं छुं स्वीकार याना बिज्याइ मखु । गथे महाराज ! पृथ्वीया आधारय् पुसां हाःकया ततःमांगु सिमा बुइगु खः, अथे हे देव व मनुष्यंपि तथागतया शरीर धातुया पूजा याना वया आधारय् पुण्य रूपी हाः कया ठीक कथं ज्वना समाधि स्कन्ध, धर्म सार व शीलया कचामचा शाखा दुगु ततःमांगु सिमा बुइगु खः । उगु सिमाय् विमुक्त रूपी स्वां व्हइ व श्रामण्य रूपी फल सइ । महाराज! गुगु कारणं भगवान बुद्धया परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका नं वस-

पोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ ।

१६. महाराज ! मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ ··· ··· छु ऊँट, द्वां, गधा, दुगुचा, पशु अथवा मनूतयेसं थ:थ:गु प्वाथय् किमि दयकेत अनुमति बिइला ?" "बिइ मखु भन्ते !" "महाराज ! छु ले इमिसं किमियात स्वीकार मया:सां नं प्वाथय् दुने किमि दया आपालं आपा काय् छ्यूपिं दयकीला ?" भन्ते ! इमिगु पाप कर्म अधिक जुगुलिं याना स्वीकार मया:सा नं इमिगु प्वाथय् दुने किमित दया आपालं काय् छ्यूपि दइगु ख: ।" "महाराज ! थुगु कारणं भगवान बुद्धया परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंका वसपोलं स्वीकार यानां बिम-ज्यासानं ज्ञानया आरम्मण क्वातुगुलिं तथागतया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ ।"

१७. महाराज ! मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ ··· ··· महा-राज ! छु मनुतयेसं थ:गु शरीरय् ग्वीच्याता रोग दयेमा धका अनु-मति बिइला ?" "बिइ मखु भन्ते !" "अथेसा इमिगु शरीरय् रोग गुकथं दइगु ले ?" "न्हापाया जन्मय् यानां व:गु पाप कर्म याना ।" महाराज ! यदि पूर्व जन्मय् यानां व:गु पापया फलं थुगु जन्मय् दइगुसा पूर्व जन्म अथवा थ्व हे जन्मय् यानागु कुशल व अकुशल कर्म अवश्य अचूक व फल बिइह्म जुइ । उकिं हे भगवानया प्रति यानागु पूजा वसपोल परिनिर्वाण प्राप्त याना संसारं परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकूसा अवश्य अचूक व सफल जुइ ।

१८. महाराज ! छु छ्लपोलं नन्दक धयाह्म यक्ष छ्ह्म सारि-पुत्र स्थविरयात थिइ साथ जमीनय् दुसुना वन धयागु न्यना बिज्यानागु दु ला ?" "दु भन्ते ! लोकं थथे धा: ।" "महाराज ! छु सारिपुत्र स्थविरं थथे जुइमा धका निर्देश याना बिज्यागुला ?" "भन्ते ! देवतापिं सहित थ्व लोक स्यना वंसां अथवा चन्द्र, सूर्य

मदया वंसां अथवा पर्वतराज सुमेरु नचुक तज्याना वंसां नं सारिपुत्र स्थविरं सुयातं दु:ख बिइगु इच्छा मनय् तया बिज्याइ मखु ।" "छाय् छु कारणं ?" "भन्ते ! छाय् धा:सा तं पिहाँ वइगु गुलि नं कारण दु व फुक्क वसपोलयाके शान्त व निर्मूल जुइ धुंकल । उकि थ:त स्याये धका व:ह्म खना नं वसपोलं तं पिकया बिमज्या: ।" "महाराज ! अथेसा सारिपुत्रया आदेश मदयेकं नन्दक धयाह्म यक्ष जमीनय् छाय् दुसुना वनले ?" "भन्ते ! थ:गु पाप बल्लागु कारणं यानां ।" "महाराज ! वसपोलं स्वीकार याना बिमज्यासा वं यागु पाप कर्म बलागुलि नन्दक यक्ष पृथ्वी दुसुना वन । महाराज ! व हे कारणं थ:ह्म स्वीकार मयासां नं थ:ह्म यानागु अकुशल कर्म बलागुलि अचूक व सफल जुल । महाराज ! थ्व हे कारणं तथागतया परिनिर्वाण जुया बिज्यासां स्वीकार याना बिमज्यासां वसपोलया प्रति यानागु पूजा अचूक व सफल जुइ ।

१९. महाराज ! छलपोलं थथेंतुं महापृथ्वीलय् दुसुना वंपि गोह्मसिगु वारे न्यना तयागु दु ? "न्यनागु दु भन्ते !" "महाराज ! अथेसा धया बिज्याहुँ ।" "भन्ते ! (१) चिञ्चमाणविका (२) सुप्पबुद्ध शाक्य (३) देवदत्त स्थविर (४) नन्दक यक्ष व (५) नन्द माणवक । भन्ते ! थुपिं न्याह्म (म्वाम्वाकं) पृथ्वी दुसुना वंपि ख: । "महाराज ! सुया प्रति इमिसं अपराध यात ?" "भन्ते ! भगवान व वसपोलया श्रावकपिनि प्रति ।" "महाराज ! छु भगवान व वसपोलया श्रावकपिंसं इमित जमीनय् दुसुना हुँ धका आदेश बिया बिज्यागु दुला ?" "मदु भन्ते !" "महाराज ! अथे जूसा तथागत परिनिर्वाण जुया बिज्याये धुंकूसां वसपोलं स्वीकार याना बिमज्यासां वसपोलया प्रति याइगु पूजा अचूक व सफल जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! छलपोलं बांलाक कना बिज्यात । गम्भीर

प्रश्नयात चक्कंका क्यना बिज्यात । तोपुया त:गु पोला बिज्यात । गथ: फेना: बिज्यात । छलपोलं गहनयात गहन मजुइका बिज्यात । परबादयात नष्ट याना बिज्यात । मिथ्या विश्वासयात भग्न (चुं चुं) याना बिज्यात । मेपिनिगु कुमत निष्प्रभ याना बिज्यात । छलपोल गणाचार्यंपि मध्ये दकले श्रेष्ठह्म ख: ।"

२. सर्वज्ञ भाव विषयय् प्रश्न

२०. "भन्ते नागसेन ! छु बुद्ध सर्वज्ञ ख:ला ?" "ख: महाराज ! भगवान (बुद्ध) सर्वज्ञ ख: । भगवान न्ह्यावले निरन्तर (संसारया सकतां खँय्) गथे ख: अथे सिइका च्वना बिज्याइगु मखु; वसपोलया सर्वज्ञ ज्ञान ध्यान च्वना बिज्याना न्ह्याग्गुं खँ गथे माल अथे सिइका बिज्याइ ।" "भन्ते नागसेन ! अथेजूसा भगवानं ध्यानय् परियेसना याना न्ह्याग्गुं सिइका कया बिज्याइ जूसा वसपोल सर्वज्ञ मखुतनि ।" महाराज ! सच्छिगु गाडी बच्छि चूल, न्हेगू, अर्म्मण व निगू तम्वा जायेक दुगु वाय् वा गोग: दु धयागु खँ छगू क्षणया इलय् ध्यान च्वना थुकी थुलि लाख वा दु धका सुनानं धाये फुला ?

२१. अन थुपिं न्हेता प्रकारया चित्त दु । महाराज ! गुपिनि चित्त राग युक्त, द्वेष युक्त, मोह युक्त, क्लेश युक्त, अभावित काय, अभावित शील, अभावित चित्त व अभावित प्रज्ञा जुइ, इमिगु चित्त क्यातुइ, कोरा व मन्द जुइ ।" "छुया कारणय् ?" "चित्त अभावित जूगुलिं ।" "महाराज ! गथे आपालं आपा ल्वाकबुक: जुइक ख्वातुक कचामचा उखेथुंखे फैले जुया च्वंगु पँमांयात त्वाथला क्राडीं पिकायेत त:सकं थाकुइ हानं पिकाये फ:सा नं बुलुंबुलुं जक फइ । व छाय्ले ?" "कचामचात छगुलिं मेगुली त:क्यना च्वंगुया कारणं ।" "महाराज ! थथे हे गुपिनि शरीर राग युक्त, द्वेष युक्त,

मोह युक्त, अभावित काय, अभावित शील, अभावित चित्त, अभावित प्रज्ञा जुइ, इमिगु चित्त क्यातुइ कोरा व मन्द जुइ।" "व छाय्‌ले?" "क्लेशय्‌ स्वतुमतु स्वया च्वंगुलि। थ्व न्हेगू प्रकारया चित्त मध्ये दकले ह्लापांगु खः।"

"हानं निगूगु प्रकारया चित्त थ्व ह्लापांगु चित्त स्वया पा:गु (फरक) जुइ। महाराज! गुंपि स्रोतापन्न जुइ धुंकल, मखुगु लँय्‌ वुइ मखुत, धाथेंगु सिद्धान्तयात सिइका काये धुंकल तथा शास्ताया शासन (बुद्धया धर्म) यात थुइके धुंकल इमिगु चित्त स्वंगू थासय्‌ हलुका व याकनं जुइ। अथेसा नं च्वय्‌या खँय्‌ (आर्य भूमिस) क्यातुइ, कोरा व मन्द जुइतिनी।" "छुया कारणय्‌?" "उगु स्वंगू विषयय्‌ चित्त शुद्ध जूगु तथा बाकी क्लेश ल्यना च्वंगुलि।" "महाराज! गथे गनं पँक्वा:या क्वा:लय्‌ स्वगथः तक ध्यना मदयेका त:गु परन्तु च्वय्‌या कचामचा आपसे ल्वाकबुकः जुइक स्वया च्वंगु थुल धासा उकी मध्ये स्वगथः तक साला काये अपुइ तर वयां च्वय्‌ पनां रोके जुइ। छुया कारणय्‌?" छाय्‌धा:सा च्वय्‌या काटे याना सफा याये धुंकल तथा च्वय्‌ ख्वातुक कचा दया च्वंगुलि। महाराज! थुकथं गुंपि स्रोतापन्न जुइ धुंकल ··· ··· वयागु चित्त स्वंगू थासय्‌ हलुकासाथं उत्पन्न जूसां वयां च्वय्‌या खँय्‌ क्यातुइ, कोरा व मन्द जुइ। व छुया कारणय्‌? उगु स्वंगू भ्रम मदया बने धुंका बाकी क्लेश ल्यना च्वंगुलि। थ्व निगूगु प्रकारया चित्त खः।

स्वंगूगु प्रकारया चित्त थ्व निगूगु प्रकारया चित्त स्वया पा:गु जुइ। महाराज! गुंपि सकृदागामी जुइ धुंकल, गुंपिके राग, द्वेष व मोह नां जक ल्यं दइतिनी। इमिगु चित्त न्यागू थासय्‌ याउंक उत्पन्न जुइ मेगु च्वय्‌या खँय्‌ क्यातुइ तथा मन्द जुइ। छाय्‌ धा:सा उगु न्यागू थासय्‌ चित्त परिशुद्ध जुइ धुंकूगु तर च्वय्‌या क्लेश ल्यना

च्वंगुलि । महाराज ! गथे गनं पँक्वा: वा न्यागथ: तक ध्यना छ्वये धुंकूगु तर च्वय्या कचामचात थ:वं थ:वय् तत:मत: क्यना च्वन धा:सा उकी मध्ये (पँ) ध्येना न्यागथ: तक याउँक अपुक साला काये फइ तर च्वय् वनां तत:क्यना च्वनी । व छुया कारणय् ?" क्वय्या ध्येना मदयेका सफा जूसां नं च्वय् खवातुक ल्यनां च्वंगुया कारणं । महाराज ! थथे हे गुपिं सकृदागामी जुइ धुंकल इमिगु चित्त न्यागू स्थानय् चित्त परिशुद्ध जूसा मेगु च्वय्या क्लेश मुक्त मयागुलिं याना क्यातुइ व मन्द जुइ । थ्व स्वंगूगु प्रकारया चित्त ख: ।

प्यगूगु प्रकारया चित्त थ्व स्वंगूगु प्रकारया चित्त स्वया पा:गु जुइ । महाराज ! गुपिं अनागामी जुइ धुंकल तथा गुपिनि क्वय्या न्यागू संयोजन त्वादले धुंकल इमिगु चित्त झिगू (१०) था:सय् याउंक उत्पन्न जुइ तर च्वय्या भूमिइ क्यातुइ व मन्द जुइ । व छुया कारणय् ?" उगु झिथाय् चित्तया परिशुद्ध जूगु तथा ल्यंगु क्लेशय् (चित्तया खिति) ल्यना च्वंगुलि । महाराज ! गथे गनं पँया झिगथ: तक ध्यना तल ··· । महाराज ! थथे हे गुपिं अनागामी जुइ धुंकल इमिगु चित्त झिथासय् याउंक उत्पन्न जुइ परन्तु च्वय्या भूमिइ क्यातुइ तथा मन्द जुइ । व छुया कारणय् ?" "झिगू थासय् चित्तया परिशुद्ध जूसां छुं क्लेश ल्यना च्वंगुलि । थ्व प्यंगूगु प्रकारया चित्त ख: ।

न्यागूगु प्रकारया चित्त थ्व प्यंगूगु प्रकारया चित्त स्वया पा:गु जुइ । महाराज ! गुपिं अर्हत् जुइ धुंकल गुपिनि आस्रव क्षीण जुइ धुंकल, गुपिनि सकतां खिति यचुक मदये धुंकल, गुपिनि क्लेश नाश जुइ धुंकल, गुपिनि ब्रह्मचर्य वास पूरा जुइ धुंकल, गुपिनि गुलि नं याये मा:गु ज्या ख: व फुक्क (याये मा:गु) मदये धुंकल, गुपिनि

सकतां भार दिके धुंकल, गुपि धार्थेंगु ज्ञानय् तक थ्यने धुंकल, गुपिनि भव वन्धनं मुक्त जुइ धुंकल तथा गुपिनि चित्त पूर्णतः शुद्ध जुइ धुंकल, गुपिनि चित्त सुं नं श्रावकया याये माःगु सिइके माःगु सकतां खँय् याउँक उत्पन्न जुइ धुंकल, अथेन इमिगु चित्त प्रत्येक-बुद्धया भूमी भारी व मन्द जुइतिनी। व छुया कारणय् ?" "छाय् धाःसा श्रावकपिनि खँय् इमिगु चित्त शुद्ध जुइ धुंकूसां प्रत्येक-बुद्धया खँय् शुद्ध मजूगुलि। महाराज! गथे गनं पँया क्वः बिलकुल स्वाः ह्लाना मदयेका छ्वयेवं उकी चवंगु न्ह्यागगुं नं अःपुक साला कायेफु, अथे हे। व छुया कारणय् ?" छाय्धाःसा पँया क्वःलय् बांलाक मदयेका छ्वये धुंकूगुलि। महाराज! थथे हे गुपि अर्हत् जुइ धुंकल··· इमिगु चित्त गनं नं श्रावकपिसं याये माःगु सिइके माःगु सकतां खँय् याउँक उत्पन्न जुइ धुंकूसां प्रत्येक-बुद्धया भूमी क्यातुइ तथा मन्द जुइ। थ्व न्यागूगु प्रकारया चित्त खः।

खुगूगु प्रकारया चित्त थ्व न्यागूगु प्रकारया चित्त स्वया पाःगु जुइ। महाराज! गुपि ··· प्रत्येक-बुद्ध जुइ धुंकल, गुपि थः मालिक थः खः, गुह्मसित सुं आचार्यया आवश्यकता मन्त, गुपि गैंडाम्येया न्येकूथें[1] याकचा च्वनिपि खः, तथा गुह्म थःगु जीवनय् परिशुद्ध तथा निर्मल जुइ धुंकल इमिगु चित्त थःगु विषयय् याउंक उत्पन्न जूसां सर्वज्ञ बुद्धया भूमी क्यातुइ तथा मन्द जुइ। व छुया कारणय् ?" "छाय्धाःसा यद्यपि इपि थःथःगु बारे परिशुद्ध व निर्मल जूसां सर्वज्ञ बुद्धया भूमी विशाल जूगुलि। महाराज! गथे सुं मनू थः च्वना थासय् न्ह्याना च्वंगु छुं खुसिचाय् चां ह्लि गुबले माल उवले मग्यासे खुसि छ्विना पार जुया वनी परन्तु तःसकं गम्भीर, विशाल, अथाह व अपारगु महासमुद्र खना ग्याइ तथा पार

१. स्वयादिसँ – खग्गविसाणसुत्त, सुत्त. नि., खु. नि. I. पृ. २७४।

बारे जुया बनेगु सहास दइ मखु । व छुया कारणय् ?" "छाय्धाःसा ईपिं थःगु खुसिचा लिसे परिचित जुइ परन्तु महासमुद्र तःसकं विशाल जूगुलि । गुपिं प्रत्येक बुद्ध जुइ धुंकल, गुपिं थः मालिक थ: ख:, गुह्मसित सुं आचार्यया आवश्यकता मंत, गुपिं गैंडाया न्येकूथें याकचा च्वनिपिं खः, तथा गुपिं थःगु जीवनय् परिशुद्ध तथा निर्मल जुइ धुंकल, इमिगु चित्त थःगु विषयय् याउंक उत्पन्न जुइ । व छुया कारणय् ? यद्यपि ईपिं थःथःगु बारे परिशुद्ध व निर्मल जूसां सर्वज्ञ बुद्धया भूमि विशाल जूगुलि । थ्व खुगूगु प्रकारया चित्त खः ।

न्हेगूगु प्रकारया चित्त थ्व खुगूगु प्रकारया चित्त स्वया पाःगु जुइ । महाराज ! गुपिं सम्यक् सम्बुद्ध जुया बिज्याये धुंकल सर्वज्ञ, दशबल[1] धारण याना बिज्याइपिं, प्यंगू प्रकारया वैशारद्यं युक्तपिं फिच्यागू बुद्ध धर्मं युक्तपिं खः, गुपिंसं इन्द्रिययात पूरा पूरा ब्याका बिज्याये धुंकल, गुपिनि चित्त फुक्क थासय् याउंक हलुका साथ उत्पन्न जुइ । व छुया कारणय् ? छाय्धाःसा वसपोलपिं सकतां किसिमं शुद्ध जुया बिज्याये धुंकल । महाराज ! गथे बांलाक च्वला तःगु निर्मलगु, गथः मद्दुगु न्वःगु धार दुगु तप्यंगु व निर्दोष वाण छगू शक्तिशाली धनुषय्... तइ । अले वयात सुं छह्म बलवानह्म मनुखं सालुसे च्वंगु रेशमया कापः व मलमल अथवा सालुगु ऊनी कापतय् कयेकल धाःसा वयागु मती छुं प्रकारयागु बाधा दइला ?" "दइमखु, भन्ते ! व छुया कारणय् ?" "छाय्धाःसा कापः तःसकं सालु व नायू हानं वाण तःसकं वेगं वःगु खः उकिसनं कयेकूह्म तःसकं बःलाह्म खः ।" महाराज ! थथे हे बुद्ध जुया बिज्यापिनि ··· ··· चित्त सकतां विषयय् याउंक उत्पन्न जुइ धुंकल । व छुया कारणय् ?" "छाय् धाःसा फुक्क थासय् (सकतां प्रकार) परिशुद्ध जुया विज्याये धुंकूगुलि । थ्व न्हेगूगु

---

१. स्वया दिसं पृ. ११ ।

प्रकारया चित्त खः ।

२२. महाराज ! थन थ्व न्हेगूगु चित्त सम्यक्–सम्बुद्धपिनिगु खः । उगु खुगू चित्त स्वया सकतां खँय् श्रेष्ठ व असंख्य गुणं परिशुद्ध व याउँ जुइ । महाराज ! थःगु चित्त तःसकं शुद्ध व याउँ जूगुलिं हे भगवानं यमक प्रातिहार्य क्यना बिज्याये फुगु खः । थुकी नं कीसं वसपोलया चित्तया शुद्धता व हलकापनयात सिइका काये फु । उगु प्रातिहार्य मेगु कारणं क्यने फइ मखु । उगु प्रातिहार्य नं भगवानया चित्त लिसे तुलना यायेवं आपालं कम जक खने दइ । अथेसानं भगवानया सर्वज्ञता आवर्जन-प्रतिबद्ध[1] खः । भगवानया सर्वज्ञ ज्ञान वसपोलया गुगु खँ सिइका बिज्याये माःल धाःसा उगु आवर्जन-प्रतिबद्ध द्वारा सिइका बिज्याइ ।

'महाराज ! गथे छह्म मनूया छुं वस्तुयात थःगु छपा ल्हातं मेगु ल्हातय् तयेथें अथवा म्हुतु चायेकेवं खँ ल्हायेथें अथवा म्हुतुइ लाःगु नसा घुतुकेथें अथवा मिखा चायेकेगु अथवा बन्द यायेगुथें अथवा कय्कुंकातःगु ल्हा चकंकेथें, चकंका तःगु ल्हाः कय्कुंकेथें हे अथवा वया स्वया नं याकनं हे अपुक भगवानं सर्वज्ञ ज्ञानं आवर्जन याना गुगु खँयात सिइका बिज्याये माःल उगुयात तुरुन्त सिइका बिज्याये फु । यद्यपि बुद्ध आवर्जन यायेवं सिइका बिज्याइ, अथे धका वसपोल असर्वज्ञ जुइ मखु ।

२३ "भन्ते नागसेन ! आवर्जन नं माले माः ।" महाराज ! गथे छह्म सम्पत्तिशाली धनी पुरुष दु । लुँ वह तथा बहुमूल्य रत्नं वयागु धुकू जाः । वयागु धुकुती घः, क्वँ, कसि व मेमेगु अनेक प्रकारया थलबलय् सकतां प्रकारया जाकि, छ्वःः, हामो, मू, माय्, च्यः, चिकं, नौनी (मखवन) दुरु, धौ, कस्ति, साखः, चाकू आदि

---

1. न्ह्याग्गुं सिइका काये मालि वले सिइके फुगु ।

सकतां वस्तु जा:गु जुल धा:सा अबले सुं छह्म यात्री पाहुना सत्कार याये योग्यह्म, अतिथि सत्कार दइगु आशां वयागु छें वल धा:सा उगु समयय् छेंय् भोजन फुगुलि याना उह्म यात्रीया निंति जा थइगु विचारं धुकुती वना कसी च्वंगु जाकि कया हया जा थुइ मा:ल धा:सा (थथे) भोजन प्रबन्ध मजुइवं हे व फोगिं जुइला ? "जुइ मखु भन्ते ! चक्रवर्ती जुजुया छें हे अकालय् भोजन फुइ धासेंलि मेपिं गृहस्थपिनिगु छेंया छु खँ ?" महाराज ! थथे हे ख: तथागतं आवर्जन-प्रतिबद्ध द्वारा सर्वज्ञ ज्ञानं आवर्जन याना गुगु खँयात वसपोलं सिइका बिज्याये मा:ल उगु खँ सिइका बिज्याइ।

महाराज ! गथे कचामचा दुगु फलफूल ज्वाँय् ज्वाँय् स:गु त:मागु छमा सिमा दु। सिमा क्वय् छग: हे फलफूल कुतुं मव: धा:सा छु व फलफूल मदुगु सिमा जुइला ? "जुइ मखु भन्ते ! उगु फलफूल जा छको मखु छको कुतुं हे वइतिनी। अबले सुना:नं प्राप्त याइतिनी।" महाराज ! थथे हे ख: तथागतं आवर्जन प्रतिबद्ध द्वारा सर्वज्ञ ज्ञानं आवर्जन याना गुगु खँ वसपोलं सिइका बिज्याये मा:ल उगु खँयात सिइका बिज्याइ।"

"भन्ते नागसेन ! आवर्जनं आवर्जन याना बुद्धं गुगु खँ सिइका बिज्याये मा:गु ख: व सिइका बिज्याइगु ला ?" ख: महाराज ! भगवानं आवर्जनं आवर्जन याना हे सिइका बिज्याइ।

महाराज ! गथे चक्रवर्ती जुजुं गुबले चक्ररत्नयात लुमंकी उबले चक्ररत्न लुइके फु। महाराज ! अथे हे तथागतं छु खँ यात सिइका बिज्याये माल धा:सा आवर्जनं आवर्जन याना सिइका बिज्याइ।

"भन्ते नागसेन ! बुद्ध सर्वज्ञ ख: धका छपिंसं पक्कागु कारण बिया बिज्यात। जिं बुद्ध यथार्थय् सर्वज्ञ ख: धका स्वीकार याना।"

३. देवदत्त प्रव्रज्याया विषयय् प्रश्न

२४. "भन्ते नागसेन ! देवदत्तयात सुनां प्रव्रजित या:गु ?" महाराज ! खुह्म क्षत्रिय पुत्रपिं (१) भद्दिय (२) अनुरुद्ध (३) आनन्द (४) भृगु (५) किम्विल (६) देवदत्त तथा उपालि नौ नापं न्हेह्म बुद्धया बुद्धत्व प्राप्त जुइ धुंका थ:गु हे उमङ्गं कुल तोता भगवान बुद्धया ल्यू ल्यू व:पिं ख: । भगवानं इमित प्रव्रजित याना बिज्यागु ख: ।[१]" "भन्ते ! देवदत्तं प्रव्रजित जुया संघभेद या:गु मखुला ?" "ख: महाराज ! देनदत्तं प्रव्रजित जुया संघभेद या:गु ख: । गृहस्थीं संघभेद मया: न भिक्षुणीनं यात न सिक्षणमानां न श्रामणेरं न श्रामणेरीं संघभेद यात । समान संवास याह्म तथा समान सिमाय् च्वंह्म सुं प्रकृतात्म भिक्षुं हे संघभेद यात ।" "भन्ते ! संघभेद याइह्मसित छु कर्म जुइ ?" "महाराज ! वयागु कर्म कल्पभर च्वनिगु जुइ ।"

'भन्ते नागसेन ! छु भगवानं ह्नापा हे देवदत्त प्रव्रजित जूसां संघभेद याना उगु कर्मया फलं कल्पभर नरकय् च्वने माली धका मस्यूला ?" "स्यू महाराज ! तथागतं स्यू ।" "भन्ते नागसेन ! यदि बुद्धं ह्नापां हे देवदत्त प्रव्रजित जूसां संघभेद याना उगु कर्मया फलं कल्पभर नरकय् च्वने माली धका स्यूसा बुद्ध महाकारुणिक, अनुकम्पक, हितैषी सकल प्राणीपिनि अहित मदयेका हित याना बिज्याइह्म धका धा:गु वचन असत्य जुलनि । यदि वसपोलं थ्व सि हे मसिइया देवदत्तयात प्रव्रजित याना बिज्यागु ख:सा वसपोल सर्वज्ञ मखुत । थुगु नं दुविधां युक्तगु प्रश्न ख: । थुगु स्वतुमतु स्वया च्वंगु प्रश्नया उत्तर परवादयात खण्डन यायेत छलपोलथें जा:ह्म बुद्धिमानह्म भिक्षु लिपा दइ मखुगुलि थन यथाशक्ति छलपोलं थ:गु बलं क्यना

१. नलकपान – सुत्त, म. नि. ।

समाधान याना बिज्याहुँ ।"

२५. महाराज ! भगवान कारुणिक खः, सर्वज्ञ नं खः । करुणा तया हे वसपोलं सर्वज्ञ ज्ञानं देवदत्तया छु गति जुइ धयागु खँ सिइका बिज्यात– थःगु कर्म मुनां छथासं लाःगु कारणं देवदत्त आपालं द्वलंद्वः कोटां कोटी कल्प तकनं छगू नरकं मेगु नरकय् कुतुंवना च्वने माःगु खंका बिज्यात । देवदत्त बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुल धाःसा अल्प जूसां पुण्य कमाये याइ, थुकिं याना नरकय् च्वने माःगु वयागु अवधि ह्म जुइ धका करुणा तया सर्वज्ञ-ज्ञानं खंका भगवानं देवदत्तयात प्रव्रजित याना बिज्यागु खः । हानं यदि देवदत्त अप्रव्रजित जुल धाःसा थुह्म मोघ पुरुषं कल्प तक नरकय् च्वना कन हे अकुशल कर्म मुंकी धका करुणा तया वयात प्रव्रजित याना बिज्यागु खः ।

भन्ते नागसेन ! अथे जूसा बुद्ध न्हापां घाःयाना लिपा वासः पाना बिज्याइह्म जुल । न्हापां पहाडं कुतुका लिपा बचे यायेत ल्हाः चकंकीह्म जुल । न्हापां स्याना लिपा म्वाका बिज्याइह्म जुल । न्हापां दुःख बिया लिपा सुख बिइह्म जुल । महाराज ! सत्वपिनि हित यायेया निंतिं तथागतं इमित घाः याना बिज्याइ, कुतुकां छ्वया बिज्याइ । महाराज ! गथे मां बौपिसं मस्तयेगु भलाइया बिचा याना हे इमित चिइ, दाइ, घ्वाना छ्वइ । अथे हे तथागतं मनूतयेत पुण्य वृद्धि याकेत सकतां याना बिज्याइ गुगु याना जिल सत्वपिनि गुण धर्म अभिवृद्धि जुइ उगु उगु कथं सकल सत्वपिनि हित याना बिज्याइ । महाराज ! यदि देवदत्त प्रव्रजित मजूसे गृहस्थ जूगु जूसा कन अपो पाप याइगु जुइ गुकिं याना आपालं द्वलंद्वः तथा कोटां कोटी दँ तक छगू नरकं मेगु नरकय् कुतुंवनं आपालं दुःख भोग याइह्म जुइ । भगवानं थ्व हे खँ सिइका जिगु शासनय् प्रव्रजित जुल धाःसा देवदत्तया दुःख

अल्प जक जुइ ख्यातुगु दु:खयात याउँकी धका करुणा तथा वयात प्रव्रजित याना बिज्याग खः ।

महाराज ! गथे धन, यश, पद तथा ज्ञातिबलं त:धंह्म मनूखं थ:गु प्रभावं जुजुयात विश्वास याका थ:लाह्म अथवा पासायात आपालं त:धंगु दण्डयात नं ह्म याना बिइगु ख: । महाराज ! थथे हे भगवानं आपालं कोटां कोटी सहस्र दँ तक दु:ख भोग याये मा:ह्म देवदत्तयात प्रव्रजित याना बिज्याना शील, समाधि व प्रज्ञा तथा विमुक्ति बलयागु समर्थं वयागु आपालं त:धंगु दु:खया अवधियात ह्म याना बिज्यात ।

"महाराज ! गथे छह्म चतुरह्म वैद्यं थ:गु शक्तिशाली वासलं सुं त:सकं मफूह्म विरामीयात (ल्वय्) क्वह्लंका बिइ । अथे हे महाराज ! भगवानं उचित खँ सिइका देवदत्तयात प्रव्रजित याना वसपोलया करुणा बलं धर्म रूपी ब:लागु वास: बिया वयागु आपालं ताहा:गु दु:खया अवधि ह्म याना बिज्यात । महाराज ! देवदत्तया उगु त:सकं त:धंगु दु:ख पुचयात ह्म यानां छु भगवानं छुं द्वोंका बिज्यात ला ?" "बिमज्या भन्ते ! छुं नं मया:, भ्या: भतिचा नं द्वोंका बिमज्या ।" "महाराज ! अथेसा भगवानं छाय् देवदत्तयात प्रव्रजित यात धयागु खँ छलपोलं हे सिइका बिज्याहुँ ।

२६. महाराज ! भगवानं देवदत्तयात छाय् प्रव्रजित याना बिज्यात धयागु मेगु नं कारण न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे राजकर्मचारीपिसं खुँतयेत ज्वना जुजु याथाय् यंकी, अले धाइ- देव ! थ्व खुं ख:, थ्वयात छलपोलं छु दण्ड बिइमाल बिया बिज्याहुँ । जुजुं धाइ- थ्वयात देशं पिनें वध्यभूमी यंका छ्यों ध्यना ब्यू । 'हवस देव !' धका जुजुया आज्ञा न्यना राजकर्मचारीपिसं वयात वध्यभूमि पाखे यंकी । उबले जुजु पाखें आपालं नां, धन व भोग दुह्म सुं छह्म

पुरुषं वयात खंका वया प्रति दया तया मनूतयेत धाइ– "छिकपिं पलख च्वना दिसँ। थ्वयागु छयों त्वाःह्लानां थ्विकपित छु दइ? थ्वयात प्राण दान ब्यु। केवल थ्वयागु ह्ला व तुति जक त्वाःह्लाना तोता ब्यु। थुगु वारे जि जुजुयात धया बिइ।" उह्म मनुखं धाःगु खँ मनूतयेसं माने याइ, अले वं धाथें हे याइ। महाराज! छलपोलं धया बिज्याहुँ– उह्म पुरुषं खुँया भलाइ याःह्म जू कि मजू?"

"भन्ते! जव वं जीवन–दान बिल धाःसा वं छु मयात?"

"महाराज! उह्म मनूया ह्ला व तुति त्वाःह्लागुलिं याना वयात गुगु दुःख जुल उकिया वेदनां वयात पाप मलाइला?" "भन्ते! उह्म खुँ वःह्मं यानां हे दुःख जूगु खः। उह्म मनुख ज्यान बचे याना बिल वया छुं द्वों मदु।" महाराज! अथे हे भगवानं जिगु शासनय् प्रव्रजित जूसा देवदत्तया दुःख ह्म जुइ धका करुणा तया वयात प्रव्रजित याना बिज्यात। महाराज! उकिं हे देवदत्तया दुःख भचा थक जुल, मरणकालय् वं थथे प्रार्थना यात–

'इमेहि अट्ठीहि तमग्गपुग्गलं, देवातिदेवं नरदम्मसारथिं।
समन्तचक्खुं सतपुञ्ञलक्खणं, पाणेहि बुद्धं सरणं उपेमी' ति॥

थ्व हे च्याह्म उत्तम पुद्‌गलपिं मध्ये श्रेष्ठह्म, देवतापिं स्वया नं देवह्म, देव व मनुष्यपिन्त दमन याना बिज्याकह्म, समन्तचक्खु[१] सच्छिगु शुभ लक्षण युक्तह्म बुद्धया शरणय् जि थःगु प्राण दतले शरण वने।

थुकथं देवदत्त बुद्धया शरण वन। महाराज! छगू कल्पया खुब्ब भाग थलेबले दकले ह्लापांगुया सिघइथें च्वंगु इलय् देवदत्तं संघभेद यात। थ्व हे कारणं बाकी न्यागू भाग जक नरकय् च्वनां च्वनी। लिपा अनं छुटे जुया अट्ठिस्सर धयाह्म प्रत्येक-बुद्ध जुइ। महाराज!

---

१. सर्वज्ञता ज्ञान दुह्म, फुक्कं खंह्म।

धया बिज्याहुँ– भगवानं देवदत्तया उपकार याना बिज्याह्म जुल कि मजू ?" "भन्ते नागसेन ! भगवानं देवदत्तया निर्ति सकतां याना बिज्याह्म जुल । वसपोलं वयात प्रत्येक–बुद्धया पद तक नं थ्यंका बिज्यात ।" "महाराज ! संघभेद यानाया पाप देवदत्त नरकय् कुतुं वना दुःख भोग याना च्वने मागु भगवानं याना ला ?" "मखु भन्ते ! थःह्मं यानां हे देवदत्त कल्पभर तक नरकय् दुःख भोग याये माल । भगवानं ला कन वयागु दुःखया अवधियात ह्म याना बिज्यात । वसपोलं छुं प्रकारं नं द्वंका बिमज्या ।" "महाराज ! थुकथं भगवानं छाय् देवदत्तयात प्रव्रजित याना बिज्यात धयागु खँ थ्वलपोलं हे सिइका बिज्याहुँ ।"

२७. महाराज ! भगवानं देवदत्तयात छाय् प्रव्रजित याना बिज्यात धयागुया मेगु नं कारण न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे सुं मनूयाके ह्लि व हिं जाःगु कै दया च्वनी । वयागु ला छ्वगिगना नवया स्याना विस्तार विस्तारं वयागु अवस्था स्यना वनी । भवले सुं योग्यह्म वैद्य वया वयागु घालय् छाःगु, दिइगु, तःसकं हिइसे च्वंगु वासः पाना बिइ । वयागु कै पाके जुया वइ । हानं वैद्यं चुपिं धाः याना कै तच्छयाना चि हा याना बिइ, हिइका बिइ । छुं गुगुं वासः पाना बिइ । रोग लाया वनी । महाराज ! छु उह्म वैद्यं उह्म मनूयात अहित यायेगु विचारं वासः पाना बिइगुला, चिरे याना बिइगुला हिइका बिइगुला, चि हा याना बिइगुला ?" "मखु भन्ते ! वरू वयात याउँक लायेका बिइगु विचारं उह्म वैद्यं उगु ज्या याइगु खः । चिकित्सा यायेबले उह्म मनूयात दुःख वेदना जुइगुया निर्ति छु वैद्यं छुं द्वंकी ला ?" "भन्ते ! वैद्यं ला उह्म मनूयात याउँक लायेका बिइगु विचारं सकतां चिकित्सा याइगु खः । थुकिया निर्ति गुकथं द्वंकी धायेगु ? वं ला तःधंगु पुण्यया ज्या याना बिइगु खः ।

महाराज ! अथे हे, भगवानं आपालं करुणा तया देवदत्तया दु:ख ह्म याना बिइत वयात प्रव्रजित याना बिज्यागु ख: ।

२८ महाराज ! ह्मनं मेगू नं कारण न्यना बिज्याहुँ ...... महाराज ! सु मनू छह्मसित कँथं कइ। वया सु छह्म हित-चिन्तकं वयात याउँकेगु विचारं कँया ज:ख: म्हुया हि बा: बा: वयेक चिम्तां (गुसंलि। अथवा चुंपया चोकां लिकया बिइ। महाराज ! छु उह्म मनू वयात अहित या:ह्म जुल ला ?" "मजू भन्ते ! व ला वयागु हित या:ह्म जुल। यदि वं चिम्तां कँ लिमकागु जूसा व मनू सिइ नं य: अथवा सिइगु बराबर दु:ख सहयायेत नं तयार जूह्म ख: ।" "महाराज ! अथे हे तुं भगवानं आपालं करुणा तया देवदत्तयात दु:खं मुक्त यायेया निंतिं हे प्रव्रजित याना बिज्यागु ख: । यदि वयात प्रव्रजित याना बिमज्यागु जूसा देवदत्त आपालं द्वलंद्व: व कोटां कोटी दँ तक छगू नरकं मेगु नरकय् कुतुं वंका च्वने मालिह्म ख: ।

भन्ते नागसेन ! भगवानं न्ह्याना च्वंगु धारय् चुइक यह्म देवदत्तयात पार याना मभिंगु लँय् लाना च्वंह्म देवदत्तयात भिंगु लँ क्यना बिज्यात । पहाडं कुतुं वंह्म देवदत्तयात पना सहारा बिया बिज्यात । गालय् कुतुं वंह्म देवदत्तयात गालं थकया बिज्यात । भन्ते नागसेन ! छलपोलथें बुद्धिमानह्म तोता मेंपि सुनानं थ्व खँयात थुगु हेतुयात थुगु कारण (प्रमाण) यात क्यना बिइ फइ मखु ।

४. भुखाय् ब्वइगुया विषयय् प्रश्न

२९. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

"भिक्षुपिं ! त:सकं भुखाय् ब्वइगुया च्यागू हेतू, च्यागू प्रत्यय दु[१]। थ्व न्ह्याथाय् नं लागू जुइगु खँ ख: । गनं नं अजागु थाय् दइ मखु गन थ्व खँ असत्य जुइ । थुकी छुं नं टीका टीप्पणी यायेगु थाय् मदु । गनं त:सकं भुखाय् ब्वइगुया थ्व च्यागू कारण व प्रत्यय तोता मेगु गुंगूगु हेतु दये फइ मखु । भन्ते ! यदि गुंगू नं कारण दुगु जूसा भगवानं अवश्य आज्ञा जुया बिज्याये मा:गु ख: । भन्ते नागसेन ! जिं स्वयेवले ··· गुंगूगु कारणं नं दु- वेस्सन्तर जुजुया[२] महादान ब्यूवले पृथ्वी न्हेक तक संगु ख: । भन्ते नागसेन ! यदि त:सकं भुखाय् ब्वइगुया च्यागू हे जक कारण दुगु सा वेस्सन्तर जुजुया महादान ब्यूवले पृथ्वी न्हेक तक भुखाय् ब्वल धा:गु असत्य जुल । यदि वेस्सन्तर जुजुं महादान ब्यूवले पृथ्वी न्हेक तक भुखाय् ब्वल धयागु खँ सत्य ख:सा गुगु त:सकं भुखाय् ब्वइगु च्यागू हे जक कारण दुगु धयागु खँ असत्य जुल । थ्व नं सूक्ष्मगु स्वतुमतु स्वगु गम्भीरगु तथा समाधान याये थाकूगु दुविधा युक्त प्रश्न छलपोलया न्ह्योने तयागु जुल । छलपोलथें बुद्धिमान् व्यक्ति वाहेक मेपिं सुं बुद्धि दुपिंसं थ्व दुविधायात तछ्याये फइ मखु ।"

३० महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु- "भिक्षुपिं ! त:सकं भुखाय् ब्वइगुया च्यागू हेतु, च्यागू प्रत्यय दु ।" थ्व ठीक ख: । वेस्सन्तर जुजुं महादान ब्यूवले पृथ्वी न्हेक तक भुखाय् ब्वल धयागु साधारण नियमया अनुकूल जूगु मखु । थ्व अपवाद ख: । उकिं च्यागू कारणय् उकिया ल्या: खाना मत:गु ख: । महाराज !

---

१. स्वया दिसँ- महापरिनिब्बाणसुत्त दी. नि. II पृ. ८४, अंगुत्तर नि. III. पृ. ४०० ।

२. स्वया दिसँ- वेस्सन्तर जातक नं ५४७ ।

गथे मनूतयेसं साधारण रूपं स्वता प्रकारया वर्षा दु धका धाइ– (१) वर्षातं वर्षा, (२) चिकुला (हेमन्त ऋतु) या वर्षा (३) पावुसिक (आषाढ श्रावण महीनाया) वर्षा। यदि थ्व वाहेक मेबले वा वसां मनूतयेसं वा वइगु यात 'अकाल वर्षा' धका धाइ। महाराज! थथे हे वेस्सन्तर जुजुं महादान ब्यूवले पृथ्वी न्हेक तक भुखाय् ब्वल धयागु साधारण नियमया दुने मखु, गबलें गुबलें जुइगु कथं ख:। उकिं च्यागू कारणय् उकियात ल्या: तया मत:गु ख:।"

"महाराज! गथे हिमालय पर्वतं व:गु न्यास: खुसी मध्ये झिगू खुसीया जक ल्या: खाइ। गथे कि– (१) गङ्गा, (२) यमुना, (३) अचिरवती, (४) सरभू, (५) मही, (६) सिन्धु, (७) सरस्वती, (८) वेत्रवती, (९) वीतंसा (व्यास) व (१०) चन्द्रभागा। मेमेगु खुसीया ल्या: थुकी मजा:, व छु कारणय्? इपिं चिचिधं चिचिजा जूगुलिं। महाराज! अथे हे वेस्सन्तर जुजुं महादान ब्यूवले पृथ्वी न्हेक तक भुखाय् ब्वल धयागु साधारण नियमया दुने मख, गुबलें गुबलें जुइगु कथं जूगु ख:, उकिं च्यागू कारणय् उकियात ल्या: खयाना मत:गु ख:।

३१. महाराज! गथे जुजुया दरवारय् सच्छि, निस:, स्वस: अमात्यत (मन्त्रीत) दइ तर इपिं मध्ये केवल खुह्मसियागु जक ल्या: दइ। गथे (१) सेनापति, (२) पुरोहित[१], (३) प्रधान न्यायकर्ता, (४) प्रधान कोषाध्यक्ष, (५) राजछत्र ज्वनीह्म (छत्र धारक) व (६) अंग रक्षक। थुपिं खुह्मसित जक अमात्य गणय् ल्या: दइ व छु कारणय्? थुपिं हे राजगुणं युक्त जूगुलिं ख:, मेमेपिनिगु ल्या: दइ मखु। मेपिं अमात्यपिं जक ख:। महाराज! थथे हे वेस्सन्तर जुजुं

---

१. प्रधान मन्त्री, हि. मि.।

महादान ब्यूवले न्हेक तक भुखाय् ब्वल धयागु साधारण नियमया दुने मखु, गुबलें गुबलें जुइगु कथं जूगु ख: । उकिं च्यागू कारणय् उकियात ल्या: खाना मत:गु ख: ।

३२. महाराज ! छलपोलं छु बुद्धधर्मय् यानागु अभ्यासया फलयात थ्व हे जन्मय् दृष्टधर्म सुख वेदनीय कर्म प्राप्त या:गु न्यना बिज्यानागु दु ला, गुपिंनिगु ख्याति देवतापिंनिथाय् थ्यंक नं थ्यन ?" "दु भन्ते ! न्यनागु दु ··· न्हेह्म दु ।" "महाराज ! सु सु ?" "भन्ते ! (१) सुमन धयाह्म माली, (२) एकसाटक धयाह्म ब्राह्मण, (३) पूर्ण धयाह्म ज्यामि, (४) मल्लिका धयाह्म रानी, (५) गोपालया मां धयाह्म देवी, (६) सुप्रिया धयाह्म उपासिका अले (७) पूर्णा धयाह्म भ्वातिंनी । थुपिं न्हेह्मसिनं धर्म कर्म यागु फल थ्व हे जन्मय् दृष्टधर्म सुख वेदनीय कर्म प्राप्त या:पिं ख: तथा थुमिगु कीर्ति देवतापिंनिथाय् थ्यंक थ्यं । छु छलपोलं मेपिंनिगु वारे नं न्यना बिज्यानागु दु ला – गुपिं थ्व हे मनुष्यया शरीरं स्वर्ग थ्यंपिं ख: ?" "दु भन्ते ! इमिगु वारे नं न्यनागु दु ।" "महाराज ! इपिं सु सु ?" "(१) गुत्तिल धयाह्म गन्धर्व, (२) साधीन धयाह्म जुजु, (३) जुजु निमि व (४) जुजु मान्धाता । थुपिं प्यह्म मनुष्यया शरीरं स्वर्ग थ्यंपिं ख: । ताकाल तक इमिसं त:सकं थाकूगु भिगु ज्या या:गु ख: ।" "महाराज ! छु छलपोलं थुगु समय अथवा ह्लापा ह्लापा पृथ्वी छक, निक वा स्वक सुनानं दान ब्यूगु इलय् भुखाय् ब्वगु न्यनागु दु ला ?" "मदु भन्ते ! न्यनागु मदु ।" "महाराज ! जि नं उह्म पुण्यात्मा वेस्सन्तर जुजुया वारे तोता मेपिंसं दान बिउगु इलय् भुखाय् ब्वगु धया:गु न्यनागु मदु । यद्यपि जि फुक्क पुराण ब्वनागु दु, सकतां विद्याया अध्ययन यानागु दु, आपालं धर्म न्यनागु दु, आपालं कण्ठ यानागु दु, न्ह्याबलें न्हूगु खँ सयेकेगुलि आपालं मालेगु यानागु दु,

प्रश्न न्यनेगु तथा लिसः बिइगुली तत्परता क्यनागु दु अले आचार्यपिके सयेकेगु इच्छा यानागु दु । तर थथे ··· भुखाय् ब्वगु गुबलें मन्यना । महाराज ! भगवान् काश्यप तथा शाक्यमुनि निह्म बुद्धया समयया दथुइ गुलि नं सलंसः द्वलंद्वः दँ वने धुंकल तर थुलिया दुने जि अजागु मेगु घटना जूगु न्यनागु मदु । महाराज ! भुखाय् ब्वइगु छु साधारण अपूगु ज्या मखु । महाराज ! पुण्यया भारं जाया, शुद्ध धर्मया बोफं कःघाये मफुगुया कारणं महापृथ्वी सनी अले भुखाय् ब्वइ ।

महाराज ! गथे गाडी आपालं भारी थनेवं आसी तथा नेमि तोधुली तथा धूर नं तोधुली । महाराज ! थथे हे पुण्यया भारं जाया ·· भुखाय् ब्वइ ।

महाराज ! गथे आकाशय् वा फय् वेगं वया सुपाँय् फय्या वेग लिसे ल्वाना नं न्याइ तथा तःसकं वा वइगु खः, अथे हे वेस्सन्तर जुजुया प्रताप व पुण्यया भारयात फये मफुगु कारणं पृथ्वी सन तथा भुखाय् ब्वल छाय् धाःसा वेस्सन्तर जुजुया चित्त म राग, द्वेष अथवा मोहं न अभिमान न अविद्या न पाप न वैर न असंतोषं युक्तगु खः बरु दानं पूर्णगु चित्त खः । वसपोलं विचार याना बिज्यागु-"गुपिं मनूतयेत छु छु माल इपिं जिथाय् वा, थःत योयोगु यंका अत्यन्त सन्तुष्ट जु ।" थुकथं वसपोलयागु बुद्धि दानया पाखे हे क्वछुउगु खः । महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया चित्त थ्व झिता खँय् लाना च्वंगु दु– (१) आत्म संयम, (२) आध्यात्मिक शान्ति, (३) क्षान्ति, (४) संवर, (५) यम, (६) नियम, (७) अक्रोध, (८) अहिंसा, (९) सत्य व (१०) शुद्धता । महाराज ! विषय भोगयात वसपोलं तोता बिज्याये धुंकल । वसपोलं भव-तृष्णायात त्याका बिज्याये धुंकल वसपोलया ब्रह्मचर्य व सकतां प्रयत्न च्वय् थाहाँ वयेत खः । महाराज !

वेस्सन्तर जुजु स्वार्थ तोता बिज्याये धुंकल। वसपोल फुक्क सकल सत्वपिन्त रक्षा यायेत जन्म जूह्म खः। वसपोलया चित्त थुकी हे क्वातुक ध्यपूंगु खः – गथे याना जिं सकल सत्वपिन्त सुखी, स्वस्थ, धनी तथा दीर्घजीवी याये फइ। महाराज! वसपोलं लिपाया जन्मय् थुकिं भिंगु फल दयेमा धका दान बिया बिज्यागु मखु। न वसपोलं सुयागु खँ न्यना दान बिया बिज्यागु खः, न आयुया कारणय् खः न वर्णया कारणय्, न सुखया कारणय्, न बलया कारणय्, न यश कीर्तिया कारणय्, न काय्या कारणय्, न म्ह्याय्या कारणय् दान बिया बिज्यागु खः। बरू वसपोलं गुगु सर्वज्ञ ज्ञानया कारणय् प्रेरित जुया थपाय्मछि धंगु अपरिमितगु तथा अद्वितीय दान बिया बिज्यात। सर्वज्ञ ज्ञान प्राप्त याना वसपोलं थ्व गाथा धया बिज्यात–

'नुगः मछि मजुइक
जिं थः काय् जालि,
थः म्ह्याय् कृष्णाजिनी,
पतिव्रताह्म मद्री देवी स्वह्मसितं
बोधिज्ञानया कारणय् शोक मयासे त्याग याना।'

महाराज! वेस्सन्तर जुजु मेपिनि क्रोधयात अक्रोधं, मेपिनिगु मभिंगुयात भिंगु याना, मेपिनिगु नुगः स्याःगुयात दान बिया, असत्य-वादीयात सत्यं तथा फुक्क अकुशलयात कुशलं त्याका बिज्यात।

३३. वेस्सन्तर जुजु धर्म मामां जुया बिज्याह्म खः, धर्म हे वसपोलया परम उद्देश्य खः। गुबले वसपोलं उगु महादान याना बिज्याना च्वंगु खः, उबले वसपोलया दान, शील व वीर्यया प्रभावं महावायु सन। विस्तार विस्तारं उगु महावायु आकुल ब्याकुलं सन। च्वय्, क्वय् तथा फुक्क दिशाय् पृथ्वी सन। ततःसकं तःमागु सीमा सन। आकाशय् ततःग्वारागवारागु सुपाँय् छ्याय् मुन, भयानकगु

वा फय् वल । धूफाः दंक हुँइँ हुँई सः वयेकः तःसकं फय् वल । सारा प्रकृती छगू भीषण कोलाहल जुल । व हे फसं यानां लः नं सन । लः संगु वखतय् न्यांत, काबुलित तथा लखय् च्वंपि जीवितत आकुल व्याकुल जुल । लःया तत धंगु लहरा छगूलिं मेगु लिसे ल्वात । सकलें लखय् च्वंपि प्राणी ग्याका च्वन । समुद्र त सकं गरजे जुल । लहरा उठे जुया समुद्रय् तःसकं उथल पुथल जुल । लः ग्वाराग्वारा थहाँ वल । लः ङखें थुखें ब्वाँय् ब्वाँय् जुल । लः भमरी फन फन चाः हिल । असुर, गरुड, यक्ष सकलें ग्याना थरथर खात – अहो ! थ्व छु ! छु समुद्र फःपुलीगु ला ? तथा ग्याना दुनुगलंनिसें वचे जुइगु थाय् माःवन । लखय् विक्षोभ जूगुलिं याना पृथ्वी नं सन । पहाडया ततःजागु च्वका तथा सुमेरु पर्वत नं सना हल । पृथ्वी सना हगुलिं याना, सर्प, नवःचा, भौचा, धोंचा, भालु, चला तथा खंग पंछित सकलें आकुल ब्याकुल जुइका च्वन । निम्न श्रेणीयापिं यक्षत खवया हल, तर उच्च श्रेणीयापिं यक्ष तःसकं ह्निला हल ।

३४. महाराज ! गथे छगः तःगोगु थलय् लः जायेका भुतुली देछुना बिइ । उकी यक्व जाकी कोफाना बिइ । अले भुतुली च्यागु मिं थलया प्यं क्वाकी अनंलि लः क्वाना दाया वइ । लः दाया वसेंलि जाकी च्वय् थहाँ क्वहाँ जुइ । गुरू गुरू दाइ ··· बुलुबुलु दाइ, दासी वइ ।

महाराज ! थथे हे वेस्सन्तर जुजुं दकलें यःयःगु वस्तुत दान बिया बिज्यात; गुगु तःसकं बिइ थाकूगु खः । वसपोलया दानं प्रभावित जुया महावायु विक्षोभ मजूसे च्वने मफुत । वायु चञ्चल जूबले लः नं चञ्चल जुल । अले लः चञ्चल जूबले महापृथ्वी सन । उगु महादानया प्रभावं वायु, जल व पृथ्वी स्वंगूलिं छ्याल ब्याल जुल । महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया उगु महादानया समानं मेपिसं

दान या:गु मदु। महाराज ! गथे थ्व पृथ्वी नाना प्रकारया रत्न दु- इन्द्रनील, महानील, जोतिरस, वैदूर्य, ऊर्मापुष्प, सिरीर पुष्प, मनोहर, सूर्यकान्त, चन्द्रकान्त, वज्र, कज्जोपक्रमक, स्पर्शराग, लोहिताङ्ग, मसारगल्ल इत्यादि रत्न दु। तर चक्रवर्ती रत्न[1] थुपिं मध्ये दकले भिंगु धाइ। महाराज ! चक्रवर्ती रत्न प्यखेरं योजना भर थ:गु प्रकाश खयेका ज्वाज्वलमान जुइका च्वनी। महाराज ! थथे हे थुगु पृथ्वीस थौंतक गुलि नं तत:धंगु दान याना वन उकी मध्ये असदृष्टगु (ज्व: मदुगु) वेस्सन्तर जुजुया महादान ख:। महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया महादान या:गु बखतय् पृथ्वी न्हेक भुखाय् ब्वगु ख:।

३५. "भन्ते नागसेन ! बुद्धपिनिगु खँ आश्चर्य ख:, अद्भुत ख:। शान्ति, चित्त, अधिमुक्ति तथा अभिप्रायय् भगवान बोधिसत्व जुया बिज्याबले हे अद्वितीयह्म ख:। भन्ते नागसेन ! बोधिसत्वया पराक्रमयात छलपोलं क्यना बिज्यात, वसपोल जितेन्द्रियपिनिगु पारमितायात प्रकाशय् हया बिज्यात। भगवानया वीर्यया श्रेष्ठतायात नं क्यना बिज्यात। साधु, भन्ते नागसेन ! बुद्ध शासनयात थकया क्यना बिज्यात। बुद्धया पारमिताया कीर्ति फैले याना बिज्यात। तीर्थंकरतयेगु मतयात खण्डनयाना कुतर्कया गथ: फेना बिज्यात। फुक्क मखुगु सिद्धान्तयात तछ्याना बिज्यात। गम्भीरगु प्रश्नयात स्पष्ट याना बिज्यात। जंगलयात छ्याना सफा याना बिज्यात। बुद्धया पुत्रपिंत थ:त य:गु चीज प्राप्त जुल। छलपोल गणचार्यपिं मध्ये श्रेष्ठह्म ख:। छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

५. शिवि जुजुया मिखा दान ब्यूगु विषयय् प्रश्न

३६. भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्याना च्वन--

---

१. चक्कवत्तीसुत्त म. नि.।

"शिवि जुजुं फोगींयात थ:गु निपां मिखा दान बिया बिज्यात। थ: का जुइ धुंका वसपोलया मिखा हानं दिव्य प्रभावं दया वल[१] ।" थ्व खँ पत्या मयाना। थ्व कंह्य दुविधाय् लाये फु। थथे धायेगु गलत ख:। सूत्रय् धया नं त:गु दु– 'हेतु मदये धुंसेंलि अहेतुं वा विना आधारं दिव्य चक्षु उत्पन्न जुइ मखु।" "भन्ते ! यदि शिवि जुजुं फोगींयात थ:गु मिखा दान बिया बिज्यागु ख:सा वसपोलया मिखा हानं दिव्य प्रभावं दया वल धयागु खँ असत्य जुइ, अले यदि यथार्थय् वसपोलया मिखा दिव्य प्रभावं दया वल धयागु खँ ख:सा वसपोलं फोगींयात थ:गु मिखा दान बिल धयागु खँ असत्य जुइ। भन्ते ! थ्व दुविधा युक्त स्वतुमतु स्वगु गथ.चिगु ख:, ज:गु स्वया नं आपालं ज:गु ख: गहन सिकं नं गहनतरगु ख:। थ्व छपिनि न्ह्योने तयागु जुल। छपिसं विपक्षी मतया निग्रहया निंतिं थ्व दुविधायात उला बिज्याहुँ।

महाराज ! शिवि जुजुं फोगींयात थ:गु मिखा दान बिया बिज्यागु ख:, थुकी छपिसं छुं नं शंका कया बिज्याये म्वा:। उकिया ल्लेसा दिव्य प्रभावं वसपोलया मिखा हानं दया व:गु ख:, थुकी नं छुं शंका कया बिज्याये म्वा:।

"भन्ते नागसेन ! हेतु मदये धुंसेंलि तथा अहेतु वा विना आधारं दिव्य चक्षु उत्पन्न जुइ फइला ?" "फइ मखु, महाराज !" "भन्ते ! छुया कारणय् गुगु कारणं याना हेतु मदये धुंसेंलि तथा अहेतु वा विना आधारं (वसपोलया मिखा) दिव्य चक्षु गुकथं दया वलले ? छलपोलं थ्व खँ जित थुइका बिज्याहुँ।"

३७. "महाराज ! छु थ्व लोकय् सत्य धयागु छुं वस्तु दुला-गुकिया सत्य वचनं थ:गु सत्य क्रिया याइ ?" "दु भन्ते नागसेन ! लोकय् सत्य धयागु वस्तु दु। भन्ते नागसेन ! सत्यवादीपिसं सत्य

१. सिवि जातक नं. ४९९।

क्रिया याना वा नं वयेके फु, ह्याउँक च्यागु मि नं स्याये फु, विषयात नं शान्त याये फु थथे हे मेमेगु छु छु माल याये फु।" "महाराज! अथे जूसा थ्व खँ शिवि जुजुयात नं (लागु) जुइ। थ्व सत्यया प्रतापं ख: शिवि जुजुया मिखा (दिव्य चक्षु) हान दया वल। महाराज! छुं हेतुया आधार मदुसां नं सत्यया हे बलं दिव्य चक्षु उत्पन्न जुल। थन सत्ययात हे मिखा उत्पन्न जूगुया हेतु सम्के जुइमा:।"

"महाराज! गथे सुं गुंपि तत:धंपि सिद्ध पुरुषपिसं 'वा वयेमा' थुलि धाये मात्रं इमिगु सत्यया बलं वा वयेका बिइफु। महाराज! अथेसा छु आकाशय् वर्षा जुइगु सकतां लक्षण ह्लापानिसें दया च्वंगुला-गुकिया कारणं वा व गु ख: ?" "मखु, भन्ते! अन इमिगु सत्यबलं हे वा वइगु हेतु जुल।" "महाराज! थथे हे शिवि जुजुया बारे छु प्राकृतिक कारण मदुसां वसपोलया सत्यया बलं हे दिव्य चक्षु उत्पन्न जुल।

३८. महाराज! गथे सुं गुंपि सिद्ध पुरुषपिसं 'मि सिना वनेमा' थुलि धाये मात्रं दिनि दिनि च्याना च्वंगु मि नं क्षण भरे सिनां ख्वाउँया वनी। महाराज! अथेसा छु ह्लापां निसें हे थुजागु लक्षण उपस्थित जुया च्वंगुला-गुकिया कारणं मि ग्वारा क्षण भरे सिनां ख्वाउँया वंग ख: ?" "मखु, भन्ते! अन इमिगु सत्यबलं हे मिं सिना वनिगु हेतु जुल।" "महाराज! थथे हे शिवि जुजुया बारे वसपोलया सत्यया बलं हे दिव्य चक्षु उत्पन्न जुल।

३९ महाराज! गथे सुं गुंपि सिद्ध पुरुषपिसं 'थ्व हलाहल विष शान्त जुया वनेमा' थुलि धाये मात्रं इमिगु सत्यया प्रभावं हलाहल विष नं दवे जुया वनी। महाराज! अथेसा छु थन विष दवे जुया वनिगु लक्षण ह्लापां निसें दया च्वंगुला ... ?

"मखु भन्ते! इमिगु सत्यबलं हे विष शान्त जुइगु हेतु जुल।"

"महाराज ! थथे हे शिवि जुजुया बारे ··· वसपोलया सत्यया बलं हे दिव्य चक्षु उत्पन्न जुल ।

४०. महाराज ! छुं आर्यसत्य साक्षात्कार यायेत सत्य विना मेगु आधार मदु, सत्ययागु आधार कया हे प्यंगू आर्यसत्य साक्षात्कार यायेमा: ।

महाराज ! चीन देशय् चीनियाँतय् छह्म जुजु दु ! वं महा-समुद्र – पूजा यायेगु इच्छां गुबलें गुबलें प्यलाय् प्यलाय् छक सत्यक्रिया याना थ:गु सिहरथय् च्वना समुद्रय् दुने छगू योजन तक द्वहाँ वनी । उगु इलय् वयागु रथया न्ह्योने च्वंगु लहरा थ:थ:गु थासं लिहाँ लिहाँ वनी, गुबले रथ लिहाँ वनी उगु बखतय् हानं लहरा थ:थ:गु थासय् हे लिहाँ वइ । महाराज ! छु समुद्रयात देव सहित मनुष्यपिनिसं प्राकृतिक बलं साला हये फइला ?" "भन्ते ! समुद्रया खँ तोता बिज्याहुँ, छगू चिकिचा धंगु पुखुया ल: नं थुकथं बशे तये फइ मखु ।" "महाराज ! थ्व हे कारणं सत्यबल यात सिइका बिज्याहुँ । सत्यबलं याये मफइगु संसारय् गनं छुं थाय् मदु ।"

४१. "महाराज ! पाटलिपुत्रय् (पटनाय्) धर्मराज अशोक ब: गांयापिं , शहरयापिं निवासी, अमात्य, च्य: व महाअमात्य च्वना गंगा नदी स्ववन । उगु इलय् गंगा नदी म्हू ल: व:गुया कारणं भय् भय् बिया बा: वया च्वंगु ख: । उगु न्यास : योजन ताहा:गु तथा छगू योजन तब्यागु नदी स्वया धर्मराज अशोकं अमात्यपितं थथे धाल: "छु छिपिं मध्ये सुं थुजाह्म दु ला गुह्मसिनं गंगा नदीया धारयात ल:खतं न्ह्याके फइ ?" अमात्यपिसं धाल– "देव ! थुजागु याये थाकु ।"

उगु समय बिन्दुमती धयाह्म छह्म गणिका नं अन हे गंगा नदीया सिथय् वया च्वंह्म ख:, वं जुजुया थुगु खँ न्यन । वं थ:गु मनं

मनं धाल– "जि ला थ्व पाटलिपुत्र नगरय् थःगु रूप मिया म्वाना च्वनाह्म छह्म गणिका खः। जिगु जीविका तःसकं हे कोह्यंगु खः। तर अथेसां जिगु सत्यबलयात स्वयेमा।" अले वं थःगु सत्यक्रिया यात। वयागु सत्यक्रिया यायेवं गंगा नदी अखतं धार न्ह्याना कल कल सः वयेका न्ह्याना वन। सकलें स्वस्वं दंग जुल।

तरङ्गतयेगु आपसे ल्वाना तःसकं सः वल। उगु सः ताया जुजु आश्चर्य जुल। आश्चर्य चकित जुया थः अमात्यपिन्त थथे धाल –"अहो! थ्व गंगा नदी अखतं धार गुकथं न्ह्यात?" "महाराज! छलपोलया वचन न्यना बिन्दुमती धयाह्म गणिकां थःगु सत्यक्रिया यात। थ्वं हे याना गंगा नदी थ न्ह्यावना च्वंगु खः।" जुजुयात तःसकं विश्मय जुल। व तुरुन्त थः स्वयं उह्म गणिकाया थाय् वना न्यन –"हे (बिन्दुमति)! छु धाथें छंगु सत्यक्रियां थ्व गंगा नदी थःन्ह्याना वंगु ला?" "खः देव!" जुजुं धाल -"छंगु सत्यक्रिया गनं वल? अथवा सुनानं धाःगु न्यंना छं अथें जित धयागुला? छं गुकथं गंगा नदी अखतं थःन्ह्याका?" वं धाल – "महाराज! थःगु सत्ययागु बलं थ्व महागंगा थःन्ह्याका बिया।" जुजुं धाल –'अरे, छथें जाःह्म खुनी, ठगनी, मभिंह्म, मखुगु खँ ल्हाइह्म, पापिनी, तःसकं मभिंगु ज्या याइह्म, कामं कां जूगि मनूतयेत लुटे याना म्वाइह्म मिसायाके सत्यबल दइ ला?" "महाराज! जिपिसं पाय्छि जुइक धया बिज्यात। जि छिपिस धाःथें जाःह्म मिसा खः। तर अजाह्मजुयानं जिके सत्यबल दु। यदि जि इच्छा जुल धाःसा देवता सहित थ्व लोकयात फाता पुइका बिइ फु।" जुजुं धाल "व सत्यबल छु खः? जित छक न्यंकी" "महाराज? ज्या हे क्षत्रिय अथवा ब्राह्मण अथवा वैश्य अथवा शूद्र जुइमा न्ह्याह्म नं जित छक जिगु धन बिल धायेवं जि सकसित बराबर भालपा सेवा याना। क्षत्रियपिंत तःधं, शूद्रपिंत चीधं भापियेगु मयाना।

त:ध चीधंया भावयात तोता सुनां धनबिइ वयागु सेवा जि याना। महाराज ! जिगु सत्यबल थ्व हे ख:। थ्व हे सत्यबलं जि गंगा नदीयात थ:न्ह्याका बिया।"

४२. (थ्व बाखँ कना आयुष्मान् नागसेनं धया बिज्यात) – महाराज ! थथे हे अजागु छुं नं ज्या मदु, गुगु सत्यय् दृढ जुइपिसं याये मफुगु ख:। महाराज ! शिवि जुजुं फोगीयात थ:गु मिखा दान बिया बिज्यात तथा थ:गु सत्यबलं वसपोलया मिखा हानं दया वल। थ्व केवल वसपोलया सत्यया बलं ख:। महाराज ! थ्व सूत्रय् धया तल– थुगु मांस चक्षु नष्ट जुइवं उकिया अहेतु विना आधार दिव्य चक्षुया उत्पत्ति जुइ मखु – थ्व भावनामय चक्षुया वारे धया त:गु ख:। महाराज ! थ्वयात थुकथं धारणा याना बिज्याहुँ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिपिसं त:सकं बांलाक कना बिज्यात। छलपोलं दुविधायात बांलाक उला बिज्यात। विपक्षपिनिगु निग्रहया निर्ति छिपिसं बांलाक कना बिज्यात। छलपोलं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

६. गर्भय् च्वंवनिगुया विषयय् प्रश्न

४३. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – "भिक्षुपिं ! स्वता खँ चूलायेवं गर्भ धारण जुइ – थन (१) मां बौपिनि संयोग जुइ, (२) मांह्म ऋतुमती जुइ व (३) गन्धर्व प्रवेश जुइ। थुपिं स्वता चूलायेवं हे गर्भ धारण जुइ।[१] थ्व न्ह्याथायसं लागू जुइगु खँ ख:। गनं नं अजागु थाय् दइमखु गन थ्व असत्य जुइ। थुकी छुं नं टीका टिप्पणी याये मा:गु मदु। थ्व खँ अर्हत् द्वारा कना बिज्यागु ख:। वसपोलं देव व मनुष्यपिनि दथुइ फेतुना आज्ञा जुया बिज्यागु ख:– 'निंह्म (मिसा मिजं) या संयोग जुइवं

१. तिकनिपात अं. नि.।

गर्भ दइ ।' दुकूल धयाह्म तपस्वीं पारिका धयाह्म तपस्वीनीयात ऋतुमती इलय् थ:गु ज:गु ल्हा:या पतिचां त्यपुचाय् थ्यूगु ख: । उलिं थ्यूगुलि वया सामकुमार बुल । मातङ्ग ऋषि नं ब्राह्मणया म्ह्याय्‌यात ऋतुमती इलय् थ:गु ज:गु ल्हा:या पतिचां त्यपुचाय् थ्यूगु ख: । उलिं थ्यूगुलि वया माण्डव्य धयाह्म माणवक छह्म बुल । भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु स्वता खँ चूलायेवं गर्भ धारण जुइ धयागु खँ सत्य ख: धयागु जूसा सामकुमार व माण्डव्य (माणवक) निह्म त्यपुचाय् थिया बुल धयागु खँ असत्य जुइ । यदि भगवानं सामकुमार व माण्डव्य थुपिं निह्म मिजं मस्त थुगु प्रकारं त्यपुचाय् थ्यूगुलि बुल धयागु खँ यथार्थय् आज्ञा जुया बिज्यागु ख:सा उगु स्वंगू संयोग दयेका जक गर्भ धारण जुइ धयागु खँ असत्य जुल । भन्ते ! थ्व दुविधा नं त:सकं गम्भीर व बुद्धिमानपिंसं थुइके वह्:गु सुनिपुणगु ख: । थुगु दुविधा छलपोलया न्ह्योने तयागु जुल । विपक्षी मतयात खण्डन याना बिज्याहुँ । ज्ञानया उत्तम प्रकाश थिइका (खयेका) बिज्याहुँ ।

४४. "महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु ख: –भिक्षुपिं ! स्वता खँ चूलायेवं गर्भ धारण जुइ (१) मां बौपिनि संयोग, (२) मांह्म ऋतुमती व (३) गन्धर्व प्रवेश । थुपिं स्वता चूलायेवं हे गर्भ धारण जुइ । महाराज ! भगवानं थ्व नं यथार्थय् धया बिज्यागु ख: – सामकुमार व माण्डव्यया जन्म केवल त्यपुचाय् थिइवं जूगु ख: ।"

"भन्ते ! थ्थे जूसा गुगु कारणं प्रश्न समाधान याये फइ थुइक याना बिज्याहुँ ।"

"महाराज ! छु छिपिंसं गबलें न्ह्यापा म्यना तया बिज्यागु दु ला - संकिच्च कुमार, इसिसिंग (ऋष्यश्रृंग) तपस्वी, थ्व कुमार

काश्यप स्थविरया जन्म गुकथं जुल ?" "दु, भन्ते ! न्यनागु दु। इमिगु खँ आश्चर्य खः। निह्न चलात ऋतुमती जूगु इलय् निह्न तपस्वीपिनिगु पिशाप या:थाय् वया तपस्वीपिनिगु ससम्भव (शुक्र-कीट दुगु) पिशाप त्वन। उगु पिशापया शुक्रकीट (पस्साव ससम्भव) याखें संकिच्च कुमार व इसिंसिग तपस्वीया जन्म जुल। उदायि स्थविर भिक्षुणीपिं च्वंच्वंगु थासय् वंवले काम चित्त भिक्षुणीपिनिगु गुह्यस्थानस् वया मन वन। अन्तवासकय् शुक्र मोचन जुल। अले आयुष्मान् उदायीं भिक्षुणीयात धाल – केंहे मयजु ! लः भचा हयाब्यु। अन्तवासक हिये माल। (भिक्षुणीनं धाल) – आर्य ! जित बिया बिज्याहुँ, जिं हे हिया बिये। अनंलि ऋतुमती जूह्म उह्म भिक्षुणी उगु (सम्भवं) शुक्र भचा म्हुतु फयल, भतिचा थःगु अङ्गजाते (गुह्येन्द्रियय्) तल। मनूतयेसं धाइ–उकिं स्थविर कुमार काश्यपया जन्म जुल।"

"महाराज ! छपिंसं थुकियात स्वीकार याना बिज्याना ला ?"

"स्वीकार याना भन्ते ! छगू कारणं यानां जिं स्वीकार याये हे मा:।

"व छु कारण ले ?" "भन्ते ! गुबले बुँ नाइसे क्यातुसे च्वनी उबले उकी गुगु पुसा पिना बिल, उकिं याना हा: काइ, मखु ला ?" "ख महाराज ! थथे हे उह्म भिक्षुणीनं ऋतुमती जुया च्वंबले नाइस्य क्यातुसे च्वंगु थासय् (ऋतुमती जुइ धुंका) धातु तया बिल। उकिं उह्म मिसाया गर्भ दत। महाराज ! जिं नं थ्व स्वीकार याना – योनि प्रवेशं नं गर्भ सम्भव जुइ। अथेसा छलपोल कुमार काश्यपया गर्भ धारणया बारे धया तःगु थुगु खँयात नं स्वीकार याना बिज्या जुइ नि ?" "खः भन्ते ! स्वीकार याना।" "साधु महाराज !

छलपोल जिगु लँय् बिज्यात। छलपोलं गु छगू प्रकारं गर्भ धारण सम्भव जुइगु माने याना बिज्यात थुकि जित आपालं बल दत।"
"अथे जूसा आ: थ्व धया बिज्याहुँ – उकि निह्म चलातयेसं पिशाच त्वनेवं गर्भ दत, उकी विश्वास याना बिज्याये मखुला?" "ख: भन्ते! गुलि नं नल, त्वन, धुतुकल सकतां प्वाथय् हे वनी अले थ गु थासय् थ्यंका वृद्धि जुइ। भन्ते! गथे फुक्क नदी समुद्रय् वना क्वबा: वनी, अथे हे गुलि न नल, त्वन अथवा धुतुकुल व फुक्क प्वाथय् हे वनी। थ्व हे कारण जि थ्व नं स्वीकार याना, म्हुतुं वनां नं गर्भ धारण जुइ फु।" स धु महाराज! ···।' "ख: भन्ते जि स्वीकार याना।

४५ महाराज! सामकुमार व माण्डव्यया जन्मय् नं स्वता खँ चूला। इमिगु जन्म नं च्वययागु लिसे मिले जूव:; जि उकिया कारण कने दुकूल धयाह्म तपस्वी व पारिका धयाह्म तपस्वीनी निह्म जंगलय च्वना च्वंपि ख:। निह्मं ध्यान विवेकं उत्तम अर्थयात माला च्वंपि ख। इमिगु तपस्याया तेजं ब्रह्मलोक नं क्वाना वल। उगु समय इन्द्र स्वयं सुथय्, ह्निने निगू इलय् इमिगु सेवाय् उपस्थित जू वइगु ख:। इन्द्रं थुपि निह्मसिगु बारे मैत्री भावना या:गु बखतय् खँकल – लिपा जुइबले निह्मं मिखा कां जुइपि जुइ। थ्व खनां इन्द्रं थुपि निह्मसितं धाल – "छलपोलपिसं जिगु खँ छता न्यना बिज्याहुँ। जित त:धंगु इच्छा जुयाच्वन – छलपोलपिनि छह्म काय्मचा दयेमा। व काय्मचां छलपोलपित सेवा याइ तथा छगू आधार दइ। थथे धायेवं इमिसं धाल – हे इन्द्र! छलपोलं थुजागु प्रार्थना याना बिज्याये मते। थ्वय त जिमिसं स्वीकार याये फइ मखु। इमित अनुकम्पा तया इन्द्रं निकोलं स्वकोलं नं धाल – जिगु खँ छता न्यना बिज्याहुँ। छलपोलपिनि छह्म काय्मचा द:सा साप ज्यू। व छलपोल-पित सेवा याइ तथा (वृद्धावस्थाय्) त:धंगु भरोसा दइ।

स्वकोगु घरी नं इपिं निह्मसिनं धाल म्वा, इन्द्र ! जिमित छलपोल अनर्थय् छ्वये म्वाः । थ्व शरीर गबले नष्ट मजुइ; नष्ट थजुइमः; नष्ट जुइगु स्वभाव धर्म खः । चन्द्र सूर्य तःज्याना वःसा नं छलपोलं जिमित सांसारिक कामय् (लोकधर्मय्) फसे याये फइ मखु । आः छलपोल जिमिथाय् न्ह्योने गुबलें बिज्याये मते । छलपोल बिज्याबले जिमित विश्वास दुगु खः तर आः सिल छलपोल जिमिगु मभिंगु स्वये यःह्म खनी ।" "अनंलि देवेद्रं इमित खँ न्यंके मफुसेंलि हानं विनयपूर्वक ह्लाः ज्वज्वलपा विन्ति यात– "यदि छलपोलं जिगु खँ न्यने मयः धयागु जूसा खालि थुलि जक याना बिज्याहुँ, गुबले तपस्वीनीया ऋतुमती तथा पुष्पवती जुइ उगु बखतय् छपिंसं जःगु ह्लाःया पतिचां त्यपुचाय् थिया बिज्याहुँ । थुलि याये मात्रं गर्भ धारण जुइ । गर्भ धारणया निंति थुलि दःसा गाः ।" "ज्यू इन्द्र ! जिं थुलि याये फु । थुलि याना जिमिगु तप स्यनी मखु । थुलि धया स्वीकार याना बिज्यात । उगु समयय् देवलोकय् छह्म पुण्यवानह्म देवपुत्र थःगु पुण्य फुइवं अन वयागु आयु नं फुइगु जुया च्वन । थःगु इच्छा अनुसारं न्ह्याथाय्सनं अथवा चक्रवर्ती जुजुया कुलय् नं जन्म काय्‌ने फुह्म खः । अनंलि देवेन्द्रं उह्म देवपुत्रया न्ह्योने वना थथे धाल– न्यना बिज्याहुँ मार्ष (मारिस) ! छलपोलयागु दिंया सुप्रभात जुल । छलपोलया अर्थ सिद्ध जुइवं जिं छलपोलयात सेवा याये । छलपोलया जन्म तःसकं रमणीय स्थानय् जुइ । अनुकूल कुलय् छलपोलया प्रतिसन्धि जुइ । बांलाःपिं मां बौपिंसं छलपोलयात पालन पोषण याइ । बिज्याहुँ, छलपोलं जिगु खँ न्यना बिज्याहुँ । निकोलनं व स्वकोलनं देवेन्द्रं ह्लाः ज्वज्वलपा विन्ति याना (उह्म देवपुत्रयात) प्रार्थना यात ।

अनंलि देवपुत्रं थथे धाल– मार्ष ! व गुगु कुल खः गुकिया

छलपोलं बारंबार थपाय्संकं च्वछाया बिज्यात ?" दुकूल धयाह्म तपस्वी व पारिका धयाह्म तपस्वीनी (थुमिगु कुल खः) । देवपुत्रं देवेन्द्रया खँय् सन्तुष्ट जुया स्वीकार यात –"ज्यू मारिस ! गुगु छलपोलया इच्छा खः अथे हे जुइमा । मारिस ! जिं छलपोलं कना बिज्यागु कुलय् जन्म काये । गुगु कुलय जन्म काये - अण्डज अथवा जरायुज अथवा संस्वेदज या ओपपातिक छु कुलय् ?" मारिस ! छलपोल जरायुज योनी जन्म कया बिज्याहुँ ।" अले देवेन्द्रं वयागु उत्पत्ति दिनयात ल्याः खाना दुकूल तपस्वीयात कन– फलनागु दिनय् तपस्वीनी ऋतुमती तथा पुष्पवती जुइ, उगु वखतय् छपिसं थःगु जःगु ह्लाया पतिचां त्यपुचाय् थिया बिज्याहुँ ।" महाराज ! ठीक व हे दिनय् तपस्वीनी ऋतुमती व पुष्पवती नं जुल । देवपुत्र नं वयागु गभय् प्रतिसन्धि ग्रहण यायेत तयार जुल । तपस्वीनं तपस्वीनीया त्यपुचाय् थःगु जःगु ह्लाःया पतिचां थिया बिल । अले थिइसाथ स्वता खँ चूलान – नाभी थ्यूगुलिं तपस्वीनीया काम राग उत्पन्न जुल । थ्व त्यपुचा थिइगु मैथुन मखु । ख्वा यायेगु, खँ ह्लायेगु, मिखा ल्वाकेगु, आपसे स्पर्श यायेगु थ्व फुक्क खँ गर्भ सञ्चार जुइ ।

महाराज ! मैथुन मथासे थिया नं गर्भ धारण जुइ । महाराज ! गथे तापाक च्वना नं मिं मथिइकं हे ख्वाउँगु वस्तुयात क्वाके फुगु खः अथे हे मैथुन धर्म सेवन मयासे थियागु भरं नं गर्भ दइ ।

४७ "महाराज ! प्यता खँ गर्भ धारण जुइ (क) थःगु कर्मया कारणं (ख) योनिया कारणं (ग) कुलया कारणं व (घ) प्रार्थनाया कारणं । अथे नं इपिं सकलें (जीव) कर्मया हे समुत्थानं जक जन्म सम्भव जुइ ।

(क) महाराज ! गथे कर्मया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण जुइ ? महाराज ! आपालं पुण्य दुपिं कुशल मूलपिं प्राणीपिं

क्षत्रिय, ब्राह्मण, गृहपति, देवता, अण्डज, जरायुज, स्वंम्वेदज अथवा ओपपातिक जन्म मध्ये गुगु कुलय् जन्म काये यःगु खः, उगु यःगु योनस जन्म जुइ। गथे महाराज! आपालं सम्पत्ति, आपालं थःथिति इष्टमित्र दुह्म, समृद्ध व भोग सम्पत्ति दुह्म थः यःथे च्योत, ज्यामित, बुं, गां त्वाः वा जिल्ला गुगु माल उगु निदुगं स्वदुगं दां पुला नं काये फु। थथे हे आपालं उस्सन्न कुशलंपिं प्राणीपिंसं ··· गुगु कुलय् जन्म कायेगु इच्छा जुल उगु कुलय् काये फु। थुकथं कर्मया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण जुइ।

४८ (ख) योनिया कारणं (प्रभावं) प्राणीपिनि गर्भ धारण गथे जुइ? महाराज! खाःया फय्‌या कारणं तथा बकुला (बत्रो) या नंन्याःगुया कारणं गर्भ धारण जुइ। सकल देवतापिनि गर्भाशयं जन्म जुइ मखु। प्राणीपिनि जन्म नाना प्रकारं जुइ। महाराज! गथे भिन्न भिन्न मनूत भिन्न भिन्न प्रकारया रहन सहनंपिं जुइ– गुलिं न्ह्योने तोपुइपिं, गुलिं ल्यूने तोपुइपिं, गुलिं पचि (नागां) चत्र नइपिं, गुलिं छ्यने सँ खाना तुयूगु वसतं पुनिइपिं, गुलिं बेतालिं चिइपिं, गुलिं छ्यने सँ खाना काषाय वस्त्रं पुनिइपिं, गुलिं काषाय वस्त्र पुना बेतालि चिइपिं, गुलिं दारी (जटा) लहइपिं, गुलिं छ्यंगुलिं पुना चत्र नइपिं, गुलिं खत्रातुगु कापतं भुनिइपिं–थुगु कथ ब्याक्क नाना प्रकारयापिं मनूत नाना प्रकारं जुया च्वनी। अथे हे महाराज! प्राणीपिनि नाना प्रकारं गर्भ धारण जुइ। थुगु कथं योनिया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण जुइ।

४९. (ग) कुलया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण गथे जुइ? महाराज! कुल धयागु प्यंगू मूल दु– अण्डज, जरायुज, संस्वेदज तथा ओपपातिक। यदि गन्धर्व उखे थुखे थासं वया अण्डज कुलय् उत्पन्न जुइ व अन अण्डज जुइ। थथे हे जरायुज ···, संस्वेदज ··· व

ओपपातिक कुलय् उत्पन्न जुइ व अन … ओपपातिक जुइ। उगु उगु कुलय् वयात लोय्क हे अजापिं हे प्राणीपिं उत्पन्न जुइ। महाराज ! गथे गुलि नं पशु वा भंगः पंछित हिमालयया सुमेरु पर्वतय् थ्यंपिं खः इपिं सकसियां थःथःगु रंगयात तोता लुँया रंगथे जुइ, अथे हे महाराज ! सु गुह्म गन्धर्व उगु थासं वया नं अण्डज योनि वना थःगु स्वभाव व वर्ण तोता अण्डज जुइ। जरायुज …, संस्वेदज … ओपपातिक योनि वना थःगु स्वभाव वर्ण तोता … ओपपातिक जुइ। थथे कुलया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण जुइ।

५०. (घ) प्रार्थनाया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण गथे जुइ ? महाराज ! थन गुलिं गुलिं कुल सन्तानहीन जुइ। उगु कुलय् आपालं सम्पत्ति दया च्वनी। कुलयापिं आपालं श्रद्धा – प्रशन्न, शीलवान, कल्याण धर्म परायण तथा तप परायण जुइ। उगु समय सु देवपुत्र थःगु पुण्य फुना देवलोकं च्यूत जुइह्म जुया च्वनी। उबले देवेन्द्र उगु कुलया प्रति आपालं अनुकम्पा तया उह्म देवपुत्रयात प्रार्थना याइ– हे मारिस ! छलपोल फलनागु कुलय् जन्म कया बिज्याहुँ। उह्म देवपुत्रं देवेन्द्रया प्रार्थना स्वीकार याना उगु कुलय् जन्म काइ। महाराज ! गथे पुण्यया इच्छा याइह्म मनुखं सु शीलवानह्म भिक्षुयात प्रार्थना याना थःगु छें बना हइगु खः, उह्म (भिक्षु) वयेवं कुलया कल्याण जुइ, थथे हे इन्द्रं उह्म देवपुत्रयात प्रार्थना याना उगु कुलय् बना हइ। थथे प्रार्थनाया कारणं प्राणीपिनि गर्भ धारण जुइ।

५१. महाराज ! देवेन्द्रं प्रार्थना या गुलिं सामकुमारं पारिका तपस्वीनीया कोखय् जन्म काल। महाराज ! सामकुमार तःसकं पुण्यवानह्म खः। वया मां बौपिं नं तःसकं शीलवान तथा कल्याण धर्मीपिं खः। उकिसन प्रार्थना याःह्म (स्वयं) देवेन्द्र खः। थुपिं स्वह्मसिगु चित्त प्रणिधि याना सामकुमारया जन्म जुल। महाराज !

थन सु कुशलह्म मनुखं बांलाक तयार याना तःगु बुँइ पुसा पिइ। यदि बिचे छुं पंगलः मदु धाःसा छु उगु पुसा तःमा जुइगुलिं छुं बाधा दइला ? "दइ मखु भन्ते !" महाराज ! थथे हे छुं बाधा मदुगुलिं तथा स्वह्मसिगु चित्त प्रणिधि याना सामकुमारया जन्म जुल।

५२. "महाराज ! छु छलपोलं ह्लापा ऋषिपिनि मनय् क्रोध वयेवं न्ह्याइपुसे च्वंगु देश नं नष्ट जुया वन धयागु खँ न्यना तया बिज्यानागु दु ला ?" "दु भन्ते ! थथे न्यना तयागु दु– दण्डकारण्य, मेध्यारण्य, कालिङ्गारण्य तथा मातंगारण्य ह्लापा मनूत दुगु नगर खः। ऋषिपिनिगु शापं हे थुपिं नाश जुया अरण्य (जंगल) जुल।" "महाराज ! यदि ऋषिपिनि तं पिहाँ वयेवं नगरं नगर नष्ट जुया वनी धाःसा छु इपिं लय्ताइबले बांलागु भिगु खँ जक जुइ मफइला ?" "फु भन्ते ! अवश्य जुइ फु।" "महाराज ! अथेसा थथे हे तुं स्वह्म महाबलशाली व्यक्तिपिनिगु प्रणिधि याना सामकुमार उत्पन्न जुल। ऋषिया निमित्त देवपिनि निमित्त तथा पुण्यया निमित्त सामकुमार बुल। महाराज ! थ्वयात थथे हे धारण याना बिज्याहुँ। महाराज ! देवेन्द्रया प्रार्थनाय् स्वह्म देवपुत्र कुलय् उत्पन्न जुल। सु सु स्वह्म ? (१) सामकुमार, (२) महापनाद व (३) कुश राजा। थुपिं स्वह्मं बोधिसत्व खः।

"भन्ते नागसेन ! गर्भ धारण गथे जुइ धयागु खँ जिं बांलाक खंके धुन। छलपोलं कारण (प्रमाण) यात बांलाक थुइका बिज्यात। अन्धकारय् प्रकाश खयेका बिज्यात। स्वतुमतु स्वया च्वंगुयात मस्वयेका बिज्यात। विपक्ष मतयापिनि ह्लाय् तोथुला बिज्यात। गथे छलपोलं धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

७. सद्धर्म अन्तर्धानया विषयय् प्रश्न

५३. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

"आनन्द ! जिगु धर्म न्यासः दँ तक च्वनी।" परिनिर्वाणया इलय् सुभद्र परिव्राजकं न्यनेवं भगवान थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यात– सुभद्र ! यदि भिक्षुपिं (धर्म विनय कथं) सम्यक् रूपं च्वन धासा थ्व संसारय् अर्हत्‌पिं गुबलें खाली जुइ मखु। थ्व न्ह्याथासय् नं लागु जुइगु खँ खः। गनं नं अजागु थाय् दइ मखु गनं थ्व खँ असत्य जुइ। थुकी छुं नं टीका टीप्पणी याये माःगु मदु। भन्ते ! तथागतं– 'आनन्द ! जिगु धर्म न्यासः वर्ष तक च्वनी' धका आज्ञा जुया बिज्यागु सत्य खःसा थ्व संसारय् अर्हत्‌पिं गुबलें खाली जुइ मखु धयागु वचन असत्य जुइ। हानं भगवानं 'थ्व संसारय् अर्हत्‌पिं गुबलें खाली जुइ मखु, धका आज्ञा जुया बिज्यागु सत्य खःसा न्यासः दँ जक धर्म ल्यनी धयागु खँ असत्य जुइ। भन्ते ! थ्व नं दुविधाय् लागु प्रश्न खः। थ्व छलपोलया न्ह्योने तयागु जुल। थ्व प्रश्न गहन स्वया गहनतम छाःगु स्वया नं छाःगु तथा गथिसिकं गथिंचिगु खः। थन गथे शोजुं मागरय् च्वना खंकी अथे हे छलपोलं थःगु ज्ञान बलं क्यना बिज्याहुँ।

५४. महाराज ! भगवानं–'आनन्द ! जिगु धर्म न्यासः दँ तक च्वनी' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः। परिनिर्वाणया इलय् सुभद्र परिव्राजकयात–'सुभद्र ! यदि भिक्षुपिं धर्म अनुसारं च्वना च्वन धाःसा थ्व संसारय् अर्हत्‌पिं गुबलें खाली जुइ मखु।' धका आज्ञा जुया बिज्यागु नं खः। महाराज ! भगवानया वचन नाना अर्थ व व्यञ्जनया जुइ। छगूली बुद्ध धर्मया शासन गुलि दिन तक च्वनी धयागु खँ व मेगुली धर्मया फल सदां गुकथं छगू किसिमं दया च्वनी धका क्यना बिज्यागु खः। थ्व निता खँ छगूलि मेगूलिसे तःसकं फरक दु। गथे आकाश पातालं तापाः व पाः (फरक), नरक स्वर्गं तापाः व पाः, कुशल अकुशलं तापाः व पाः।

५५. महाराज ! अथेसां थ्व छलपोलं न्यंगुलि सिति मवनेमा धका थुगु वारे विशेष न्याख्या याये । 'आनन्द ! जिगु धर्म न्यासः दँ तक च्वनी ।' धका गुगु भगवानं आज्ञा जुया बिज्यात– थ्व शासनया टिके जुइगु अवधियात खः । छाय्धाःसां वसपोलं स्पष्ट आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'आनन्द ! यदि मिसात प्रव्राजित मजूगु जूसा जिगु शासन द्वलछि दँ तक च्वनिगु खः परन्तु आः केवल न्यासः दँ तक च्वनी ।' महाराज ! थुगु कथं भगवानं शासन च्वनिइगु अवधियात आज्ञा जुया धर्मया ईयात प्रतिकोष (निन्दा ?) याना बिज्यागु खः ला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! नष्ट जुया वनिइगु थ्व निर्देश मात्र खः । गुगु बचे जुया च्वनी व गुबले तक च्वना च्वनी धयागु धापू (निर्देश) जक खः । महाराज ! गथे छम्ह मनुखं थःगु आम्दानी आपालं पाः जुइवं मनूतयेत धाइ– जिके छु हे दनी ? आः जि गुलि हे टिके जुइ ? महाराज ! भगवानं थुकथं आज्ञा जुया केवल धर्म च्वनिगु अवधियात क्यना बिज्यागु ख. । गथे मनू स्यनां वनिगु खँ खः, अथे हे महाराज ! भगवानं नाश जुया वंगु क्यनेत देव मनुष्यर्पित थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'आनन्द ! जिगु धर्म न्यासः दँ तक च्वनी ।' महाराज ! भगवान बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु थ्व हे कारणय् खः– 'आनन्द जिगु धर्म न्यासः दँ तक च्वनी ।' थ्व आज्ञा जुया बिज्यागु शासन परिच्छेद क्यनेत खः ।

५६. हानं परिनिर्वाणया इलय् सुभद्र परिव्राजकया न्ह्योने श्रमणपिन्त च्वछाया बिज्याना– 'सुभद्र ! यदि भिक्षुपिं (धम विनय कथं) सम्यक् रूपं च्वन धाःसा संसारय् अर्हत्पिं गुबलें खाली जुइ मखु' – धका गुगु आज्ञा जुया बिज्यात व प्रतिपत्ति धर्म पालन यानाया परिदीपन (फल) क्यना बिज्यायेत खः । छलपोलं शासन परिच्छेद (छुं तम्तु टिके जुइगु अवधि) व प्रतिपत्ति परिदीपन (वगा

स्वरूपया वर्णन) छथासय् तया (ल्वाकबुकः याना) बिज्यात । यदि छलपोलया न्यनेगु इच्छा दुसा जि थ्व नितायू छु सम्बन्ध दु धयागु खँ छथाय् तया कने । छलपोलं बांलाक ध्यान तया न्यना बिज्याहुँ ।

महाराज ! थन स्वच्छ व शीतलगु लखं भय्भय् ब्यूगु छगू पुखू दु । पुखूया छचाखेरं फः (घाट ?) दयेका तःगु दु । गुकिं याना उगु पुखुया लः पाः जुया वनी मखु । वया फुसय् महामेघ (तःकूगु त धिगु सुपाँय्) छपाँय् वइ । अले ततःफुति याना वा वइ । छु अथेजूसा पुखूया लः पाः जुया वनीला अथवा लः द हे मदया वनीला ?" "वनी मखु भन्ते !" "महाराज ! छु कारणं ?" "भन्ते ! ततःफुति याना वा वःगुलिं ।" "महाराज ! थथे हे भगवानं कना बिज्यागु सद्धर्म छगू पुखू खः । विनय, शील व पुण्यया स्वच्छ शीतल लखं सदां व पुखू भय् भय् बिया च्वनी । थ्व निरन्तर स्वर्ग स्वया नं तःजाः जुइक न्ह्यानां च्वनी । यदि थुकइ बुद्धया पुत्रपिसं सदां विनय पालन, शील रक्षा, पुण्य व पवित्रताया वृष्टि याना च्वन धाःसा थ्व आपालं दिन तक टिके जुया च्वनी । अले संसारय् अर्हत्‌पि खाली जुइ मखु । भगवानया थ्व हे अभिप्राय खः, गुबले वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यात- 'सुभद्र ! यदि भिक्षुपिसं (धर्मविनयया कथं) सम्यक् रूपं च्वन धाःसा संसारय् गुबलें नं अर्हत्‌पि खाली जुइ मखु ।

"महाराज ! यदि थन मनूतयेस गनं तःधंगु मि द्वय् गंगु घाँय्, सिं, सपाः मदिसे तया च्वन धाःसा व मि द्वं सिना वनीला ?" "वनीमखु भन्ते ! व छन छन च्याइ, छन छन ह्याउँक ग्वाइ ।" "महाराज ! अथे हे विनय, शील व गुणया वत्त प्रतिपत्ति पालन यायेव छिद्वल लोकय् स्वया नं तःजाः जुइक जिन-शासन जाज्वल्यमान जुइक थी । महाराज ! यदि बुद्धपुत्रपिं (क) न्यागू प्रधान

अंगं सम्पन्न जुया स्मृतिपूर्वक अप्रमत्त जुल, (ख) स्वंगू शिक्षाया[१] इच्छा तया पालन यात व (ग) चरित्र शीलयात पूर्ण यात धा:सा थ्व हे कारणं बुद्ध शासन आपालं आपा काल तक च्वनी। थथे जुइवं संसारय् अर्हत्पिं गुबलें खाली जुइ मखु। महाराज! थ्व हे अभिप्रायं भगवानं सुभद्रयात बांलाक जुल धा:सा अर्हत्पिं खाली जुइ मखु धका आज्ञा जुया बिज्यागु ख:।

महाराज! थन सुं मनुखं चुलुसे च्वंगु, माथं वंगु बांलाक सफा याना त:गु निर्मलगु ह्लाय्कनय् चुलुगु नचुगु गेरूया चुं नं बरोबर बुया हुया छ्वल धा:सा उगु ह्लाय्कनय् छु दाग व धुलं गया फोहर जुइला?" जुइ मखु भन्ते! व छन हे यचुसे थिइ।" "महाराज! थथे हे छखे ला बुद्ध-धर्म स्वयं हे क्लेश रूपी मलयात मदयेका बियेवं निर्मल जुइ। यदि बुद्धपुत्रपिसं उकी थ:गु विनय शील गुणया बत्त प्रतिपत्ति सफा याना च्वन धा सा जिन-शासन ता:काल तकं च्वनी। संसारय् अर्हत्पिं गुबलें खाली जुइ मखु। महाराज! थ्व हे अभिप्रायं भगवानं आज्ञा जुया बिज्यात ...। महाराज! भगवानया प्रतिपत्ति मूल धर्म प्रतिपत्तिया कारणं शास्ताया शासन नाश जुया बनिगुलिं ता:काल तकं च्वनी।

"भन्ते नागसेन! छलपोलं गुगु सद्धर्मया लोप जुइ धका धया बिज्यागु ख:, गोगु सद्धर्म अन्तर्धान (लोप) दु?" "महाराज! शासन अन्तर्धानया स्वंगू कारण दु। छु छु स्वंगू? (१) अधिगम अन्तर्धान (ठीक ठीक रूपं धर्मया अभिप्राय लोमंकेवं जुइगु लोप (२) प्रतिपत्ति अन्तर्धान (धर्म अनुसारं सुं नं मजुइगुलिं जुइगु

---

१. (१) अधिशील (२) अधिचित्त व (३) अधिप्रज्ञ।

लोप तथा (३) लिङ्ग अन्तर्धान (धर्मया सकतां चिह्न [1] लुप्त जुया अन्त जुइगु लोप) महाराज ! धर्मया ठीक ठीक रूपं अभि-प्रय लोमंका छ्वयेवं उकियात पालन याइपिंत नं उकिया बोध जुइ मखु। धर्म अनुसार सु नं मजुइवं शिक्षापदया लोप जुया वनी केवल चिह्न जक ल्यना च्वनी। गुबले उकिया चिह्न नं मदया वनी उबले लुप्त हे जुया वनी। थुकथं स्वंगू प्रकारं धर्मया लोप जुइ।"

"भन्ते नागसेन ! छलपोलं बांलाक थुइका बिज्यात। थ्व गम्भीरगु दुविधा युक्त प्रश्न चक्कंका त:सक हे स्पष्ट जुइक क्यना बिज्यात, गथ: क्यना बिज्यात। विपक्षी मतया खण्डन याना निष्प्रभ याना बिज्यात। छपिं गणाचार्यपिं मध्ये दकलें श्रेष्ठह्म ख:।"

८. अकुशल छेदनया विषयय् प्रश्न

५७ "भन्ते नागसेन! तथागतं फुक्क अकुशल छ्वयेका सर्वज्ञता प्राप्त याना बिज्यात ला अथवा छुं अकुशल ल्यंकं हे सर्वज्ञ जुया बिज्यात ?" "महाराज ! फुक्क अकुशल छ्वयेका भगवान सर्वज्ञ जुया बिज्यात। भगवानयाके अकुशल ल्यं मंत।"

"भन्ते ! तथागतया कायय् (शरीरय्) ह्नापा छुं दु:ख वेदना जूगु दु ला ?" "दु महाराज ! राजगृहय् भगवानया पाली ल्वहँचा छगल सूगु दु; छको ह्याउँक आउँ जूगु दु; प्वा: स्यागुलि जीवकं छको जुलाप या:गु दु; वायु स्यनेवं उपस्थापक स्थविरं क्वाल: हया बिउगु दु।"

"भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं फुक्क अकुशल छ्वयेका सर्वज्ञता प्राप्त याना बिज्यागु ख:सा वसपोल भगवानया पाली ल्वहँचा सूगु,

---

१. उत्सव साने यायेगु, पर्व माने यायेगु, भिक्षुपिंके शील कायेगु इत्यादि पिनेया चिह्न ख:।

आउँ ल्वय् जुल धयागु खँ असत्य जुल। यदि तथागतया पाली ल्वहँचां सूगु, आउँ ल्वय् जूगु खँ सत्य ख:सा तथागतं फुक्क अकुशलयात छ्वयेका सर्वज्ञ जुया बिज्यागु खँ असत्य जुल। भन्ते! विना कर्मं वेदना जुइ मखु, फुक्क वेदना कर्म मूलक ख:, फुक्क वेदना कर्मं याना जुइगु ख:। थ्व नं दुविधा युक्त प्रश्न छपिनि न्ह्योने तया च्वना। छपिसं थ्वया लिस: बिया बिज्याके माल।

५८. मखु महाराज! फुक्क वेदना कर्म मूलक जुइ मखु। महाराज! च्यागू कारणं वेदना उत्पन्न जुइ, थुपि हे कारणं याना पृथक्जनपिंत वेदना जुइ। छु छु च्यागू? महाराज! (१) वायु स्य नइगु कारणं, (२) पित्तया प्रकोप जुइगु कारणं, (३) कफ बढे जुइगु कारणं (४) सन्निपात दोषया कारणं, (५) ऋतु ह्निलिइगु कारणं (६) विषम आहारया कारणं, (७) बाह्य प्रकृतिया मेमेगु प्रभावया कारणं व (८) थ:गु कर्मं फलया कारणं। थुपि च्यागू कारणं सुं गृहस्थिंत वेदना उत्पन्न जुइ। महाराज! थुपि हे च्यागू कारणं पृथक्जनपिंत वेदना उत्पन्न जुइ। सुनानं 'कर्मयागु हे कारणं प्राणीपिंसं दु:ख भोग याइगु ख:, थ्व बाहेक मेगु छुं कारणं याइ मखु' धका धा:सा थ्व खँ मिथ्या ख:।" "भन्ते नागसेन! गुगु फसं, गुगु पित्त, गुगु कफं, गुगु सन्निपातं, गुगु ऋतु परिबर्तनं, गुगु विषम आहार व गुगु बाह्य प्राकृतिक कारणं जुइ थुपि फुक्कया मूल कारण कर्म हे ख:, कर्मं याना हे इपि फुक्क सम्भव जुया च्वन।"

महाराज! यदि इपि फुक्क रोग कर्मयागु कारणं जुइगु ख:सा उकियात भिन्न भिन्न प्रकारं भाग थले फयेमा:। महाराज! वायु स्यनिगु झिता कथं (१) सर्दी, (२) गर्मी, (३) पित्यागुलिं, (४) प्यास, (५) अप्पो न:गुलिं, (६) ताउ दना च्वंगुलिं, (७) आपा परिश्रम या:गुलिं. (८) त:सकं ब्वांय् वंगुलिं, (९) उपक्रम (बाह्य प्रकृति) व (१०) थ:थ:गु कर्मया फलं वायू स्यनी। थन थ्व

क्रिता मध्ये गुता कारणं न पूर्व जन्मय् न लिपाया जन्मय् उत्पन्न जुइ बरू आ:यागु जन्मय् रोग उत्पन्न जुइ। उकि फुक्क वेदना कर्मयागु कारणं जुइ धका धाये फइ मखु। महाराज! पित्त कुपित स्वता कथं जुइ– (१) सर्दी (२) गर्मी व (३) विषम भोजनं। महाराज! गुह्मसित फसं, गुह्मसित पित्तं. गुह्मसित कफं उगु उगु विभिन्न कारणं हे कुपित्त जुया वेदना जुइ। महाराज! ऋतुया परिवर्तन नं वेदना उत्पन्न जुइ। विषम आहारद्वारा नं वेदना उत्पन्न जुइ। महाराज! थ:गु कर्म नं वेदना उत्पन्न जुइ। कर्मया विपाक दु। ह्लापाय गु कर्म विपाकं नं वेदना उत्पन्न जुइ। महाराज! थुकथं कर्मया विपाक जुइगु वेदना भचा जक दु, आपा:ला मेमेगु कारणं याना जुइगु ख:। थन मूर्खपिंसं फुक्क कर्म विपाक जुइ धका भापी। बुद्ध ज्ञान तोता सुनानं नं उपि कर्मया फुक्क विपाक बिषयय् कने फइ मखु।

महाराज! भगवानया पाली गुगु ल्वहँचां धा: जुल, उकिया वेदना न वायु प्रकोपं जूगु ख:, न पित्त प्रकोपं जूगु ख:, वरू संयोग वशं छु घटना घटे जूगुलि जूगु ख:। महाराज! सलंस: द्वलंद्व: वर्षनिसें भगवानया प्रति देवदत्तया वैर दया च्वंगु ख:। उगु वैरया कारणं वं छगो त:सकं तगोगु ल्वहँ पहाडं (भगवानया) छ्यनय् लाके धका कुतुका ह:गु ख:। लँय् दथुइ निग: ल्वहँतय् क:गुया कारणं भगवानया थाय् थ्यने न्ह्यो विषय् हे पन। ल्वहँ ल्वहँ ल्वाना छकू ल्वहँ टुक्रा भगवानया पाली कल, गुकियाना हि वल। महाराज! भगवानया थ्व वेदना थ:गु कर्म विपाकया कारणं अथवा सुनानं याना जूगु ख:। मेगु कारणं जूगु मखु।

महाराज! गये बुं अथवा पुसा मभिना, पुसा थहाँ वइ मखुगु ख:, अथे हे महाराज! थ:गु कर्मया विपाकं वा सुनानं याना थुगु वेदना उत्पन्न जुल।

महाराज ! गथे प्वाया गद्बद् जूगु कारणं नँसा, त्वँसां गद्बद् जूगु कारणं वेदना जुइगु ख: । अथे हे महाराज ! कर्मया विपाकं वा सुनानं यान। भगवानयात थुगु वेदना उत्पन्न जूगु ख: । मेगु कारणं जूगु मखु । भगवान बुद्धया कर्म विपाकं जुइगु वेदना मदु । विषम आहारया कारणं जुइगु वेदना मदु । मेगु बाकी दनिगु कारणं भगवान यात (गुवलें गुबलें) वेदना जुइ । तर उपिं (गुगुं) वेदनां भगवानया जीवन हरण याये फइ मखु ।

५९. महाराज ! थ्व प्यंगू महाभूतया[१] शरीरय् इष्ट अनिष्ट, शुभ अशुभ वेदना जुया हे च्वनी । महाराज ! थन आकाशय् वांछ्व:गु चा: ग्वारा महापृथ्वी कुतुं व:सा छु पृथ्वीया न्हापाया कर्मया फलं जोरं कुतुं वया ला: व:गु ला ?' "मखु भन्ते ! पृथ्वीया भिंगु वा मभिंगु कर्म छुं मदु गुकिं याना पृथ्वीं सुख दु:ख भोग याइ । उगु पृथ्वीया कर्मया विपाक मदु वरू सुनानं याना च्वय् वांछ्वयेवं हे थुकथं ला:व:गु ख: । महाराज ! गथे महापृथ्वी अथे हे भगवान-यात खंकेमा: । गथे चा:ग्वारा पृथ्वीया पूर्व कर्म मदयेकं ला:व:गु ख:, अथे हे भगवानया छुं कर्मफल मदयेकं वसपोलया पाली ल्वहँ ला:व:गु ख: ।

महाराज ! थन मनूतयेसं पृथ्वी क्वाइ गा: म्हुइ । अथेसा छु व पृथ्वी थ:गु पूर्व कर्मया फलं हे थथे मनुखं क्वाका गा: खंका च्वने मा:गु ला ? "मखु भन्ते !" महाराज ! थथे हे भगवानया पाली ल्वहँ ला:व:गुयात थुइकेमा: । भगवानयात गुगु ह्याउंक आउँ जूगु ख: व नं वसपोलया कर्मफलया कारणं मखु, सन्निपातं याना जूगु ख: । अथे हे मेमेगु नं गुलि नं जुल व फुक्क वसपोलया कर्म फलया

१. पृथ्वी, लः (आपो), तेज व वायु थ्व प्यतायात प्यंगू महाभूत धाइ ।

कारणं मखु, बरु बाकी खुगू कारणं याना जूगु खः ।

६०. महाराज ! संयुक्तनिकायया मोलियसीवक धयागु श्रेष्ठ सूत्रय् स्वयं देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

सीवक ! गुलि पित्तया कारणं वेदना जुइ । सीवक ! जित नं वेदना जू– थथे गुलि वेदना पित्त कुपितं जुइगु खः । सीवक ! थ्व खँ लोकं माने यानातःगु खः । परन्तु गुह्म श्रमण वा ब्राह्मणया थुजागु वाद वा दृष्टि जुइ– गुलि नं मनूतयेत सुख दुःख वा अदुःख असुख वेदना जुइ थुपि फुक्क न्हापा याना वगु (कर्म) वा हेतुं जुइ । थुजापि श्रमण वा ब्राह्मणपि मिथ्या खः धका धाये । थ्व खँ थःह्म नं सिइके फु, लोकं नं माने याना तःगु खः । सीवक ! गुलि कफया कारणं[1] ··· गुलि वायुया कारणं ··· गुलि ऋतु परिवर्तनया कारणं ··· गुलि विषम आहारया कारणं ··· गुलि अति भोजनया कारणं ··· गुलि कर्मया कारणं ··· परन्तु गुह्म श्रमण वा ब्राह्मणया थुजागु वाद वा दृष्टि जुइ – गुलि नं मनूतयेत सुख दुःख वा अदुःख असुख वेदना जुइ थुपि फुक्क न्हापा याना वगु (कर्म) वा हेतुं जुइ । थुजापि श्रमण वा ब्राह्मणपि मिथ्या खः धका धाये । थ्व खँ थःह्मं नं सिइके फु, लोकं नं माने याना तःगु खः ।

महाराज ! फुक्क वेदना कर्म विपाकया कारणं जुइगु मखु । भगवान बुद्धं सकतां अकुशल च्याका सर्वज्ञता प्राप्त याना बिज्यात । थथे हे छलपोलं धारण याना बिज्याहुँ ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छलपोलं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

---

१. पित्तया कारणथ दोहरे यायेगु ।

९. उत्तरिकरणीय विषयय् प्रश्न

६१. "भन्ते नागसेन ! छलपोलंपिसं थथे धया बिज्याइ – 'तथागतं गुलि नं याना बिज्याये मा:गु खः व फुक्क बोधि वृक्षया क्वय् हे सिधयेका बिज्यात। तथागतया मेगु हानं लिपा याये मा:गु मंत, थह्मं याना तयागुली मेगु तने मा:गु छुं मंत। नाप नापं थथे नं न्यना कि स्वला तक वसपोल पटिसल्लान (समाधी) च्वना बिज्यात। भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं बोधि वृक्षया क्वय् थ:गु यायेमा:गु फुक्क ज्या सिधयेका बिज्यात धयागु जूसा स्वला तक वसपोल पटिसल्लान च्वना बिज्यात धयागु खँ असत्य जुल। यदि भगवानं स्वला तक समाधी च्वना बिज्यात धयागु खँ सत्य खःसा बोधि वृक्षया क्वय् वसपोलं थ:गु यायेमा:गु फुक्क सिधयेका बिज्यात धयागु खँ असत्य जुल। यदि थ:गु यायेमा:गु फुक्क सिधयेका बिज्यात धयागु जूसा समाधी च्वने मा:गु हे छाय् ? गुह्मसिया छुं कर्म ल्यंगु दइ वया जक समाधी च्वने माली। भन्ते ! गुह्म विरामी जुइ वया जक वासः याये माली। गुह्म निरोगी खः वयात वासः छु यायेत ? नयेमास्ते वःह्मसित हे भोजन मा:गु खः। गुह्मसिया नये मास्ते मवः वयात भोजन छाय् मा:गु दु ? भन्ते ! थथे हे यायेमा:गु फुक्क थ:गु ज्या सिधगु खःसा वसपोलयात समाधी च्वने छाय् माल ? गुह्मसिया छुं कर्म ल्यंगु दइ वया हे समाधी च्वने मा:गु जुइ। थ्व दुविधायुक्त प्रश्न नं छलपोलया न्ह्योने तया च्वना। छलपोलं थुकिया उचित लिसः बिया थुइका बिज्याहुँ।"

महाराज ! बोधि वृक्षया क्वय् भगवानं यायेमागु फुक्क ज्या सिधयेका बिज्यात, तथागतया मेगु हानं यायेमा:गु मंत, थःह्मं याना तयागुली मेगु तने मा:गु ज्या मंत; भगवान स्वलातक समाधी च्वना बिज्यात। महाराज ! समाधिया आपालं गुण दु। सकल

तथागतपिं समाधि हे सर्वज्ञ जुया बिज्याइगु खः। वसपोलपिसं बुद्धत्व प्राप्ति याना बिज्याये धुंका नं उकिया गुण लुमंका समाधि याना बिज्याइगु खः। महाराज! मनू छह्मसिनं जुजुया सेवा याइ। व खनां लय्ताया जुजुं वयात छुं तःधंगु सिरपाः बिइ। उगु सिरपाः लुमंका उह्म मनुखं जुजुया सेवा झनझन अप्वो याइ। महाराज! थथे हे सकल तथागतपिंसं समाधि हे सर्वज्ञ जुया बिज्याइगु खः। वसपोलपिंसं उगु सुकृत्य गुणयात लुमंका समाधी च्वना बिज्याइगु खः।

"महाराज! गथे सुं रोगं आतुरह्म दुःखीह्म विरामी वैद्यया थाय् वना ल्वय् लाये धुंका नं सुकृत्य गुण (उपकार) लुमंका च्वनी। महाराज! थथे हे सकल तथागतपिंसं समाधी च्वना हे बुद्धत्व प्राप्त याना बिज्याइगु खः, वसपोलपिं उगु सुकृत्य (भिगु) गुणयात लुमंका समाधी च्वना बिज्याइगु खः।"

६२. महाराज! समाधिया नीच्यागू गुण दु, गुगु गुण खना तथागतपिंसं समाधिया सेवन याना बिज्यागु खः। व नीच्यागू गुण छु छु? महाराज! थुपिं थथे खः-

(१) समाधि समाधी च्वंपिनिगु रक्षा याइ, (२) आयु वृद्धि याइ, (३) बल दइ, (४) अवगुण मदयेका बिइ, (५) अयश मदयेका बिइ, (६) यशया वृद्धि याइ, (७) अरति[1] मदयेका बिइ, (८) पूरा संतोष बिइ, (९) भय मदयेका बिइ, (१०) निर्भीक याइ, (११) आलस्य मदयेका बिइ, (१२) उत्साह वृद्धि याइ, (१३) राग मदयेका बिइ, (१४) द्वेष मदयेका बिइ, (१५) मोह मदयेका बिइ, (१६) मान मदयेका बिइ, (१७) वितर्क मदयेका बिइ, (१८) चित्तयात एकाग्र याइ, (१९) मन तःसकं क्वातुका बिइ, (२०) न्ह्यु खवाः याना बिइ, (२१) गम्भीर याना बिइ, (२२) तःधंगु

१. असंतोष हि. मि.।

लाभ याना जुइ, (२३) नम्र याइ, (२४) प्रीति हया बिइ, (२५) प्रमोद याइ, (२६) सकतां संस्कारया भावयात खंका बिइ, (२७) भव प्रतिसन्धि मुक्त याना बिइ, (२८) श्रमण भावया यथार्थ फल (मार्ग फल) प्राप्त याका बिइ। महाराज ! समधिया थुपिं हे नीन्यागू गुण खः, थुपिं गुण खंका तथागतपिंसं समाधी च्वना बिज्याइगु खः।

६३. महाराज ! थःगु इच्छायात मदयेका सकल तथागतपिं एकाग्र चित्त द्वारा गुगु प्रीति दइगु खः उकी लीन जुइत समाधी च्वना बिज्याइगु खः। महाराज ! प्यंगू कारणं तथागतपिंसं समाधी च्वना बिज्याइ। छु छु प्यंगू ? महाराज ! (१) सुख पूर्वक विहार यायेत तथागतपिं समाधी च्वना बिज्याइ (२) फुक्क श्रेष्ठ गुण आपालं खनां नं तथागतपिं समाधी च्वना बिज्याइ (३) उच्च ध्येयया निति छगू जक आर्य मार्ग जूगुलिं तथागतपिं समाधी च्वना बिज्याइ (४) सकल बुद्धपिंसं तःसकं प्रशंसा याना तःगुलिं नं तथागतपिं समाधी च्वना बिज्याइ। महाराज ! थ्व हे कारणं तथागतं समाधी च्वना बिज्यागु खः। महाराज ! तथागतं समाधी च्वना बिज्यागु छु याये माःगु ल्यना मखु, यानागुली हानं तपं तये माला मखु बरु समाधिया गुण बिशेषयात खंका हे तथागतपिं समाधी च्वना बिज्याइगु खः।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छलपोलं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

१०. ऋद्धिबल प्रदर्शनया विषयय् प्रश्न

६४. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु- 'आनन्द ! तथागतं प्यंगूलिं ऋद्धिपादया भावना याना बिज्याये

धुंकल, वसपोलं प्यंगूलि पूरा पूरा अभ्यास याना बिज्याये धुंकल। उकी प्यंगूया पूरा पूरा विस्तार जुइ धुंकल। प्यंगूया आधारय् तथागत दृढ जुया च्वन। प्यंगूया अनुष्ठान याना च्वन। प्यंगूली बांलाक परिचित्त गुणं हानं उकिया बांलाक कुत याना च्वन। 'आनन्द! यदि तथागतं इच्छा जक यासा कल्पभर अथवा प्यंगू कल्प तक अथवा ल्यंगु कल्प तक म्वाये फु।' नापनापं भगवानं थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यात— 'थनि स्वला लिपा तथागत परिनिर्वाण जुया बिज्याइ।' भन्ते नागसेन! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु प्यंगूलि ऋद्धिपाद भावना याना बुद्ध ... कल्पभर ... म्वाये फु धयागु खँ सत्य खःसा स्वला लिपा (तथागतया परिनिर्वाण जुइ धयागु) खँ असत्य जुल। भन्ते! हानं यदि तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु थनि स्वला लिपा तथागत परिनिर्वाण जुइ धयागु खँ सत्य खःसा तथागतं प्यंगू ऋद्धिपाद भावना याना ... कल्पभर ... तक च्वना बिज्याये फु धका कना बिज्यागु असत्य जुल। छाय्धाःसा तथागतं छुं आधार मदयेकं अर्थे हे धया बिज्याइ मखु। तथागतपिनिगु वचन सिति वनी मखु, तथागतपिनिगु वचन गथे धया बिज्यात अथे जुइगु खः। थ्व नं छगू दुविधायुक्त न्ह्यसः छलपोलया न्ह्योने तया च्वना गुगु तसकं हे गम्भीर सूक्ष्म व कठीनतां जक थुइके फइगु खः। दृष्टिजाल खण्डन याना बिज्याहुँ, छगू सार पिकया बिज्याहुँ, विपक्षवाद खण्डन याना बिज्याहुँ।

महाराज! भगवानं धया बिज्यागु खः— 'आनन्द! तथागतं प्यंगू ऋद्धिपाद भावना याना कल्पभर तक म्वाये फु।' स्वला लिपा तथागतं परिनिर्वाण जुया बिज्याइगु खँ नं आज्ञा जुया बिज्यागु खः। थन कल्पया अर्थ आयु-कल्प (पूरा जीवन) खः। महाराज! भगवानं थथे आज्ञा जुया थःगु बल गुलि दु धका क्यना बिज्यागु मखु बरु

यथार्थय् ऋद्धिबलया प्रशंसा याना बिज्यागु खः। महाराज! तथागतं प्यंगूलि ऋद्धिपादया भावना याना बिज्याये धुंकल, प्यंगूलि नं पूरा पूरा अभ्यास याना बिज्यायें धुंकल, प्यंगूया पूरा पूरा विस्तार जुइ धुंकल, प्यंगूया आधारय् वसपोल दृढ जुया च्वना बिज्यागु दु, प्यंगूलि नं बांलाक परिचित जुया बिज्याये धुंकल अले उकी बांलाक शुरु याना बिज्याये धुंकल। महाराज! यदि बुद्धया इच्छा जक दुसा कल्पभर अथवा ल्यंगू कल्प तक म्वाना बिज्याये फु।

महाराज! गथे सुं जुजु छह्मसिया छह्म भिंह्म सल दु। व सल फसय् ब्रये फु। जुजुं व ब्वाँय् वने फूगुया प्रशंसा याना जनपदया च्यो, सिपाहि, ब्राह्मण, गृहपति व थः अमात्यपिनिगु न्ह्योने खुल्ला दरवारय् च्वना धाल– "यदि माला वन धाःसा थ्व सल क्षणभरय् समुद्रया सिथं सिथं सारा पृथ्वी छचा चाहिला लिहाँ वये फु।" जुजुं थन सलया ब्वाँय् वने फुगुयात दरवारय् क्यंगु भचा जक खः, यथार्थय् सल अथे ब्वाँय् वने फुह्म हे खः। महाराज! थथे हे तुं भगवानं थःगु ऋद्धि बलया प्रशंसा याना थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः। थ्व नं स्वंगू विद्यायात[1] स्यूह्म, खुगू अभिज्ञा[2] (दिव्य शक्ति) दुह्म, शुद्ध व क्षीणास्रव अर्हत्‌पिं, देवतापिं व मनुष्यपिनि दथुइ च्वना आज्ञा जुया बिज्यागु खः– आनन्द! तथागत प्यंगू ऋद्धिपादया

---

१. स्वंगू विद्या – (१) पूब्बे निवासानुस्सति ञाण (पूर्व जन्मया खँ सिइकेगु ज्ञान) (२) चतूपपात ञाण (मृत्यु तथा जन्म-यात सिइकेगु ज्ञान) व (३) आसवक्खय ञाण (चित्त मल क्षय यायेगु ज्ञान)

२. खुगू अभिज्ञा धयागु (१) ऋद्धिविध ज्ञान, (२) दिव्यश्रोत ज्ञान, (३) पूर्वेनिवास ज्ञान, (४) चेतोपरिय ज्ञान, (५) दिव्यचक्षु ज्ञान व (६) आस्रवक्षय ज्ञान।

भावना याना बिज्याये धुंकल ··· आनन्द ! यदि तथागतं इच्छा जक या:सा कल्पभर ··· म्वाना बिज्याये फु ।

महाराज ! भगवानयाके उगु शक्ति धाथें दुगु खः, वसपोल कल्पभर ··· म्वाना बिज्याये फु । तर भगवानं सकसितं थ्व शक्ति क्यना बिज्याये मा:गु मदु । महाराज ! भगवान च्वना बिज्यायेगु सकलां भव तृष्णा मदये धुंकूह्म खः । भगवानं थुकिया बरोबर निन्दा याना बिज्यागु दु । महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपिं ! गथे छकूचा मल नं नवइ, अथे हे संसारय् पलभर च्वना च्वनेगु नं भिं धका बिचा मयाना ।' महाराज ! भगवानं संसारय् च्वनेगु इच्छायात मल स्वयानं मभिं धका आज्ञा जुया बिज्यासा स्वयं उकिया इच्छाय् हानं प्यपुना च्वना बिज्याइला? "च्वना बिज्याइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! भगवानं केवल ऋद्धिबलया उत्कर्ष क्यना बिज्यायेगु अभिप्रायं हे थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः ।"

साधु, भन्ते नागसेन ! छलपोलं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।

(थुगु वर्गय् झिगू प्रश्न दु) न्हापांगु ऋद्धिबलबर्ग क्वचाल ।

(ख) योगीकथा

२. अभेदवर्ग

१. चिबीधेगु (नियम) या विजयय् प्रश्न

१. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– भिक्षुपिं ! जि थःह्मं सिइका धर्मया उपदेश यानागु खः, मसिइकं मखु ।[१] हानं विनय प्रज्ञप्तिया इलय् थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यात–

१. धर्मचक्रप्रवर्तन-सूत्र

'आनन्द ! जि मदये धुंका यदि स्वयं उचित भालपिल धा:सा चिचीधंगु शिक्षापद तोते फु।'[१] भन्ते नागसेन ! अथेसा छु उगु चिचीधंगु नियम विचार मयासे हे दयेका बिज्यागु ला अथवा विना छुं आधार मदयेक कना बिज्यागु ला गुकियात भगवानं थ: मदये धुंका तोतेत आज्ञा जुया बिज्यात ?

भन्ते नागसेन! यदि भगवानं–'जि स्वयं थ:ह्म' सिइका धर्मया उपदेश यानागु ख: मसिइकं मखु धका आज्ञा जुया बिज्यागु ख:सा वसपोलं थ:ह्म कना तया बिज्यागु चिचीधंगु नियमत वसपोल मदये-धुंका तोतेगु अनुमति बिया बिज्यागु खँ असत्य जुइ। हानं यदि तथागतं विनय प्रज्ञप्तिया इलय् चिचीधंगु नियम वसपोल मदये-धुंका तोतेगु अनुमति बिया बिज्यागु धाथें ख:सा वसपोलं थ:ह्म सिइका धर्मया उपदेश याना बिज्यागु ख: मसिइकं याना बिज्यात धयागु खँ असत्य जुइ। भन्ते ! थ्व नं दुविधायुक्त प्रश्न छलपोलया न्ह्योने तयागु जुल।

"महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु ख:– 'भिक्षुपिं ! जि थ:ह्म सिइका धर्मया उपदेश यानागु ख: मसिइकं मयाना।' हानं विनयया प्रज्ञप्तिया इलय् गुगु आज्ञा जुया बिज्यात– 'आनन्द ! जि मदये धुंका यदि संघं उचित भालपिल धा:सा चिचीधंगु नियमत तोते फु।' महाराज ! थ्व तथागतं भिक्षुपिनिगु परीक्षा यायेत आज्ञा जुया बिज्यागु ख: – "स्वयं, थथे धायेवं जिमि श्रावकपिसं जि मदयेका उगु चिचीधंगु नियमत मदयेका व्छइला अथवा उकी दृढ जुया च्वनीला।"

महाराज ! गथे चक्रवर्ती (जुजुं) राजपुत्रपिंत धाइ– तात

१. महापरिनिर्वाण-सूत्र, दि. नि.।

(यःपिं मस्त) ! थ्व तःधंगु देश प्यखें समुद्र थ्यंक चक्कना च्वंगु दु । न्ह्याम्ह सेना झीके दःसां उकिं थपायांगु देशयात वशय् तया तये तःसकं थाकुइ । न्यं, जि मदये धुंका सिमानाय् च्वंगु प्रदेशत तोता व्छया ब्यु । महाराज ! अथेसा छु बौद्ध मदये धुंका उपिं राजकुमारपिंसं थःगु ल्हातय् वःगु उगु प्रदेशयात तोता व्छइ ला ? "व्छइ मखु, भन्ते ! राजकुमारपिं तःसकं लोभीपिं खः । बरु व स्वयां निदुगं स्वदुगं मेगु प्रदेशत नं त्याका कायेत स्वइ, ल्हातय् वःगु तोता व्छोइगु ला गन ।"

"महाराज ! थथे हे तथागत संवधागु परीक्षा यायेत जक थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः । महाराज ! धर्मया लोभं दुःख मुक्त जुइकेत बुद्धपुत्रपिंसं निसःत्यां मयाक शिक्षापद पालन याइ, कना बिज्यागु नियम तोता व्छयेगु ला गन ।"

"भन्ते नागसेन ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु विनय शिक्षापद मध्ये मनूतयेसं चिचीधंगु सिइके मफया च्वन । मनूत दुविधाय् लाना च्वन– छु विनय शिक्षापद तःधंगु, छु विनय शिक्षापद चिधंगु धयागु सिइके मफया च्वन । मनूतयेत थुकी तःधंगु सन्देह जुया च्वन ।"

"महाराज ! फुक्क दुक्कट आपत्ति[१] चिचीधंगु विनय शिक्षापद खः । व दुर्भाषित आपत्ति दुगु तःधंगु विनय शिक्षापद खः । थ्व हे निता तःधंगु चिचीधंगु विनय शिक्षापद खः । महाराज ! न्हापायापिं स्थविरपिंसं नं धर्म सभाय् थुगु सिइकेगु ली छको असमंजसय् लाःगु दु । इमिसं नं थुकिया छगू निर्णय याये मफुगु खः । भगवानं न्हापा हे थ्व प्रश्न पिहाँ वइ तिनी धका सिइका बिज्यागु खः ।"[२]

१. दुक्कट आपत्ति सम्बन्धि स्वया दिसँ–विनयपिटक ।

२. भिक्षु जगदीश काश्यपजुया मिलिन्द-प्रश्नय् थुगु प्रश्नया अन्तय्

"भन्ते नागसेन ! भगवानं कना बिज्यागुगात थौं छपिसं संसारया न्ह्योने स्पष्ट जुइक कना बिज्यात ।"

२. अव्याकरणीयया विषय् प्रश्न

२. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "आनन्द ! तथागतयागु धर्मय् आचार्य मुष्टि (रहस्य) मदु ।[1] हानं स्थविर मालुङ्क पुत्रं[2] प्रश्न न्यनेबं भगवानं छुं लिसः बिया बिमज्या भन्ते नागसेन ! थ्व खँया निगू कारण थुइके फु– (१) प्रश्नया उत्तर मस्यूगुलि अथवा (२) स्यूसां नं तोपुया तये माःगुलि ।

भन्ते नागसेन ! यदि तथागतयागु धर्मय् आचार्य मुष्टि मदुसा

थुकथं नं दु–

लिपा जूलिसे समय परिस्थिति फरक जुया मेगु परिस्थिति वइ, गुकि याना चिचीधंगु नियम पालन यानाया छुं अर्थ दइ मखु धयागु खँ भगवानं सिया बिज्यागु खः। **भगवानं फुक्क भिक्षु-नियमयात न्ह्यापायापिनिगु रहन-सहन, देश व काल कथं दयेका बिज्यागु खः। मनूतयेगु रहन-सहन, देश व काल बिलकुल भिन्न जुइवं अजागु नियम गुकथं अनुकूल जुइ ?** थ्वहे विचा याना भगवानं चिचीधंगु नियमत रद्द वदल यायेगु शक्ति संघयात आवश्यक जुइवं याये फुगु कथं बिया बिज्यात । हि. मि. पृ. १७८

भिक्षु संघ एकमत जुइगु शर्तय् हे जक संघयात थथे चिचीधंगु शिक्षापद (नियम) तोते फइगु अधिकार दुगु खः। विभिन्न देश स्थित भिक्षु संघपिं गुबले मुना गुकथं शिक्षापद मदयेकेत सहास याइ ? अले हानं चिचीधंगु शिक्षापद तोता च्छल धाःसा नं थुकि याना मत मतान्तर मवइला ? –अनु.

१. महापरिनिर्वाण–सूत्र, दी. नि. ।

२. चूळ मालुङ्क सुत्त, म. नि. ।

मालुङ्क पुत्र स्थविरया लिसः मस्यूगुँलि आज्ञा जुया बिमज्यागु खः। हानं स्मूसां व्याख्या याना लिसः बिया बिमज्यागु खःसा तथागतया धर्मय् आचार्य मुष्टि दुगु जुल। थ्व दुविधायुक्त प्रश्न नं छलपोलया न्ह्योने तयागु जुल। छलपोलं समाधान याना बिज्याहुँ।

महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'आनन्द ! तथागतयागु धर्मय् आचार्य मुष्टि मदु; हानं मालुङ्क पुत्र स्थविरं प्रश्न न्यनेवं वसपोलं उकिया छु उत्तर बिया बिमज्या। तर व मस्यूगुँलि मखु तोपुया तये माला नं मखु।

"महाराज ! प्रश्नया उत्तर प्यंगू कथं बिइ फु। छु छु प्यंगू ?' (१) छुं प्रश्नया उत्तर तप्यंक बिइ फु, (२) छुं प्रश्नया उत्तर विभाजित याना बिइ फु, (३) छुं प्रश्नया उत्तर मेगु प्रश्न याना बिइ फु, (४) छुं प्रश्नया उत्तर तोता व्छया बिइ फु।

महाराज ! छु छु प्रश्नया उत्तर तप्यंक बिइगु ? "रूप अनित्य खः··· वेदना अनित्य खः··· संज्ञा अनित्य खः··· संस्कार अनित्य खः... विज्ञान अनित्य खः धयागु प्रश्नया उत्तर तप्यंक बिइगु खः।

छु प्रश्नया उत्तर विभाजित याना बिइगु ? रूप अनित्य खः धका विभाजन याना कनेगु, वेदना अनित्य, संज्ञा अनित्य, संस्कार अनित्य, विज्ञान अनित्य धका विभाजन याना कनेगु प्रश्न खः।

छु प्रश्नया उत्तर मेगु प्रश्न याना बिइगु ? " छु मिखां सकतां वस्तु खंका काये फइला ?" धका न्यंह्लसिके तुं न्यंगु प्रश्नया उत्तर मेगु प्रश्न याना बिइगु खः।

छु प्रश्नया उत्तर तोता बियेवं बियागु जुइ ? (१) छु लोक (संसार) शाश्वत (नित्य) खःला ? (२) छु लोक अशाश्वत खःला ? (३) छु लोकया गनं अन्त दु ला ? (४) छु लोकया गनं

अन्त मदु ला ? (५) छु लोक अन्त अथवा अनन्त खः ला ? (६) छु लोक अन्त अथवा अनन्त नं मखु ला ? (७) छु जीव व शरीर व हे खः ला? (८) छु जीव मेह्म हे ञानं शरीर मेह्म हे खः ला ? (९) छु तथागत मरण जुइ धुंका दइ तिनिला ? छु तथागत मरण जुइ धुंका दइ मखुत ला ? छु तथागत मरण जुइ धुंका दइ वा दइ मखुत ला ? (१०) छु तथागत मरणं लिपा न दइ न मदइगु ला ? थयागु प्रश्न तोता बिइगु प्रश्न खः । थ्व लिसः बिइ म्वाःगु प्रश्न खः ।

महाराज ! भगवानं मालुङ्क पुत्र स्थविरया प्रश्नयात लिसः बिइम्वाःगुलि लिसः बिया बिमज्याःगु खः । व प्रश्न छु कारणं लिसः बिया बिमज्याःगु ? व प्रश्नया लिसःयात क्यनेमाःगु कारण व हेतु मदु । उकि व प्रश्नयात लिसः बिया बिमज्याःगु खः । भगवान बुद्धपिसं विना कारणं नोंवाना बिज्याइ मखु ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये"

३. मृत्यु खना ग्याये माःगु व म्वाःगुया बिषयय् प्रश्न

६. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'सकलें दण्ड खना ग्याः, सकलें मृत्यु खना ग्याना बिस्युं जुइ ।[१]' नाप नापं वसपोलं थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'अर्हत्पिं फुक्क भयं मुक्त जुइ धुंकल ।' भन्ते नागसेन ! छु अर्हत्पिं दण्ड खना ग्याःला ? छु नरकय् लाःपिं सत्वपिं मि लाना मि पुका नं अनं सिना महानरक[२] यागु मि मुक्त जुइगु खना नं ग्याला ? भन्ते ! यदि भगवानं

---

१. दण्डवर्ग, धम्मपद ।

२. महानिरय (महानरक) स्वया दिसँ– वाल पण्डितसुत्त म॰ नि.।

'सकलें दण्ड खना ग्याः, सकलें मृत्यु खना ग्याना बिस्युं वनी' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा अर्हत्‌पिं फुक्क भयं मुक्त जुइ धुंकल धयागु खँ असत्य जुल। हानं भगवानं 'अर्हत्‌पं सकतां भयं मुक्त जुइ धुंकल' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा 'सकलें दण्ड खना ग्याः, मृत्यु खना ग्याना बिस्युंवनी धयागु खँ असत्य जुइ। भन्ते! थ्व दुविधायुक्त प्रश्न छलपोलया न्ह्योने तयागु जुल। छपिंसं थुकिया समाधान याना बिज्याहुँ।

७. महाराज! भगवानं गुगु आज्ञा जुया बिज्यागु खः— सकलें दण्ड खना ग्याः, सकलें मृत्यु खना ग्याना बिस्युं वनी थ्व वचन वसपोलं अर्हत्‌पित धया बिज्यागु मखु। वसपोलपिंके ग्याये माःगु सकतां कारण मदये धुंकल। महाराज! भगवानं थ्व क्लेश दुपिं सत्वपिनिगु बारे गुपिनि आत्मानुदृष्टि आःतकं दनि हानं गुपिं सुख दुःखय् जुया च्वन तिनि इमि निर्ति सकलें दण्ड खना ग्याः··· धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः। महाराज! अर्हत्‌पिं ब्याक्क गति मुक्त जुइ धुंकल, (भिन्न भिन्न) योनी वने माःगु मदये धुंकल, प्रतिसन्धि काये म्वाले धुंकल, तृष्णाया थां क्वदले धुंकल, ब्याक्क भवया आलय (इच्छा) मदये धुंकल ब्याक्क संस्कार समुच्छिन्न जुइ धुंकल, कुशल अकुशल मदये धुंकल, अविद्या मदये धुंकल, विज्ञान उत्पन्न हानं जुइगु शक्ति मदुगु याये धुंकल, सकतां क्लेश च्छये धुंकल, लोक धर्मय् चाहिलेगु दिइ धुंकल, उकिं अर्हत्‌पिं फुक्क भय खना ग्याना बिज्याइ मखु।

महाराज! थन जुजु छह्मसिया प्यह्म महामन्त्रीत दु, इपिं तःसकं स्वामीभक्त, यशस्वी, विश्वासी तःधंगु ऐश्वर्य पदय् थ्यंपिं उगु समय छुं आपद वयेवं जुजुं थः राज्यया सकलें मनूतयेत लागु जुइगु छुं उज़ं दयेकल— 'सकसिनं वया जित बलि कर पू वा। छिपिं प्यह्म महा-

मन्त्रीपिंसं थ्व थाये माःगु खँ स्वया च्वँ।' महाराज ! अले छु ले उपिं प्यह्म महामन्त्रीपिंत नं पूजा मयागु खँय् भय दइला ?' 'दइ मखु, भन्ते।' 'व छु कारणं ?' 'भन्ते ! ईपि ला राज्यया दकले तःधंगु पदय् थ्यने धुंकूपिं खः। इमिसं पूजा यायेगु छु खः, ईपिं ला थुजागु खँ छूटे जुइ धुंकूपिं खः। ईपिं तोता मेपिंनि निंति हुकुम याःगु खः 'सकलें वया जिथाय् पूजा याः वा।'

महाराज ! थथे हे भगवानं अर्हत्पिंत लागु जुइ कथं थ्व खँ आज्ञा जुगा बिज्यागु मखु– 'सकलें दण्ड खना ग्याः, सकलें मृत्यु खना ग्याना बिस्युं वनी।' अर्हत्पिनिगु भयया सकतां कारण नष्ट जुइ धुंकल। महाराज ! गुपिं सत्वपिंके क्लेश दनि, आत्मानुदृष्टि दनि, सुख दुःखय् जुया च्वन तिनि, इमि निंतिं भगवानं आज्ञा जुया बिज्यात– 'सकलें दण्ड खना ग्याः, सकलें मृत्यु खना बिस्युं वनी।' उकिं अर्हत्पिं ब्याक्क भय खना ग्याइ मखु– थ्व सावशेष वचन खः, निरवशेष वचन मखु (थ्व शब्दया प्रयोगं छह्म नं तोफिइ मखु)। छपिंसं कना बिज्यागु थ्व खँयात दृढ यायेत जित मेगु कारण (प्रमाण) बिया बिज्याहुँ।

"महाराज ! गामय् गांया स्वामीं थः आणापक (उजं न्यकीं) पिंत धाल– 'भो आणापक ! गामय् च्वंपिं सकसितं जिथाय् न्ह्योने तुरुन्त मुंका ब्यु।' वं 'हवस्' स्वामी धका स्वीकार याना गामय् दथुइ वना स्वको तक ततःसकं धाल– 'गांयापिं मनूत ! छिपिं सकलें तुरुन्त मालिकया थाय् मुं हुँ।' अले ईपि गांयापिं आणापकया वचन न्यना हथासं हथासं गांया स्वामीया थाय् न्ह्योनें मुं वल। अले धाल–स्वामी ! सकलें गांयापिं वये धुन, छपिंसं आः छु याना बिज्याये माल उगु याना बिज्याहुँ।' 'महाराज ! थन सकलेंया अर्थ सकल तःधिपिं व छेंया हामापिंया रूपय् खः। सकलें वयेमाः

घायेबले नं केवल गांयापिं तःधिपिं व छेंया हामापिं जक वल। गांया स्वामी नं सन्तोष जुइ– थुलि हे मनूत जिगु गामय् दु। मवःपिं मनूत आपालं दइतिनि – मिसात, मिजँत, दासत, दासित, भतक कम्मकर, गामिक, विरामीत, सा जवात, फै जवात, दुगु जवात, खिचा जवात, सकलें मवसानं थुमिगु ल्याः दइ मखु। तःधिपिं व छेंया हामापिनिगु वारे सकलें मुनेमाः धका आज्ञा बिउगु खः। महाराज ! थथे हे अर्हत्पिनि कारणय् भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु मखु– 'सकलें दण्ड खना ग्याः सकलें मृत्यु खना तःसकं ग्याना बिस्युं वनी।' भय दइगु सकतां अर्हत्पिंके नष्ट जुइ धुंकल, उकिं अर्हत्पिं फुक्क भयं मुक्त जुइ धुंकल।

८. "महाराज ! (छुं कना तःगु खँया अर्थ प्यंगू प्रकारं थुइका काये फु)– (१) सावशेष वचनया सावशेष अर्थ दु (गुलिं थुजागु खँ दु गुकियात न ब्यापक रूपय् कना तःगु खः न उकिया अर्थ ब्यापक रूपय् हे थुइका काइ)। (२) सावशेष वचनया निरवशेष अर्थ दु (गुलिं थुजागु खँ गुकियात ब्यापक रूपं कना मतःगु जूसां उकिया अर्थ ब्यापक रूपय् थुइका काइ)। (३) निरवशेष वचनया सावशेष अर्थ दु (गुलिं थुजागु खँ दइ गुकियात ब्यापक रूपं घया तःगु जूसां उकियात ब्यापक रूपं थुइका काइ मखु)। (४) निरवशेष वचनया निरवशेष अर्थ दु (गुलिं थुजागु खँ दइ गुकियात ब्यापक रूपं धया तःगुया नाप नापं उकिया अर्थ नं ब्यापक रूपं हे थुइका काइ)! उकिं छुं खँ थुइके न्ह्यो उकिया प्रसंग कथंगु अर्थय् यंका थुइके माः।

"महाराज ! खँया अर्थय् थ्यंकेगु न्यागू कथंया कारण दु– (१) धया तःगुया न्ह्योने ल्यूनेया प्रसंग स्वया, (२) घया तःगुया ग्यसु स्वया, (३) धाह्म आचार्यया परम्परा स्वया, (४) धाये

मा:गुया अभिप्राय छु खः स्वया व (५) उगु खँया प्रमाण स्वया। (१) धया तःगुया न्ह्योने ल्यूनेया प्रसंग स्वयाया अर्थ खः– सूत्रय् व खँ गन, गुबले धया तःगु खः उकिया विचार याना, (२) धया तःगुया ग्यसु स्वयाया अर्थ खः वयात मेगु सूत्रलिसे तुलना याना (३) धाःह्म आचार्यया परम्परा स्वयाया अर्थ खः, भिन्न भिन्न परम्परा भिन्न भिन्न सिद्धान्त चले जुया च्वंगुलि आचार्य परम्परा स्वया सिइकेमाः (४) धाये मा:गुया अभिप्राय छु खः उकियात थुइकाया अर्थ खः धाह्म मनूया छु विचारं धागु खः उकियात थुइका व (५) उगु खँया प्रमाण स्वयाया अर्थ खः, च्वयया प्यंगू खँय् दृष्टि तया। महाराज! थुकथं न्यागू कथंया कारणं खँया अर्थ स्वीकार यायेमाः थुजागु हे प्रश्न बांलाक निश्चतगु जुइ।

९. भन्ते नागसेन! छिमिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि उकियात स्वीकार याये। अर्हन्तपिं उगु नियमय् अपवाद खः धयागु जि माने याये, मेपिं सकलें प्राणीपिं ग्याके ब्यु। नरकय् लाना च्वंपिं नरकया सत्वपिं सिनां नं छुटे जुइगुली ग्याइला? अजापिं सत्वपिं गुपिं नरकय् दुःख सहयाना च्वन, गुपिनि सकतां अङ्ग प्रत्यङ्ग च्छया च्वन, अत्यन्त करुणापूर्वक खया सना जूगुलिं ख्वाः ह्याउंसे ह्यासुसे च्वं च्वन। गुपिं थःथःगु तच्वःगु दुःख सह यायेगुली असमर्थ जुया च्वन, गुपिनि छुं त्राण मदया च्वन, गुपिनि गनं शरण मदया च्वन, गुपिं तःसकं शोकय् लाना च्वन, गुपिनि अन नं दुर्गति जुया च्वन, गुपिंत केवल शोकया शोक जुया च्वन, गुगु नरकय् घोर भयंकर उच्च शब्द जुया च्वन, गुगु मिया धारया मालां सकलें चाहीका च्वन, गुगु मिया तेजं प्यखेरं सच्छिगू योजन तक छचाखेरं न्येना च्वन इपिं नं मृत्यु खना ग्यानाना बिस्युं वनीला?" "खः, महाराज! थुपिं जीवपिं नं सिइ खना ग्याः।"

१०. "भन्ते नागसेन ! नरकय् ला दुःखया दुःख जक भोग याये माःगु निश्चित जूसां नरकय् च्वंपिं प्राणीपिं सिना अनं छुटे जुइगुलि नं छाय् ग्याइगु ? छु इमित नरक नं तःसकं यःला ?" "यइ मखु महाराज ! इमित नरक यइ मखु। इमिसं छुटे जुइत तःधंगु इच्छा याना च्वनी। महाराज ! मरणया आनुभावं हे इमित तःधंगु सन्ताप (भय) उत्पन्न जुया च्वनी।" "भन्ते नागसेन ! छुटे जुइत तःसकं चिन्तित जुया नं इमि सिइ खना ग्याः धयागु खँ जि मथुल। भन्ते नागसेन ! थ्व ला तःसकं आनन्दया खँ जुइ माःगु खः (छाय् धाःसा) गुगु इमित यःगु खः व इमित लाभ जुइन। जित छुं मेगु प्रमाण बिया थुइका बिज्याहुँ।"

महाराज ! मरण थुजागु खः गु मखंपित त्राशया थाय् जुया च्वनी। थ्व खना मनूत व्याकुल जुइ, ग्याइ। महाराज ! गुह्म मनू हाकुह्म सर्प खना ग्याःगु खः व मृत्युखना ग्याना हे खः। गुह्म किसि···सिंह···धुँ···चितुवा···भालु···चत्रा··· जंगली म्ये···द्वों···मिं··· लः··· कँ···वाण खना ग्याइ, इपिं मृत्यु खना ग्याना हे खः। महाराज ! मरण थुजागु वस्तु खः– गुकिं याना क्लेशं युक्तपिं प्राणीपिं मरण खना त्राश चाइ, ग्याना च्वनी। महाराज ! (थ्व हे कारणं) नरकय् लाःपिं सत्त्वपिं नरकं मुक्त जुइगु यःसां मरण खना त्राश चाइ, ग्याना च्वनी।

महाराज ! गथे सुं छह्म मनूया शरीरय् न्हि जागु छगो कँ वइ, वयात व कँ प्वः स्याइगुलि तःसकं दुःखी जुया प्वः फायेत वैद्य छह्मसित सःति। वयागु वचनं वैद्यं फायेत वया ल्वचं मुक्त यायेत प्वः फायेगु ज्याभः जयेकिइ पुकेया निंति मिइ क्वाकिइ, खारलवण (क्षार चि) ल्वाक छ्यायेत नं ग्वारा ल्वःतय् च्वना तइ। महाराज ! अथेसां उह्म रोगी जःगु ज्यावलं घाः याइगु, कथिचां पुकीगु

व खारलवण (क्षार चिं) पाना बिइगुलि त्वाश याना बिइ ला कि बिइ मखु ?" "त्वाश बिइ, भन्ते ! अवश्य त्वाश बिइ ।" "महाराज ! रोगं आतुरह्म रोगी त्वचं मुक्त जुइ मास्ते वयानं स्याइगु खना ग्याका च्वनी । महाराज ! थथे हे नरकय् लाना च्वंपि सत्वपिं नं मुक्त जुइ यःया नं मरण भय दया च्वनी ।"

महाराज! गथे सुं राज अपराधी सिखलं चिना हानं न्यवः न्ह्याका कोठाय् कुना बिइ । वयात उगु दण्ड छुटे जुइत तःसकं ब्याकुल जुइ अले वयात तोतेत जुजु सःति । महाराज । अथेसा छु उह्म अपराधीया थःगु अपराध लुमना जुजुया थाय् न्ह्योने वने मग्याइ-ला ?" "ग्याइ, भन्ते ! व ग्याइ ।" "महाराज ! थथे हे नरकं मुक्त जुइ यःपिं नरकय् लाःपिं प्राणीपिं मरण भय खना ग्यना च्वनी ।"

११. "भन्ते ! मेगु नं उदाहरण बिया बिज्याहुँ गुकिं कारण अप्वः स्पष्ट जुइ ।" महाराज ! सुं छह्मसित छह्म विष दुह्म सर्पं न्याइ, उगु विषया बिकार याना व गोतु वनी, चाता वा वनि, उखें थुखें सना च्वनी अले सुं मेह्म छह्म मनू वया थःगु मन्त्रया बलं उह्म सर्पयात विष त्वंकेत सःति । महाराज ! निकोगु पटकय् वःह्म सर्प खना थःगु विष त्वना लायेकेत वःह्म खसा नं सर्प वःगु खना छु वयात भय उत्पन्न मजुइला ?" "जुइ, भन्ते ! अनं छुटे जुइत चिन्तित जूसां मरणया भय जुया ग्याना च्वनी ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

४. मृत्युया पाशं जुइगु विषयय् प्रश्न

१२. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

न अन्तलिक्खे न समुद्दमज्झे, न पब्बतानं विवरं पविस्स ।
न विज्जती सो जगतिप्पदेसो यत्थ ठितो मुच्चेय्य मच्चुपासा'ति ।।[१]

'न आकाशय् न समुद्रय् दथुइ
न पर्वतयागु गुफाय् च्वंसां
लोकय् उजागु गनं थाय् मदु
गन च्वना मृत्युया ल्हातय लाइगुलि बचे जुइ फइ ।'

हानं भगवानं परित्राण नं उपदेश यिया बिज्यात । गथे कि (१) रतन सुत्त, (२) मेत्त सुत्त, (३) खन्ध परित्त, (४) मोर परित्त, (५) धजग्ग परित्त, (६) आटानाटिय परित्त व (७) अंगुलिमाल परित्त । भन्ते नागसेन ! यदि आकाशय् च्वंसां समुद्रय् दथुइ च्वंसां तःजाःगु प्रासादया पौलिइ च्वंसां, ल्वहँ कापिइ गुफाय् व पहाडया द्वाले च्वंसां मृत्युया ल्हातय् लाइगुलि मुक्त जुइ फइ मखु धयागु जूसा परित्राण देशना असत्य जुइगु जुल । हानं यदि परित्राण देशना याना मृत्यु पाशं मुक्त जुइ धयागु खःसा नं आकाशय्... धया तःगु असत्य जुइगु जुल । थ्व नं दुविधायुक्त प्रश्न छपिने न्ह्योने तयागु जुल । छपिसं उकिया समाधान याना बिज्याहुँ ।

१३. महाराज! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'न आकाशय् न समुद्रया दथुइ
न पर्वतयागु गुफाय् च्वंसां
लोकय् अजागु गनं थाय् मदु
गनं च्वना मृत्युया ल्हातय् लाइगुलि बचे जुइ फइ ।'

नाप नापं भगवान बुद्धं परित्राणया नं उपदेश बिया बिज्यागु दु । तर थ्व केवल अजायित जक, गुपिनि छुं म्वाये । ल्यँ दनि, गुपिनिगु आपालं आयु (वय) दनि, गुगु मनिगु कर्म याना थक्त रोके

१. धम्मपद, पापवर्ग १३. ।

याना तल। महाराज ! गुपिनि आयु फुइ धुकल, अजापित पना तयेत थन छु मदु।

महाराज ! गथे सिइ धुंकूगु, सुकु गंगु, ह्मासुइ धुंकुगु सिमायात दोछिगः घलं लः बिउसां हः वाउँसे च्वंक सिमा तमा याये फइ मखुत। महाराज ! अथे हे वासः याःसां परित्राण देशना याःसां आयु फुइ धुंकूपित पनें फइ मखुत। महाराज ! संसारय् गुलि नं वासः जडिवुढि दु, फुक्कं आयु फुइ धुंकूपित ज्या लगे जुइ मखुत। महाराज ! परित्राणं अजापित रक्षा याइ, लाभ याइ, गुपिनि म्वायेगु वाकी दनि, गुपिनि यक्व आयु दनि तथा गुंपित थःगु मभिंगु कमं पना (जक) तःगु खः। (आरक्षाया) कारणं अजापिनि निर्ति भगवानं परित्राण उपदेश याना बिज्यागु खः।

"महाराज ! गथे हाकुक सुपाँय् खनें दयेवं लखं पाके जूगु गंगु वामा किसानं बचे याइ। गुबले बुँइ वा वाउँसे च्वना च्वनी किसानं वामाय् लः बरोबर बिइ। महाराज ! थथे हे गुह्मसिया आयु फुइ धुंकल उह्मसिया निर्ति वासः परित्राण देशना ज्या ख्यले दइ मखुत, गुह्मसिया म्वायेगु ल्यं दनि गुह्मसिया आपालं आयु (वय) दनि उह्मसित वासः परित्राण देशना याना लाभ जुइ।

"भन्ते नागसेन ! आयु फुइ धुंकूह्म सिइ, आयु ल्यं दनिह्म म्वाइ। अथे जुसेंलि परित्राण वासः ज्या ख्येले मदुगु जुल।' "महाराज ! छु छलपोलं गुबलें छुं ल्वय् वासलं लायकूगु खंला ? "खं, भन्ते नागसेन ! सलसःको खं।" "महाराज ! अथे जुसेंलि परित्राण वासः ख्यले मदु धका छलपोलं धया बिज्यागु पायछि मजुल।" "भन्ते नागसेन ! वैद्यपिसं झीत वासः नकी, त्वंकी तथा लेप इलिगु खः। उगु वासलं विरामी लाया वनी।" "महाराज ! परित्राण देशना यायेबले नं शब्द न्यनी, म्यें गनि, हृदयया चाल

विस्तार जुइ, कथु सुना वनी, थ्व सकतां खँ खना च्वनी। उकिं याना वयागु सकतां कष्ट मदया वनी, सकतां उपद्रव शान्त जुया वनी।

"महाराज! छु छगोगं गुबलें सर्पं न्याह्म मनूयात मन्त्र पदं विष झारे याना ल्छःगु तथा न्याःथाय् वासः पाःगु खंगा?" "खं, भन्ते! थौं ह्निगः नं थथे याःनि।" "महाराज! अथेसा वासः व परित्राणं छुं जुइ मखु धयागु खँ असत्य जुइगु जुल। महाराज परित्राणं न्याये धका वःह्म सर्पनं न्याये फइ मखु- वया म्हुतु हे बन्द जुइ। खुँतयेसं दायेत ल्ह्वंगु कथि नं दाये फइ मखु- इमिसं कथि त्वांछ्वया प्रेम याः वइ। तं पिहाँ वह्म किसि नं जिक्क वया शान्त जुइ। च्याना च्वंगु मिया राश नं न्ह्योने वया सिना वनी। हलाहल विष नं प्वाथय् लासां छुं हानि जुइ मखु, वरु भोजन जुया वनी। स्यायेत वइह्मं स्या हे स्याये धका वःसा वया न्ह्योने लहिना तःह्म च्यः थें नम् जुया वनी। जालय् लाःसा नं तक्यनिइ मखु।

"महाराज! छु छपिसं न्हापा न्यना तया बिज्याला- परित्राण याःगुलिं न्हेसः दँ (७०० वर्ष) तक नं ब्याधां छह्म म्हेखायात थःगु जालय् क्यंके मफु। परित्राण मयाःखुनु हे व जालय् क्यन।"[१] "दु भन्ते! थथे न्यनागु दु। देवतापिं सहित सकल लोकय् वयागु ख्याति न्यना च्वंगु खः।" "महाराज! अथेसा वासलं छुं जुइ मखु धका छपिसं धया बिज्यागु असत्य जुल।

१४. महाराज! छु छपिसं न्हापा न्यना तया बिज्याला- दानवं थःह्म मिसायात बचे याना तयेत छगः थलय् स्वंथना घुतुका प्याथय् दुने घाना जुल, अनंलि छह्म विद्याधरं वयागु म्हुतुं दुहाँ वना उह्म मिसा नापं रति यात, दानवं थ्व खँ सिइसाथ थल ल्ह्वया

१. मोर परित्त व मोर जातक नं १५९ व महामोर जातक नं २८८।

चायेका स्वत । थल चायेकेवं विद्याधर बिस्युं वन ।" "दु, भन्ते ! जि थथे न्ययागु दु । थ्व देवतापिं सहित सकल लोकय् वयागु ख्याति नं न्यना च्वंगु खः ।" "महाराज ! उह्म विद्याधर परित्राणया बल ज्वनिर्गुलि मुक्त जूगु मखु ला ?" "खः, भन्ते !" "महाराज ! अथेसा परित्राणया बल दु ।"

महाराज ! छु छँधिसं न्हापा न्यना तया बिज्याला – छह्म मेह्म विद्याधर वाराणसी जुजुया अन्तःपुरय् पटरानीलिसे मिज्याय् वंबले व हे क्षणय् मन्त्रया बलं अन्तर्धान जुया वन ?" "दु, भन्ते ! जि थथे न्यनागु दु ।" "महाराज ! उह्म विद्याधर परित्राणया बलं ज्वनिर्गुलि मुक्त जूगु मखु ला ?" "खः, भन्ते !" "महाराज ! अथेसा परित्राणया बल दु ।"

१५. "भन्ते नागसेन ! छु परित्राणं सकसितं हे रक्षा याइला ?" "महाराज ! गुलिसित रक्षा याइ, गुलिसित याइ मखु ।" "भन्ते नागसेन ! अथेसा परित्राण सकसिया निंति ज्या ख्यले मदु ।" "महाराज ! छु भोजनं सकसियां जीवन रक्षा याइला । ?" "भन्ते ! गुलिसिगु जीवन रक्षा याइ, गुलिसिगु रक्षा याइ मखु ।" "व छु कारणं ले ?" "भन्ते ! थन गुलि भोजन आपाः नया विसूचिकाय (झारा) जुया सिइ ।" "महाराज ! अथेसा भोजनं सकसिगु नं जीवन रक्षा मयाः ।" "भन्ते नागसेन ! निगू कारणं याना भोजनं मनूतयेगु ज्यान काइ (१) मात्रा स्वया अप्वः नयेवं व (२) पाचन-शक्तिया मंद जुइर्गुलि । भन्ते नागसेन ! आयु बीगु भोजनं नं बांमलाक उपयोग यायेवं ज्यान काइ ।" "महाराज ! थथे हे परित्राणं सकसित रक्षा याइ मखु । गुलिसित रक्षा याइ, गुलिसितं रक्षा याइ मखु ।"

"महाराज ! स्वंगू कारणं परित्राणं रक्षा याइ मखु– (१)

कम्मावरणं (छुं कर्मफलं दथुइ विघ्न बिइवं) (२) किलेसावरणं (क्लेश विघ्न दथुइ लायेवं) व (३) अ्रसदहनतायं (विश्वास मयाःगुलिं)। महाराज! मनूतये थःगु हे ज्यां याना परित्राणय् रक्षा बल दया नं उकिं रक्षा याये फइ मखु। महाराज! गथे मांह्मं मचायात प्वाथय् (निसें) रक्षा याइ। तःसकं होसयारी जुया बुइकी खि-चो न्हि कया निंगु बास वःगु पदार्थं (शरीरय्) बुया बिइ। यदि मेपिं सुं मनू वया उह्म (मचा) यात ब्वो ब्यूसा दासा व खना तं पिकया दयात ज्वना यंका मालिकया थाय् यंकी। परन्तु उह्म मचा हारां जूसा लिवाक (छें) दुहाँ वसा वं (मांह्मं) स्वयं मचायात दण्ड बिइ। महाराज! अ्रथेसा छु व नं उकिया कारणं ज्वना यंका मालिकया थाय् यंकीला? "यंकी मखु, भन्ते!" "महाराज! छु कारणं?" "भन्ते मचां द्वंकूगुलिं।" "महाराज! थथे हे परित्राणं रक्षा यासां वयागु थःगु अ्रपराधं याना रक्षा याये मफुगु जुइ।"

"साधु, भन्ते नागसेन! छिपिसं प्रश्नयात स्पष्ट याना बिज्यात तक्यना च्वंगुयात मस्त्रयेका बिज्यात, ख्यउँगुयात तुइका बिज्यात, दृष्टिजालयात फ्यना बिज्यात। छिं यथार्थय् सकल गणाचार्यपिं स्वया श्रेष्ठह्म खः।"

५. बुद्धया लाभय् अन्तरायय् विषयय् प्रश्न

१६. "भन्ते नागसेन! छिपोलपिसं थथे धया बिज्यात- 'तथागतया चीवर, पिण्डपात्र, शयनासन व ग्लान-प्रत्यय वाःस सदां प्राप्त जुया च्वनी।' हानं (थथे नं धया बिज्यात-) तथागत ब्राह्मण-पिनिगु पञ्चशाल गामय् भिक्षाटनया निंतिं दुहाँ बिज्याये धुंका छुं हे प्राप्त मजुया सिलागु (हानं सिले म्वाक) पात्र ज्वना लिहाँ बिज्यात[१]।

१. पिण्डसुत्त, सं. नि. I. पृ. ११२

भन्ते नागसेन ! यदि तथागतयात चीवर, पिण्डपात्र, शयनासन व ग्लान प्रत्यय वासः सदां प्राप्त जुया च्वनी धयागु सत्य खःसा ब्राह्मणपिनिगु पञ्चशाल गामय् भिक्षाटनया निंति दुहाँ बिज्याये धुंका तथागतयात छुं हे प्राप्त मजुया सिलागु पात्र ज्वना लिहाँ बिज्यात धयागु खँ असत्य जुइ । यदि तथागतयात ब्राह्मणपिनिगु पञ्चशाल गामय् भिक्षाटनया निंति दुहाँ बिज्याबले छुं हे प्राप्त मजुया सिलागु पात्र (अर्थे) ज्वना लिहाँ बिज्याये माल धयागु सत्य खःसा वसपोल (तथागत) यात चीवर, पिण्डपात्र शयनासन ग्लान प्रत्यय परिष्कार प्राप्त जुया च्वनी धयागु खँ असत्य जुइ । भन्ते ! थ्व नं दुविधायुक्त प्रश्न खः''' ।

"महाराज ! तथागतयात चतुप्रत्यय नं प्राप्त जुया च्वनी धयागु सत्य खः । हानं ब्राह्मणपिनिगु पञ्चशाल गामय् भिक्षाटनया निंति दुहाँ बिज्याबले छुं नं प्राप्त मजुया सिलागु पात्र (अर्थे) ज्वना लिहाँ बिज्यात धयागु नं सत्य खः । थ्व पापी मारं यागुलि जूगु खः ।" "भन्ते ! अथेसा छु भगवानया अल्याख कल्पंनिसें मुना तःगु पुण्य उगु बखतय् फुत ला ? नकतिनि जक वःह्म पापीमारं छु उगु पुण्यया बल व प्रभावयात तोपुया बिल ला ? भन्ते नागसेन ! यदि थथे खःसा निगू कथं अपवाद दइ– पुण्य स्वया पाप वःला अथवा बुद्धया बल स्वया पापी मारया बल वःलाः । थथे खःसा सिमाया (क्वय् च्वंगु) हा स्वया च्वय् च्वंगु च्वका भिगु गुणया पुच स्वया पापया बल झ्यातुइगु जुल ला ?

"महाराज ! अजागु कुसल स्वया अकुसल (पाप) बलवान जुइ मखु । बुद्ध–बल स्वया मार–बल बलवान जुइ मखु । अथे न थन छगू कारण दु ।'

"महाराज ! सुं मनू कस्ति, कस्तिछें अथवा थुजागु नं छु

बस्तु ज्वना चक्रवर्ती जुजुयात उपहार बिइत व:बले द्वारपालं वयात थथे धाल– 'जुजु नाप लायेगु ई थ्व मखु। थ:गु उपहार ज्वना थनं याकनं लिहाँ हुँ, मखु धयागु जूसा जुजुं खनेवं छंत दण्ड बिइ।' अले उह्म मनू दण्डया भयं ग्याना थ:गु वस्तु ज्वना अनं याकनं लिहाँ वन। महाराज ! थुकिं याना छु उखनुया दिनय् चक्रवर्ती जुजु उपहार कायेमखंगुलि द्वारपाल स्वया नं ब:मलाह्म जुल ला ? अथवा जुजुयात मेगु उपहार लाभ जुइ मखु ला ?"

"भन्ते ! थ:गु कड़ागु स्वभावं हे द्वारपालं उपहार लिगंगु ख:। मेगु लुखां जुजुयात लाख गुणां मयाक उपहार चढे याइ।" "महाराज ! थथे हे थ:गु मभिंगु स्वभावं पापीमारं ब्राह्मण गृहपतिपिनिगु पञ्चशाल गामय् दुब्यू वन। मेमेपिं सलंस: द्वलंद्व: देवतापिं दिव्य ओजयागु अमृत ज्वना वया उपस्थित जू वल भगवानयात दोहल पिइत ल्हा: ज्वज्वलपा दं वल।"

१७. "भन्ते नागसेन ! थथे नं जुइफु– बुद्धयात चतुप्रत्यय अपुक सुलभ जू तथा लोकय् वस्पोल पुरुषोत्तमयात देवतापिं व मनुष्यपिं पाखें भक्ति पूर्वक चतुप्रत्यय सदा प्राप्त जू। अथे नं पापी मारया बुद्धयागु भोजनया निंति अन्तराय (बाधा) बीगु इच्छा पूरा जुल। भन्ते ! थन जिगु थ्व शंका मतंनि। थुकी जिगु दुविधा दया हे च्वन तिनि, सन्देह द हे दनि। मारथें जाह्म (हीन, नीच, क्षुद्र) पापी व मभिंह्म जीवं भगवानथें जा:ह्म अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध देवतापिं व मनूष्यपिं मध्ये थ्व लोकय दकलें श्रेष्ठह्म, भिंगु पुण्यया समूहया स्वरूप, अद्वितीय व अनुपमेयह्मसिया भिक्षाटनय् गथे छु बाधा तये फत ?"

"महाराज ! अन्तराय प्यंगू प्रकारया दु – (क) खने मदुगु अन्तराय, (ख) उदेश्य याना त:गु अन्तराय, (ग) तयार याना न:ग

अन्तराय व (घ) परिभोगया निम्ति उद्यत जूगु अन्तराय।

(क) खने मदुगु अन्तराय धयागु छु ? खने मदुगु अन्तराय खास थ्वयात धका धया मतसे बिइ धका तयार याना तःगु दानयात खंका सुं मनुखं बिइह्मसित 'थ्व मेपिंत बिया छु दइ' धया मन फःपुइका बिइ। अले उगु दान रोके जुल धाःसा थ्व खने मदुगु अन्तराय जुइ।"

(ख)"उद्देश्य याना तःगु अन्तराय धयागु छु?" उद्देश्य याना तःगु अन्तराय खास गुह्म व्यक्तियात छुं दान बिइगु इच्छा याइ, सुं मेह्म मनू वया वयागु मन फः पुइका बिइ। थथे जुल धाःसा थ्वयात उद्देश्य-अन्तराय धका धाइ।

(ग) "तयार याना तःगु अन्तराय धयागु छु!" तयार याना तःगु अन्तराय सुं मनुखं सुयात दान बिइत तयार याइ। उगु समयय् छुं थुजागु बाधा उपस्थित जुइ, गुकिं याना दान बिइ मखनि। थथे जुल धाःसा थ्वयात तयार याना तःगु अन्तराय धका धाइ।

(घ) "परिभोगया निंति उद्यत जूगु अन्तराय धयागु छु? परिभोगया निंति उद्यत जूगु अन्तराय धयागु दान बिइ धुंका दान काःह्मसिया उकिया उपभोग यायेत उद्यत जुइ। उगु समयय् आजागु हे छगू बाधा दवइ, गुकिं याना वं उपभोग याये खनि मखु। थथे जुल धाःसा परिभोगया निंति उद्यत जूगुया अन्तराय धका धाइ महाराज! थ्व हे प्यता प्रकारया अन्तराय खः।

पापीभारं गुगु पञ्चशाल गांयापिं ब्राह्मण गृहपतिपिंके दुविना सुयातं नं दान मबिइकुसे बिमुख याना बिउगु खः, व उद्देश्य याना तःगु अन्तराय, तयार याना तःगु अन्तराय, परिभोगया निंति उद्यत जूगु अन्तराय मखु, व (ह्लापायागु प्रकारयागु) खने मदुगु अन्तराय

खः। उखुनु उगु अन्तराय भगवान् याकचित जक जूगु मखु, उगु गामय् वनेत वंपि सकसितं नं छुं भोजन प्राप्त मजू। महाराज ! देवता, मार, ब्रह्मा, श्रमण, ब्राह्मण व सकल जीवया साथय् थ्व सकल लोकय् अजाह्म सुं दइ मखु गुह्मसिनं बुद्धयात उद्देश्य याना तःगु, तयार याना तःगु, अथवा वसपोलया परिभोगया निंतिं उद्यत जूगुली अन्तराय तया बिइ फइ । यदि सुनानं अन्तराय यात धाःसा वया छ्यों सलंसः द्वलंद्वः कू जुइक कुचाकुचा जुइक तःज्याइ ।

१८. महाराज ! तथागतयाके सुनानं दथुइ अन्तराय (विघ्न) याये मफैगु प्यता गुण दु । छु छु प्यता ? (क) महाराज ! भगवान बुद्धया निंतिं उद्देश्य याना तःगु लाभय् सुनानं अन्तराय याये फइ मख (ख) वसपोलया शरीरं पिहाँ वया च्वंगु ब्याम प्रभा सुनानं अन्तराय याये फइ मखु, (ग) वसपोलया सर्वज्ञ ज्ञान रत्नयात सुनानं अन्तराय याये फइ मखु व (घ) पूरा आयु तक म्वायेगुली सुनानं अन्तराय याये फइ मखु । महाराज ! तथागत सम्बन्धी थ्व प्यता सुनानं दथुइ अन्तराय (विघ्न) याये फइ मखुगु गुण खः । महाराज ! थ्व व्याक्क गुणं छगू हे कथंगु, अभावं मुक्तगु, चिइके फइ मखुगु, मेपिसं तपं तये फइ मखुगु गुगुं मेगु वातावरणं हिले फइ मखुगु खः । महाराज ! पापी मार पञ्चशाल गांया ब्राह्मण गृहपतिपिके अदृष्य जुया दुविना च्वंगु खः ।

महाराज ! गथे खुँतयेसं सीमा प्रान्तया दुर्गम स्थानय् सुपिला लँ जवातयेत लूटपीट याइगु खः यदि जुजुं इपिं खुँत खंसा छु इमि भिं जुइ ला ?" "जुइ, मखु, भन्ते ! तलवारं सच्छिकू, द्वछिकू पाला बिइ फु ।" "महाराज ! थथे हे अदृष्य जुया पापी मारं पञ्चशालया ब्राह्मण गृहपतिपिके दुविना च्वंगु खः ।"

महाराज ! गथे भात दुह्म मिसां मखंक मेपिं मिजंत काइगु

खः, महाराज ! थथे हे अदृश्य जुया पापी मार पञ्चशालया ब्राह्मण गृहपतिपिंके दुविना च्वंगु खः । महाराज ! यदि (उह्म) मिसां थः भातं खंक मेपिं मिजंत का:सा छु मिसाया भ्रि जुइ ला ?" "जुइ मखु, भन्ते ! वया भातं वयात दाइ, स्याइ, कुनिइ, अथवा दासी याना बिइ ।"

महाराज ! थथे हे पापी मार पञ्चशालया ब्राह्मण तयेके अदृष्य जुया दुविना च्वंगु खः । महाराज ! यदि मारं बुद्धया निर्ति उद्देश्य याना त:गु अथवा तयार याना त:गु अथवा वसपोलयात प्राप्त जूगु दानय् छुं अन्तराय ब्यूगू जूसा वयागु छ्यों सलंसः द्वलंद्वः कुच्चा जुइगु खः ।

भन्ते नागसेन ! छपिंसं ठीक धया बिज्यात । पापी मारं खुँ-तयेसं थें ज्या यात । व अदृष्य मार पञ्चशालया ब्राह्मणपिंके दुब्यू वन । यदि बुद्धया निर्ति उद्देश्य याना त:गु अथवा तयार याना त:गु अथवा वसपोलयात प्राप्त जूगु दानय् छुं अन्तराय ब्यूगु जूसा वयागु छ्यों सलंसः द्वलंद्वः टुक्रा जुइगु जुइ, वयागु शरीर मं थें छ्याल बछ्याल जुइगु जुइ ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं थथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

६. अपुण्यया विषयय् प्रश्न

१६. "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं धया बिज्यात– 'मसिया प्राणी हिंसा यात धा:सा वयात आपालं पाप लाइ ।' हानं भगवान्न विनय– प्रज्ञप्तिया समयय् आज्ञा जुया बिज्यागु दु – मसिइकं याना:गुया छुं दोष लाइ मखु ।[1] भन्ते नागसेन ! यदि मसिया प्राणी-हिंसा

---

१. 'अजानन्तस्स अनापत्ति' ।

यायेबले आपलं पाप लाइगु ख धयागु जूसा मसिइक यानागुया छुं दोष लाइ मखु धयागु खँ मिथ्या जुल । यदि मसिइकं यानागुया छुं दोष लाइ मखु धयागु जूसा मसिया प्राणी हिंसा यागुलि वयात आपालं पाप लाइ धयागु खँ मिथ्या जुल । थ्व नं दुविधायुक्त प्रश्न खः ।

महाराज ! मसिया प्राणीहिंसा यात धाःसा वयात आपालं पाप लाइ । हानं भगवानं विनय-प्रज्ञप्तिया समयय् आज्ञा जुया बिज्यागु दु- मसिइक यानागुया छुं दोष लाइ मखु थ्व नितां खँ ठीक जू । थन अर्थय् पाःगु दु । व छु खः ? गुलि अजागु दोष दु गुगु मचायेक याइगु खः, गुलि अजागु नं दु गुगु सिइक सिइकं याइगु खः । थ्व नितायु न्हापांगु खँय् धयानय् तया भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु खः, सि हे मसिइकं (मचायेकं) यानागुया छुं दोष लाइ मखु !

साधु, भन्ते नागसेन ! छिंगसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।

७. भिक्षु संघ परिहरणया विषयय् प्रश्न

२०. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु- 'आनन्द ! तथागतयात थथे जुइ मखु- जि भिक्षु संघया संचालन याना च्वना अथवा भिक्षु संघ जिगु हे उद्देशिक खः ।[१] हानं मैत्रेय भगवानया स्वाभाविक गुण क्यना वसपोलं थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यात- 'वसपोलं आपालं द्वलंद्वः भिक्षु संघया संचालन याना बिज्याइ तिनि, आः गथे जि आपालं सलंसः भिक्षु संघयात याना च्वनागु खः ।' ''भन्ते नागसेन ! यदि बुद्धं धया बिज्यागु तथागतयात

---

२. महापरिनिव्वाण सुत्त दी. नि. ।

थथे जुइ मखु, 'जि भिक्षु संघया संचालन याना च्वना अथवा भिक्षु संघं जिगु हे उद्देशिक खः' धयागु खँ सत्य खःसा मैत्रेय भगवान्या बारे आज्ञा जुया बिज्यागु... सलंतः भिक्षु संघया संचालन याना च्वनी धका आज्ञा जुया बिज्यागु वचन मिथ्या जुल । हानं मैत्रेय भगवान्या बारे गुगु सलंसः... भिक्षु संघया नेतृत्व याना च्वनी धका आज्ञा जुया बिज्यागु सत्य खःसा तथागतयात अथे जुइ मखु, जि भिक्षु संघया संचालन याना च्वना अथवा भिक्षु संघ जिगु हे अनुशरण याइ धयागु वचन मिथ्या जुइगु जुल । थ्व नं दुविधायुक्त प्रश्न खः...।

२१. महाराज ! भगवानं गुगु आनन्दयात बुद्धया बारे व गुगु मैत्रेय भगवानया स्वाभाविक गुणयात क्यना आज्ञा जुया बिज्यागु खः । निर्गुण ठीक जू । महाराज ! (थन) थ्व प्रश्नया छगूया अर्थ सावशेष खःसा मेगुया निरवशेष खः । महाराज ! तथागत परिषद-या अनुगामिक जुया बिज्याइ मखु, (बरु) परिषद हे तथागतया अनुगामिक जुइ । महाराज ! थ्व मनूतयेसं थुइकेगु आधारय् निर्भर जुइ– थ्व 'जि खः' वा 'थ्व जिगु खः' परमार्थय् थुजागु छुं मदु । महाराज ! तथागत प्रेम बन्धनं मुक्त जुइ धुंकल, वसपोलयाके स्नेह नं मन्त, जिगु धयागु ज्वनेगु (ग्रहण भाव) मन्त । वसपोलयाके लिप्त जुया च्वनिगु भाव नं मदये धुंकल ।

महाराज ! गथे (पृथ्वी च्वंनि) सकल जीवया आधार पृथ्वी जुइ । (परन्तु) पृथ्वीयात थुजागु गुबलें विचार दइ मखु– 'थ्व फुक्क जिगु हे खः ।' महाराज ! थथे हे तथागत सकल जीवया आधार जुया च्वना बिज्याइ, फुक्कसितं थःगु आश्रय बिया बिज्याइ, (परन्तु) वसपोलया मनय् 'थ्व जिगु हे खः' धका गुबलें थुजागु अपेक्षा दइ मखु । महाराज ! गथे महामेघं वा वयेका घाँय्, सिमा, पशु व मनूतयेगु वृद्धि याइ, इमिगु मिलसिलायात दयेका च्वनी, वयागु वां

हे थुपिं सकलें जीव म्वाना च्वनी। अथेसां महामेघयात गुबलें नं थजागु अपेक्षा दइ मखु। 'थ्व फुक्क जिगु हे खः।' "महाराज! अथे हे तथागत फुक्कसितं पुण्यय् जीवन दान याना बिज्याना च्वंसां तथागतया मनय्– 'थ्व जिगु हे खः' धका गुबलें थजागु अपेक्षा दइ मखु। व छु कारणं? तथागतयाके अत्तानुदिट्ठि (थःगु दृष्टि) सकतां प्रहीण जुइ धुंकल।

साधु, भन्ते नागसेन! छसपोलं प्रश्नयात आपालं कारण बिया बांलाक स्पष्ट याना बिज्यात! तःक्यना च्वंगुयात मस्वयेका बिज्यात गथः फ्यना बिज्यात। ख्यउगुयात यच्चुका बिज्यात। विपक्षपिनिगु न्हाय् ध्यना बिज्यात। बुद्ध–श्रावकपिंत ज्ञानया मिखा छुना बिज्यात।

८. अभेद्य परिषदया विषयय् प्रश्न

२२. "भन्ते नागसेन! छलपोलपिंसं धया बिज्यात– 'तथागतया परिषद अभेद्य खः।' हानं अथे नं धया बिज्यात,– 'देवदत्तं छकोलं न्यासःह्म भिक्षुपिं भेद याना ब्वना यंकल।"

भन्ते नागसेन! यदि तथागतया परिषद अभेद्य धयागु सत्य खःसा देवदत्तं छकोलं न्यासःह्म भिक्षुपिं ब्वना यंकल धयागु खँ मिथ्या जुइ। हानं यदि देवदत्तं धाथें छकोलं न्यासःह्म भिक्षुपिं ब्वना यंकल धयागु खँ सत्य खःसा तथागतया परिषद अभेद्य धयागु खँ मिथ्या जुइ। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ...।

२३. "महाराज! बुद्धया परिषद अभेद्य खः। देवदत्तं छकोलं न्यासःह्म भिक्षुपिं ब्वना यंकल धयागु खँ नं सत्य खः। महाराज! भेद याइपिनिगु बलं जक अथे जूगु खः। भेद याइह्म मदुसा भेद जुइ मखु। भेद याइपिं दयेवं मां काय् नापं बाइ, काय् मां नापं बाइ, बौ काय् नापं बाइ, काय् बौ नापं बाइ, दाजु क्येहें नापं बाइ, क्येहें दाजु

नापं बाइ, पासा पासा नापं बाइ। द्वंगाय् च्वंगु नाना प्रकारया सिं नापं तया तसां नं लःया वेगया प्रहारं बाये फु। तःसकं फय् वयेव सिमां ज्वांय् ज्वांय् सःगु फल नं कुतुं वइ, लुँ नं मुगलं ततःसक दायेवं ततःज्याना वनी। महाराज! परन्तु न विज्ञपुरुषपिनि इच्छा दइ न बुद्धपिनि ययका बिज्याइ न पण्डितपिनि मनय् थ्व खँ वइ-तथागतया परिषदपिं भेद दयेमा। थथे भेद मजुइगुया कारण दु। गुगु कारणं तथागतं 'अभेद्य परिषद' धका आज्ञा जुया बिज्यात। उग कारण छु खः? महाराज! तथागतं थः परिषदपित ब्वो बिया बिज्यायेवं अप्रिय वचन धया बिज्यायेवं अनर्थ चारियां, असमान यायेवं नं परिषदया भेद जुया वन धयागु खँ न्हापा न्यना तयाग मदु। व हे कारणं तथागतं 'अभेद्य परिषद' धका आज्ञा जुया बिज्याग खः। महाराज! छपिंसं नं नवाङ्ग बुद्ध वचनय्[1] बोधिसत्वं थुग कारणं परिषद भेद याना 'बुद्धया परिषद भेद जुल' धयागु सिउला?

"मसिउ, भन्ते! थुजागु न लोकय् खने दु, न न्यने हे दु।"

साधु, भन्ते नागसेन! छपिंसं गथे धया बिज्यात, अथे हे जि स्वीकार याये।

(थुगु वर्गय् च्यागू प्रश्न दु) **निगूगु अभेदवर्ग क्वचाल।**

३. प्रणामितवर्ग

१. श्रेष्ठ धर्मया विषयय् प्रश्न

१. भन्ते नागसेन! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

१. सुत्त, गेय, व्याकरण, गाथा, उदान, इतिवुत्तक, जातक, अद्भुत धर्म व वैदल्ययात 'नवाङ्ग बुद्ध वचन' धाइ। नेपाल भाषां ने. सं ११०२ स अनुवादकयागु 'इतिवुत्तक' प्रकाशित जुइ धुंकूगु दु।

वाशिष्ट ! संसारय् थुगु जन्मय् व लिपाया जन्मय् नं धर्म हे श्रेष्ठ खः। हानं भगवानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– स्रोतापन्न जुइ धुंकूह्म अपायगामी जुइ म्वाले धुंकूह्म धर्मयागु पूरा पूरा ज्ञान थुइ धुंकूह्म तथा (बुद्धया) शासनयात बांलाक सिइका काये धुंकूह्म गृहस्थ उपासकं पृथग्जन भिक्षु वा श्रामणेरयात अभिवादन यायेमाः तथा दनां स्वागत यायेमाः।

भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं संसारय् धर्म हे फुक्क स्वया श्रेष्ठ खः धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा स्रोतापन्न··· गृहस्थीं पृथग्जन भिक्षु वा श्रामणेरयात अभिवादन··· यायेमाः धया बिज्यागु वचन असत्य खः। यदि स्रोतापन्न··· गृहस्थी नं पृथग्जन भिक्षुयात वा श्रामणेरयात अभिवादन··· यायेमाः धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा संसारय् धर्म हे फुक्क स्वया श्रेष्ठ खः··· धका आज्ञा जुया बिज्यागु खँ असत्य जुइ। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः···।

२. महाराज ! भगवान बुद्धं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'वाशिष्ट ! संसारय् थुगु जन्मय् व लिपाया जन्मय् नं धर्म हे श्रेष्ठ खः' हानं 'गृहस्थ उपासकं स्रोतापन्न··· जुया नं पृथग्जन भिक्षु वा श्रामणेरयात अभिवादन यायेमाः दनां स्वागत यायेमाः धका आज्ञा जुया बिज्यात। थन जुलसां कारण दु। व छु कारण ?

महाराज ! श्रमणयाके श्रमणकरण (श्रमण याइगु) नीता गुण व निता पिनेया चिह्न दु, गुकियाना मनूतयेसं श्रमणयात अभिवादन याइ, दनां स्वागत याइ, सम्मान याइ, पूजा याइ। श्रमणया श्रमणकरण नीता गुण व निता पिनेया चिन्ह छु छु ? (१) सेट्ठो-यमो (बुद्ध आदि आर्यपिसं प्रशंसा याना तःगु गुणं युक्तह्म[१]), (२)

१. व. मि. कथं।

अग्गोनियमो (अग्रह्म आर्य समानं आचरण याइह्म), (३) चारो (समान रूपं च्वनिह्म), (४) विहारो (सुख दुःखय् समान रूपं च्वनिह्म), (५) संयमो (संयम दुह्म), (६) संवरो (इन्द्रिय संवर याइह्म), (७) खन्ति (क्षान्ति युक्तह्म), (८) सोरच्चं (सुवचं व सुविनितह्म), (९) एकत्तचरिया (याकःचा च्वनिह्म), (१०) एकत्ताभिरति (याकःचा च्वनिगुली न्ह्याइपु ताइह्म, (११) पटिसल्लानं (याकःचा च्वना ध्यानय् मग्न जुइह्म), (१२) हिरिओत्तप्पं (पाप यायेगुली लज्जा व भय दुह्म), (१३) विरिय (प्यंगू सम्यक् प्रधानय् कोशिश याइह्म), (१४) अप्पमादो (अप्रमादिह्म), (१५) सिक्खासमादानं (शिक्षापदयात आचरण याइह्म), (१६) उद्देस (शिक्षापद पाठ यायेगुली उत्साह शीलह्म), (१७) परिपुच्छा (प्रश्न न्यनेगुली मन दुह्म), (१८) सीलादि अभिरति (शीलादि गुण धर्मय् प्यपुनिह्म), (१९) निरालयता (पञ्चकामय् प्यमपुनिह्म), (२०) सिक्खापद-परिपूरिता (प्रज्ञप्त शिक्षापदय् अध्ययन दुह्म) थुपिं नीता गुण श्रमणपिनि श्रमणकरण गुण खः

(१) काषाय वस्त्र धारण याइह्म व (२) सँ खाना तःह्म – थुपिं निता पिनेया चिह्न खः। महाराज ! श्रमणया श्रमणकरण थुपिं नीता गुण व पिनेया निता चिह्न खः। भिक्षुपिसं थुपिं गुण कना तःगू धर्मया पालन याइ। अर्हत् पद नं प्राप्त याना काइ। उकिं स्रोतापन्न ... गृहस्थ उपासकं पृथग्जन भिक्षुयात अभिवादन याइ, दनां स्वागत याइ।

आस्रवया क्षीण जुइत्रं भिक्षु श्रवण भावयात ग्रहण याइह्म जुइ, जिगु उगु समय आःतकं मवनि – थथे विचा याना नं स्रोतापन्न ·· गृहस्थ उपासकं पृथग्जन भिक्षुयात अभिवादन याइ, दनां स्वागत याइ।

व भिक्षु जुया अग्रगु परिषदया संगतय् लाःह्म खः, जि व थासय् मथ्यंनि – थथे विचाःयाना नं ······ स्वागत याइ ।

व प्रातिमोक्ष[1] देशना न्यने खंह्म खः, जि न्यने मखंह्म – थथे विचाः याना नं······ स्वागत याइ ।

वं मेपिंत प्रव्रज्या व उपसम्पदा याइ, बुद्ध शासनया वृद्धि याइ - जि थथे याये मफुनि - थथे बिचाः याना नं··· स्वागत याइ ।

वं आपालं मेमेगु शिक्षापदका पालन याइ गुकिया पालन जि मयाना – थथे विचाः याना नं ··· स्वागत याइ ।

वं थः बुद्धयात गुरु माने यानां भिक्षुपदयात धारण याना काःह्म खः – जि आः तकं मयानानि – थथे विचाः याना नं ····· स्वातग याइ ।

बया थःगु सँ दारी मदये धुंकल, न वं तिसा हे तिउ, न मेमेकथं बांलाका जुउ, केवल शील रूपी गधं युक्तह्म जुइ – जि धाःसा थःगु शरीर बांलाका जुया तिनि – थथे विचाः याना नं ···· स्वागत याइ ।

महाराज ! मेमेगु नं गुगु नीता गुण व निता पिनेया चिह्न कनागु दु व फुक्क भिक्षुयाके दु, भिक्षुं मेमेगु अनेक शिक्षाया धारण याइ, पालन नं याइ । गुगु लिसे जिगु आःतकं छु सम्बन्ध मदुनि– थथे विचाः याना नं····· स्वागत याइ ।

महाराज ! गथे राजकुमारं पुरोहितया थाय् सकतां विद्याया अध्ययन याइ, क्षत्रियया छु छु सयेके माःगु खः व फुक्क सयेका काइ । उह्म राजकुमार तःधि जुइका उचित समयय् गद्दी प्राप्त याना काःसां नं थः आचार्ययात अभिवादन याइ, दनां स्वागत याइ ।

---

१. भिक्षु तथा भिक्षुणिपिनिगु नियमावली । भिक्षु-प्रातिमोक्षय् २२७ गू नियम तथा भिक्षुणी-प्रातिमोक्षय् ३११ गू नियम दु ।

वयाके– थ्व जिमि गुरु खः धयागु विचार दया च्वनी। महाराज! थथे हे भिक्षुपिं शिक्षा बिइपिं खः। स्रोतापन्न ··· उपासक पृथग्जन भिक्षुयात दनां स्वागत यायेमाः, अभिवादन यायेमाः।

महाराज! थुकिं नं छपिंसं थुइका बिज्याहुँ– भिक्षुया भूमि गुलि तःधं, गुलि असम विपुल भावं जाः। महाराज! यदि स्रोतापन्नह्म गृहस्थ उपासकं अर्हत् पद प्राप्त यात धाःसा वयागु निगू जक गति दइ– (१) व हे दिनय् वयागु परिनिर्वाण जुइ अथवा (२) भिक्षु भावय् वनिइ। महाराज! व भिक्षु भाव अचल खः, उत्तम व श्रेष्ठ खः।

भन्ते नागसेन! खँ थुन। छपिंथें बुद्धिमान् पुरुष द्वारा थ्व प्रश्न बांलाक कना बिज्याये फत। छपिं तोता मेपिं सुनां नं कने फइ मखु।

२. सकल सत्वपिनि हित करणया विषयय् प्रश्न

३. भन्ते नागसेन! छतयोलपिंसं थथे धया बिज्यात – 'बुद्ध सकल सत्वपिनि अहित मदयेका बिज्यात।' हानं थथे नं धया बिज्यात– 'अग्निस्कन्धूपम[1] धयागु धर्म देशना याना बिज्याबले ख्वीह्म भिक्षुपिंसं म्हुतुं क्वाःगु हि ल्ह्वल।' भन्ते! 'अग्निस्कन्धूपम' धर्मस्कन्ध देशना याना भगवानं उपिं ख्वीह्म भिक्षुया हित याना बिज्याइगु थासय् अहित याना बिज्यात। भन्ते नागसेन! यदि बुद्ध सकल सत्वपिनि अहित मदयेका हित याना बिज्यात धयागु खँ सत्य खःसा 'अग्निस्कन्धूपम' धर्म देशनाया खँ मिथ्या खः। यदि 'अग्निस्कन्धूपम' धर्म परियाय देशना याना बिज्याबले ख्वीह्म भिक्षुपिंसं म्हुतुं हि ल्ह्वत धयागु खँ सत्य खःसा भगवानं सकल सत्वपिनि अहित-

१. अग्गिक्खन्धूपम, अ. नि. III. पृ. २५१।

यांत मदयेका हित याना बिज्यात धयागु खँ मिथ्या ए: । भन्ते ! थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न ख: ··· ।

४. महाराज ! तथागतं सकल सत्वपिनि अहित मदयेका हित याना बिज्यात । अग्निस्कन्धूपम धर्म परियाय देशना याना बिज्याबले ख्वीह्म भिक्षुपिसं म्हुतुं क्वा:गु हि ल्ह्वत तर तथागतं याना थ्व जूगु मखु । इमि थ:गु दोषं याना जूगु ख: ।

"भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं 'अग्निस्कन्धूपम' धर्म परियाय देशना याना बिमज्यागु जूसा नं इमिगु म्हुतुं क्वा:गु हि ल्ह्वइला ?" "मखु महाराज ! तथागतया धर्म परियाय न्यना इपिं मिथ्याय् प्रतिपन्नय् लाः। (मखुगु मार्गय् लाःपिं) भिक्षुपिनि शरीरय् दाह जुल, उगु दाहं याना इमिगु म्हुतुं क्वा:गु हि ल्ह्वत ।" "भन्ते नागसेन ! तथागतं याना बिज्यागुलिं हे इमिगु म्हुतुं क्वा:गु हि ल्ह्वत, तथागत हे इपिं भिक्षुपिनिगु अनिष्टया कारण ख: । भन्ते ! गथे सर्प गनं प्वालय् च्वना च्वनी । अले सु मनू छह्म वया चा काःयेत अन वइ, अले प्वालय् क्वाना गुलि चा मा:गु ख: उलि कया वनी । गुकिं याना प्वा: तिना दुने फय् मदया सर्प अन हे सिना वनी । भन्ते ! व सर्प छु उह्म मनूया कारणं सिइगु मखुला ?" "ख:, महाराज !" "भन्ते नागसेन ! थथे हे उपिं भिक्षुपिनि अनिष्टया कारण तथागत हे जुल ।"

५. "महाराज ! तथागतं गुवलें अनुनय भावं व प्रतिघ (द्वेष) भावं धर्मोपदेश याना बिमज्या । अनुनय व प्रतिघ भाव मतसे धर्मोपदेश याना बिज्यात । थुगु कथं धर्मोपदेश याना बिज्यागुलिं भिगु प्रतिपन्न दुपिसं थुइकिइ, मभिगु विचार दुपिं कुतु वनी । महाराज ! गथे सु मनुखं अँमा वा जम्बूफलमा ज्वना संकल धाःसा गुलिं पुष्टगु, दं क्वातुगु, भिगु फल ख: व कुतुं वइ मखु, गुलि नं फलया दं

छ्वग्गी धुंकल, ब:मलाये धुंकल थुजागु फल कुतुं वइ। महाराज ! थथे हे अनुनय भाव अथवा प्रतिघ भावं तथागतं धर्मोपदेश याना बिमज्या। अनुनय व प्रतिघं मुक्त जुया धर्मोपदेश याना बिज्यागुलिं भिगु विचार दुपिसं थुइकिइ, मभिगु विचार दुपिं कुतुं वनी।

महाराज ! गथे किसानं वा पिइगु इच्छां बुँ पालि। वया वा पिइबले लखंलख घाँय् सिना वनी। थथे हे महाराज ! परिपक्व विचार दुपिं सत्वपिंसं थुइमा धका अनुनय व प्रतिघं मुक्त जुया तथागतं धर्मोपदेश याना बिज्यात। थुगु कथं धर्मोपदेश याना बिज्यागुलीं भिगु विचार दुपिसं थुइकिइ मभिगु विचार दुपिं घाँय् सिना वंथें सिना वनी।

महाराज ! रस पिकायेत मनूतयेसं तु यंवाय् (यंत्रय्) काका तिसिइ। इमिसं तुमा यंवाय् काका तिसिइबले यंवाय् लापिं कीत नं क्याना सिइ। महाराज ! थथे हे तथागतं परिपक्व विचार दुपिं सत्वपिंसं थुइमा धयागु इच्छां धर्म रूपी यंवाय् काका तिसिना बिज्यात गुपिं अन मिथ्या प्रतिपन्नपिं[1] ख: इपिं कीचाथें सिना वनी।"

"भन्ते नागसेन ! अथेसा उपिं भिक्षुपिं वहे धर्म देशनाया कारणं कुतुं वंपि जुल मखुला ?" "महाराज ! छु सिक:मि चा:चा: तूगु सिमाया सिं (ह्रचोने) छुं मयासे तप्यंक, चुलुक व ज्या काये बह: जुइक दयेके फइला ?" "फइ मखु, भन्ते ! सिक:मि उकी छाना हे तप्यंकिइ, चुलुकिइ, अले ज्या काये बह: जुइक दयेकिइ।" "महाराज ! थथे हे तथागतं परिषदया रक्षाया निंति बोध याये फइमखुपिं सत्वपिन्त ख:गु लँय् हये फइ मखु। मिथ्या प्रतिपन्नपिं सत्वपित तोता बोध याये योग्यपिं सत्वपित बोध याना बिज्याइ।

1. धर्म मखूपिं मिथ्या आचरण दुपिं।

महाराज ! ईपिं (भिक्षुपिं) थ:गु हे मिथ्या आचरणं याना कुतुं वंगु ख: ।

महाराज ! गथे केरा मां, पंमा, अस्सतर घयाह्म सल[1] थ:थह्म याना नष्ट जुया वनिगु ख: । महाराज ! थथे हे मिथ्या प्रतिपन्नपिं सत्वपिं थ:गु हे ज्यां याना नष्ट जुइ, पतन जुइ । महाराज ! गथे खुंत थ:पिनिगु ज्यां याना इमिगु मिखा लिकाइके मालि, इमित सूली तया बिइ, अथवा इमिगु छ्यों त्वा: ह्लाना बिइ, अथे हे गुपिं मिथ्या पतिपन्नपिं सत्वपिं ख:, ईपिं नं थ:थ:पिसं याना हे नष्ट जुया पतन जुइ । बुद्ध शासनं कुतुं वनी । महाराज ! गुपिं खवीह्म भिक्षुपिनि ह्मुतुं क्वा:गु हि ल्ह्वय् मा:गु ख: व तथागतं याना नं मखु न सुं मेंपिसं याना केवल थ:पिसं याना हे ख: ।

महाराज ! गथे सुं छह्म मनुखं सकसितं अमृत इना बिइ । मनूतयेसं उगु अमृत त्वना निरोगी, दीर्घ आयु व सकतां कष्ट मदुपिं जुइ व हे अमृत त्वना छह्म पचे याये मफया सिइ । महाराज ! अथे जूसा छु अमृत बिइह्मसित छुं दोष लाइ ला ?" "लाइ मखु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे बुद्धं झिद्वल लोकया देव मनुष्यपित समान रूपं धर्म रूपी अमृत दान याका बिज्यात । गुपिं सत्वपिं भिंपिं ख: इमिसं थुइका काल गुपिं सत्वपिं मभिंपिं ख: ईपिं कुतुं वन ।

महाराज ! भोजनं सकल सत्वपिनि जीवन रक्षा याइ, गुलि-गुलि भोजनं याना हे झारा जुया सिना वनी । महाराज ! अथेसा छु भोजन हया ब्यूह्म दातायात उकिया दोष लाइ ला?" " लाइ मखु भन्ते !" "महाराज ! थथे हे तथागतं झिद्वल लोक धातुया देव मनुष्यपित (समान रूपं) धर्मरूपी अमृत दान याना बिज्यात । गुपिं

१. अस्सतर घयाह्म सल बुलकि वया मांह्म सिइ ।

सत्वंपिं भिंपिं खः, इमिसं धर्म थुइका काल, गुपिं सत्वंपिं मभिंपिं खः, इपिं कुतुंवन ।

साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।

३. गुह्य वस्तु निदंशनया विषयय् प्रश्न

६. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यात –

कायेन संवरो साधु, साधु वाचाय संवरो ।
मनसा संवरो साधु, साधु सब्बत्थ संवरो' ति ॥[१]

शरीरयात संवर यायेगु भिं
भिं वचनयात संवर यायेगु ।
मनयात संवर यायेगु भिं,
भिं फुक्क (इन्द्रिय) यात संवर यायेगु ।

हानं तथागतं प्यंगू परिषदया दथुइ च्वना देव व मनुष्यपिनि ह्नयोने शैल ब्राह्मणयात थःगु कोशं आच्छादित "वत्थुगुह्य" (पुरूषेन्द्रिय) क्यना बिज्यात ।[२] भन्ते नागसेन । यदि बुद्धं शरीरयात संवर यायेगु भिं' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा शैल ब्राह्मणयात कोश अच्छासित "वत्थुगुह्य" उपस्थ क्यना बिज्यात धयागु खँ मिथ्या खः । यदि शैल ब्राह्मणयात कोश आच्छादित वत्थुगुह्य क्यना बिज्यागु सत्य खःसा वसपोलं शरीर संवर यायेगु भिं··· धयागु खँ मिथ्या खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः····।

७. महाराज ! भगवानं धाथें धया बिज्यागु खः– 'शरीरयात संवर यायेगु भिं' । (हानं) शैल ब्राह्मणयात कोश आच्छादित

१. भिक्खुवग्ग, धम्मपद ।
२. सेलसुत्त, म. नि. ।

वस्थुगुह्य क्यना बिज्यागु नं खः। महाराज ! गुह्यसिया तथागत प्रति शंका उत्पन्न जुया च्वंगु खः, वयात बोधया निंतिं भगवानं ऋद्धि तप्पटिभाग शरीर बांलाक प्रकाशित याना बिज्यागु खः। थ्व ऋद्धि प्रदर्शित व हे ब्राह्मणं जक खनेमा धका क्यना बिज्यागु खः।' "भन्ते नागसेन ! सुनां विश्वास याइ ग्रन सकले दयेक दयेकं छह्मसिनं हे जक उगु गुह्य खन मेपिंसं ग्रन हे दया नं मखं ? कृपया थुजागु संभव जुइगु कारण क्यना बिज्याहुँ।

"महाराज ! छपिंसं न्हापा छचाखेरं वया थःथितिपिं व मित्रपिं तया च्वंह्म विरामी खना बिज्याना ला?" "खना, भन्ते ! खनागु दु।" "महाराज ! ग्रथेसा छु उगु परिषदं विरामीयात जुया च्वंगु वेदनायात ग्रनुभव याये फइ ला ?" फइ मखु, भन्ते ! विरामीं जक थःगु कष्टया ग्रनुभव याइ।" "महाराज ! थथे हे गुह्यसिया शंका उत्पन्न जुया च्वंगु खः, उह्मसित क्यनेत तथागतं ऋद्धि तप्पटिभाग शरीर क्यना बिज्यागु खः। व नं वं हे जक खं।

महाराज ! यदि सुं छह्म मनूयाके भूत दुब्यु वल धाःसा छु मेपिंसं उह्म भूतयात (दुब्यू वःगु) खनिला ? खनि मखु भन्ते ! गुह्मसिके भूत दुब्यू वल वं जक खनी। महाराज ! थथे हे गुह्मसिया शंका उत्पन्न जुया च्वंगु खः, उह्मसित जक क्यनेत भगवानं ऋद्धि तप्पटिभाग शरीर क्यना बिज्यागु खः।" "भन्ते नागसेन ! थ्व तःसकं विचित्रगु खँ जुल, सुं छह्मसित हे क्यने मल्वगु वसपोलं क्यना बिज्यात।" "महाराज ! भगवानं यथार्थय् गुह्य क्यना बिज्यागु मखु, ऋद्धि छायाँ जक क्यना बिज्यागु खः।" "भन्ते ! छायाँ क्यना बिज्यागु नं ला क्यंगु हे खत, गुगु स्वया (ब्राह्मणया) शंका मंत।"

महाराज ! तथागतं बोधनीय सत्वपिंत बोध यायेत दुष्कर कार्यं (विचित्र लीला ?) याना बिज्या। यदि तथागतं छुं क्रियायात

हलुका याना बिज्यागुसा बोधनीय सत्वपिंसं तुरुन्त थुइके फइ मखु। उकिं नं महाराज ! तधंह्म योगी तथागतं बोधनीयपिंत बोध याना बिज्यात। उकिं तथागतं गुजा गुजागु योगया बोधनीयपिंत बोध जुइ, उजागु अजागु योगं बोध याये माःपिंत बोध याना बिज्यात।

महाराज ! वैद्यं वासः याइबलय् गजा गजागु वासः बिइवं रोगी लाइगु खः, अजा अजागु हे वासः बिया – ल्ह्वकेमाःपिंत जुलाव याके माःपिंत जुलाव याइ, लेप इले माःपिंत लेप इलिइ, पाइ। महाराज ! तथागतं थथे हे बोधनीय सत्वपिंत गजा गजागु योगं बोध जुइ, अजा अजागु योगं बोध याना बिज्यात।

महाराज ! गथे प्रसवया समयय् कष्ट जुइवं मिसां वैद्ययात थःगु क्यने मज्यूगु गुह्य (अंग) क्यनिइ। महाराज ! थथे हे तथागतं बोधनीय सत्वपिंसं बोध यायेत ऋद्धि क्यने मज्यूगु गुह्य छायाँ क्यना बिज्यात। महाराज ! पुद्गलपिंके क्यने मज्यूगु छुं वस्तु मदु। महाराज ! यदि सुनानं भगवान बुद्धया नुगःचु खंका सिइके फइगुसा भगवानं वयात योगं नुगः चु क्यना नं बिज्याइ। महाराज ! तधंह्म योगी तथागत उपदेश याना बिज्यायेगुली कुशलह्म खः।

८. महाराज ! नन्द स्थविरया मनया खँ सिइका बिज्याना तथागतं वयात देवलोकय् यंका देवकन्यापिं क्यना बिज्यात।[१] नन्द स्थविरं थुकिं हे थुइकिइ धका वसपोलं स्यू। हानं उकिं हे वं थुइकल। अनेक प्रकारं सांसारिक सौन्दर्यय् प्येपुना च्वनिगुली निन्दा याना बिज्याना वयात वनह्यगु धका क्यना बिज्याना तथा उकिया दोषयात क्यना नन्द स्थविरयात बोध याकेत अजापिं अप्सरात क्यना बिज्यात, मुपिनि पालितः खाया पालितःथे ह्याउँसे व सुकोमल जू। थथे हे तथागत तधंह्म योगी व उपदेश याना बिज्यायेगुली कुशलह्म

१. नन्दवग्गो, उदान, खु. नि. I. पृ. ८६।

खः ।

महाराज ! हानं तथागतं (निकड्ठितस्स) दाजुं याना दुःखि-तह्म दौर्मनस्यह्म चुल्लपन्थक स्थविरया थाय् बिज्याना ज्ञान प्राप्त याइ धका वयात तःसकं नायुगु तुयूगु कापः छकू बिया बिज्यात । थ्व हे कारणं उह्म कुलपुत्रयात बुद्धया शासनय् मार्ग फल प्राप्त जूगु खः । महाराज ! थुकथं नं तथागत तधंह्म योगी व उपदेश याना बिज्यायेगुली कुशलह्म खः ।

महाराज ! हानं मोघराज ब्राह्मणं स्वको तक प्रश्न न्यन नं तथागतं छुं उत्तर विया बिमज्या गुकिं याना वयागु घमण्ड मदया वन व नम्र जुल । उकिं घमण्ड मंत वं खुगू अभिज्ञाय् अधिकार प्राप्त यात । महाराज ! थुकथं नं तथागत तधंह्म योगी व उपदेश याना बिज्यायेगुली कुशलह्म खः ।

साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं प्रश्न बांलाक थुइका बिज्यात । अनेक कथं कारण थुइका बिज्यात । ग्रहण याये योग्यगु व अयोग्यगु यात थुइका बिज्यात । अन्धकारयात नाश याना प्रकाश रूपी ज उत्पन्न याना बिज्यात । गथः पथना बिज्यात । विपक्षीयात खण्डन याना बिज्यात । बुद्ध पुत्रपिंत मिखां खंका बिज्यात । तीर्थंकरतयेत ह्लाय् तोथुला बिज्यात । छपिं गणाचार्यपिं मध्ये श्रेष्ठह्म खः ।

४. छागु वचनया विषयय् प्रश्न

९. "भन्ते नागसेन ! धर्म सेनापति सारिपुत स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु – 'आवुसो ! तथागत थःगु उपदेश वचनय् (वची समाचारय्) परिशुद्ध जुया बिज्या । तथागतयाके वची दुश्चरित्र मदु, गुकियात 'मेपिंसं थुगु खँ मसिइमा' धका वसपोलं तोपुइ माःगु दु ।' हानं कलन्दक पुत्र स्थविर सुदिन्नं अपराध यागुली पाराजिका[1]

[1] पाराजिका – विनयकथं भिक्षुपिंसं याये मत्यःगु प्यंगू ज्या;

घोषणा याना बिज्याना तथागतं वयात छा:गु वचनं 'मोघ पुरुष'[1] धका ब्वबिया बिज्यात। उकिं याना उह्म स्थविर 'मोघपुरुष' धया:गु शब्दं त:सकं हे ग्यात, नु:ग मछिंकल गुकिं याना वं आर्य मार्गयात नं लाभ याना काये मफुत।

"भन्ते! यदि तथागत उपदेश वचनय् (वची समाचारय्) परिशुद्ध जुया बिज्या धयागु ख:सा तथागतयाके वची दुश्चरित्र या:गु ख:सा स्थविर सुदिन्न कलन्दक पुत्रयात अपराध यागुलिं 'मोघपुरुष' शब्दं ब्वविया बिज्यात धयागु मिथ्या ख:। यदि तथागतं स्थविर सुदिन्न कलन्दक पुत्रयात ब्वबिया बिज्यागु ख:सा तथागतयाके वची सदाचार परिशुद्ध दु, तथागतयाके वची दुश्चरित्र मदु धयागु खँ असत्य ख:। थ्व नं दुविधा युक्त प्रश्न ख:।

१०. "महाराज! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं धया बिज्यागु – 'तथागत थ:गु भाषणय् पूर्णत सभ्य जुया बिज्याइ' – थ्व धापू पाय्छि जू हानं ··· सुदिन्नयात ··· ब्वबिया बिज्यागु नं ख:। तथागतं सुदिन्नयात ब्वबिया बिज्यागु तं पिकया मखु, परन्तु मनय् छुं तं पिमकासे ख:। सुदिन्न गुजाह्म ख: अथे हे वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यात।" "गुजाह्म ख: अथे हे धयागु अर्थ छु?" "महाराज! गुह्मसिनं थुगु जन्मय् प्यंगू आर्यसत्ययात बोध याये मफुसा, उह्म मनू जुइगु हे फजूल ख:। थुगु कथं गुह्मसिनं छुं या:सां नं मेगु हे याइ, उह्म मोघपुरुष धका धाइ। महाराज! तथागतं सुदिन्न स्थविरयात

गृ यायेवं छें तोता प्रव्रज्या कयागु उद्देश्य सफल जुइ मखु। (१) मैथुन, (२) खुइगु, (३) आत्माहत्या यायेगु याकेगु, (४) उत्तरि मनूष्य धर्म (दिव्य शक्ति) प्रदर्शन यायेगु।

१. ब्यले मदुह्ममनु।

व गजाह्म खः अजाह्म हे धका आज्ञा जुया बिज्यात। वसपोलं छु नं मखुगु खँ ल्हाना बिमज्या।

भन्ते नागसेन! तं पिकया न्ह्याथें जागु खःगु खँ ल्हासा नं जिमिसं उह्म व्यक्तियात कहापण[1] बौं पुइके। छाय् धाःसा व नं ला अपराध खः। थुजागु खःगु हे धाःसा नं सुगातं तं पिकया छाःगु वचन ल्हाःगु कारणं वयात बौं पुइके माःगु खः।

महाराज! छु छपिसं गुबलें न्यना तयागु दु ला – सुं अपराधी पुरुषयाय अभिवादन याःगु अथवा दना स्वागत याःगु अथवा सत्कार याःगु अथवा देछाःगु?" "मन्यना, भन्ते! यदि सुनानं गनं नं छुं कथंया अपराध याना च्वन धाःसा मनूतयेसं वयात गिजे याइ, वयातं ई फाइ, छ्यों तकं त्वाः ल्हाइ, वयात कष्ट बिइ, चिइ, स्याइ, वयागु सम्पत्ति जफत याइ।" "महाराज! अथेसा भगवानं याये माःगु हे याना बिज्यात, याये म्वाःगु याना बिमज्या।"

"भन्ते नागसेन! पाय्छि हे याना बिज्यात, गथे याये माःगु खः, अथे हे, भन्ते नागसेन! थुजागु न्यना देवतापिं व मनूष्यपिं सकलें पाप यायेगु खना मछाली, लिचिली हानं खनेवं ग्याइ। पाप यायेगु थासय् वनेगु व (पाप) यायेगु याइ मखु।

"महाराज! छु वैद्यं ह्म स्याह्म विरामीयात साःसाःगु वासः बिइला?" "बिइ मखु, भन्ते! लायेकेत वयात कडागु व छाःगु वासः बिइ।" "महाराज! थथे हे सकतां पाप मदयेकेत तथागतं उपदेश बिया बिज्यागु खः। वसपोलया शब्द गुबलें गुबलें छाःगु जुइ फु, परन्तु व मनूतयेत शान्त व नम्र याना बिइत जक खः। महाराज! लः गरम जुया नं नरम जुइ फु, वस्तुयात नरम याना बिइ।

१. उगु इलेया ध्येबा।

महाराज ! अथे हे तथागतया छाःगु शब्दं नं ज्या वंगु व करुणा दुग्यःगु वचन जुया च्वनी ।

महाराज ! गथे बौया शब्द काय्या निति ज्या वंगु व करुणां दुग्यःगु जुइ, अथे हे तथागतया छाःगु शब्द नं ज्या वंगु व करुणां दुग्यःगु वचन जुया च्वनी । महाराज ! तथागतया छाःगु शब्द नं मनूतयेत क्लेशयात मदयेका बिइगु जुया च्वन । महाराज ! गथे तःसकं मवःगु त्वने थाकूगु साच्व त्वनां नं शरीरया रोग मयेदका बिइगु खः, अथे हे तथागतया छाःगु शब्दं तःसकं ज्या वंगु व करुणां दुग्यःगु जुया च्वनी । महाराज ! गथे तःकूगु कपाय् छकू ह्म्य् कुतुं वंसां स्याइ मखु, अथे हे तथागतया शब्द छाःसां उकिं सुयातं दुःख उत्पन्न जुइ मखु ।

भन्ते नागसेन ! छिंपिसं आपालं कारण बिया प्रश्न बांलाक थुइका बिज्यात । साधु, भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।

५. सिमाया अचेतन भाव विषयय् प्रश्न

११. भन्ते नागसेन ! तथागतं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

अचेतनं, ब्राह्मण, अस्सुणन्तं, जानं अजानन्तमिमं पलासं ।
आरद्धविरियो धुवमप्पमत्तो, सुखसेय्यं पुच्छसि किस्स हेतू'ति ।।[१]

'हे ब्राह्मण ! छं सिइक सिइकं जि अचेतनह्म, न्यने मफुह्म पलास सिमायाके उत्साह पूर्वक कोशिश याना अलसी मचासे ह्नि ह्नि सुकं देना च्वन ला धका छु या कारणं न्यना च्वना ?' हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

१. पसास जातक नं २०७ ।

इति फन्दनरुक्खोपि, तावदे अज्झभासथ ।
मय्हं पि वचनं अत्थि, भारद्वाज, सुणोहि मे'ति ।।[1]

थथे हे फन्दन सिमां नं उगु बखतय् लिसः बिल – 'भारद्वाज ! जिं नं नंवाये फु, उकिं जिगु खँ न्यं । भन्ते नागसेन ! यदि सिमायाके धाथें जीव मदुसा फन्दन सिमां लिसः ब्यूगु खँ असत्य खः यदि फन्दन सिमां लिसः ब्यूगु खँ सत्य खःसा सिमायाके जीव मदु धयागु असत्य खः थ्व नं दुविधायुक्त प्रश्न खः ··· ··· ।

१२. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु, सिमा वास्तवय् अचेतन खः । फन्दन सिमां नं भारद्वाज लिसे खँ ल्हाःगु नं खः । थ्व खँ ला मनुतयेत क्यनेत जक धया तःगु खः । महाराज ! अचेतन सिमायाके खँ ल्हायेगु धयागु गनं दइ । बरु उकी च्वंह्म देवतां न्वंवाना हःगुयात सिमां 'न्वं वाःगु' धका लोकय् भालपिल ।

महाराज ! गाडी वां जायकेवं मनूतयेसं उकियात 'वाया गाड़ी' धका धाइ । गाडी ला सिँयागु दयेका तःगु खः, वायागु मखु, अथेसा नं वां जायेवं मनूतयेसं उकीयात 'वाया गाडी' धका धाइ । महा-राज ! अथे हे वास्तवय् सिमां न्वं वाना हःगु मखु । सिमा अचेतन खः । उकी च्वंह्म देवतां न्वं वाःना हःगुयात मनूतयेसं सिमां न्वं वाःगु धका धाइ । लोकं थ्व धाइगु जक खः ।

महाराज ! वास्तवय् मनूतयेसं धौयात मठ्ठे याइगु खः परन्तु मठ्ठ मठ्ठे याना धका धाइ । मठ्ठयात इमिसं मठ्ठे याःगु मखु, धौयात मठ्ठे याःगु खः । महाराज ! अथे हे वास्हवय् सिमां न्वं वाःगु मखु । सिमा अचेतन खः । उकी च्वंह्म देवतां न्वंवाना हःगुयात मनूतयेसं सिमां न्वंवाःगु धका धाइ । लोकं थ्व धाइगु जक खः ।

---

१. फन्दन जातक नं ४७५ ।

महाराज ! मनूतयेसं धाइ – 'जि फलनागु वस्तु दयेका च्वना ।' व वस्तु ला आः तकं सिद्ध हे मजूनि, हानं वं छाये उगु वस्तु दयेका च्वना धाइगु ? मनूतयेसं धाइगु ढंग थथे खः । महाराज ! थथे हे वास्तवय् सिमां न्ववं वाःगु मखु । सिमा अचेतन खः । उकी च्वंह्म देवतां न्ववाना हःगुयात मनूतयेसं सिमां न्ववाःगु धकां धाइ । लोकं थ्व धाइगु जक खः । महाराज ! मनूतयेसं गुगु भाषाया प्रयोग याइगु खः, व हे भाषाय् तथागतं नं अथे हे सत्वपिंत धर्मया उपदेश बिया बिज्याःगु खः ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

६. पिण्डपात्र महत्फलया विषयय् प्रश्न

१३. भन्ते नागसेन ! धर्मसङ्गीति याना बिज्यापिं स्थविरपिंसं थथे धया बिज्यागु दु –

> 'चुन्द कुमारपुत्रयागु भोजन भपा बिज्यात धका जि न्यना बुद्धयात कडा रोग जुल, गुकिं याना अन्तय् मदया वन ।

अथेसां भगवानं थथे धया बिज्यात – "आनन्द ! थुपिं निगू पिण्डपात्र (भिक्षा) समान फलदायक समान विपाकगु खः, मेपिनिगु पिण्डपात्र भिक्षा स्वतां थ्व निता गुलिखे अप्वः महान फलगु व महान आनिशंसगु खः ।" "छु छु निगू ?" (क) गुगु पिण्डपात्र भोजन याना तथागतं अनुत्तरगु सम्यक् सम्बोधि प्राप्त याना बिज्यात, हानं (ख) गुगु पिण्डपात्र भोजन याना तथागतं अनुपादिशेष निर्वाण धातुं परिनिर्वाण जुया बिज्यात । थ्व निगू पिण्डपात्र भिक्षा समान फल दायक समान विपाकगु खः, मेपिंसं ब्यूगु पिण्डपात्र स्वया थुपिं पिण्ड-

पात्र गुलिखे अप्वः महान फलदायक व महान आनिशंसगु खः।'
"भन्ते नागसेन ! यदि चुन्दया भिक्षा भोजन याना भगवानयात थुजागु कडागु ह्याउँक आउँ रोग जुल गुकिं याना मरणान्त जुल। अथे जूसां भगवानं आनन्दयात आज्ञा जुया बिज्याकथं मेपिनिगु पिण्डपात्र भिक्षा स्वया नं गुलिखे महान फलदायक व महान आनि-शंसगु धका धाःगु वचन मिथ्या खः। यदि थुपिं निगू भिक्षा समान फलदायक खःसा चुन्दयागु भोजन याना भगवानयात थुलिमछि कडागु रोग जुल गुकिं यानां वसपोलया मृत्यु जुल धयागु वचन मिथ्या खः। भन्ते नागसेन ! उगु पिण्डपात्र विषयें जाःगु जूगुलिं महाफल दुगु ला ? रोग उत्पन्न याना ब्युगुलिं महाफल दुगु ला ? आयु विनाशक जुया ब्युगुलिं महाफलगु जूगुला ? भगवानया जीवन हरण याना ब्युगुलिं महाफलगु जूगु ला ? विपक्ष मतया कुतर्कयात पनेत छलपोलं थुकिया कारण कना बिज्याहुँ। मनूतयेत थन थजागु भ्रम जुया च्वन– भगवानं लोभया वशं तःसकं अप्वः भोजन याना बिज्या-गुलिं ह्याउंक आउँ जुल··· । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः··· ···।

१४. महाराज ! धर्मसङ्गीत याना बिज्यापिं स्थविरपिंसं थथे धया बिज्यागु दु

चुन्द कम्मारपुत्रयागु भोजन भपा बिज्यात धका जि न्यना
बुद्धयात कडा रोग जुल, गुकिं याना अन्तय् मदया वन।

भगवान् बुद्धं थथे धया बिज्यात– 'आनन्द ! थुपिं निगू पिण्डपात्र समान फलदायकगु व समान विपाकगु खः, मेपिनिगु पिण्डपात्र स्वया थुपिं निगू पिण्डपात्र गुलिखे अप्वः महाफलगु व महाआनिशसगु खः।'' "छु छु निगू ? (क) गुगु पिण्डपात्र भोजन याना तथागतं

१. महापरिनिब्बाणसुत्त, दी. नि.।

अनुत्तरगु सम्यक् सम्बोधि प्राप्त याना बिज्यात, (ख) गुगु पिण्डपात्र भोजन याना तथागतं अनुपादिशेष निर्वाण धातु परिनिर्वाण जुया बिज्यात। थ्व निगू पिण्डपात्र समान फलगु समान विपाकगु खः। मेपिंसं ब्युगु पिण्डपात्र स्वयां महाफलगु व महाअनिशंसगु खः।

महाराज ! देवतापिंसं भगवान्या थ्व अन्तिम भिक्षा थका लय्ताया इमिसं उगु सूकर-मद्दवय् दिव्य ओज तया ब्युगु खः, थुकि याना याउंक याकनं पचय् जूगु व तःसकं स्वादिष्ट नूगु जुल। महाराज ! भोजन याःगुया कारणं भगवान्यात रोग जूगु मखु, वरू वसपोलया शरीर तःसकं क्षीण जुइ धुंकूगु व आयु सङ्खार जुइ धुंकूगुया कारणं रोग जूगु खः, अले अवस्था बांमलाना वंगु खः।

महाराज ! गथे स्वयं थः च्याना च्वंगु मि इन्धन तयेबं अझ दकलय् च्याना वइगु खः। अथे हे भगवान्या शरीर आपालं क्षीण जुइ धुंकूगु व आयु सङ्खार पूरा जुइ धुंकूगुया कारणं हे उगु रोग बढे जूगु खः।

महाराज ! गथे तःसकं वा वयेवं नदीत अझ तःजा जुइक बा वइगु खः, अथे हे भगवानया शरीर आपालं क्षीण जुइ धुंकूगु व आयु सङ्खार पूरा जुइ धुंकूगुया कारणं हे उगु रोग बढे जूगु खः।

महाराज ! गथे प्वाः बःमलाइबले मबूगु अन्न नयेवं अझ दकले आउँ जुइगु खः, अथे हे भगवान्या शरीर आपालं क्षीण जुइ धुंकूगु व सङ्खार पूरा जुइ धुंकूगुया कारणं हे उगु रोग बढे जूगु खः। महाराज ! उगु पिण्डपात्रया छुं दोषं मदु। छुं दोषं बयात आरोप याये नं फइ मखु।"

"भन्ते नागसेन ! छु कारणं उगु निगू पिण्डपात्र समान फलदायक समान विपाकगु हानं व निगू भिक्षा मेपिंसं ब्यूगु भिक्षा

स्वया आपालं महत् फलगु व महाआनिशंसगु खः?" "महाराज ! धम्मानुमज्जन समापत्तिया कारणं थुपिं निगू पिण्डपात्र समान फलदायक व समान विपाकगु हानं व मेपिनिगु पिण्डपात्र स्वया नं महत्फलगु व महाआनिशंसगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! गुगु धम्मानुमज्जन समापत्तिया कारणं इपिं निगू पिण्डपात्र समान फलदायक समान विपाकगु व मेपिनिगु पिण्डपात्र स्वया नं महत्फलगु व महाआनिशंसगु खः ?" "महाराज ! गुता आनुपूर्विक विहारया समापत्ति व अनुलोम (जःखःगु) व प्रतिलोम (अःखःगु) विचार याना बिज्यागुलिं थुपिं निगू पिण्डपात्र समान फलदायकगु, समान विपाकगु व मेपिनिगु पिण्डपात्र स्वयानं महत्फलगु व महाआनिशंसगु खः ।"

भन्ते नागसेन ! तथागतं निन्हुया दिनय् गुता आनुपूर्विक विहार समापत्तिया अनुलोम प्रतिलोम समापत्ति याना बिज्याला ?

"खः, महाराज ! याना बिज्या ।"

भन्ते नागसेन ! आश्चर्य जुल । अद्भुत जुल । भन्ते नागसेन ! बुद्धया क्षेत्रय् ब्यूगु थ्व निगू पिण्डपात्र जो मदुगु, आपालं तःधंगु, अल्याखगु खः । भन्ते नागसेन ! आश्चर्य ! अद्भुत !! थपाय्सकं तःधंगु गुता प्रकारया आनुपूर्विक विहारया समापत्ति नं धन्य खः, गुकिया कारणं थ्व निगलं पिण्डपात्र थुलि महत्वगु जुल । साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।

७. बुद्ध पूजाया विषयय् प्रश्न

१५. भन्ते नागसेन ! तथागत आज्ञा जुया बिज्यागु दु- 'आनन्द ! छिपिं तथागतया शरीर पूजाय् जुइ मते ।[१] हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु- 'पूजा या वसपोल पूजनीयपिनि धातुयात

थथे यायवं थनं स्वर्गय् वनीं ।

भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं 'आनन्दयात तथागतयागु शरीर पूजाय् जुइ मते' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा वसपोलं पूजनीयपिनि धातुयात पूजा या, थथे यायेवं थनं स्वर्गय् वनी धका आज्ञा जुया बिज्यागु वचन मिथ्या खः । हानं यदि तथागतं वसपोल पूजनीयपिनि धातुयात पूजा या, अथे यायेवं थनं स्वर्गय् वनी धका आज्ञा जुया बिज्यागु सत्य खःसा तथागतं 'आनन्दयात तथागतयागु शरीर पूजाय् जुइ मते धका आज्ञा जुया बिज्यागु खँ मिथ्या खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः··· ।

महाराज ! तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु- 'आनन्द ! छिपिं तथागतया शरीर पूजाय् जुइ मते ।' हानं 'पूजनीयपिनि धातुयात पूजा या, थथे यायेवं थनं स्वर्गय् वनी धका वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यागु नितां खँ पाय्छि जू । थन सकल बुद्धपुत्रपिंत (भिक्षुपिंत) धया बिज्यागु खः– 'आनन्द ! छिपिं तथागतयागु शरीर पूजाय् जुइ मते' । महाराज ! पूजा यायेगु भिक्षुपिनि ज्या मखु । सकतां संस्कारया विनश्वरतायात मनय् हयेगु योनिसो मनसिकार यायेगु (ध्यान भावनाया अभ्यास यायेगु) स्मृति प्रस्थान याना जुइगु, आराम्मणयात थुइकेगु, क्लेशयात नाश यायेत प्रयत्न यायेगु व पवित्र ज्याय् जुइगु हे बुद्धपुत्रपिनि ज्या खः । देवतापिं व मनुष्यपिनि पूजा यायेगु ज्या खः ।

महाराज ! गथे किसि, सल, रथ, भाला, धनुष चले यायेगु, विद्या सयेकेगु, लेखपढ यायेगु, ल्याः ज्या स्वयेगु, युद्ध यायेगु, सेना संचालन यायेगु थ्व फुक्क राजपुत्रपिनि कर्तव्य खः । हानं बुँ ज्या यायेगु, व्यापार यायेगु, पशु लहीगु इत्यादि वैश्य शूद्र व मेमेपिंनि

ज्या खः। महाराज ! अथे हे पूजा यायेगु भिक्षुपिनि ज्या मखु। सकतां संस्कारया विनश्वरतायात मनय् हयेगु, योनिसो मनसिकार यायेगु, स्मृति प्रस्थान याना जुइगु, आरम्मणयात थुइकेगु, क्लेशयात नाश यायेत प्रयत्न यायेगु व पवित्र ज्याय् जुइगु हे बुद्धपुत्रपिनि याय मा:गु ज्या खः। देवतापिं व मनुष्यपिंनि पूजा यायेगु ज्या खः।

महाराज ! ब्राह्मण माणवकपिंसं ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, अर्थव वेद, शरीरया लक्षण, इतिहास व पुराण, निघण्डु, कैटुभ, अक्षरप्रभेद, पद, व्याकरण, ज्योतिस शास्त्र, भि मभि स्वयेगु, स्वप्न-विद्या, निमित्त-विद्या, खुगू वेदाङ्ग, सूर्य व चन्द्र ग्रहणया विद्या, राहुया आकाशय् वइबलेया फलया विद्या, आकाशय् नं न्याइगु, नक्षत्रया संयोग जुइगु विद्या, उल्कापात, भूकम्प, दिशा–दाह, आकाश व पृथ्वीया लक्षण स्वया फल धायेगु, गणित वितरण, खिचा, मृग छुं मिथ्रकोत्पाद व झंग पंछिया बोली सयेकेगु विद्या सयेकेमाः। वैश्य, शूद्र व मेमेपिसं बुँज्या यायेगु, व्यापार यायेगु व पशु लहीगु ज्या यायेमाः। महाराज ! थथे हे पूजा यायेगु भिक्षुपिनि ज्या मखु। सकतां संस्कारया विनश्वरतायात मनय् हयेगु योनिसो मनसिकार यायेगु, स्मृति प्रस्थान याना जुइगु, आरम्मणयात थुइकेगु, क्लेशयात नाश यायेत प्रयत्न यायेगु व पवित्र ज्याय् जुइगु हे बुद्धपुत्रपिनि याये मा:गु ज्या खः। देवतापिं व मनुष्यपिनि पूजा यायेगु ज्या खः।

महाराज ! उकिं तथागतं भिक्षुपिं म्वामदुगु ज्याय् मजूसे थ:गु कर्तव्यय् हे जुयेमा धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः – 'आनन्द ! छिमिसं तथागतया शरीर पूजाय् जुइ मते।' महाराज ! यदि तथागतं थथे आज्ञा जुया बिमज्यागु जूसा भिक्षुपिंसं थ:गु चीवर व पिण्डपात्र छथाय् तया बुद्धया पूजा जक याना च्वनीगु जुइ।

साधु, भन्ते नागसेन ! छसपोलं गथे धया बिज्यात अथे हे जि

स्वीकार याये ।

८. तुती ल्वहँतं कःगुया विषयय् प्रश्न

१७. भन्ते नागसेन ! छलपोलपिसं थथे धया बिज्याना च्वन– 'भगवान बुद्ध बिज्याइबले थ्व अचेतन पृथ्वी नं गन क्वथ्यागु खः, अन थथ्यानां वइ हानं गन थथ्यागु खः अन क्वथ्याना वना माथं वनी।' हानं थथे नं धया बिज्याना च्वन – 'भगवान बुद्धया तुती (छको) ल्वहँ छकुतिं घाः जुल।'[१] गुगु ल्वहँ कुचा भगवानया पाली लाक्क लाःगु खः व ल्वहँ कुचा बसपोलया तुली स्वया (भतिचा उज्यां छाय्) चिला मवंगु ? भन्ते नागसेन ! यदि भगवान बिज्याइबले थ्व अचेतन पृथ्वी नं गन क्वथ्यागु खः अन थथ्याना वइगु खः, हानं गनं थथ्यागु खः अन क्वथ्याना वनी धया बिज्यात । अथेजूसा बसपोलया तुती ल्वहँचां लाना घाः जुल धयागु खँ मिथ्या ख्यः । यदि बसपोलया पाली ल्वहँकुचां याना घाः जुल धयागु खःसा बसपोल बिज्याइबले थ्व अचेतन पृथ्वी नं गनं क्वथ्यागु खः अन थथ्याना वइगु, गन थथ्यागु खः अन क्वथ्याना वनी धयागु खँ मिथ्या खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः… ।

१८. महाराज ! भगवान् बुद्ध बिज्याइबले थ्व अचेतन पृथ्वी नं गन क्वथ्यागु खः अन थथ्याना वइ, हानं गन थथ्यागु खः अनं क्वथ्याना माथं वनी । हानं भगवान बुद्धया तुती ल्वहँ छकुतिं घाः जुल, गुगु ल्वँह कुचा भगवानया पाली लाक्क लाःवगु खः, थ्व नितां खँ पाय्छि जू । परन्तु उगु ल्वहँचा थः थःह्मं कुतुं वःगु मखु, देवदत्त वांच्छया हःगुलिं कुतुंवःगु खः । महाराज ! सलंसः व द्वलंद्वः जन्म

१. (७) लोहितुप्पादकम्मं, चुल्लवग्गो पृ. २९३ तथा सकलिक सुत्त (१३ व ३८) सः निः स्वयेबह जू ।

निसें भगवानया प्रति देवदत्तया मनय् वैर भाव दया च्वंगु खः। उगु वैर भावंयाना 'स्याये धका भगवानया फुसं कूटागार पायग्वःगु तःगोगु ल्वहँतं कयेका हल। अले निगः ल्वहँत पिहाँ वया दथुइ हे पना बिल। उगु निगः ल्वहँलिसे ल्वाना ल्वहँया छकू कुचा तिन्हुया वया उखें थुखें हाहां भगवानया तुती लाःवन।

भन्ते नागसेन! गथे कुतुं वया च्वंगु ल्वहँयात निगः ल्वहँ वया दथुइ पना ब्यूगु खः, अथे हे ल्वहँया उगु टुक्रायात नं बिचय् हे पने माःगु खःनि?

महाराज! पना हे ब्यूसां नं पाःह्लातय् च्वंगु लः पतिया ह्वतं ज्वया वनीथें हे कुतुं वइ। दुरू, मठ्ठा, कस्ति, घ्य, चिकं, न्याया रस व लाया रस पाह्लातय् कायेवले भति भति पतिचां दथु दथुं ज्वहे ज्वया कुतुं वइ। महाराज! अथे हे कुतुं वया च्वंगु ल्वहंयात मेगु निगः ल्वहँतं दथुइ पना ब्यूसां नं उकिलिसे ल्वाना ल्वहँ तज्याना उखें थुखें कुतुं ववं भगवान् बुद्धया तुती लाः वन।

महाराज! नधूगु, चुलुगु धू ल्हाती म्हू चिनेबले भचा भचा पतिचा दथुं दथुं ज्वया कुतुं वनी। महाराज! अथे हे कुतुं वया च्वंगु ल्वहँयात मेगु निगः ल्वहँतं दथुइ पना ब्यूसां नं उकी ल्वाना ल्वहँ तज्याना छकू कुचा ल्वहँ उखें थुखें कुतुं ववं भगवान बुद्धया तुती लाः वन।

महाराज! गथे नयेबले जाप्ये म्हुतुइ लाये धुंका नं भति भति म्हुतुं कुतुं वनी। महाराज! अथे हे कुतुं वया च्वंगु ल्वहँयात मेगु निखः ल्वहँतं दथुहे पना ब्यूसां नं उकी ल्वाना ल्वहँ तज्याना छकु कुचा ल्वहँ उखें थुखें कुतुं ववं भगवान् बुद्धया तुती लाः वन।

भन्ते नागसेन! ल्वहँतं अथे हें वया दथुइ पन। अथे हे उगु

ल्वहँ कुच्चां नं महापृथ्वींथें हे तथागतयात आदर गौरव तये मा गु ख ।

"महाराज ! झिनिता प्रकारयापिंस छु आदर गौरव तइ मखु ।" "छु छु झिनिता ?" (१) रागींह्म (थ:गु) रागया वशं गौरव तइ मखु, (२) द्वेषीह्म (थ:गु) द्वेषया वशं···, (३) मोहीतह्म (थ:गु) मोहया वशं···, (४) घमण्डीह्म (थ:गु) घमण्डं-याना···, (५) निर्गुणीह्म (थ:गु) अविशेषताया कारणं··, (६) जिद्दीह्मं (थ:गु) जिद्दीं याना···, (७) हीनह्म (थ:गु) हीन स्वभावं याना···, (८) खँगुलु (थ:गु) फुसुलु पहलं याना···, (९) पापीह्मं (थ:गु) कूरतां याना···, (१०) ख्यानां तःह्म ग्यागुलि याना··· (११) लोभीं (थ:गु) लोभं अभिभूत जुया···, व (१२) संसारिक पुरुष थ:गु अर्थ साधनाया खँय् जुया आदर गौरव तइ मखु । महाराज ! थ्व झिनिता प्रकारया मनूतयेसं छुं आदर गौरव तइ मखु । परन्तु उगु ल्वहँ कुचा त:गोगु ल्वहँ ल्वाना कुचा दला विनां छु खास निमित्तं उखें थुखें त:ज्याना तिंगा न्हुया भगवान्या तुती ला: वन ।

महाराज ! गथे फय् वयेवं नचूगु, चुलुगु धू खास छुं मतलव मदयेकं प्यखेरं ब्वया गथे ला: वनिगु ख: । महाराज ! थथे हे खास छुं निमित्त मदयेक अर्थे उखें थुखें हाना तिंगा न्हुया भगवानया तुती ला: वन । महाराज ! यदि उगु ल्वहँचा ल्वहँ ल्वाना त:मज्या:गु जूसा च्वय् हे दीगु ख: । महाराज ! थ्व ल्वहँचा न त पृथ्वी न आकाशय् लाइगु जुइ, परन्तु ल्वहँ ल्वाना उखें थुखें त:ज्याना कुचा कुचा दला विना छुं खास निमित्तं तिंगा न्हुया भगवान्या तुती ला: वन ।

महाराज ! गोफय् वयेवं गंगु ह: उखें थुखें विनां छु मतलवं छ्याल बछ्याल जुइगु ख: । महाराज ! अथे हे उगु ल्वहँया कुचा ल्वहँ ल्वाना तिंगा न्हुया भगवान्या तुती ला: वन । महाराज !

नीचह्म व अकृतज्ञह्म देवदत्तया मभिगु ज्यां याना हे उगु ल्वहँ भगवा-न्या तुती लाः वगु खः गुकिं याना वं तःधंगु दुःख फये माल ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

६. अब्रम्ह श्रमणया विषयय् प्रश्न

१६. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'आस्रवया क्षय जुयेवं श्रमण जुइ ।' हानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

प्यंगू धर्मं युक्तह्म गुह्म खः
उह्मसित मनूतयेसं 'श्रमण' धाइ ।

उगु प्यंगू धर्म खः – (१) क्षान्ति, (२) अल्प आहरता, (३) वैराग्य व (४) भचा जक आवश्यकता । थुपिं प्यगू धर्म अस्रव क्षय मजूपिंके नं दु । भन्ते नागसेन ! यदि आस्रवया क्षय यानां हे जक श्रमण जुइगु खःसा थुगु प्यंगू धर्मं युक्त जूह्म मनूयात 'श्रमण' धका लोकय् धाइगु खँ नं मिथ्या खः । हानं यदि प्यंगू धर्मं युक्त जूह्मसित लोकय् 'श्रमण' धका धाइगु खँ सत्य खःसा 'आस्रवया क्षय यायेवं श्रमण जुइ ।' धइगु खँ नं मिथ्या खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ... ... ।

२०. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु – आस्रवया क्षय जुयेवं श्रमण जुइ, हानं प्यंगू धर्मं युक्त जूह्मसित श्रमण धाइ, थ्व नितां पायछि जू । महाराज ! प्यंगू धर्मं युक्तपिं मनूतयेत लोकय् श्रमण धका धाःगु थुपिं पुद्गलपिनिगु गुणया कारणं धाःगु खः । आस्रव क्षय जुइ धुंकूपिंत 'श्रमण' धका धागु थ्व वचन शंका हे मदु ।

हानं महाराज ! गुह्मसिनं क्लेश उपसमया निंतिं प्रयत्न याना

च्वन, इपिं सकसिनं साधारण रूपं 'श्रमण' धका धाइ। गुह्मसिनं थ:गु क्लेशयात बांलाक त्याके धुंकल उह्म क्षीणास्रव अग्रह्म श्रमण ख:।

महाराज ! गथे बँय् व लखय् ह्वइगु सकतां स्वां मध्ये वार्षिक स्वां दकले भिंगु ख:, यद्यपि सकतां स्वांयात स्वां धका धाइ। अथे हे गुलि नं भिक्षुपिं थ:गु क्लेशयात त्याकेगु प्रयत्नय् जुया च्वंपिं ख:, इपिं सकसितं साधारण रूपं 'श्रमण' धका धाइ। इपिं मध्ये गुपिसं थ:गु क्लेशयात बांलाक त्याके धुंकल इपिं क्षीणास्रव अग्रपिं श्रमण ख:।

महाराज ! गथे गुलि नं अन्न दु सकतां ज्या वंगु नये ज्यूगु, शरीरयात फाइदा याइगु ख: उकी मध्ये जाकि हे दकले मुख्यगु ख:। महाराज ! अथे हे गुलि नं भिक्षुपिं थ:गु क्लेशयात त्याकेगु प्रयत्नय् जुया च्वंपिं ख:, इपिं सकसितं साधारण रूपं 'श्रमण' धका धाइ। इपिं मध्ये गुपिसं थ:गु क्लेशयात बांलाक त्याके धुंकल इपिं क्षीणास्रव अग्रपिं श्रमण ख:।

"साधु भन्ते नागसेन ! छिपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

१०. गुण वर्णनया विषयय् प्रश्न

२१. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपि ! यदि मेपिसं जित, धर्मयात अथवा संघयात च्वछाल धा:सा अन छिपि आनन्दित प्रसन्न जुइ मते, लय्ताये मते[1] चित्त उत्तेजित याये मज्यू–थथे आज्ञा जुया बिज्यात। हानं शैल ब्राह्मणं वसपोलयागु प्रसंशा यायेवं आनन्दित, सौमनस्य जुया, चित्त उत्तेजित याना

१. ब्रह्मजाल सूत्त, दी. नि.।

लय्तायेका मेमेगु थ:गु गुण क्यना आज्ञा जुया बिज्यात –

राजाहमस्मि, सेल, धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, चक्कं अप्पटिवत्तियं'ति ।।[1]

'जि जुनु खः, हे शैल ! अनुत्तरह्म धर्मराजा
धर्म चक्र प्रवर्तन याना, गुकियात सुनानं चाहीके मफु ।

भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं – 'भिक्षुपि ! यदि मेपिसं जित, धर्मयात अथवा संघयात च्वछाल धाःसा अन छिपिं आनन्दित प्रसन्न जुइ मते, लय्ताये मते, चित्त उत्तेजित याये मज्यू धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा शैल ब्राह्मणद्वारा वसपोलयागु प्रशंसा यायेवं आनन्दित, सौमनस्य जुया चित्त उत्तेजित याना लय्तायेका मेमेगु थ:गु गुण क्यना बिज्यात धयागु खँ असत्य खः । यदि शैल ब्राह्मण-द्वारा वसपोलयागु प्रशंसा यायेवं भगवानं आनन्दित जुया, सौमनस्य जुया चित्त उत्तेजित याना मेमेगु थ:गु गुण क्यना बिज्यात धयागु खःसा वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यागु– 'भिक्षुपि ! यदि मेपिसं जित, धर्मयात अथवा संघयात च्वछाल धाःसा छिपिं आनन्दित, प्रसन्न जुइ मते, लय्ताये मते, चित्त उत्तेजित याये मज्यू' धयागु खँ मिथ्या खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ...... ।

२२. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु– 'भिक्षुपि ! यदि मेपिसं जित, धर्मयात अथवा संघयात च्वछाल धाःसा छिपिं आनन्दित, प्रसन्न जुइ मते, लय्ताय मते, चित्त उत्तेजित याये मज्यू, धका आज्ञा जुया बिज्यागु हान शैल ब्राह्मणद्वारा वसपोलयागु प्रशंसा यायेवं वसपोल स्वयं आनन्दित जुया, सौमनस्य जुया चित्त उत्तेजित याना मेमेगु थ:गु गुण क्यना आज्ञा जुया बिज्यात –

१. शेलसुत्त सुत्त नि. ।

'जि जुजु खः, हे शैल ! अनुत्तरह्म धर्मराजा
धर्मचक्र प्रवर्तन याना, गुकियात सुनानं चाहीके मफु ।

महाराज ! थ्व निगू मध्ये न्हापागु खँय् भगवानं धर्मया स्वभाव, सरल, लक्षण, सत्य व वास्तविक रूप छु धयागु अर्थय् आज्ञा जुया बिज्यागु खः । हानं गुह्म शैल ब्राह्मणयात 'जि जुजु खः, हे शैल ! अनुत्तरह्म धर्मराजा, धर्मचक्र प्रवर्तन याना, गुकियात सुनानं चाहीके मफु, धका आज्ञा जुया बिज्यागु न लाभया कारणं खः न यशया कारणं खः न थःगु स्वार्थया कारणं खः न थःगु पक्षया कारणं खः, न थः शिष्यपिं बढे यायेत हे खः । वसपोलं उपिं स्वसः मानव-कतयेत अनुकम्पा व करुणा तया इमिगु हितया कारणं हे इमिसं धर्मया बोध याये फइ धका वसपोलं थःगु गुण क्यना आज्ञा जुया बिज्यागु खः ।

'साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।

११. अहिंसा निग्रहया विषयय् प्रश्न

२३ भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

लोकय् हिंसा मयासे
प्रेमपूर्वक मिलेचले जुया विचरण या ।[1]

हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

दण्ड बिये बहःह्मयात दण्ड ब्यु,
नाप चवने बहःह्म नाप च्वं ।'

भन्ते नागसेन ! 'दण्ड बियेगु' या अर्थ खः– ल्हाः त्वाः ल्हायेगु

---

१. जातक नं ५२ ।

तुति त्वाः ल्हायेगु, दायेगु, स्यायेगु, चिइगु, (देशं) पितनेगु। भगवानं थ्व खँ आज्ञा जुये मज्यूगु खः, हानं वसपोलं धया नं बिज्याय फइ मखु !

भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं 'लोकय् हिंसा मयासे विचरण या।' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा 'दण्ड बिये बहःह्मयात दण्ड ब्यु, नाप च्वने बहःह्म नापं च्वं' धयागु खँ असत्य खः। यदि तथागतं दण्ड बिये बहःह्मयात दण्ड ब्यु, नाप च्वने बहःह्म नाप च्वं धका आज्ञा गुया बिज्यागु सत्य खःसा 'लोकय् हिंसा मयासे … … विचरण या धयागु खँ असत्य खः। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः … ।

२४. "महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः – 'लोकय् हिंसा मयासे प्रेमपूर्वक मिले चले जुया विचरण या।' थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यागु खः – 'दण्ड बिये बहःह्मयात दण्ड ब्यु, नापं च्वने बहःह्म नाप च्वं।'

महाराज ! लोकय् हिंसा मयासे प्रेमपूर्वक मिले चले जुया विचरण या धयागु सकल तथागतपिंसं बिया बिज्यागु धर्म देशना खः। धर्मया मूख्यगु लक्षण अहिंसा खः । बुद्धया थ्व स्वाभाविक वचन खः। महाराज ! हानं गुगु तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– दण्ड बिये बहःह्मयात दण्ड ब्यु, नापं च्वने बहःह्म नाप च्वं ।

महाराज ! थुकिया अर्थ खः– उद्धच्च चित्तयात क्वत्यलेमाः शान्त जुइ धुंकूगु चित्तयात अथे हे याना तयेमा, अकुशल चित्तयात निग्रह यायेमाः, कुशल चित्तयात वृद्धि यायेमाः, असंयमित्त विचार, दवे यायेमाः संयमित्त मनं वृद्धि यायेमाः, मिथ्या आचरणयात निग्रह यायेमाः सम्यक् आचरणयात वृद्धि यायेमाः, अनार्य (भाव) यात निग्रह यायेमाः आर्य (भाव) वृद्धि यायेमाः, खुँयात निग्रह यायेमा

खुँ मखुपिं वृद्धि यायेमा: ।

भन्ते नागसेन ! थ्वः छपिसं जिगु खँ थुइका कया बिज्यांइ । जिगुगु त्यने मास्ते व:गु ख: उकिया अर्थ पिहाँ वल । भन्ते ! खुँयात निग्रह यायेमा: ख: परन्तु गुकथं निग्रह यायेगु ?

महाराज ! खुँयात थुगु कथं निग्रह यायेमा:– थथे हे ब्वबिइमा:ह्मसित ब्वबिया, दण्ड बिये मा:ह्मयात दण्ड बिया, देशं पितुने मा:ह्मयात देशं पितुना. चिये मा:ह्मयात चिना, हानं यदि घात याये मा:ह्मयात घात याना निग्रह यायेमा ।

"भन्ते नागसेन ! खुँयात घात यायेगु छु तथागतपिनिगु खँ अनुकूल जूला ?" "मजू, महाराज !" "अथेसा तथागतपिनिगु खँ अनुकूल खुँयात गुकथं निग्रह यायेमा: ?" महाराज ! गुगु खुँयात घात याये मा:गु ख: व तथागतपिनिगु अनुमति मखु, बरु वयागु थ:गु हे ज्यां याना ख: । महाराज ! छुं कसूर मदुह्म निर्दोषपूर्वक लँय् वया च्वंह्म मनूयात ज्वना स्या धका बुद्धिमानह्म मनुखं अनुमति बिइ ला ?" "बिइ मखु, भन्ते!" महाराज ! छु कारणं बिइ मखुगु ले?" "भन्ते ! वं छुं कसूर हे या:गु मदु ।" "महाराज ! थथे हे खुँतयेत फांसी बिइगु तथागतपिनिगु अनुमति मखु, परन्तु इमिगु थ:गु हे ज्यां याना बिइगु ख: । अथेसा छु तथागतयात थुकी छुं दोष दु ला ?" "मदु, भन्ते !" "महाराज ! छपिसं तथागतया उपदेश सदां उपयुक्त हें जू धका खनां हे बिज्यात जुइनि ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसँ गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

१२. भिक्षु प्रणामितया विषयय् प्रश्न

२५. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

'जिगु मनय् सुं खनां तं मदु, छुं दाह मदु ।'[1] ह्नानं तथागतं स्थविर सारिपुत्र व मौद्‌गल्यायनयात वसपोलपिनि परिषद सहित (थुगु थासं) पितनां बिज्याात ।[2].

भन्ते नागसेन ! तथागतं तमं परिषदयात पितुना ल्छया बिज्यात ला अथवा लय्ताया पितुना ल्छया बिज्यात ला थ्व वसपोलं हे थथे धका सिया बिज्या । भन्ते नागसेन ! यदि वसपोलं तं पिकया इमित पितना ल्छगु खःसा बुद्ध नं तमं मक्त मजू धयागु थें सिद्ध जुल । ह्नानं यदि संतोषं इमित पितुम धयागु खःसा पितुने माःगु कारण हे मदु । अथें मसिया पितंगु जुइ । थ्व नं छगू द्विविधायुक्त प्रश्न खः ...... ।

२९. महाराज । भगवानं – 'जिगु मनय् सु खनां तं मदु, छुं दाह मदु, ह्नानं स्थविर सारिपुत्र व मौद्‌गल्यायनयात वसपोलपिनि परिषद सहितं (थःगु थासं) पितुनां बिज्यात, थ्व निगू खँ पाय्छि जू । महाराज ! भगवानं इमित तं पिकया पितुना बिज्यागु मखु । महाराज ! सुं मनू महापृथ्वीया मुलय्, सिमायां हाय्, ल्वहँतय्, सिँइ अथवा थथ्याः ल्वथ्यागु बँय् लुँफि हानां दल धाःसा छु थ्व महापृथ्वी-या तं पिहाँ वःगुलि व दःगु ला ?

मखु, भन्ते ! पृथ्वीयात न तं दइ, न प्रसन्नता हे । महापृथ्वी-या प्रेम व बैरं मुक्त खः । थःगु हे बेहोशं व लुँफि हाना दःगु खः ।

महाराज ! थथे हे तथागतपिके तं व प्रसन्नता मदु । तं व प्रसन्नतां तथागत अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध मुक्त खः । थथःगु अपराधं याना हे (भिक्षुपिं) पितंपि खः ।

---

१. धनियसुत्त, सुत्त नि. ।

२. चातुमसुत्त, म. नि ।

महाराज ! गथे महासमुद्र थःथाय् सिइह्म (लास) तया तयेकिइ मखु। यदि सिइह्म समुद्रय् दथुइ लाना च्वंसां वं तुरुन्त हे सिथय् व्छया हया जमीनय् तोते हइ। महाराज ! छु समुद्रं तंमय् सिइह्म जमीनय् तोते हःगु खःला ?

"मखु, भन्ते ! महासमुद्रयात तं वइ मखु, प्रसन्नता नं दइ मखु। महासमुद्र प्रेम व वैरं मुक्त खः।" महाराज ! थथे हे बुद्धयात त दइ मखु, प्रसन्नता नं दइ मखु। तथागत अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध प्रेम वा वैरं मुक्त जुया बिज्याये धुंकल थथःगु अपराधं याना हे भिक्षुपिं ! पितुपिं खः।

महाराज ! गथे लुँफि हायेवं सुं दइगु खः अथे हे बुद्ध शासनय् छु भूलचूक यायेवं इमित पितुना व्छइगु खः।

महाराज ! गथे महासमुद्रं थःगु दथुइ लाःगु सिइह्मयात पिने वांव्छया हइगु खः, अथे हे बुद्ध शासनय् छुं भूलचूक यायेवं इमित पितुना व्छइगु खः।

महाराज ! भगवानं इपिं भिक्षुपिंत पितुना बिज्यागु इमिगु भिया विचारं इमिगु हे हित यायेत, इमिगु हे सुखया निंतिं, इमित विशुद्ध यायेगु इच्छां हे खः। थथे यायेवं इपिं जन्म जुइगु, बुढा जुइगु रोग जुइगु व सिइगुलिं मुक्त जुइ – ध्व हे विचार याना बिज्यानां भगवानं इमित पितुना बिज्यागु खः।

साधु, भन्ते नागसेन ! छंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।

(थुगु वर्गय् झिनिगू प्रश्न दु) स्वंगूगु प्रणामितवर्ग क्वचाल।

४. सर्वज्ञज्ञानवर्ग

१. ऋद्धि कर्मया विपाकया विषयय् प्रश्न

१. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं ! जिगु शासनय् ऋद्धिवान भिक्षु श्रावकपिं मध्ये महामौद्गल्यायन दकले अग्रह्म खः ।'[1] थुजाह्म जुया नं वसपोल खुँतय्गु घेराय् लाना कथिं दायेका छ्योँ तःज्याक क्वँय् नचुक धू जुइक ला, हि, हिनू ल्वाकःब्रुक जुइका परिनिर्वाण जुया बिज्यात ।[2]

भन्ते नागसेन ! यदि महामौद्गल्यायन तःधंह्म ऋद्धिवानह्म भिक्षु खःसा थुकथं कथिं दायेका परिनिर्वाण जुया बिज्यागु खँ असत्य जुल । हानं कथिं दायेका परिनिर्वाण जुया बिज्यागु सत्य खःसा, तःधंह्म ऋद्धिवानह्म भिक्षु धयागु खँ असत्य जुल । ऋद्धिबलं देव व मनुष्यपिं सहित सकल लोकयात शरण बिइ फये माःगु खः । गथे जुया वसपोलं ऋद्धि बलं थःगु हे हत्यायात पने मफुत ? थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः··· ।

२. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "भिक्षुपिं ! जिगु शासनय् ऋद्धिवान भिक्षु श्रावकपिं मध्ये महामौद्गल्यायन दकले अग्रह्म खः। आयुष्मान् मौद्गल्यायन खुँतयेगु कारणं परिनिर्वाण जुया बिज्याये माल, थ्व वसपोलया पूर्वकर्म यागु कारणं जुगु खः।" "भन्ते नागसेन ! ऋद्धिवान पुरूषया ऋद्धि बल व कर्म फल नितां अचिन्तनीय मखु ला ? अचिन्तनीय स्वया अचिन्तनीययात छाय् पने मफइगु ? भन्ते ! गथे छग कपित्थ फलयात वांछ्या मेगु नं कुर्का काये ज्यू, छग अँ वांछ्या मेगु नं कुर्का काये ज्यू, अथे हे अचिन्त-

---

१. अ. नि. १।१४।१।

२. धम्मपद अ. क. १०.७।

नीयया बलं मेगु अचिन्तनीययात छाय् पने मफइगु ?"

महाराज ! अचिन्तनीय विषयय् नं छगू स्वया मेगु ब:लागु दु। गथे संसारया सकलें जुजुपिंत, 'जुजु' धाइ परन्तु इपिं मध्ये छह्म अप्व: वलशालीह्म दइ। वं सकसितं थ:गु आज्ञाय् काये फइ। महाराज! अथे हे, सकतां अचिन्तनीय विषय फुक्क छथि जूसां उकी मध्ये कर्म फल दकले अप्व: प्रभावशाली जुइ गुकिं मेमेगुयात अवत्यला थ: हे च्वय् थहाँ वइ। कर्म फल पुष्ट जुइवं मेमेगु ज्याया (विषयया) छुं लगे जुइ मखु।

महाराज ! थन सुं छह्म मनुखं अपराध यात धा:सा वयात वया मां बौ दाजुकिजा तताकेहेंपिसं अथवा थ:थितिपिसं अथवा पासापिसं बचे याये फइ मखु। अनंलि जुजुं हे जक वयात छुं न्याय याइ। थ्व छु कारणं ? उह्म मनू अपराधी जूगुलिं। महाराज! अथे हे सकतां अचिन्तनीय विषय छथी जूसां उकी मध्ये कर्म फलया दकले अप्व: प्रभावशाली जुइ गुकिं मेमेगुयात अवत्यला थ: हे च्वय् थहाँ वइ। कर्मफल पुष्ट जुइवं मेमेगु विषयया छुं लगे जुइ मखु। महाराज ! गथे जंगलय् मिं नयेवं द्वछिग: ल:घलं ल: व्यूसां मिं स्याये फइ मखु, झन हे मिं बढे जुया वइ, थ्व छु कारणं ?" 'मिं त:सकं न:गुलिं।'

"महाराज ! अथे हे सकतां अचिन्तनीय विषय छथी जूसां उकी मध्ये कर्मफल दकले प्रभावशाली जुइ गुकिं मेमेगुयात अवत्यला थ: हे च्वय् थहाँ वइ।"

महाराज ! उकिं आयुष्मान् महामौद्गल्यायनया ऋद्धि बल स्वया न कर्मया विपाकया कारणं खुँतयेसँ दागु बखतय् ऋद्धि समान मजुल।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हें जिं स्वीकार याये ।"

२. धर्म विनय तोपुइगु व उलेगु विषयय् प्रश्न

३. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपिं ! तथागतं कनां बिज्यागु धर्म व विनय विवट जुइवं (उलेवं) थिइगु खः, तोपुया तयेवं थिइ मखु ।' हानं प्रातिमोक्ष उद्देश तोपुया (सुपिना) याइगु खः, सकतां विनय-पिटकयात तोपुया तइगु खः । भन्ते नागसेन ! यदि बुद्ध शासनया युक्त व अनुकूल कथं स्वल धाःसा विनां प्रज्ञप्तियात खोले यायेगु हे बांलाइ । व छु कारणं ? उकी केवल शिक्षा, संयम, नियम, शील, भिंभिंगु गुण तथा पवित्र आचरण लिसे सम्बन्ध दुगु अर्थ रस, धर्म रस, विमुक्ति रस-पाखे यंकिइगु खः । भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु – 'भिक्षुपिं ! तथागतं कना बिज्यागु धर्म व विनय उलेवं थिइगु खः, तोपुया तयेवं थिइगु मखु' धयागु सत्य खःसा प्रातिमोक्ष उद्देश तोपुया याइगु खः सकतां विनय-पिटकयात तोपुया तइगु खः धयागु खँ मिथ्या खः । यदि प्रातिमोक्षया उद्देश तोपुया याइगु खः, सकतां विनय-पिटकयात तोपुया तःगु खःसा तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु – 'भिक्षुपिं ! धर्म व विनय उलेवं थिइगु खः, तोपुया तइवं थिइगु मखु' धयागु वचन मिथ्या खः । थ्व नं छगू द्विविधायुक्त प्रश्न खः ... ... ।

४. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपिं ! तथागतं कना बिज्यागु धर्म व विनय उलेवं थिइगु खः, तोपुया तयेवं थिइगु मखु ।' हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यात – 'प्रातिमोक्ष उद्देश तोपुया याइगु खः, सकतां विनय-पिटकयात नं तोपुया तइगु खः । परन्तु व सकसियां पाखे सुचुके माःगु मखु, सीमा तया (छुं खास

मनूतयें पाखें) जक सुचुके मा:गु खः ।

महाराज ! भगवानं स्वता कारणं याना प्रातिमोक्ष उद्देश सीमित याना तोपुया बिज्यागु खः । (१) न्हापायापिं तथागतपिनि वंश परम्परा चले जुया वगुलिं, (२) धर्मया गौरवया विचारं व (३) भिक्षु भूमिया गौरवया विचारं ।

(१) "गथे न्हापायापिं तथागतपिनिगु वशं परम्परा निसें प्रातिमोक्षया उद्देश सीमित याना तोपुया बिज्यागु खः ?" "महाराज ! न्हापायापिं तथागतपिनिगु थजागु परम्परा वया च्वंगु खः – प्रातिमोक्षया उपदेश निर्धारित थः व थवय् जक तोपुया बिज्यागु खः मेपिनिगु न्ह्योनें मखु । महाराज ! गथे क्षत्रियपिनि माया क्षत्रियपिंके जक दया च्वनी । गथे हे संसारय् च्वंपिं व्याक्क क्षत्रियपिंके ध्व खँ दया च्वनी, परन्तु मेपिनि निर्ति ध्व खँ तोपुया तइ । महाराज ! थथे हे न्हापायापिं फुक्क तथागतपिनिगु वंश परम्परा खः – प्रातिमोक्षया उद्देश भिक्षुपिनि दथुइ यायेमाः, ध्व मेपिनि दथुइ तोपुया तयेमाः ।

महाराज ! गथे संसारय् आपालं गण दु, गथे मल्ल, अतोम पर्वत, धर्मगिरि, ब्रह्मगिरि, नटक, नृत्यक, लङ्घका, पिसाच, मणि भद्र, पूर्णभद्र, चन्द्र, सूर्य, श्री देवता, कालिदेवता, शिव, वासुदेव, धनिका, आसिपार्श, भद्रीपुत्र । थुपिं सकसिके थथ:गु छुं नं छुं रहस्य दया हे च्वनी गुगु थथ:गु गणय् जक तइगु खः व मेपिनि निर्ति तोपुया तइ । महाराज ! थुकथं हे फुक्क तथागतपिनिगु वंश परम्परां प्रातिमोक्षया उद्देश भिक्षुसंघ दथुइ यायेमाः ध्व मेपिनि निर्ति तोपुया तइ॥

(२) "धर्मया गौरवं याना प्रातिमोक्षया उद्देश सीमित याना छाय् तोपूगु ?" "महाराज ! धर्म तःसकं गौरव पूर्ण व ज्यातु उकि छुं धर्म स्यूह्मसित छुं मेगु धर्मयात थुइकल धा:सा उकिया न्ह्योने व ल्यूनेया खँ मसिल धा:सा व थुइके फइ मखु । सुनं न्ह्योने व

ल्यूने नितांया खँ थुइ वं जक खँ पाय्छि पाय्छि कथं थुइके फइ। थ्व धर्म थपाय्सकं सारयुक्त व च्वन्ह्या न्ह्योने व ल्यूनेया खँ मथू-विनि ल्हाती लात धा:सा निन्दा व अपमानया भागी थमजुइमा मनूतयेसं थुकी ह्लिला गिजे थमयायेमा, मनूतयेसं थुकियात मभिं व नीच थमधायेमा – थथे धका धर्मयात गौरव तया प्रातिमोक्ष उद्देश याना तोपूगु ख:।

महाराज! गथे श्रेष्ठगु, उत्तमगु, अप्राप्यगु दालागु व भिंगु जातिया रक्त चन्दन (श्रीखण्ड) नं रान्र तयेगु (कण्डालतयेगु) गामय् लायेवं निन्दित व अपमानित जुइके मालिइ, इमिस थुकियात ह्लिला गिजे याइ, थ्वयात तुच्छ व ख्यले मदुगु भापिइ। महाराज! थथे हे थ्व धर्म थुलिमछि सारयुक्त व उच्च जुया नं न्ह्योने ल्यूनेया खँ मस्यूपि दुर्जनपिनि ल्हातय् लाना निन्दा व अपमानया भागी थमजुइमा, मनूतयेसं थुकी ह्लिला गिजे थमयायेमा, मनूतयेसं थुकियात मभिंगु व नीचगु थमधायेमा धका धर्मयात गौरव तया प्रातिमोक्षयात सीमित याना तोपूगु ख:।

(३) "भिक्षु भूमिया गौरवया विचार याना प्रातिमोक्षया उद्देश सीमित याना छाय् तोपूगु?" "महाराज! भिक्षु–भाव अतुल्य अत्यन्त श्रेष्ठ व अप्रमाणगु व अमूल्यगु ख:। सुनानं उकिया मू तये फइ मखु, लने फइ मखु, अन्दाज तक नं याये फइ मखु, थ्व भिक्षु – भाव व लोक नाप समानता थमजुइमा धका हे भिक्षुपिनि दथुइ जक प्रातिमोक्ष उद्देश जुइ मा:गु ख:। महाराज! गथे दकलें भिंभिंगु वस्तुत – काप:, लासा, किसि, सल, रथ, लुं, वह, मणि, मोति, स्त्री, रत्न इत्यादि अथवा दकलं भिंगु सुरा (अय्ला) जुजुपिनि निर्ति तोजि उपलब्ध वस्तु ख:। महाराज! थथे हे बुद्ध कना बिज्यागु गुलि नं शिक्षा दु – आचार, संयम, शील, संवर इत्यादि

सद्गुण सकतां भिक्षु संघयात हे प्राप्त जुइ। थुगु कथं भिक्षु – भूमिया गौरवया विचारं प्रातिमोक्षया उद्देश सीमित याना तोपुया बिज्यागु खः।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

३. मुसावाद गरु लघु भावया बिषयय् प्रश्न

५. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली पाराजिक जुइ।' हानं 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली लघु आपत्ति जुइ, गुकियात सु मेह्म-भिक्षुया न्ह्योने स्वीकार याना कायेमाः' धका नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु। भन्ते नागसेन ! थन विशेष छु खँ दु, छु कारण दु – छगू मखुगु खँ ल्हात धाःसा सघं पितनां च्छइगु, हानं मेगु मखुगु खँ ल्हासा वयात क्षमा नं दइगु ?"

भन्ते नागसेन ! यदि भगवान बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु – 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली पाराजिक जुइ धयागु खँ सत्य खःसा वलपोलं सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली लघु आपत्ति लगे जुइ, गुकियात सु मेह्म भिक्षुया न्ह्योने स्वीकार यायेमाः' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खँ मिथ्या खः। यदि तथागतं – 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली लघु आपत्ति जुइ, गुकियात सुं मेह्म भिक्षुया न्ह्योने स्वीकार यायेमाः धका आज्ञा जुया बिज्यागु सत्य खःसा 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली पाराजिक दोष दु' धयागु वचन असत्य खः। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः…।

६. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुली पाराजिक जुइ' हानं वलपोलं थथे नं

आज्ञा जुया बिज्यात – 'सिइक सिइकं मखुगु खँ ह्लायेगुली लघु आपत्ति जुइ गुकियात सुं मेह्म भिक्षुया न्ह्योने स्वीकार यायेमाः ।' विषयया विचारं मखुंगु खँ ह्लायेगु निगू प्रकारया दु (१) ज्ञयातुगु व (२) याउँगु ।

महाराज ! छु मती तया बिज्याना– यदि सुनानं सुयातं ल्हातं छथु दाल धाःसा छंपिसं वयात छु दण्ड बिया बिज्यायेगु ?" "भन्ते ! यदि वं 'जिं' क्षमा बिइ मखु धका धाःसा जिमिसं वयात छग कार्षापण (उबलेया ध्यबा छग) बौं पुइके ।" "महाराज ! थन यदि व हे मनुखं छंपित ल्हातं छथु दाःसा वयात छंपिसं छु दण्ड बिया बिज्यायेगु ?" "भन्ते ! वयागु ल्हा त्वाः ल्हाका बिये, तुति त्वा ल्हाका बिये, म्वाःम्वाःकं ह्म छह्म छ्यंगु तुइका बिये, वयागु सम्पत्ति छें जफत याना बिये, वयागु परिवारय् निख्येरं च्वंपिं न्हेगू पुस्ता तकयापिं गुलि नं दु सकसित स्याना बिये ।" "महाराज ! थन आगु विशेष छु खँ दु, छु कारण दु, छह्मसित छथु दायेवं केवल छग कार्षापण जक पुलेवं गाः हानं छंपित दाल धाःसा ल्हाः त्वाःल्हाना बिइगु, तुति त्वाः ल्हाना बिइगु, म्वाःम्वाःकं ह्म छह्म छ्यंगु तुइका बिइगु, वयागु सम्पत्ति, छें जफत याना बिइगु, वयागु परिवारय् निख्येरं च्वंपिं न्हेगू पुस्ता तकयापिं गुलि नं दु, सकसित स्यानां बिइगु !" "भन्ते ! थन मनू फरक जूगुया कारणं ।" "महाराज ! थथे हे, सिइक सिइकं मखुगु खँ ल्हायेगुया विषयया विचारं (१) ज्ञयातुगु व (२) याउँगु, निगू प्रकारया दु ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

४. बोधिसत्वया धर्मताया विषयय् प्रश्न

७. "भन्ते नागसेन ! भगवानं धर्मता परियायया खँय् अथे

आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'बोधिसत्वया मां बौ न्हापां निसें निश्चित जुइ। बुद्धत्व प्राप्त याना बिज्याइगु थुगु सिमा क्वय् धयागु खँ नं न्हापां निसें निश्चित जुइ। (सु सु अग्र श्रावकपिं जुइ धयागु खँ नं न्हापां निसें निश्चित जुइ, सु काय् जुइ धयागु खँ नं न्हापां निसें निश्चित जुइ, हानं गुह्म भिक्षु उपस्थापक जुइह्म खः थ्व नं न्हापां निसें हे निश्चित जुया च्वनी।) हानं छलपोलपिंसं थथे न धया बिज्यागु दु– 'तुषित लोकय् च्वना बिज्याबले बोधिसत्वं अष्ट (च्यागू) महा अवलोकन याना बिज्यात,[1] (१) (मनुष्य लोकय् जन्म जुइत) छु उचित काल (समय) खः धका स्वया बिज्यात, (२) गुगु द्वीपय् जन्म कायेगु धका खंका बिज्यात, (३) गुगु देशय् जन्म काय्गु धका खंका बिज्यात, (४) गुगु कुलय् जन्म काये धका खंका बिज्यात, (५) सु मां जुइ धका स्वया बिज्यात, (६) आयु (गुलि समय तक गर्भय् च्वनेगु धका) स्वया बिज्यात, (७) छु महिनाय् जन्म जुइगु धका स्वया बिज्यात व (८) गुबले छें तोता पिहाँ वनेगु धका विचाः याना स्वया बिज्यात। भन्ते नागसेन! गुबले तक ज्ञान परिपक्व जुइ मखुनि, उबले तक थुज्यागु खँ सिइके फइ मखुनि। ज्ञान परिपक्व जुइवं घौ पलख नं च्वना च्वने फइ मखु। अजागु छु नं खँ मदु गुगु ज्ञान परिपक्व जुइवं सिइका काये मफइगु खः। अथेसा बोधिसत्वं कालयात छाय् स्वया बिज्याये माल 'जि गुगु कालय् जन्म जुइ ? ज्ञान मदयेकं परिपक्व जुइगुसा सिइके हे फइ मखुगु जुइ, हानं परिपक्व जुइवं घौ पलख नं च्वना च्वने फइ मखुगु जुइ। अथेसा बोधिसत्वयात कुल छाय् स्वया बिज्याये माल– 'जि छु

---

१. (१) काल, (२) द्वीप, (३) देश, (४) कुल व (५) मां व आयु प्रमाण– थ्व न्यागूयात 'पञ्च महा अवलोकन' धका धया तःगु दु। निदान कथा पृ. १२०

कुलय् जन्म काये ?" "भन्ते नागसेन ! यदि बोधिसत्वया मां बौ न्हापां हे निश्चित जुया च्वंगु खःसा वसपोलं कुलयात स्वया छु कुलय् जन्म जुये माल धका धयागु खँ असत्य खः। हानं यदि वसपोलं धाथें गुगु कुलय् जन्म काये माल धका स्वया बिज्यागु खःसा वसपोलया मां बौपिं न्हापां हे निश्चित जुया च्वनी धयागु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः··· ···।

८. "महाराज ! बोधिसत्वया मां बौ न्हापा हे निश्चित जुया च्वनी । हानं (तुषित लोकय् च्वना बिज्याबले) बोधिसत्वं कुल स्वया बिज्यागु नं खः । सु मां बौ जुइ, जिम्ह मां बौपिं क्षत्रिय जुइ ला अथवा ब्राह्मण जुइ ला धका थुकथं कुलयात नं स्वया बिज्यात ।

महाराज ! च्याता खँ जुइ न्ह्यो न्हापा हे स्वये माः । छु छु च्याता खँ ? (१) महाराज ! व्यापारी माल मिइ न्ह्यो स्वयेमाः, (२) किसिया (पला छिना) तुति दिके न्ह्यो स्वथं न्ह्योनेया लँ स्वयेमाः, (३) गाड़ीवानया थःह्म मस्यूगु नदी पार याये न्ह्यो न्हापां उकियात स्वयेमाः, (४) माझीं पारि थ्यने न्ह्यो सी (किनारा) यात स्वया डुंगा यंकेमाः, (५) वैद्यं वासः याये न्ह्यो रोगीया आयू स्वयेमाः, (६) पंया तापु छिनां वने न्ह्यो बःला बःमला स्वयेमाः (७) भिक्षुं भोजन याये न्ह्यो सूर्य गन थ्यन स्वयेमाः व (८) बोधिसत्वया न्हापा हे ब्राह्मण कुल वा क्षत्रिय कुल स्वयेमाः । महाराज ! थ्व च्याता खँ जुइ न्ह्यो न्हापा हे स्वयेमाः ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छःपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

५. आत्महत्यायाया विषयय् प्रश्न

९. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

'भिक्षुपिं ! आत्महत्या याये मते, सुनां यात धाःसा विनयया अनुसारं दोषी जुइ ।' हानं छलपोलपिंसं धया बिज्याःगु दु – 'भगवानं श्रावकपिंत न्ह्याथाय् धर्म देशना याना बिज्यासां अनेक परियायं जन्म जुइगु, बुढा जुइगु, रोग जुइगु व सिइगुलिं छुटे जुइत हे आज्ञा जुया बिज्याइगु खः, हानं गुपिं थुकिं छुटे जुया वनी, भगवानं इमिगु तःसकं प्रशंसा याना बिज्याइगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्याःगु - 'भिक्षुपिं ! आत्महत्या याये मते । सुनां यात धाःसा विनयया अनुसारं दोषी जुइ धयागु सत्य खःसा जन्म जुइगु बुढा जुइगु, रोग जुइगु व सिइगुलिं मुक्त जुइत हे धर्म देशना याना बिज्यात धयागु खँ असत्य खः । यदि भगवानं जन्म जुइगु, बुढा जुइगु, रोग जुइगु व सिइगुलिं मुक्त जुइत हे धर्म देशना याना बिज्यागु सत्य खःसा वसपोलं 'भिक्षुपिं ! आत्महत्या याये मते, सुनां याइ, बयात विनय धर्म कथं दोष लाइ धयागु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ।

१०. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं ! आत्महत्या याये मते, सुनां याइ व विनयया अनुसारं दोषी जुइ ।' हानं भगवानं थः श्रावकपिंत न्ह्यागु विषयय् धर्म देशना याना बिज्यासां न्ह्यावलें अनेक परियाय जन्म जुइगु, बुढा जुइगु, रोग जुइगु व सिइगुलिं मुक्त जुइत हे आज्ञा जुया बिज्याइगु खः । थन जुलेंसा भगवानं थुगु कथं निषेध याना आज्ञा जुया बिज्यागुया कारण दु ।

"भन्ते नागसेन ! थन गबागु कारण दु गुगु कारणं भगवानं छथाय् निषेध याना बिज्यात हानं मेथाय् आज्ञा जुया बिज्यात ?"

'महाराज ! सत्वपिनि क्लेशरूपी विषयात विनाश यायेत शीलवान जुइगु दकले भिंगु उपचारथें खः । क्लेश रूपी रोगयात मदेयेकेत शीलवान जुइगु दकले भिंगु वासःथें खः । क्लेश रूपी धूयात सफा

यायेत शीलवान जुइगु दकले भिंगु लः थें खः। सकतां सम्पत्ति दयेका बिइत शीलवान जुइगु दकले भिंगु मणिथें खः। प्यंगू ओघ[1]यात पार यायेत शीलवान जुइगु दकले भिंगु डुंगाथें खः। आवागमन रूपी तःधंगु मरुभूमि पार यायेत शीलवान जुइगु दकले भिंगु सार्थवाहथें खः। स्वता प्रकारया मि (लोभ, द्वेष व मोह) या ताप मदयेकेत शीलवान जुइगु दकले भिंगु फय्‌थें खः। मनूतये मनोरथ परिपूर्ण जुइत शीलवान जुइगु मेघथें खः। भिंभिंगु शिक्षा बिइत शीलवान जुइगु आचार्यथें खः। निरापद मार्ग क्यनेत शीलवान जुइगु पथ-प्रदर्शकथें खः। महाराज! थुगु कथं आपालं गुण दुगु, अनेक गुण दुगु, अप्रमाण गुण दुगु, गुणया गुण द्वं दुगु, गुण समूह दुगु, प्राणीपिंत वृद्धि याइगु गुण दुगु, शीलवानपिं विनाश मजुइमा धका सकल सत्व-प्रति तःधंगु अनुकम्पा तया भगवानं थ्व शिक्षापदया उपदेश बिया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपिं! आत्महत्या याये मते। सुनां याइ व विनयया अनुसारं दोषी जुइ। महाराज! थ्व हे कारण खः, गुकिं-यासा भगवानं थ्व यात निषेध याना बिज्यात।

महाराज! परलोकया विषयय् पायासि जुजुयात कना बिज्याना विचित्र वक्ता स्थविर कुमार काश्यपं थथे धया बिज्यात– 'राजन्य! शीलवान व धर्मात्मा श्रमण वा ब्राह्मण गुलि अप्वः म्वाइ, उलि हे बहुजन हितया निंतिं जुइ, बहुजन सुखया निंतिं लोकयात अनुकम्पा तया च्वनी, तथा देव व मनुष्यपिनि अर्थ, हित व सुखया सहायक जुइ।'[2]

'छु कारणं याना वसपोलं जन्म इत्यादि छुटे जुइत कना बिज्यात?' महाराज! जन्म जुइगु नं दुःख खः, बुढा जुइगु नं दुःख

---

१. काम, भव, अविद्या व मिथ्यादृष्टियात थन 'ओघ' धागु खः।

२. पायासि राजन्य सुत्त. दी. नि.।

खः, रोग जुइगु नं दुःख खः, सिइगु नं दुःख खः, शोक यायेगु नं दुःख, ख्वयेगु, हालेगु नं दुःख खः, दुःख नं दुःख खः, दौर्मनस्य नं दुःख खः, हैरान जुइगु नं दुःख खः, मयःपि लिसे ह्वने माःगु नं दुःख खः, यःपि लिसे वाये माःगु नं दुःख खः, मां सिइगु नं दुःख खः, बौ सिइगु नं दुःख खः, दाजु सिइगु नं दुःख खः, तता सिइगु नं दुःख खः, काय् सिइगु नं दुःख खः, कला सिइगु नं दुःख खः, दास सिइगु नं दुःख खः, थःथितिपिं सिइगु नं दुःख खः, थःथितिपिंत आपत्ति वइगु नं दुःख खः, रोगं कयेका च्वनेगु नं दुःख खः, सम्पत्ति मदया वनिगु नं दुःख खः, शीलं कुतुं वनिगु नं दुःख खः, सिद्धान्तं कुतुं वनिगु नं दुःख खः, जुजुया भय नं दुःख खः, खुँयागु भय नं दुःख खः, शत्रुपिनिगु भय नं दुःख खः, दुर्भिक्ष जुइगु भय नं दुःख खः, मिं नइगु भय नं दुःख खः, लखं चुइक यंकिइगु भय नं दुःख खः, लहराय् लाइगु भय नं दुःख खः, भँवरय् लाइगुया भय नं दुःख खः, मगरं ज्वनिगु भय नं दुःख खः, गोइं ज्वनिगुया भय नं दुःख खः, थःगु निन्दा जुइगु नं दुःख खः, मेपिं सुयागुं निन्दा जुइगु नं दुःख खः, दण्ड फये माःगु नं दुःख खः, दुर्गती वने मागु भय नं दुःख खः, जीविका चलय् यायेगु भय नं दुःख खः, सितां वने माःगु भय नं दुःख खः, पौया कथिं दाइगु नं दुःख खः, ल्हाः त्वाः ल्हायेगु नं दुःख खः, तुति त्वाःल्हाइगु नं दुःख खः, ल्हाः तुति नितां त्वाःल्हाइगु नं दुःख खः न्हाय्पं ध्यंनीइगु नं दुःख खः, न्हाय् ध्यनिइगु नं दुःख खः, न्हाय् न्हाय्पं नितां ध्यनिइगु नं दुःख खः, विलङ्गथालिक (छ्यनय् खोपडि लिकया ह्याउँक क्वाःगु छिकिइगु) नं दुःख खः शङ्खमुण्डक (शङ्खथें छ्यने च्वगु छ्यंगु तुलिइगु) नं दुःख खः, राहुमुख (न्हाय्प तक म्हुतु फाया बिइगु) नं दुःख खः ज्योतिर्मालिका (ह्म छह्मं कापतं भुना च्याका बिइगु) नं दुःख खः हस्तप्रज्यतिका (ल्हाती कापतं भुना च्याका बिइगु) नं

दु:ख ख:, एरकवर्तिका (ककू थ्यंक छ्यंगु तुला बिइगु) नं दु:ख ख:, चीरकवासिका (च्वं निसें क्वथ्यंक छ्यंगु तुला बिइगु) नं दु:ख ख:, ऐणेयक (निपा तुतियां ग्वालिं व पुलि प्यपुक: चिना बिचय् नं पाता कसे याना क्वाकेगु) नं दुख: ख:, वालिसमंसिका (नंया का:कय् म्हुतुइ तया सालेग) नं दु:ख ख:, कार्षापण (ह्म छह्मं च्वंगु ला:यात ध्येबा अपाय्गोयाना टुक्रा टुक्रा यायेगु) नं दु:ख ख:, खारापतच्छिका (ह्म छह्मं तासे याना चि हा: याना बिइगु) नं दु:ख ख:, परिघपरिवर्तिका (न्हाय्पं प्वा: निखेरं किल्ला दुब्छया वँय् गाडे याना तुति ज्वना चा चा हिइकेगु) नं दु:ख ख:, पलासपीठक (ह्म छह्मं नचुक्क क्वँय् व ला छग्वारा जुइक दायेगु) नं दु:ख ख:, क्वाःगु चिकन लुइगु नं दु:ख ख:, खिचां न्याकीगु नं दु:ख ख:, फासी य:खायेगु नं दु:ख ख: तलवारं छ्यों त्वा:ल्हायेगु नं दु:ख ख:। महाराज! थजागु नं मेमेगु अनेक दु:ख मनूतयेसं संसारय् च्वना सिया च्वनी।

महाराज! हिमालयया पहाडय् वा वयेवं ल:या धाराय् ल्वहँचा, च्याफि ल्वहँचा, ल्वहँ ग्वाराचा, सिमा कचा, ह:, फि, सिं, इत्यादि थक्कर ननं चुइक यंकिइ। थथे हे संसारय् जीव पापय् तक्यना अनेक दु:ख सिया च्वनी। संसारय् बारबा:र जन्म कायेगु न:धंगु दु:ख ख:। जन्म व मृत्युया थ्व प्रवाह बन्द जुइगु यथार्थय् सुख ख:। महाराज! थ्व हे सिलसिलायात दिकेत उपदेश याना बिज्याना भगवानं जन्म कायेगु इत्यादि छुटे जुइत आज्ञा जुया बिज्यागु ख:।

"साधु, भन्ते नागसेन! छिपिसं दुविधायुक्त प्रश्न त:सकं बांलाक स्पष्ट याना बिज्यात। अनेक तर्क क्यना बिज्यात। छिपिसं गथे धयां बिज्यात, अथे हे जि स्वीकार याये।"

६८ मैत्री भावना आनिशंसया विषयय् प्रश्न

११. "भन्ते नागसेन ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपि ! मैत्री भावनाद्वारा चित्तया विमुक्तिया निर्तिं आचरण यायेया निर्तिं, उकिया भावना याना यंकिबले बारबार उकिया अभ्यास यायेबले, थःके उकियां विस्तार यायेबले उकिया आधार कायेबले, उकिया अनुष्ठान यायेबले, उकियात बांलाक ह्मसिइकेबले तथा उकी बांलाक लगे जुइबले, झिछता फल प्राप्त जुइ।'[1]

'छु छु झिछता ?' (१) सुखपूर्वक न्ह्यः वइ, (२) सुखपूर्वक न्ह्यलं चाइ, (३) मभिंगु स्वप्न खनि मखु, (४) मनूतय् यःम्ह जुइ, (५) अमनुष्यपिनि यःम्ह जुइ, (६) देवतापिसं वयात रक्षा याइ, (७) मि. विष वा शस्त्र अस्त्रं वयात गुबलें नं थिइ मखु, (८) याकनं वयागु समाधि क्वातुइ, (९) वयागु ख्वाया रूप न्ह्याबलें प्रसन्न जुया च्वनी, (१०) चायेक चायेकं वयागु मृत्यु जुइ व (११) यदि अर्हत् पद तक मथ्यंसां अवश्य हे ब्रह्मलोकय् जन्म जुइ। ह्मानं छलपोलपिसं धया बिज्यात – सामकुमार मैत्री भावनाया अभ्यास याना चलात (मृगत) लिसे वनय् विचरण याना च्वंबले छन्हु पिलियक्खे जुजुया विष दुगु वागं कयेवं व मूर्छित जुया गोतु वन।[2] भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु– भिक्षुपि ! मैत्री भावनाया झिछता फल प्राप्त जुइ धयागु सत्य खःसा सामकुमार मैत्री भावनाया अभ्यासी जुया नं वाणं कया मूर्छित जुया गोतु वंगु खँ असत्य खः। यदि सामकुमार मैत्री भावनाया अभ्यासी जुया नं वाण कया मूर्छित जुया गोतु वंगु खँ सत्य खःसा मैत्री भावनाया झिछता फल प्राप्त जुइगु खँ असत्य खः। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः। तःसकं सूक्ष्म व गम्भीर प्रश्न खः। भन्ते ! ततःसकं चलाखपि

१. अंगुत्तर नि. भाग IV पृ. ३८३।

२. साम जातक न. ५४०।

मनूतयेत थ्व प्रश्न न्यसां च:ति वयेकिइ। थ्व प्रश्न छपिनि न्ह्योने तया। अत्यन्त जटिलगु प्रश्नयात समाधान याना बिज्याहुँ। भविष्य-यापिं बुद्धपुत्रपिंसं बांलाकं खंकेत मिखा बिया बिज्याहुँ।

१२. महाराज! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षु-पिं! मैत्री भावनाया अभ्यास यायेवं झिछता फल बिइ।' हानं सामकुमार मैत्री भावनाया अभ्यास याना मृगतलिसें वनय् विचरण याना च्वंवले छन्हु पिलियक्ख धइह्म जुजुया विष दुगु वाण लायेवं व मूर्छित जुया गोतु वंगु खँ नं सत्य खः। महाराज! थन थथे जूगुया कारण दु।" 'उकिया छु कारण?" महाराज! थुपिं गुणत सुं पुद्गल (व्यक्ति) यागु मखु, परन्तु मैत्री भावनायागु खः। महाराज! उगु समय लः घलय् लः जायेका च्वंगु क्षणय् सामकुमार मैत्री भावना लोमंका च्वंह्म खः।

महाराज! गुगु बखतय् पुद्गल (व्यक्ति मैत्री भावनां सम्पन्नह्म जुइ उगु बखतय् मिं, विष वा हतियारं वयात थिइ फइ मखु। उगु समयय् यदि सुनानं छुं मखुगु यायेत वसां वयात खंके फइ मखु, वयात खुँ स्येंकेगु अवसर प्राप्त जुइ मखु। महाराज! थुपिं गुणत सुं पुद्ग-लयागु मखु मैत्री भावनायागु खः।

महाराज! थन सुं युद्धय् वंह्म सिपाहि अभेद्य जाली दुगु कवचं फिना युद्धया मैदानय् वनी। वया पाखे न्ह्याक्व वाण वया कःवसां (अर्थे) कुतुं वनी लिहाँ वनी वयात घाःपा यायेगु अवसर प्राप्त जुइ मखु। महाराज! थ्व गुण उह्म सिपाहियागु मखु थ्व गुण ला वयागु अभेद्य कवचयागु जक खः। महाराज! थथे हे थुपिं गुणत सुं पुद्गलयागु मखु मैत्री भावनायागु खः।

महाराज! गुगु बखतय् पुद्गल (व्यक्ति) मैत्री भावनां पूर्ण जुइ

उगु बखतय् मिं, विष वा हतियारं वयात थिइ फइ मखु। उगु समय यदि सुनानं छुं मखुगु यायेत वसा नं वयात खंके फइ मखु न वयात छुं स्यंकेगु अवसर प्राप्त जुइ। महाराज! थुपिं गुणत सुं पुद्गलयागु मखु मैत्री भावनायागु खः।

महाराज! थन सुं पुरुषं दिब्यगु मूल (=हा) थःगु ल्हातय् काइ। वयात कायेसाथ हे उगु बखतय् अदृष्य जुया वनी अले छुं साधारणपिं मनूतयेगु मिखां उह्म ब्यक्तियात खनि मखु। महाराज! थ्व गुण उह्म पुद्गलयागु मखु उगु दिव्यगु मूलयागु खः। महाराज! थथे हे थ्व गुणं सुं पुद्गलयागु मखु मैत्री भावनायागु खः।

महाराज! गुगु वखतय् पुद्गल (व्यक्ति) मैत्री भावनां युक्त जुइ उगु समय मिं, विष व हतियारं वयागु छु नं हानि याये फइ मखु। उगु समय यदि सुनानं छुं मखुगु यायेत वःसा नं वयात खंके फइ मखु, न वयात छुं स्यंकेगु अवसर प्राप्त जुइ। महाराज! थुपिं गुणत सुं पुद्गलयागु मखु, मैत्री भावनायागु खः।

महाराज! सुं पुरुष छगू बांलाक दयेका तःगु पहाडया गुफाय् दुने वनी। अले ततःसकं वा वःसां वयात प्याइ मखु। महाराज! थुकी उह्म पुरुषया गुण मखु, पहाडया गुफायागु खः। महाराज! थथे हे थ्व गुण सुं पुद्गलयागु मखु मैत्री भावनायागु खः।

महाराज! गुगु बखतय् मनुष्य मैत्री भावनां पूर्णह्म जुइ, उगु बखतय् मिं, विष वा हतियारं वयात थिइ फइ मखु। उगु समय यदि सुनानं छुं मखुगु यायेत वसा न बयात खंके फइ मखु, वयात छुं स्यंकेगु अवसर प्राप्त जुइ मखु। महाराज! थुपिं गुणत सुं पुद्गल-यागु मखु, मैत्री भावनायागु खः।

भन्ते नागसेन! आश्चर्य जुल। भन्ते नागसेन अद्भूत जुल। फुक्क पाप निबारण यायेत हे मैत्री भावना खः। महाराज! भिंपिं

मर्भिपि फुक्क प्रति मैत्री भावना यायेमा । संसारय् गुलि नं जीव दु फुक्कसित नं मैत्री भावनाया महान फल इना बिइमा ।

७. कुशल अकुशल सम व विसमया विषयय् प्रश्न

१३. "भन्ते नागसेन ! कुशल याइह्म्सिगु व अकुशल याइह्म्सिगु विपाक (फल) समान हे जुइ ला कि फरक फरक जुइ ?" "महाराज ! कुशल याइह्म्सिगु व अकुशल (पाप) याइह्म्सिगु विपाक फरक फरक दु । महाराज ! कुशल याइह्म सुख विपाकगु स्वर्गय् वनी, अकुशल याइह्म दुःख विपाकगु नरकय् वनी ।"

भन्ते नागसेन ! छलपोलर्पिसं धया विज्यागु दु– 'देवदत्तया नुगः सापहे हाकुसे च्वं, हाकुसे हाकुसे च्वंगु गुण जाःगु खः । हानं बोधिसत्वया नुगः तःसकं यच्चु, यच्चुसे यच्चुसे च्वगु गुणया खानी खः । अथेसां अनेक जन्मय् देवदत्त बोधिसत्वया समान अथवा वसपोल स्वया नं च्वय्यागु यश दुह्म जुल । वयागु पक्ष नं सदां पुष्ट हे जुया च्वंगु दु ।

गुबले देवदत्त बनारसय् जुजु ब्रह्मदत्तया पुरोहितया काय् जुया च्वंबले बोधिसत्व छह्म नीच जातिया चण्डालह्म विद्याधर जुया च्वन गुह्मसिनं थःगु मन्त्रया बलं बिना मौसमबले नं आँ सयेका ब्यूगु खः ।[1] थ्व छगू उदाहरण खः गुकी बोधिसत्व देवदत्त स्वया जाति व यश नितायसनं हीनह्म खः ।

हानं देवदत्त छह्म तःसकं तःधंह्म जुजु जुबले वयात फुक्क काम भोगया वस्तु प्राप्त जुल, उबले बोधिसत्व जुजुया सवारीया किसि खः, गुह्म फुक्क बाबांलागु लक्षणं यक्तह्म खः । उह्म (किसि) या भाव व भङक खाना जुजु (देवदत्त) या मनं मनं दाहा जुल । वं

१. अम्ब जातक नं. ४७४।

उह्म (किसि) यात स्याके बिइगु इच्छां किसिमाग:यात धाल– किसि माग: ! थ्व किसियात बांलाक स्यना मतनी, वयात आकाश गमन धयागु चाल छको चले याकी।' थन नं बोधिसत्व देवदत्त स्वया जाती नीचह्म ख:– पशु योनी जन्म जुल।[1]

हानं देवदत्त मनू जुया जंगलय् ब्याधा जुया चाहिलीह्म जूबले बोधिसत्व महापृथ्वी नांह्म छह्म माक: जुल।[2] थन नं मनुष्य व पशुइ गुलि त:धंगु अन्तर खने दु। बोधिसत्व देवदत्त स्वया जाती नीचह्म जुल।

हानं देवदत्त शोणोत्तर धयाह्म अत्यन्त बलिष्टह्म ब्याधा जुबले बोधिसत्व छद्दन्त धयाह्म हस्तिराज जुल।[3] उबले छन्हु छह्म ब्याधां छद्दन्त हस्तिराजयात स्याना बिल। थुगु जन्मय् नं देवदत्त हे बोधिसत्व स्वया च्वय् ला:। हानं, देवदत्त मनू जुया गन छें मदुह्म जुया बन बनय् चाहिला जुइह्म जूबले बोधिसत्व तित्तिर झंगपंछि जुल, वेदमन्त्रयात ब्वंकीह्म ख: उगु जन्मय् नं उह्म वनचरं उह्म तित्तिर झंग:यात स्याना ब्यूगु ख:। थन नं देवदत्त बोधिसत्व स्वया च्वय्याह्म जुल।[4]

हानं देवदत्त कलाबु धयाह्म काशीराज जूबले बोधिसत्व

---

१. दुम्मेध जातक नं. १२२।

२. श्यामया मिलिन्द-प्रश्न कथं महापृथ्वीया थासय् महाकपि धका च्वयात:गु दु हानं 'बलवा पञ्चनागवलधर' धका नं च्वया त:गु दु अर्थात बलवानह्म न्याह्म किसिया बल दुह्म धाकथं संभवत: महाकपि जातक नं. ५१६ जुइमा:।

३. छद्दन्त जातक नं. ५१४।

४. तित्तिर जातक नं. ४३८।

तपस्वी क्षान्तिवादीह्म खः। उबले उह्म जुजु उह्म तपस्वी खना तंपिकया वयागु ल्हाः तुति ध्यना बिल। उगु जन्मय् नं देवदत्त हे बोधिसत्व स्वया उच्च जाति याह्म व अप्व: यशस्वीह्म जुल।[१]

हानं देवदत्त मनू जुया वनचर जुया च्वंबले बोधिसत्व नन्दिय धयाह्म माकःया जुजु जुया च्वन। अन नं वनचरं व माकःयात वया मां व क्जिायात नापं स्याना बिल। थन नं देवदत्त हे बोधिसत्व स्वया तःधंह्म जुल।[२]

हानं देवदत्त मनू जुया कारम्भिय धयाह्म नांगाह्म साधु जुया च्वंबले बोधिसत्व पण्डरक धयाह्म नागराज जुल। थन नं देवदत्त हे च्वय्याह्म जुल।

हानं देवदत्त जंगलय् च्वना च्वनिह्म जटाधारी साधु जूबले बोधिसत्व तच्छक धयाह्म छह्म तःधिकह्म फाँ जुल। थन नं देवदत्तया हे जाती क्वय्याह्म जुल।[३]

हानं देवदत्त मनूतयेगु छयोंति पाक च्वय् आकाशं उखे थुखे जुइफुह्म चेतिपिनि सुरपरिचर धयाह्म जुजु जूबले बोधिसत्व कपिल धयाह्म छह्म ब्राह्मण जूगु खः। थनं देवदत्त हे जाती व यश निताय् नं तःधंह्म खः।[४]

हानं देवदत्त साम धयाह्म मनू जूबले बोधिसत्व रुरु धयाह्म मृगतय् जुजु खः। थन नं देवदत्त हे तःधंह्म जुल।[५]

---

१. खन्तिवादी जातक नं. ३१३।

२. चूलनन्दिय जातक नं. २२२।

३. तक्ख सूकर जातक नं. ४९२।

४. सुरपरिचर जातक नं. ४२२।

५. रुरु जातक नं. ४८२।

हानं देवदत्त छह्म वनचर व्याधा जुया च्वंबले बोधिसत्व किसि जूगु ख: । उह्म वनचर व्याधां न्हेकोतक किसिया दन्तयात त्वा:ह्लाना यंकल । थन नं देवदत्त हे जाती त:धंह्म जुल ।[१]

हानं देवदत्त छगू समय त:धंह्म क्षत्रिय धर्मय् वीरह्म व बहादुरह्म सिगाह (सिगाल) जूबले वं जम्बूद्वीपया सकल जुजुपित थ:गु वशय् काल । उबले बोधिसत्व बिधुर धयाह्म छह्म पण्डित ख: । थन नं देवदत्त हे यशय् त:धंह्म जुल ।

हानं देवदत्त किसि जुया लटुकिका झंग:या मस्त स्याना बिल, उबले बोधिसत्व छह्म गजराज ख: । थन नं निह्मं बराबरपिं जुल ।[२]

हानं देवदत्त 'अधर्म' धयाह्म छह्म यक्ष जूबले बोधिसत्व नं 'धर्म' धयाह्म छह्म यक्ष जूगु ख: । थन नं निह्म बराबरपिं जुल ।

हानं देवदत्त न्यास: माझी कुलया मालिक जूबले बोधिसत्व नं मेपिं न्यास:ह्म माझी कुलया मालिक जुल । थन नं निह्मं बराबरयापिं जुल ।

हानं देवदत्त न्यास: गाडी दुम्ह सार्थवाह जूबले बोधिसत्व नं न्यास: गाडी दुम्ह सार्थवाह जुल । थन नं निह्म बराबरयापिं जुल ।[३]

हानं देवदत्त साख धयाह्म मृगराज जूबले बोधिसत्व निग्रोध धयाह्म मृगराज जूगु ख: । थन न निह्मं बराबरयापिं जुल ।[४]

हानं देवदत्त साख धयाह्म सेनापति जूबले बोधिसत्व निग्रोध धयाह्म जुजु जुल । थन नं निह्म बराबरयापिं जुल ।

---

१. सीलवा नाग जातक नं. ७२ ।

२. लटुकिल जातक नं. ३५७ ।

३. अपण्णक जातक नं. ४५७ ।

४. निग्रोधमिग जातक नं. १२ ।

हानं देवदत्त खण्डहाल धयाह्म ब्राह्मण जूबले बोधिसत्व चन्द धयाह्म राजकुमार जूगु खः। थन नं खण्डहाल हे तःधह्म जुल।

हानं देवदत्त ब्रह्मदत्त धयाह्म जुजु जूबले बोधिसत्व वया काय् जूगु खः, गुह्मसिया नां कुमार महापद्म खः। उबले जुजु थः काय्-यात पहाडया भीरं कुर्का व्छःगु खः। खुँत कुतुका स्याइगु पहाडया भीरं कुतुका व्छःगु खः।[1] काय् बौ स्वया तःधं जुइ, अतः थन नं देवदत्त हे तःधंह्म व च्वय्याह्म खः।

हानं देवदत्त महाप्रताप धयाह्म जुजु जूबले बोधिसत्व वया काय् कुमार धर्मपाल जुल। जुजु थः काय्या ल्हाःतुति व छ्यों त्वाः ल्हाःगु खः।[2] थन नं देवदत्त हे तःधंह्म खः।

हानं थुगु जन्मय् निह्म (शाक्य कुलय्) उत्पन्न जुल। हान बोधिसत्व सर्वज्ञ लोकनायक बुद्ध जुया बिज्यात। देवदत्त नं प्रव्रजित जुया वसपोल देवातिदेव बुद्धया शासनयात ग्रहण यात। वया तःधंगु ऋद्धि दयेवं वयागु मनय् नं बुद्ध जुइ मास्ते वल। भन्ते नागसेन ! स्वया बिज्याहुँ, जि गुलि नं धया व ब्याक्कं सत्य व यथार्थ खः लाकि मखु ?

१४. "महाराज ! छंपिसं गुलि नं नाना कथं कना बिज्यात व अथे हे खः मेकथं मखु।" "भन्ते नागसेन ! अथेसा थ्व हे सिइ दइ नुगः हाकु जुइगु व नुगः यच्चु जुइगु नितां कुशल अकुशल बराबर खः, गुकिया विपाक (फल) समान हे जुइ।" "जुइ मखु, महाराज ! कुशल व अकुशल विपाक समान जुइ मखु। महाराज ! देवदत्तया पक्षय् मनूत दइ मखु। बोधिसत्वया विरुद्धय् सुं दइ मखु। देवदत्तया मनय् बोधिसत्वया प्रति गुगु वैर भाव वया च्वंगु खः, व

---

१ महापदुम जातक नं. ४७२।

२. चुल्ल धम्मपाल जातक नं. ३५८।

प्रत्येक जन्मय् पाके जुया हे वया च्वन । महाराज ! देवदत्त नं ऐश्वर्य प्राप्त याना जनपदय् मनूतयेगु रक्षा याइह्म खः, ताःपु न्यायसभा व धर्मशाला दयेका ब्यूम्ह खः । व श्रमण ब्राह्मण दरिद्र व लँय् वइपिं तथा अनाथपिंत मामाःगु अनुसारं दान बिइम्ह खः । व उकियागु हे फलं प्रत्येक जन्मय् सम्पत्तिशाली जुया च्वंगु खः ।

महाराज ! धाये फु ला– विना दानं, विना संयमं व विना उपोसथ कर्मं सम्पत्ति प्राप्त याये फइला ?

महाराज ! छिपिंसं गुगु थथे कना बिज्यात– देवदत्त व बोधि-सत्व निह्म नाप नापं जन्म कया वल – थ्व केवल सः बसः अथवा द्वःछि जन्मनिसें जक मखु, परन्तु आदि कालंनिसें खः । महाराज ! भगवानं गथे मनुष्यत्व लाभ यायेगु कोशिश याइपिंत कांह्म काबुलेया उपमा कना बिज्यात । अथे हे थुपिं निह्मसिगु नाप नापं जन्म कया वगु खँ थुइकेमाः ।

महाराज ! बोधिसत्वया देवदत्तलिसे जक नाप लागु मखु, स्थविर सारिपुत्र नं अनेक सलंसः व द्वलंद्वः बोधिसत्वया बौ जुल, तःबाह्म जुल, ककाह्म जुल, दाजु जुल, काय् जुल, भिचा जुल, पासा जुल । महाराज ! बोधिसत्वं नं अनेक सलंसः व द्वलंद्वकः जन्मय् स्थविर सारिपुत्रया बौ जुल, तःबाह्म जुल, ककाह्म जुल, दाजु जुल, काय् जुल, भिचा जुल, पासा जुल । महाराज ! नाना प्रकारया गुलि नं जीवित दु, उपिं संसारया धाराय् न्ह्यानां च्वनी, उकिया वेगय् लाना यःपिं व मयःपिं निता प्रकारया पासापिंलिसे मिले जुइ, गथे लः धारय् लाना भिंगु व मभिंगु सकतां प्रकारया वस्तुलिसे मिले जुइगु खः ।

महाराज ! थथे हे देवदत्तं पापी यक्ष जुया अनेक मनूतयेत पापय् व्छत, थुकिं याना ताकाल तकं नरकय् लाना च्वन । परन्तु

बोधिसत्वं आपालं पुण्य शील यक्ष जुया मनूतयेत पुण्यय् व्छत, थुकिं-याना ताकाल तक स्वर्गय् सुख भोग याना च्वन। हानं थुगु जन्मय् बुद्धयात घाः याना तथा संघयात भेद याना देवदत्त बँ दुने दुसुना वन। बुद्धं सिइके बहःगु खँ सिइका कना बिज्याना बुद्धत्व प्राप्त याना कया बिज्यात। हानं जीवन दयेका तइगु गुलि नं कारणत दुगु खः, व सकतांयात नाश याना परम निर्वाण प्राप्त याना बिज्यात।

"साधु, भन्ते नागसेन! छिपिसं गथे धया बिज्यात अथे हें जि स्वीकार याये।"

८. अमरादेवीया विषयय् प्रश्न

१५. भन्ते नागसेन! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

'अवसर व मखंथाय् एकान्त स्थान दत धाःसा
फुक्क मिसातयेसं पाप कर्म याये फु
यदि मेपिं सुं मदुसा लंगडा नाप जूसां।'[१]

हानं थथे नं धया तःगु दु– महोसधया कलाः अमरा थः भात परदेश वंबले थः भातयात थःगु सर्वस्व माने याना गामय् याकःचा व एकान्तय् च्वना च्वंगु इलय् द्वलंद्वः दांया प्रलोभन क्यनं नं पाप यायेत राजी मजू।[२] भन्ते नागसेन! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु 'अवसर व मखंथाय् एकान्त थाय् दत धयागु खँ सत्य खःसा अमरा-देवीयागु ··· खँ असत्य खः। हानं अमरादेवीया ··· खँ सत्य खःसा 'अवसर दःसा ··· धयागु खँ असत्य खः। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ···।

१. रीस डेविड्सं च्वया दीगु दु– थ्व धाःगु भगवान बुद्ध मखु। भार-तीय समाजय् थ्व धापू प्रचलन जुया च्वंगु जक खः।

२. उम्मग्ग जातक नं. ५४६।

महाराज ! 'अवसर दःसा ··· फुक्क मिसातयेसं पापकर्म याये फु।' धका धागु व अमरादेवीया बारेया धागु खँ नं सत्य खः। महाराज ! थजागु पाप कर्म याडला मयाइला धयागु उंबले परीक्षा जुइ फुगु खः, गुबले वयात उपयुक्त अवसर मखथाय् एकान्त स्थान दुगु जूसा। महाराज ! अमरादेवीयात अजागु उपयुक्त अवसर मखं थाय् एकान्त स्थान दुगु मखु।

थन संसारय् निन्दा जुइगु भयं उचित मखन। सिइ धुंका नरकय् वनिगु भय नं वं उचित मखन। पापया विपाक मभिगु जुइ – थ्व विचारं याना नं वं उचित मखन। थः यःह्म भात तोतेमाःगु नं वयात सह्य मजुल – थुकियाना नं वं उचित मखन। थः स्वामीया इज्जतया विचार याना नं उचित मखन। धर्मया विचारं याना नं वं उचित मखन। मभिगु ज्या याय्गुली घृणा चागुलि नं वं उचित मखन। जिगु व्रत टुते मजुइमा – थ्व विचार यागुलि नं वं उचित मखन। थुगु कथं मेमेगु नं आपलं कारणं याना अमरादेवीं उचित मखन।

मनूतये पाखें सुचुके मफइगु भयं वं पाप मयात। यदि मनुष्यपिनि पाखें खँ सुचुके फत धाःसा अमनुष्यपिनि पाखें सुचुके फइ मखु। यदि अमनुष्यपिनि पाखें खँ सुचुके फत धाःसां परचित्त सिइके फुपिं प्रव्रजित (भिक्षु) पिनि पाखें सुचुके फइ मखु। यदि परचित्त स्यूपिं प्रव्रजितपिनि पाखें खं सुचुके फत धाःसा नं परचित्त स्यूपिंदेवतापिनि पाखें सुचुके फइ मखु। यदि परचित्त स्यूपिं देवतापिनि पाखें खँ सुचुके फःसा थःत थःह्मं थःगु मनय् सुचुके फइ मखु।

यदि थःत थःह्मं मनय् खँ सुचुके फःसां अधर्म जुइ। थुगु नाना प्रकारया कारणं याना एकान्त (रहस्य) थाय् काय् मफुगु कारणं अमरादेवीं पाप मयागु खः।

लोकय् योग्यधिं मिजंत मदया नं अमरादेवीं पाप मयागु खः। महाराज ! महोसध पण्डित नीच्यागू (२८) गुणं सम्पन्नह्म खः। छु छु नीच्यागू गुणं सम्पन्नह्म खः ? महाराज ! महोसध पण्डित (१) सूरह्म, (२) लज्जा चाइह्म, (३) पाप याइगुलीं संकोच दुह्म, (४) क्षमा (सपक्खो), (५) त्वाय् पासा दुह्म, (६) अनेक मित्रपिं दुह्म, (७) क्षमा परायणह्म, (८) शीलवानह्म, (९) सत्यवादीह्म, (१०) पवित्रह्म, (११) क्रोध मदुह्म, (१२) घमण्ड मदुह्म, (१३) द्वेष मदुह्म, (१४) वीर्यवानह्म, (१५) भिंगु ज्याय् लगे जुइह्म, (१६) लोक-प्रिय, (१७) आपसय् इनां छुं वस्तुया भोग याइह्म, (१८) मित्रताया व्यवहार याइह्म, (१९) साधारण रूपं जुइह्म नम्रम्ह, (२०) निष्कपटह्म, (२१) बुद्धिमानम्ह, (२२) सम्पत्ति शालीम्ह, (२३) यशस्वीम्ह, (२४) विद्यां पारंगम्ह, (२५) हितैषीम्ह, (२६) सकसिनं प्रशंसा याःम्ह, (२७ धनवानम्ह व (२८) यशस्वी। महाराज ! महोसध पण्डित थ्व हे नीच्यागू गुणं सम्पन्नम्ह खः। थुगु कथं वं (अमरादेवीं) थुजागु गुण दुम्ह सुं मेपिं पुरुष मखनां पाप मयाःगु खः।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

९. अर्हत्पिं निर्भय जुइगु विषयय् प्रश्न

१७. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु- 'अर्हत्पित डर व भय मदये धुंकल।' हानं अथेसां राजगृह नगरय् 'धनपाल' किसि भगवानयात लिना हःगु खनां न्यासःम्ह क्षीणास्रव भिक्षुपिं बुद्धयात तोता थःगु ज्यान बचे यायेत उखें थुखें बिस्युं वन- केवल स्थविर आनन्द छम्ह जक ल्यन। भन्ते नागसेन ! थथे छाय् ?

छु इपिं ग्यानां बिस्युं वंपिं मखु ला ? अथवा भगवान याकःचा सिका व्छयेगु बिचाः याःगु दशबल बुद्ध स्वयं स्यूर्गुलि इपिं बिस्युं वंगु ला? अथवा तथागतं गुकथं थःगु अतुल्य अनन्त बल क्यना प्रातिहार्य क्यना बिज्याइगु खः– थ्व स्वयेत इपिं बिस्युं वंगु ला ? भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु– 'अर्हत्पिंत डर व भय मदये धुंकल' धयागु खँ सत्य खःसा राजगृह नगरय् धनपाल किसियागु ··· खँ असत्य जुइ, हानं धनपाल किसिं लिना हयेवं क्षीणास्रव भिक्षुपिं ··· बिस्युं वंगु खःसा भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु– 'अर्हत्-पिंत डर व भय मदये धुंकल ··· धयागु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ।

१८. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'अर्हत्पिंत डर व भय मदये धुंकल' । हानं राजगृह नगरय् 'धनपाल' किसिं भगवानयात लिना हःगु खनेवं न्यासःम्ह क्षीणास्रव भिक्षुपिं बुद्धयात तोता ··· उखें थुखें बिस्युं वन । केवल आनन्द स्थविर छम्हं जक ल्यन । परन्तु इपिं ग्याना अथवा भगवानयात याकःचा सिकेगु इच्छां तोता बिस्युं वंपिं मखु ।

महाराज ! अर्हत्पिंके भय दइगु गुलि नं कारण दु व दक्व मदये धुंकल । थ्व हे कारणं इपिं डर व भयं मुक्त जुइ धुंकल । महा-राज ! सुं मनुखं बँय् गाःम्हुइवं छु महापृथ्वी ग्याइला ? छु ततःधंगु समुद्र, पहाड, पर्वतया भार फये माल धका महापृथ्वी ग्याइगु ला ? 'ग्याइ मखु, भन्ते !' 'महाराज ! छु कारणं ग्याइ मखुगु ले ?' 'भन्ते ! महापृथ्वीयाके डर या भय जुइगु गुलि नं कारण दु व छुं नं मदु ।' 'महाराज ! थथे हे अर्हत्पिंके अजागु छुं कारण मदु गुकिं याना इपिं ग्याये माःगु खः ।'

"महाराज ! ततःगोगु पहाडया तज्याइगु वा छुटे जुइगु वा

कुतुं वइगु वा मिं नइगुया भय दइला ?" "दइ मखु, भन्ते ! "महाराज ! छाय् छु कारणं ?" 'भन्ते ! उकी डर वा भय काये माःगु छुं कारण हे मदु ।" "महाराज ! थथे हे अर्हत्‌पिके अजागु छु कारण मदु, गुकिं यानां इपिं ग्याये माःगु खः ।

महाराज ! यदि सलंसः द्वलंद्वः लोक धातुयापिं गुलि नं नाना रूपयापिं सत्वपिं दु, सकलें जानां छपं जुया सुं छम्ह अर्हत्‌यात ख्याये धाःसां वयागु नुगलय् छुं प्रकारया विकार वइ मखु । व छु कारणं ? डर वा भय उत्पन्न जुइगु हेतु वा प्रत्यय वयागु चित्तय् मदये धुंकल ।

महाराज ! इपिं क्षीणास्रव (अर्हत्) पिनि मनय् थथे विचार वल – 'थौं नर श्रेष्ठम्ह तथा जितेन्द्रियया अगुवा नगर मध्ये श्रेष्ठगु राजगृहय् प्रवेश याना बिज्यायेवं न्ह्योनेया सडकं धनपाल किसि ल्यू वइ । देवातिदेव वसपोल बुद्धया उपस्थापकं (आनन्द स्थविरं) वसपोलयात गुबलें तोता बिज्याये फइ मखु । यदि झीपिं चिला मवन धाःसा स्थविर आनन्दया गुण प्रकट जुइ मखु, हानं तथागतया न्ह्योने किसि थ्यने फइ मखु । उकिं झीपिं लिचिलेगु वेश जुइ । थुकथं आपालं मनूतयेगु क्लेशया बन्धनं छुते जुइ । प्यखेरं स्थविर आनन्दया गुण नं प्रकट जुइ । थ्व हे गुण खंका अर्हत्‌पिं उखें थुखें चिला वंगु खः ।

साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात । खँ यथार्थय् अजागु हे खः । अर्हत्‌पिके डर वा भय दइ मखु । जिगु खँया विचार यानां हे वसपोलपिं प्यखें चिला बिज्यागु खः ।

१०. बुद्ध सर्वज्ञभावया विषयय् प्रश्न

१९. भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्याना च्वन– 'तथागत सर्वज्ञ खः ।' हानं थथे नं धया बिज्याना च्वन– 'सारिपुत्त

व मौद्गल्यायनया भिक्षुसंघ नापं पितना व्छयेवं चातुमाया शाक्य व ब्रह्मा सहम्पत्ति भगवानयाथाय् वना इमिसं थूसा व साया मचाया उपमा बिया भगवानयात कना क्षमा याका बिल ।[1] भन्ते नागसेन ! व्छु उगु उपमा तथागतं मस्यूला, उगु उपमा न्यनां तथागतं माने जुया क्षमा याना बिज्यात । भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं उगु उपमा मस्यूगु खःसा वसपोल सर्वज्ञ मखुत । हानं यदि वसपोलं थ्व उपमा स्यूगु खःसा अर्थें बिचार मयासे हे कर्कशत्ताया कारणं इमिगु जाँच कायेत पितंगु जुल, थुकथं वसपोल करुणा मदुम्ह जुइ । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ⋯ ।

२०. महाराज ! तथागत सर्वज्ञ खः, अथेसां उपमा न्यना भगवान प्रसन्न जुया माने जुया बिज्यात, वसपोलं क्षमा याना बिज्यात । महाराज ! तथागत धर्मया गुरु खः । तथागतं हे थुपिं निगूलिं उपमा कना बिज्यागु खः ।

महाराज ! भातयागु थःगु हे वस्तुकं मिसापिसं वयात लयेतायेकी तथा माने याइ, हानं व न्ह्यागु नं स्वीकार याइ । महाराज ! थुगु कथं हे, चातुमाया शाक्य व ब्रह्मा सहम्पति तथागतयात वसपोलं हे कना बिज्यागु उपमा तया प्रसन्न याका तथागतं नं 'साधु' धका अनुमोदन याना बिज्यागु खः ।

महाराज ! गथे राजायागु थःगु हे ककिचां छ्यना नौनं सँ व्वाँ लाकिइ वयात लय्तायकीगु खः । राजां 'साधु' धका थःगु स्वीकृति प्रकट याइगु खः, तथा नौयात धाक्व पुरस्कार बिइगु खः । महाराज ! थथे हे चातुमाया शाक्य व ब्रह्मा सहम्पत्ति तथागतयात वसपोलं तुं कना बिज्यागु उपमा तया प्रसन्न याना माने याका बिल ।

1. चातुमसुत्त, म. नि. II पृ. १४१ ।

भगवान नं 'साधु' धका अनुमोदन याना बिज्यागु खः।

महाराज ! गथे सेवा टहल याइम्ह अन्तेवासिकं थःम्ह उपाध्यायं हःगु पिण्डपात्रय् च्वंगु भोजन लिकया न्ह्योने तयेयंकीगु खः गुकिं उम्ह (उपाध्याय) प्रसन्न जुइ। 'साधु' धका अनुमोदन प्रकट याना बिइगु खः।

महाराज ! थथे हे चातुमाया शाक्य व ब्रह्मा सहम्पति तथागतयात वसपोलं कना बिज्यागु उपमा तया प्रसन्न याना माने याका बिल। भगवानं नं 'साधु' धका अनुमोदन याना फुक्क दुःखं मुक्त जुइगु उपदेश याना बिज्यात।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

(थुगु वर्गय् झिगू प्रश्न दु)　　प्यंगूगु सर्वज्ञज्ञानवर्ग क्वचाल।

५. संसर्गवर्ग

१. संसर्ग विषयय् प्रश्न

१. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

सन्थवतो भयं जातं, निकेता जायते रजो।
अनिकेतम सन्थवं, एवं वे मुनिदस्सनं'ति॥[१]

'संसर्ग[२] भय उत्पन्न जुइ,
छें गृहस्थी रज (राग, द्वेष, मोह) उत्पन्न जुइ
असंसर्ग व गृहस्थी मलायेगु
मुनिपिनि थ्व हे यः।'

---

१. मुनिसुत्त, सुत्त नि.।
२. 'मित्रता' हि. मि.।

हानं भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

विहारे कारये रम्भे, वासयेत्थ बहुस्सुते'ति ।[1]
'सुन्दरगु विहार दयेका,
बहुश्रुतपिंत वास ति ।'

भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु 'संसर्गं भय उत्पन्न जुइ ...... धयागु सत्य खःसा ,सुन्दरगु विहार दयेका बहुश्रुतपिंत बास ति ।' धयागु खँ असत्य जुइ । यदि तथागतं सुन्दरगु विहार दयेका बहुश्रुतपिंत बासं ति' धयागु खँ सत्य खःसा संसर्गं भय उत्पन्न जुइ ......' धयागु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ...... ।

२. महाराज ! भगवानं 'संसर्गं भय उत्पन्न जुइ धया बिज्यागु सत्य खः । हानं भगवानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'सुन्दरगु विहार दयेका बहुश्रुतपिंत वास ति ।' महाराज ! भगवानं गुगु आज्ञा जुया बिज्यागु 'संसर्गं भय उत्पन्न जुइ ...... । धयागु सभाव वचन, अशेष वचन, निशेष वचन, निष्परियाय वचन खः । श्रमणपिनि निंतिं तःसकं हे उपयुक्त जू, प्रतिपदानुरूप नं खः । महाराज ! गथे जंगलय् चला आलय निकेतन म्वाःक स्वच्छन्दं चाहिला जुइ, गन मन दत अन हे द्यनि । महाराज ! थथे भिक्षुपिसं संसर्ग भय उत्पन्न जुइ " धयागु वचनयात सत्य थुइका कायेमाः ।

महाराज ! भगवानं गुगु आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'सुन्दरगु विहार दयेका बहुश्रुतपिंत वास ति ।' थुकी नितां खँया ध्यान तया आज्ञा जुया बिज्यागु खः । छु छु निता खँ ? (१) विहार दान यायेगुयात सकल बुद्धपिसं प्रशंसा याना बिज्यागु दु. अनुमति बिया

१. चुल्लवग्ग पृ. २५९ ।

बिज्यागु, आपालं आपा: प्रशंसा याना बिज्यागु दु। विहार दान बिया जन्म, जरा, मरणं मुक्त जुइ। विहार दान यानाया थ्व न्हापांगु आनिशंस ख:। (२) हानं विहार दयेवं भिक्षुपिनि नं च्वनेगु थाय् दया सया वइ, हानं गुपिनि दर्शन यायेगु इच्छा या:पिं व्यक्तिपिनि निंतिं दर्शन सुलभ जुइ।

यदि भिक्षुपिं च्वनेगु थाय् गनं विहार दयेका मत:गु जूसा इमित नाप लायेत तकं त:सकं थाकुइ। विहार दान यानाया थ्व निगूगु आनिशंस ख:। थ्व हे निता खँय् ध्यान तया भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु ख: – 'सुन्दरगु विहार दयेका उकी बहुश्रुतपिंत वास ति।' थुकिया अर्थ बुद्धपुत्रपिंसं विहारयात थ:गु छें हे दयेकि धयागु मखु।

"साधु, भन्ते नागसेन! छिपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

२. भोजनया संयमया विषयय् प्रश्न

३. "भन्ते नागसेन! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'न्ह्यलं चायेका च्वं, प्रमाद जुये मते, भोजन यायेगुली संयम जु।'

हानं भगवानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'उदायि! गुब्लें गुबलें जि थ्व पात्र जायेक अथवा अझ व सिबे अप्व: नयागु दु।'[1] भन्ते नागसेन! यदि भगवानं 'न्ह्यलं चायेका च्वं, प्रमाद जुये मते, भोजन यायेगुली संयम जु धका धया बिज्यागु ख:सा 'वसपोलं पात्रं जायेक अथवा व सिबे अप्व: नं भपा बिज्यागु दु' धयागु खँ असत्य ख:। यदि वसपोलं पात्र जायेक अथवा व सिबे अप्व: नं भपा बिज्यागु धयागु खँ सत्य ख:सा वसपोलं आज्ञा जुया

१. महाउदायिसुत्त, म. नि.।

बिज्यागु न्ह्यलं चायेका च्वं, प्रमाद जुये मते, भोजन यायेगुली संयम जु' धयागु खँ असत्य खः। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः……।

४. "महाराज! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'न्ह्यलं चायेका च्वं, प्रमाद जुये मते, भोजन यायेगुली संयम जु।' हानं भगवानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'उदायी! गुबलें गुबलें जि थ्व पात्रं जायेक अन्न अप्वो भोजन यानागु दु।' 'महाराज! भगवानं गुगु आज्ञा जुया बिज्यागु 'न्ह्यलं चायेका च्वं, प्रमाद जुये मते, भोजन यायेगुली संयम जु' धयागु वचन सभाव वचन, अशेष वचन, निशेष वचन, निष्परियाय वचन, भूत वचन, तच्छ वचन, याथा वचन, अविपरीत वचन, ऋषि वचन, मुनि वचन, भगवान् वचन, प्रत्येक-बुद्ध वचन, जिन वचन, सर्वज्ञ वचन, तथागत अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध वचन खः।

महाराज! भोजनय् संयम मजुइवं हिंसा नं याइ, खुँज्या नं याःइ, परस्त्री – गमन नं याइ, मखुगु खँ नं ल्हाइ, त्वनेगु नं याइ, मांयात नं स्याइ, बौयात नं स्याइ, अर्हत्यात नं स्याइ, संघयात भेद याइ, दुष्ट चित्तं तथागतयात हि नं वयेकी। महाराज! भोजनय् संयम मजूगुया कारणं हे देवदत्तं संघया भेद याःगुलि छगू कल्पभर तक च्वनिगु कर्म यात। महाराज! थुजागु खँ तया थुजागु हे मेगु आपालं कारण खंका हे भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'न्ह्यलँ चायेकि, प्रमाद जुये मते, भोजन यायेगुली संयम जु।'

महाराज! गुम्ह भोजन यायेगुली संयम्ह जुइ वयात प्यंगू आर्य सत्यया ज्ञान प्राप्त जुइ, प्यंगू श्रामण्य फल प्राप्त जुइ, प्यंगू प्रतिसम्भिदा, च्यागू समापत्ति, खुगू अभिज्ञा पूर्णता प्राप्त याना काइ। सकतां श्रमण धर्म पूर्ण याइ। महाराज! छम्ह वाउभत्तु मचा छम्ह-

सिनं भोजनय् संयम जुया तावर्तिंस भवन तक नं कम्प याना देवेन्द्रयात तकं थःगु सेवाय् लगे यात मखुला ? महाराज ! मेगु नं थुजागु अनेक कारण खंका हें भगवानं आज्ञा जुया बिज्याःगु खः– 'न्ह्यलं चायेका च्वं, प्रमाद जुये मते, भोजनय् संयम जु ।'

महाराज ! हानं गुगु भगवानं – 'उदायी ! जिं गुबलें गुबलें थ्व पात्रय् जायक अन्न थ्व सिबे अप्वः भोजन यानागु दु ।' धका आज्ञा जुया बिज्यागु वसपोलया सर्वज्ञ 'स्वयम्भू तथागतया' थःगु वारे कया आज्ञा जुया बिज्यागु खँ खः । गुह्मसिया छु नं याये माःगु मंत, गुम्हसिनं परम फल प्राप्त याना बिज्याये धुंकल, गुम्हसिया ब्रह्मचर्य सफल जुये धुंकल, गुम्हसिके सकतां मल मदये धुंकल । (उम्ह सर्वज्ञ स्वयम्भू तथागतं थःगु बारे कया हे आज्ञा जुया बिज्यागु दु ।)

महाराज ! गथे गुम्हसितं वान्ता याका तल, जुलाप बिया तल अथवा छुं कडागु नसा बिया तल धाःसा उम्ह विरामीं बारे-याना च्वनेमाः । महाराज ! थथे हे गुम्हसिके क्लेश दया च्वन, गुम्हसिनं सत्य मखंनि, उम्ह भोजनय् संयम जुयेमाः । महाराज ! गथे थीइगु, भिंगु, सफागु मणिरत्नयात पालिस तये मालि मखु, च्वले मालि मखु, सिले मालि मखु । महाराज ! थथे हे तथागतया बुद्ध-विषय पारमी जुयाबिज्यागुली छु यायेगु उचित, छु यायेगु अनुचित धयागु प्रश्नं मुक्त जुया बिज्याये धुंकल ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

३. बुद्धया निरोगी विषयय् प्रश्न

५. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "भिक्षुपिं ! जि ब्राम्हण खः, आतमात्यागीम्ह खः, आचरणय् संयतम्ह

खः, अन्तिम शरीरु धारण यानाम्ह व अनुत्तरम्ह वैद्य, रोग लायेका बिइम्ह वैद्य खः।' हानं वसपोलं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं! जिमि श्रावक भिक्षुपिं मध्ये निरोग जुइगुली अग्रम्ह बाक्कुल खः।[1] परन्तु भगवान तःकोमछि अस्वस्थ जुया बिज्यागु खने दु। भन्ते नागसेन! यदि तथागत अनुत्तरम्ह ··· खः धयागु जूसा स्थविर बाक्कुलया बारे गुगु आज्ञा जुया बिज्यागु खः, व असत्य खः। हानं यदि स्थविर बाक्कुल यथार्थय् निरोगीपिं मध्ये अग्रम्ह खः धयागु खँ सत्य खःसा भगवानया ··· रोग लायेका बिइम्ह वैद्य खः धयागु खँ असत्य जुइ। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः··· ।

६. महाराज! भगवानं यथार्थय् आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपिं! ··· ··· रोग लायेका बिइम्ह वैद्य खः। हानं वसपोलं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – भिक्षुपिं! जिमि श्रावक भिक्षुपिं मध्ये निरोग जुइगुली अग्रम्ह बाक्कुल खः। वसपोल (बाक्कुल) जुलसा न्हापा न्हापा याना वःगु पारमीया कारण दुर्गुलि याना भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः।

महाराज! भगवानया श्रावक भिक्षुपिं मध्ये गुलिखे (भिक्षुपिं) थुजापिं दु गुपिं चान्हि चंक्रमण याना हे भावनाय् बिते याइपिं खः। महाराज! भगवान इरुथिरु नं जुया बिज्याइ, चंक्रमण नं याना बिज्याइ, फेतुनां नं बिज्याइ तथा द्यना नं बिज्याइ। महाराज! थुगु कथं वसपोल भिक्षुपिंसं इरुथिरु जुया बिज्यागु कारणं वसपोल स्वया नं अप्वः याना बिज्यात।

महाराज! भगवानया श्रावक भिक्षुपिं मध्ये गुलिखे (भिक्षुपिं) थुजापिं नं दु गुपिंसं छगू जक आशन ग्रहण याना छक्वः जक भोजन याना बिज्याइगु खः, जीवितया हेतु निर्ति नं निछाः भोजन याना

---

१. अ. नि. I पृ. २५।

ब्रिमज्याइगु खः, महाराज ! हानं भगवानं निको नं, स्वको नं भोजन याना बिज्या ।

थुकथं वसपोलपिंसं थ्व खँय् वसपोल स्वया नं अप्वः याना बिज्यात । महाराज ! थथे हे अनेक कारणं याना भिन्न भिन्न श्रावकपिनि बारे भिन्न भिन्न खँ आज्ञा जुया बिज्यागु दु । महाराज ! भगवान सकलें मध्ये अनुत्तरम्ह खः– शीलय्, समाधी, प्रज्ञाय्, विमुक्ती, विमुक्ति ज्ञान दर्शनय्, दशबलय्, प्यंगू वैशारद्यय्, झिच्यागू बुद्ध गुणय्, खुगू असाधारण ज्ञानय् व बुद्धयाके जक दइगु सकतां गुणय् । थ्व हे बारे आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपि ! जि ब्राह्मण खः, आत्मात्यागीम्ह खः, आचरणय् संयतम्ह खः, अन्तिम शरीर धारण यानाम्ह खः हानं अनुत्तरम्ह वैद्य, रोग लाइकिम्ह वैद्य खः ।

महाराज ! थन मनूत गुलि उच्च कुलयापि दइ, गुलि धनवानपिं, गुलि विद्यावानपिं गुलि शीलवानपिं, गुलि शूरवीरपिं व गुलि तःसकं चलाखपिं दइ । तर थुपिं सकसिया सिकं सकतां खँय् दकलें तधंम्ह जुजु जुइ । महाराज ! थथे हे सकल सत्व स्वया नं अग्रम्ह, ज्येष्ठम्ह व श्रेष्ठम्ह भगवान खः ।

गुम्ह आयुष्मान् बाक्कुल निरोगीम्ह जूगु खः व थन छपू अभिनीहारया कारणं याना खः । महाराज ! भगवान अनोमदस्सीयात प्वाःया वायु रोग जूबले हानं भगवान विपस्सी थः खुंच्याद्वः शिष्यपिं लिसे तृण पुष्पक रोगं कःबले वं (बाक्कुलं) छम्ह तपस्वी जुया अनेक वासः याना वसपोलपित लायेका बिज्यागु जुया च्वन उकि धया तःगु खः– 'जिमि श्रावक भिक्षुपि मध्ये बाक्कुल अग्रम्ह, निरोगीम्ह खः ।'

महाराज ! भगवान विरामी जूसां, मजूसां अथवा धुताङ्गया

पालन याःसां मयाःसा नं भगवान्‌ समान मेपिं सुं सत्व मदु । महाराज ! देवातिदेव भगवानं संयुक्त निकायय्‌ आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं ! गुलि नं सत्वपिं दु– तुति मदुपिं, निपा तुति दुपिं, प्यपा तुति दुपिं, अनेक तुति दुपिं, रूप दुपिं, रूप मदुपिं, संज्ञा दुपिं, संज्ञा मदुपिं, नैवसंज्ञानासंज्ञापिं– थुपिं मध्ये तथागत हे अग्र खः, गुम्ह अर्हत्‌ सम्यक्‌ सम्बुद्ध खः ।[1]

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

४. मार्ग उत्पादनया विषयय्‌ प्रश्न

७. "भन्ते नागसेन ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपिं ! तथागत अर्हत्‌ सम्यक्‌ सम्बुद्धं अनुत्पन्न (मार्ग) लुइका बिज्यात ।' हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपिं ! जिं उगु न्हापायागु मार्गयात खंका कया गुकी न्हापांनिसेयापिं सम्यक्‌ सम्बुद्धपिं बिज्यागु खः ।' भन्ते नागसेन ! यदि तथागतं अनुत्पन्न मार्ग लुइका बिज्यात' धयागु सत्य खःसा 'जिं उगु न्हापायागु मार्गयात खंका कया…' धयागु खँ असत्य खः । यदि वसपोलं न्हापायागु मार्गयात खंका कया बिज्यागु खःसा तथागतं 'अनुत्पन्न मार्ग लुइका बिज्यात धयागु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः… ।

८. "महाराज ! भगवानं 'भिक्षुपिं ! तथागत अर्हत्‌ सम्यक्‌ सम्बुद्धं अनुत्पन्न मार्ग लुइका बिज्यात' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः, हानं 'भिक्षुपिं ! जिं उगु न्हापायागु मार्गयात खंका कया, गुकी न्हापायापिं बुद्धपिं बिज्यात धयागु खँ नं आज्ञा जुया बिज्यात । महाराज ! थुपिं नितां हे सत्यगु खँ खः । महाराज ! न्हापायापिं

---

१. संयुत्त नि. ४४ – १०३ ।

तथागतपिनि परिनिर्वाण प्राप्त याना बिज्यायेवं तथा शासन मदयेवं मार्गया लोप जुइगु खः, तनां वनिगु खः, तोपुया दुस्मुना वनिगु खः, खने मदया वनिगु खः, निष्कृय जुइगु खः, उकियात हानं थःगु प्रज्ञा-चक्षुं तथागतं खंका बिज्यागु खः। व हे कारणं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपिं ! जि उगु न्हापायागु मार्गयात खंका कयागु खः गुकी न्हापायापिं बुद्धपिं बिज्यात।'

महाराज ! न्हापायापिं तथागतपिं अन्तर्धान जुया बिज्यागुलिं न्हापायागु मार्ग लोप जुइगु खः, तना वनिगु खः, तोपुया दुस्मुना वनिगु खः, खने मदया वनिगु खः, निष्कृय जुइगु खः, उकियात हानं तथागतं लुइका बिज्यागु खः, व हे कारणं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपिं ! जि उगु न्हापायागु मार्गयात खंका कया, गुकी न्हापायापिं बुद्धपिं बिज्यात।'

"महाराज ! थन चक्रवर्ती जुजु सिइवं मणिरत्न नं पहाडया च्वकाय् अन्तर्धान जुया वनी। यदि मेम्ह चक्रवर्ती जुजुं सकतां व्रतयात पूरा यात धाःसा हानं नं प्रकट जुया वइ।[1]

महाराज ! अथेसा छु वं मणिरत्न उत्पन्न यात धका छपिंसं धया बिज्यायेगु ला ?" "मखु भन्ते ! उगु मणिरत्न ला न्हापांनिसें दया च्वंगु खः। उकियात निकोगु बार हानं प्रकट याना बिल। महाराज ! थथे हे गुपिं न्हापायापिं तथागतपिनि भिंगु अत्यन्त श्रेष्ठगु अष्टांङ्गिक मार्ग खः, हानं गुगु शासन मदयेवं लोप ... ... जूगु खः, उकियात थःगु प्रज्ञा–चक्षुद्वारा हानं नं उत्पन्न याना बिज्यात, लुइका बिज्यात। उगु हे कारणं आज्ञा जुया बिज्यागु खः –'भिक्षुपिं ! तथागत अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध अनुत्पन्नगु मार्ग लुइका बिज्यागु खः।'

---

[1] चक्कवत्तीसुत्त, दी. नि.

महाराज ! गथे ब्वाथय् दुम्ह मिसां मचा बुइकेवं हे वयात मनूतयेसं धाइ– 'मांम्हं मचा बुइकल ।' महाराज ! थथे हे तथागतं नं दुगु हे मार्गयात लोप······ जूगु कारणं उकियात थःगु प्रज्ञा-चक्षुद्वारा हानं नं उत्पन्न याना बिज्यात, लुइका बिज्यात । उगु हे कारणं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– तथागतं अनुत्पन्नगु मार्गयात उत्पन्न याना बिज्यात ।

महाराज ! गथे सुं पुरुषं छुं तंगु वस्तु खंका काल धाःसा मनूतयेसं धाइ– अनं थ्व वस्तु लुइका काःगु खः । महाराज ! थथे हे तथागतं नं दुगु हे मार्गयात लोप······ जूगु कारणं उकियात थःगु प्रज्ञा-चक्षुद्वारा हानं नं उत्पन्न याना बिज्यात, लुइका बिज्यात । उगु हे कारणं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– तथागतं अनुत्पन्नगु मार्गयात उत्पन्न याना बिज्यात ।

महाराज ! यदि सुं पुरुषं जंगल मदयेका (फाडे याना) चकंका बिल धाःसा मनूतयेसं धाइ– वं थ्व जमिन दयेकूगु खः । यथार्थय् जमिन ह्लापा हे दुगु खः, उम्ह मनुखं केवल उकियात ज्या काये बहः जुइक दयेका ब्यूगु खः । महाराज ! थथे हे तथागतं नं उगु हे मार्गयात लोप······ जूगु कारणं उकियात थःगु प्रज्ञा-चक्षुद्वारा हानं नं उत्पन्न याना बिज्यात लुइका बिज्यात······ । उगु हे कारणं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'तथागत अनुत्पन्नगु मार्गयात उत्पन्न याना बिज्यात ।'

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

५. बुद्धया अहिंसा अभ्यासया विषयय् प्रश्न

६. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः–

'ह्लापाया मनुष्य जन्मय् हे जि अहिंसाया अभ्यास यानागु खः।' हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'लोमसक काश्यप धयाम्ह ऋषि जुया जि सलंसः प्राणीपिंत स्याना "वाजपेय्य" धयागु महायज्ञ याना।[1] भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु 'ह्लापाया मनुष्य जन्मय् हे जि अहिंसाया अभ्यास याना' धयागु सत्य खःसा 'लोमसक काश्यप धयाम्ह ऋषि जुया जि सलंसः प्राणीपिंत स्याना वाजपेय्य महायज्ञ याना धयागु खँ असत्य खः। यदि 'लोमसक काश्यप धयाम्ह ऋषि जुया जि सलंसः प्राणीपिंत स्याना वाजपेय्य महायज्ञ याना' धयागु खँ सत्य खःसा 'ह्लापाया मनुष्य जन्मय् हे जि अहिंसाया अभ्यास याना' धयागु खँ असत्य जुइ। थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः… … ।

१०. महाराज ! भगवानं 'ह्लापायागु मनुष्य जन्मय् हे जि अहिंसाया अभ्यास याना कयागु खः धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः। हानं 'लोमसक काश्यप धयाम्ह ऋषि जुया जि सलंसः प्राणीपिंत स्याना वाजपेय्य महायज्ञ याना' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः। परन्तु थ्व ला वसपोलं रागया वशय् लाका थःत मनं मचाःबले व अचेतनबले याना बिज्यागु खः।

भन्ते नागसेन ! च्यागू प्रकारयापिं पुद्गलपिंसं (मनूतयेसं) जीव-हिंसा याइ। छु छु च्यागू प्रकारयापिं ? (१) रागीं थःगु रागया वशय् लाना…, (२) द्वेषीं थःगु द्वेषया वशय् लाना…, (३) अज्ञानीं थःगु मोहया वशय् लाना…, (४) घमण्डीं थःगु घमण्डया वशय् लाना…, (५) लोभीं थःगु लोभया वशय् लाना…, (६) अकिंचनां जीविकाया निंतिं…, (७) मूर्खपिं लय्तागुया वशय् लाना…, (८) जुजुं (राज्य) विजयया वशय् लाना जीव-हिंसा

---

१. लोमस कस्सप जातक नं. ४३३।

याइ। भन्ते नागसेन ! थ्व हे च्याता प्रकारयापिं व्यक्तितयेसं जीव-हिंसा याइगु खः। भन्ते नागसेन ! शायद बोधिसत्वं (बिना थुगु कारणं) स्वभाविक रूपं हे जीव-हिंसा याःगु जुइला ?" "जुइ मखु महाराज ! बोधिसत्व स्वभाविक रूपं जीव-हिंसा याःगु मदु। महाराज ! यदि बोधिसत्वं स्वाभाविक रूपं महायज्ञ यायेथःम्ह जूगुसा थ्व गाथा आज्ञा जुया बिज्याइ मखुगु जुइ।

ससमुद्दपरियायं, महिं सागरकुण्डलं।
न इच्छे सह निन्दाय, एवं, सय्ह, विजानही' ति।[1]

समुद्र तक चकना च्वंगु
प्यखेरं सागरं चाह्यूगु पृथ्वीयात नं
हे सय्ह ! छं थथे सिइकि
जिं निन्दनीय जुइका ग्रहण यायेगु इच्छा मयाना।

महाराज ! थथे धया बिज्याम्ह बोधिसत्व चन्द्रावती राजकुमारीयात खने साथ वयागु प्रेमय् लाना मन चिइ मफयेका थःत लोमंकूगु खः। वयागु उत्कण्ठा व विह्वलतां याना वँय्‌थें लालाथें जुया हथाय्‌चाया वं महायज्ञ याःगु खः। यज्ञय् आपालं पशुतयेत स्याःगु खः। पशुतयेगु गःपः ध्यंगुलि हि बाः वःगु खः।

महाराज ! गथे वँय्‌म्ह गुम्हसिया बुद्धि ज्या मबिइ धंकल, वं च्याना च्वंगु मिइ नं न्हुइ, ग्यानपुम्ह सर्पयात नं ज्वनी, वँय् जूम्ह किसिया न्ह्योने नं वनी, थाःगाः बिचाः मयासे समुद्रय् नं कोब्वाँ वनी, साःगलय्, तुंथिइ, फोहर थासय् नं क्वहाँ वनी, कं दुगु पहाड़ नं गइ, पहाडया पाखां नं कुतुं वइ, फोहरगु नं नइ, लँय् लं मफ्यूसे नांगां नं चाःहिलि, मेमेगु नं आपालं याये मल्वःगु याइ। महाराज !

1. सय्ह जातक नं. ३१०।

थथे हे, बोधिसत्वं चन्द्रावती राजकुमारीयात खनेवं हे वयागु प्रेमय् लाना मन चिइ मफयेका थःत लोमंकूम्ह खः । वयागु उत्कण्ठा व विह्वलतां याना वँय्‌थें लालाथे जुया हथाय् चाया वं महायज्ञ याःगु खः । यज्ञय् आपालं पशुतयेत स्याःगु खः । पशुतयेगु गःपः ध्यंगुलि हि बाः वःगु खः ।

महाराज ! राज दण्ड विधानया अनुसारं नं वँय्‌तयेगु अपराध अपायचो तःधंगु माने याइ मखु, परलोकया खँय् नं अथे हे खः ।

महाराज ! यदि सु वँय्‌नं सुयातं स्याना बिल धाःसा छपिंसं वयात छु दण्ड बिया बिज्यायेगु ?" "भन्ते ! वँय्‌यात छु दण्ड बिइगु ? वयात दाया तोता व्छयेगु । वयात दण्ड थुलि हे । महाराज ! वास्तवय् वँय्‌या निर्ति छुं दण्ड मदु । वँय्‌या अपराध छुं अपराध मखु । वयात क्षमा याना बिइ । महाराज ! थथे हे बोधिसत्व चद्रावती राजकुमारीयात खने साथ वयागु प्रेमय् लाना मन चिइ मफयेका थःत लोमंकूम्ह खः । वयागु उत्कण्ठा व विह्वलतां याना वँय्‌थें लालाथे जुया हथाय् चाया व महायज्ञ यात । यज्ञय् आपालं पशुतयेत स्याःगु खः । पशुतयेगु गःपः ध्यंगुलि हि बाः वःगु खः । गुबलें व थःत थःम्हं चायेकल उबले प्रव्रजित जुया न्यागू अभिज्ञा प्राप्त याना ब्रह्मलोक वन ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

६. छद्दन्त व जोतिपालया आरब्भया विषयय् प्रश्न

११. "भन्ते नागसेन ! भगवानं गजराज छद्दन्तया विषयय् आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'थ्वयात स्याना बिये
थथे विचार याबले
काषाय वस्त्रयात खन
गुगु ऋषिपिनि ध्वजा खः ।

आपालं दुःख सह्याना नं
वयागु मनय् थ्व खँ वल
साधु शील अर्हत् स्याये योग्य मजू ।'[1]

ह्यानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – जोतिपाल मणवक जूबले भगवान काश्यप अर्हत् सम्यक् सम्बुद्धयात 'चण्डाल' 'मुण्डक' इत्यादि अनुचित व कडा शब्दं ब्वबिया अपमानित यात ।[2] भन्ते नागसेन ! यदि बोधिसत्वं पशु योनी जन्म कया नं काषाय वस्त्रया प्रतिष्ठा स्वीकार याःगु खःसा जोतिपाल माणवकं काश्यप भगवानयात अनुचित व कडा शब्दं ब्वबिया बिज्यागु असत्य खः । यदि जोतिपाल माणवकं धाथें काश्यप भगवानयात 'चण्डाल' 'मुण्डक' इत्यादि अनुचित व कडा शब्दं ब्वबिया अपमानित याःगु सत्य खःसा छद्दन्त गजराज काषाय वस्त्र पूजा याःगु खँ असत्य खः । यदि पशु योनी जन्म कया बोधिसत्वं तःसकं दुःख सह्याना नं काषाय वस्त्रया पूजा याः धाःसा छिपे जूगु ज्ञान दुम्ह मनू जुया भगवान काश्यप लिसे थुजागु व्यवहार छाय् यात, गुह्म अर्हत्, सम्यक् सम्बुद्ध, दशबल, लोकनायक, प्रतापिह्म, प्यखेरं व्यामभर दिव्य तेज दुह्म, मनुष्यपिं मध्ये श्रेष्ठह्म, सुन्दर वनारसी चीवर धारण याना बिज्याह्म खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः… …।

१. छद्दन्त जातक नं. ५१४ ।
२. घटिकारसुत्तं, म. नि. ।

१२. महाराज ! भगवान छद्दन्त गजराजया बिषयय् आज्ञा जुया बिज्यागु खः– "थ्वयात स्याना बिंये थथे बिचाः याना काषाय वस्त्र खना ··· ··· मनय् थ्व खँ वयेकल साधु शील अर्हत् यात स्याये मज्यू हानं जोतिपाल माणवक जूबले भगवान काश्यप अर्हत् सम्यक् सम्बुद्धयात 'चण्डाल' 'मुण्डक' इत्यादि श्रमणवादं अनुचित व कडा शब्दं ब्वबिया अपमानित याःगु खः । तर व जुलसां थःगु कुलया वश (अथे याःगु) खः । महाराज ! जोतिपाल माणवक गुगु कुलय् बूगु खः, अन श्रद्धा वा धर्मया पाखे झुकाउ छुं नं मदु, वया मां बौपिं, दाजुकिजापिं, धाइ, नोकरपिं, ज्यामित तथा परिवारया सकलें मनूत ब्रह्माया उपासकपिं खः । ब्रह्माया पूजा याइपिं खः । ब्रह्मा हे दकले श्रेष्ठ व उत्तम खः धका माने याइपिं खः । मेपिं साधुपिंत नीच व घृणित भापिइपिं खः । थजापिं मनूतयेगु खँ न्यना शास्ता (भगवान काश्यप) नाप नापलायेत धटीकार कुम्हां नं सःतूवलय् जोतिपाल माणवकं धाःगु खः, 'अजापिं चण्डाल, मुण्डक, श्रमणत स्वया छु फाइदा ?'

महाराज ! गथे अमृत नं विषलिसे ल्वाक छ्यायेवं खाइगु खः ख्वाउँगु लः नं मि देछुना बिइवं क्वाइगु खः, थथे हे, जोतिपाल माणवक गुगु कुलय् बूगु खः अन श्रद्धा वा धर्मया पाखें झुकाउ छुं नं मदुलि वं थःगु कुलया कारणं तथागत प्रति निन्दा व अपमानया शब्द धाःगु खः ।

महाराज ! गथे दिनि दिनि मिक ह्याउँक च्यागु मिद्वय् लः लायेवं मि सिना वनी, वयागु फुक्क तेज मदया वनी, ख्वाउँया वनी, पाके जूगु निग्गुण्ठि फलया समान हाकुक ह्यग्वाः जुया वनी । महाराज ! थथे हे जोतिपाल माणवकं पुण्यवान श्रद्धालु व अत्यन्त ज्ञान विपुलह्म जूसां नं व अश्रद्धा व अप्रशन्नगु कुलय् उत्पन्न जुया व हे

कुलया कारणं कां जूथें जुया तथागतया प्रति निन्दा व अपमानया शब्द धाःगु खः । परन्तु गुबले व वसपोलया थाय् वन उबले वं बुद्धया गुणयात सिइका चेटकभूत (न्याना तःह्य च्यः) थें जुल । जिन-शासनय् प्रव्रजित जुया अभिज्ञा व समापत्ति प्राप्त याना (सिइधुंका) ब्रह्मलोक वन ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

७. घटीकारया विषयय् प्रश्न

१३. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–'घटीकार कुह्माया छें पूरा स्वलातक पौ मदुसां वा मज्व ।'[1] हानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– "काश्यप तथागतया कुटी वा ज्वल ।" थ्व गजागु खँ खः, उस्सन्न कुशलह्म तथागतया कुटी वा ज्वल । तथागतया गुजागु इच्छा खः अजागु आनुभाव जुइ माःगु खः । भन्ते नागसेन ! यदि 'घटिकार कुह्माया छें पूरा स्वलातक पौ मंदुसां वा मज्वगु खँ सत्य खःसा तथागत (काश्यप)या कुटी वा ज्वगु खँ असत्य खः । हानं यदि तथागत (काश्यप) या कुटी वा ज्वगु सत्य खःसा घटीकार कुह्माया छें पूरा स्वलातक पौ मदुसां वा मज्वगु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ...।

१४. महाराज ! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'घटीकार कुह्माया छें पूरा स्वलातक पौ मदुसां वा मज्व ।' थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'काश्यप तथागतया कुटी वा ज्वल ।' महाराज ! घटीकार कुह्मा शीलवान, कल्याणधर्मी व उस्सन्न कुशल मूलह्म खः । थः बुढापि, कांपि मां बौया पालन पोषण याना च्वंह्म खः । व मदु-

---

१. घटीकारसुत्तं, म. नि. ।

बले वयाके न्यं हे मन्यंसे छेंया घाँय् (खर) पौ यंका बुद्धया कुटी पलि चिना बिल। घाँय् पौ यंकूसां चित्त कम्पित मयाः, तिक्क मर्मिकू। छुं दुःख मतायेकू, ज्ञन दकलें तःधंगु प्रीति लाभ यात। अत्यन्त आनन्दित जुया वया मनय् थ्व खँ वल, 'अहो! लोकय् उत्तम भगवान जि खना प्रसन्न जुया बिज्यात। थुकिं वयात दृष्ट धर्म फल प्राप्त जुल। महाराज! थथे हे बुद्ध अजागु खँय् चञ्चल जुया बिज्याइ मखु।

महाराज! गथे पर्वतराज सुमेरु अनेक शत सहस्र (कडा स्वया कडागु) वाफय्‌बसां (इकिधिकि) सांन मखु, कम्प जुइ मखु, वर प्रवर सागर समुद्र अनेक शत नहुत महागंगा शत सहस्र (ल्वाकःज्याः) वःसां जाइ मखु, विकारयुक्त नं जुइ मखु (भय् भय् बिइ मखु) महाराज! थथे हे बुद्ध अजागु खँय् चञ्चल जुया बिज्याइ मखु।

महाराज! गुगु तथागतया कुटी वा ज्वगु खः, व आपालं मनूतयेगु प्रति अनुकम्पाया निंति खः। महाराज! निता खँया कारणय् तथागतं थःगु योग बलं प्रत्यय उत्पन्न याना सेवन याना बिज्याइ मखु।(१) थ्वसपोल अग्र दक्षिणेय्य शास्ता धका भगवानयात प्रत्यय दान याना देव व मनुष्यपिं फुक्क दुर्गति मुक्त जुइ। (२) प्रातिहार्य क्यना थःगु जीविका हना बिज्यात धका मेमेपिंसं दोषारोपन याये फु। थुपिं हे निता खँया कारणं तथागतं थःगु योग बलं प्रत्यय उत्पन्न याना सेवन याना बिज्याइ मखुगु खः। महाराज! यदि देवेन्द्रं अथवा ब्रह्मां वसपोलया कुटी वा वयेका मब्यूगु जूसा ज्ञन हे बांमलाइगु तथा निन्दनीय जुइगु। अथे जूगु जूसा मनूतयेसं धाये फुगु खः। थुजापि बुद्धं थःगु माया फैले याना संसारयात मोह याना बिइ, थःगु वशय् काइ। उकिं अन वसपोलं छुं यात्ना मबिइगुली हे भिं ताया बिज्यात। महाराज! तथागतपिंसं थःगु निंति छुं वस्तु फ्वना बिज्याइ मखु, उकिं हे वसपोलपिंत सुनानं दोषारोपण याये

मफुगु खः ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

८. ब्राह्मण व राजवादया विषयय् प्रश्न

१५. भन्ते नागसेन ! तथागतं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं ! याचयोग (आत्मा यज्ञ) याइह्म जि ब्राह्मण खः ।' हानं आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'शैल ! जि जुजु खः ।'[1]

भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं – 'भिक्षुपिं ! याचयोग याइह्म जि ब्राह्मण खः' धका आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा 'शैल ! जि जुजु खः' धयागु खँ असत्य खः । यदि तथागतं 'शैल ! जि जुजु ख' धयागु खँ आज्ञा जुया बिज्यागु खःसा 'याचयोग याइह्म ब्राह्मण खः धयागु खँ असत्य खः । वसपोल क्षत्रिय जुइमाः वा ब्राह्मण छगू जन्मय् निगू वर्ण धयागु दइ मखु । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ।

१६. "महाराज ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपिं ! याचयोग याइह्म जि ब्राह्मण खः ।' हानं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'शैल ! जि जुजु खः ।' मन कारण दु । गुगु कारणं याना तथागत ब्राह्मण नं जुजु नं जुया बिज्यात ।"

"भन्ते नागसेन ! व छु कारण ? गुगु कारणं याना तथागत ब्राह्मण नं जुजु नं जुया बिज्यात ?"

१७. "महाराज ! तथागतयाके सम्पूर्ण पाप व अकुशल मदये धुंकल, प्रहीण जुइ धुंकल, तापाये धुंकल, त्वाः दमे धुंकल, उछिन्न जुइ धुंकल, क्षीण जुइ धुंकल, क्षय जुइ धुंकल, शान्त जुइ धुंकल । उकि तथागतयात 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः । ब्राह्मण धयाह्म संशय

१ सेलसुत्त, म. नि. ।

मदये धुंकूह्म, श्रमयात मदयेके धुंकूह्म खः भगवान नं संशय मदये धुंकूह्म श्रम मदयेके धुंकूह्म खः व हे कारणं तथागतयात 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः ।

ब्राह्मण धयाह्म भव मदये धुंकूह्म गति (आवागमन) मदये धुंकूह्म, योनिनिस्सट (हानं जन्म ग्रहण काइ) मखुतह्म रजं विमुक्ति जुये धुंकूह्म, सुयागुं भरोसा म्वाले धुंकूह्म खः, महाराज ! भगवान नं भव ··· गति ··· योनिनिस्सट ··· राग रज मदये धुंकूह्म सुयागुं भरोसा म्वाले धुंकूह्म खः, व हे कारणं तथागतयातयात 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः ।

ब्राह्मण धयाम्ह अग्र, श्रेष्ठ, प्रवर व दिव्य भावनाय् विहार याइम्ह खः । महाराज ! भगवान नं अग्र, श्रेष्ठ, प्रवर व दिव्व भावनाय् विहार याना बिज्याकम्ह खः । व हे कारणं तथागत 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः ।

ब्राह्मण धयाह्म अध्ययन अध्यापन याइह्म दान प्रतिग्रहण याइह्म, इन्द्रिय दमन याइम्ह संयम याइम्ह, कर्तब्य परायणह्म बांलागु वंश परम्परायात कायम याइह्म जुइ । महाराज ! भगवान नं अध्ययन अध्यापन (विद्या दान) याइह्म, दान प्रतिग्रहण याइह्म, इन्द्रिय दमन याइह्म, संयम याइह्म, कर्तब्य परायणह्म, बांलागु बंश परम्परायात कायम याइह्म जुइ । व हे कारणं तथागतयात 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः ।

ब्राह्मण धयाह्म ब्रह्म सुख विहार (समाधिया छगू अवस्था) याइह्म खः । महाराज ! भगवान नं ब्रह्म सुख विहांरह्म खः । व हे कारणं तथागतयात ब्राह्मण धका धाःगु खः ।

ब्राह्मण धयाह्म ब्याक्क भवाभव गति न्हापायागु जन्म स्यूह्म

खः। महाराज ! भगवान नं ब्याक्क भवाभव गति स्यूह्म खः। व हे कारणं तथागतयात 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः।

महाराज ! भगवानयात ब्राह्मण धयागु थुगु नां न मामं ब्यूगु खः, न बौनं, न दाजुकिजां, न तताकेहेपिसं, न मित्रं, न थःथितिपिसं न श्रमण ब्राह्मणं, न देवतापिसं हे ब्यूगु खः। विमोक्ष प्राप्त याना हे वसपोलया थ्व नां जूगु खः। बोधिवृक्षया क्वय् मारसेनायात बुका अतीत अनागत वर्तमान (प्रत्युत्पन्न) या अकुशलयात मदयेका सर्वज्ञ-ज्ञान प्राप्त याना बिज्यागुलि हे वसपोलया नां ब्राह्मण जूगु खः। महाराज ! थ्व हे कारणं तथागतयात 'ब्राह्मण' धका धाःगु खः।

१८. "भन्ते नागसेन ! छु कारणं तथागत 'जुजु' धका धाःगु खः?" महाराज ! जुजु धयाह्म राज्य याइ, लोकयात अनुशासन याइ। महाराज ! तथागत नं झिद्वल लोकधातुयात धर्म राज्य याना बिज्यात। देव, मार, ब्रह्मा, श्रमण व ब्राह्मण सहित सारा लोकय् अनुशासन याना बिज्यात। व हे कारणं तथागतयात 'जुजु' धका धाःगु खः।

महाराज ! जुजु धयाह्म सकसितं थःगु वशय् तइ, थःथिति-पिंत लय्तायेका तइ, शत्रुतयेत ख्याना तइ। जुजुया नां व यश आपालं फैले जुया च्वंगु दइ। जुजु अत्यन्त बल सम्पन्न जुया निर्मल श्वेत छत्रयात उच्च याना तइ। महाराज ! भगवान नं दुष्टमार सेनायात ख्याना देव व मनुष्यपिंत आनन्दित याना बिज्यात, झिद्वल लोकय् थःगु महान यश फैले याना बिज्यात, शान्ति बलं दृढ जुया बिज्यात, सकतां ज्ञानं युक्तह्म जुया बिज्यात, निर्मल व श्रेष्ठ विमुक्ति रूपी श्वेत छत्रयात उच्च याना बिज्यात व हे कारणं तथागतयात 'जुजु' धका धाःगु खः।

महाराज ! जुजु धयाह्म न्ह्योने वइपिं आपासिया वन्दनीय जुइ। महाराज ! भगवान नं देवता सहित सकल न्ह्योने वइपिं मनूतये निंति वन्दनीयह्म खः। व हे कारणं तथागतयात 'जुजु' धका धाःगु खः।

जुजु धयाह्म सुं गुह्मं आराधना याःवपिंत खुशी जुया धाः-धाःगु वर बिया सन्तुष्ट याना बिइ। महाराज ! भगवानं नं सुं गुह्मं काय, वचन व मनंनिसें आराधना याःपिंत प्रसन्न जुया दुःखं मुक्तगु ब्याक्क वर बिया कामं अशेष जुया अनुत्तरगु वर बिया सन्तोष याना बिज्याइ। व हे कारणं तथागतयात 'जुजु' धका धाःगु खः।

जुजु धयाह्मं राजन्यायया विरुद्ध आचरण याइपिंत व्छयेका बिइ, निन्दा याइ, सुया बिइ। महाराज ! अथे हे भगवानं नं निर्लज्ज व मंकु भाव जुया बुद्धया प्रज्ञप्त शासनया विरुद्ध आचरण याइह्मयात निन्दा याना बिज्यात, अपमानित याना बिज्यात तथा शासनं पिने पितुना बिज्यात। व हे कारणं तथागतयात 'जुजु' धका धाःगु खः।

जुजु धयाह्म न्हापांनिसें धार्मिक जुजुपिंसं कना वया च्वंगु न्याय व नियमयात लागू याइ, धर्मपूर्वक शासन याना मनूतये तःसकं यःह्म जुया च्वनी, तथा धर्म गुण बलं थःगु वंशयात चिरकाल तक ल्यंका तइ। महाराज ! भगवानं नं न्हापायापिं बुद्धपिंसं कना बिज्यागु न्याय व नियमयात लागू याना बिज्यात, लोकयात धर्मानुशासन याना बिज्यात, देव व मनुष्यपिनि प्रिय जुया बिज्यात तथा धर्मगुणया बलं शासनयात चिरकाल तक ल्यंका बिज्यात। व हे कारणं तथागतयात 'जुजु' धका धाःगु खः।

महाराज ! थुजागु अनेक कारण दु, गुगु कारणं तथागत ब्राह्मण नं जुजु नं जुया बिज्याकह्म खः। उपिं दक्षह्म भिक्षुं छगू छगू याना थ्व कारणया वर्णन कल्पभर तक याःसां याये फइ मखु। आः जि

अप्व: धयां छु चा: । जि गुगु संक्षेपं धाःधुन उकिं हे छलपोलं थुइका बिज्याहु ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

९. गाथा ब्वना प्राप्त जूगु भोजनया विषयय् प्रश्न

१९. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु—गाथा ब्वना (धर्मोपदेश याना) प्राप्त जूगु भोजन जिगु निंति अयोग्य खः । ब्राह्मण ! सुनां सुनां सत्य खनी, इमिगु निंति थ्व नियम (धर्म) मखु । बुद्ध गाथा ब्वना (धर्म उपदेश याना) प्राप्त जूगु भोजनयात त्याग याइ । ब्राह्मण ! धर्म विद्यमान जुया च्वंतले थ्व रीति दया च्वनी ।[1]

हानं भगवान बुद्ध परिषद्यात आनुपूर्विक कथा कनां बिज्याइबलय् दकले न्हापां दान बिइगुयात कना अनं लिपा जक शीलया बारे कना बिज्याइगु खः । सर्वलोकेश्वर भगवानया खँ न्यना देवता व मनुष्यपिंसं दान बिइगु खः । इमिसं बिइगु दान श्रावकपिंसं ग्रहण याइगु खः । भन्ते नागसेन ! यदि भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु 'गाथा ब्वना प्राप्त जूगु भोजन जिगु निंति अयोग्य खः ।' धयागु सत्य खःसा धर्मोपदेश याना बिज्याइबले भगवान दकलें न्हापां दान बिइगु कना बिज्याइगु खँ असत्य खः । हानं धर्मोपदेश याना बिज्याइबले भगवानं न्हापां दान बिइगुयात कना बिज्यागु खःसा गाथा ब्वना प्राप्त जूगु भोजन जिगु निंति अयोग्य खः धयागु खँ असत्य खः । थ्व छु कारणं ?

भन्ते गुपिं यथार्थय् दक्षिणेय्य (दानया पात्र) खः इमित यदि

१. कसिभारद्वाजसुत्त, सुत्त नि., खु. नि. I पृ. २८२ ।

गृहस्थीपिनि न्ह्योने दान बिइगुया प्रशंसा याना बिज्यागु जूसा वस-पोलया उपदेशद्वारा इमि श्रद्धाय् वृद्धि जुया ज्ञन अप्व: दान बिइगु जुइ। हानं न्ह्याह्मसिनं नं उगु दान ग्रहण याइ व फुक्क धर्मोपदेश यानागुया कारणं हे धका धाइ। थ्व नं छगू दुविधा युक्तगु प्रश्न ख: ...।

२०. महाराज! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु ख:– 'गाथा ब्वना प्राप्त जूगु भोजन जिगु निंति अयोग्य ख: ...। हान भगवानं दकले न्हापां दानया खँ कना बिज्यागु न ख:। सकल तथागतपिनि थुजागु कार्य ख:– न्हापां दानया खँ कना इमिगु चित्तयात लय्तायेका लिपा जक शीलया उपदेश बिया बिज्यागु ख:। महाराज! चीधिंपिं मस्तेत मनूतयेस दकले न्हापा छुं न्ह्यव:सा बिइ गथे वङ्कक (हलो?) घटिकं (घ:चा:) चिङगुलकं (फय्हलि) पताल्हकन (दापू कथि) रथ, वाण, धनुष। अनं लिपा वयापाखें छु छु ज्या काये माल ज्या याका काइ। महाराज! थुगु हे कथं तथागतं न्हापालाक दानया खँ कना बिज्याना इमिगु चित्त लय्तायेका अनं लिपा जक शीलया उप-देश बिया बिज्याइगु ख:।

महाराज! गथे वैद्यं रोगीयात न्हापा प्यन्हु न्यान्हु तक चिकं त्वंकिगु ख:। अनं लिपा वयागु शरीर क्वातुसे नाइसे च्वना ब:लाना वइ। लिपा विरेचन (जुलाव) बिइ। महाराज! थथे हे तथागतं न्हापालाक दानया खँ कना इमिगु चित्त लय्तायेका बिज्याइगु ख:। अनं लिपा जक शील पालनया उपदेश बिया बिज्याइगु ख:। महा-राज! दान याइपिं दातापिनि चित्त त:सकं कोमल नाइसे क्यातुसे च्वनी। इपिं दान रूपि ताःपू अथवा डुंगाय् च्वना संसार-सागर पार जुया वनी। थ्व हे कारणं भगवानं दकले न्हापां इमिगु थ:गू कर्म भूमिया उपदेश बिया बिज्याइगु ख:। थुकिया अर्थ वसपोलं विज्ञप्ति याना (इमिके तप्यंक अथवा वेकोय्क दान फ्वना) बिज्याग मखु।

२१. 'भन्ते नागसेन ! छपिसं 'विञ्ञति' (विज्ञप्ति) धका धया बिज्यात, विञ्ञति धयागु गोगु दु ?' 'महाराज ! विञ्ञति निता दु – (क) काय विञ्ञति व (ख) वची विञ्ञति ।

काय विञ्ञति नं निथी दु– छगू भिंगु व मेगु मभिंगु । थथे हे वची विञ्ञति नं भिंगु व मभिंगु याना निथी दु ।

गुगु काय विञ्ञति मभिंगु खः ? सुं भिक्षु गृहस्थया छें वना अनुचित थाय् च्वना नया च्वनी । थ्व ठीक मजूगु काय विञ्ञति खः । आर्यपिसं थुगु कथं याइमखु । गुह्म पुद्गलं (व्यक्ति) थथे याइ व बुद्ध–शासनय् निन्दितह्म, मभिंह्म, पतितह्म, लालाथे जीविका हनिह्म, थुकलं बिइ बहःह्म धका भापिइ । थ्व मभिंगु जीविका याइह्म धका धाइ ।

महाराज ! हानं सं भिक्षु भिक्षाटनया निंति पिहाँ वना गृहस्थया लुखाय् अनुचित थासय् च्वना दना च्वनी, म्हेखांथें गःपः ताःहाकः याना उखे थुखे स्वइथें स्वया मनूतयेसं जित खनेमा, वया भिक्षा बिइमा धका धाइ । थ्व नं मभिंगु काय विञ्ञति खः । आर्यपिंसं थुकथं याइ मखु । गुह्म पुद्गलं थथे याइ व बुद्ध–शासनय् निन्दितह्म, मभिम्ह, लालाथे जीविका हनिह्म, थुकलं बिइबहःह्म धका भापिइ । थ्व मभिंगु जीविका याइह्म धका धाइ ।

महाराज ! हानं सुं भिक्षुं छ्यों संका, मिखा फुसि संका अथवा पतिचां सुया क्यना विञ्ञति याइ, थ्व नं मभिंगु काय विञ्ञति खः । थुकथं आर्यपिसं याइ मखु । गुह्म पुद्गलं थथे याइ व बुद्ध–शासनय् निन्दित, मभिंह्म लालाथे जीविका हनिह्म, थुकलं बिइबहःह्म धका भापिइ । थ्व मभिंगु जीविका याइह्म धका धाइ ।

गुगु काय विञ्ञति भिंगु (दोष मदुगु) खः ? थन सुं भिक्षु

गृहस्थया छें वना उचितगु थासय् क्रमानुसारं योग्यगु छगू थासय् च्वना च्वनी, बिइगु इच्छा दुर्पिथाय् दनि, बिइगु इच्छा मदुर्पिथाय् दना मच्वंसे वनी। थ्व हे भिगु काय विञ्ञति खः। थुकथं हे अर्हत्‌र्पिसं नं याना बिज्याइ। उह्म पुद्‌गल जूसां अर्हत्‌र्पिथाय् वयात च्वछायां च्वनी स्तुति याना च्वनी, प्रशंसा याना च्वनी, वयागु भिगु आचरण-यात कया खँ ल्हाना च्वनी। परिशुद्ध जीविका हना च्वंह्म धका नं वयात प्रशंसा याना च्वनी। महाराज! देवातिदेव भगवान बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

> 'न वे याचन्ति अप्पञ्ञा, अरिया गरहन्ति याचनं।
> उद्दिस्स अरिया तिट्ठन्ति, एसा अरियान याचना' ति॥

> 'धार्त्थे धीर ज्ञानीह्म' फ्वनि मखु
> आर्यजनर्पिसं फ्वनिगुया निन्दा याइ।
> आर्यर्पिसं भोजनया निंति सुम्क दना चवनी
> थुकथं हे आर्यर्पिसं फ्वनिगु खः।'

गुगु वचि विञ्ञति मभिगु खः? महाराज! थन सुं भिक्षुं वचनद्वारा नाना प्रकारं विञ्ञति बिइ। चीवर, पिण्डपात्र, शयनासन गिलानप्रत्यय, परिष्कार। थ्व मभिगु वचि विञ्ञति खः। थुकथं आर्यर्पिसं विज्ञप्ति याना बिज्याइ मखु। थुजाह्म पुद्‌गल आर्यर्पिनि बिचय् निन्दितम्ह ··· खः।

महाराज! सुं भिक्षुर्पिसं मेर्पित न्यंका धाइ – जित फलनागु चीज माल। थुकथं मेर्पिके फ्वना व लोभीम्ह जुइ। थुकथं फ्वनीगु नं मभिगु वचि विञ्ञति खः। थुकथं आर्यर्पिसं विञ्ञति याना बिज्याइ मखु। थुजाम्ह पुद्‌गल आर्यर्पिनि बिचय् निन्दितम्ह ··· खः।

महाराज! हानं थन सुं छम्ह भिक्षुं वचनं परिषदयात धाइ- थुजा

थुजापिं भिक्षुपिंत बिइमाः धका धाइगु वचन न्यना दान बिइ। थ्व सभिगु वचि विञ्ञति खः। थुकथं आर्यपिंसं विज्ञप्ति याना बिज्याइ मखु। थुजाम्ह पुद्गल आर्यपिनि बिचय् निन्दितम्ह खः।

महाराज ! सारिपुत्र स्थविरं सूर्य विना वंगु बखतय् चान्हय् रोग जुया चवंबले महामौद्गल्यायन स्थविरं वासः न्यंगु बखतय् सारिपुत्र स्थविरं धया बिज्यागु वासः हया बिज्याबले सारिपुत्र स्थविरयां मत्री लुल – 'जि फवना वासः काये लात। थथे यायेवं जिगु जीविका बांमलागु जुइ। उकिं वासः भपा बिमज्यात। थ्व मभिगु वचि ज्ञिज्ञप्ति खः। थुकथं आर्यपिंसं विञ्ञति याना बिज्याइ मखु। थुजाम्ह बिञ्ञति याइम्ह पुद्गल आर्यपिनि बिचय् निन्दितम्ह ··· खः!

गुगु वचि विञ्ञति भिगु (दोष मदुगु) खः? महाराज! थन सु भिक्षु गृहस्थया छें वना अथवा थःथितिपिंथाय् छें वना वासः फव वनिगु खः। थ्व दोष मदुगु भिगु वचि विञ्ञति खः। थ्व आर्यपिंस परिभोग याना बिज्याइगु विञ्ञति खः। व जुलसां व पुद्गलयात आर्यपिनि बिचय् स्तुति याइ, प्रशंसा याइ, परिशुद्ध आजीविका हनिम्ह धका खँ ल्हाइ। तथागतपिंसं, अर्हत्पिंसं सम्यक् सम्बुद्धपिंस अनुमति बिया बिज्यागु खः।

महाराज ! कसीभारद्वाज ब्राह्मणया भोजन तथागतं अस्वीकार याना बिज्यात। छाय् धाःसा वं (भारद्वाजं) तथागतयात दोष बिया स्वाःसद्कुकथं व्यंग याना, निग्रह याना पायाये मास्ते वम्ह खः, उकिं तथागतं भोजनयात स्वीकार याना बिमज्यागु खः

२२. भन्ते नागसेन! तथागतं भोजन याना बिज्याइबलें न्ह्याबलें नं देवतापिंसं पालय् दिव्य ओज तया बिइगु ला? अथवा सुकर मद्दव मधुपायासय् जक तया बिइगु ?

२३. महाराज ! तथागतं भोजन याना बिज्याइबले न्ह्याबलें देवतापिसं छ्प्यय् छ्प्यय् पतिकं दिव्य ओज तया ब्यूगु खः । महाराज ! गथे भुतू सुवालं जुजुया नइगु बखतय् छ्प्यय् छ्प्यय् भोजन पतिकं सूप तया ब्यूगु खः । महाराज ! थथे हे तथागत भोजन याना बिज्याइगु बखतय् देवतापिस छ्प्यय् छ्प्यय् पतिकं दिव्य ओज तया ब्यूगु खः । महाराज ! वेरञ्जाय् तथागतं सुखागु तञ्छया जा भपा बिज्याबले देवतापिंस जा नाइसे नाइसे च्वक दिव्य ओज तया ब्यूगु खः । उकि तथागतया शरीर पुष्ट जुल ।

"भन्ते नागसेन ! इपिं देवतापिनि तथागतयात सेवा याये दया लाभ जुल । इपिं न्ह्याबलें नं न्ह्यायासय् नं तयार व तत्पर जुया च्वन । साधु, भन्ते नागसेन ! छिपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।

१०. धर्म देशनाय् अल्प उत्सुकया विषयय् प्रश्न

२४. भन्ते नागसेन ! छलपोलपिसं थथे धया बिज्याना च्वन— 'तथागत प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पं निसें संसारया उद्धारया निंति बलुहुं ज्ञान बढे यायां अन्तस् बुद्धत्व प्राप्त याना सर्वज्ञ जुया बिज्यात । परन्तु सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्याये धुंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक (याउंक) च्वने ययेका बिज्यात ।[1]

भन्ते नागसेन ! गथे सुं धनुधर वा वया शिष्य महायुद्ध ल्वाः वनेत आपालं दिननिसें तालिम कया सयेका तयार जुइ । परन्तु महायुद्धया ई न्ह्योने वयेवं लिचिलिगु खः । भन्ते नागसेन ! अथे हे तथागतं प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पंनिसें संसारया उद्धारया निंति बुलुहुं बुलुहुं यायां ज्ञान बढे याना अन्तय् बुद्धत्व प्राप्त याना सर्वज्ञ

१. ब्रह्मयाचनकथा, महावग्ग पृ. ६ ।

जुया बिज्यात । परन्तु सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्याये धुंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात ।

भन्ते नागसेन ! गथे सुं पहलमान वा वया शिष्यं आपालं दिनंनिसें कुस्ति ह्मितेगु दाउ पेच सयेका तयार जुइगु खः । परन्तु गुखुन्हु कुस्तिया मल्ल युद्ध जुइ उखुन्हु लिचिलिगु खः । भन्ते नाग-सेन ! अथे हे तथागतं प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पंनिसें संसारया उद्धारया निम्ति बुलुहुं बुलुहुं ज्ञान बढे यायां अन्तय् बुद्धत्व प्राप्त याना सर्वज्ञ जुया बिज्यात । परन्तु सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्याये धुंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात ।

भन्ते नागसेन ! तथागत भयं लिचिला बिज्यागु ला अथवा थुइके मफया लिचिला बिज्यागु ला अथवा कमजोर जुया लिचिला बिज्यागु ला अथवा सर्वज्ञता प्राप्त मजुगुलिं जकं लिचिला बिज्यागु ला? थन छु कारण दु । छपिंसं जित जिगु शंका मदयेका कारण आज्ञा जुया बिज्याहुँ । भन्ते नागसेन ! यदि तथागत प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पंनिसें संसारया उद्धारया निर्ति बुद्धत्व प्राप्त याना सर्वज्ञ जुया बिज्यागु खःसा 'सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्याये धुंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात' धयागु असत्य खः । हानं सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्याये धुंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यागु खःसा तथागत प्यंगू असंख्य छगू लाख कल्पंनिसें संसारका उद्धारया निर्ति बुद्धत्व प्राप्त याना सर्वज्ञ जुया बिज्यात धयागु असत्य खः । थ्व नं छगू दुवि-धायुक्त प्रश्न ख…… ।

२५. महाराज ! तथागतं प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पंनिसें

संसारया उद्धारया निंति बुलुं बुलुं ज्ञान बढे यायां अन्तय् बुद्धत्व प्राप्त याना सर्वज्ञ जुया बिज्यात । सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्याये धुंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात । थथे जूगुया कारण खः– धर्मया तःसकं गम्भीर, सूक्ष्म, दुर्ज्ञेय (थुइके थाकूगु) व दुर्बोध खंका बिज्यागुलिं व मेखेरं संसारया सत्वपिं काम–वासनाय् भुले जुया च्वंपिं जूगुलिं तथा सत्कायदृष्टिइ तक्यना च्वंपिं जूगुलिं– थ्व खंका बिज्याना वसपोलया मनय् थथे जुल– 'सुयात कने ? गुकथं जिं कने ? मनूतयगु कमजोर खंका धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात ।

महाराज ! गथे सुं वैद्यं अनेक रोगं कःह्म विरामी मनूयाथाय् वना विचार याइगु खः– छु उपचार याना, छु वासः बिया वयागु रोग लायेकेगु खः ? महाराज ! थथे हे, तथागतं धर्मयात तःसकं गम्भीर··· खंका बिज्यात । मेखेरं संसारया मनूत कामवासनाय् भुले जुया च्वंगु, सत्कायदृष्टिइ तक्यना च्वंगु खंका बिज्यात । थ्व खंका बिज्याना धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात ।

महाराज ! गथे क्षत्रिय जुजुं गद्दी प्राप्त याना थः द्वारपाल, अंगरक्षक, सभासद, नागरिक, सिपाहिं, मन्त्री, कोषाध्यक्ष, थः क्वय्यापिं जुजुपिं तथा मेमेपिं मनूत स्वया बिचाः याइ– गथे गुकथं थुमित संचालन यायेगु ? महाराज । थथे हे तथागतं धर्मयात तःसकं गम्भीर··· खंका बिज्यात । मेखेरं संसारया मनूत कामवासनाय् भुले जुया च्वंगु, सत्कायदृष्टिइ तक्यना च्वंगु खंका बिज्यात । थ्व खंका बिज्याना धर्मोपदेश याना बिमज्यासे शान्तपूर्वक च्वने ययेका बिज्यात ।

महाराज ! सकल तथागतपिंसं ब्रह्मां प्रार्थना यायेवं जक धर्म

देशना याना बिज्यागु खः। थुकिया छु कारण खः? उगु समयया मनूत, तपस्वी, परिव्राजक, श्रमण व ब्राह्मणपिं फुक्क ब्रह्माया उपासक जुइगु खः, ब्रह्मायात हे जक माने याइपिं खः, ब्रह्मायागु जक पूजा याइपिं खः। उकिं उह्म बलवानह्म, यशस्वी, विख्यात, ज्ञानी, उत्तमह्म व अत्यन्त अग्रह्म ब्रह्मां छयों कोछुइकेवं देव सहित सकल लोक क्वछुइगु खः। धर्मयात माने याइगु खः। ग्रहण याना काइगु खः। महाराज! थ्व हे कारणं खः ब्याक्क तथागतपिसं ब्रह्मां प्रार्थना यायेव जक धर्म देशना याना बिज्यागु खः।

महाराज! गथे सुं गुम्ह जुजु वा राज-मन्त्रीं सुं पुरुषयात नःसकं हनावना यायेवं प्रजापिसं न वयात नःसकं हनावना याइ। महाराज! थथे हे तथागतया न्ह्योने ब्रह्मां (छयों) क्वछुकेवं देवसहित सकल लोकं (छयों) क्वछुकीगु खः। बलाम्हसिनं छयों क्वछुइव मेपिं सकसिनं छ्यों क्वछुइकी। महाराज! पूजितपिंसं लोकय् पूजा याइ। थ्व हे कारणं ब्रह्मा स्वयं हे सकल तथागतपिंत धर्मोपदेश याना बिज्यायेत प्रार्थना याइगु खः। थ्व हे कारणं ब्रह्मां प्रार्थना यायेवं हे जक तथागतं धर्म उपदेश बिया बिज्यागु खः।

"साधु, भन्ते नागसेन! छपिंस दुविधायात नःसकं बांलाक स्पष्ट याना बिज्यात। अनेक तर्कयात बांलाक व्याकरण याना बिज्यात। छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याथ।

११. आचार्य अनाचार्यया विषयय् प्रश्न

२६. भन्ते नागसेन! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-

न मे आचरियो अत्थि, सदिसो मे न विज्जति।
सदेवकस्मिं लोकस्मिं, नत्थि मे पटिपुग्गलो'ति ॥[1]

---

1. पञ्चवग्गियकथा, महावग्गो पृ. ११।

'जि सु आचार्य मदु
जिथें समानह्म सुं मेह्म मदु
सदेव मनुष्य लोकय्
जिथें जाःम्ह पुद्गल सु मदु ।

ह्मानं थथे नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपि ! आलारकालाम उबले जिमि गुरु खः, जि वया शिष्य ।[1] अबले वं जित बराबरगु थासय् फेतुकल तथा तःधंगु सम्मान यात । भन्ते नागसेन यदि तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु– जि सु आचार्य मदु...' धयागु खःसा 'भिक्षुपि ! आलारकालाम उबले जिमि गुरु खः, जि वया शिष्य ... ... धयागु खँ असत्य खः । ह्मानं तथागतं भिक्षुपि ! आलारकालाम उबले जिमि गुरु खः जि वया शिष्य ... ... धका आज्ञा जुया बिज्यागु सत्य खःसा 'जि सु आचार्य मदु ... धयागु खँ असत्य खः । थ्व नं छगू दुविधायुक्त प्रश्न खः ... ।

२७. महाराज ! तथागतं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'जि सु आचार्य मदु ... ।' वसपोलं थ्व नं आज्ञा जुया बिज्यागु खँ सत्य खः– 'भिक्षुपि ! आलारकालाम उबले जिमि गुरु खः, जि वया शिष्य, अबले वं जित थःगु बराबरगु थासय् फेतुकल तथा तःधंगु सम्मान यात ।' परन्तु थगु वचन वसपोल सम्यक् सम्बुद्ध जुया बिमज्यानिगु बोधिसत्व अवस्थाया आचार्य भावया बारे आज्ञा जुया बिज्यागु खः ।

महाराज ! सम्यक् सम्बुद्ध जुया बिज्याये न्हस्वः बोधिसत्व तिनिबले वसपोलया न्याह्म आचार्य जुइ धुंकूगु खः गुपिं नापं च्वना

1 बोधिराजकुमारसुत्त, म. नि

सयेका वसपोलं थःगु समय बिते याना बिज्याःगु खः । सु सु न्याम्ह?[१]
(१) महाराज ! उपिं च्याम्ह ब्राह्मण गुपिंसं बोधिसत्व जन्म जुइवं वसपोलया लक्षण कना ब्यूगु खः । गथे (१) राम, (२) धज, (३) लक्षण, (४) मन्ती (५) यज्ञ, (६) सुयाम, (७) सुभोज, (८) सुदत्त । इमिसं वसपोलयागु भविष्यया बारे कना बांलाक विचाः याः धका स्वस्ति ब्वंपिं खः । थुपिं वसपोलया ह्लापायापिं आचार्यपिं खः ।

(२) महाराज ! हानं तःधंगु कुलयाम्ह, उदिच्च जातियाम्ह, शब्द शास्त्र, वैय्याकरण व वेदया खुगू अंग सःम्ह सब्बमित्त धयाम्ह ब्राह्मणयात बोधिसत्वया बौ शुद्धोदनं आपालं धन बिया लुंया कलशं संकल्प याना– 'थुम्ह कुमारयात (विद्या) स्यना ब्यु' धका लःह्लाना बिल । थुम्ह अबलेयाम्ह निम्हम्ह आचार्य खः ।

(३) महाराज ! हानं गुह्य देवतां बोधिसत्वयात (ज्ञान माः वनेत) संवेग उत्पन्न याना बिल, गुम्हसिया वचन न्येनेवं उगु हे क्षणय् संवेग उत्पन्न जुया बोधिसत्व अभिनिष्क्रमण याना प्रव्रजित जुया बिज्यात, थुम्ह (देवता) अबले याःम्ह स्वम्हम्ह आचार्य खः ।

(४) महाराज ! हानं आलरकालामं आकिञ्चन्यायतनया परिकर्म स्यना बिल । थुम्ह प्यम्हम्ह (अबलेयाह्म) आचार्य खः ।

(५) महाराज ! हानं उद्दक रामपुत्तं नैवसंज्ञानासंज्ञायतनया परिकर्म स्यना बिल । थुम्ह न्याह्मह्म उबलेयाह्म आचार्य खः ।

महाराज ! सम्यक् सम्बुद्ध जुया बिज्याये न्ह्यवः बोधिसत्व तिनि बलेया थुपिं न्याह्म आचार्यपिं खः । थुपिं सकलें लौकिक धर्मया

१. न्याम्हया अर्थ खः सिद्धार्थजुया बिज्याबलेया त्यागू अवस्थाया गुरु ।

आचार्यपिं खः। महाराज ! थुगु लोकोत्तर धर्मय् सर्वज्ञ ज्ञान प्रतिवेधया निंति तथागतयात स्यने कने फुपिं सुं अनुत्तर अनुशासक मदु। महाराज ! तथागतं स्वयं हे बुद्धत्व प्राप्त याना कया बिज्यात। तथागतया (थुकिया निम्ति मेपिं सुं) आचार्य मदु। इकिं हे तथागतं आज्ञा जुया बिज्याःगु खः–

'जि सुं आचार्य मदु
जियें समानह्म सुं मेह्म मदु
सदेव मनुष्य लोकय्
जियें जाःह्म पुद्गल सुं मदु।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

(थुगु वर्गय् झिछगू प्रश्न दु) न्यागूगु संसर्गवर्ग क्वचाल।

५. अनुमान-प्रश्न

बुद्धवर्ग

१. निह्म बुद्ध छकल उत्पन्न मजुइगुया विषयय् प्रश्न

१. भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-'भिक्षुपि ! थ्व संसारय् छगू हे समयय् निह्म अर्हत् सम्यक् सम्बुद्ध उत्पन्न जुइगु सम्भव मदु । थथे नं गुबले जूगु दु न जुइ ।[1] भन्ते नागसेन ! हानं सकल तथागतपिसं 'सप्ततिंस बोधिपक्खिय धम्म' हे कना बिज्याइ, प्यंगू आर्य सत्य हे कना बिज्याइ, स्वंगू शिक्षाया[2] उपदेश हे याना बिज्याइ हानं सदां अनुशासन याना बिज्याइबले अप्रमाद जुइगु हे शिक्षा बिया बिज्याइ । भन्ते नागसेन ! यदि सकल तथागतपिनि छगू हे खँ, छगू हे उपदेश, हानं छगू ह अनुशासन जुसेंलि संसारय् छकलं निह्म तथागतपि छाय उत्पन्न जुया बिमज्यागु? छम्ह बुद्ध जुया बिज्यायेवं संसार प्रकाशं ख: धा:सा छकलं निम्ह बुद्ध उत्पत्ति जुया बिज्यात धा:सा निम्हसिगु प्रकाश झन हे यक्वुसे च्वनिगु तेज दइ । वसपोलपिं निह्म बुद्ध नं सुखपूर्वक उपदेश बिया बिज्याइ, अनुशासन याना बिज्याइ । थुकिया कारण छपिसं कना बिज्याहुँ, गुकिं याना जिगु शंका मदया वनी ।

२. महाराज ! थ्व दस सहस्र लोकधातुं छह्म हे जक बुद्धयात धारण याये फु । छह्म हे जक तथागतया गुण फये फु । यदि निम्हम्ह बुद्ध उत्पन्न जुया बिज्यात धा:सा थ्व दस सहस्र लोकधातुं धारण याये फइ मखु । यात धा:सा ल्वाक:बुक: जुइक सनी, भोखाय् ब्वइ, फ:

१. अं. नि. I पृ. २८ ।

२. स्वंगू शिक्षा—अधिशील, अधिचित्त व अधिप्रज्ञा ।

स्वइ, धसे जुइ, नचुइ, कुचा कुचा जुइ, नष्ट जुया वनी विध्वंश जुइ।

महाराज ! गथे छम्ह जक मनूया भार फयेफूगु छग डुंगा दु । छम्ह मनू जक उका च्वना पार वने फु । सु मेम्ह नं मनू उकी च्वंवल, गुम्ह आयु, वर्ण ··· प्रमाण तथा सकतां खँय् वथें ल्ह्वं, गंसिम्ह खः । व नं व हे डुंगाय् च्वंवल । महाराज ! (थुगु अवस्थाय्) छु वं डुगा निम्हसितं धारण याना तये फइ ला ? 'फइ मखु भन्ते ! सनि; फारफारा सनि. क्वसिया वनी ···। महाराज ! थथे हे थ्व दस सहस्र लोकधातुं छम्ह हे जक बुद्धयात धारण याये फु ···।

महाराज ! गथे सु पुरुषं त्यंक भोजन यात, वयागु प्वाः वकु-थ्यंक बुल्लु बुल्लु वयें धुंकल । सन्तुष्ट जुया तःसकं लयताल । वयागु प्वाथय् मेगु छुं न्ह्यनेगु थाय् हे मदये धुंकल । वं कथिथें धःस्वाय् धुंकल । महाराज ! अथे जुइका न हानं वं निकः निकः मयः मयः उलि हे भोजन यात धाःसा व मनू सुखी जुइला ?' 'जुइ मखु, भन्ते ! यदि वं हान नल धाःसा सि हे सिंइ ।' 'महाराज ! अथे हे दस सहस्र लोकधातुं छम्ह ह जक बुद्धयात धारण याये फु । छम्ह तथागतया स्वया अप्वः गुणयात फये फइ मखु । यदि निम्हम्ह न बुद्ध उत्पन्न जुया बिज्यात धाःसा थ्व दस सहस्र लोकधातु फये मफया ल्वाकःबुकः जुइक सनि, भीखाय् ब्वइ, फःस्वइ, धसे जुइ, नचुइ, कुच्चा-कुच्चा जुइ, नष्ट जुया वनी, विध्वंश जुइ । 'भन्ते नागसेन ! आपालं धर्मया भारं पृथ्वी छाय् सनिगु ?' 'महाराज ! गथे निग् गाडी पूरा जायेक बहुमूल्य रत्न दुगु भारी दु । अन लिपा छगूली च्वंगु रत्न क्या मेगु छगू गाडी तया बिइ । महाराज ! अथेसा छु उगु गाडी निगूगुया बोझ नं फये फइ ला ? 'फइ मखु, भन्ते ! उकिया नाभि नं तोधुलि । उकिया धूर नं तोधुलि, उकिया अक्ष नं तोधुलि । महाराज !

आपा: रत्नया भारं नं गाडी तोधुले मा: धयागु दुला ?' 'दु, भन्ते !
'महाराज ! थथे हे अत्यन्त धर्मरूपी भार जूर्गुलि पृथ्वी सनी ।'

महाराज ! थुगु कारणं बुद्ध बल क्यना च्वंगु दु । हानं छगू बांलागु मेगू कारण न्यना बिज्याहुँ गुगु कारणं याना निम्ह सम्यक् सम्बुद्धपिं छकलं थ्व संसारय् उत्पन्न जुया बिज्याइ मखु धयागु क्यनी । महाराज ! यदि छकलं निम्ह सम्यक् सम्बुद्धपिं उत्पन्न जुया बिज्यात धा:सा वसपोलपिनि परिषद्पिनि "छिमिम्ह बुद्ध ! जिमिम्ह बुद्ध !!" धका निखलया विवाद जुइ । महाराज ! गथे बलापिं मन्त्रीतय् परिषद्य् विवाद जुइगु ख: । थ्व छिमि मन्त्री, थ्व जिमि मन्त्री । महाराज ! थुगु कारणं याना छकलं निम्ह सम्यक् सम्बुद्ध उत्पन्न जुया बिज्याइ मखु । यदि छकलं निम्ह सम्यक् सम्बुद्धपिं उत्पन्न जुया बिज्यात धा:सा वसपोलपिनि परिषद्पिनि "छिमिम्ह बुद्ध ! जिमिम्ह बुद्ध ! धका निखलया विवाद जुइ ।"

महाराज ! हानं मेगु कारणं न्यना बिज्याहुँ गुगु कारणं याना निम्ह सम्यक् सम्बुद्ध छकल उत्पन्न जुया बिज्याइ मखुगु ख: । महाराज ! यदि निम्ह सम्यक् सम्बुद्ध छकलं उत्पन्न जुया बिज्यात धा:सा 'बुद्ध अग्र' जुया बिज्याइ धयागु वचन नं मिथ्या जुइ, बुद्ध जेष्ठ ... बुद्ध श्रेष्ठ ... बुद्ध विशिष्ट ... बुद्ध उत्तमम्ह ... बुद्ध प्रवरम्ह ... बुद्ध असमानम्ह ... बुद्ध असमसम ... बुद्ध अप्रतिमम्ह ... बुद्ध अप्रतिभागम्ह ... बुद्ध अप्रतिपुद्गलम्ह जुइ धयागु वचन असत्य जुइ । महाराज ! थुगु कारणं नं छपिसं सिइका बिज्याहुँ निम्ह सम्यक् सम्बुद्ध छकलं उत्पन्न जुया बिज्याइ मखु ।

महाराज ! भगवान बुद्धपिनि थुजागु हे स्वभाव ख:, छम्ह छम्ह याना जक बुद्ध लोकय् उत्पत्ति जुया बिज्याइ । व छु कारणं ? सर्वज्ञ बुद्धया गुण आपालं आपा: जूर्गुलि । महाराज ! लोकय् गुलि नं

मेगु तःधंगु वस्तु दु व छक छगू हे जक उत्पत्ति जुइ । महाराज ! पृथ्वी तःधं, छगू जक दु । सागर तःधं छगू जक दु । सुमेरु पर्वतराज तःधं छगू जक दु । आकाश तःधं छगू हे जक दु । देवेन्द्र तःधं, छह्म हे जक दु । मार बःला, व छह्म हे जक दु । महाब्रह्मा तःधंह्म खः, व छह्म हे जक दु । तथागत अर्हंत् सम्यक् सम्बुद्ध तःधंह्म खःथ्व लोकय् छह्म हे जक दु । गन गन थुजाह्म उत्पत्ति जुइ अन अन मेह्मसित थाय् दइ मखु । महाराज ! उगु हे कारणं तथागत अर्हंत् सम्यक् सम्बुद्ध छकलं छह्म जक उत्पत्ति जुया बिज्याइगु खः ।

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं तःसकं हे बांलाक कना बिज्यात । प्रश्नया उपमा व कारण बिया थुइका बिज्यात । ज्ञान मदुपिंसं नं थुजागु न्यना थुइका काये फु, जिथें जाःम्ह महा-प्रज्ञावानम्हसिगुला छु खँ ? साधु, भन्ते ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

२. गौतमीया वस्त्रदानया विषयय् प्रश्न

३. 'भन्ते नागसेन ! भगवानं मांया ल्यू मां (चिरिमां) महा-प्रजापति गौतमीं वर्षावासया निर्ति चीवर दान ब्यूह्मसित थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'गौतमी ! संघयात दान ब्यु, संघयात दान बिइवं जिगु नं पूजा जुइ नाप नापं संघयागु नं जुइ ।'[1] भन्ते नागसेन ! छु संघरत्न स्वया नं तथागत तःधंह्म, गौरवह्म दक्षिणीय मखुला ? तथागतं थः मांया ल्यू मां महाप्रजापति गौतमीं थःह्मं हे का कया थःह्मं हे का निला, थःह्मं हे थाइज्या थाना दयेकूगु कापःया चीवर संघयात दान बिइके बिया बिज्यात । भन्ते नागसेन ! यदि तथागत संघरत्न स्वया उत्तमम्ह तःधंम्ह व विशिष्टम्ह खःसा 'जित दान बिइवं महत्फल जुइ धका वसपोलं अवश्य संघयात ··· वस्त्र दान

१. दक्खिणविभंगसुत्त, म. नि. III पृ. ३३९ ।

बिइके बिया बिमज्याःगु खः। भन्ते नागसेन! तथागतं थःगु निर्ति स्वीकार याना बिमज्याः, तथागतं उगु चीवर संघयात छाय् बिइके बिया बिज्याकल ?"

४. "महाराज! भगवानं मांया ल्यू मां महाप्रजापति गौतमीं वर्षावासया निर्ति चीवर दान ब्यूह्लसित थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'गौतमी! संघयात दान ब्यु, संघयात दान बिइवं जिगु नं पूजा जुइ, नाप नापं संघयागु नं जुइ।' थ्व बुद्ध अदक्षिणीय जुया मखु, फल मदइगु जुया नं मखु व ला केवल संघयागु प्रतिष्ठाया निर्ति, हितया निर्ति, अनुकम्पा तया बिज्याना भविष्यय् जि मदये धुंका संघयात तःधं खनेमा धका हे वसपोलं संघया गुणयात प्रकट याना– 'गौतमी! संघयात दान ब्यु, संघयात दान बिइवं जिगु नं पूजा जुइ, नाप नापं संघयागु नं जुइ।" धका आज्ञा जुया बिज्यागु खः।

महाराज! गथे बौनं थःगु जीवनय् हे अफिसर सिपाहि सेना... या बिचय् जुजुया न्ह्योने थः काय्या गुणयात चोछाइगु खः– थुकथं वं छुं थाय् कया भविष्यय् मनूतयेपाखें सम्मानित जुइ। महाराज! थथे हे मनूतयेगु हित यायेया निर्ति अनुकम्पा तया तथागतं थःगु जीवन कालय् हे संघयात सम्मानित याना क्यना बिज्यागु खः गुकिं याना भविष्यय् नं संघयात तःधं भाः पिइमा। थ्व हे गुण क्यना बिज्यायेत वसपोलं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'गौतमी! संघयात दान ब्यु, संघयात दान बिइवं जिगु नं पूजा जुइ, नाप नापं संघयागु नं जुइ।

महाराज! केवल उगु वस्त्र[1] संघयात दान बिइके बिया बिज्याकेवं संघ बुद्ध स्वयां नं च्वय् याह्म जुइ मखु। महाराज! गथे

---

१. वास्सिकसाटिका।

मां बौर्पिसं मस्तेत म्ह सफा याइगु खः, म्वः ल्हुकिगु खः, लखं चाया ब्रिइगु खः। महाराज! अथेसा छु थुलि याये मान्न मचा मां बौर्पि स्वया तःधंह्म व च्वय्याह्म जुइ ला?" "जुइ मखु, भन्ते! मचाया यःसां मयःसां मां बौपिनि थःगु इच्छां हे थथे याना बिइगु खः।" महाराज! थथे हे, थ्व हे कारणं संघ स्वया तथागत तःधं जुया ब्रिज्याना च्वनी, विशिष्टम्ह जुया च्वनी। तथागतं थः मांया ल्यू मां त्रिरीमांयात वस्त्र संघयात बिइके बिया बिज्यात– संघयात यःसां मयःसां।

महाराज! गथे सुं गुह्म पुरुषं जुजुयात कोस्यालि दोहल पिइगु खः। जुजुं उगु कोस्यालि सुं मेह्मसित, सिपाहियात, दूतयात अथवा सेनापतियात अथवा पुरोहितयात त्रिइगु खः। महाराज! अथे जूसा छु मेह्म व्यक्ति केवल उगु कोस्यालि दये मात्रं हे जुजु स्वया तःधं वा विशिष्टह्म जुइगु ला?" "जुइ मखु, भन्ते! व जुजु स्वया तःधं जुइ मखु, व ला जुजुयाके तलव काइह्म, जुजु पाखें जीविका याइह्म खः। जुजुं हे वयात उगु थासय् तया थःगु कोस्यालि वयात ब्यूगु खः। महाराज! थथे हे उलि वस्त्र बिइकेवं हे तथागत स्वया संघ तःधं जुइ मखु, विशिष्ट नं जुइ मखु। तथागतया आधार कया हे संघ निर्भर जुया च्वंगु खः। संघ तथागत सेवकर्पि खः, उगु थासय् हे तया तथागतं संघयात वस्त्र बिइके बिया बिज्यागु खः।

महाराज! तथागतया थथे जुल – 'संघ दान पूजित जू, योग्य जू थःत दुगु दान्न नं ज़ि.संजयात हे पूजित याके बिये।' थथे धका संघयात बिइके बिया बिज्यात। महाराज! तथागतं थः प्रति याःगु सत्कार हे जक प्रशंसा याना बिज्यागु मखु, संसारय् गुलि नं योग्य व्यक्ति दु इपि सकसिया प्रति याःगु सत्कारया प्रशंसा याना ब्रिज्यागु दु।

महाराज ! मज्झिमनिकायय् देवातिदेव भगवानं 'धम्मदायाद' धयागु सूत्रया देशना याना अल्पेच्छतायात च्वछाया आज्ञा जुया बिज्यागु दु – 'भिक्षुपिं ! व हे फलनाह्म दकसिवे पूज्य व प्रशंसनीय जू । महाराज ! फुक्क लोकय् तथागत स्वया दक्षिणीयह्म, उत्तरह्म, तःधंह्म, विशिष्टह्म, मेपिं सुं मदु । तथागत हे उत्तमह्म खः, तःधंह्म खः, विशिष्टह्म खः ।[1]

महाराज ! संयुक्तनिकायय् माणवगामिक धयाह्म देवपुत्रं देव मनुष्यपिनि दथुइ भगवानया न्ह्योने थथे धाःगु दु –

'विपुलो राजगहियानं गिरि सेट्ठो पवुच्चति ।
सेतो हिमवतं सेट्ठो, आदिच्चो अघगामिनं ।।
समुद्दो उदधिनं सेट्ठो, नक्खत्तान च चन्दिमा ।
सदेवकस्स लोकस्स, बुद्धो अग्गो पवुच्चती'ति ।।[2]

'राजगृह-पर्वत पर्वत मध्ये विपुल दकले श्रेष्ठ खः
हिमालय पर्वत मध्ये श्वेत श्रेष्ठ, तारागण मध्ये सूर्य
जलाशय मध्ये समुद्र श्रेष्ठ, नक्षत्र मध्ये चन्द्रमा,
देव सहित लोकय् बुद्ध हे अग्रह्म धाइ ।'

महाराज ! माणवगामिक देवपुत्रं नं थ्व गाथा बांलाक पायछि जुइक हे धाःगु खः । बांमलाक पायछि मजुइक मखु । भगवानं अनु-मोदन याना बिज्यागु दु ।

महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं नं धया बिज्यागु दु–

---

१. धम्मदायादसुत्त, म. नि. पृ. १८ ।

२. सं. नि I पृ. ६६ ।

'मार सेनायात दमन याइह्म बुद्धयात
गुह्म छह्मसिया प्रति श्रद्धा तया,
गुह्मसिया थाय् शरणगमण जुया
गुह्मसिया प्रति ल्हाः ज्वज्वलया प्रणाम याःसं
भवसागरं पार तरं जुइ फइ।'

देवातिदेव भगवानं नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं ! बहुजन हितया निंति, बहुजन सुखया निंति लोकया अनुकम्पा तयेया निंति देव व मनुष्यया भलाइया निंति छह्म हे पुद्गल उत्पन्न जुइगु सार्थक जुइ। सु गुह्म पुद्गलया ? तथागत अर्हत् सम्यक् सम्बुद्धया……।[1]

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

३. गृहस्थ व प्रव्रजितया सम्यक् प्रतिपत्तिया विषयय् प्रश्न

५. "भन्ते नागसेन ! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– 'भिक्षुपिं ! गृहस्थ जूसां प्रव्रजित (भिक्षु) जूसां सम्यक् आचरण याःत धाःसा जि प्रशंसा याये। भिक्षुपिं ! चा हे गृहस्थ जुइमा अथवा प्रव्रजित जुइमा यदि सम्यक् आचरण याःत धाःसा उह्म समान रूपं ज्ञान, धर्म व कुशल (पुण्य) या भागी जुइ फु।' भन्ते नागसेन ! यदि तुयूगु वसः पुनिह्म, काम भोग याइह्म, मस्त मिस्तयेगु झंझतय् लाःह्म काशीया सुगन्धित श्रीखण्ड बुलेमाःह्म, माला, गन्ध व विलेपनया धारणा याइह्म, लुँ, वहः धेबाया तंताय् लाःह्म, थःगु तपुली मणि इत्यादि सज्जे याये माःह्म, गृहस्थं नं सम्यक् आचरण याःत धाःसा ज्ञान धर्म व पुण्यया भागी जुइ। सँ खाना मुन्दन जूह्म, काषाय वस्त्र

---

१. एकपुग्गलवग्गो, अं. नि. I पृ. २२।

पुंह्म, भिक्षा द्वारा थःगु जीवन निर्वाह याःह्म, प्यंगू शील समह याल पूरा याःह्म निसःत्याति[1] शिक्षापदयात पालन याःह्म तथा झिस्वंगू धुताङ्ग गुणया अनुसार च्वंह्म, प्रव्रजित भिक्षुं नं सम्यक् आचरण याःत धाःसा ज्ञान, धर्म व पुण्यया भागी जुइगु खःसा भन्ते ! गृहस्थ व भिक्षुइ छु भेद जुल ? हानं तप यायेगु नं निष्फल जुल। प्रव्रजित जुइगु नं निर्थक जुल। शिक्षापदया पालन यानाया छुं फल मंत। धुताङ्ग गुणया अनुसार च्वनागु फुस्लु (सिति) जुल। दुःख याना छाय् च्वने माल यदि याउंक अःपूक हे निर्वाण दइगु जूसा ?

६. "महाराज! भगवानं आज्ञा जुया बिज्यागु खः– 'भिक्षुपिं! गृहस्थ जूसां प्रव्रजित जूसां सम्यक् आचरण याःत धाःसा जि प्रशंसा याये। भिक्षुपिं ! चा हे गृहस्थ जुइमा अथवा प्रव्रजित यदि सम्यक् आचरण याःत धाःसा उह्म समान रूपं ज्ञान, धर्म व पुण्यया भागी जुइ फु।' महाराज ! थुकयं सम्यक् रूपं आचरण याःह्म हे तःधंह्म खः। महाराज ! यदि प्रव्रजितं 'जि प्रव्रजित' धका सम्यक् रूपं आचरण मयाःत धाःसा वया भिक्षु जुइगु सिति खः, फुक्क ज्ञान प्राप्त यानाया छुं फल दइ मखु। तुयूगु वसः पुनिइपिं गृहस्थपिं नं सम्यक् आचरण याना ज्ञान, धर्म व पुण्यया भागी जुइ। महाराज ! प्रव्रजितं नं सम्यक् आचरण याना ज्ञान, धर्म व पुण्यया भागी जुइ

"महाराज ! अथेसां प्रव्रजित हे श्रामण्य-फलया स्वामी व अधिपति खः। महाराज ! प्रव्रज्याय् आपालं गुण दु, अनेक गुण दु, अप्रमाण पुण्य दु। प्रव्रज्याया पुण्ययागु अन्दाज याये फइ मखु।"

"महाराज! गथे यथेच्छ वर बिइगु मणिरत्नया मू थुलिवं धका मू तये फइ मखु, अथे हे प्रव्रज्याया आपालं गुण दु, अनेक गुण दु,

---

१. थन मोटामोटीं जक प्रातिमोक्षया शिक्षापद निसःत्या धागु खः, वास्तवय् २२७ जक दु।

अप्रमाण गुण दु, प्रव्रज्याया गुण अन्दाज याये फइ मखु।"

"महाराज! गथे महासमुद्रया तरङ्गयात थुलि तरङ्ग दु धका ल्याः खाये फइ मखु, अथे हे प्रव्रज्याया आपालं गुण दु, अनेक गुण दु, अप्रमाण गुण दु, प्रव्रज्याया गुण अन्दाज याये फइ मखु।"

"महाराज! प्रव्रजितया न्ह्यागगुं याये माःगु याकनं हे पूरा जुइ, ताउ बिइ मखु। व छु कारणं? महाराज! प्रव्रजित अल्पेच्छु जुइ, सन्तुष्टह्म जुइ, विरागीह्म जुइ, संसारया झंझतय् मलाःह्म जुइ, आरुद्धविरियह्म जुइ, छें मदुह्म जुइ, छेंय् मच्वनीह्म जुइ, शीलं परिपूर्णह्म जुइ, बांलागु भिंगु आचरण याःह्म जुइ, धुताङ्ग धारण याःह्म जुइ। थ्व हे कारणं याना प्रव्रजितया न्ह्यागगुं याये योग्यगु याकनं हे पूरा जुइ, ताउ बिइ मखु। महाराज! गथे गथः मदुगु उतिग्यक बांलाक सिला तःगु (धनुषया क्वय्) तप्यंगु व सफागु तीर पाय्छि तोतेवं याकनं बोया वनी अथे हे प्रव्रजितया याये योग्यगु न्ह्यागगु ज्या याकनं हे पूरा जुइ, ताउ बिइ मखु।"

"साधु, भन्ते नागसेन! छिंसि गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

४. प्रतिपदा दोषया विषयय् प्रश्न

७. भन्ते नागसेन! बोधिसत्वं दुष्करचर्या याःथें[1] मेपिं सुनां नं उजागु उद्योग मयाः, उजागु उत्साह मयाः, उजागु क्लेशलिसे युद्ध मयाः, उजागु मार सेनायात बुका मब्यू, उजागु आहारया संयम मयाः, उजागु दुष्कर-चर्या याःगु मदु। थुजागु चर्याय् छुं फाइदा मखना वसपोलं थुजागु विचार तोता थथे धया बिज्यात—'थुगु कठिन दुष्कर-चर्या यानां जिं उगु उत्तरी मनुष्य धर्म प्राप्त याये मफुत, गुगुलि ज्ञान दर्शन जुइगु खः। ज्ञान प्राप्त यायेगु मेगु हे मार्ग

1. बोधिराजकुमारसुत्त, म. नि, II पृ. ३१८।

खंकल ।[१] दुःख-चर्या तोता मेगु मार्ग द्वारा सर्वज्ञता प्राप्त याना बिज्यात हानं वसपोलं श्रावकपिंत उगु मार्गया अनुशासन याना आज्ञा जुया बिज्यात :–

आरम्भथ, निक्कमथ, युञ्जथ बुद्धशासने ।
धुनाथ मच्चुनो सेनं, नलागार व कुञ्जरो'ति ॥

उद्योगया क्वातुक च्वं,
बुद्ध शासनय् लगय् जु ।
न्हाय्पं कथिया बलचा किसि स्यंकिइथें
मार सेनायात नाश या ।

"भन्ते नागसेन ! छु छु कारणं तथागतं थःम्हं तोतागु मार्गय् थः श्रावकपिंत अनुशासन यायेत आज्ञा जुया बिज्यात ?"

८. "महाराज ! ह्लापा नं आः नं मार्ग व हे खः, व हे मार्गय् वना बोधिसत्वं सर्वज्ञता प्राप्त याना कया बिज्यात । महाराज ! अथेसां आपालं परिश्रम (वीर्य) यायां बोधिसत्वं आहार कम यायां नयेगु हे तोता बिल । अथे नसा मनःगुया कारणं चित्त दुर्बल जुल । आपालं दुर्बल जूगुया कारणं सर्वज्ञता प्राप्त याये मफुत । अनं लिपा बुलुं बुलुं भोजन यायेगु याना, व हे मार्गद्वारा ताकाल मविक हे सर्वज्ञता प्राप्त याना बिज्यात । महाराज ! सकल तथागतपिनि सर्वज्ञ ज्ञान प्राप्त याना काइगु थ्व हे मार्ग खः ।

महाराज ! गथे फुक्क जीवया आधार आहार खः। फुक्क जीवः आहारया बलं सुखपूर्वक च्वनिगु खः अथे हे सकल तथागतपिनि सर्वज्ञ ज्ञान प्राप्त याना काइगु थ्व हे मार्ग खः । महाराज ! न बोष उद्योगयागु खः, न क्वातुक च्वंगुया न क्लेशलिसे युद्ध यागुया हे खः,

१. महासींहनादसुत्त, म. नि. 1 पृ. ९६ ।

तथागतं उगु समय सर्वज्ञ ज्ञान प्राप्त याये मफूगु दोषया कारण केवल आहार मनःगुलि खः ।

"महाराज ! गथे मनू छह्म लँय् तःसकं ब्वाँय् वना दल धाःसा सने फइ मखु, त्यांग्रा पुला च्वनी । महाराज ! अथेसा छु उह्म त्यांग्रा पूगुया दोष थ्व महापृथ्वीयात बिइगु ला ?" "मखु, भन्ते ! महापृथ्वी न्ह्याबले अथे हे (तयार) दु । वयागु छु दोष दु ? दोष ला व मनूयागु खः गुह्म तःसकं ब्वाँय् वना दल ।" "महाराज ! अथे हे न दोष उद्योगयागु खः, न क्वातुक च्वंगुया, न क्लेश लिसे युद्धयागुया हे खः, तथागतं उगु समय सर्वज्ञ ज्ञान प्राप्त याये मफूगु दोषया कारण केवल आहार मनःगुलि खः ।

"महाराज ! गथे मनू छम्हसिनं खिति थाःगु (हाकुगु) धोती चिना च्वनी, वं धोती मह्यूसा लःयागु छु दोष ? लः ला न्ह्याबलें तयार जुया च्वनी । दोष ला उह्म मनूयागु खः । महाराज ! अथे हे··· ··· थ्व दोष ला केवल आहार मनःगुलि खः··· ··· । उकिं तथागतं थः श्रावकपिंत व हे मार्गय् वनेगु उपदेश बिया बिज्यात । महाराज ! थुकथं उगु मार्ग सदां हे उचित व उत्तम खः ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

५. चीवर तोतिइगु विषयय् प्रश्न

६. "भन्ते नागसेन ! तथागतया थुगु शासन महानगु खः, सारतः सत्यगु खः, उत्तमगु खः, श्रेष्ठगु खः, उच्चगु खः, अनुपमेयगु खः, परिशुद्धगु खः, विमलगु खः, स्वच्छगु व दोष रहितगु खः, । थुगु धर्म अनुसारं गृहस्थयात याउँक प्रव्रजित याना मल्वः; गृहस्थ इलय् हे वयात छगू (स्रोतपत्ति) फल प्राप्त मयाः तले स्यना बिइमाः ।

अले वं चीवर तोता वने फइ मखु । अनं लिपा वयात प्रव्रजित याना त्रियेमा: । थुकथं छु कारणं ? आपालं दुर्जनपिं मनूत थुगु विशुद्ध धर्मय् प्रव्रजित जुया लिपा चीवर तोता गृहस्थ जूवनि । इमिसं थथे तोता वनेवं मनूतयेसं थथे भाविइ – 'श्रमण गौतमया शासन (धर्म) बांला मजू, उकिं थुलिमछि मनूत लिहाँ वन ।' थ्व हे कारणं थ्व जिगु प्रस्ताव खः ।"

"महाराज ! गथे पवित्र, निर्मल व शीतलगु लखं भय् भय् व्यूगु छगू पुखू दु । अनंलि सुं छम्ह फोहरिह्म नाः, खि, भ्यातनालं बुतु बूह्म मनू उगु पुखूली वना मोमल्हुसे सफा मयासे लिहाँ वल धाःसा महाराज ! मनूतयेसं सुयात दोष बिइ – थुह्म मनूयात वा पुखूयात ?" "भन्ते ! मनूतयेसं उह्म मनूयात हे दोष बिइ– थुह्म मनू पुखुलिइ वना नं मोमल्हुसे सफा मयासे लिहाँ वल । मोल्हुइगु इच्छा मदुसा छु पुखुलिं थःथःह्मं हे वयात ज्वना मोल्हुइकीला ! पुखूया छु दोष दु ?" "महाराज ! अथे हे, तथागतं विमुक्ति-रूपी सुन्दर (यचुगु) लखं भय व्यूगु सद्धर्म रूपी पुखू दयेका बिज्यात । क्लेशया खिंति थाका च्वंपिसं थुकी मोल्हुया थःगु दक्व क्लेश चुइकी । यदि सुं मनू सद्धर्म रूपी पुखुली वना मोमल्हुसे क्लेश ल्यंका लिहाँ वया चीवर तोता गृहस्थ जुल धाःसा दोष वयागु हे जुइ । मनूतयेसं वयात हे दोष बिया धाइ – थुह्म बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया अनं च्वने मफया लिहाँ वल । गृहस्थ जूवन । थह्मं उद्योग मयासे बुद्ध शासनं वयात ज्वना करं शुद्ध याइ ला ? बुद्ध शासनया छु दोष दु ?

"महाराज ! गथे सुं छह्म मनू तच्वकं रोगं पीडित जुइका रोग ह्यसिइकेगुली कुशलह्म, वासः यायेगुली सःह्म वैद्ययात खना नं वया-थाय् मवंसे वासः मयाकूसे विरामी लिहाँ वल धाःसा मनूतयेसं सुयात दोष बिइ– विरामीयात अथवा वैद्ययात ?" "भन्ते ! मनूल-

येसं विरामीयात हे- ॥लिमध्छि सःह्म वैद्यया थाय् वनां नं वासः मयाकूसे लिहाँ वल धका दोष विइ । वया इच्छा मदुसा वैद्यं ज्वना वासः याइला ? वैद्यया छु दोष ? महाराज ! अथे हे तथागत थःगु शासन (धर्म) रूपी थलय् सकल क्लेशया भयङ्कर व्याधिया दकले त्वःगु माःगु वासः तया बिज्याःगु दु- सुं गुह्म क्लेश व्याधि पीडितह्म चतुर तथा बुद्धिमानम्हं उगु वासः त्वना फुक्क क्लेश व्याधि मुक्त जुइ । यदि सुनानं उगु वासःयात मत्वंसे थःगु क्लेश ल्यंका लिहाँ वया गृहस्थ जुल धाःसा मनूतयेसं थुह्म बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया अन छुं लाभ याये मफया लिहाँ वया गृहस्थ जुल धका वयात हे दोष बिइ । वया थःम्ह उद्योग मयाथेवं छु बुद्ध शासनय् वयात ज्वना जबरजस्तीं शुद्ध याना बिइ ला ? थुकी बुद्ध शासनया छु दोष दु ?

"महाराज ! गथे नये मास्ते वःह्म मनुखं तःधंगु पुण्यार्थ भोजन दान बिइ थासय् वना वं अन जा मनसे नये मास्ते वयेका अथें लिहाँ वल धाःसा मनूतयेसं सुयात दोष विइ- नये मास्ते वःह्मसित अथवा पुण्य भोजनयात ?" "भन्ते ! नये मास्ते वःह्मसित हे मनूतयेसं दोष बिइ- थ्वं नये दित्याका नं पुण्य भोजन ब्यूगुयात मनसे नये मास्ते वयेकातुं लिहाँ वल । थःम्हं मनयेवं छु भोजनं वयागु म्हुतुइ लोसुका थःथःम्हं दुहाँ वनि ला ? थुकी भोजनया छु दोष ?" "महाराज ! अथे हे तथागतं थःगु शासन रूपी थलय् अत्यन्त श्रेष्ठ, शान्त, शिव, प्रणीत व अमृतगु तःसकं साःगु 'कायगता स्मृति'[१] रूपी भोजन तया बिज्याःगु दु- सुं गुह्म क्लेश व तृष्णां व्याकुलतां छुटे जुइ यःह्म चतुर बुद्धिमानम्हं थुजागु भोजन याना काम-भव, रूप-भव व अरूप-भवया पित्याः (तृष्णा) यात मदयेका

१. थःगु शरीरय् हे मनन याना भावना यायेगु । स्वया दिसँ- महा-सतिपट्ठानसुत्त, दी. नि. १

छ्वइ । यदि सुनानं उगु भोजन मनसें तृष्णां ब्याकुल जुयेकातुं लिहाँ वया गृहस्थ जुल धाःसा मनूतयेसं वयात हे दोष बिइ- 'थुह्म बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया नं······ गृहस्थी लिहाँ वल । थुकी बुद्ध शासनया छु दोष ?

"महाराज ! यदि तथागतं गृहस्थपिंत न्हापालाक प्रथम फलय्[1] प्रतिष्ठित याना जक लिपा प्रव्रजित याना बिज्यात धाःसा प्रव्रज्यां क्लेश नाश याना शुद्ध याइ धयागु जुइ मखुत । अले प्रव्रज्यां छु याये माःगु हे मंत । महाराज ! गथे सलंसः मनूत जाना पुखू दयेका छगू सुचं तया तइ- "सु खिति थाःपिं मनूत थुगु पुखुली वने मते, मोल्हुया सफा सुघर यायेधुंपिं जक अन हुँ।" महाराज ! मोल्हुया सफा याये धुंपिनि निंतिं पुखू छु ज्या ख्यले दनि ?" मखु, भन्ते ! गुगु ज्याया निंतिं व पुखुली वने माःगु खः, व ज्या वं गनं मेथाय् याना वये धुंकल धाःसा वयात व पुखूया छुं ज्या हे मंत।' "महाराज ! थथे हे यदि तथागतं गृहस्थीपिंत प्रथम फलय् प्रतिष्ठित याना हे प्रव्रजित याना बिज्यागु जूसा अन हे इमिसं याये माःगु याये धुंकी प्रव्रज्याया छुं अर्थ मंत ।"

"महाराज ! गथे पुलांपिं ब्याक्क ऋषिपिनिगु भक्त सूत्र व मन्त्र पदयात पाय्छिकथं स्यूह्म, रोग उत्पत्तिया निदान स्यूम्ह याकनं ज्या सिद्ध याइम्ह वैद्य दु । वं फुक्क प्रकारया रोगयात वाःस दयेका परिषद्यात थथे सुचं बिइ – 'जिथाय् सु रोगीत वये मते, रोगी मजूपिं जक वा ।' महाराज ! रोगी मजूपिं वैद्यया थाय् वने माःगु ज्या दइ ला ?" "दइ मखु भन्ते ! गुगुया निंतिं वैद्यया थाय् वने माःगु खः, इमिसं गनं मेथाय् याना वये धुंका व वैद्यया थाय् वने माःगु ज्या दइला ?" "महाराज ! थथे हे यदि तथागतं गृहस्थीपिंत प्रथम फलय्

१. स्रोतापत्तिफल ।

प्रतिष्ठित याना हे प्रव्रजित याना बिज्यागु जूसा अन हे इमिसं याये मा:गु याये धुंकी, प्रव्रज्याया छुं अर्थ मंत ।

"महाराज ! गथे सुं छम्ह मनुखं सलंस: प्रकारया भोजन तयार याना मनूतयेत थथे सुचं तया बिइ – थ्व शालाय् सुं नये गास्ते व:पिं मनून वये मते, बांलाक नया वये धुंकूपिं प्वा: जाये धुंकूपिं जक थ्व शालाय् वा । महाराज ! छु इपिं प्वा: जापिं मनूतयेत उगु भोजन मानिला ?" "मालि मखुत, भन्ते ! गुगुया निर्ति इमिसं माला वये मा:गु ख: व इमिसं मेथाय् याना वये धुंका इमित भोजन छु प्रयोजन ?" "महाराज ! थथे हे यदि तथागतं गृहस्थपिंत प्रथम फलय् प्रतिष्ठित याना हे प्रव्रजित याना बिज्यागु जूसा अन हे इमिसं याये मा:गु याये धुंकी, प्रव्रज्याया छु अर्थ मंत ।

११. महाराज ! इमिसं चीवर तोता वंसां बुद्ध शासनया न्यागू अतुलनीय गुण खंका च्वनी । छु छु न्यागू ?

(क) प्रव्रज्याया भूमि त:धं धका खंका च्वनी,

(ख) (प्रव्रज्याया) परिशुद्ध विमल भाव खंका च्वनी,

(ग) पाप सहित जुइका प्रव्रजित जुया च्वने फइ मखु धका खंका च्वनी,

(घ) प्रव्रज्याया गौरव साधारण जनपिंसं तया तये फइ मखु धका खंका च्वनी,

(ङ) प्रव्रजित जुया च्वनेत आपालं संयम दयेका च्वनेमा: धका नं खंका च्वनी ।

१२. (क) गथे याना प्रव्रज्या भूमि महान (त:धं) धका खंका च्वनी ? महाराज ! गथे चिधंगु जातया सुं गरीब व बुद्धि परिहीनम्ह मनूयात छगू त:धंगु राज्यया गद्दी फेतुका बिइवं व याकनं

हे थ:गु पद क:घाये मफूगुया कारणं कुतुं वइ, पदं च्यूत जुइ, यशं नं परिहीन जुइ। छु कारणय् ? उगु पद त:सकं महान जूगुलि। महाराज ! अथे हे गुपिनि पुण्य आपा: मदु, गुपिं बुद्धि परिहीनपिं ख:, इपिं बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुइ परन्तु उगु पदया महान गौरवयात सह यायेफइ मखु। थ:त अन क:घाये फइमखु। याकनं हे बुद्ध शासनं कुतुं वइ। चीवर तोता हानं गृहस्थी जू वनी व छुया कारणं ? व प्रव्रज्या भूमि त:धं जूगुलि। थुगु कथं इमिसं प्रव्रज्या भूमियात त:धं खंका च्वनी।

(ख) गथे याना प्रव्रज्याया परिशुद्ध विमल भावयात खंका च्वनी ? महाराज! पलेस्वांया हलय् ल: थाइ मखु। सुल्लं कुतुं वनी। तिकि तिकि ननां वनी। उकी भ्या: भतिचा नं थाना च्वनी मखु। व छुया कारणं ? पलेस्वां परिशुद्ध व मल रहितगु जूगुलि। महाराज ! थथे हे गुपिं शठपिं, कपटीपिं, बेकोपिं, चा:तूपिं व मभिगु विचार दुपिं प्रव्रजित जूसां बुद्ध शासनया थपाय्धंगु परिशुद्ध, मल रहित, निष्कपट स्वच्छ जूगुया कारणं याकनं हे बुद्ध शासनं कुतुं वया विध्वंश जुइ। चीवर तोता गृहस्थ जुया वनी, अन स्थिर जुया च्वं च्वने फइ मखु, उकी वना च्वने फइ मखु। व छुया कारणं ? बुद्ध शासन त:सकं परिशुद्ध व विमल जूगुलि। थुकथं इमिसं प्रव्रज्या गपाय्सकं परिशुद्ध विमल भाव धका खंका च्वनी।

(ग) पाप (मल) सहित जुइका प्रव्रजित जुया च्वने फइ मखु धका गथे याना खंका च्वनी ? महाराज ! महासमुद्रय् सीम्ह (लास:) च्वने फइ मखु। महासमुद्रय् सीम्ह ला:सां वयात याकनं हे सीथय् जमीनय् लाके हइ। व छुया कारण ? महासमुद्रया स्वभाव महाभूतयाथें जूगुलि। महाराज ! थथे हे गुपिं पापीपिं संवर मदुपिं लज्जा मदुपिं, याये मा:गु ज्या मयाइपिं कार्य हीनपिं, त्राश मदुपिं, हाकुगु

नुग: दुपिं व मर्भिंपि मनूत बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जूसां अर्हत्, विमल क्षीणास्रव इत्यादी महापुरुषपिनि दथुइ च्वने मफूगुया कारणं याकनं हें बुद्ध शासनं कुतुं वइ। व छुया कारणं ? बुद्ध शासनय् मल सहितह्म (पुरुष) या प्रव्रजित जुया च्वने सम्भव मजूगुलिं। थुगु कथं इमिसं पाप सहित जुया च्वने सम्भव मजू धका खंका काइ।

(घ) प्रव्रज्याया गौरव साधारण जनपिंसं गथे याना खंका च्वनी ? महाराज ! गुपिं अकुसल, अशिक्षित व चञ्चल बुद्धियापिं तथा छुं शिल्प स्यना मर्तापिंसं तीरं कयेके सइ मखु। वयागु तीर ता:कय् मलासे अ:ख: पाखे, उखे थुखें ला: वनी। व छुया कारणं ? तीर कयेके मस:गुलिं याना। महाराज ! थथे हे गुपिं दुष्प्रज्ञ, जड, बेकोपिं, मूर्ख व प्यासुपिं ख: इमिसं बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जूसां प्यंगू आर्य सत्ययागु सूक्ष्म व च्वय्‌या खँ थुइके मफूगुया कारणं इपिं बुद्ध शासनं हे कुतुं वइ। व छुया कारणं ? आर्य सत्यया खँ त:सकं सूक्ष्म व च्वय्‌यागु जुगुलिं। थुगु प्रकारं प्रव्रज्याया गौरव साधारण जनपिंसं तया तये फइ मखु धका खंका च्वनी।

(ङ) "प्रव्रजित जुया च्वनेत आपालं संयमी जुइका च्वनेमा: धका गथे याना खंका च्वनी ? महाराज ! गथे सुं मनू गनं त:धंगु युद्धय् वनिबले शत्रु सेना न्ह्योने लिउने व ज: ख: छचाखेरं घिरे याइ। इमिसं तीर भाला क्यना थ:थाय् वया च्वंगु खना व बिस्युं वनी। व छुया कारणं ? युद्धय् थ:गु प्यखेरं व:गु शत्रु सेनां बचे जुइ मा:गुलिं। महाराज ! थथे हे गुपिं पापीपिं संयम-शील मदुपिं, लज्जा मदुपिं, दुष्टपिं गुपिंके धैर्य मदु, गुपिं चञ्चल स्वभावयापिं ख:, न्ह्याथाय् नं दयेका च्वने मालीप मूर्खपिं ख:, इपिं बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जूसां याकनं हे बुद्ध शासनं कुतुं वइ। व छुया कारणं ? बुद्ध शासनय् प्रव्राजत जुया त:सकं संयम जुया च्वने मा:गुलिं। थुगु कथं बुद्ध

शासनय् प्रव्रजित जुया आपालं आपाः संयम जुइमाः धका खंका च्वनी ।

महाराज! स्वां मध्ये दकसिबे उत्तमगु स्वां चमेली स्वां खः। वयागु झालय् गुबलें गुबलें किलं नइबले छप्वः निप्वः स्वां ध्यना वांच्छया बिइ। परन्तु छप्वः निप्वः स्वां ध्यना वांच्छया ब्यूसां चमेलीया झाल बांमलाना वनी मखु। उकी गुगु बचे जूगु भिंभिगु स्वां खः, इमिसं हे थःगु सुगन्ध दिशा विदिशायात ह्वाला ह्वाला वास वयेका च्वनी। महाराज ! थथे हे गुपिं बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया लिपा चीवर तोता गृहस्थ जू वनीपिं खः, इपिं उपिं स्वां समान खः, गुपिं किलं नयेवं सौन्दर्य व सुगधं रहित जुया कुतुं वनि। इमिसं थुकथं चीवर तोता वनेवं बुद्ध शासनय् छुं कलङ्क च्वनी मखु, छाय् धाःसा शासनय् गुपिं भिक्षु जुया च्वनिपिं दु इमिगु शीलयागु सुगन्धं देव व मनुष्य सहित सकल लोकय् ब्याप्त याना च्वनी।

महाराज ! गथे उपद्रव रहित ह्याउँक (शाली) वा पिनातःगु वुँइ करुम्भक धयागु घाँय्मां बुया दथुइ हे तुं गना सिनी वंसां नं बुँया शोभाय् छुं दाग लगे जुइ मखु। गुगु वामा दया च्वनी, इमिगु शोभाया कारणं जुजुपिसं तक नं भोग याना च्वनी। महाराज ! थथें हे गुपिसं बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया लिपा चीवर तोता बिइ, उपिं ह्याउंगु वा पिना तःगु बुँइ सःगु करुम्भक धयागु घाँय्मांथें खः। इमिसं थथे चीवर तोता वंसां नं भिक्षु संघया शोभाय् छुं क्वपाले फइ मखु। गुपिं भिक्षु जुया च्वनिपिं खः, इपिं अर्हत् पद प्राप्त यायेगु योग्यपिं जुया काइ।

महाराज ! यथेच्छ फल बिइगु रत्नय् नं गनं छथाय् बांमलागु दाग दये फु। उकिं याना रत्नयात ख्यले मदुगु याइ मखु। रत्नया गुगु सफागु भाग दु उकिं हे आपालं चहक बिइ गुकियात स्वया मनूत

आपालं लय्ताइ । महाराज ! थथे ले गुंपि बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया लिपा चीवर तोतीपिं खः, इपिं रत्नया बांमलागु दाग समानपिं खः । परन्तु थुमिसं थथे चीवर तोता वंसां बुद्ध शासनय् छुं कलङ्क दइ मखु । गुंपि भिक्षु जुया च्वनिपिं खः इपिं देव मनुष्यपित लय्ताय्केकीपिं जुइ ।

महाराज ! भिंगु जातया ह्याउंगु श्रीखण्ड नं गनं गनं छ्वगिगना सुगन्ध मदये यः । उकिं याना ह्याउंगु श्रीखण्डयात हे ख्यले मदयेका ब्रिइ मखु । गुगु भिंगु (बांलागु) भाग खः उकियागु सुगन्ध थुलि दया च्वनी जःखः थासय् ह्वाला ह्वालां बास वया च्वनी । महाराज ! थथे हे गुंपि बुद्ध शासनय् प्रव्रजित जुया लिपा चीवर तोता वनीपिं खः, इपिं रक्त चन्दनया छ्वग्गीगु भागथें सामानपिं खः । परन्तु थुमिसं थुकथं चीवर तोता वंसां बुद्ध शासनय् छुं कलङ्क दइ मखु । गुंपि भिक्षु जुया च्वनी देव सहित लोकय् शील रूपी ह्याउंगु श्रीखण्डया सुगन्ध समानं जुया च्वनी ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छगू ति छगू बाबांलागु उदाहरण व उपमा बिया छपिसं बुद्ध शासनयागु शुद्धतायात बांलाक क्यना बिया बिज्यात । यथार्थय् चीवर तोता वनिपिंसं नं बुद्ध शासन-गपायसकं श्रेष्ठ जू धका खंका काः ख्वनी ।"

६. अर्हत्यात जुइगु वेदना विषयय् प्रश्न

१३. "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं धया विज्याना च्वन– अर्हत्यात छगू जक वेदना कायिक (शारीरिक) जुइ, चेतसिक (मानसिक) जुइ मखु ।" भन्ते नागसेन ! शरीरयागु आधार कया अर्हत्या चित्त न्ह्याना च्वनी, अन शरीरया अनुभवय् छु अर्हत्या अधिकार मदुला ?

१४. "अथे हे खः, महाराज !" "भन्ते नागसेन ! थथे मखु, अर्हत थःगु शरीरयात चित्त प्रवृत्ति जुइगु बखतय् अधिकार जमे याये फइ मखु, मालिक जुई फइ मखु थयागु गथे जुइ, जब छंगः थःगु स्वयं च्वनिगु बखतय् अन थःगु अधिकार जमे याये फइ, मालिक जुइ फइ ।"

"महाराज ! थ्व झिता कायानुगता धर्म जन्म जन्म पतिकं काय (शरीर) लिसे लिसे वया च्वनी । छु छु झिता ! (१) च्वाउँगु, (२) क्वाःगु, (३) नयें पित्यागु (जिघच्छा), (४) प्यास चाइगु, (५) दिसा जुइगु, (६) पिशाप जुइगु, (७) त्यानुगु, (८) बुढा जुइगु, (९) रोग व्याधि जुइगु व (१०) मरण जुइगु । महाराज ! थ्व झिता कायानुगता धर्म जन्म जन्म पतिकं शरीर लिसे लिसे वया च्वनी । उकिं थन अर्हत्या थःगु शरीरया अनुभवय् थःगु अधिकार जमे याये फइमखु, मालिक जुइ फइमखु ।

"भन्ते नागसेन ! छु कारणं याना अर्हत्या थःगु शरीरय् थुगु खँय् थःगु अधिकार चले मजुइगु खः ? जित कारण कना बिज्याहुँ ।" "महाराज ! गथे पृथ्वी च्वंपि फुक्क सत्वपिसं पृथ्वीया आधार कया सना च्वनी, जुया च्वनी, थःगु ज्या याना च्वनी । महाराज ! अथेसा छु इपि फुक्कसिया पृथ्वी थःगु अधिकार चले जुइ ला?" "जुइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! थथे हे, अर्हत्या चित्त शरीरया आधार कया प्रवृत्ति ला जुइ, परन्तु वया उकी थःगु अधिकार जमे याये फइमखु, मालिक जुइ फइमखु ।

"भन्ते नागसेन ! छु कारणं याना पृथग्जन साधारण जनं कायिक व चेतसिक (शारीरिक व मानसिक) नितां वेदनाया अनुभव याइ ?" "महाराज ! अभावित (भावना मयागुलिं) कारणं पृथग्जनया कायिक व चेतसिक निता वेदना अनुभव जुइगु खः ।

महाराज ! गथे, नथे मास्ते व:ह्म द्वहँयात चीपूगु ब:मला:गु धयेया ख्रिपतं अथवा गुंखि (लतां) चिइ फु। परन्तु यदि उह्म दोहँनं तं खिंकाल धा:सा खिप:यात नं च:फुयें फु। महाराज ! थथे हे अभावित चित्त याना उगु वेदना उत्पन्न जुया चित्तयात कुपित याइ। चित्तया कुपित जूगुलि शरीर (काय) छटपटे जुइ, गोतुलि··· अभावित चित्त जूगुलि याना थरथर खाइ, चिल्लाय्‌दंक हालि, पिच्चायेक ग्याइ। महाराज ! थ्व हे कारण ख:, गुगु कारणं याना पृथग्‌जनयाके कायिक व चेतसिक नितां वेदना जुइ। व छु कारण ख:, गुगु कारणं याना अर्हत्‌यात मानसिक वेदना मजूसे छगू जक वेदना शारीरिक वेदना जुइ ?" "महाराज ! अर्हत्‌या चित्त भावित जूगु जुइ। बांलाक भावित जूगु जुइ। दमन याये धुंगु जुइ, बांलाक दमन याये धुंगु जुइ, थ:म्हं धयाथें तये धुंकूगु जुइ। बयात छुं दु:ख वेदना जुल धा:सा संसारया अनित्यताया विचा: क्वातुक याइ, समाधि रूपी थामय्‌ चित्तयात चिना बिइ, वयागु चित्त चञ्चल जुइ फइ मखु, थासय्‌ च्वनी, क्वातुक च्वनी। वयागु शारीरिक वेदनाया कारणं वयागु शरीर छटपटे जुइ, गोतुलि। महाराज ! थ्व हे कारणं ख:, गुगु कारणं याना अर्हत्‌यात मानसिक वेदना मजूसे छगू जक वेदना शारीरिक वेदना जुइगु ख:।

"भन्ते नागसेन ! थुजागु खँ लोकय्‌ छगू आश्चर्य ख:। पीडां शरीर संसां नं चित्त गनं मसं थुकिया जित कारण बिया कना बिज्याहुँ।" "महाराज ! गथे छमां त:सकं त:मागु वाउँसे च्वंगु सिमा दु, उकिया दहं तपु, कचात आपालं दु, त:सकं फय्‌ वइबले कचाकिचा नं तत:सकं सनी। उबले उगु तत्यागु दहं नं सनीला ?" "सनी मखु, भन्ते !" "महाराज ? अथे हे अर्हत्‌यात छुं दु:ख वेदना जुल धा:सा संसारया अनित्यता विचा: क्वातुक याइ। समाधि

रूपी थामय् चित्तयात चिना बिइ। वयागु चित्त समाधि रूपी थामय् चिना बिसेवं वयागु चित्त चञ्चल जुइ फइ मखु। थासय् च्वनी. क्वातुक च्वनी। वयागु वेदना, वयागु शरीर छटपटे जूसां तमांगु सिमाया दहंथें अक जुइ।

"आश्चर्य ! भन्ते नागसेन ! अद्‌भुत, भन्ते नागसेन ! जिथजागु सदां कालय् च्याना च्वनिगु धर्म प्रदीपयात गुबलें ह्वाना खनागु मदुनि।"

७. गृहस्थीं याःगु पापया विषयय् प्रश्न

१५. "भन्ते नागसेन ! थन सु गृहस्थीं पाराजिक[१] पाप याये धुंका छुं समय लिपा प्रव्रजित जुल धाःसा गृही पाराजिका पाप याये धुंकूम्ह धका वं थःम्ह नं मसिल धाःसा मेपिं सुनानं वयात गृही पाराजिका पाप याये धुंकूम्ह खः धका लुमंका मबिल धाःसा वं अर्हत् पद प्राप्त यायेत उद्योग यात धाःसा छु वयात थुकी धर्माभिसमय जुइला ?" "जुइ मखु, महाराज !" "भन्ते छु कारणं जुइ मखुगु ?" 'धर्माभिसमय जुइगु गुगु वयाके हेतु दुगु खः, व समुच्छेद जुइ धुंकल, उकिं वं मार्गं फल प्राप्त याते फइ मखुत।"

"भन्ते नागसेन ! छलपोलपिन्सं थथे धया बिज्याना च्वन – 'थःम्हं यानागु पाप लुमनेवं कुक्कुच्च (अनुताप) जुइ, कुक्कुच्च जुइवं चित्त आवरणं तोपुइ, चित्त, आवरणं तोपुइवं धर्माभिसमय जुइ मखु। पाप लुममनित्रं कुक्कुच्च जुइ मखु, चित्त आवरणं तोपुइ मखु,

---

१. गृहस्थीया तःधंगु दोषयात थन गृहस्थी पाराजिका धागु खः, मातृघात, पितृघात, बोधिवृक्षघात यायेगु, अर्हतों स्यायेगु, तथागतयात हि वयेक घाःपा यायेगु, भिक्षुणी दुषित यायेगु.– सि. मि. पृ. ३८५।

चित्त आवरणं तोमपुइवं धर्माभिसमय छाय् मजुइगु ? थ्व दुबिधायुक्त प्रश्नया निगू अःखःगु परिणाम पिहां वः । विचाः याना लिसः बिया बिज्याहुँ ।

१६. "महाराज ! बांलाक ज्याना तःगु लः त्रिया तःगु भिंगु बुँइ पुष्टगु पुसा पिना विइवं चुलि जाया वइ ला कि वइ मखु ?" "अवश्य चुलि जाया वइ, भन्ते ।" "महाराज ! यदि व हे पुसा तःफिगु तगोगु ल्वहँतय् दथोने पिना बिल धाःसा चुलि जाया वइ ला ?" "वइ मख्, भन्ते ।" "महाराज ! वहे पुसा बांलाक ज्याना तःगु, लःबिया तःगु बुँइ धाःसा चुलि जाया वः, तःफिगु तगोगु ल्वहँ-तय् दथोने धाःसा छाय् हाः काइ मखु ?" "भन्ते ! ल्वहँतय् पुसा बुया वइगु हेतु (आधार) मदु । विना हेतुं पुसा बुया वइ मखु ।" "महाराज ! अथे हे धर्माभिसमय जुइगु हेतु दइगु गुगु साधन खः, उगु वयाके नष्ट जुइ धुंकल । विना हेतुं धर्माभिसमय जुइ मखु ।"

"महाराज ! गथे पृथ्वी कथि, ग्वारा, दण्डी, मुगः अथे च्वंना च्वनीथें छु आकाशय् न अथें हे च्वना च्वने फइ ला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! छु कारणं कथि, ग्वारा, दण्डी मुगः पृथ्वीलय् धाःसा च्वना च्वने फु, आकाशय् धाःसा छाय् च्वना च्वने मफुगु ?" "भन्ते ! कथि, ग्वारा, दण्डी व मुगः आकाशय् थाना च्वनेत छुं साधन हे मदु । विना साधनं गथे च्वना च्वने फइ?" "महाराज ! थथे हे वया उगु दोषं याना अभिसमय जुइगु हेतु समुच्छेद जुइ धुकल । हेतु समुच्छेद जुइ धुंकूलि हेतु मदुगुलि धर्माभिसमय जुइ मखु ।"

"महाराज ! छु लखय् नं अथे हे मि च्याये फु ला गथे पृथ्वी च्याइगु खः ?" "फइ मखु, भन्ते !" "व छुया कारणं ?" "भन्ते लखय् मि च्याइगु गुगु साधन खः, व मदुगुलि । विना हेतु मि च्याये फइ मखु ।" "महाराज ! थथे हे वया उगु दोष याना अभिसमय

मुइगु हेतु समुच्छेद जुइ धुंकल । हेतु समुच्छेद जुइ धुंकूगुलि हेतु मदुगुलि धर्माभिसमय जुइ मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! छानं विचार याना बिज्याहुँ । छपिसं कना बिज्यागु खँ नि मथुल । थ:गु पापयात लुमंमकं अनुपात हे जुइ मखु छानं गथे अन्तराय दया च्वनी ?"

"महाराज ! हलाहल विषयात मसिइकं नल धा:सा सिइ ला ?" "भन्ते ! अवश्य सिइ ।" "महाराज ! अथे हे उगु त:धंगु पापयात लुममंकूसां नं अन्तराय दया हे च्वनी ।

"महाराज ! सि हे मसिइकं मिइ पला: तया वन धा:सा मपुइ ला ?" "भन्ते ! पुइ ।" "महाराज ! अथे हे उगु त:धंगु पापयात लुमंमकूसा नं बाधा दया हे च्वनी । महाराज ! विषधारी सप्र सुयातं वं मसिइक न्याना बिल धा:सा छु व सिइ ला ?" "भन्ते ! सिइ ।" "महाराज ! थथे हे मसिइकं पापं याना धर्माभिसमयया निंति अन्तराय दया हे च्वनी ।"

महाराज ! छु छपिसं मस्यू ला, कलिङ्गया जुजु सप्तरत्न ज्वना थ: क्रिसि गया थ: सुं थला:म्हसित नाप लागेत बना च्वंबलि बोधिवृक्षया फुसय् वये (हाचां गाये) मफुत । यद्यपि वं मस्यू महाराज ! थथे हे मसिकं या:गु पापं याना धर्माभिसमय जुइगुलि अन्तराय दया हे च्वनी ।

भन्ते नागसेन ! बुद्ध कना बिज्यागु खँयात सुना नं हिले फइ मखु । थ्व थथे हे ख: । छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।

८. दु:शीलया विषयय् प्रश्न

१७. भन्ते नागसेन ! छम्ह गृहस्थ दु:शील जुइगु व छम्ह भिक्षु

दुःशील जुइगुली छु पाःगु दु ? छु थुपिं निह्मसियां दुःशील छगू हे कथंगु खःला ? छु निह्मसियां विपाक बराबर हे जुइ ला ? अथवा निह्मसिया छुं पाइ ?

१८. महाराज ! भिक्षुया दुःशील जुइगु गृहस्थ दुःशील जुइगु स्वया झिता विशेषतां पाइ । झिता कारणं याना थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ ।

"छु छु झीता गुणं याना भिक्षुया दुःशील जुइगु व गृहस्थया दुःशील जुइगु स्वया फरक जुइ ? महाराज ! (१) श्रमण दुःशील जुया नं बुद्धया प्रति गौरव तःह्म जुइ, (२) धर्मया प्रति गौरव तःह्म जुइ (३) संघया प्रति गौरव तःह्म जुइ, (४) सब्रह्मचारीपिं प्रति गौरव तःह्म जुइ, (५) धार्मिक चर्चाय् लगे जुया च्वनिह्म जुइ, (६) वहुश्रुतह्म जुइ, (७) सभाय् शिष्टह्म जुइ, (८) निन्दाया भयं थःगु शरीर व वचनयात रक्षा याना तःह्म जुइ, (९) उन्नति जुइगु पाखे वयागु चित्त लगे जुया च्वनी व (१०) मेपिं भिक्षुपिं नाप लिक्क च्वना नं यदि छुं पाप याःसा नं तःसकं तोपुया जक याइह्म जुइ । महाराज ! गथे विवाहित मिसां तःसकं तोपुया हे जक छुं पाप याइ । महाराज ! अथे हे दुःशील भिक्षु तःसकं तोपुया हे जक छुं मखुगु ज्या याइ । महराज ! थ्व झिता गुण दुःगुगु भिक्षुया दुःशाल गृहस्थया दुःशील स्वया अप्वः पाःगु जुइ ।

"छु-छु झिता कारणं याना नं थःगु दक्षिणा (दान) यात शुद्ध याइ ? (१) भिक्षु भेष धारण याना नं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (२) ऋषिपिंथें जुया छ्योनय् सँ खाना नं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (३) भिक्षु संघय् सामेल जुया नं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (४) बुद्ध धर्म व संघया शरणय् वया नं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (५) अर्हत् पद प्राप्त यायेगु उद्योग यायेत उचित परिस्थिती च्वना

वं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (६) बुद्धधर्मय् उच्चगु खँ मालेगुली जुया वं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (७) बाबांलागु धर्म देशना बिया नं वं दक्षिणायात शुद्ध याइ, (८) धर्मयात प्रकाशय् हया वं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, (९) बुद्धयात दकसिबे अग्र (श्रेष्ठ) ह्म माने याना थःगु दृष्टियात तप्यंका न वं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ, व (१०) उपोसथ व्रतय् च्वना नं वं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ। महाराज ! च्वय्‌या थ्व झिता कारणं याना वं थःगु दक्षिणायात शुद्ध याइ। महाराज ! भिक्षु दुःशील जुया नं वं थुकथं दायकपिनिगु दक्षिणायात शुद्ध याइ। महाराज ! न्ह्याक्व हे फोहर ध्याचः, धू व ख्वति दःसां इमित लखं सफा याना व्छये फु। महाराज ! थथे हे भिक्षु दुःशील जुया नं बांलाक आचरण याना दायकपिनिगु दक्षिणायात शुद्ध याइ।

महाराज ! गथे ग्वारा ग्वारा दागु क्वागु लखं नं च्याना च्वंगु मिया रासयात नं स्याना बिइ ज्यू। थुकथं हे भिक्षु दुःशील जुया नं बांलाक धर्मय् लगे जुया दातापिसं ब्यूगु दानयात सफलयाना बिया च्वनी।

महाराज ! गथे भोजन मसाःसां उकिं नये मास्ते वःगु पित्या लंके फु। महाराज ! अथे हे भिक्षु दुःशील जुया नं वं बांलाक आचरण याना दायकपिनिगु दक्षिणायात शुद्ध याइ।

महाराज ! मज्झिमनिकायय् "दक्षिणाविभङ्ग" धयागु धर्मोपदेश याना बिज्यागु समयय् देवातिदेव तथागतं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'यो सीलवा दुस्सीलेसु ददाति दानं, धम्मेन लद्धं सुपसन्नचित्तो।
अभिसद्दहं कम्मफलं उलारं, सा दक्खिणा दायकतो विसुज्झती'ति ॥[1]

---

१. दक्खिणाविभङ्गसुत्त, म. नि. III पृ. ३४४।

'धर्मं व श्रद्धा प्रसन्न जुया
गुह्म शीलवानं दुःशीलयात दान बिइ
वयात तःधंगु भिंगु कर्मफल प्राप्त जुइ
दायकया उगु दक्षिणा शुद्ध जुया वनी।'

भन्ते नागसेन ! आश्चर्य जुल !! अद्‌भुत जुल !!! जि छपिंके थुलिमछि प्रश्न यानागु मखु । परन्तु छपिंसं उकियात उपमा व तर्क बिया थपाय्‌चो खुलस्त याना बिज्यात, चाकुगु अमृत-या स्वादथें न्येने खन । भन्ते ! गथे सःह्म भूतुसुवाःनं निकूचा जक लाय् नं चि मसला आदि तया तःसकं स्वादिष्ट जुइक दयेका बिइ, जुजुं नापं उकियात उपभोग याइ । भन्ते नागसेन ! थथे हे छपिंसं उपमा व तर्क बिया थपाय्‌सकं खुलस्त याना बिज्यात थ्व आः नं न्यनेबले अमृतया स्वादथें च्वं ।

६. लःया जीवन विषयय् प्रश्न

१६. "भन्ते नागसेन ! मिं दचोने लः तया देछुना बिइवं 'ग्वारा ग्वारा' 'गुरु गुरु' अनेक प्रकारया सः वइ । भन्ते नागसेन ! थ्व लः जीव खःला ? अथवा थ्व अर्थं हे सः वःगु ला ? अथवा मेपिंसं दुःख बिया जकं थ्व सः वःगुला ?" "महाराज ! लः जीवित प्राणी (वस्तु) मखु । लखय् प्राण गदु । मिया आपलं संतापं याना लखय् अनेक प्रकारं ग्वारा ग्वारा, गुरु गुरु सः वया च्वन ।"

"भन्ते नागसेन ! आपालं मेमेपिं तीर्थंकरपिनिगु मत अनुसार लः जीवित प्राणी (वस्तु) खः इमिसं उकिं हे ख्वाउँगु लः मत्वंसे क्वागु लः त्वनिगु खः । इमिसं छलपोल बौद्धपिंत निन्दा याना च्वन-थुपिं शाक्यपुत्र श्रमणपिंसं छगू इन्द्रिय दुपिं प्राणीपिंत नाश याना च्वन । छपिंसं कृपया थुगु निन्दायात उचित लिसः बिया इमित न्व वाये थाय्

मदयेका बिज्याहुँ । महाराज ! लः जीव वा सत्व मखु । महाराज ! आपालं क्वाकूगुलिं लखय् अनेक प्रकारं ग्वारवारा गुरुगुरु सः वःगु खः ।

२०. महाराज ! गथे गालय् पुखूली, दहलय्, तलाउलय्, कन्दरय्, प्रदरय्, तुंथी, (पलेस्वां) पुखूली च्वंगु लः गुबलें गुबलें तःसकं तःधंगु वा फय् वयेवं पुइका सुचुका मदयेका बिइ । अले छु उगु समय नं उकि अनेक प्रकारया सः पिहाँ वइला ?" "पिहाँ वइ मखु भन्ते !" "महाराज ! यदि लः जीव खः धयागु जूसा उगु समयय् त अवश्य सः वये माःगु खः । महाराज ! थुगु कारणं नं सिइका बिज्याहुँ लः जीव अथवा सत्व मखु । मिया आपालं संतापं याना लखय् अनेक प्रकारं सः वःगु खः ।

"महाराज ! लः जीव वा सत्व मखु धयागु मेगु छगू कारण न्यना बिज्याहुँ – लखय् मिया संतापं याना अनेक प्रकारया सः पिहाँ वया च्वन । महाराज ! यदि थलय् जाकि व लः तया तोपुया तःगु थलयात भुतुली मिं च्याका देछुना मबिल धाःसा छु उकिं सः पिहाँ वइ ला ?" "वइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! यदि व हे थल मिं च्याका भुतुली देछुना बिल धाःसा छु व लः न्हापाथें सः मवःगु मसंगु जुया च्वनीला ?" 'च्वनी मखु, भन्ते ! संना हइ, थवाँ कुहाँ जुइ, बुलु वुलु वइ, लः दाया वइ, च्वय् क्वय् प्वःप्यःचात थहाँ कुहाँ जुया उखें थुखें जुया च्वनी, दासि वइ, चाकः चाकः दया वइ ।' "महाराज ! व हे लः ख्वाउँ जुया च्वंबले थथे छाय् मसंगु ? छाय् मसंगु सः मवःगु ? छु कारणं क्वाका बिइबं थथे नाना प्रकारं सब्द जुःगु ?" "भन्ते ! ख्वाउँगु लः मसंगु सः मवःगु जुया च्वन । मिया संतापं याना हे नाना प्रकारं सः पिहाँ वया च्वंगु खः । महाराज ! थुगु कारणं नं लः जीव वा सत्व मखु ... धका सिइका बिज्याहुँ ।

"महाराज ! छगू सेगु नं कारण न्यना बिज्याहुँ ": । छु छेंय् छेंय् प्रतिकं पुसपा: तया ल: घ: तया त: ला ?" "ख:, भन्ते ! तया तइगु ख: ।" "महाराज ! उगु ल: घ: नं सं ला ? ध्व: ध्व:चा थह्‌वँ क्वहाँ जू ला ? दाया व:ला ?" "मव:, भन्ते ! उजागु घ:या ल: मसंगु व स: मव:गु जुया च्वनी ।

"महाराज ! छु छंगिसं न्हापा न्यनागु दु ला— समुद्रया ल: चञ्चल जुया च्वनी, सना च्वनी, उखें थुखें जुया च्वनी, छ्यान ब्यछचाल जुया च्वनी , थहाँ कुहाँ जुया च्वनी, उखे थुखें दिशाय् ब्वाँय् ब्वाँय् जुया च्वनी, चाक: चाक: हुला च्वनी, किसि द्वब: कया च्वनी, ल: धार नागबेलीथें थहाँ कुहाँ जुया वना च्वनी, नाना प्रकारया स: नं पिहाँ वया च्वनीला ?" 'भन्ते ! जि न्हापा न्यना तयागु दु, थ:ह्यं खनागु नं दु । महासमुद्रया ल: सच्छिकू, निस:कू तकं त:जा: जुइक किसिद्वब: जा: ।" "महाराज ! छु कारणं घलय् च्वंगु ल: मसंगु, छाय् घ:या लखय् स: पिहाँ मव:गु ? समुद्रया लखय् धा:सा न्ह्याबले किसिद्वब:, नाना प्रकारं स: पिहाँ वया च्वनी ?" "भन्ते ! फय्‌या त:सकं बेग दया हे महासमुद्रय् किसिद्वब: व:गु ख:, स: नं पिहाँ व:गु ख: । घलय् च्वंगु ल.यात सुनानं छक्रिसिकि सखुलि थान्ल जुया च्वनिगुलि स: पिहाँ वइ मखुगु ख: । महाराज ! गथे फय्‌या त:थंगु वेगं याना महासमुद्रय् च्वंगु ल: सना च्वन, स: पिहाँ वया च्वन । अथे हे भिंयात संताप्तं याना लखय् नाना प्रकारं स: पिहाँ वया च्वंगु ख: ।

"महाराज ! नागदा बाजनय् छाय्या गंगु छ्यंगुलि छुनिगु मखु ला ?" "ख:, भन्ते !" "महाराज ! छु नागदा बाजं जीव वा सत्व ख:ला ?" 'मखु, भन्ते !' "महाराज ! छु नागदा बाजनय् जीव वा रात्व दु ला ?" 'मदु, भन्ते !' "महाराज ! अथेसा छु कारणं नागदां स: पिहाँ वया च्वंगु ?" 'भन्ते ! सुं मिसां वा मिजनं थ्या:गुलि ।'

"महाराज ! गथे सुं मिसां वा मिजनं ल्हातं बाजं थायेवं नगदां सः पिहाँ वइगु खः, अथे हे मिया आपालं संतापं लखय् नाना प्रकारं सः पिहाँ वया च्वंगु खः । महाराज ! थुगु कारणं नं लः जीव वा सत्व मखु धका सिइका बिज्याहुँ ।

"महाराज ! छपिंके जिं नं छु खँ न्यने मानि गुकिं याना थ्व दुविधा स्पष्ट जुया वनी । महाराज ! छु फुक्क थलय् लःयात क्वाकेवं सः पिहाँ वइगु ला कि छगः निगः थलय् जक ?" "मखु, भन्ते ! फुक्क थलय् लः क्वाकेवं सः पिहाँ वइगु मखु । छगः निगः थलय् जक सः पिहाँ वइगु खः ।" "महाराज ! छपिसं थःगु खँ तोता बिज्यात । छपिं जिगु पक्षय् बिज्यात । लः जीव वा सत्व मखु । महाराज ! यदि फुक्क थलय् लः क्वाकेवं सः पिहाँ वःगु खःसा लः जीव खः धका धाये फइगु खः । महाराज ! लः निता प्रकारया जुइ हे फइ मखु । सः पिहाँ वइगु जीव दुगु लः । सः पिहाँ मवइगु तथा जीव मदुगु लः खः । महाराज ! यदि ततःधिकपिं किसितयेसं लः स्वथं साला थःगु म्हुतुइ तया त्वना बिइगु बखते प्वाथय् दुहाँ वंगु व लः जीव दुगु खःसा अथे हे वयागु वाया ह्वतं ह्वतं सः पिहाँ वये माःगु खः । सच्छिकु हाकःगु तग्वःगु जहाजय् सलंसः द्वलंद्वः भारि थना ज्यातुका महासमुद्रय् वन धाःसा लखय् सः पिहाँ वइला ? महासमुद्रय् दुने तिमि, तिमिङ्गला इत्यादि अनेक प्रकारया न्यांत च्वना च्वनी । इमिसं नं लः त्वनी, ल्ह्वइ । इमिगु वाःया ह्वतं प्वाः पापुंति सः पिहाँ वये माःगु खः । महाराज ! थपाय्धिकःपिं प्राणीपिसं वां न्ह्यसां नं लखं सः पिकाइ मखु । थुकिं नं थ्व हे सिइ दु– लः जीव वा सत्व मखु । महाराज ! थुगु प्रकारं नं छपिसं लखय् जीव वा प्राणी मदु धका सिइका बिज्याहुँ ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! प्रश्नयागु विश्लेषण याना बिज्याना

छपिसं उकियात वांनाक (जित) थुइका विज्यात। सःस्ह स्यूम्ह ज्वाहरीया ल्हातय् लायेवं हे जक मिभिगु रत्नया प्रतिष्ठा दइ, मोति स्वइह्मसिया ल्हातय् लायेवं हे जक मोतिया प्रतिष्ठा दइ, कापं वंजाया ल्हातय् लायेवं हे जक भिगु दुशालाया प्रतिष्ठा दइ, गन्धिक (नस्वा मिइह्म) या ल्हातय् लायेवं हे जक श्रीखण्डया प्रतिष्ठा दइगु खः। भन्ते नागसेन! थथे हे छपिसं थुगु प्रश्नया विश्लेषण याना लिसः बिया बिज्यात। छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

(थुगु वर्गय् गुंगू प्रश्न दु) न्हापांगु बुद्धवर्ग क्वचाल।

२. निष्प्रपञ्चवर्ग

१. निष्प्रपञ्चया विषयय् प्रश्न

१. "भन्ते नागसेन! भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-भिक्षुपिं! प्रपञ्चय् (झंझटय्) तक्यना जुये मते, प्रपञ्च मदयेक विचरण या। गुगु निष्प्रपञ्च (प्रपञ्च मदुगु) गोगु दु!

२. महाराज! स्रोतापत्ति-फलय् प्रपञ्च मदु। महाराज! सकृदागामी-फलय् प्रपञ्च मदु। महाराज! अनागामी-फलय् प्रपञ्च मदु। महाराज! अर्हत्-फलय् प्रपञ्च मदु। भन्ते नागसेन! यदि स्रोतापत्ति-फलय्, सकृदागामी-फलय्, अनागामी-फलय् व अर्हत्-फलय् प्रपञ्च मदु धयागु जूसा भिक्षुपिं छु कारणं झंझटय् च्वना च्वन, गथे सूत्र गेय्य ब्याकरण गाथा, उदान, इतिवुत्तक, जातक, अद्भुत धर्म व वेदल्ल छाय् ब्वना च्वनिगु? थःथवय् छाय् चर्चा यायेगु? न्हून्हूगु विहार दयकेगु, दान काइगु व पूजा यायेगु तन्ताय् छाय् जुया च्वन? छु इमिसं बुद्ध निषेध याना बिज्याना तःगु ज्या याना ला मच्वं ला?

"महाराज ! भिक्षुपिसं सूत्र, गेय्य, व्याकरण, गाथा, उदान, इतिवुत्तक, जातक, अद्भुत धर्म व वेदल्ल सयेका च्वनी, न्यना च्वनी, दान कायेगु व पूजा यायेगु तंताय् जुया च्वनी, इपिं प्रपञ्चं मुक्त जुयेत हे याइगु खः । महाराज ! गुपिं थ:गु पूर्व जन्मया भिगु वासनां शुद्ध जुइ धुंकूपिं खः इपिं याकनं हे फुक्क प्रपञ्चं मुक्त जुइ । हानं गुपिं भिक्षुपिके आ: तकं राग दनि, इमिसं थुजागु हे उपाय द्वारा बुलुं बुलुं प्रपञ्चं मुक्त जुये फु ।

महाराज ! गथे छह्म मनुखं बुँइ पुसा पिना छुं वालं मचिउसे थ:गु बल विर्यं अन्नवाली सयेका काइ । मेह्म छह्म मनुखं जंगलं सिं व कच्चामचा त्वा:ल्हाना हया बुँया छवाखेरं वालं चिइ । अनं लिपा जक पुसा पिना अन्न बाली सयेका काइ । (थुह्म) गुह्म मेह्म मनूया वालं चिइगु प्रयत्न या:गु खः व अन्न वाली सयेकेया निंति ख । महाराज ! अथे हे गुपिं थ:गु पूर्व जन्मया वासनां शुद्ध जुइ धुंकूपिं खः इमिसं वालं मच्यूसे अन्न वाली सयेकीह्म मनुखंथें फुक्क प्रपञ्चं मुक्त जुइ । हानं गुपिं भिक्षुपिके आ:तक नं राग दया च्वन तिनि, इपिं बुलुं बुलुं वालं चिना अन्नवाली सयेकीह्म मनुखंथें प्रपञ्चं छुटे जुइगु जुया च्वन ।

महाराज ! गथे त:मागु अँमाय् अँ छज्वाँय् सया च्वंगु दु । सुं ऋद्धिवान पुरुषया य: जक य:सा याउंक आ:पुक फल कया बंके फु । परन्तु साधारण मनूयात सिमा च्वय् गयेत सिं त्वा:ल्हाना स्वहाने दयेका चिथे मा:लह्म जुइ । थन नं गुह्म निह्मह्म मनूया स्वहाने दयेकेगु फल खायेत हे जक खः । महाराज ! थथे हे गुपिनि थ:गु पूर्व जन्मया भिगु वासनां शुद्ध याये धुंकूपिं खः, इमिसं याकनं हे ऋद्धिवानह्म पुरुषं फल खागुथें फुक्क प्रपञ्चं मुक्त जुया वनि । हानं गुपिं भिक्षुपिके आ:तकं राग दया च्वनि तिनि इमिसं अजागु हे उपायं

बुलुं बुलुं स्वाहाने चिना दयेकूह्म मनुखंथें प्रपञ्च मुक्त जुइ।

महाराज! गथे छह्म व्यापारय् चलाखह्म मनू याकचां हे मालिकया थाय् वना थःगु ज्या याना काइ। हानं मेह्म धनवानह्म मनू थः मालिकया थाय् छुं ज्या कायेत छगू परिषद् (बथां) ब्वना वनी। थन वया गुगु तःधंगु परिषद् मुंगु खः व ज्या कायेत हे जक खः। महाराज! थथे हे गुपिनि थःगु पूर्व जन्मया भिंगु वासना शुद्ध जुये धुंकल इपिं याकनं हे उह्म चलाखह्म मनुखंथें खुगू अभिज्ञा प्राप्त याना काइ। हानं गुपिं भिक्षुपिकें आःतक नं राग दया च्वनि तिनि, इपिं अजागु हे उपायं बुलुं बुलुं उह्म धनवानह्म मनुखंथें श्रामण्यफल प्राप्त याइगु जुया च्वन।

महाराज! धर्म ग्रन्थया पाठ यायेगु नं तःसकं बांलाः, धर्म साकच्छा यायेगु नं बांला जू, न्ह्यन्हूगु विहार दयेकेगु नं बांलाः जू, दान पूजा यायेगु नं तःसकं बांलाः जू। थुकिं याना तःधंगु उपकार जुइ। महाराज! जुजुया आपालं आपाः नोकरत दइ, गथे– मन्त्रीं, अधिकृत, सिपाहिं, दूत, द्वारपाले, अंगरक्षक तथा सभासद। जुजुयात छुं ज्या याये मालिइबले फुक्कसिनं छुं नं छुं उपकार याइ। महाराज! थथे हे धर्म ग्रन्थया पाठ यायेगु, धर्मया चर्चा यायेगु न्ह्यन्हूगु विहार दयेकेगु दान पूजा यायेगु फुक्कं तःसकं उपकार जुइगु खः। महाराज! यदि सकलें थथःपिं हे शुद्ध जुइपिं जुल धाःसा उपदेश बिइपिं मालि हे मखु। महाराज! तर थुजागु खँ मखु। शिष्य जुइ तःसकं माः। स्थविर सारिपुत्र अनन्त असंख्य कल्पंनिसें आपालं पुण्य कमाये याःह्म खः। हानं प्रज्ञायागु चरम सीमा तक प्राप्त याःह्म ख। वसपोलं धर्म श्रवण मन्यंसें आस्रवक्षय याना बिज्याये मफु। महाराज! उकिं हे धर्म श्रवण यायेगु, धर्म ग्रन्थ न्यनेगु, उकिया पाठ यायेगु व उकिया चर्चा यायेगुली फुक्क तःधंगु उपकार जुइ। उकिं गुह्म भिक्षु थुकी

जुया च्वनी व बुलुं बुलुं प्रपञ्चं मुक्त जुया वनी ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

२. क्षीणास्रव भावया विषयय् प्रश्न

३. "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं धया बिज्याना च्वन—'गुह्मसिनं गृहस्थी जुया हे तुं अर्हत्पद प्राप्त याइ वया निंति निगू हे जक गति दइ, मेगु गति दइ मखु । व हे दिनय् प्रव्रजित जुइ अथवा परिनिर्वाण प्राप्त याना काइ । वं अथे मयासे मेगु दिन हने फइ मखु । भन्ते नागसेन ! यदि उगु हे दिनय् वयात आचार्य, उपाध्याय, पात्र व चीवर प्राप्त मजुल धाःसा उह्म अर्हतं थथःह्मं हे प्रव्रजित जुइगु ला? अथवा व हे दिन अथवा छु मेह्म ऋद्धिवान अर्हत् वया वयात प्रव्रजित याना बिइगु ला? अथवा परिनिर्वाण जुइगु ला?" "महाराज ! व अर्हत् थःत थःह्मं प्रव्रजित जुइ मखु । स्वयं प्रव्रजित जुल धाःसा अविनय अवैद्य जुइ । वं दिं नं लंच्वने फइ मखु । मेह्म अर्हत् वयेमा, मवयेमा व व हे दिनय् परिनिर्वाण जुइ ।" "भन्ते नागसेन ! अथेसा अर्हत्या शान्तभाव मंत, छाय् धाःसा वयाके जीवन हरण याना काइगु जुया च्वन ।" "महाराज ! गृहस्थत्व अर्हत्यात अनुकूल मजू । थ्व हे कारणं अर्हत् जुइवं प्रव्रजित जुइ अथवा परिनिर्वाण जुयो वनी । अर्हत्या शान्त भावय् छुं दोष मदु । गृहस्थ जुया च्वनेगु अनुकूल मजूगु हे थन कारण जुल । गृहस्थया वशय् अरहत्वयात फया च्वनेगु बल मदु ।

"महाराज ! गथे भोजनं सकल सत्वपिंत पालना याइग खः, सकल सत्वपिनि प्राणया रक्षा याइ । व हे भोजनं प्वाःया रोग जुइवं अथवा अग्नि बमलायेवं ज्यान काये फु । महाराज ! थुकी

भोजनया दोष मदु । बरु प्वा: बमलागु व अग्नि बमलागुया हे दोष खः । महाराज ! थथे हे गृहीभाव अर्हत्वयात अनुकूल मजू । थ्व हे कारणं गृहस्थ अर्हत् जुइव प्रव्रजित जुइगु अथवा परिनिर्वाण जुइगु खः । अर्हत्‌या शान्त भावय् छुं दोष मदु । गृहस्थ अर्हत् जुया च्वनेगु अनुकूल मजूगु हे थन कारण जुल । गृहस्थया वशय् अर्हत्वयात फया च्वनेगु बल मदु ।

४. "महाराज ! गथे सालुगु घाँय् दचोने छगः ज्यातुगु ल्वहँ तया बिइवं बमलागुया कारणं तोदुला कुतुं वनी । महाराज ! थथे हे गृहस्थया वशं अर्हत्व फये फइ मखु । गृहस्थ अर्हत् जुइवं उखुन्हु हे प्रव्रजित जुइ अथवा परिनिर्वाण जुइ ।

महाराज ! गथे चिधंगु जातयाह्म सुं गरीव बःमलाह्म मनूयात तःसकं तःधंगु राज्यया गद्दी फयेतुका बिइवं वं कःघाये फइ मखु । महाराज ! थथे हे गृहीभावं अर्हत्व फये फइ मखु । व हे कारणं गृहस्थ अर्हत् जुइवं उखुन्हु हे प्रव्रजित जुइ अथवा परिनिर्वाण जुइ ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिं‌पिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

३. क्षीणास्रवया स्मृति तोमफिइगु विषयय् प्रश्न

५. "भन्ते नागसेन ! छु अर्हत् गुबलें गुबलें स्मृति विहीन नं जू ला ?" "महाराज ! अर्हत्‌पिं गुबलें स्मृति विहीन जुइ मखु । इमिगु चित्त गुबलें नं स्मृति विहीन जुइ मखु ।" "भन्ते ! छु अर्हतं गुबलें छुं आपत्ति (दोष) याये फु ला !" "फु, महाराज ! याये फु ।" "भन्ते ! छु खँय् गुकथं ?" "महाराज ! कुटी दयेकेगुली, सच्चरित्रताय्, विकालयात उचित काल भाःपिइगुली, प्रवारितयात अप्रवारित भाःपिइगुली व गुगु अतिरिक्त मखु वयात अतिरिक्त भापिइगुली ।"

"भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं धया बिज्याना च्वन- 'छुं दोष यायेगुली निगू हे कारण जक दये फु- (१) असावधानी अथवा (२) मस्यूगु।' छु असावधानीया कारणं अर्हतं आपत्ति (दोष) याइगु ला ?" "याइ मखु, महाराज !" "भन्ते ! यदि अर्हतं आपत्ति यात धाःसा उकी सावधान जुइ मखुला ? अथे जूसा अर्हतं स्मृति विहीन-म्ह जुल मखुला ?" "मखु, महाराज ! अर्हत् स्मृति विहीन जुइ मखु। अर्हतं नं आपत्ति याइ।"

६. "भन्ते ! अथे जूसा कारण क्यना जित थुइका बिज्याहुँ। अन छु कारण दु ?" "महाराज ! क्लेश निथी दु (१) लोकय् मभिंगु ज्या यायेगु व (२) भिक्षु प्रज्ञप्ति (नियम) या बिरुद्ध आचरण यायेगु। महाराज ! लोकय् मभिंगु ज्या छु छु खः ?" "झिता अकुशल कर्म[1] खः। थुपिं मभिंगु ज्या खः।" "भिक्षु प्रज्ञप्तिया विरुद्धय् आचरण यायेगु धयागु छु ?" "गुगु लोकय् भिक्षुपिनि बांमलागु भाःपिइगु खः परन्तु साधारण मनूतये निंतिं मखु - अजागु शिक्षापद गुगुयात भगवानं श्रावकपिंत जीवनभर पालन यायेत बिया बिज्यात। महाराज ! गृहस्थीपिनि निंतिं विकाल भोजन यायेगुली छुं आपत्ति मदु। परन्तु बुद्ध शासनय् थथे याये फइ मखु। स्वां हः (भूतगाम) तोथुलिगुली गृहस्थीपिनि निंतिं छुं दोष मदु, जलक्रीडा (लखय् ह्मितेगु) गृहस्थपिनि निंतिं छुं आपत्ति मदु परन्तु (भिक्षु-पिंसं) बुद्ध शासनय् थथे याये फइ मखु। महाराज ! थथे हे मेमेगु नं आपालं खँ दु गुगु गृहस्थीपिनि निंतिं छुं आपत्ति मदु। तर भिक्षुपिंसं

---

१. (१) जीव हिंसा, (२) खुया कायेगु, (३) व्यभिचार यायेगु, (४) मखुगु खँ ल्हायेगु, (५) चुगली खँ ल्हायेगु, (६) छाःगु वचन ल्हायेगु, (७) गफ यायेगु, (८) लोभ यायेगु, (९) द्वेष यायेगु व (१०) मिथ्या दृष्टी जुइगु- थ्व झिता अकुशल कर्म खः।

थ्वथे याये फइ मखु । महाराज ! थुजागुयात हे भिक्षुया विरुद्ध आचरण धका धाइ ।

लोकय् गुगु मभिगु ज्या खः व दोषयात अर्हतं गुबलें याये फइ मखु । तर गुबलें गुबलें मचायेक भिक्षु नियमया विरुद्धय् ज्या याये फु । महाराज ! सकलें अर्हत्‌पिसं सकतां खँ सिइके फइ मखु । इमिके फुक्क खँ सिइकेगु बल मदु । मिसा मिजंतेगु नां वा गोत्र नं अर्हत्‌पिसं मसिये फु । लँया नां नं मसिये फु । परन्तु गुलिगुलि अर्हत्‌पिसं विमुक्तियात अवश्य स्यू, खुगू अभिज्ञाया सकतां खँ अर्हत्‌पिसं अवश्य स्यू । महाराज ! सर्वज्ञ तथागतं हे जक सकतां खँ सिया बिज्या ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

४. लोकय् मदुगु विषयय् प्रश्न

७. भन्ते नागसेन ! लोकय् बुद्धपिं खने दु, प्रत्येक बुद्धपिं खने दु, तथागतया श्रावकपिं खने दु, चक्रवर्ती जुजुपिं खने दु, प्रादेशिक जुजुपिं खने दु, देव व मनुष्यपिं खने दु, धनीपिं खने दु, निर्धनीपिं खने दु, भिना वंपिं खने दु, स्यना वंपिं खने दु, मिजं नं मिसा जूपिं खने दु, मिसां मिजं जूपिं खने दु, भिगु ज्या स्यना वंगु खने दु, पाप व पुण्यया फल भोगय् याना च्वंपिं नं खने दु, लोकय् गुलि जीव अण्डजपिं दु, गुलि जरायुज, गुलि संस्वेदज, हानं गुलि औपपातिक दु । गुलि जीव तुति मदुपिं दु, गुलि गुलि निपा तुति दुपिं दु, गुलि प्यपा तुति दुपिं दु, हानं गुलि आपालं तुति दुपिं दु । लोकय् यक्षत नं दु, राक्षसत नं दु, कुम्भण्डत नं दु, असुरत नं दु, दानवत नं दु, गंधर्वत नं दु, प्रेतत नं दु, पिशाचत नं दु, किन्नरत नं दु, महोरगत (ततःबिर्कपिं सर्पत) नं दु, नाग नं दु, गरुड नं दु, गिद्ध नं दु, विद्यावरत नं दु, किसित नं दु, सलत नं दु, सात नं दु, म्येय्त नं दु, ऊँटत नं दु,

गधात नं दु, दुगुचात नं दु, फइचात नं दु, चलात नं दु, फांत नं दु, सिंहत नं दु, धुँत नं दु, चितुवात नं दु, भालुत नं दु, बोहँय्त नं दु, चित्तकत नं दु, खिचात नं दु, धोंत नं दु, अनेक प्रकारया झंगः पंछित नं दु, । थन लुं नं दु, वहः नं दु, मोति नं दु, मणि नं दु, शंख नं दु, मू वंगु ल्वहँ नं दु, भिपु नं दु, लालमणि नं दु, मसालगल्ल (मसाल ल्वहँ) नं दु, वैदुर्य नं दु, वजिर नं दु, फटकिरि नं दु, नँ नं दु, सिजः नं दु, ली नं दु, कँय् नं दु, नालुया कापः नं दु, कम्बल नं दु । थन शाली (छगू प्रकारयो वा) नं दु, वा नं दु, तव्छ नं दु, दुसि नं दु, (कनि) नं दु, हाम्वः नं दु, कुलत्थ नं दु । मूल गन्ध नं दु, सार गन्ध नं दु, गन्ध नं दु, छचेँगुया गन्ध नं दु, हःया गन्ध नं दु, स्वांया गन्ध नं दु, फलया गन्ध नं दु तथा मेमेगु नं किसिम किसिमयागु गन्ध नं दु । घाँय् नं दु, गुँखि नं दु, माः नं दु, सिमा नं दु, वासः नं दु, वनस्पति नं दु । खुसी नं दु, पर्वत दु, समुद्र दु, न्या व कापले नं दु, लोकय् सकतां दु । भन्ते ! जित गुगु लोकय् मदु उगु कना बिज्याहुँ ।

८. "महाराज ! लोकय् स्वंगू वस्तु मदु । छु छु स्वंगू ? (१) लोकय् सचेतन वा अचेतन अजरामर मदु, (२) संस्कारया नित्यता मदु व (३) परमार्थकथं सुं सत्व वा आतमा मदु । महाराज ! लोकय् थ्व स्वता वस्तु मदु ।

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

५. अकर्मजया विषयय् प्रश्न

९. "भन्ते नागसेन ! लोकय् कर्मया कारणं नं उत्पन्न जूगु खने दु । हेतुया कारणं नं उत्पन्न जूगु खने दु । हानं ऋतुया कारणं नं उत्पन्न जूगु खने दु । भन्ते ! कर्मया कारणं उत्पन्न मजूगु, हेतुया कारणं उत्पन्न मजूगु व ऋतुया कारणं उत्पन्न मजूगु छु छु दु, कना

बिज्याहु ।"

१०. "महराज ! लोकय् कर्मया कारणं, हेतुया कारणं व ऋतुया कारणं उत्पन्न मजूगु निगू जक वस्तु दु। व छु छु निगू ? (१) महाराज ! आकाश कर्मया कारणं, हेतुया कारणं अथवा ऋतुया कारणं उत्पन्न जूगु मखु। (२) महाराज ! निर्वाण कर्मया कारणं, हेतुया कारणं, ऋतुया कारणं उत्पन्न जूगु मखु। महाराज ! थ्व हे निता जक कर्मया कारणं, हेतुया कारणं व ऋतुया कारणं उत्पन्न मजूगु खः।

"भन्ते नागसेन ! बुद्ध वचनयात स्यंका बिज्याये मते। खँ मथुइकूसे लिसः बिया बिज्याये मते।" "महाराज ! छपिसं जित बुद्ध वचनयात स्यंके मते, खँ मथुइकूसे लिसः बिये मते धका धायेमायेक जिं छपित छु धयागु दु ?" "भन्ते नागसेन ! छपिसं धया बिज्यागु ठीक जुइ फु – आकाश कर्मया कारणं, हेतुया कारणं, ऋतुया कारणं उत्पन्न जूगु मखु। भन्ते नागसेन ! सलंसः कारणं भगवानं थः श्रावकपित निर्वाणयात साक्षात्कार यायेत लँपु क्यना बिज्यात। अथे नं थथे छपिसं निर्वाण अहेतुज खः धका धया बिज्यात।"

"महाराज ! थ्व सत्य खः, भगवानं सलंसः कारणं थः श्रावकपित निर्वाणयात साक्षात्कार यायेत लँपु क्यना बिज्यात। व जुलसां उजागु हेतु क्यना बिज्यागु मखु गुकिं निर्वाणयात उत्पन्न याइ।"

"भन्ते नागसेन ! थन जित अन्धकारं झन हे अन्धकारय् लात, वनं झन हे दुने वनय् लात, थ्व प्रश्न झन जटिल जुल। नन निर्वाणयात साक्षात्कार यायेगु हेतु दु (अन) उगु धर्मयात उत्पन्न याइगु हेतु मदु धयागु गथे जुइ? यदि निर्वाणयात साक्षात्कार यायेगु हेतु दु धयागु जूसा निर्वाणयात उत्पन्न याइगु हेतु न दये हे माः।"

भन्ते नागसेन ! गथे काय्या बौ दइ, उकिं बौया नं बौ दये हे माः । शिष्यया गुरु दइ, उकिं वया नं गुरु दये हे माः । चुलिया पुसा दइ, हानं उगु पुसाया नं पुसा दये हे माः । भन्ते नागसेन ! थथे हे यदि निर्वाण साक्षात्कार यायेगु हेतु दु धयागु जूसा वयात उत्पन्न यायेगु हेतु नं दये हे माः ।

"गथे सिमा वा गुँखिया च्वका दत धाःसा वया मध्य भाग व मूल नं दये हे माः । भन्ते नागसेन! थथे हे यदि निर्वाणयात साक्षात्कार यायेगु हेतु दु धयागु जूसा निर्वाणयात उत्पन्न याइगु हेतु नं दये हे माः ।

"महाराज ! निर्वाण उत्पन्न (याइगु) मखु । उकिं निर्वाणयात उत्पन्न यायेगु हेतु नं दये हे माः धयागु मदु ।"

११. "भन्ते नागसेन ! अथेसा कारण क्यना जित थुइका बिज्याहुँ – गुकथं निर्वाण साक्षात्कार यायेगु हेतु दया नं निर्वाणयात उत्पन्न यायेगु हेतु दइ मखु ?"

१२. "अथे जूसा न्हाय्पं बिया बांलाक न्यना बिज्याहुँ, जिं उकिया कारण कने । महाराज ! सुं पुरुष थःगु प्राकृतिक शक्ति थनं पर्वतराज हिमालय थ्यंकः वने फइ ला ?" "फु, भन्ते ! वने फइ ।" "महाराज ! अथेसा छु वं थःगु प्राकृतिक शक्ति पर्वतराज हिमालययात थन ल्ह्वना हये फइला ?" "फइ मखु, भन्ते ! हये फइ मखु ।" महाराज ! थथे हे निर्वाण साक्षात्कार यायेगु मार्ग कने फु । निर्वाणयात उत्पन्न याइगु हेतुयात सुनानं क्यने फइ मखु । महाराज ! छु सुं पुरुषं थःगु प्राकृतिक बलं डुंगाय् च्वना महासमुद्र पार जुया वने फइला ?" "फइ, भन्ते ! पार जुया वने फइ ।" "महाराज ! अथेसा छु वं थःगु प्राकृतिक बलं महासमुद्रया वारीयात पारी हये

फइला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "महाराज !" थथे हे निर्वाण साक्षात्कार यायेगु मार्ग कने फु, निर्वाणयात उत्पन्न याइगु हेतुयात सुनानं क्यना बिइ फइ मखु। छु कारणं ? असंस्कृत धर्म जूगुलिं।"

भन्ते नागसेन ! निर्वाण असंस्कृत धर्म खः ला ? खः, महाराज ! निर्वाण असंस्कृत धर्म खः, न सुनानं दयेकूगु खः। महाराज ! निर्वाणया नापं उत्पन्न जुइगु अथवा उत्पन्न मजुइगुया प्रश्न हे दइ मखु। उत्पन्न याये फइगु अथवा मफइगु नं प्रश्न दइ मखु। निर्वाण वर्तमान, भूत व भविष्य स्वंगू कालं पिनेया खँ खः। निर्वाण मिखां खंके फइ मखु, न्हाय्पनं तायके फइ मखु, ह्नासं नंतायके फइ मखु, म्ये स्वाद काये फइ मखु, न शरीरं स्पर्श याये हे फइ।" "भन्ते नागसेन ! यदि निर्वाण उत्पन्न जुइ मखुसा, निर्वाण उत्पन्न मजुइगु खःसा नं उत्पन्न याये मफइगु खःसा, भूत, भविष्य व वर्तमान काल मखुगु, मिखां, न्हाय्पनं, ह्नासं, म्ये, शरीरं सिइके मफइगु खःसा भन्ते नागसेन ! छलपोलपिसं निर्वाण धर्म खं हे मखं। उकिं निर्वाण धयागु हे मदु !" "महाराज ! निर्वाण दु। निर्वाण मनं सिइके (चायके) फु। विशुद्धगु मनं प्रणितगु मनं, तथ्यंगु मनं, अनावरणगु मनं, निरामिषगु मनं बांलाक आचरण याःह्म आर्यश्रवकं निर्वाणयात खंका काइ।"

"भन्ते ! उगु निर्वाण गुजागु खः ? उपमा व कारण विया जित थुइका बिज्याहुँ।" "महाराज ! फय् धयागु वस्तु दु ला ?" "दु, भन्ते !" "महाराज ! अथेसा जित फय् क्यना बिज्याहुँ। वयागु रंग व आकार गजागु ? त गंसीला, ल्ह्वं ला ? तःधी ला, चीधी ला ?" "भन्ते नागसेन ! फय्यात थुकथं क्यने फइ मखु। व अजागु ह्लातं ज्वनेगु वस्तु मखु। अथेसां नं फय अवश्य दु।" "महाराज ! यदि छपिसं फय्यात थुकथं क्यना बिज्याये मफु धयागुसा

फय् द हे मदु।" "भन्ते नागसेन ! जि स्यू, फय् दु। जित दुनुगलं-निसें विश्वास दु फय् धयागु वस्तु दु । अथेसां जि छपिंत क्यने मफु।" "महाराज ! थथे हे निर्वाण दु, अथेसां रंग क्यने फइ मखु।

"साधु, भन्ते नागसेन ! उपमा बिया बाबांलागु कारण बिया निर्वाण दु धका जित थुइका बिज्यात । छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।"

६. कर्मजादिया विषयय् प्रश्न

१३. "भन्ते नागसेन ! सु कर्मया कारणं उत्पन्न जूपिं, सु हेतुया कारणं उत्पन्न जूपिं, सु ऋतुया कारणं उत्पन्न जूपिं, ? हानं सु न कर्म, न हेतु व न ऋतुया कारणं उत्पन्न जूपि खः ?"

१४. गुलि नं सचेतन सत्वपिं दु इपिं फुक्क कर्मया कारणं उत्पन्न जूपिं खः। मि व पुसा बुया वइगु हेतुया कारणं उत्पन्न जुइगु खः। पृथ्वी, पर्वत, जल, वायु इत्यादि ऋतुया कारणं उत्पन्न जुइ । आकाश व निर्वाण थुपिं निगू न कर्मया कारणं न हेतुया कारणं न ऋतुया कारणं उत्पन्न जुइगु खः।

महाराज ! निर्वाण कर्म हेतु अथवा ऋतुं उत्पन्न जूगु अथवा हानं न कर्म न हेतुं अथवा न ऋतुं उत्पन्न जूगु धका धाये फइ। हानं थ्व न निर्वाण उत्पन्न जुइ, न निर्वाण उत्पन्न जुइ मखु न निर्वाण उत्पन्न याये फइ धका हे धाये फइ। हानं थ्व निर्वाण न भूत कालय् दुगु खः, न वर्तमान कालय् दुगु खः, न भविष्य कालय् हे दुगु खः धका हे धाये फइ। निर्वाण मिखां खंके फइ मखु, न्हायपनं तायेके फइ मखु ह्लासं नंतायके फइ मखु, म्यें स्वाद काये फइ मखु, हानं शरीरं स्पर्श याये हे नं फइ मखु । महाराज ! निर्वाणयात मनं सिइके (चायेके) फु। बांलाक आचरण याःह्म आर्यश्रावकं विशुद्धगु

ज्ञानं निर्वाणयात खंका काइ ।

"भन्ते नागसेन ! थ्व न्ह्याइपुसे च्वंगु प्रश्नयात छपिसं बांलाक समाधान याना बिज्यात । संशययात मदयेका बिज्यात । खँ बांलाक स्पष्ट जुल । छपिथें जाःह्म गणाचार्यपिं मध्ये श्रेष्ठह्मसिया थाय् वया जिगु शंका मदया वन ।

७. यक्षया विषयय् प्रश्न

१५. "भन्ते नागसेन ! लोकय् यक्ष धयापिं दु ला ?" "दु, महाराज ! लोकय् यक्ष धयापिं दु" "भन्ते ! यक्षत उगु योनिं च्यूत नं जुया वं ला?" "वं, महाराज! यक्षत उगु योनिं च्यूत नं जुया वं ।" "भन्ते नागसेन ! अथेसा इमिगु सीह्म गथे खने मदुगु ? इमिगु सी धुंकूगु ह्म ध्वगिगना छाय् मवंगु ?"

१६. "महाराज ! सीपिं यक्षतयेगु ह्म खने दु । इमिगु ध्वगी नं न वः । सीह्म यक्षया शरीर कीया रूपय् खने दइ, इमूया रूपय्, छाःकीया रूपय्, सर्पया रूपय्, विच्छेया रूपय्, सतपत झंगःया रूपय्, झंगः पंछीया रूपय्, जंगली पशुतयेगु रूपय् खने दइ ।

"भन्ते नागसेन ! छपिथें बुद्धिमानह्म तोता मेपिं सुनां नं थ्व प्रश्नया लिसः बिइ फइ मखु ।"

८. अवशेष मदुगु शिक्षापदया विषयय् प्रश्न

१७. भन्ते नागसेन ! वैद्य शास्त्रया गुपिं पूर्व आचार्यपिं नारद धन्वन्तरि, अङ्गिरस, कपिल, कण्डरग्गि, साम, अतुल व पूर्वकात्यायन जुया वपिं खः, थुपिं आचार्यपिसं थथःह्मं हे रोगया उत्पत्ति, रोगया निदान, रोगया स्वभाव, रोगया उत्थानयात वासः याना सिद्ध व असिद्ध जू मजू व फुक्क शंका मदयेक सिडका थुगु शरीरया थुलि रोग उत्पन्न जुइ धका नियम दयेकूपिं खः । यद्यपि इपिं फुक्क सर्वज्ञ मखु ।

तथागत जुलसा सर्वज्ञ जुया बिज्याह्म जुया नं लिपा जुइगु खँ बुद्ध-ज्ञानं सिइका नं फलनाह्मसिगु खँय् फलनागु शिक्षापद दयेके माली धका न्हापां हे खंका निश्चित रूपं शिक्षापद छाय् दयेका बिमज्यागु ? छको छको याना मामाःगु बखतय् दोष उत्पन्न जुइगु बखतय् मनूतयेसं दोष क्यनीगु बखतय् जक श्रावकपिंत शिक्षापद छाय् दयेका बिज्यागु ?

१८. "महाराज ! तथागतं थुगु खँ स्यू – फलनागु बखतय् फलना फसनाम्हसिगु कारणय् निसत्याः शिक्षापद दयेके माली। अथेसां तथागतया थथे जुल– "यदि जिं छकलं हे निसत्याः शिक्षापद दयेका बिल धाःसा आपालं मनूत ग्याइ– 'गौतमया शासनय् प्रव्रजित जुइगु तःसकं थाकु, आपालं नियमत पालन यायेमाः" धका प्रव्रजित जुइगु इच्छा दुपिं नं प्रव्रजित जुइ मखु । छकलं फुक्क शिक्षापद दयेके जी मखु गुकिं याना आपालं मनूत अपायगामी जुइ । उकिं गथे गथे समय वल, दोष प्रकट जुइगु बखतय् धर्म देशनाद्वारा शिक्षापदयात दयेका लागू याये ।"

"भन्ते नागसेन ! बुद्धपिनिगु खँ आश्चर्य ! अद्भुत जुल !!! गपाय्धंगु तथागतयागु सर्वज्ञ ज्ञान ! भन्ते नागसेन ! थुकिया अर्थ तथागतं बांलाक थुइका बिज्यात । यक्व नियमत रक्षा यायेमाः धका सत्त्वपिं ग्याना प्रव्रजित जुइत साहस याइ मखुगु जुइ । छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये ।"

९. सूर्य क्वाइगुया विषयय् प्रश्न

१९. "भन्ते नागसेन ! छु सूर्य न्ह्याबलें तःसकं थिना च्वनी ला कि बुलुया नं वं !" "महाराज ! सूर्य न्ह्याबलें तःसकं थिना च्वनिगु खः, गुब्लें बुलुया मवं ।" "भन्ते नागसेन ! यदि सूर्य

न्ह्यावलें त:सकं थिना च्वनिगु खःसा गुबलें त:सकं तान्वइगु व गुबलें बुलुया छाय् वनिगु ले ?

२०. "महाराज ! सूर्ययाके प्यंगू दोष दु थुपि मध्ये छगू दोषया कारणं सूर्य बुलुया वनिगु खः। छु छु प्यंगू ? महाराज ! (१) सुपाँय् वयेवं सूर्य बुलुया वनिगु खः, (२) खसु वयेवं…, (३) धुन्नु वयेवं… …व (४) राहु वयेवं सूर्य बुलुया वनिगु खः। महाराज ! सूर्ययाके थ्व प्यता रोग दु गुकिं याना इपिं मध्ये छता दयेवं सूर्य बुलुइगु खः।

'भन्ते नागसेन ! आश्चर्य जुल ! भन्ते नागसेन ! अद्भुत जुल !! सूर्यथें तेजस्वीह्मसियाके नं दोष दु धासेंलि मेपिं सत्वपिनि छु खँ ! भन्ते ! छपिंथें जाःह्म बुद्धिमानम्हं तोता मेपिंसं थ्वयात थुइका बियेफइ मखु।

१०. त:सकं थिइगु विषयय् प्रश्न

२१. भन्ते नागसेन ! हेमन्त ऋतुबलेय् सूर्य त:सकं थिइ, गृष्म ऋतुबलय् सूर्य छाय् मथिइगु ?

२२. गृष्म ऋतुबलय् आकाश धुलं गया च्वनी, वाफसं जमीन आकाश छस्वाः जुया च्वनी, आकाशय् सुपाँय् वया च्वनी, चाःह्लि तत:सकं फय् वया च्वनी, थुपिं फुक्क मिले जुया निभाःयात पना च्वनी। महाराज ! थुकियाना गृष्मऋतुबले सूर्य भचा ह्म (कम) थिइगु खः। महाराज ! ह्मनं हेमन्त ऋतुबलेय् पृथ्वी शान्त जुया च्वनी। आकाशय् सुपाँय् नं लोप जुया च्वनी। धुलं गया च्वनी मखु। धू भति भति जक व्वया च्वनी। आकाश यच्चुसे च्वना च्वनी। फय् बुलुंबुलुं जक वइ। महाराज ! थ्व हे खँ याना निभाः तस:कं थिइगु ह्मनं व गरम नं जुइगु खः। महाराज ! थ्व हे कारणं

खः गृष्मऋतुबले सूर्य हेमन्त ऋतुबले स्वया ह्म जक थिइगु खः ।

फुक्क बाधां रहित जूगुया कारणं (हेमन्तं) सूर्य तःसकं थिइगु खः हानं धू सुपाँय् इत्यादि आकाश तोपुया च्वनिगु जुया (गृष्म कालय्) सूर्य ह्म जक थिइगु खः ।

(थुगु वर्गय् झिगू प्रश्न दु) निगूगु निष्प्रपञ्चवर्ग क्वचाल ।

३. वेस्सन्तरवर्ग

१. वेस्सन्तर वर्गया विषयय् प्रश्न

१. "भन्ते नागसेन ! सकल बोधिसत्वपिंसं थः कलाः व काय्म्ह्याय्‌पिं दान बिया बिज्यागु लाकि वेस्सन्तर जुजुं जक कलाः व काय्म्ह्याय्‌पिं दान बिया बिज्यागु ?" "महाराज ! सकल बोधिसत्वपिंसं थः कलाः व काय्म्ह्याय्‌पिं दान बिया बिज्यागु खः, वेस्सन्तर जुजुं जक दान बिया बिज्यागु मखु ।" "भन्ते नागसेन ! छु इमिके अनुमति कया जक इमित दान बिया बिज्यागु ला ?" "महाराज ! (वसपोलया) जहानं अनुमति ब्यूगु खः, परन्तु मस्तेसं मथूगुलिं ख्वंगु जुया च्वन । यदि इमिसं थूगु जूसा इमिसं नं अनुमोदन याइगु जुइ, ख्वइ मखुगु जुइ ।"

"भन्ते नागसेन ! बोधिसत्वं तःधंगु दुष्करगु ज्या याना बिज्यात । थः हे मस्त थःह्म बुइकूपिं, यःपिं मस्तेयेत ब्राह्मणयातं दान बिया बिज्यात ।

"अझ थ्व स्वया नं तःधंगु मेगु निगूगु दुष्करगु ज्या वसपोलं याना बिज्यात, थःह्म उपिं कोमलपिं सुकुमारपिं मस्तेत जंगलया गुँखि चिना ब्राह्मणयात बिया बिज्यात । गुँखिया चो ज्वना ब्राह्मणं मस्तेत साला यंका च्वगु खना मनय् छुं न विकार वयेंका बिमज्या ।

"अझ थ्व स्वया नं तःधंगु मेगु स्वंगूगु दुष्करगु ज्या वसपोलं याना बिज्यात, थःगु बलं गुँखि चोफुना मस्त बिस्यूं वःबले, ह्यानं नं अथे हे चिना लिछ्वया बिज्यात ।

"अझ थ्व स्वया नं तःधंगु मेगु प्यंगूगु दुष्करगु ज्या वसपोलं याना बिज्यात- 'बा ! थ्व यक्षं जिमित नयेत यंका च्वन ।' धाधां ख्वया जूपिं थुपिं मस्तेत ··· 'ग्याये म्वाः' धका भरोसा तकं बिया बिमज्या ।

"अझ थ्व स्वया नं तःधंगु मेगु न्यागूगु दुष्करगु ज्या वसपोलं याना बिज्यात, ख्वख्वं तुती भोसूह्म जालिकुमारं- 'बा ! जि थ्व यक्ष लिसे वने, जित थ्वं नसां नके बिये तर (केहेँ) कृष्णाजिनयात तोता बिज्याहुँ" धका धाल नं माने जुया बिमज्या ।

"अझ थ्व स्वया नं तःधंगु मेगु खुगूगु दुष्करगु ज्या वसपोलं याना बिज्यात, जालिकुमारं ख्वख्वं विलाप यायां- 'बा ! छपिनिगु नुगः छु ल्वंहयागु ला ? जिमित थ्व यक्षं घनघोरगु जंगलय् यंका च्वंगु खंका नं छपिंसं गना बिमज्या' धका धाल नं भ्या भतिचा नं नुगः मछिका बिमज्या ।

"अझ थ्व स्वया नं तःधंगु मेगु न्हेगूगु दुष्करगु ज्या वसपोलं याना बिज्यात- उह्म ब्राह्मणं निर्दयतापूर्वक मस्तेत मिखां खने मब-यक साला यंका च्वंगु खन नं वसपोलयागु नुगः सच्छिकू दोच्छिकू जुया तःज्याना मवं । (तर) थुकथं थःगु पुण्य कमाये यायेगु इच्छा-याह्मं कतपिन्त दुःख बिइ ज्यू ला ? दान धयागु थःत बिया छ्वये माःगु मखु ला ?

२. महाराज ! थुगु दुष्करगु ज्यां बोधिसत्वया कीर्ति शब्द झिद्वल लोकधातुया देवतापिं ब मनुष्यपिनि थाय् फैले जुल । देवता-

पिंसं देवलोकय्..., असुरपिंसं असुरलोकय्..., गरुडपिंसं गरुडलोकय्..., नागपिंसं नागलोकय्..., यक्षपिंसं यक्षलोकय्..., वसपोलयात प्रशंसा यात। थुगु हे कथं छसिकथं परम्परानिसें वसपोलयागु कीर्ति शब्द थौंतक झीथाय् तकं थ्यना च्वन। गुकिं याना वसपोलया थ्व दान उचित जू वा मजू धयागु खँय् झीसं चर्चा याना च्वना। महाराज! थुगु कीर्ति शब्दं यानां वसपोल निपुण, विज्ञ व शान्त चित्त दुह्म बोधिसत्वयाके झिता गुण दुगु सिइका काये फु। छु छु झिता गुण? महाराज! (१) निर्लोभ, (२) सांसारिक वस्तुस प्रेम मयायेगु (३) त्याग, (४) वैराग्य, (५) संकल्पं च्यूत मजुइगु, (६) सूक्ष्मता, (७) महानता, (८) दुरवोधता, (९) दुर्लभता व (१०) बुद्ध-धर्मया असदृशता। महाराज! थुगु कीर्ति शब्द वसपोस निपुण, विज्ञ व शान्त चित्त दुह्म बोधिसत्वया थ्व हे झिता गुण सिइका कायेफु।

"भन्ते नागसेन! कतपिंत दुःख बिया बियागु दानया फल सुख विपाक जुइला? छु उकिं स्वर्ग दइला?" "महाराज! थ्व नं छु धायेमाःगु खँ ला?" "भन्ते नागसेन! थन कारण क्यना थुइका बिज्याहुँ।" "महाराज! थन सुं धर्मात्मा श्रमण वा ब्राह्मण तःधंह्म शीलवान कल्याणधर्मी दु। ल्हाः तुति सके मफुह्म अपांग जूह्म अथव थथे हे मेह्म सुं विरामीयात मेह्म सुं पुण्यवान पुरुषं गाडी तया यंक गन वने माःह्म खः अन थ्यंका बिल धाःसा, महाराज! छु उह्म पुरुषयात सुख प्राप्त जुइला, स्वर्ग वनिगु भिगु ज्या जुइ ला?" "जुइ, भन्ते! थ्व नं छु धाये माःगु खँ ला? भन्ते! उह्म पुरुषयात थुगु पुण्यया फलं सवारीया निंतिं हस्तियाना (किसि दुगु रथ) दइ, अश्वयान (सल दुगु रथ) दइ, रथयान दइ, पृथ्वी जुइत सकतां स्थलयान (सवारी) दइ, लखय् जुइत जलयान (डुंगा, जहाज) दइ, देवतापिनि निंतिं देवयान दइ तथा मनुष्यपिनि मनुष्ययान दइ। जन्म

जन्मय् वयागु कल्याण जुइ (त:धंगु सुख दइ। सुगति सुगति ह जक) वने दया च्वनी। उगु कर्मया फलं ऋद्धियानय् च्वना सकसिया प्रार्थीलगु निर्वाण रूपी नगरय् थ्यंकः वनी। महाराज! उकि नं सुख विपाक प्राप्त जुइ, स्वर्ग वने दइगु भिगु फल नं प्राप्त जुइ। उह्म मनुष्यं गाडीया द्वोंतेत दुःख बिया हे पुण्य कमाये यागु खः, सुख अनुभव याइगु खः।

"महाराज! कतपिंत दुःख बिया यानागु दानं नं स्वर्ग वने दइगु, भिंगु फल दइ धयागु छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ। महाराज! थन सुं जुजुं उचित प्रकारं कर काइ, लिपा मनूतयेत दान याइ। महाराज! अथेसा थुकि वयात भिगु फल दइला? थुगु दान यानाया वयात स्वर्ग प्राप्त जुइ ला।" "भन्ते! थ्व ला धाये मा:गु (खँ) हे मखु। भन्ते! उकिया कारणं व जुजुयात मेमेगु नं द्वलंद्वः गुण दइ। जुजुपिं मध्ये त:धंह्म जुजु जुइ दइ, देवतापिं मध्ये त:धंह्म जुइ दइ। ब्रह्मापिं मध्ये महाब्रह्मा जुइ दइ, श्रमणपिं मध्ये महाश्रमण जुइ दइ, ब्राह्मणपिं मध्ये महाब्राह्मण जुइ दइ, अर्हत्‌पिं मध्ये त:धंह्म अर्हन्त जुइ दइ।" "महाराज! थुकिं नं सिइका काये फु, कतपिंत दुःख बिया यानागु दान नं सुख विपाक प्राप्त जुइ, स्वर्ग वने दइगु भिंगु फल नं प्राप्त जुइ। जुजुं थःह्म प्रजापिंके कयात:गु कर दान बिया हे थुजागु यश व सुख प्राप्त याइगु खः।"

"भन्ते नागसेन! वेस्सन्तर जुजुं दान बिया बिज्यागुली अप्वः याना बिज्यात। थन तक कि थःह्म मिसायात मेह्मसिया जूवने मायेका बिल। थःह्म जन्मय् याना त:पिं मस्त तक नं ब्राह्मणया च्यः यायेया निंति दान बिया बिज्यात। भन्ते नागसेन! दान अति यायेबले नं बुद्धिमानपिंसं निन्दा याइ। भन्ते नागसेन! अप्वः भारी थनेबं गाडीया धूर तोधुलिइ, अप्वः भारी जुइवं डुंगा दुबे जुइ, अप्वः भोजन

यायेवं पचे मजुया ज्ञारा जुइ, अप्वः वा वयेवं वा (वालि) स्यना वनी, अप्वः दान बियेवं चीमि जुया वनी, अप्वः पाप बुद्धि जुइवं पृथ्वी च्छया वनी, अप्वः राग यायेवं वँय् जुइ, अप्वः तँ वयेवं अपराध याइ, अप्वः मोह जुयेवं मभिगु अवस्था जुइके माली, अप्वः लोभ यायेवं खु जुया ज्वंके माली, अप्व भय जुइवं ग्याइ, अप्वः वा वयेवं खुसी बा वइ, अप्वः फय् वयेवं मलः जुइ, अप्वः मिया आंच बिइवं जा दासि वइ, अप्वः ब्वाँय् जुइवं अप्वः म्वाइ मखु। भन्ते नागसेन ! थथे हे दानय् नं अति यायेवं बुद्धिमानपिसं निन्दा याइ, तुच्छ याइ। भन्ते नागसेन ! वेस्सन्तर जुजुं नं दान बिइगुली अति याना जिज्यात। उकिया छुं बांलागु फल दइ मखु।

"महाराज ! बुद्धिमानपिसं अप्वः दान बिइगुली प्रशंसा याइ, स्तुति याइ, च्वछाइ, भिगु यात धाइ। सुनानं छुं न्ह्यागगु प्रकारं दान बिल धाःसा अप्वः दान याइपिसं लोकय् कीर्ति प्राप्त याइ। महाराज ! गथे दिब्यशक्ति दुगु जंगलया जडीबुटीयात ल्हातय् क्वातुक ज्वना तयेवं थःगु ल्हाः नापं च्वना च्वह्म मनुखं खंके फइ मखु, अप्वः शक्तिशाली जडीबुटीं स्याःगु मस्याका बिइ, ल्वय् मदयेका बिइ। अप्वः गर्म जुइगु कारणं मि च्याइ, अप्वः ख्वाउंगुया कारणं लखं मि स्याना बिइ, पलेस्वां अति परिशुद्ध जूगुलि भ्यातनालं किइ मखु, मणि आपाः गुण दुगुलि याना धाक्व वर बिइ। बज्र अप्वः तीक्ष्ण जूगुलि (उकि) हीरा, मोति व धाःगु ल्वँह त्वाः ल्हाये फु। पृथ्वी अप्वः तःधं जूगुलि मनुष्य, सर्प, चला, झंगः पंछि, लः ल्वँह पर्वत सिमात सकसितं धारण याना तये फु। आपालं तःधंया कारणं समुद्र गुब्लें जाइ मखु। सुमेरु पर्वत आपाः भारीया कारणं अचल जुइ। आकाश आपालं फैले जुया च्वंगुया कारणं अनन्त जुइ। सूर्य आपाः थिइगुया कारणं अन्धकार नाश जुइ। सिंह तःधंगु जातया कारणं

निर्भय जुइ, पहलमान आपाः बल दुर्गुलि मेह्म पहलमानयात बुका बिइ, जुजु थःगु आपाः पुण्यया कारणं सकसियां मालिक जुइ, भिक्षु आपाः शीलवान जूगुलि नाग, यक्ष, मनुष्य व मार सकसिया नमस्कारया पात्र जुइ । बुद्ध अति अग्रम्ह जुया ब्रिज्यागुया कारणं अनुपमह्म जुइ । महाराज ! थथे हे अप्वः दान बिइगुली लोकय् प्रशंसा याइ, स्तुति याःइ, च्वछाइ तथा भिगु यात घका धाइ । सुं गुह्मसिनं थुजागु दान बिइवं लोकय् अत्यन्त दानिह्म घका उह्मसिया कीर्ति फैले जुइ । महाराज ! आपाः दान ब्यूगुया कारणय् वेस्सन्तर जुजु झिद्वःल लोकय् प्रशंसितह्म जुल, वसपोलयात तःसकं च्वछाल । व हे आपाः दान बिया हे वेस्सन्तर जुजु थौं बुद्ध जुया बिज्यात– देव व मनुष्यपिं सहित थ्व लोकय् दकलें अग्रह्म जुया बिज्यात ।

"महाराज ! संसारय् छु थुजागु नं छुं वस्तु दु ला गुकियात दान काइपिं दःसा नं बिइ मज्यू ?" "दु, भन्ते नागसेन ! थुजागु गुबलें दान बिइ मज्यूगु झिता वस्तु दु । सुनां थुजागु दान बिइ व नरकगामी जुइ । छु छु झिता वस्तु ? भन्ते नागसेन ! (१) अय्ला गुब्लें दान बिइ मज्यू, सुनां अय्ला दान बिइ व नरकगामी जुइ, (२) प्याखं, बाजं दान बिइ मज्यू..., (३) मिसा दान बिइ मज्यू, (४) द्वहँयात दान बिइ मज्यू..., (५) चित्र-कर्म दान बिइ मज्यू..., (६) हातहथियार दान बिइ मज्यू..., (७) विष दान बिइ मज्यू..., (८) सिखः दान बिइ मज्यू..., (९) खा व फां दान बिइ मज्यू..., (१०) ढः तालाजु दापू दान बिइ मज्यू, सुनां थुजागु दान बिइ व नरकगामी जुइ । भन्ते नागसेन ! थ्व झिता वस्तु गुबलें दान याये मज्यू सुनां दान याइ व नरकगामी जुइ ।

"महाराज ! जिं छु छु दान बिइ मज्यू धका न्यनागु मखु । महाराज ! जिं न्यनागु खः, संसारय् छु छुं थुजागु वस्तु दु ला गुकि-

यात दान बिइ योग्यह्म पात्र दःसां मब्यूसे पना तयेमाः ।" "मदु, भन्ते ! संसारय् थुजागु छुं बस्तु मदु, गुगु दान बिइ योग्यह्म अधिकारी दःसां (दान) मब्यूसे पना तये माःगु खः । प्रसन्न जुया सुनानं दान बिइ योग्यह्म पात्रयात गुलिसिनं भोजन दान बिइ, गुलिसिनं कापः दान बिइ, गुलिसिनं शयनासन बिइ, गुलिसिनं आवास निवास दान बिइ, गुलिमिनं लासाफांगा दान बिइ, गुलिसिनं नोकरचाकरत दान बिइ, गुलिसिनं जग्गा जमिन दान बिइ, गुलिसिनं निपा तुति दुपिं (झंगः) व गुलिसिनं प्यपा तुति दुपिं पशुत दान बिइ, गुलिसिनं सच्छि, द्वोलछि वा लखछि दान बिइ, गुलिसिनं राजपाट तकं दान बिइ, गुलिसिनं जीवित दान बिइ । महाराज ! यदि गुलिसिनं जीवित दान तक नं बिइ धाःसा दानपति वेस्सन्तर जुजुया थः कलाः व मस्तेत दान बिया बिज्यागुली छाय् छलपोलं आक्षेप याना बिज्याना ?"

"महाराज ! छु संसारय् साधारणतया चलन चले जुया च्वंगु खः– अबुया थःगु ऋण पुलेया निंतिं अथवा जीविकाया निंतिं थः काय्यात बन्ह्तः नं तइ, मि नं मिइ ?" "खः, भन्ते ! छपिंसं खःगु हे धया बिज्यात ।" "अथेसा, अथे हे वेस्सन्तर जुजु नं सर्वज्ञता प्राप्त मजूगुया कारणं चिन्तित व दुःखितह्म खः, उकिं वसपोलं धर्म कमाये यायेत थः मिसा व मस्तेत दान बिया बिज्यात । महाराज ! थथे हे, वेस्सन्तर जुजुं व हे बिया बिज्यात, गुगु मनूतयेसं नं बिइगु खः, व हे याना बिज्यात, गुगु मनूतयेसं नं याइगु खः । महाराज ! अथेसा दानपति वेस्सन्तर जुजुयात छाय् छलपोलं आक्षेप याना बिज्याना ?"

"मखु, भन्ते ! जि दानपति वेस्सन्तरयात दान बिल धका निन्दा यानागु मखु, थःह्म मिसा व मस्तेत बिइगु पलेसा वसपोलं थःत हे बिया बिज्याये माःगु खः धयागु जक जिगु धापू खः ।" "महाराज ! मिसा व मस्त फ्वंवःह्मसित थःत हे दान बिइगु उचितगु ज्या

मखु । गुगु वस्तु फ्वंगु खः व हे वस्तु बिइमाः । थ्व सद्पुरुषपिनिगु ज्या खः । महाराज ! गथे सुं मनुखं सुयाकें लः फ्वन धाःसा वयात भोजन बिइवं छु वयात ज्या ख्यले दइ ला ?" "दइ मखु, भन्ते ! गुगु वं फ्वंगु खः, वयात व हे बिइवं वयात ज्या बिइ ।" "महाराज ! थथे हे ब्राह्मणं मिसा व मस्तेत फ्वंगु खः उकिं वेस्सन्तर जुजुं इमित हे बिया बिज्यात । महाराज ! यदि ब्राह्मणं थःगु ह्म फ्वंगु खःसा वसपोलं थःत मब्यूसे च्वना बिज्याये फइ मखुगु जुइ, ग्याना बिज्याइ मखु, न माया याना बिज्याइ, वसपोलं थःगु ह्मयात नं दान बिया बिज्याइगु जुइ । महाराज ! यदि सुनानं वेस्सन्तर जुजुयाके च्यः जुया ब्यु धका फ्वं वल धाःसा च्यः जुइत तकं तयार जुया बिज्याइह्म जुइ । महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया थःगु ह्म मनूतयेत ईना बिज्याइह्म खः ।

"महाराज ! गथे वूगु ला सकसिनं ईना नइगु खः । महाराज ! थथे हे सिमाय् फल ज्वाँय् ज्वाँय् सइबले फुक्क झंगःपंछि नइ । महाराज ! थथे हे वेस्सन्तर जुजुयात थःगु ह्मया ममता मदु । (छखें) वसपोलं थःगु ह्म मनूतयेत ईना बिज्याये धुंकल । थथे छु कारणं ले ? थुगु विचारं जि थुगु कथं उदार जुया बुद्धत्व प्राप्त याये फयेमा ।

"महाराज ! निर्धह्म मनुखं ध्येबा कमाये यायेत धन मामां गन गन जक ब्वाँय् मजुइ, गुजागु गुजागु थाकूगु लँय् मजुइ, गन जल व थलया ब्यापारय् मवनिइ ? शरीर, वचन व मनं स्वतां धनया धन मामां कोशिस याना च्वनी । महाराज ! थथे हे दानपति वेस्सन्तरं बुद्ध–धर्म निर्धन जुया सर्वज्ञता रत्नया प्राप्तिया निंति याचकपित धन-धान्य, नोकर चाकर, गाडी सवारी, थःगु सकतां सम्पत्ति, थःह्म मिसा व मस्त अझ थःगु शरीर तकं बिया बिज्यात । बुद्धत्व प्राप्त

यायेया निर्ति हे वसपोलं थथे याना बिज्यागु खः ।

'महाराज ! मुद्दाया इच्छा याइह्म व्यक्ति मुद्दाधिकरणयात थःके दुगु न्ह्यागुं लुं. हीरा. धन सम्पत्ति बिइ । थथे सकतां बिया नं "मुद्दा" प्रतिलाभया निर्ति कुतः याइ । महाराज ! थथे हे वेस्सन्तर जुजुं थःगु पिने व दुनेयागु फुक्क धनदान बिया बिज्याना थःत नापं दान बिया वुद्धत्वया परियेसना याना बिज्यात ।

"महाराज ! अझ दानपति वेस्सन्तर जुजुया मनय् थथे जुल– 'थ्व ब्राह्मणं गुगु फ्वनिगु खः. व हे बिया वयागु इच्छा पूरा याये ।" थ्व विचार याना वसपोलं वयात थःह्म मिसा व मस्त नं बिया बिज्यागु खः । महाराज ! वसपोलं वयात इपिं खना मयःया बिया बिज्यागु मखु. इमित स्वये मफया नं मखु. वसपोलयात बोझ जुया नं मखु हानं वसपोलयात नके मफया हे नं मखु. दिक्क जुया मयःया नं मखु । बरु सर्वज्ञता ज्ञान रत्न प्राप्त याना बुद्ध जुया बिज्यायेगु निर्ति हे वेस्सन्तर जुजुं थःह्म उगु अतुल्य, अलौकिक प्रियानाप व प्राणंनिसें यःपिं मस्त तक नं दान बिया बिज्यात । महाराज ! चर्यापिटकय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

न मे देस्सा उभो पुत्ता, मद्दीदेवी न दोस्सिया ।
सब्बञ्ञुतं पियं मय्हं, तस्मा पिये अदासहं'ति ।।[1]

न जित थुपिं निह्म मचात मयःगु खः
न जित मद्दीदेवी हे मयःगु खः
जित सर्वज्ञता हे यः
उकिं जि थः यःपिं बिया च्छया ।

१. वेस्सन्तरचर्या, चरियापिटक, खु. नि. VII पृ ३९७ ।
२. तुलना याना दिसँ. पृ. १५३ या गाथा लिसे ।

महाराज ! वेस्सन्तर जुजुं थुगु दान बिया बिज्याये धुंका पर्ण-शालाय् दुहाँ वना गोतुला इमिगु अति प्रेमया कारणं छकः विह्वल जुया बिज्यात । वसपोलया नुगः पंम्हुइथें च्वन । क्वाःगु सासः ह्लासं मवंसे म्हुतुं वल । मिखां ख्वबिया पलेसा हिया ख्वबि बा वल । महाराज ! थथे वेस्सन्तरं दुःख सह याना ब्राह्मणयात थ्व दानयागु लं परिहीन मजुइमा धका वसपोलं कलाः व थः मस्त नं दान याना बिज्यात ।

"महाराज ! हानं मेगु निता खँया बिचा याना नं वेस्सन्तरं ब्राह्मणयात थः निह्म मस्तेत दान बिया बिज्यागु खः । छु छु निता खँय् बिचाः याना ? (१) जिगु दानया लँ त्वाः मदलेमा व (२) जंगलय् फलफूल जक नया च्वने माःगु दुःखं जिमि पुत्रपिं मुक्त जुइमा । महाराज ! वेस्सन्तर जुजुं जिमि मस्तेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु धयागु खँ स्यू । इमि बाज्यां इमित मुक्त याना काइ, अले हानं इपिं जिथाय् हे वइतिनि । महाराज ! थ्व हे निता खँया बिचार याना वसपोलं ब्राह्मणयात थः निह्म मस्तेत दान बिया बिज्यागु खः ।

"महाराज ! वेस्सन्तर जुजुं थुह्म ब्राह्मण तःसकं जीर्णह्म व तःसकं कमजोर जुइ धुंकूह्म, नसा नसा बमलाये धुंकूह्म तुतामं चुया तःसकं थाकूक न्यासिं जुइ माले धुंकूह्म, पुण्य भचा जक जुइ धुंकह्म, आयु भचा जक दनिह्म, थ्वं थुपिं मस्तेत च्यः याना तये फइ मखु धयागु खँ स्यू । महाराज ! थपाय्सकं तेजस्वी व प्रतापीपिं थुपिं चन्द्र सूर्ययात सुनानं ज्वना पिचाय् स्वथना इमिगु फुक्क तेज कुना तये फइला, ख्युंका कुना तये फइला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! थथे हे सूर्य चन्द्र स्वया प्रतापीपिं वेस्सन्तर जुजुया मस्तेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।"

"महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया मस्तेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखुगुया छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे चक्रवर्ती जुजुया प्वाल प्वालां थिइगु भिगु जातियागु च्याकूलाःगु, बांलाक छांटकाट वंगु प्यकु हाकः घेरा दुगु गाडीया नाभीया वरा-बरगु मणिरत्नयात स्वथना भ्वाथः कापतं हिना तोपुइ फइ मखु । महाराज ! थथे हे, चक्रवर्ती जुजुया मणिरत्न समानपि तेजस्वी वेस्स-न्तर जुजुया मस्तेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।

"महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखुगुया छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! हस्तिराज उपोसथ तःसकं तुयूह्म, स्वंगू थासय् बुलु वनिह्म, न्हेगूगु प्रकारं प्रतिष्ठितह्म, च्याकू तःधिकह्म, गुकू हाकःह्म, सुन्दर व स्वये बहःह्म जुइ, वयात सुनानं हासां वा सरावं (पाःचा सूखुलि) तोपुइ फइ मखु व साया मचातयेगु वथानय् वयात प्रतिक्षेप नं याये फइ मखु, परिहरण नं याये फइ मखु । महाराज ! थथे हे उपोसथ किसि समानं प्रतापीपिं वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।"

"महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखुगुया छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे थ्व समुद्र तःसकं तहाकः, तब्याः जुइक चकना च्वंगु खः, अत्यन्त गम्भीर जुया च्वन, अनन्त जुया च्वन, अपरम्पार जुया च्वन, थाःयःगाः मदुगु व खुल्लागु जुया च्वन । सुनानं वयात प्यखेरं चिना छगू हे घाटयागु ज्या काये फुगु दयेकें फइ मखु । महाराज ! थथे हे महा-समुद्र समान गौरवशालीपिं वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।"

"महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना

तये फइ मखुगुया छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे पर्वतराज हिमालय न्यासः योजन तजाःगु आकाशय् थहाँ वया च्वंगु खः, स्वद्वः योजनं चाहिइका तःगु खः, चेप्यद्वल चोका चोका छायेपाः तःगु खः, थनं न्यासःगु ततःधंगु नदीत पिहाँ वया च्वंगु दु, ततःधिकपिं जीवतयेगु थ्व छें खः, थन अनेक प्रकारया ग्रन्थ दु, सलंसः दिव्य वासलं पूर्ण जुया च्वन । थ्व आकाशय् ब्वया च्वंगु सुपांय्थें खने दु । महाराज ! थथे हे हिमालय पर्वत समान गौरव दुपिं वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।

"महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखुगुया छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे बहनी ख्यूउँबले पहाडया च्वय् मि नया च्वनी, मि आपालं तापाकंनिसे खने दया च्वनिगु खः । महाराज ! थथे हे वेस्सन्तर जुजुया कीर्ति तापाः तापाक तक फैले जुया च्वंगु खः । वसपोलया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।"

महाराज ! वेस्सन्तर जुजुया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखुगुया छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ । महाराज ! गथे हिमालय पहाड्या नाग स्वां ह्वइबले सिलसिल फय् वइबले उकिया मगमग बास झिगू झिनिगू योजन तापक नं फैले जुइगु खः । महाराज ! थथे हे वेस्सन्तरया कीर्ति द्वलंद्वः योजन तक फैले जुया असुरलोक, गरुडलोक, गन्धर्वलोक, यक्षलोक, राक्षसलोक, सर्पलोक, किन्नरलोक, इन्द्रलोक पुला वना अकनिष्टलोक, (अन्तिम देवलोक) तक थ्यंगु खः । थ्व फुक्क लोक वसपोलया शीलया सुगन्धं जाया च्वन । उकिं वसपोलया मचातेत सुनानं च्यः याना तये फइ मखु ।

महाराज ! वेस्सन्तर जुजुं थः काय् जालिकुमारयात धया त्विज्यागु दु – 'तात ! छिमि बाज्यां यदि ब्राह्मणयात धन बिया मुक्त

याना काल धाःसा छंगु निंतिं द्वछि निष्क[1] व छिमि केहें कृष्णाजि-नाया निंतिं सच्छिह्म दास, सच्छिह्म दासी, सच्छिह्म किसि, सच्छिह्म सल, सच्छिह्म सा, सच्छिह्म दों व सच्छि निष्क बिया छुटे याकी। तात ! यदि छिमि बाज्यां जबरजस्तीं छु मब्यूसे थःगु हुकुमं ब्राह्मण-या ल्हातं छिमित तोतकल धाःसा बाज्यायागु खँ न्यने मते, ब्राह्मण-याथाय् हे च्वं। थथे धया बिज्याना वेस्सन्तर जुजुं इमित ब्छःगु खः। जालिकुमारं नं अन थ्यंका थः बाज्यायात थथे धाःगु दु—

'सहस्सग्धं हि मं, तात, ब्राह्मणस्स पिता अदा।
अथो कण्हाजिनं कञ्ञं, हत्थीनं च सतेन चा'ति ॥

तात ! जिगु मू दोछि तया जिमि बा नं
जित उह्म ब्राह्मणयात ब्यूगु खः
अले सच्छिह्म किसिया मू तया
केहें कृष्णजिना वयात ब्यूगु खः।

भन्ते नागसेन ! छपिंसं ठीक जुइक थुइका बिज्यात। मखुगु पक्षयात खण्डन याना बिज्यात। विपक्षया वादयात क्वथुना बिज्यात। थःगु खँयात स्पष्ट याना बिज्यात। धात्थेंगु उद्धरण भाव पिकया बिज्यात। प्रश्नया तःसकं बांलाक विश्लेषण याना क्यना बिज्यात। छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जिं स्वीकार याये।

२· दुष्कर-चर्याया विषयय् प्रश्न

३. "भन्ते नागसेन ! छु सकल बोधिसत्वपिंसं दुष्कर-चर्या याना बिज्यागु लाकि बोधिसत्व गौतमं जक याना बिज्यागु ?" 'मखु, महाराज ! सकल बोधिसत्वपिंसं दुष्कर-चर्या याना बिज्यागु मखु बोधिसत्व गौतमं हे जक याना बिज्यागु खः।"

१· स्वर्ण मुद्रा।

"भन्ते नागसेन ! यदि थथे खःसा छह्म बोधिसत्व मेह्म बोधिसत्वलिसे मिले मजुइगु पाय्छि मजू।" "महाराज ! प्यंगू स्थान (खँय्) छह्मं मेह्म बोधिसत्वपिं लिसे मिले जुइ मखु। छु छु प्यंगू खँय् ? महाराज ! (१) कुलया खँय् (२) स्थान व समयया खँय् (३) आयुया खँय् व (४) प्रमाणया खँय्। महाराज ! थ्व हे प्यंगू स्थानय् बोधिसत्व छह्मं मेह्मलिसे मिले जुइ मखु। महाराज ! फुक्क बुद्धपिनि रूपय्, शीलय्, समाधी, प्रज्ञाय्, विमुक्ति, विमुक्ति ज्ञान दर्शनय् प्यंगू वैशारद्यय्, झिगू तथागत बलय्, खुगू असाधारण ज्ञानय्, झिप्यंगू बुद्ध-ज्ञानय्, झिच्यागू बुद्ध-धर्मय् व बुद्धया मेमेगु गुणय् असमान जुइ मखु। फुक्क बुद्धपिं बुद्धया गुणय् समानपिं जुया बिज्याइ।

भन्ते नागसेन ! यदि फुक्क बुद्धपिं गुणय् समानपिं जुइगु खःसा बोधिसत्व गौतमं जक दुष्कर-चर्या छु कारणय् याना बिज्याये माःगु? महाराज ! बोधिसत्व गौतमं ज्ञान परिपक्व मजुवं बोधिज्ञान प्राप्त यायेत निंति महाभिनिष्क्रमण याना बिज्यात। थःगु अपरिपक्वगु ज्ञानयात पूवंकेया निंति हे वसपोलं दुष्कर-चर्या याना बिज्यागु खः।

"भन्ते नागसेन ! छु कारणं बोधिसवं ज्ञान परिपक्व मजुवं हे बोधिज्ञान प्राप्त यायेत महाभिनिष्क्रमण याना बिज्यागु ? थःगु ज्ञानं न्हापा हे पुवंका ज्ञान दयेका जक छें तोता पिहाँ बिज्याये माःगु मखु ला ?"

४. "महाराज ! बोधिसत्वया प्याखं हुपिं मिस्तयेगु घृणित अवस्था खना मन फःहिल। मन फःहिलेवं वसपोलयात वैराग्य जुल। वसपोलया चित्त वैराग्य जुया वःगु खना सुं मारकायिक देवपुत्रं विचाः यात – 'थ्व हे समयय् जि वसपोलयागु वैराग्य चित्त मदयेका वियेमाल।' आकाशय् च्वना वं थ्व धाल – 'मारिस ! छपिंसं थुकथं दिक्क चाया बिज्याये मते। थनि न्हेन्हुया दिनय् छपित

दिव्य चक्ररत्न द्वलंद्वः धूर दुगु घःचाः वुगु फुक्क आकारं परिपूर्णगु रथ प्रकट जुइ। पृथ्वी दुने च्वंगु व आकाशय् च्वंगु रत्नत फुक्क स्वयं हे छपिनिथाय् न्ह्योने वइ। निद्वल चीचिधंगु द्वीप सहित प्यंगू द्वीपय्[1] छपि छह्मसियागु जक आज्ञा चले जुइ। द्वछिह्म तक छपिनि सूर, वीर, शक्तिशाली व शत्रुपितिगु सेनायात बुका बिइपिं पुत्रपिं दइ, उपिं पुत्रपिं सहित न्हेगू रत्नयुक्त जुया प्यंगू द्वीपय् छपिसं अनुशासन याना बिज्याइ।"

महाराज ! न्हिच्छि मि ह्याउंक क्वाकातःगु नंया गसुलि न्हाय्-पनय् सुइथें थ्व वचन बोधिसत्वयात जुल। छखें ला थः हे बोधिसत्व-यात विराग जुया च्वंगु मेखें मारया थ्व वचन न्यना वसपोलयात ज्ञन हे संवेग उत्पन्न जुल।

महाराज ! गथे च्याना च्वंगु मि द्वंय् सिँ तोपुया बिइवं ज्ञन हे ग्वाना तःसकं च्याना वइगु खः व थें छखें ला थः हे बोधिसत्वयात विराग जुया च्वंगु मेखें मारया थ्व वचन न्यना वसपोलया मनय् ज्ञन हे संवेग उत्पत्ति जुल।

महाराज ! गथे वाउंगु घाँसय् लः भचा दयेवं चुलुइगु खः, हानं तःसकं वा वयेवं ज्ञन हे ध्याचः जुया चुलुइगु खः, थथे हे छखें थः हे बोधिसत्व दिक्क जुया च्वंगु मेखें मारया थ्व वचन न्यना वस-पोलया मनय् ज्ञन हे संवेग उत्पत्ति जुल।

भन्ते नागसेन ! यदि न्हेन्हू खुन्हु धात्थें दिव्य चक्ररत्न वसपोल या न्ह्योनय् प्रकट जूगु जूसा छु वसपोल लिहाँ बिज्याइ ला ?"

"लिहाँ बिज्याइ मखु, महाराज ! न्हेन्हु खुन्हु बोधिसत्वया न्ह्योनय्

---

१. पूर्व विदेह, अपरगोयान, जम्बूद्वीप व उत्तरकुरु – थुपिं प्यंगूयात 'महाद्वीप' धाइ।

दिव्य चक्ररत्नना प्रकट जूइगु छु खँ मदु, उह्म देवतां वसपोलयात लोंवंकेत थुजागु मखुगु खँ ल्हाःगु खः । महाराज ! यदि न्हेन्हु खुन्हु धात्थें बोधिसत्वया न्ह्योनय् दिव्य चक्ररत्न प्रकट जूसां वसपोल लिहाँ बिज्याइ मखु । व छु कारणं ? महाराज ! संसारया अनित्यतां वसपोलया नुगलय् दुने थ्यंक दुहाँ बने धुंकूगुलिं । संसार दुःखया दुःख जक खः– थ्व खँ नं वसपोलया नुगलय् दुने थ्यंक दुहाँ वने धुंकूगु खः, हानं संसारय् अनात्मा धका क्वातुक दुने थ्यंक दुहाँ वंगु खः । थ्व खँ नं वसपोलया नुगलय् दुने थ्यंक दुहाँ वने धुंकूगु खः । थुगु प्रकारं वसपोलयाके उपादान (सांसारिक वस्तु प्रति आशक्ति) नष्ट जुइ धुंकूगु खः ।

"महाराज ! गथे अनवतप्त ह्रद (अनोतप्त दह) या लः गङ्गा नदी न्ह्याना वनिगु खः, गंगा नदी न्ह्याना महासमुद्रय् क्वब्वाँ वनिगु खः, हानं महासमुद्र पातालय् वनिगु खः । महाराज ! व हे लः हानं पातालं महासमुद्रय्, महासमुद्रं गंगा नदी, अले गंगा नदीं अनोतप्त दहलय् लिहाँ वये फइ ला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! थथे हे थुगु अन्तिम जन्म तक थ्यंकेया निंति हे बोधिसत्व प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पनिसें पुण्य मुंका बिज्याना च्वंह्म खः । वसपोलं थन अन्तिम जन्म काः बिज्याये धुंकल । वसपोल परम ज्ञान सीमा थ्यने धुंकूह्म खः । खुदँ दयेका वसपोल लोकय् अग्रह्म पुद्गल सर्वज्ञ जुया बिज्याइह्म खः । अथेसा छु वसपोल चक्ररत्नया निंति लिहाँ बिज्याइला ?" "बिज्याइ मखु, भन्ते !"

"महाराज ! थ्व महापृथ्वी ततःधंगु जंगल व ततःजाःगु पहाड नाप बरु फःपुला वंसा फःपुलें फु, परन्तु बोधिसत्व सम्यक् सम्बोधि प्राप्त मजुइकं लिहाँ बिज्याइ मखु । महाराज ! गंगा नदी बरु अःखतं थः न्ह्याँवने फु परन्तु बोधिसत्व सम्यक् सम्बोधि प्राप्त मजुइकं गुबले

लिहाँ बिज्याइ मखु। महाराज ! गोपद (साया पालि ख्वाँय्) या समान थ्व थाः गाः मदुगु व अगाध समुद्र बरु गनां वने फु, परन्तु बोधिसत्व सम्यक् सम्बोधि प्राप्त मजुइकं लिहाँ बिज्याइ मखु। महाराज ! सुमेरु पर्वतराज सलंसः व द्वलंद्वः कुचा कुच्चा जुया नचुसे च्वना वनेफु, परन्तु बोधिसत्व सम्यक् सम्बोधि प्राप्त मजुइकं लिहाँ बिज्याइ मखु। महाराज ! चन्द्र सूर्य व फुक्क नगुत बरु पृथ्वी कुतुं वये फु, परन्तु बोधिसत्व सम्यक् सम्बोधि प्राप्त मजुइक लिहाँ बिज्याइ मखु। महाराज ! फुक्क आकाशयात किलञ्जमिव (सुखू ?) थें बरु थतुले जिइमा, परन्तु बोधिसत्व सम्यक् सम्बोधि प्राप्त मयायेकं लिहाँ बिज्याइ मखु। व छु कारण ? संसारया फुक्क बन्धनयात वसपोलं चफुना बिज्याये धुंकूगुलिं।

"भन्ते नागसेन ! संसारय् गोगु बन्धन दु ?" "महाराज ! संसारय् झिगू बन्धन दु, गुकी लाना सत्वपिं पिहाँ वये फइ मखुगु खः, पिहाँ वःसां हानं बन्धनय् तुं लाइगु खः। व झिगू बन्धन छु छु ?" "महाराज ! (१) संसारय् माता बन्धन खः, (२) पिता बन्धन खः, (३) कलाः बन्धन खः, (४) काय्म्ह्याय्पिं बन्धन खः, (५) थःथितिपिं बन्धन खः, (६) पासा बन्धन खः, (७) धन बन्धन खः, (८) लाभ सत्कार बन्धन खः, (९) प्रभुता (स्वामी भाव) बन्धन खः व (१०) पञ्च काम गुण बन्धन खः। महाराज ! थ्व हे झिगू संसारया बन्धन खः गुकी लाना सत्वपिं पिहाँ वये फइ मखु, पिहाँ वःसां हानं बन्धनया बन्धनय् तुं लाइ। बोधिसत्वं थुपिं फुक्क झिगू बन्धनयात त्वाः ल्हाना बिज्यागु खः, चःचिइ फुना चिइका बिज्याये धुंकूम्ह खः। महाराज ! उकिं बोधिसत्व हानं लिहाँ बिज्याइ मखुत।

"भन्ते नागसेन ! यदि बोधिसत्व ज्ञान परिपक्व मजुवं व बैराग्य मजूनिबले देवताया वचन न्यना छें तोता पिहाँ बिज्यातः

धा:सा दुष्कर-चर्या लिसे वसपोलया छु मतलव ? वसपोलं थ:गु ज्ञान परिपक्व मजू तल्ले प्रतिक्षा याना नये त्वनें याना बिज्याये मा:गु ख: ?" "महाराज ! संसारय् थुजापिं झिता प्रकारयापिं पुद्गलपिं (व्यक्तिपिं) दु गुपिं अपमाननित जुइ, निन्दितपिं जुइ, कोह्यंपिं जुइ, मर्भिपिं जुइ, अप्रतिष्ठितपिं जुइ, फुक्क थासय् क्वत्येका च्वंपिं जुइ, गुपित सुनानं वास्ता याइ मखु। सु सु झिह्म ? महाराज ! (१) विधवाह्म मिसा, (२) ब:मलाह्म ब्यक्ति, (३) पासा व थथिति सुं मदुह्म व्यक्ति, (४) नये फुह्म ब्यक्ति, (५) चिधंगु कुलयाह्म व्यक्ति, (६) मर्भिपि पासापिं नाप जुइह्म व्यक्ति, (७) धन हीनह्म ब्यक्ति (८) स्वभाव वांमलाह्म ब्यक्ति, (९) ज्या मदुह्म ब्यक्ति व (१०) ज्या ख्यले मदुह्म ब्यक्ति। महाराज ! थ्व हे झिता प्रकारयापिं ब्यक्तिपिं ख:, गुपिं अपमानित जुइ, निन्दितपिं जुइ, कोह्यंपिं जुइ, मर्भिपिं धका माने याइ, अप्रतिष्टित याइ, फुक्क थासय् क्वत्येया च्वंपिं जुइ, सुनानं वास्ता याइ मखु। महाराज ! थ्व झिता खँ लुमंका बोधिसत्वं थथे विचार या:गु ख:– देव व मनुष्यपिनिथाय् जि गुबलें नं ज्या ख्यले मदुह्म व ज्या मदुह्म भा: मपिइमा, निन्दित मजुइमा। अत: जि कर्म-स्वामी, ज्या याइह्म, कर्मय् प्रेरितह्म, कर्म शीलह्म व कर्म धारण दुह्म, कर्तव्य परायणह्म न्ह्यावलें नं अप्रमादं जुइ मा:ह्म मखु ला ? महाराज ! थथे हे बोधिसत्वं थ:गु ज्ञान परिपक्व जुइका दुष्कर-चर्याया अभ्यास याना बिज्यागु ख:।

"भन्ते नागसेन ! बोधिसत्व दुष्कर-चर्या याना च्वना बिज्यागु बखतय् थथे धया बिज्यागु ख: – 'थुगु कठोरगु दुष्कर-चर्या जि उगु अलौकिक परम ज्ञानया साक्षात्कार यायेगु मफुत। बुद्धत्व प्राप्त यायेगु मार्ग मेगु हे दयेमा।' अथेसा छु उगु बखतय् मार्ग निश्चित यायेगुली बोधिसत्वया बुद्धि भ्रमय् लात ला ?"

"महाराज ! चित्त कमजोर याना बिइगु नीन्यागू खँ दु, गुकि-या कारणं आस्रवया क्षय यायेगुली चित्त क्वातुइ मखु। छु छु नीन्यागू ? महाराज ! (१) क्रोध, (२) डाह, (३) नुगः मुइगु, (४) घमण्ड जुइगु, (५) ईर्ष्या, (६) नुगः स्याइगु, (७) माया, (८) झेलाह, (९) जिद्दीपह, (१०) ल्वापु यायेगु पह, (११) घमण्ड, (१२) अभिमान, (१३) मद्द, (१४) प्रमाद, (१५) थीनमिद्ध, (१६) राग, (१७) आलस्य, (१८) मभिंपि पासापिं दइगु, (१९) रूप, (२०) शब्द, (२१) गन्ध, (२२) रस, (२३) स्पर्श, (२४) नये पित्यागु व (२५) असंतोष। महाराज ! चित्तयात कमजोर याना बिइगु थ्व नीन्यागू खँ खः, गुकिया कारणं आस्रवया क्षय यायेगुली चित्त क्वातु जुइ मखु।

महाराज ! उगु बखतय् गुपिं मध्ये नये पित्यागु प्यास बोधिसत्वया शरीरयात क्वत्यला तःगु खः। नये पित्यागु प्यासं शरीरयात थुकथं क्वत्यला तःगुया कारणं आस्रवया क्षय यायेगुली वसपोलया चित्त क्वातु मजूगु खः। महाराज ! प्यंगू असंख्य व छगू लाख कल्पय् बोधिसत्व जन्मय् प्यंगू आर्य सत्ययात साक्षात् यायेगुलि प्रयत्नशीलह्म खः। अथेसा छु अन्तिम जन्मय् गुबले वसपोलयात आर्य-सत्ययात साक्षात् जुइ हे त्यंगु खः, उगु बखतय् वसपोल थःगु मार्गं विचलित जुया बिज्याइ ला ? महाराज ! बरू बोधिसत्वयात बोधिज्ञानया निंति अवश्य नं छुं मेगु हे मार्ग दयेमाः धका मती लुइका बिज्यात। महाराज ! न्हापा हे बोधिसत्व लच्छि जक दुह्म जुया बिज्याबले थः बौ शुद्धोदन शाक्यया ज्याय् तःक्यना च्वंगु समयय् जम्बू सिमाया सिचूगु किचलय् बांलाक मुलपति थ्याना फेतुना काम व अकुशल धर्म रहितह्म जुया सवितर्क व सविचार दुह्म जुया विवेक उत्पन्न याइगु प्रीति सुख दुगु प्रथम ध्यान प्राप्त याना कया बिज्यागु

खः। अथे हे वसपोलं निगग स्वंगूगु व प्यंगूगु ध्यानयात नं प्राप्त याना कया बिज्यागु खः।"

"बोधिसत्वं ज्ञान परिपक्क यायां हे दुष्कर-चर्या याना बिज्यागु खः। साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

३. कुशल व अकुशल बलया विषयय् प्रश्न

५. "भन्ते नागसेन ! कुशल व अकुशलय् गुगु अप्व: बलवान जू ?" "महाराज ! कुशल हे अप्व: बलवान जू, अकुशल अपाय्सकं बला: मजू।" "भन्ते नागसेन ! कुशल हे अप्व: बलवान जू, अकुशल अपाय्सकं बला: मजू धयागु खँय् जि ला स्वीकार याये मफु। भन्ते नागसेन ! गुलि मनूत हत्या याइपिं खने दु, खुँज्या याइपिं दु, व्यभिचार याइपिं दु, मखुगु खँ ल्हाइपि दु, फुक्क फुक्क गां लुटे याइपिं दु, लँय् वइपिंके लाका काइपिं दु, ठगे याइपिं दु, छले याइपिं दु, इमिसं यागु पाप गुलि खः उलि हे इमिगु ल्हाः त्वाल्हाइ, तुति त्वाः ल्हाइ, ल्हाः तुति त्वाः ल्हाइ, ल्हाय्पं ध्यना व्छइ, ल्हाय् ध्यना व्छइ, ल्हाय् ल्हाय्पं ध्यना व्छइ हानं विलङ्गथालिक,[1] शङ्खमुण्डिक, राहुमुख, जोतिर्मालिका, हस्तप्रज्योतिका, एरकवर्तिका, चीरकवासिका, ऐणेयक, वलिसमंसिका, कार्षापणक, खारापतच्छिका, परिघपरिवर्तिका, पलासपीठक इत्यादि कठोर दण्ड बिइ। गुलि मनूतयेसं चान्हे पाप याइ, उखुन्हु हे चान्हे उकिया फल नं भोग याइ, गुलि मनूतयेसं चान्हे पाप याइ, वयां कन्हेखुन्हु ह्निनय् हे फल भोग याइ, गुलि मनूतयेसं ह्निनय् पाप याना ह्निनय् हे उकिया फल भोग याइ, सुं गुह्मसिनं ह्निनय् पाप याना चान्हे हे भोग याइ, सुं गुह्मसिनं पाप याना निन्हु स्वन्हु दयेका

१. स्वा दिसं पृ. २५२।

उकिया फल भोग याइ, इपिं फुक्कसिनं खंक खंक थ्व हे जन्मय् थःम्हं यानागु अपराधया फल भोग याइ। भन्ते नागसेन! परन्तु थुजापिं नं सुं दु ला– गुपिंसं परिष्कार सहित भिक्षुपिंत दान बिया छह्न, निह्न, स्वह्न, प्यह्न, न्याह्न, झिह्न, सच्छिह्न, द्वछिह्न अथवा लाखह्न मनूतयेसं दृष्ट धर्म सम्पत्ति, यश वा सुख प्राप्त याःगु दु? अथवा शील पालन याना उपोसथ व्रत च्वना दृष्ट धर्म सम्पत्ति यश अथवा सुख प्राप्त याःगु दु?"

६. "दु, महाराज! थुजापिं प्यह्न पुरुषपिं दु, गुपिंसं दान बिया शील पालन याना व उपोसथ कर्म याना दृष्ट धर्म प्राप्त याना थ्व हे शरीरं इपिं त्रयस्त्रिंश लोकय् नं प्रतिष्ठित जुल। "भन्ते! सु सु प्यम्ह?" "महाराज! (१) जुजु मान्धाता, (२) जुजु निमि, (३) जुजु साधीन व (४) गुत्तिल गन्धर्व।"

"भन्ते नागसेन! थ्व खँ झीगु द्वलंद्वः पुस्ता न्ह्यापायागु खँ जुल। न छपिंसं खंगु दु, न जिं हे। भगवान जुया बिज्यायेधुंका थ्व युगयापिनि वारे धया बिज्याये फु ला?" "महाराज! थुगु युगय् नं पुण्णक धयाम्ह दासं सारिपुत्र स्थविरयात भोजन दान ब्यूगुलिं व हे दिनय् सेठ जुल। उम्ह थौं तकं पुण्णक सेठ धका सिइका काःनी। देवी गोपालमाता थःगु छ्योनय् च्वंगु सँ च्याःगू कार्षापण कया मिया महा-कात्यायन स्थविर व वसपोलया न्हेम्ह भिक्षुपिंत पिण्डपात ब्यूगुलिं व हे दिनय् चन्द प्रद्योत जुजुया पटरानी जुल। सुप्रिया धयाम्ह उपा-सिका सुं छम्ह विरामीम्ह भिक्षुयात थःगु खंपाःया लाः ध्यना नके ब्यूगुलिं कन्हे खुन्हु दिनय् हे लाःया वःगु खः, वयागु घाः जाया वःगु खः। मल्लिका देवीं भगवानयात बासिगु कुलमास (मायबुजा) भोजन बिया व हे दिनय् कोशल जुजुया पटरानी जुल। सुमन धयाम्ह मालीं च्याम्ह्ह सुमन स्वांनं भगवानया पूजा याना व हे दिनय्

महासम्पत्तिशाली जुल । एकसाटक ब्राह्मणं थ:गु दुगु छपू जक धोति भगवानयात छा:गुलि व हे दिनय् (जुजुया पाखें) आपालं सम्मान प्राप्त यात । महाराज ! थुपिं फुक्कं दृष्ट धर्म भोग व यश प्राप्त या:पिं ख: ।"

"भन्ते नागसेन ! आपालं मालेवं छपिंसं थुपिं खुम्हेसित जक क्यना बिज्यात ।" "ख:, महाराज !" "भन्ते नागसेन ! उकिं व कुशल स्वया अकुशल हे ब:ला:, अकुशल स्वया कुशल ब:मला: । भन्ते नागसेन ! जि ला केवल छन्हुया दिनय् हे झिम्ह, नीम्ह, पीम्ह, न्येम्ह, सच्छिम्ह व द्व:च्छि मनूतयेत नं थ:गु पापया कर्मया विपाकं शुली त:गु खनागु दु । भन्ते नागसेन ! नन्द वंशय् भद्रशाल धयाम्ह सेनापतिपुत्र दुगु जुया च्वन । वया जुजु चन्द्रगुप्तलिसे लडाईं जुल । भन्ते नागसेन ! उगु लडाइमय् निगूलि सेनापाखें चेम्ह कबन्ध रूप[1] दुगु ख: । छह्म सीसकबन्ध मदयेवं मेम्ह सीसकबन्ध दना वइगु जुया च्वन । थुपिं फुक्क थ:गु पाप कमया विपाकं हे थुगु घोर दु:ख भोग याना च्वंगु ख: । भन्ते नागसेन ! उकिं जि कुशल स्वया अकुशल (पाप) ब:ला:, अकुशल स्वया कुशल ब:मला: धका धया च्वना ।"

"भन्ते नागसेन ! बुद्ध शासनय् कोसल जुजुं असदृष्य दान यात धयागु न्यने दु ।" "ख:, महाराज ! न्यने दु ।" "भन्ते नागसेन ! कोसल जुजुं उगु असदृष्य दान यायेधुंका दृष्ट धर्म भोग वा यश वा सुख प्राप्त या:गु दु ला ?" "मदु, महाराज !" "भन्ते नागसेन !" यदि कोसल जुजुयात थुजागु अनुत्तरगु दान याना नं दृष्ट धर्म भोग वा यश वा सुख प्राप्त मजू धा:सा थुकिं नं कुशल स्वया अकुशल

---

१. मुलकत्ता ।

अप्वः बःलाः, अकुशल स्वया कुशल बःमलाः धयागु सिइ दु।"

"महाराज ! चीधं जूगुया कारणं अकुशलं याकन हे थःगु फल क्यना बिइ, तःधं जूगुया कारणं कुशलं दीर्घकालं फल बिइ। महाराज ! उपमा बिया नं थ्व खँ थुइके फु। महाराज गथे अपरान्त देशय् कुमद–भण्डिका धयागु छगू जातया वा दु, गुगु (वा पिना) लच्छि हे वा लया छें हइगु खः। शाली धयागु छगू जातिया वा न्यालां खुलां जक पाके जुइगु खः। महाराज ! थन कुमुद-भण्दिका व शाली जातिया वाय् छु विशेष फरक दु ?" "भन्ते ! कुमुद-भण्डिका चिगः व शाली वा तःग जूगुलि। भन्ते ! शाली जाकी राज-भोग जुइ, जुजुपिसं नइ, व कुमुद-भण्डिका जाकी जक दासी नोकरतयेसं नइ। महाराज ! थथे हे चीधं जूगुया कारणं पापं याकनं थःगु फल क्यना बिइ, तःधं जूगुया कारणं पुण्यया फल दीर्घकालं लिपा जक दइ।"

"भन्ते नागसेन ! ठीक जू गुकिया फल याकनं दइ, व हे जक संसारय् अप्वः बःलागु भापिइगु खः, उकिं कुशल स्वया अकुशल हे अप्वः बलवान जू, अकुशल स्वया कुशल मजू। भन्ते नागसेन ! गथे गुह्म योद्धा महायुद्धय् दुहाँ वना शत्रुयात याःक्वों काका ज्वना याकनं हे थः स्वामीया थाय् साला हइगु खः, उह्म वीर व बहादुर धका धाइगु खः। गथे सुं वैद्यं याकनं विरामीयात लायेका बिइ, व हे वैद्य बांलाक सःम्ह धका धाइ। गुह्म कारिन्दां याकनं ल्याः याना खाता मिले याइ व हे योग्यह्म धाइ। गुह्म पहलवानं थः ज्वलिज्वह्मसित फुर्तिसाथ याकनं बःस्वना बिइ, व हे सःम्ह सूरह्म धका धाइ। भन्ते नागसेन ! अथे हे पाप अथवा पुण्य गुगुलि याकनं फल क्यना बिइ व हे आपाः बलवान जुइ।"

"महाराज ! निगूंलि कर्मया मेगु जन्मय् फ़ल दइ, परन्तु पाप मभिया कारणं थन क्षणिकय् हे मभिगु नतिजा हया बिइ। महाराज ! न्हापा ह्लापा क्षत्रिय जुजुपिसं हे थ्व नियम दयेका ब्यूगु खः– सुनां हत्या याइ, वयात दण्ड बिये योग्य जू। सुनां खुंज्या याइ, वयात दण्ड बिये योग्य जू, सुनां व्यभिचार याइ..., सुना मखुगु खँ ह्लाइ···, सुनां गामय् लुटपिट मचे याइ···, सुना लँय् वःपिन्त लुटे याइ···, सुनां ठगे याइ···, सुनां छले याइ वयात दण्ड बिइगु, वयात फांसी बिइगु··· वयात अग ध्यना बिइगु, वयात कोर्डा दायेगु – व हे अनुसार इमिसं विचाः याना दण्ड बिइमाः। महाराज ! छु थुजागु नं नियम सुनानं दयेकूगु दु ला सुनां गुम्हसिनं दान याइ शीलया पालन याइ, अथवा उपोसथ-व्रत च्वनी वयात धन, यश बिइ ? खुँतयेत दण्ड बिइगुथें पुण्ययाःपिन्त छु पुरस्कार वा सम्मान बिइ माःला ?" "बिइ म्वाः, भन्ते !" "महाराज ! यदि पुण्ययाःपिन्त नं पुरस्कार बिइगु नियम दयेकूगु जूसा थ्व हे जन्मय् फल क्यना बिइ दइगु। महाराज ! पुण्ययाःपिन्त पुरस्कार बिइगु नियम मदुगुलि पुण्यया थ्व हे जन्मय् फल क्यना बिइगु मदुगु खः। महाराज ! थ्व हे कारणं पापं थ्व जन्मय् हे फल क्यना बिइगु खः। पुण्यं मेगु जन्मय् तःसकं बांलाक फल क्यना बिइ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंथें जाःह्म बुद्धिमानम्ह तोता मेपिं सुनानं थ्व प्रश्नयात समाधान याये फइ मखु। भन्ते नागसेन ! लौकिकयात लोकोत्तरं थुइका बिया बिज्यात।"

४. मदयावं पिनि नामय् बिइगु दानया विषयय् प्रश्न

७. "भन्ते नागसेन ! सिना वंपिं पुरूखापिंत पुण्य लायेमा धका आशिका याना दायकपिंसं दान बिल धाःसा थुकिं छु इमित छुं फल प्राप्त जुइ ला ?" "महाराज ! गुलिसितं फल प्राप्त जुइ,

गुलिसितं प्राप्त जुइ मखु।" "भन्ते ! सुयात फल प्राप्त जुइ, सुयात जुइ मखु ?" "महाराज ! गुपिं निरय (नरक)य् लाःपिं खः, इमित प्राप्त जुइ मखु। गुपिं स्वर्गं थ्यंपिं खः इमित नं प्राप्त जुइ मखु, गुपिं पशुपंछि आदि निम्न योनी जन्म जूपिं खः इमित नं प्राप्त जुइ मखु। प्रेतयोनी लाःपिं (१) वन्तासिका (ल्ह्वया तःगु नइपिं), (२) खुप्पिपासिनो (नये त्वने धित्याःपिं) व (३) निज्झामतण्हिका (प्यासं पूपिं)—थुपिं स्वता प्रकारया पुरखापिंत नं प्राप्त जुइ मखु। गुपिं परदत्तोपजीवी प्रेत खः इमित धाःसा प्राप्त जुइ। इमित नं लुमंका बियेवं जक प्राप्त जुइ।"

"भन्ते नागसेन ! अथे जूसा इमिगु दान निरर्थक व असफल जुइगु जुल, गुकिया फल छुं मदु। गुपिनिगु नामय् दान बिइगु खः, वयात छुं पुण्य दइ मखुगुलि व दान ख्यले मदुगु जुल।" "जुइ मखु, महाराज ! उगु दान छुं फल मदुगु व ख्यले मदुगु जुइ मखु। दायकं हे उकिया फल अनुभोग याइ।" "भन्ते ! जित कारण बिया थुइका बिज्याहुँ।" "महाराज ! सुनानं न्यां, ला, मद्य, जा व मेमेगु क्वाःघासा दयेका थः सम्बन्धी कुलय् यंकल धाःसा यदि वया थः सम्बन्धीपिंसं उगु लोसा घासा स्वीकार मयात धाःसा व फुक्क सिंतिं वना नष्ट जुइला ?" "जुइ मखु, भन्ते ! व गुम्हसियागु खः वयागु हे जुया च्वनी।" "महाराज ! थथे हे उकिया फल दायकं हे अनुभोग याइ। महाराज !" "सुं मनू गनं कोथाय् दुहाँ वन धाःसा उकिया पिहाँ वयेगु मेगु लुखा मदु धाःसा व गुगु लुखां पिहाँ वइ ?" "भन्ते ! व हे लुखां लिहाँ वइ, गुगु लुखां व दुहाँ वंगु खः।" "महा-

राज ! थथे हे उकिया फल दायकं हे अनुभोग याइ ।" "भन्ते नाग-सेन ! खइ. थथे खयेफु ! छगसं धाःगु खयेफु धका स्वीकार याये, उकिया फल दायकं हे अनुभोग याइ, थ्व खँ जि त्वाः ह्लाये मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! यदि दान ब्यूगु पुण्य पुरखापिनिथाय् तक थ्यनिगु हानं इमिसं उकिया फल अनुभोग याइगु खःसा यदि सु हत्यारा, ज्यानमारा, हि बाः वयेकीह्म, मनूतयेत स्याना घोर पाप याना थुगु जिगु कर्मया विपाक नं पुरखापित वनेमा धका अनुमोदन यात धाःसा छु उकिया फल पुरखापित प्राप्त जुइ ला ?" "जुइ मखु, महाराज !"

"भन्ते नागसेन ! पुण्य कर्मया फल धाःसा पुरखापिनि थाय् थ्यंका ब्रिइ फइगु, पाप कर्मया फल धासा थ्यंके मफइगु, छु कारणं खः, छु हेतुं खः ?" "महाराज ! थ्व प्रश्न न्यनेबहः मजूगु खः । महाराज ! छुं नं छु उत्तर द हे दइ धका च्वःप्वः मदुगु प्रश्न न्यना बिज्याये मते । अनं लिपा शायद छपिसं थथे न्यना बिज्याइ– आकाश निरालम्ब छाय् जूगु ? गङ्गा नदी अखतं छाय् मन्ह्यागु ? मनुष्य व झंगःपंक्षीया छाय् निगा तुति जक दुगु ? चलाया छाय् प्यपा तुति दुगु ?" "भन्ते नागसेन ! जि छपित हाय्केत न्यनागु मखु, जिगु थःगु सन्देह मदयेकेत जक न्यनागु खः । संसारय् आपालं मनूत तःसकं बेबेकोपिं व अखतं थुइकिपिं दु, थःत इमिसं सुधार थया धयागु विचारं जि न्यनागु खः ।"

८. महाराज ! पापया फल वयात लाइ मखु, गुह्मसिनं याःगु दइ मखु, न थःह्म याकेगु स्वीकृति ब्यूगु हे दइ । महाराज ! मनूत-येसं ढः दयेका लः ताताःपाक यंकी, छु अथे हे ततःगोगु ल्वहँया पहाडयात थःयत्थे ल्ह्वना नं यंके फइ ला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! थथे हे पुण्य कर्मया फल पुरखापित बिइ फइ, परन्तु

पाप कर्मयागु फल बिइ फइ मखु।"

"महाराज! चिकनं मत च्याके फुथें हे सुनानं छु लःखं नं मत च्याके फइला?" "फइ मखु, भन्ते!" "महाराज! थथे हे पुण्य कर्मया फल पुरखार्पित बिइ फइ, पाप कर्मयागु बिइ फइ मखु।" "महाराज! किसानं पुखुली लः ल्ह्यया वामाय् लः बिइ, छु समुद्रं ल्ह्यया नं लः बिइ फइ ला?" "फइ मखु, भन्ते!" "महाराज! थथे हे पुण्य कर्मया फल पुरखार्पित बिइ फइ, पाप कर्मयागु फल बिइ फइ मखु।"

"भन्ते नागसेन! छु कारणं पुण्यया फल इना बिइ फइगु, पापया फल धाःसा मफइगु? कृपया कारण बिया थुइका बिज्याहुँ, जि कांह्म व मथूह्म मखु। प्रष्ट प्रमाण न्यना हे थुइका काये।" "महाराज! पाप चीधं, पुण्य तःध जूगुलि पुण्य याइह्मसिनं जक फल बिइ फु। पुण्य तःधं जूगुया कारण देव व मनुष्यपिं सहित सकल लोकयात न तांपुये फु।" "भन्ते! कृपया उपमा बिया थुइका बिज्याहुँ।"

"महाराज! पृथ्वी छफुति वा वल धाःसा छु व वा झिगू, झिनिगू योजन तक फैले जुइ फइ ला?" "फइ मखु, भन्ते! गन छपुति वा लागु खः, अन हे गना वनी।" "महाराज! अथे छु कारणं जूगु?" "भन्ते! वा फुति तःसकं चिफुति जूगुलि।" "महाराज! थथे हे पाप कर्म चीध जूगुलि याना इना बिइ मफइगु खः।"

"महाराज! गुबले तःसक ज्वार्रं वा वलधाःसा छु व न्यंकन फैले जुइ ला?" "जुइ, भन्ते! झिगू झिनिगू योजन तकया गाः, दहँ, पुखू, बुंगाः, पहाडया कापी आदि भय् भय् बिक जाइ।" "महाराज! अथे छु कारणं जूगु?" "भन्ते! सुपाँय् तःसकं तःपाँय् जूगुलि। "महाराज! थथे हे पुण्य तःधं जूगुलि देव व मनुष्यपिंत नं इना बिइ

फुगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! छु कारणं पाप चीधं व पुण्य तःधं ?"
"महाराज ! गुलिसिनं दान बिइ, शीलया पालन याइ, उपोसथ व्रत च्वनी, इपिं तःसकं आनन्दित जुइ, प्रसन्न जुइ, झन खुशी जुइ, न्ह्यू ख्वाः वइ प्रीति जाया वया हानं झन हे पुण्य वृद्धि जुइ ।"

"महाराज ! गथे आपालं लः दुगु छगः तुं दु । उकि छखे पाखे लः दुहाँ वइ, मेगु पाखें पिहाँ वनी धाःसा आपाः लः पिहाँ वंसा लः पाः जुया वनी मखुगु खः । महाराज ! थथे हे पुण्य आपालं आपाः वृद्धि जुया वइगु खः, नाश जुइगु मखु । महाराज ! अथे हे पुण्य वृद्धि जुइगु खः । सच्छि दँ तक सुनानं पुण्य इना च्वन धाःसा नं आपालं पुण्य वृद्धि जुया वइ । व सुयात सुयात माल वयात वयात पुण्य बिइ फु । महाराज ! निगू मध्ये पुण्य तःसकं तःधं जूगु थ्व हे कारणं खः ।"

"महाराज ! पाप याये धुनेवं नुगः मछिके मालि । नुगः मछिकेवं मन क्वहाँ वनी, पापया पाखे हे बारबार ब्वाँय् वनी, शान्ति दइ मखु, शोक याइ, अनुताप याइ, भ्रष्ट जुइ, नष्ट जुइ हानं थहाँ वये फइ मखु, अनया अन तुं लाना च्वनी । महाराज ! गथे गनं गंगु फि दुगु नदी थथ्याः क्वथ्याः वेबेक्वःगु दु ।यदि वया फुसय् (च्वय्) भतिचा वा वल धाःसा लः अन हे सुना मदया वनिगु खः । महाराज ! थथे हे पाप याइह्मसिया चित्त क्वहाँ वनी । महाराज ! पाप चीधं जूगु थ्व हे कारणं खः ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

५. स्वप्न विषयय् प्रश्न

६. "भन्ते नागसेन ! फुक्क मिसा मिजंतयेसं भिगु व मभिगु,

न्हापा खने धुंकूगु व न्हापा गुबलें मखंनिगु, न्हापा याना तःगु व न्हापा याना मतनिगु, शान्ति बिइगु व ग्याःगु, ताप्वाःगु व सतिगु अनेक प्रकारया द्वलंद्वः किसिमयागु स्वप्न खनी। थ्व स्वप्न छु वस्तु खः ? सुनां थ्व खनिगु ?"

१०. "महाराज ! स्वप्न चित्तया न्ह्योने वइगु निमित्त जक खः। महाराज ! खुता प्रकारं स्वप्न जुइ, (१) वायु प्रकोप जुइवं स्वप्न जुइ, (२) पित्त प्रकोप जुइवं स्वप्न जुइ, (३) कफ बढे जुइवं स्वप्न जुइ, (४) देवतापिनि प्रभावय् वया नं आपालं स्वप्न जुइ, (५) बारम्बार छुं ज्या याना च्वनेवं उकिया स्वप्न जुइ, (६) पूर्व निमित्त खना नं गुबलें गुबलें स्वप्न जुइ । महाराज ! थ्व खुता मध्ये लिपायागु पूर्व निमित्त खना स्वप्न जुइगु जक धात्थेंगु खः, मेगु फुक्क असत्यगु खः।"

"भन्ते नागसेन ! पूर्व निमित्त खना गुकथं स्वप्न जुइगु ? छु वयागु मन पिहाँ वना भविष्यय् जुइगु घटनाया खवर ज्वना वइगु ला ? अथवा भविष्यय् जुइगु खँ स्वयं थः हे वया मनय् दुहाँ वइगु ला ? अथवा सु मेह्म वया वयात कं वइगु ला ?" "महाराज ! वयागु मन पिहाँ वना भविष्यय् जुइगु घटनाया खवर ज्वना वइगु नं मखु. सुं मेह्म वया वयात कं वइगु नं मखु। भविष्यय् जुइगु खँ स्वयं थःहे मनय् वइगु खः। महाराज। गथे न्हाय्कनं स्वयं पिनेया किचः माला थःथाय् हइगु मखु, न्हाय्कनं किचः तया बिइगु नं मखु। परन्तु पिनेया बस्तुया किचः स्वयं लाना न्हाय्कनय् किचः दइगु खः। महाराज ! थथे हे वयागु मन पिहाँ वना भविष्यय् जुइगु घटनाया खवर ज्वना वइगु नं मखु, सुं मेह्म वयात कं नं वइगु मखु। भविष्यय् जुइगु खँ स्वयं उखें थुखें निमित्त वया मनय् वइगु खः।"

"भन्ते नागसेन ! गुगु मनं स्वप्न खनिगु ख., छु उकिया फल गुजागु शान्ति जुइगु ला भयप्रद जुइगु ला घयागु खँ सिइ ला ?" "महाराज ! उकिया फल गुजागु शान्ति जुइगु ला भयप्रद जुइगु ला घयागु मनं सिइ मखु । थःह्म खंगु स्वप्नयात मेर्पित कनी । मेर्पिसं उकिया अर्थ छ्याइगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! उकिया कारण क्यना बिज्याहुँ ।" "महाराज !" गथे मनूतय् ह्मय् ती, लाःती, कइ प्वः दइगु खः, वयागु लाभया र्निति वा अलाभया र्निति, यशया र्निति अथवा अयशया र्निति प्रशंसाया र्निति अथवा निन्दाया र्निति, सुखया र्निति अथवा दुःखया र्निति । महाराज ! अथेसा ती, लाती, कइ प्वलं नं जि थुजागु फल बिइ धका सिइका दया वइगु ला ?" "मखु, भन्ते ! जोतिषतयेसं थाय् स्वया बिचाः याना धाइगु खः– थुकिया थुजागु फल जुइ ।" "महाराज ! थथे हे गुगु मनं स्वप्न खनिगु खः, नं थुकिया फल शान्तकर जुइ वा भयप्रद जुइ धका खँ सिइ मखु । थुजागु स्वप्न खना मेर्पित कनी, मेर्पिसं उकिया अर्थ छ्याइगु खः ।"

"भन्ते नागसेन ! गुह्मसिनं स्वप्न खनिगु खः, वं देना च्वनिबले खनिगु ला न्ह्यःलं चायेका च्वनिबले खनिगु ?" "महाराज ! गुगु स्वप्न खनिगु खः, व न देना च्वनिबले खः, न न्ह्यलं चायेका च्वनिबले हे खः । परन्तु क्वातुगु न्ह्यः सालुइवं भवङ्गय् (अर्ध चेतना अवस्थाय्) स्वप्न खनिगु खः । महाराज ! क्वातुगु न्ह्यः वयेवं वयागु मन विस्मृत (भवङ्गगत) जुइ, विस्मृत चित्त ज्या याये फइ मखु, उबले वं सुख दुःखयात नं सिइके फइ मखु । गुबले चित्त छुं चाइ मखु अबले वयात स्वप्न नं जुइ मखु । प्रवृति चित्तय् हे स्वप्न वइ ।"

"महाराज ! गथे हाकुगु ख्युउँगु थासय् न्हाय्कनय् किचः दइ मखुगु खः । महाराज ! अथे हे क्वातुगु न्ह्यःलय् चित्तया विस्मृत

जुइवं शरीर दया च्वंसां चित्त ज्या याइ मखु, चित्त हे ज्या मयात धाःसा स्वप्न नं वइ मखु । महाराज ! गथे न्हाय्‌कं खः, अथे हे शरीर यात सिइकेमाः, गथे ख्युउँगु खः अथे हे क्वातुगु न्ह्यःयात सिइकेमाः गथे यचुगु प्रकाश खः अथे हे मनयात सिइकेमाः ।"

"महारज ! गथे आपालं खसु वयेवं सूर्यया जः दइ मखु, निभाः दःसां बुलुया वनि, निभाः मदयेवं यच्चुगु जः नं दइ मखु । महाराज ! थथे हे क्वातुगु न्ह्यःलय् चित्त भवंगत (विस्मृत) जुइ, चित्त भवंगत जुइवं ज्या याइ मखु, चित्त ज्या मयायेवं स्वप्न नं जुइ मखु । महाराज ! गथे सूर्य खः, अथे हे शरीरयात सिइके माः गथे खसु खः अथे हे क्वातुगु न्ह्यःयात सिइकेमाः, गथे सूर्यया जः (रश्मि) खः, अथे हे चित्तयात सिइकेमाः ।

"महाराज ! निगू अवस्थाय् शरीर दया च्वंसां चित्त रोके जुइ (१) क्वातुगु न्ह्यःलय् चित्त भवंगत (विस्मृत) जुइवं शरीर दया च्वंसां नं चित्त बन्द जुइ···, (२) निरोध समापन्न अवस्थाय् शरीर दया च्वंसां नं चित्त बन्द जुइ । महाराज ! जागृत अवस्थाय् चित्त चञ्चल, खुल्लागु प्रकट व स्वच्छन्दगु जुइ । थुगु अवस्थाय् चित्तय् छुं निमित्त वइ मखु । महाराज ! गथे थःत सुचुका तयेगु इच्छा याःम्हं पुरुषं खुल्लागु चःकंगु थासय् सकसिया न्ह्योनय् सुम्क च्वना मेपिं पुरुषपिंसं मखंक च्वने मास्ते वइगु खः । महाराज ! थथे हे न्ह्यःलं चाःगु चित्तय् दिव्य अर्थ दइ मखु । उकिं न्ह्यःलं चाःह्म पुरुषं स्वप्न खनी मखु । महाराज ! गथे मिथ्या जीविका याइह्म दुराचारी, पाप मित्र, दुःशील वीर्यवानह्म, उत्साह रहितह्म भिक्षुया न्ह्योनय् बोधिपक्षीय धर्म वइ मखुगु खः उगु हे प्रकारं न्ह्यःलं चाह्मसियाके दिव्य अर्थ वइ मखु । उकिं न्ह्यलं चाःह्म पुरुषं स्वप्न खनि मखु ।"

"भन्ते नागसेन ! क्वातुगु न्ह्यःया आदि, मध्य व अन्त दइ

ला ?" "दइ, महाराज ! क्वातुगु न्ह्यःया आदि, मध्य व अन्त नं दइ।" "गुगु आदि खः, गुगु मध्य खः हानं गुगु अन्त खः ?" "महाराज ! शरीर त्यानुसे च्वनिगु, न्यलिगु, याताप्यतां वनिगु, बमलाइगु थ्व हे वयागु आदि खः । महाराज ! माकःया न्ह्यः थुजागु हे बच्छि न्ह्यलं बच्छि ज्वलं च्वंका देनिगु खः- थ्व वयागु मध्य खः । महाराज ! थःत लोमंका छ्वयेगु, विस्मृत जुइगु (भवङ्गत) – थ्व अन्त खः । महाराज ! मध्यगु अवस्थाय् माकःया न्ह्यःथें जुइबले स्वप्न खनिगु खः । महाराज ! गथे सु संयम-शील, थःत वशय् तइह्म, शान्त चित्त याःह्म धर्मधारीह्म तथा दृढ विचारह्म मनुखं हाःसः मदुगु जंगलय् वना दुने थ्यंक शूक्ष्मगु अर्थ चिन्तन याइगु खः । अन न्ह्यः मवयेकूसे च्वना वं एकाग्र चित्त यायां शूक्ष्माति शूक्ष्मगु अर्थ थुइका काइ । महाराज ! थथे हे न्ह्यः व न्ह्यः मवःगुया दथुया अवस्थाय् माकःयाथें न्ह्यःवयेकूह्म पुरुषं स्वप्न खनी । महाराज ! गुगु मनूतयेगु हाःसः खः व जागृत अवस्थायात सिइकेमाः । गुगु एकान्तगु जंगल खः व माकःया न्ह्यःथें सिइकेमाः । गुगु हाःसल अलगगु न्ह्यः मवयेकुसे दथुया अवस्थाय् च्वना दुने थ्यंक शूक्ष्मगु खँ वाला मनन याःगु खः माकःया न्ह्यःया अवस्थाय् स्वप्न खनिथें खः ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

६. अकाल मरणया विषयय् प्रश्न

११. "भन्ते नागसेन ! गुलि नं सत्वपिं सिना च्वन छु इपिं फुक्क कालं सिना च्वंगु ला अथवा अकालं न सिइपिं" "महाराज ! कालँ सिइपिं नं दु, अकालं सिइपिं नं दु ।"

"भन्ते नागसेन ! सु कालं सिइपिं, सु अकालं सिइपिं ?" "महाराज ! छपिसं अँया मा, जम्बू वृक्ष वा मेमेगु फल सइगु सिमा

फल पाके जुइ धुंका नं कुतुं वःगु, फल पाके जुइ न्ह्यव नं कुतुं वःगु ह्लापा खना बिज्यानागु दु ला ?" "दु, भन्ते ! खनागु दु।" महाराज ! सिमां फल कुतुं वइगु फल फुक्क कालं याना कुतुं वइगु ला कि अथवा अकाल नं कुतुं वइगु ? भन्ते ! पाके जुया तःगः जुया कुतुं वइगु फल कालं कुतुं वइगु खः, किलं नया, कथि दाया, वा फय् वया लखं दुने दुने ध्वग्गिना कुतुं वइगु अकालं कुतुं वइगु खः।" "महाराज ! थथे हे गुंपि पूरा वृद्ध जुया सित धाःसा इपिं काल-मृत्यु सिइपिं खः ल्यंपि सुं गुंपि अकाल-मृत्यु धका सिइके माः गुपिनिगु कर्मया कारणं, अपालं जूगुया कारणं, आपालं ज्याया बोझया कारणं सिइगु खः।"

"भन्ते नागसेन ! गुंपि कर्मया कारणं, आपालं जूगुया कारणं, आपालं ज्याया बोझया कारणं वृद्धा जुया सित धाःसा सकलें काल-मृत्यु जूपि खः। गुम्हं मांया प्वाथय् सिइह्म खः, वयागु नं व हे कालं सिइगु खः। थथे हे सुं गुह्म जन्म जूथाय् छें सित धासा वयागु नं काल-मृत्यु हे जूगु खः। थुकथं वयागु नं काल-मृत्यु जूगु खः। गुह्म लच्छि जक दुबले सित धासा वयागु नं व हे कालं सिइह्म खः– थुकथं वयागु नं काल-मृत्यु जूगु खः। गुह्म वृद्धा जुया सिइह्म खः वयागु नं व हे कालं सिइह्म खः ! भन्ते नागसेन ! उकिं अकालं सिइगु धयागु नां हे मदये माःगु खः इपिं फुक्क कालं हे सिइगु खः।"

१२. महाराज ! न्हेता प्रकारयापिं मनूत आयु पूरा जुइ न्ह्यः हे सिइ, अकालय् सिइ। सु सु न्हेता प्रकारयापिं ? महाराज ! (१) नये मास्ते वःह्म मनू भोजन प्राप्त मजुया कारणं प्वाया मिं पुना आयु पूरा जुइ न्ह्यः अकालं हे सिइ, (२) प्यास चाःह्म मनू लः त्वने मखंया कारणं नुगःचु गना आयु पूरा जुइ न्ह्यः अकालय् हे सिइ, (३) सर्पं न्याह्म मनू सःह्म झारफूके नाप मलायेवं विष सरे जुया

आयु पूरा जुइ न्ह्यः अकालं सिइ, (४) विष नह्म मनू उचित वासः प्राप्त मजुइवं अङ्ग प्रत्यङ्ग डाह जुया आयु पूरा जुइ न्ह्यः अकालं हे सिइ, (५) मीं लाःह्म मनू सुनानं मि स्याना मब्यूगुया कारणं आयु पूरा जुइ न्ह्यः हे अकालं सिइ, (६) लखय् कोब्राःह्म मनू सुयागुं ग्वहालि मदुया कारणं सासः ल्हाये मफया आयु पूरा जुइ न्ह्यः हे अकालं सिइ व (७) तीरं कःह्म मनू सःह्म वैद्य चूमलाःगुया कारणं वयागु घालं याना आयु पूरा जुइ न्ह्यः हे अकालं सिइ। महाराज! थ्व न्हेता प्रकारया मनूत आयु पूरा जुइ न्ह्यः हे सिइ, थुमिगु अकाल-मृत्यु जुइगु खः। थुपिं फुक्क छगू हे प्रकारयापिं धका माने याना।

"महाराज! सत्वपिं च्यागू प्रकारं सिइ- (१) वायु बढे जुया, (२) पित्त स्यना, (३) कफ बढे जुया, (४) सन्निपात जुया, (५) मौसम गडबड जूगुया कारणं, (६) विषम आहार नया, (७) छुं मेगु वाहिरिक कारणं व (८) कर्म विपाकया कारणं। महाराज! थुपिं च्यागू कारणं सिइ। महाराज! थुपिं मध्ये गुपिं कर्मया विपाकं (फल) या कारणं मृत्यु जुइ, थुपिं हे समय वया सिइपिं जुइ, व हे कालं मृत्यु जूपिं खः। बाकी मेपिं समय स्वया न्ह्यः अकालय् सिइगु खः। धया नं तःगु दु—

> जिघच्छाय पिपासाय, अहिदट्ठो विसेन च।
> अग्गिउदकसत्तीहि अकाले तत्थ मीयति॥
> वातपित्तेन सेम्हेन, सन्निपातेनुतूहि च।
> विसमोपक्कमकम्मेहि, अकाले तत्थ मीयती' ति॥

'नये मास्ते वया, प्यासं, सर्पं न्याना व विषं, मिं, लः व तीर (शस्त्रं) अकालय् हे मृत्यु जुइ। वायु, पित्त, कफ, सन्निपात व मौसम-या कारणं गडवड जुया, पिनेया कारण व कर्म-फलं अकालय् हे मृत्यु

जुंईगु खः ।'

महाराज ! गुलि सत्वपि न्हापाया जन्मय् यागा वःगु भिन्न भिन्न अकुशल कर्म-विपाकं सिइ । महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत घ्यांलाका स्याना बिइ, व लखंलख दँ तक मचाबले, ल्यायह्मबले वा वृद्धबले हे पित्याःगुलि वाथावाथा कना, प्वाःया मि दुनें दुने नुगःचु गंका, तःसकं हे नये पित्यागुलि दाह जुयेका सिइ । थ्व नं वयागु काल-मृत्यु खः ।

महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत प्याः चायेका स्याना बिइ, व लखंलख दँ तक प्यासं ब्याकुल जुइका प्रेत जुया गंसीह्म जुया, गंगु नुगः जुया मचाबले, ल्यायह्मबले वा वृद्धबले प्यासं सिइ । थ्व नं वयागु काल-मृत्यु खः ।

महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत सर्पं न्याका स्याइ, व लखंलख दँ तक छह्म अजिगरया म्हुतुं मेह्म अजिगरया म्हुतुइ व छह्म हाकुह्म सर्पया म्हुतुं मेह्म हाकुह्म सर्पया म्हुतुइ लाका न्याका मचाबले, ल्यायह्मबले वा वृद्ध जुइका सिइ थ्व नं वयागु काल-मृत्यु खः ।

महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत विष नका स्याइ, वया लखंलख दँ तक मचाबले, ल्यायह्मबले वा वृद्धबले थुजागु विषं मृत्यु जुइ, गुगुलि वयागु अङ्ग प्रत्यंग च्छइ , शरीर कुचा कुचा जुया कुतुं वइ, सीह्मथें ध्वग्गी नवइ । थ्व नं वयागु काल-मृत्यु खः ।

महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत मि स्याइ, व लखंलख दँ तक छगू मिया पहाडं मेगु मिया पहाडय् तथा छगू यमलोकं मेगु यमलोकय् वना मि शरीर च्छया क्वयेका मचाबले, ल्यायह्मबले वा वृद्धबले सिइ । थ्व नं वयागु काल-मृत्यु खः ।

महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत लखय् थुना स्याइ, व लखंलख दँ तक गंसीह्म, रोगीह्म व कमजोर तथा तत:धंगु चिन्ताय् लाना मचाबले, ल्याय्ह्मबले वा वृद्धबले लखय् दुना सिइ । थ्व नं वयागु काल-मृत्यु ख: ।

महाराज ! सुनां थन थुगु जन्मय् सुं मेपिंत शस्त्रं स्याइ व लखं लख दँ तक सुया, दाया, कयेका, भाला अथवा तीरं सुया मचाबले, ल्याय्ह्मबले वा वृद्धबले शस्त्रं हे सिइ । थ्व नं वयागु काल-मृत्यु ख: ।

"भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गुगु अकाल-मृत्यु दु धका कना बिज्यात जित उकिया कारण बिया थुइका बिज्याहुँ ।"

महाराज ! गथे भचा त:सकं हे आपा:गु मिया द्वंय् घाँय् सिं, सिमा कचा, कंझा: इत्यादि च्याइगु ख:, फुक्क च्याना मदयेवं सिना वनिगु ख: । मनूतयेसं धाइ व मिं विना छुं विघ्न बाधां थ:त पूरा समय तक च्याना सिना वन । महाराज ! थथे हे गुंपिं द्वलंद्व: दिन तक जीवित जुया वृद्ध जुया आयु फुइवं विना छुं विघ्न बाधां अथवा आकाङ्क्षाकां दुर्घटनां मृत्यु जुइ, वयागु मृत्यु काल (समय) फुना जूगु धका धाइ ।

महाराज ! गथे मिं द्वय् घाँय्, सिं, सिमा कचा इत्यादि च्याना सिना वनिगु ख: । च्याना सिइ न्ह्य: हे बांलाक वा वल धा:सा मिं सिना वनिगु ख: । महाराज ! छिंपिसं छु उगु मिं समय फुना सिइगु धका धया बिज्यायेगु ला ?" "मखु, भन्ते !" "महाराज ! छु कारणं न्हापायागु मिं लिपायागु मियाथें छाय् ज्व: मजूगु ?" "भन्ते! द्यथुइ हे सुपाचं वा व:गुलिं मिं पूरा च्यायेगु ईफुइ न्ह्य: हे सिइगु ख: ।" "महाराज ! थथे हे गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु

खः, वया छगू मखु छगू आकाझाकां वायु स्यनेवं वा पित्त स्यनेवं वा कफ वृद्धि जुइवं, वा सन्निपात जुइवं वा मौसम गडवड जुइवं, विषम आहार जुइवं, छुं दुर्घटना वा पित्याः वा प्याःचाः वा सर्पं न्यानां वा विषं कया वा मिइ लाःगु वा लखय् दुना वा शस्त्रं कया अकालय् हे मृत्यु जुइगु खः । महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु खः ।

महाराज ! गथे आकाशय् आपालं सुपाँय् वया बँ व गाः जायक घनघोरं वा वल धाःसा मनूतयेसं उगु सुपाचं विना छुं विघ्न वाधां तःसकं वा वल धका धाइ । महाराज ! थथे हे गुंपि पूरा वृद्ध जुया व आयु फुना विना छुं विघ्न वाधां वा आकाझाकां दुर्घटनां मृत्यु जुइगु खः, वयागु मृत्यु समय फुना जूगु धका धाइ ।

"महाराज ! गथे आकाशय् आपालं सुपाँय् दुग जूसां तःसकं वःगु फसं सुगाँय् उखें थुखें पुइकः यंकिइगु खः । महाराज ! अथेसा छु छगिनं उगु सुपाँय् समय फुना नाश जूगु धका धया बिज्यायेगु ला ?" "मखु भन्ते !" "महाराज ! न्हापांगु सुपाँय् व लिपायागु सुपाँचय् छु बराबर मजूगु धका सिइकेगु ?" "भन्ते ! आकाझाकां फय् वयवं उगु सुपाँय् समय फुइ न्ह्यः हे चिला वन ।" "महाराज ! थथे हे गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु खः, वया छगू मखु छगू रोगं कयेवं, वायु स्येनेवं··· शस्त्रं लागुलि अकालय् हे मृत्यु जुइगु खः । महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु खः ।"

"महाराज ! थथे सुं बःलाह्म विष दुह्म सर्पं तं पिकया सुं मनूयात न्याना बिल धाःसा उगु विषं विना छुं विघ्न बाधां फैले जुइ अले वयात स्याना बिल धाःसा मनूतयेसं उगु विषं विना छुं विघ्न वाधां थःगु ज्या यात धका धाइगु खः । महाराज ! थथे हे गुंपि पूरा वृद्ध जुया व आयु फुना छुं विघ्न वाधा वा आकाझाकां दुर्घटनां सिइ, वयागु मृत्यु समय फुना जूगु धका धाइ ।

जुया बिज्यापिनिगु चैत्यय् प्रातिहार्य क्यनिगु खः। उगु चमत्कार खना मनूतयेके धर्मया प्रति श्रद्धा वृद्धि जुइ। हानं मनूत श्रद्धालु जुया श्रापालं पुण्य थयायेमा धका देवतापिनि अधिष्ठानं निर्वाण प्राप्तपिनिगु चैत्यय प्रातिहाय दइगु खः।

महाराज! हानं मं श्रद्धालु, प्रसन्नह्म, पण्डित, विद्वान व बुद्धिमान मिसा मिजंतयेसं सुगन्ध, माला, कापः व मेमेगु वस्तु छाया 'थथे जुइमा' धका अधिष्ठान यायेवं अथे हे जुइ। थुकथं मनुष्यं अधिष्ठान यायेवं निर्वाण प्राप्त जूपिनिगु चैत्यय् प्रातिहार्य दइगु खः।

महाराज! थ्व हे स्वता मध्ये छगूया अधिष्ठान यायेवं निर्वाण प्राप्त जूपिनिगु चैत्यय् प्रातिहार्य दइगु खः।

महाराज! यदि इमिगु अधिष्ठान मदुगु जूसा क्षीणास्रव जूह्म खूगु अभिज्ञा[1] प्राप्त जूह्म व चित्तयात पूरा वशय् दुह्मसिगु चैत्यय् प्रातिहार्य दइ मखुगु जुइ। महाराज! प्रातिहार्य छु मदुगु जूसां नं वसपोलपिनिगु पवित्र जीवनयात दृष्टी तया उगु चैत्यया थाय् वनेमाः 'थ्व निर्वाण प्राप्त जूह्म बुद्धपुत्र खः' धका गौरवपूर्वक मनय् तयेमाः।

"साधु, भन्ते नागसेन! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।"

८ः धर्माभिसमयया विषयय् प्रश्न

१५. भन्ते नागसेन! गुपिं सम्यक्गु लँय् जूपिं खः, इपिं फुक्कसितं धर्माभिसमय[2] साक्षात्कार जुइ ला कि अथवा गुलि गुलिसित मजुइ नं फु? महाराज! गुलिं गुलिसित जुइ, गुलि गुलिसित जुइ मखु। भन्ते! सुयात जुइ, सुयात जुइ मखु?

---

१. स्वया दिसँ पृ. १८२।
२. मार्गफल प्राप्त यायेगु।

१६. महाराज ! पशु आदि नीच योनी उत्पन्न जूपि सम्यक् लँय् ला:सां मार्ग फल प्राप्त जुइ मखु । प्रेतयोनी उत्पन्न जूपि ……… मिथ्या दृष्टिकपित ………, कुहक (ढोंग) याइपित ……… मां स्याःह्मसित ………, बौ स्याःह्मसित ………, अर्हत् स्याःह्मसित ……… संघय् भेद याःह्मसित ……… बुद्धया शरीरं हि वयेकूह्मसित ……… खुया संघय् दुहाँ वःह्मसित ……… तीर्थंकरतयेगु खँय् लाह्मसित ……, भिक्षुणीलिसे व्यभिचार याःह्मसित ………, झिस्वता प्रकारया गरुक आपत्ति मध्ये गुगुं आपत्ति याना नं उकिया प्रायश्चित मयाःह्मसित ……, नपुंसकयात ………, उभतोव्यञ्जकयात बांलागु लँय् जूपि जूसां मार्गफल प्राप्त जुइ मखु । न्हेदँ मदुह्म मचायात नं मार्ग फल प्राप्त जुइ मखु । महाराज ! थुपि झिखुता प्रकारया पुद्गलपिंत भिगु लँय् लाःसां मार्ग फल प्राप्त जुइ मखु ।

भन्ते नागसेन ! (ह्लापांया) झिन्याह्म पुद्गलपित मार्ग फल प्राप्त जुइमा वा मजुइमा (थुमिगु बारे जि छुं मधया) परन्तु न्हेदँ क्वय्याःह्म मचायात मार्ग फल प्राप्त मजुइगु- थ्व छु कारण खः ? अझ नं छगू शका दनी – मचायाके राग दइ मखु, द्वेष दइ मखु, मोह दइ मखु, मान दइ मखु, मिथ्या दृष्टि दइ मखु, असंतोष (अरति) दइ मखु, काम वितक दइ मखु । छु थ्व लोक सम्मत खँ मखुला ? मचायाके पाप दइ मखु, (उकि) वं छकल हे प्यंगू आयसत्ययागु दुनेया खँ बांलाक थुइका काये फये माःगु खः ।

महाराज ! थ्व हे कारणं जि धया च्वनागु खः- न्हेद क्वय्या मचां मार्ग फल प्राप्त याना काये फइ मखु । महाराज ! न्हेदँ क्वय्या मचायात राग जुइगु विषयय् राग जुइगु खःसा, द्वेष जुइगु विषयय् द्वेष जुइगु खःसा, मोह जुइगु विषयय् मोह जुइगु खःसा, मद उत्पन्न जुइगु विषयय् मद जुइगु खःसा, मिथ्या दृष्टिक सिद्धान्तय् लगे जुइगु

ख:सा संतोष व असंतोष जुइगु जुइ; कुशल अकुशलया विचा: दुगु ख:सा वया नं मार्ग फल प्राप्त जुइगु जुइ। महाराज ! न्हेदँ क्वय्या मचाया चरित्र अबल, दुर्बल, भचा भचा मन्द व मथूगुलि याना (वयात) असंस्कृत निर्वाण धातु भारी व महान जुइ, विपुल जुइ। महाराज ! व अबल, दुर्बल, भचा भचा मन्द व मथूगु चित्त दुह्म न्हेदँ क्वय्या:ह्म मचां उगु असस्कृत निर्वाण धातुयात थुइका काये फइ मखु, गुगु भारीगु व महानगु ख:, विपुलगु ख:।

महाराज ! सुमेरु पर्वतराज त:धं, भारी, विपुल व महान ख:। महाराज ! अथेसा छु उगु सुमेरु पर्वतयात सुनानं थ:गु प्राकृतिक शक्ति व बल वीर्यं ल्ह्वने फइ ला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "छु कारणं ?" "भन्ते ! उह्म मनूयाके त:सकं कम जक शक्ति दु हानं सुमेरु पर्वत आपालं आपा: महान।" "महाराज ! थथे हे न्हेदँ क्वय्-या:ह्म मचाया चित्त अबल, दुर्बल,... हानं असंस्कृत निर्वाण धातु भारी, विपुल व महान ख:। महाराज ! व अबल दुर्बल ... चित्त दुह्म न्हेदँ क्वय्याह्म मचां उगु असंस्कृत निर्वाण धातुयात थुइका काये फइ मखु। व हे कारणं न्हेदँ क्वय्याह्म भिगु मागय् ला:सां नं मार्ग फल प्राप्त याना काये फइ मखु।

"महाराज ! थ्व महापृथ्वी हाक:, ब्या:, चकंगुली, विस्तृत, विपुल व महान ख:। महाराज ! छु थुगु महापृथ्वीयात वा: व:गु ल: छप्ति प्याना ध्याच: याना बिइ फइला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "महाराज ! छु कारणं ?" "भन्ते ! वा: व:गु ल: छप्ति जक जूगुलि, हानं थ्व पृथ्वी त:धं जूगुलि।" "महाराज ! थथे हे न्हेदँ च्वय्याह्म मचाया चित्त अबल, दुर्बल... हानं असंस्कृत निवाण धातु त:धंगु महानगु, विशालगु, विपुलगु व महानगु ख:। न्हेदँ क्वय्याह्म मचा दुर्बल व मन्द जूगुलि याना असंस्कृत निर्वाण धातु थुइके फइ मखु।

व हे कारणं ह्लेदँ क्वय्याह्म मचायात भिंगु लँय् ला:सां मार्ग फल प्राप्त जुइ मखु ।

"महाराज ! छकु निकु चिकुगु, ब:मलागु मिं दु । महाराज ! अथेसा छु उगु छकुचा मिं देव व मनुष्य सहित थ्व फुक्क लोकय प्रकाशं खयेके फइला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "छु कारणं ?" मिं त:सकं चिकू, लोक त:सकं त:धं ।" "महाराज ! थथे हे ह्लेदँ क्वय्याह्म मचाया चित्त अबल, दुर्बल··· जूगुलिं महान अन्धकारं तोपुया त:गु ख: उकिं ज्ञानलोक क्यनेत त:सकं थाकु । व हे कारणं यानां ह्ले ह्लेदँ क्वय्याह्म मचा भिंगु लँय् ला:सां मार्ग फल प्राप्त याना कायेफइ मखु ।

"महाराज ! गथे सालक जातिया छह्म रोगीह्म, गंसीह्म, व अणु परमाणु पाय्धिक:ह्म किलं गुकु हाक:ह्म, स्वकु ब्याह्म, झिकु हाक:ह्म च्याकु जा:ह्म, सुं हस्तिराज किसि यात व:गु खना वयात नुना छ्वये फइ ला ?" "फइ मखु, भन्ते !" "छु कारणं ?" "भन्ते ! सालक कि थपाय्चो चीधिह्म जीव ख: हानं हस्तिराज किसि त:सकं त:धी ।" महाराज ! थथे हे ह्लेदँ क्वय्याह्म मचायात चित्त अबल, दुर्बल··· असंस्कृत निर्वाण धावु त:धं, महान विशाल, विपुल व महान ख: । ह्लेदँ क्वय्याह्म मचा दुर्बल व मन्द जूगुलिं याना असंस्कृत निर्वाण धातु थुइके फइ मखु । व हे कारणं ह्लेदँ क्वय्याह्म मचा भिंगु लँय् ला:सा नं मार्ग फल प्राप्त याये फइ मखु।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गथे अया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये ।"

"महाराज ! गथे ब:लाह्म, विष दुह्म सर्पं तं पिकया सुं मनूयात न्याना बिल धा:सा सुं सर्पया विष लिकाइह्म वया उगु विष लिकया बिइगु ख: । महाराज ! अथेसा छु छपिंसं उगु विषं थ:गु ज्या सिधयेका जक मदया वन धका धया बिज्यायेगु ला ?" "मखु, भन्ते !" "महाराज ! थ्व लिपायागु विष ह्लापायागु विष लिसे छाय् बराबर मजगु ?" "भन्ते ! थ्व विष फैले जुइ न्ह्य: हे विष लिकाइह्मं विष लिकया बिइ धुंकल ।" "महाराज ! थथे हे गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु ख:, वया छगू मखु छगूलि याना अकालय् हे मृत्यु जुइगु ख: । महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु ख: ।

"महाराज ! गथे धनुषधरं तीर चले याइगु ख:, यदि उगु तीर पाय्छि ता:कय् ला: वन धा:सा मनूतयेसं उगु तीर विना छुं विघ्न वाधां पाय्छिक थ:गु ता:कय् लात धका धाइगु ख: । महाराज ! थथे हे सुं गुपिं पूरा वृद्ध जुया आयु फुना मृत्यु जुइ, वयात मेपिंसं विना छुं विघ्न वाधां काल-मृत्यु जूगु धका धाइ ।

'महाराज ! गथे यदि सुं धनुषधरं तीर चले याइ परन्तु दथुइ हे सुं मेह्मसिनं उकियात त्वाथला कुतुका बिइगु ख:, अथेसा छु छपिंसं उगु तीरं विना छुं बिघ्न वाधां पाय्छिक थ:गु ता:कय् थ्यन धका धया बिज्यायेगु ला ?" "मखु, भन्ते !" "महाराज ! लिपायागु तीर ह्लापायागु तीर लिसे छाय् बराबर मजूगु ?" "भन्ते ! वयात सुनानं दथुइ हे कुतुया ब्यूगुलि ।" "महाराज ! थथे हे गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु ख:, वया छगू मखु छगूलि याना अकालय् हे मृत्यु जुइगु ख: । महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु ख: ।

"महाराज ! गथे यदि कँय् थल थात धाःसा उकि ताउतक सः पिहाँ वया च्वनिगु खः । मनूतयेसं उकिया सः बिना छुं विघ्न बाधां ताउतक वल धका धाइ । महाराज ! थथे हे सुं गुह्य पूरा वृद्ध जुया आयु फुना मृत्यु जुइ, वयात मेपिंसं बिना छुं विघ्न बाधां काल-मृत्यु जूगु धका धाइ ।"

"महाराज ! गथे सुनानं कँय् थल थायेवं उकि सः पिहाँ वये साथ सुनानं कँय् थल ज्वना बिल धाःसा व सः बन्द जुइ । अथेसा छु छपिंसं उकिया सः विना छुं विघ्न बाधां ताउतक वल धका धया बिज्यायेगु ला ?" "मखु, भन्ते !" "महाराज ! व छु कारणं न्हापायागु सः लिसे लिपायागु सः बराबर मजूगु ?" "भन्ते ! सु मनुखं कँय्या थल ज्वना ब्यूगुलि बरावर मजूगु खः ।" "महाराज ! थथे हे गुह्यसिया अकाल-मृत्यु जुइगु खः, वया छगू मखु छगूलि याना अकालय् हे मृत्यु जुइगु खः । महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु खः ।"

"महाराज ! गथे बुँइ बांलाक पिनातःगु वा इलय् वा वःगुया कारणं तःमा जुया वा ज्वाँय् ज्वाँय् सइगु खः, वा लये न्ह्यः तक पूरा तयार जुइगु खः । मनूतयेसं थ्व बालि विना छुं विघ्न बाधां बांलाक सल धाइ । महाराज ! थथे हे सुं गुपि पूरा वृद्ध जुया आयु फुना मृत्यु जुइ, वयात मेपिंसं बिना छुं विघ्न वाधां काल-मृत्यु जूगु धका धाइ ।"

"महाराज ! गथे यदि बुँइ बांलाक पिनातःगु वा (बालि) वा (वर्षा) मवःगुलि गना सिना वन धाःसा छपिंसं छु बालि बांला धका धया बिज्यायेगु ला ?" "धाये मखु, भन्ते !" "महाराज ! व छु कारणं न्हापायागु वा लिपायागु वा लिसे बराबर मजूगु ?"

"भन्ते ! पिनेयागु छुं गर्भमिया कारणं वा गना सिना वन ।" महा-राज ! थथे हे सुं गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु खः, वया छगू मखु छगूलि याना अकालय् हे मृत्यु जुइगु खः । महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु खः ।"

महाराज ! छपिंसं न्हापा वाउँगु वामा किलं नयेवं स्यना वन धका न्यना तया बिज्यानागु दुला ?" "दु, भन्ते ! न्यनागु नं दु, खनागु नं दु ।" "महाराज ! अथेसा छु उगु वामां कालय् सित लाकि अकालय् सित ?" "भन्ते ! अकालय् सित । यदि उकी किलं मनगु जूसा बालि लयेबले तकं तयार जुइगु खः ।" "महाराज ! थुकी नं छुं छगू उपघात याःगु कारणं याना वा नाश जूगु खः छुं विघ्न वाधा मदुबले बांलाक वा सःगु खःला ?" "खः, भन्ते !' "महा-राज ! थथे हे सुं गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु खः, वया छगू मखु छगूलि याना अकालय् हे मृत्यु जुइगु खः। महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु खः ।,,

"महाराज ! छपिंसं न्हापा बालि सयेधुंका वागुं क्वछुइ धुंका प्वं वया स्यंका ब्यूगु न्यना बिज्यानागु दु ला ?" "दु, भन्ते ! न्यनागु नं दु, खनागु नं दु ।" "महाराज ! अथेसा छु उगु वामा कालय् सित ला कि अकालय् ?" "भन्ते ! अकालय् सित । यदि प्वं वर्षा मजूगु जूसा वा लयेबले तकं बालि बांलाक सइगु जुइ ।" "महाराज ! थुकि नं छुं छगू उपघात याःगु कारणं याना वा नाश जूगु खः । छुं विघ्न वाधा मदुबले बांलाक वा सःगु खः ला ?" "खः, भन्ते !" "महाराज ! थथे हे सुं गुह्मसिया अकाल-मृत्यु जुइगु खः, वया छगू मखु छगू जुइवं वा आकाशाकां वायु स्यनेवं वा पित्त स्यनेवं, वा कफ बढे जुइवं वा सन्निपात जुइवं वा मौसम गडबड जुइवं, विषम आहार नयेवं, छुं दुर्घटना वा पित्यागुलि वा प्यासं वा सर्पं न्याना वा

विषं कया वा मिलाना वा लखय् दुना वा शस्त्रं कया अकालं हे मृत्यु जुइगु खः। महाराज ! थुकथं अकाल-मृत्यु जुइगु खः।"

भन्ते नागसेन ! आश्चर्य जुल ! अद्‌भुत जुल !! छिपिसं कारणयात बांलाक क्यना बिज्यात। अकाल-मृत्यु दु धयागु सावित यायेया निंति गोगुमछि उपमा बिया बिज्यात। अकाल-मृत्यु दु धका स्पष्ट याना बिज्यात, प्रकट याना बिज्यात, हान पक्का याना बिज्यात। भन्ते नागसेन ! मथूपिं व ज्ञां मदुपिं मनुखं नापं छपिनिगु छगू जक उपमा हे अकाल-मृत्यु दु धका माने याना काइ। बुद्धिमान-पिनिगु ला खँ हे म्वाल। छपिनिगु न्हापांगु उपमा न्यना हे जि अकाल-मृत्यु दु धका थुइका कायेधूंगु खः। अथेसां छपिनिगु मेमेगु खँ न्यनेगु मनंतुना पने मफुत।

७. चैत्य प्रातिहार्यया विषयय् प्रश्न

१३. "भन्ते नागसेन ! सकलें परिनिर्वाण प्राप्त जूपिनिगु चैत्यय् प्रातिहार्य दइला अथवा गुलि गुलि चैत्यय् जक ?"

१४ "महाराज ! गुलि गुलि चैत्यय् जक दइ, गुलि गुलि चैत्यय् दइ मखु।" "भन्ते ! गुकी दइ, गुकी दइ मखु ?" "महाराज ! स्वता मध्ये न्ह्यागगुसां छगूया अधिष्ठान यायेवं निर्वाण प्राप्त जूपिनिगु चैत्यय् प्रातिहार्य दइ।" "छु स्वता मध्ये छताया अधिष्ठान यायेवं !" "महाराज ! थन सुं अर्हत थः म्वाना च्वंबले देव व मनुष्यपित अनुकम्पा तया अधिष्ठान याइ– थुगु चैत्यय् प्रातिहार्य दयेमा। वसपोलं थुकथं अधिष्ठान याःगुलि याना चैत्यय् प्रातिहार्य दइगु खः। थुकथं अधिष्ठान याना निर्वाण प्राप्त जूपिनिगु चैत्यय् प्रातिहार्य दइगु खः।

महाराज ! हानं देव व मनुष्यपित अनुकम्पाया निंति निर्वाण

थ्व संभव मगू। थ्व प्रश्न न्यनां ज्या ख्यले मदु।"

"महाराज! गथे समुद्र दयेक दयेकं नं उकी गुलि लः दु, गुलि जीव च्वना च्वंगु दु धका धाये मफु। महाराज! अथे हे निर्वाण धयागु दया नं वयागु रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया, व्याख्या याना, तर्क व कारण बिया थुइके फइ मखु। महाराज! चित्तयात वशय् तये फुह्म सुं ऋद्धिमान पुरुषं महासमुद्रय् थुलि लः थुलि जीव दु धका छाय् धाये मफयेमा तर वं नं निर्वाणया रूप, आकार, समय अथवा प्रमाण··· कारण बिया थुइके फइ मखु।"

"महाराज! छगू मेगु कारण न्यना बिज्याहुँ– निर्वाणया रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया व्याख्या याना तर्क व कारण बिया थुइका बिइ फइ मखु। महाराज! देवतापिनि थाय् 'अरूपकायिक' धयापिं देवतापिं दु ला?" दु, भन्ते! न्यने दु– देवतापिनि थाय् अरूपकायिक धयापिं देवतापिं दु।" महाराज! छु उपिं अरूपकायिक देवतापिनि रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया, व्याख्या याना तर्क व प्रमाण बिया थुइके फइला?" "भन्ते! थुइके फइ मखु।" "महाराज! अथेसा अरूपकायिक देवता मदु ला?" "भन्ते! अरूपकायिक देवतापिं अवश्य दु, तर इमिगु रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया, व्याख्या याना, तर्क व कारण बिया थुइके फइ मखु।" "महाराज! गथे अरूपकायिक देवतापिं दया नं इमिगु रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया··· थुइके फइ मखुगु खः। महाराज! अथे हे निर्वाण धयागु दया नं कारण व उपमा बिया थुइके फइ मखु।"

"भन्ते नागसेन! निर्वाण सुखया सुख जक जुइमा (थ्व जि स्वीकार याये) वयागु रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा

बिया व्याख्या याना तर्क व कारण बिया थुइके मफुसां भन्ते ! छुं उपमाया ग्वाहालि कया जूसां निर्वाणया अजागु गुण क्यने मफइला गुगु मेमेगु लिसे मिले जू ?" महाराज ! निर्वाणया रूप हे मदु, परन्तु उपमाया ग्वाहालि छु भचा जक जूसां गजागु धयागु क्यने फइ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! निर्वाण गजागु धयागु छुं खँ क्यना बिज्याहुँ। याकनं धया बिज्याहु, थ:गु मन्द, शीतल एवं मधुर वचन रूपी फसं जिगु उत्सुकता रूपी नुग:या जलनयात शान्त याना बिज्याहुँ।"

"महाराज ! पलेस्वांया छगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू । ल:या निगू गुण···, वास:या स्वंगू गुण···, महासमुद्रया प्यंगू गुण···, भोजनया न्यागू गुण···, आकाशया झिगू गुण···, मणिरत्नया स्वंगू गुण···, श्री खण्डया स्वंगू गुण···, घ्य: मठेयायेगुया स्वंगू गुण···, व पहाडया च्वकाया न्यागू गुण निर्वाण लिसे मिले जू।"

"भन्ते नागसेन ! छिंसं पलेस्वांया छगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, पलेस्वांया निर्वाण लिसे मिले जूगु गुण छु ख:?" "महाराज ! गथे पलेस्वां लखं न्ह्याबलें अलिप्त जुया च्वनिगु ख:, अथे हे निर्वाण फुक्क क्लेशं अलिप्त जुया च्वनी। महाराज ! पलेस्वांया थ्व हे छगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू।"

"भन्ते नागसेन ! छिंसं ल:या निगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, ल:या छुछु निगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू ?" महाराज ! गथे ल: शीतल जुइगु ख:, गर्मी मदयेका बिइगु ख:, अथे हे निर्वाण नं शीतल जुया च्वनी, फुक्क क्लेशया गर्मीयात मदयेका बिइ। महाराज ! थ्व ल:या न्ह्यापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जूगु ख:।

महाराज ! हानं गथे लखं प्यासः चाःपित थकित क्लान्तपित, ताल्व-येका च्वंपित, लः त्वने प्याःचाःपित प्यासः लंका बिइगु खः । महा-राज ! अथे हे निर्वाणं मनूतयेगु काम तृष्णा, भव तृष्णा व विभव तृष्णायात प्यासःयात लंका बिइ । महाराज ! लःया थुगु निगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! लःया थ्व हे निगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू ।

भन्ते नागसेन ! छपिंसं वासःया स्वंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, वासःया छु छु स्वंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू ? महाराज ! गथे वासः विषं पीडितपि सत्वपित छगू जक बचे जुइगु उपाय खः, अथे हे क्लेश रूपी बिषं पीडितपि सत्वपित निर्वाण छगू जक बचे जुइगु उपाय खः । महाराज ! वासःया थ्व न्हापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । हानं महाराज ! गथे वासलं फुक्क रोगया अन्त याइगु खः अथे हे निर्वाणं फुक्क दुःखया अन्त याना बिइ । महाराज ! थ्व वासःया निगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं गथे वासः अमृत खः, अथे हे निर्वाण नं अमृत खः । महाराज ! वासःया थुगु स्वंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महा-राज ! वासःया थ्व हे स्वता गुण निर्वाण लिसे मिले जू ।

भन्ते नागसेन ! छपिंसं महासमुद्रया प्यंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, महासमुद्रया छु छु प्यंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू ? महाराज ! गथे महासमुद्रं थःथाय् छुं सीह्म तया तयेकिइ मखु, अथे हे निर्वाणय् क्लेश च्वने फइ मखु । महाराज ! महासमुद्रया थ्व न्हापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं गथे महासमुद्र महान व अपरस्पार खः, फुक्क नदी कब्वां वःसां जाइ मखु, अथे हे निर्वाण नं महान व अपरस्पार खः, फुक्क सत्वपिं वःसा नं जाइ मखु । महाराज ! महासमुद्रया उगु निगूगु गुण निर्वाण

लिसे मिले जू। महाराज! हानं गथे महासमुद्रय् तत:धिंपि जीवत च्वनी, अथे हे निवाणय् तत:धींपि विमल, क्षीणास्रव, बली व आत्म-संयमी अर्हत्पि बिज्याना च्वनी। महाराज! महासमुद्रया उगु स्वंगूगु गुण निर्वाणलिसे मिले जू। महाराज! हानं गथे महासमुद्र नाना प्रकारया अनन्त तत:प्वगु तरङ्ग रूपी स्वां नं छाय्पिया च्वनी अथे हे निर्वाण नं नाना प्रकारया अनन्त तत:धंपि शुद्ध विद्या व विमुक्ति स्वां ह्वया च्वनी। महाराज! महासमुद्रया थ्व प्यंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज! महासमुद्रया थुपिं हे प्यंगू गुण निवाण लिसे मिले जू।

"भन्ते नागसेन! छपिसं भोजनया न्यागू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, भोजनया छु छु न्यागू गुण निर्वाण लिसे मिले जू?" "महाराज! गथे भोजनं फुक्क सत्वपिनि प्राणया रक्षा याइ, अथे हे साक्षात् याना का:गु निर्वाणं वृद्ध जुइगु, सिइगुलि रक्षा याना बिइ। महाराज! भोजनया उगु न्हापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज! हानं गथे भोजनं फुक्क सत्वपिनिगु बलया वृद्धि याइगु ख:, अथे हे निर्वाणयात साक्षात् यायेवं ऋद्धि-बलया वृद्धि जुइ। महाराज! भोजनया उगु निगूगु गुण निर्वाणलिसे मिले जू। महा-राज! हानं गथे भोजनं फुक्क सत्वपित सौन्दर्य दयेका बिइ, अथे हे निर्वाणयात साक्षात्यापिं सत्वपित सद्गुणया सौन्दर्य दयेका बिइ। महाराज! भोजनया उगु स्वंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महा-राज! हानं गथे भोजनं फुक्क सत्वपिनिगु कष्ट मदयेका बिइगु ख:, अथे हे निर्वाणं फुक्क सत्वपिनिगु क्लेश रूपी कष्टयात मदयेका बिइ। महाराज! भोजनया थुगु प्यंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महा-राज! हानं गथे भोजनं फुक्क सत्वया नये पित्यागु व दुर्वलतायात मदयेका बिइगु ख:, अथे हे निर्वाणं सत्वया फुक्क दु:ख नये पित्या:गु व दुर्वलता रूपी क्लेश मदयेका बिइ। महाराज! भोजनया थुगु

९. एकान्त सुख निर्वाणया विषयय प्रश्न

१७. "भन्ते नागसेन ! छु निर्वाणय् सुख छगू जक ला अथवा दुःख न ल्वाकःज्याः ?" "महाराज ! निर्वाणय् सुख छगू जक, दुःख ल्वाकःज्याःगु मदु ।" "भन्ते नागसेन ! निर्वाण सुख जक धयागु खँ जि स्वीकार मयाना । भन्ते नागसेन ! निर्वाणय् नं छुं दुःख दु । थुकिया कारण क्यनेगु दु ।" "उगु छु कारण खः ?" "भन्ते नागसेन ! गुह्म निर्वाण मालेगुली जुइ, वं शरीर व मन नितां नं तप याःगु खने दु । वं दना दना चंक्रमण याना च्वनी । लासाय् फेतुना च्वनी, गोतुला च्वनी, भोजनय् आपालं संयम जुया च्वनी । न्ह्यः मवयेकूसे च्वना च्वनी । इन्द्रिययात क्वत्यला च्वनी । थःगु धन धान्य, प्रिय, थःथितिपिं व मित्रपिं लिसे सम्बन्ध तापाका छ्वइ । लोकय् गुपिं सुखी जुइपिं ऐश आराम याइपिं मनूत खः, इपिं पञ्च-काम गुणय् मस्त जुया च्वनी । अनेक प्रकारया मनयात माःगु सौन्द-र्ययात मिखां खंका मज्जा याइ, म्य, बाज ह्लाय्पन न्यना उकिया स्वाद कया च्वनी, स्वां, फल लपते हः छ्यंगु, ह्वाः अथवा अनेक प्रकार-यागु अत्तर अथवा सुगन्ध ह्लासं नंतायेका प्रसन्न जुया च्वनी, साःसाःगु, नये त्वनेया स्वादं म्यें रस कया च्वनी..., नायुगु, कोमलगु, क्यातुगु वस्तुया स्पर्शया सुख कया च्वनी, भिंगु मभिंगु अथवा पाप पुण्यया विचारं मन मनं हे मस्त जुया च्वनी । छलपोलपिं धाःसा मिखा, ह्लाय्पं, ह्लाय्, म्यें, शरीर व मनया इच्छायात दमन याना च्वनी, त्वाः ह्लाना च्वनी, ह्वां नापं लिना च्वनी, पना च्वनी, बन्द याना च्वनी, उकिं याना शरीरयात नं कष्ट जुइ, मनयात नं कष्ट जुइ, शारीरिक व मानसिक नितां दुःख वेदना जुइका च्वनी । मागन्दिय परिव्राजकं भगवानयागु निन्दा याना थथे धाःगु मखुला– 'श्रमण गौतम दयावइगुयात मदयेका छ्वइह्म खः ।[१] व हे कारणं जि

१. मागण्डियसुत्त, म. नि. II. पृ. १९८ ।

धयागु निर्वाणय् नं दुःख ल्वाकः ज्याः।

१८. "महाराज! निर्वाणय् दुःख ल्वाकः मज्याः। निर्वाणय् सुख जक दु। महाराज! छपिसं निर्वाणय् दुःख दु धका धया बिज्यात, यथार्थय् निर्वाणय् दुःख मदु। थ्व ला निर्वाण साक्षात यायेन्ह्यःया खँ खः, थ्व ला निर्वाण माला च्वनिगु अवस्थाया खँ खः। महाराज! वास्तवय् निर्वाण सुख जक खः, निर्वाणय् दुःख भ्याः हे मदु। थुकिया कारण कना हये। महाराज! जुजुपिंत राज्य-सुख धयागु छुं वस्तु दु ला?" "दु, भन्ते! जुजुपिंत राज्य-सुख दु।" "महाराज! जुजुपिंत उगु राज्य-सुखय् दुःख नं ल्वाकः ज्याःगु दु ला?" "मदु, भन्ते!" "महाराज! गुबलें गुबलें सीमा प्रान्तया मनूतयेसं विद्रोह यायेवं इमित क्वत्येलेत जुजु थःगु छें तोता अधिकृतत मन्त्री, सेना व सिपाहित फुक्क ब्वना पत्ति, चल, फय्, तान्वः सह याना थथ्याः क्वथ्याः लँय् धावा याना जुइ, तःधंगु युद्ध जुइ, थन तक नं की थःगु ज्यान तक नं जोखिमय् लाइ। व छाय् याःगु?" "भन्ते नागसेन! थ्व राज्य-सुख मखु। राज्य-सुख प्राप्त यायेया निंतिं थ्व ह्लापांगु कोशिश खः। भन्ते नागसेन! आपालं दुःख सिया जुजुं राज्य-सुख अनुभोग याइ। भन्ते नागसेन! थुकथं राज्य-सुखय् दुःख मदु, राज्य-सुख धयागु मेगु हे सुख खः, दुःख धयागु मेगु हे खः।" "महाराज! थथे हे, न्िर्वाण सुख खः। निर्वाणय् दुःख मदु। निर्वाण मालेत शरीर व मनया तप याये हे माः। वं दना चंक्रमण यायेगु, आसन लाया फेतुइगु, गोतुलेगु, भोजनय् आपालं संयम तया च्वनेगु, न्ह्यः मवयेकूसे च्वनेगु, इन्द्रिययात दमन याना च्वनेगु, थःगु शरीरयात नं त्याग याना थुलिमछि दुःख सियेधुनेवं निर्वाण प्राप्त याना सुखया सुख अनुभव याइ। शत्रुतयेत दमन याना हे जुजुयात राज्य-सुख दइगु खः। अथे हे निर्वाणय् सुखया सुख खः, दुःख मखु।

निर्वाण मेगु हे वस्तु खः, दुःख मेगु हे खः ।

"महाराज ! निर्वाण सुखया सुख खः, उकी दुःख मदु धयागु छगू मेगु कारण नं न्यना बिज्याहुँ– दुःख मेगु हे वस्तु खः, निर्वाण मेगु हे खः । महाराज ! आचार्यया थाय् शिल्प स्यनिह्मसिया सिल्प सुख धयागु दइ ला ?" "दु, भन्ते ! सुख धयागु दु ।" "महाराज ! छु शिल्प सुखय् दुःख दु ला !" मदु, भन्ते ! महाराज ! अथेसा छाय् वं थः गुरु (आचार्य) या सेवाय् थपाय्चो कष्ट याइगु, गुरुयात अभिवादन छाय् याइगु ? दना स्वागत छाय् याइगु ? ब्वनेगु, लः हयेगु, बँ पुना बियेगु, दतिवं हया वियेगु, ख्वा सिलेत लः हया विइगु इत्यादि सेवा छाय् याइगु ? वयागु चिपः छाय् नइगु ? चिकं बुइका बिइगु, मोल्हुइका बिइगु, तुति तिया बिइगु छाय ? थःगु इच्छा तोता मेपिनिगु इच्छां छाय् फुक्क ज्या यायेगु ? छाःगु थासय् छाय् देनेगु ? मसाःगु मयःगु भोजन याना शरीरयात छाय् दुःख बिइगु ?" "भन्ते नागसेन ! शिल्प सुख थ्व मखु । शिल्प सयकेया निंति ह्लापां याये माःगु ज्या खः । भन्ते नागसेन ! आपालं दुःख सिया शिल्प सयेका शिल्प सुखया अनुभव याइ । शिल्प सुखय् दुःख मदु । शिल्प सुख मेगु हे वस्तु खः, दुःख मेगु हे खः ।" "महाराज ! थथे हे निर्वाण सुखया सुख खः, निर्वाणय् दुःख मदु । गुह्मसिनं निर्वाण मालेगु याइ उह्मसिनं शरीर व मनं तप याये हे माः । वया दना चंक्रमण यायेगु, आशन लाया फेतुइगु, गोतुलेगु, भोजनय् आपालं संयम तया च्वनेगु, न्ह्यः मवयेकूसे च्वनेगु, थःगु शरीरयात नं त्याग याना दुःखं निर्वाणयात मामां सुखगु निर्वाणयात अनुभोग याइ । आचार्ययाथें शिल्प सयेका सुखपूर्वक च्वनी । महाराज ! थथे हे निर्वाण सुखया सुख खः। निर्वाणय् दुःख मदु । दुःख मेगु हे वस्तु खः, निर्वाण मेगु हे खः ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि

स्वीकार याये।"

१०. निर्वाणया रूप व आकारया विषयय् प्रश्न

१९. "भन्ते नागसेन ! छलपोलं 'निर्वाण' 'निर्वाण' धका धया बिज्यात। छु छपिसं निर्वाणया रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया. व्याख्या याना तर्क व कारण बिया थुइका बिज्याये फु ला ?" "महाराज ! निर्वाणय् क्यने ज्यूगु छु मदु। रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया व्याख्या याना तर्क व कारण बिया थुइके फइ मखु।" "भन्ते नागसेन ! जि निर्वाणया रूप, आकार, समय अथवा प्रमाणयात उपमा बिया, व्याख्या याना, तर्क व कारण बिया थुइके फइ मखु धयागु खँ स्वीकार मयाना। जित उपमा व कारण बिया खँ थुयेका बिज्याहुँ।" "ज्यू, महाराज !" कारण बिया खँ थुइका बिये। महाराज ! महासमुद्र धयागु वस्तु दु ला ?" "दु, भन्ते ! महासमुद्र धयागु सुनां मस्यू।"

२०. "महाराज ! सुनानं छपिंके समुद्रय् गुलि लः दु, महासमुद्रय् गुलि जीव च्वना च्वंगु दु धका न्यन धाःसा छपिसं वयात गुलि दु धका लिसः बिया बिज्यायेगु ?" "भन्ते नागसेन ! यदि सुनानं जिके थ्व प्रश्न न्यन धाःसा जि वयात धाये- अय् मनू ! छं न्यने मल्वःगु प्रश्न न्यना च्वन, थ्व प्रश्न अथें तोता छ्व, भूशास्त्रवेःतापिसं थुकी विचार हे याःगु मदुनी। महासमुद्रय् गुलि लः दु सुनां हिसाब याये फइ ? सुनां महासमुद्रय् गुलि जीव दु धका ल्याः खाये फइ ? - थथे धका जि लिसः बिये।"

"महाराज ! महासमुद्र दयेक दयेकं छपिसं अथे छाय् लिसः बिया बिज्यायेगु ? छपिस ल्याः याना पाय्छि जुइक धाये फयेमाःगु खः- महासमुद्रय् गुलि लः दु, गुलि जीव च्वना च्वंगु दु।" "भन्ते !

न्यागूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज ! भोजनया थुपिं हे न्यागू गुण निर्वाण लिसे मिले जू।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं आकाशया झिगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, आकाशया छु छु झिगू गुण निर्वाणलिसे मिले जू ?" "महाराज ! गथे आकाश जन्म जुइ मखु, जीर्ण जुइ मखु, सिइ मखु, च्युत जुइ मखु, उत्पत्ति जुइ मखु, दुर्ज्ञेय जुइ, खुँत-येसं खुया काये फइ मखु, मेपिंके निर्भर जुइ मखु, स्वच्छन्द जुइ, खुल्ला जुइ व अनन्तगु जुइ। महाराज ! अथे हे निर्वाण नं जन्म जुइ मखु, जीर्ण जुइ मखु, सिइ मखु, च्युत जुइ मखु, उत्पत्ति जुइ मखु, दुर्ज्ञेय जुइ, खुँतयेसं खुया काये फइ मखु, मेपिंके निर्भर जुइ मखु, स्वच्छन्द जुइ, निरावरण जुइ व अनन्तगु जुइ। महाराज ! आकाशया थुपिं हे झिगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू।',

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं मणिरत्नया स्वंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात। मणिरत्नया स्वंगू गुण··· छु छु ?" "महाराज ! गथे मणिरत्न कामदद (इच्छा पूरा याना बिइगु) खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण नं कामदद खः। महाराज ! मणिरत्नया थुगु न्हापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज ! हानं मणिरत्न लय्ताइकिगु खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण नं लय्ताइकिगु खः। महाराज ! मणिरत्नया थुगु निगूगु गुण निर्वाणलिसे मिले जू। महा-राज ! हानं मणिरत्न प्रकाशमानगु व तःधंगु ज्या बिइह्मः खः; महा-राज ! अथे हे निर्वाण नं प्रकाशमान व तःधंगु ज्या बिइह्मः खः। महाराज ! मणिरत्नया थुगु स्वंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज ! मणिरत्नया थुपिं हे स्वता गुण निर्वाण लिसे मिले जू।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं ह्याउंगु श्रीखण्डया स्वंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, ह्याउंगु श्रीखण्डया स्वंगू गुण···

छु छु ?" "महाराज ! गथे ह्याउंगु श्रीखण्ड दुर्लभ जुइगु खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण नं प्राप्त यायेगु दुर्लभ खः । महाराज ! ह्याउंगु श्रीखण्डया थुगु ह्नापांगु गुण निर्वाण लिसे लिले जू । महा राज ! हानं ह्याउंगु श्रीखण्डया सुगन्धया ज्वः मदु, महाराज ! अथे हे निर्वाणया सुगन्धया नं ज्वः मदु । महाराज ! ह्याउंगु श्रीखण्डया थुगु हे निगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं ह्याउंगु श्रीखण्डयात सज्जनपिंसं प्रसंसा याइ । महाराज ! ह्याउंगु श्रीखण्डया थुगु स्वंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू ।

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं सप्पिमण्ड (मथेयाना तःगु घ्यः) या स्वंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, मथेयाना तःगु घ्यःया स्वंगू गुण··· छु छु ? महाराज ! गथे मथेयाना तःगु घ्यः वर्ण सम्पन्न खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण नं वर्ण सम्पन्न खः । महाराज ! मथेयाना तःगु घ्यःया थुगु ह्नापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं गथे मथेयाना तःगु घ्यः गन्ध सम्पन्न खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण नं (शील) गन्ध सम्पन्न खः । महाराज ! मथेयाना तःगु घ्यःया थुगु निगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं गथे मथेयाना तःगु घ्यः रस सम्पन्न खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण नं रस सम्पन्न खः। महाराज ! मथेयाना तःगु घ्यः या थुगु स्वंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! मथेयाना तःगु घ्यःया थुपि हे स्वंगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू ।"

"भन्ते नागसेन ! छपिंसं पहाडया चोकाया न्यागू गुण निर्वाण लिसे मिले जू धका धया बिज्यात, पहाडया चोकाया न्यागू गुण··· छु छु ?" "महाराज ! गथे पहाडया चोका तःसकं अच्चुग्गत (तःजाः धुइगु) खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण तःसकं तःजाः । महाराज ! पहाडया चोकाया थुगु ह्नापांगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महा-

राज ! हानं पहाडया चोका अचल खः, महाराज ! अथे हे निर्वाण अचल खः । महाराज ! पहाडया चोकाया थुगु निगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं पहाडया चोकाय् गये तःसकं थाकु; महाराज ! अथे हे फुक्क क्लेशयात चिइका निर्वाण चोकाय् गये तःसकं थाकु । महाराज ! पहाडया चोकाया थुगु स्वंगूगू गुण निर्वाण लिसे मिले जू । महाराज ! हानं पहाडया चोकाय् ब्याक्क पुसा व्वइ मखु; महाराज ! अथे हे निर्वाणय् ब्याक्क क्लेश चुलि व्वइ मखु । महाराज ! पहाडया चोकाया थुगु प्यंगूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज ! हानं पहाडया चोका प्रेम व द्वेषं विमुक्त खः, महाराज ! अथे हे निर्वाणय् नं प्रेम व द्वेषं मुक्त खः । महाराज ! पहाडया चोकाया थुगु न्यागूगु गुण निर्वाण लिसे मिले जू। महाराज ! पहाडया चोकाया थुपिं हे न्यागू गुण निर्वाण लिसे मिले जू ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिंसं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वाकार याये ।"

११. निर्वाणया साक्षात्कारया विषयय् प्रश्न

२१. "भन्ते नागसेन ! छलपोलपिंसं थथे धया बिज्याना च्वन– निर्वाण न अतीत खः, न अनागत खः, न वर्तमान (काल) खः, न उत्पन्न खः, न अनुत्पन्न खः, न उत्पादनीय खः । भन्ते नागसेन ! थन सुं गुह्म सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणया साक्षात् याइबले वं उत्पन्न (निर्वाण) या साक्षात् याःगु ला अथवा उत्पन्न याना निर्वाणयात साक्षात् याःगु ला ?" "महाराज ! सुं गुह्म सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणया साक्षात् याइबले वं न त उत्पन्न (निर्वाणया) साक्षात् याःगु खः, उत्पन्न याना हे (निर्वाण) साक्षात् यागु खः । महाराज ! बरू निर्वाण धातुयात सुं गुम्हं सम्यक् प्रतिपन्नम्हं साक्षात् याइ ।"

"भन्ते नागसेन ! थुगु प्रश्नयात तोपुया कना बिज्याये मते । वयात बांलाक चायेका प्रकट याना स्पष्ट याना बिज्याहुँ । इच्छा तया उत्साह याना बिज्याना छपिसं सिइका तया बिज्यानागु फुक्कं प्रकट याना बिज्याहुँ । थुगु बिषयय् मनूत मूढ खः, मन थाते मलाःपि खः, संशयलय् लाःपि खः । दुने दुने सुइगु कं (दोष) यात लिकया बिज्याहुँ ।"

२२. "महाराज ! निर्वाण धातु शान्त, सुख व प्रणीतगु खः, वयात सम्यक् प्रतिपन्न जुया बुद्ध–उपदेश कथं फुक्क संस्कारयात बांलाक प्रज्ञाद्वारा निर्वाणयात सक्षात्कार याना काइ । महाराज ! गथे शिष्यं गुरुया शिक्षा कया थःह्म थुउथें विद्या सयेका काइ, महाराज ! अथे हे सम्यक् प्रतिपन्न जुया बुद्ध–उपदेशया कथं प्रज्ञाद्वारा निर्वाणयात साक्षात्कार याइ ।

"गथे याना उगु निर्वाणयात खंकेगु ? अनीतित (बिघ्न मदयवं),निरुपद्रव जुइवं, अभय जुइवं, क्षेम जुइवं, शान्त जुइवं, सुख जुइवं, प्रसन्न जुइवं, प्रणीत जुइवं, चित्त शुद्ध जुइवं तथा शीतल जुइवं निर्वाणयात सिइकिगु खः ।

"महाराज ! गथे सुं पुरुष गनं तःधंगु मिं नःथाय् लायेवं कुतः याना अनं मुक्त जुया, मिं मदुगु थासय् थ्यंका वयात अन तःधंगु सुख प्राप्त जुइ । महाराज ! थथे हे गुह्म सम्यक् प्रतिपन्नह्म खः वं योनिसोमनसिकार (कारण सहित बांलाक विचार) यायेवं स्वता प्रकारया मिंया सन्तापं मुक्त जुया परम सुख निर्वाणया साक्षात् याइ । महाराज ! गथे थन मिं खः, वयात स्वता प्रकारया मिं (राग,द्वेष व मोह) सिइकेमाः, थन गथे मींलाह्म पुरुष खः वयात सम्यक् लँय् जुया च्वंह्म धका सिइकेमाः । गथे मिं मदुगु थाय् खः, अथे हे निर्वाण धका सिइकेमाः ।

"महाराज ! गथे सीपिं सुं मनू, सर्प व खिचा वांछ्वया त:गु स:सकं ध्वग्गी नव:गु गा:लय् दुंह्म म्वा:ह्म मनू ल्हा: तुति संका कोशिम याना ध्वग्गी नव:गु गालं मुक्त जुइ । ध्वग्गी नमव:थाय् थ्यंका वयात त:धंगु सुख लाभ जुइ । महाराज ! अथे हे सुं गुह्म सम्यक् प्रतिपन्न जुया च्वन धा:सा वं योनिसोमनसिकार याना क्लेश रूपी सीह्मया (लाशया) द्वं पिहाँ वया परम सुख निर्वाणया साक्षात् याना काइ । महाराज ! गथे सीह्म ख:, अथे हे पञ्च काम गुण धका सिइ-केमा:, गथे सीह्मया द्वंय् ला:ह्म म्वा:ह्म मनू ख:, व सम्यक् प्रतिपन्नय् वना च्वंह्म धका सिइकेमा: । गथे ध्वग्गी नमव:गु, सीह्म मदुगु थाय् ख:, अथे हे निर्वाण धका सिइकेमा: ।

"महाराज ! गथे सुं ग्या:ह्म त्रसितह्म, खा:ह्म, विपरीत विशाल चित्तह्म (मन स्वतुमतु स्वह्म) पुरुषं कोशिश याना अनं पिहाँ वया क्वाइगु स्थिरगु, भय मदुगु थासय् थ्यंका त:धंगु सुख प्राप्त याइ । महाराज ! अथे हे गुह्म सम्यक् प्रतिपन्न जुया योनिसोमनसिकार याना भय त्रास रहितह्म जुया परम सुख निर्वाणया साक्षात् याना काइ । महाराज ! गथे भय ख:, जाति, जरा, व्याधी मरण व हानं हानं उत्पन्न जुइगु भय धका सिइकेमा: । गथे भयभीतह्म पुरुष ख:, वयात अथे सम्यक् प्रतिपन्नय् वना च्वंह्म धका सिइकेमा: । गथे अभयगु थाय् ख: अथे हे निर्वाण धका सिइकेमा: ।

महाराज ! गथे फोहरगु नव:गु भ्यातनालय् ला:ह्म सुं मनुखं कोशिश याना नव:गु भ्यातनालं मुक्त जुया परिशुद्धगु व यचुगु थासय् थ्यंका परम सुख प्राप्त याइ । महाराज ! अथे हे सम्यक् प्रतिपन्नह्मं योनिसोमनसिकार याना क्लेश रूपी नव:गु भ्यातनालं चिला परम सुखगु निर्वाण साक्षात्कार याइ । महाराज ! गुगु थन नव:गु भ्यातना ख:, व संसारया लाभ, सत्कार व प्रशंसा ख: धका सिइकेमा: । गुह्म

थन फोहरय् लाःह्म मनू खः, वयात सम्यक् प्रतिपन्नय् वना च्वंह्म धका सिइकेमाः। गुगु थन परिशुद्धगु व यच्चुगु थाय् खः, व निर्वाण धका सिइकेमाः।

सम्यक् प्रतिपन्न जुया सुनां गथे याना निर्वाणयात साक्षात् याइ ? महाराज ! गुह्म सम्यक् प्रतिपन्नह्म खः, वं फुक्क संस्कार[1]या प्रवृतियात विचार यायां अन जन्म जुया च्वंगु खनी, वृद्ध जुया च्वंगु खनी, रोग जुया च्वंगु खनी, अले सीना वना च्वंगु खनी। अन छुं नं सुख वा आराम खनी मखु। आदि मध्य व अन्त गन नं छुं वस्तुयात ज्वना च्वने बहः मजूगु खनी।

महराज ! गथे सुं पुरुषं न्हिच्छियक मिइ तया क्वाकाःतःगु ह्याउंक च्याना च्वंगु नँग्वारायात आदि, मध्य व अन्त गनं नं भागय् ल्हाति ज्वने बहःगु खनी मखु। महाराज ! अथे हे सुनां फुक्क संस्कारया प्रवृतियात विचार यायां जन्म जुया च्वंगु खनी, वृद्ध जुया च्वंगु खनि, रोग जुया च्वंगु खनी, सीना वना च्वंगु खनी। अन छुं हे सुख वा आराम खनी मखु। आदि, मध्य व अन्त गन नं छुं वस्तुयात ज्वना च्वने बहः मजूगु खनी। वं ग्रहण याये बहःगु मखंसेलि चित्तय् अरति (वैराग्य) उत्पन्न जुइ, शरीर छटपते जुइवं थःत थःम्हं अशरण, अशरणह्म तायेका भव चक्रय् त्यानु चाइ

"महाराज ! गथे सु पुरुषं ह्याउंक च्याना च्वंगु मिया द्वंय् लाना थःत असहाय अशरणीभूत जूगु खनी, महाराज ! थथे हे सांसारिक विषय खना वयागु मन फःपुलिइ। चित्तय् अरति (वैराग्य) उत्पन्न जुइ, शरीर छटपते जुइ, वं थःत थःम्हं अशरण व अशरणह्म तायेका भवचक्रय् त्यानु चाइ।

---

१. अनित्य, दुःख व अनात्म।

"वं फुक्क थासय् भय जक खना वयागु मनय् थुजागु खँ जुइ– "अहो ! थ्व संसार च्याना च्वन । ह्याउंक च्याना च्वन । दुःखं जाया च्वन । केवल दुःखया दुःखं जक जाया च्वन । यदि सुं थुजागु थासं छुटे जुइ यःसा वयागु निति परम शान्त व प्रणीत निर्वाण हे जक छगू दु, गन फुक्क संस्कार सदाया निति बन्द जुइ, फुक्क उपधि मदया वनी, तृष्णाया क्षय जुइ, रागया अन्त जुइ (आवागमनं) निरोध जुइ । थुकथं आवागमनं छुटे जुइगु पाखे हे चित्त वनी, उखे हे श्रद्धा व विश्वास वृद्धि जुइवं आनन्दपूर्वक धया हइ– "जित निस्सरण निर्वाण लाभ जुल ।"

"महाराज ! गथे थःह्म मस्यूगु जंगलय् लँ तंह्म खःगु लँपु खनेव लय् ताया धाइ– "अहो ! खःगु लँपु लुल ।" महाराज ! थथे हे संसारया भय खना केवल भयया भय जक खंह्म आवागमन छुटे जुइगु पाखे चित्त वंह्म उखे हे श्रद्धा व विश्वास वृद्धि जुइवं आनन्द-पूर्वक धया हइ– "जित निस्सरण निर्वाण लाभ जुल ।"

"वं निर्वाण प्राप्त यायेगु लँ लुइका, उकिया भावना याइ तथा उकि हे गवेषणा याना दृढ जुइ । थःगु फुक्क विचारयात उखे पाखे तइ, थःगु फुक्क कुतःयात उखे पाखे तइ, थःगु फुक्क उमंगयात उखे पाखे तइ । वया बरोबर ध्यान यायेवं वयागु चित्त संसारिक विषयं मुक्त जुया वैराग्य पाखे जक क्वछुइ । महाराज ! वैराग्ययात पूरा याना सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणयात साक्षात्कार याना काइ ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छिंपिसं गथे धया बिज्यात, अथे हे जि स्वीकार याये ।"

१२. निर्वाण गुखे धयागु विषयय् प्रश्न

३२. "भन्ते नागसेन ! निर्वाण प्रदेश (=बनिगु थाय्) पूर्व

पाखे ला, पश्चिम पाखे ला, उत्तर पाखे ला, दक्षिण पाखे ला वा च्वय् पाखे ला, क्वय् पाखे ला वा व्यथां (विचय्) पाखे ला गन सन्निहित (च्वना च्वनिगु) ?" "महाराज ! निर्वाण प्रदेश (च्वनिगु थाय्) पूर्व पाखे नं मखु, पश्चिम पाखे नं मखु, उत्तर पाखे नं मखु, दक्षिण पाखे नं मखु, च्वय् नं मखु, क्वय् पाखे नं मखु, विचय् नं मखु न गनं च्वनिगु हे खः।

"भन्ते नागसेन ! यदि निर्वाण प्रदेश (गन नं च्वनिगु थाय्) गनं मदु धयागु जूसा निर्वाग धयागु हे मदु। निर्वाणया साक्षात्कार यायेगु धयागु मिथ्या खः। थुकिया निति कारण कने- भन्ते नागसेन ! गथे पृथ्वी अन्न सयेकेत बुँ दइ. गन्ध लिकायेत स्वां, क्यब दइ, फल सयेकेत सिमा दइ, हानं रत्न लिकायेत खानि दइ। थन गुह्मसिया गुजा गुजागु वस्तु माल उजा उजागु थासय् वना उत्पन्न याना काये फु। भन्ते नागसेन ! थथे हे- यदि निर्वाण दु धयागु खःसा निर्वाण यःपिनि वनेगु थाय् दये हे माः। भन्ते ! यदि निर्वाण यःपित उत्पन्न जुइगु थाय् मदुसा निर्वाण धयागु छु वस्तु हे मदु धका धाये। निर्वाणया साक्षात्कार याये धयागु मिथ्या खः।"

२४ "महाराज ! निर्वाण च्वनिगु सन्निहित (थाय्) मदु। अथेसां निर्वाण दु। सम्यक् प्रतिपन्नम्हं योनिसोमनसिकारं निर्वाणया साक्षात्कार याना काइ। महाराज ! गथे मि धयागु दु परन्तु मि च्वनिगु थाय् मदु, सिं नित्वाः घर्षण यायेवं मि पिहाँ वइ। महाराज ! अथे हे निर्वाण दु, परन्तु निर्वाण च्वनिगु थाय् मदु। सम्यक् प्रतिपन्नम्हं योनिसोमनसिकारं निर्वाणया साक्षात्कार याना काइ।

"महाराज ! गथे सप्तरत्न धयागु दु- (१) चक्ररत्न, (२) हस्तिरत्न, (३) अश्वरत्न, (४) मणिरत्न, (५) स्त्रीरत्न, (६) गृहपति रत्न व (७) परिणायक रत्न। परन्तु थुपि रत्न लुया वइगु

खास थाय् मदु । वयागु ब्रत पालन यायेवं हे जक (चक्रवर्ती) जुजु-यात थुपिं रत्न प्राप्त जुइ । महाराज ! थथे हे निर्वाण दु परन्तु निर्वाण च्वनिगु थाय् मदु । सम्यक् प्रतिपन्नम्हं योनिसोमनसिकारं निर्वाणया साक्षात्कार याना काइ ।"

"भन्ते नागसेन ! निर्वाण च्वनिगु थाय् मदुसा थ मदयेमाः । तर छु थुजागु थाय् दु ला गन च्वना सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणया साक्षात्कार याये फइ ।" "दु, महाराज ! अजागु थाय् दु, गन च्वना सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणया साक्षात्कार याये फइ ।" "भन्ते ! व छु छु थाय् खः, गन च्वना सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाण साक्षात्कार याये फइ ?" महाराज ! थ्व थाय् शील खः । शीलय् प्रतिष्ठित जुया मनयात वशय् तया शक व यवनया देशय् च्वना नं, चीन वा विला-तय् च्वना नं, अलसन्दय् च्वना नं, निकुम्भय् च्वना नं, काशी च्वना नं, कोसलय् च्वना नं, काश्मीरय् च्वना नं, गन्धारय् च्वना नं, पहा-डया च्वकाय् च्वना नं, ब्रह्मलोकय् च्वना नं अथवा न्ह्याथाय् च्वना नं मनूतयेसं निर्वाण साक्षात्कार याये फु । महाराज ! गथे मिखा दुह्म पुरुषं शक वा यवन देशय्, चीन वा विलातय्, अलसन्दय्, निकु-म्भय्, काशी, कोशलय्, काश्मीरय्, गन्धारय्, पहाडया च्वकाय्, ब्रह्म-लोकय् वा न्ह्याथासय् च्वना नं आकाश खं । महाराज ! अथे हे शीलय् प्रतिष्ठित जुया मनयात वशय् तया··· न्ह्याथासय् च्वना नं सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणयात साक्षात्कार याना काये फु ।

"महाराज ! गथे शक वा यवन देशय्··· न्ह्याथाय् च्वंसां पूर्व दिशा दइ, महाराज ! अथे हे शीलय् प्रतिष्ठित जुया मनयात वशय् तया न्ह्याथाय् च्वना नं सम्यक् प्रतिपन्नम्हं निर्वाणया साक्षात्कार याना काये फु ।"

"साधु, भन्ते नागसेन ! छपिसं निर्वाणयात तःसकं बांलाक थुइका बिज्यात। निर्वाणया साक्षात्कार गथे जुइ धयागु खँ कना बिज्यात। शीलयागु गुणयात छगिसं प्रदर्शन याना बिज्यात। 'धर्मया ध्वांय्' ब्वयेका बिज्यात। छपिसं धर्मया मिखा चायेका बिज्यात। सुप्रयुक्तपिनि कुतः गुबलें निष्फल जुइ मखु। गणाचार्य प्रवरम्ह छलपोलं गथे धया बिज्यात अथे हे जि स्वीकार याये।

(थुगु वर्गय् झिंनगू प्रश्न दु।) स्वंगूगु वेस्सन्तरवर्ग क्वचाल।

४. अनुमान वर्ग

१. अनुमान विषयय् प्रश्न

१ अनंलि जुजु मिलिन्द गन आयुष्मान् नागसेन दु, अन वन। वना आयुष्मान् नागसेनयात अभिवादन याना फेतुल। छखेलिक फेतुना जुजु मिलिन्दं सिइकेगु इच्छां, न्यनेगु इच्छां, धारण यायेगु इच्छां, ज्ञानलोक स्वयेगु इच्छां, अज्ञान तछ्यायेगु इच्छां, ज्ञानलोक उत्पन्न यायेगु इच्छां, अविद्या अन्धकार नाश यायेगु इच्छां, आपालं धैर्य, उत्साह व स्मृति तथा संप्रज्ञ नं तया आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल –

२. "भन्ते नागसेन ! छु छपिसं बुद्ध खना बिज्यानागु दु ला ?" "मखं, महाराज !" "छु छपिनि आचार्यपिसं बुद्ध खंगु दु ला ?" "मखं, महाराज !" "भन्ते नागसेन ! न छपिसं बुद्ध खंगु दु न छपिनि आचार्यपिसं हे खंगु दु। भन्ते नागसेन ! अथे जुसेंलि बुद्ध जुया बिज्यागु मदु, न बुद्ध हे खने दया च्वन।"

"महाराज ! छु न्हापायापि जुजुपिं जूगु दु ला, गुपिं छपिनि पूर्व वंशयापि पुरखा खः ?" "दु, भन्ते ! थुकी छुं हे शंका मदु।

ह्लापायापिं जुजुपिं जिमि पुरखापिं दु ।" "महाराज ! छु छपिंसं थुपिं ह्लापायापिं जुजुपिं खना बिज्यानागु दु ला ?" "मदु, भन्ते ।" "महाराज ! छु छपिंत अनुशासन याइपिं पुरोहित, सेनापति, अर्थदर्शी (न्यायया महामत्य) राज मन्त्रीपिसं उपिं ह्लापायापिं जुजुपिं खंगु दु ला ?" "मदु, भन्ते !" "महाराज ! छपिंसं ह्लापायापिं जुजुपित खना बिज्यागु मदुसा न छपिन्त अनुशासन बिइपिंसं हे खंगु मदुसा गथे ह्लापायापिं जुजुपिं दत ? गथे ह्लापा जुया वंपिं जुजुपिं खने दया च्वन ?"

३. "भन्ते नागसेन ! ह्लापायापिं जुजुपिंसं परिभोग याना वंगु वस्तुत खने दु गथे–श्वेत छत्र, राज मुकुट पादुक (खडाउ), च्वाम्वः, खड्गरत्न, अमूल्यगु पलङ्ग इत्यादि आःतक दु गुकिं जि सिइका विश्वास याना कया– ह्लापायापिं जुजुपिं दु ।" "महाराज ! अथे हे जि भगवान बुद्धया बारे नं सिइका विश्वास याना । थुकिया कारण दु, गुकिया कारणं याना जि सिइका विश्वास याना– भगवान अवश्य दु ।"

"व छु छु कारणं ?" "महाराज ! सर्वज्ञ, सर्वदृष्टा अर्हंत् सम्यक्सम्बुध्दं परिभोग याना विज्यागु वस्तुत दु– (१) प्यंगू स्मृति प्रस्थान, (२) प्यंगू सम्यक् प्रधान, (३) प्यंगू ऋद्धिपाद, (४) न्यागू इन्द्रिय, (५) न्यागू बल, (६) न्हेगू बोध्यङ्ग व (७) आर्य अष्टांङ्गिक मार्ग । थुपिं खना देवसहित लोकं सिइका विश्वास याना च्वन– वसपोल भगवान अवश्य दुगु (जुया बिज्यागु) खः । महाराज ! थ्व हे कारणं, थ्व हे हेतुं, थ्व हे तर्क, थ्व हे अनुमानं सिइकेमाः– "वसपोल भगवान दु ।"

आपालं जर्नापित तरे याना,
उपधियात क्षय याना बिज्याह्म
थुगु अनुमानं नं सिइकेमाः–
वसपोल दिपद्दुत्तम दु धका।

४. "भन्ते नागसेन ! कृपया उपमा बिया थुइका बिज्याहुँ"। "महाराज ! गथे नगर वशे याय्‌गु इच्छा दुह्म नगर निर्माता ह्नापा थुजागु थाय् मालि गन थथ्याः क्वथ्याः मजू, ल्वहँ ब्व आदि मदु, गनं छु उपद्रव (बाः वइगु, मि नइगु, खुं अथवा शत्रुया आक्रमण इत्यादि) या भय मदु, दोष मदु, गन रमणीय खः। अनं लिपा थथ्याः क्वथ्याःगु विषमगु थाय्‌यात माथं वंके बिइ, कंक्वा झाडी, चिइके बिया सफा याकी। अनंलि नगरया नक्शा तयार याकी– बांलाक दाना थी थी थला छचाखेरं पःखालं चाहुइकी, पुखू व गा क्वातुसे च्वंगु धोका, लुखा दुवाः, वूर्जा, किलावन्दि, दथुइ दथुइ खुल्लागु बगीचा, प्यका लँ, निकालँ, चुकः, सफा सुग्घरगु माथं वंगु राजमार्ग, दथुइ दथुइ पसः, झ्वः, आराम, बगीचा, दहँ, पलेस्वां पुखू, बुँगाः, तुं, देवस्थल, सुन्दरगु तथा सकतां दोष मदुगु उगु नगर बांलाक वशे याये धुंका व गनं मेगु देशय् वनी। अनलि लिपा जूलिसे उगु नगर आपालं तःधना वइ, नये त्वनेगु प्रशस्त गाइ, धनादच जुया वइ, निर्भर, समृद्ध, विघ्न वाधा मदुगु जुइ, अन छुं उपद्रवया भय दइ मखु। अन आपालं मनुत दइ। क्षत्रिय, ब्राह्मण, वैश्य, शूद्र, किसि मागः, सल गइपिं, गाडीं जुइपिं, न्यासिं जुइपिं, धनुष चले याइपिं, तलवार चले याइपिं, साधु, फकीर, दान बिइपिं, युद्ध-प्रियपिं, शूरवीरपिं राजपुत्रपिं ततःसकं सूरवीरपिं, ढाल ज्वना च्वंपिं योद्धात, नोकर चाकर ज्यामित, पहलमानत, लेखा (हिसाव) तइपिं, भुतुसुवात, नौत, मोल्हुइकिपिं, वकःमित, मालित, लुँकमिन, वहयागु ज्या याइपिं, म्हःयागु ज्या याइपिं, तिपुकार (सिसायागु ज्या याइपिं) घातुया ज्या याइपिं, घःचा दयेकिह्म

लोंहकःमि, ज्वाहरीत, थाइ थाईपिं, कुह्माःत, पंया ज्या याईपिं, ची दयेकीपिं, सार्की, रथ दयेकीपिं, दन्तया ज्या याईपिं, खिपः निलिपिं, ककिचा दयेकीपिं, का वाईपिं,हासा, दाला दयेकीपिं, धनुष दयेकीपिं, वाण दयेकीपिं, तीर दयेकीपिं, चित्रकार, रंग दयेकीपिं, छिपात, सुजिकात, लुँया व्यापारीत, कापः पसलात, सुगन्ध मीपिं, घाँय्या ज्या याईपिं, सिं मिइपिं, ज्यामित, जंगलय् च्वंगु स्वां फलफूल व हा मुंका जीविका याईपिं, जाः मिइपिं, मधि मिइपिं, न्या लाईपिं, ला मिइपिं, भट्टीवाला, प्याखं हूलीपिं, प्याखं(Dance) क्यनीपिं, चटक क्यनीपिं (वेतालिका), पहलमानत, गोंत, स्वां मुंका जुइपिं, वीणा दयेकीपिं, ब्यधात, वेश्या, प्याखं हूलीपिं मिसात, लः ल्ह्यइपिं मिसात, शक, चीन, यवन, विलात, उज्जेन, भारुकच्छ, काशी, कोशल, सीमान्त, मगध, साकेत, (अयोध्या) सौराष्ट्र, पावेय्यक, कोटुम्वर, मथुरा, अलसन्द, काश्मीर व गन्धारयापि मनूत उगु नगरय् वया च्वंवइ। ईपिं सकलें नगर तःसकं बांलाक दयेका तःगु खना अनुमानं नं सिइका काइ– अहो ! उह्म नगर निर्माता तःसकं सःह्म जुइ, गुह्मसिनं थपाय्सकं बांलाक नगर वशे याना बिल। महाराज ! थथे हे भगवान ज्वः मदुह्म··· अतुल्य , अशदृश, अनन्त गुण दुह्म, अप्रमेय्य, अपरिमेय··· फुक्क गुणं सम्पन्नह्म सर्वज्ञ, अनन्त तेज दुह्म, अनन्त वीर्य दुह्म, अनन्त बल दुह्म, बुद्ध-बल पारमी दुह्म, सेना सहित मारयात बुका बिज्याह्म, दृष्टि जाल (मिथ्या सिद्धान्त)यात छिन्न भिन्न याना बिज्याह्म, अविद्यायात हटे याना विद्या उत्पन्न याना धर्म रूपी नमुना क्यना बिज्याह्म सर्वज्ञता प्राप्त याना विजित संग्राम जुया धर्म नगर वशे याना बिज्यात।

५. "महाराज ! भगवानं दयेका बिज्यागु धर्मनगरय् शील (रूपी) पःखाः दु, हिरिया पुखू दु, ज्ञानया लुखा दुवाः दु, वीर्यया

अट्टालिका दु, श्रद्धाया जग दु, स्मृतिया द्वारपाल दु, प्रज्ञाया प्रासाद दु, सुत्तन्त (धर्मोपदेश) रूपी उद्यान दु, अभिधर्मया दुवाःदु, विनयया विनिच्छय (न्यायालय) दु, स्मृति प्रस्थानया (ततःब्यागु) लँ दु । महाराज ! अन लँया जवंखवं स्मृतिप्रस्थानया पसःत दु । गथे कि– (१) स्वां पसः, (२) सुगन्ध पसः, (३) फलफूल पसः, (४) जडी-वुटी पसः, (५) वासः पसः, (६) अमृत पसः, (७) रत्न पसः व (८) सकतां चीजवीज पसः दु ।

६. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया स्वांया पसः धयागु छु ?" "महाराज ! वसपोल भगवान सर्वज्ञ, सर्वदृष्टा, अर्हत्, सम्यक् सम्बुद्धं ध्यान भावना यायेया निर्ति योग्यगु आरम्मण (विषय) यात छुटे छुटे याना आज्ञा जुया बिज्यागु दु – गथे कि अनित्य-संज्ञा, दुःख-संज्ञा, अनात्म-संज्ञा, अशुभ-संज्ञा, आदीनव-संज्ञा, प्रहाण-संज्ञा, विराग-संज्ञा, निरोध-संज्ञा, सर्वलोके अनभिरत-संज्ञा, फुक्क संस्कारय् अनित्य-संज्ञा, आनापाना-स्मृति, उध्दुमातक-संज्ञा, विनीलक-संज्ञा, विपुब्बक-संज्ञा, विच्छिद्दक-संज्ञा, विक्खायितक-संज्ञा, विक्खित्तक संज्ञा, लोहित-संज्ञा, पुलवक-संज्ञा, अट्ठिक-संज्ञा, मैत्री-संज्ञा, करुणा-संज्ञा मुदिता-संज्ञा, उपेक्षा-संज्ञा, मरणानुस्मृति, कायगतानुस्मृति । महाराज ! भगवान बुद्धं ध्यान भावना याये योग्यगु थ्व हे विषय खः धका आरम्मण विभक्त याना आज्ञा जुया बिज्यागु दु । सुं गुह्म जरा मरणं मुक्त जुइगु इच्छा जूसा वं थुपिं विषय मध्ये थःत यःगु छगू ल्यया आरम्मण (अभ्यास) यायेमाः । गुगु आरम्मण यायेवं रागं मुक्त जुइ, द्वेषं मुक्त जुइ, मोहं मुक्त जुइ, अभिमानं मुक्त जुइ, मिथ्या सिद्धान्तं मुक्त जुइ, थ्व संसारं मुक्त जुइ, तृष्णाया खुसी बाः बन्द जुइ, स्वंगू प्रकारया मलं रहितह्म जुइ, फुक्क क्लेशयात नाश याना मल रहित जुया राग मदुह्म व शुद्ध निर्मल चित्तह्म जुया ह्नानं सिद्ध

म्वाक सुख प्राप्त याना आनन्द जुइका भय रहित जुया नगर मध्ये श्रेष्ठगु निर्वाण नगरय् प्रवेश याना अर्हत् जुया थ:गु चित्तयात अन्त याइ। महाराज ! थुकियात हे भगवानया 'स्वांया पस:' धका धाइ।

कर्म रूपी मू (ध्येवा) ज्वना, धर्मया पसलय् हुं
आरम्मणद्वारा छुगू योग्यगु विषय न्याना
अले उकिं मुक्त जुया हुँ दु:खं

७. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया सुगन्धया पस: गुजागु ?
"महाराज ! भगवानं शीलयात विभक्त याना आज्ञा जुया बिज्यागु दु। व हे शील रूपी सुगन्धं लिप्त जुया च्वंपि भगवानया पुत्रपिसं (भिक्षुपिसं) थ:गु शीलयागु सुगन्धं देव व मनुष्य सहित सकल लोकयात सुगन्धित याना बिज्याइ। वसपोलपिनिगु शीलया सुगन्ध दिशा दिशाय् अनुदिशाय् नं फय्या न्ह्योखतं नं लिखतं नं न्ह्याना सकभनं फैले जुया च्वनी। छु छु शील विभक्ति ख: ? (१) शरण शील, (२) पञ्चशील, (३) अष्टशील, (४) दशशील, व न्यागू उद्देशं परिपूर्णगु प्रातिमोक्ष संवर शील। महाराज ! थुकियात हे भगवानया 'सुगन्धया पस:' धका धाइ। महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

स्वां, चन्दन, तगर, चमेलीयागु सुगन्ध फय् मव:पाखे (उल्टां) वने फइ मखु सत्पुरुषया सुगन्ध फय् मव: पाखे नं वनेफु। ब्याक्क दिशाय् सत्पुरुषया वास वनेफु। चन्दन, तगर, पलेस्वां, चमेली स्वांयागु सुगन्ध आपालं अनुत्तर ख:। परन्तु थुपिं स्वांयागु सुगन्ध त:सकं अल्प मात्र ख:, शील रूपी उत्तमगु सुगन्ध देव लोकय् थ्यंक फैले जुया च्वनी।

८. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया 'फलफूलया पस:' धयागु

गुजागु ?'' ''महाराज ! भगवानं फलफूलयागु बारे आज्ञा जुया बिज्यागु दु। गथे कि– श्रोतापत्ति फल, सकृदागामी फल, अनागामी फम, अर्हन्त फल, शून्यता फल, (निर्वाण) समापत्ति, अनिमित्त फल समापत्ति, अप्पणिहित फल समापत्ति। थुकि मध्ये थःत गुगु फल यः उगु फलयात ल्वःगु अनुसारं कर्मया मू (ध्यवा) बिया श्रोतापत्ति फल यःला, सकृदागामी फल यःला, अनागामी फल यःला, अप्पणिहित फल समापत्ति यःला न्याना काये ज्यू। महाराज ! गथे सुं छह्मसिया न्ह्याबलें सइगु अँमा छमा दु, गुबले तक अँ न्याइह्म वइ मखु, उबले तक वं अँ खाइ मखु। अँ न्याइह्म वयेवं दां क्वया वं थथे धाइ– भो पुरुष ! न्यं, थ्व न्ह्याबलें सइगु अँमा खः, थुकी छं गुगु यः – नकतिनि सःगु, तःगगु, चाकु चाकु धाःगु, कचिगु, पाके जूगु फल खाना यंकी। अँ न्याइम्हं नं थःह्म बियागु मू अनुसारं नकतिनि जक सःगु अँ यःसा व हे अँ कया यंकी, तःगगु अँ यःसा तःगगु हे कया यंकी चाकु चाकु धाःगु, यःसा अजागु हे कया यंकी, कचिगु योसा कचिगु हे कया यंकी, पाके जूगु यःसा पाके जूगु हे कया यंकी। महाराज ! थथे हे गुजा गुजागु यःल कर्मया मू (ध्यवा) पुला अजा अजागु हे फल न्याइ– श्रोतापत्ति फल यःला ... ..., अप्पणिहित फल समापत्ति यःला। महाराज ! थ्व हे भगवानया 'फलफूलया पसः' खः।

कर्मरूपी मू मनूतयेसं बिया
अमृतफल (अरहन्तफल) ग्रहण याइ,
उकिं याना इपिं सुखी जुइ,
गुपिसं अमृत फल न्याइ।

९. ''भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया 'जडीबुटी पसः' धयागु गुजागु ?'' ''महाराज ! भगवानं जडीबुटीया बारे आज्ञा जुया बिज्यागु दु, गुगु जडीबुटी देव व मनुष्य सहित सकल लोकयात

क्लेशया विषयं मुक्त याना बिज्यागु खः। व जडीबुटी गुजागु ? महाराज ! भगवानं प्यंगू आर्यसत्ययात आज्ञा जुया बिज्यागु दु। गथे—(१) दुःख आर्यसत्य, (२) दुःख समुदय आर्यसत्य, (३) दुःख निरोध आर्यसत्य, (४) दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा आर्यसत्य। गुपिं इच्छुकपिंसं थुगु प्यंगू आर्यसत्य धर्मयात न्यनी उपिं जाति (जन्म) जुइगुलि मुक्त जुइ, जरा (वृद्ध) जुइगुलि मुक्त जुइ, मरणं मुक्त जुइ, शोक परिदेव दुःख दौर्मनस्य उपायासं (सन्तापं) मुक्त जुइ। महाराज ! थ्व हे भगवानया 'जडीबुटी पसः' खः। विषयात मदयेकेगु संसारय् गुलि नं जडिबुटी दु, भिक्षुपिं ! त्वं थ्व धर्मया जडिबुटी समान मेगु मदु।

१०. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया 'वासः पसः' धयागु गुजागु ?" "महाराज ! भगवानं थुपिं वासत आज्ञा जुया बिज्यागु दु, व हे वासलं वसपोलं देव व मनुष्यपिंत वासः याना बिज्यात। गथे—(१) प्यंगू स्मृति प्रस्थान, (२) प्यंगू सम्यक् प्रधान, (३) प्यंगू ऋद्धिपाद, (४) न्यागू इन्द्रिय, (५) न्यागू बल, (६) सप्त बोध्यङ्ग व (७) आर्य अष्टाङ्गिक मार्ग। थुपिं वासलं भगवानं मिथ्यादृष्टि ... ..., मिथ्या संकल्प ... ..., मिथ्या वचन ... ..., मिथ्या कमान्त ... ...; मिथ्या जीविका ... ..., मिथ्या व्यायाम ... ..., मिथ्या स्मृति ... ... व मिथ्या समाधियात लङ्का लिकया बिज्यात, लोभ ... ...; दिट्ठि (दृष्टि) ... ..., विचिकिच्छा ... ..., उद्धच्च ... ..., थिनमिद्ध ... ..., अहिरिक ... ..., अनोतप्प वान्ता याका बिज्यात, क्लेशयात वान्ता याका बिज्यात। महाराज ! थ्व हे भगवानया 'वास पसः' खः।

थ्व संसारय् अनेक प्रकारयागू वासः दु,
भिक्षुपिं ! त्वं थ्व धर्म रूपी वासः समान मेगू मदु।

धर्म रूपी वास: त्वना जरा मरणं छुटे जु,
भाविता याना खंका फुक्क उपाधि मदयेका व्छ ।

११. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया 'अमृतया पस:' गुजागु ?" "महाराज ! भगवानं अमृत नं आज्ञा जुया बिज्यागु दु–गुगु अमृत देव व मनुष्यपिं सहित सकल लोकयात ह्वला हा: हा: याना बिज्यात । सकल देव व मनुष्यपिं जन्म जुइगु, वृद्ध जुइगु, रोग जुइगु, मृत्यु जुइगु, शोक परिदेव दु:ख दौर्मनस्य जुइगुयात अमृतं मुक्त याना बिइ । व अमृत गुजागु ख: ? गुगु थ्व कायगतास्मृति ख: । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे अज्ञा जुया बिज्यागु दु - भिक्षुपिं ! सुनां कायगतास्मृति भावना अभ्यास याइ वं अमृत त्वंगु समान जुइ । महाराज ! थ्व हे भगवानया 'अमृतया पस:' ख: ।

ब्याधि ग्रष्ट जनता खना
'अमृतया पस:' चायेका बिज्यात ।
कर्मया मू बिया उगु न्याना
भिक्षुपिं ! उगु अमृत त्वं ।

१२. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धयागु 'रत्नयागु पस:' गुजागु ?" "महाराज ! भगवानं रत्नया पस: आज्ञा जुया बिज्यात, व हे रत्नं विभुषित जुया भगवानया पुत्रपिं देव व मनुष्यपिं सहित सकल लोकय् थिना बिज्यात, प्रभासित जुया बिज्यात, च्याना च्वना बिज्यात, प्रज्वलित जुया च्वना बिज्यात, च्वय् क्वय्, ब्यथां फुक्क थासय् नं आलोकित याना च्वना बिज्यात। अजागु रत्न छु छु ? (१) शील रत्न, (२) समाधि रत्न, (३) प्रज्ञा रत्न, (४) विमुक्ति रत्न, (५) बिमुक्ति ज्ञान दर्शन रत्न (६) प्रतिसम्भिदा रत्न व (७) बोध्यङ्ग रत्न ।

"महाराज ! भगवानया शील रत्न घयागु छु छु ख: ? (१) प्रातिमोक्ष संवर शील, (२) इन्द्रिय संवर शील (३) आजीव पारिशुद्ध शील, (४) प्रत्यय सन्निश्रित शील, (५) चूल (लघु) शील, (६) मध्यम शील, (७) महाशील, (८) मार्ग शील व (९) फल शील । महाराज ! गुगु शील रत्न विभुषित जुया च्वंपि पुद्गलपिं ख: इमित खना देव मनुष्य सहित लोकय् मार, ब्रह्मा, श्रमण, ब्राह्मण, सकलया मन आनन्द जुया हर्ष प्रसन्न जुया च्वनी । महाराज ! शीलरत्नं सुसजित जुया थ:गु शोभां दिशायात, अनुदिशायात, च्वय् क्वय् व ब्यथां नं ज्वाज्वल्यमान जइक थिना च्वनी, क्वय् क्वहाँ वना अवीचि (नरकय्), च्वय् थहाँ वना स्वर्ग लोकय् तकया दने गुलि नं मेमेगु आपालं रत्न दुगु ख:, इपिं फुक्क स्वया शील रत्न दकसिबे च्वय्‌ला:, न्ह्योने ला:, फुक्कत्रसित त्याके फु । महाराज ! थुगु रूपं भगवानयागु रत्नया पसलय् थजागु शील रत्नत दु । महाराज ! थ्व हे भगवानयागु शील रत्न' ख: ।

थुगु प्रकारयागु शील बुद्धया पसलय् दु,
कर्मया मूलं न्याना उगु रत्नया निसां थ:गिसं त्यु ।

१३. "महाराज ! भगवानयागु समाधि रत्न गुजागु ? (१) सवितर्क सविचार समाधि, (२) अवितर्क विचार मात्र समाधि, (३) अवितर्क अविचार समाधि, (४) शून्यता समाधि, (५) अनिमित्त समाधि व (६) अप्रणिहित समाधि । महाराज ! समाधि रत्न सुसज्जितम्ह भिक्षुया काम वितर्क व्यापाद वितर्क, विहिंसा वितर्क, मान, उद्धच्च, दिट्ठि (आत्मदृष्टि), विचिकिच्छा, क्लेश, पाप तथा नाना कुवितर्क, फुक्कं समाधि जुइवं हे विलीन जुया वनी, नष्ट जुया वनी, वयाके छुं त्यना च्वनि मखु, प्येपुना च्वनि मख । महाराज ! गथे पुखुलिइ च्वंगु पलेस्वां हलय् ल: थाइ मखुगु ख:,

बा: वना कुतुं वनिगु ख:, छ्याल ब्याल जुइगु ख:, उखें थुखें सना च्वनिगु ख:, नाश जुया वनिगु ख:, प्येमपुनिगु ख:, व छु कारणं ? पलेस्वां परिशुद्ध जूगुलि । महाराज ! थथे हे समाधि रत्नं सुसज्जितह्म भिक्षुया थुगि फुक्क काम वितर्क, व्यापाद वितर्क, विहिंसा वितर्क, मान, उद्धच्च, दिट्ठि (आत्म दृष्टि), विचिकिच्छा क्लेश पाप तथा नाना कुवितर्क फुक्कं समाधि जुइवं हे विलीन जुया वनी, नाश जुया वनी, विध्वंश जुया वनी, प्येपुनि मखु । व छु कारणं ? समाधिं परिशुद्ध जूगुलि । महाराज ! थुकियात हे भगवानया समाधि रत्न धका धाइ । महाराज ! थथे हे थजागु समाधि रत्न भगवानया रत्नया पसलय् तया त:गु दु ।

समाधि रत्नमा: क्वखायेवं
कुवितर्क उत्पन्न जुइ मखु,
चित्त विक्षिप्त नं जुइ मखु
छिंमिसं नं क्वखा ।

१४. महाराज ! भगवानयागु प्रज्ञारत्न धयागु गुजागु ? महाराज ! व हे प्रज्ञां आर्यश्रावकं 'थ्व कुशल' धका यथाभूतं सिइका काइ, 'थ्व अकुशल ख:'… 'थ्व दोष दुगु ख:'… 'थ्व दोष मदुगु ख:'… 'थ्व सेवन याये योग्यगु ख:' … थ्व सेवन याये योग्य मजूगु ख:'… 'थ्व हीनगु ख:'… 'थ्व प्रणीतगु ख' … 'थ्व हाकुगु ख:'… 'थ्व तुयुगु ख:'… 'थ्व हाकुगु तुयुगु नितां ल्वाक: ज्या:गु ख:' धका यथाभूतं सिइका काइ । 'थ्व दु:ख ख:' धका … 'थ्व दु:ख समुदय ख:' धका… 'थ्व दु:ख निरोध ख:' धका… 'थ्व दु:ख निरोध गामिनी प्रतिपदा ख:' धका यथाभूतं सिइका काइ । महाराज ! थुकियात हे भगवानयागु प्रज्ञारत्न धका धाइ ।

गुह्मसिनं प्रज्ञारत्न माला क्वखाइ
उह्म भवय् ताकाल चाहिलि मखु
व याकनं अमृत प्राप्त याइ
वं भवया इच्छा नं याइ मखु ।

१५. "महाराज ! भगवानयागु विमुक्ति रत्न गुजागु ?" "महाराज ! विमुक्ति रत्न अर्हत्याल धाइ । महाराज ! अर्हतह्म भिक्षुयात विमुक्ति रत्नं सुशोभितह्म भिक्षु धका धाइ । महाराज ! गथे सु पुरुषं मोतिमाला मणि, लुं वहः, भिपु आदियागु तिसां तिया तःह्म अगर तगर ह्याउँगु श्री खण्ड बुला थःगु शरीरयात सुगन्धित याइ; नाग, पुन्नाग, चम्पा स्वां, मोति स्वां; गुलाफ स्वां, पलेस्वां, मालीत मल्लिका इत्यादि स्वांनं थःत समाय याना बांलाकीगु बस्तय् मेपिं मनूत स्वया क्वन ज्वाज्वल्यमान जुया च्वना, थिना च्वनी, झन थिना च्वनी, च्याना च्वनी, झन च्याना च्वनी । महाराज ! थथे हे अर्हत् पद प्राप्त जूह्म क्षीणास्रव (भिक्षु) विमुक्ति रत्न तिया मेपिं उपादान दूपिं भिक्षुपिं स्वया ज्वाज्वल्यमान जया च्वनी ··· । व छु कारणं ? महाराज ! तिसा मध्यय दकसिबं अग्रगु थ्व विमुक्ति रत्न खः । महाराज ! थुकियात हे भगवानयागु विमुक्ति रत्न धका धाइ ।

मणिमाला धारण याःह्मसित
छें च्वंपिसं 'स्वामी' धका धाइ ।
विमुक्ति रत्न माला क्वखायेवं
देव सहित सकसिनं 'स्वामी' धका धाइ ।

१६. "महाराज ! भगवानया विमुक्ति ज्ञान दर्शन रत्न धयागु गुजागु ?" "महाराज ! प्रत्यवेक्षण ज्ञानयात भगवान विमुक्ति ज्ञान दर्शन रत्न धका धाइ । थ्व हे ज्ञानं आर्यश्रावकं मार्गफल निर्वाणयात

नं प्रत्यवेक्षण याइ. हानं हटे याये धुंकूगु क्लेशयात नं बाकि दनिगु क्लेशयात नं प्रत्यवेक्षण याइ।

थ्व हे ज्ञानं आर्यश्रावकपिंत बोध जुइ,
याये माःगु याये धुन धका।
उगु ज्ञान रत्न प्राप्त यायेत
भिक्षुपिसं उद्योग या।

१७. "भन्ते नागसेन! भगवानया प्रतिसम्भिदा रत्न धयागु छु जागु?" "महाराज! प्रतिसम्भिदा रत्न धयागु प्यंगू दु - (१) अत्थपटिसम्भिदा, (२) धम्मपटिसम्भदा, (३) निरुत्तिपटिसम्भिदा, (४) पटिभानपटिसम्भिदा। महाराज! थ्व हे प्यंगू पटिसम्भिदा रत्नं सुसज्जित जुया च्वंह्म भिक्षु क्षत्री परिषदय्, ब्राह्मण परिषदय्, गृहपति परिषदय्, भिक्षु परिषदय् न्ह्यागू परिषदय् वसां विशारदह्म जुया, छ्यों कोमछुइकुसे, मग्यासे, रोमाञ्च मजुइकुसे, भय त्रास मकासे, सँ तिं तिं मस्वाकुसे परिषदय् वनी।

महाराज! गथे सुं युद्धय् वनिह्म योद्धा न्यागू प्रकारया शस्त्र धारण याना निर्भयपूर्वक रणभूमिइ वनिगु खः। यदि शत्रुतय्‌सं तापाकंनिसें बया च्वंसा इमित तीरं चले याना स्यायै, भचा न्ह्योने वःसा शस्त्रं चले याना स्यायै, भचा न्ह्याने वःसा गडां दाया बियै, बयासिकं अझ न्ह्योने वःसा तलवारं निकू टुक्रा याना बियै, न्याक्क लिक्क वःसा चुपि सुया बियै धका मतिइ तइ। महाराज! थथे हे प्यंगू प्रतिसम्भिदा रत्नं सुसज्जितह्म भिक्षु न्ह्यागगुं परिषदय् वंसा नं मग्यासे वनी। सुं गुह्मसिनं जिके अत्थपटिसम्भिदाया विषयय् न्यन धासा उकिया अर्थयात बांलाक छ्याना लिसः बियै। प्रमाणयात प्रमाण बिया लिसः बियै, हेतुयात हेतुपूर्वक, न्याययात न्यायपूर्वक

लिस: बिया वयागु फुक्क शंका मदयेका बिये, वयागु भ्रमयात मदयेका बिये, प्रश्नया उत्तर बिया सन्तुष्ट याना बिये धका मतिइ तइ।

सुनानं जिके धम्मपटिसम्भिदाया बारे न्यन धाःसा वयात जि धर्मं धर्म कने, अमृतं अमृत कने, असङ्खतं (धर्मं) असङ्खत (धर्मयात) कने, निर्वाणं निर्वाणयात कने, शून्यतां शून्यतायात कने, अनिमित्त अनिमित्तयात कने, अप्पणिहितं अप्पणिहितयात कने, अनेक धर्मं अनेक धर्मयात कने, वयागु शंका मदयेका बिये वयागु भ्रमयात मदयेका बिये, प्रश्नया उत्तर बिया सन्तुष्ट याना बिये धका मतिइ तइ।

सुनानं जिके निरुक्तिपटिसम्भिदाया बारे न्यन धाःसा वयात निरुक्ति निरुक्तियात कने, पद पदयात कने, अनुपदं अनुपदयात कने आखलं आखःयात कने, सन्धि सन्धियात कने, व्यञ्जनं व्यञ्जनयात कने, अनुव्यञ्जनं अनुव्यञ्जनयात कने, वर्णं वर्णयात कने, स्वरं स्वरयात कने, प्रज्ञप्ति प्रज्ञप्तियात कने, व्यवहारं व्यवहारयात कने वयागु शंका मदयेका बिये, वयागु भ्रम मदयेका बिये, प्रश्नया उत्तर बिया सन्तुष्ट याना बिये धका मतिइ तइ।

सुनानं जिके पटिभानपटिसम्भिदाया बारे न्यन धाःसा वयात पटिभानं पटिभानयात कने, उपमां उपमायात कने, लक्षणं लक्षण-यात कने, रसं रसयात कने, फुक्क शंका मदयेका बिये, वयागु प्रश्नया उत्तर बिया सन्तुष्ट याना बिये। महाराज! थुकियात हे भगवान-यागु पटिसम्भिदा रत्न धका धाइ।

प्रतिसम्भिदा रत्न न्याना
ज्ञानं याइ स्पर्श वं

मग्याह्म भय मका:म्हं
सदेव पुचलय् थिइ ज्वाज्वल्यं ।

१८. "महाराज ! भगवानया बोध्यङ्ग रत्न धयागु गुजागु ?" "महाराज ! बोध्यङ्ग न्हेगू दु – (१) स्मृति सम्बोध्यङ्ग, (२) धर्म विचय सम्बोध्यङ्ग, (३) वीर्य सम्बोध्यङ्ग, (४) प्रीति सम्बोध्यङ्ग, (५) प्रश्रब्धि सम्बोध्यङ्ग, (६) समाधि सम्बोध्यङ्ग व (७) उपेक्षा सम्बोध्यङ्ग । महाराज ! थुपिं न्हेगू सम्बोध्यङ्ग युक्तह्म भिक्षु सकल अन्धकारयात हटे याना देव सहित लोकय् थ:गु तेजं ज्वाज्वल्यमान याना बिइ । महाराज ! थुकियात हे भगवानया बोध्यङ्ग रत्न धका धाइ ।

बोध्यङ्गरत्न मालां विभूषितम्हया
सम्मानय् देव मनुष्यपिं दनी ।
कर्मया मू (ध्येबा) बिया न्याना
उगु रत्नयात छिमिस त्यु ।

१९. "भन्ते नागसेन ! भगवान बुद्धया सकतां (न्याये) दुगु पस: छु ख: ?" "महाराज ! भगवानया सकता दुगु पस: ख: (१) नव अङ्ग युक्तगु बुद्ध वचन, (२) शारीरिक व परिभोग चैत्य व (३) संघ रत्न[१] । महाराज ! थ्व पसलय् जाति सम्पत्ति, भोग सम्पत्ति, आरोग्य सम्पत्ति, वर्ण सम्पत्ति, प्रज्ञा सम्पत्ति, मनुष्य सम्पत्ति दिव्य सम्पत्ति दु. निर्वाण सम्पत्ति थ्वया त:गु दु । दां बिया गुगु य:ल उगु सम्पत्ति न्याना काये ज्यू, गुलिसिनं शील पालन याना, गुलिसिनं उपोसथ व्रत पालन याना, गुलिसिनं भति भति पुण्ययाना

१. (१) नव अङ्ग युक्तगु बुद्ध वचन, (२) शरीर धातु (भगवानया भस्म), (३) भगवानं परिभोग याना बिज्यागु बस्तु, (४) चैत्य व (५) संघरत्न – हि. मि. ।

उगु हे अनुसारं सम्पत्ति न्यानाः काइ । महाराज ! गथे अन्न मिइह्ला-सिया पसलय् हाम्वः, मू, माय्, माःसा भचा ध्येबां जाकी, मू, माय् न्याना काइगु खः । महाराज ! थथें हे भतिचा पुण्यं नं उकियागु अनुसारं थःत यःगु सम्पत्ति न्याना काइ । महाराज ! थ्व हे भगवानया सकलां चीजवीज दुगु पसः खः ।

> आयु, आरोग्य, वर्ण उच्च कुलीनता
> असङ्खतं व अमृत दु बुद्धया पसलय् ।
> न्याइ भतिचा वा आपाः कर्मया मू पुला
> श्रद्धाया दामं न्याना जु समृद्ध, भिक्षुपिं !

२० "महाराज ! धर्मनगरय् थुजापिं मनूत च्वना च्वनी – सूत्र स्यूपिं, विनय स्यूपिं, अभिधार्मिकपिं, धर्मकथिकपिं, जातक भाणकपिं, दीघ भाणक (दीघ निकाययागु खँ कनीपिं) मज्झिम भाणक (मज्झिमनिकाययागु खँ कनीपिं), संयुक्त भाणक (संयुक्त निकाययागु खँ कनीपिं), अङ्गुत्तर भाणक (अङ्गुत्तरनिकाययागु खँ कनीपिं), खुद्दक भाणक (खुद्दक निकाययागु खँ कनीपिं) शीलं सम्पन्नपिं, समाधि सम्पन्नपिं, प्रज्ञां सम्पन्नपिं, बोध्यङ्ग भावनाय् ल्ह्याइपु ताइपिं, विपश्यना भावना याइपिं, व्याकरणयागु अर्थय् लगे जुया च्वंपिं, अरञ्जक (जंगलय् च्वनीपिं), रुक्खमूलिक (सीमा स्वय् च्वनीपिं), खुल्लागु थासय् च्वनीपिं, पलालपुञ्जक (झोंपड़ी च्वनीपिं), मसान (दीपय्) च्वनीपिं, फेतुना च्वनीपिं, आचरण याना च्वंपिं, फलय् थ्यंपिं शैक्ष जुया च्वंपिं, फल समङ्गिपिं, स्रोतापन्नपिं, सकृदागामिपिं, अनागामिपिं, अर्हत्पिं, स्वंगू विद्यां पूर्णपिं, खुगू अभिज्ञा पूर्णपिं, ऋद्धिवानपिं, प्रज्ञाय् पारंगत जुइ धुंकूपिं, स्मृति प्रस्थान, सम्यक् प्रधान, ऋद्धिपाद, इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग, मार्ग, ध्यान, विमोक्ष, रूप, अरूप, शान्त सुख समापत्तिइ दक्षपिं जुया

(च्वना) च्वनी। अन धर्मनगरय् अर्हत्पिं हूल हुल जुइक तिया जंगलय् तिया झाडथें परिपूर्ण जुया च्वनी। धया तल –

वीतरागपिं, वीतद्वेषपिं, वीतमोहपिं, व क्षीणास्रवपिं तृष्णा व उपादान रहितपिं, धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

आरण्यकपिं, धुतङ्गधारीपिं, ध्यानीपिं लूख चीवर धारीपिं विवेकय् अभिरतपिं धीरपिं, धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

फेतुना च्वना बिज्याइपिं, सन्थति धुतङ्गधारीपिं चक्रमण याइपिं पंसुकूल चीवर धारीपिं सकलें, धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

त्रिचीवर धारीपिं सन्तपिं, चर्म खण्ड (समेत) याना प्यंगू तया बिज्यापिं एकासनय् अभिरतपिं विज्ञपिं, धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

अल्पेच्छपिं, निपुणपिं धीरपिं, अल्प आहारपिं, लालच्च मदुपिं, लाभ अलाभय् सन्तुष्टपिं, धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

ध्यान प्राप्त जुया ध्यानय् न्ह्याइपुताइपिं धीरपिं
शान्त चित्तपिं, एकाग्र चित्त दुपिं
अकिञ्चन प्रार्थना याना च्वंपिं
धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

आचरण याना फलय् स्थित जुया च्वंपिं श्रेष्ठपिं
फलं पूर्ण जुया च्वंपिं पुद्गलपिं
उत्तमगु अर्थ (फल) यात आशिका याना
धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

स्रोतापन्नपिं मलं रहितपिं, सकृदागामिपिं
अनागामिपिं व अरहन्तपिं न
धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

सतिपट्ठानय् कुशलपिं बोध्यङ्ग भावनाय् रत जुया च्वंपिं
विपश्यना भावनाय् जूपिं धर्मधर्पिं धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं
ऋद्धिपाद धर्मय् कुशलपिं समाधि भावनाय् न्ह्याइपु ताया च्वंपिं
सम्यक् प्रधान धर्मय् लगे जुया च्वंपिं धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

अभिज्ञाय् पारङ्गत जूपिं बुद्ध रूपी बौयागु अंश जुया च्वगु
भिक्षा वनेगुलि न्ह्याइपु ताइपिं

आकाशय् विचरण याना च्वंपिं
धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

मिखा क्वछुइका जुइपिं मित भाषीपिं
स्वंगू द्वारय् सुसंयमित जुया च्वंपिं

उत्तम ढंगं दमन जुया बिज्याय धुंपिं
धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

त्रैविद्यां पूर्णपिं खुगू अभिज्ञां पूर्णपिं
ऋद्धि पारङ्गत जुया च्वंपिं

प्रज्ञां पारङ्गत जुया च्वंपिं
धर्मनगरय् बिज्याना च्वनी वसपोलपिं।

२१. "महाराज ! भिक्षुपिंसं अमूल्यगु उत्तमगु ज्ञान धारण याइपिं अतुल्यगु गुण दुपिं अतुल्य यश दुपिं अतुल्य बल दुपिं, अतुल्यगु तेज दुपिं, धर्मचक्र अनुप्रवर्तकपिं व प्रज्ञा पारमी जुये धुंकूपिं जुया च्वनी। महाराज ! थुजापिं भिक्षुपिन्त भगवानया धर्मनगरय् 'धर्म सेनापति' धका धाइ।

२२. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं ऋद्धिवान जुया च्वनी प्रति-

सम्भिदा प्राप्त जूपिं जुया च्वनी वैशारद्य प्राप्तपिं जुया च्वनी, आकाशय् चाहिलिपिं जुया च्वनी, सूनानं बुके फइ मखुपिं, मेपिनि आधार कया जीविका थाइ मखुपिं जुइ, समुद्र हानं सुमेरु पर्वत सहितं फुक्व पृथ्वीयात कम्प याना बिइपिं जुइ, चन्द्र सूर्ययात नं थिइ फुगु शक्ति दुपिं जुइ। ऋद्धि अधिष्ठानयात सन्मुख यायेगुलि चतुरपिं जुया ऋद्धि पारंगत जूपिं जुया च्वनी। महाराज! थुजापिं भिक्षुपिन्त भगवानया धर्मनगरया 'पुरोहित' धका धाइ।

२३. "महाराज! गुपिं भिक्षुपिं धुताङ्ग व्रतयात छसिकथं पालन याना यंकिइ, अल्पेच्छ जुया च्वनी, सन्तोष जुया च्वनी, विनय मल्वगु कथं धया फ्वनेगु व विनय मल्वगु कथ थःत माःगु मालेगुयात घृणा याइ, छेंखा लिसे भिक्षा बिज्याइ, गथे भम्वनं स्वांयागु गन्धया निंति जंगलय् दुहाँ वनिगु खः, अथे हे भिक्षुपिसं एकान्तगु जंगलय् दुहाँ वना थःगु जीवन व शरीरयात वास्ता मयासे अर्हत् पदय् थ्यंका बिइगु धुतङ्ग व्रतयात वांछइ मखु। महाराज! उजापिं भिक्षुपित भगवानया धर्मनगरय् 'अक्खदस्स' (कारणाकारण खः मखु, विचार याये सःम्ह विवेक विचार दुम्ह भण्डागारिक) धका धाइ।

२४. "महाराज! गुपिं भिक्षुपिं परिशुद्ध, विमल व क्लेशं रहितपिं जुया च्युति व प्रतिसन्धि कुशलपिं जुया दिव्य चक्षु ज्ञानय् पारंगतपिं जुया च्वनी। महाराज! उजापिं भिक्षुपित भगवानया धर्मनगरय् 'नगरजोतिका' धका धाइ।

२५. "महाराज! गुपिं भिक्षुपिं बहुश्रुत दुपिं जुया च्वनी, कण्ठ वयेका तइ, अभिधर्मयात धारण याना च्वंपिं जुइ, विनयधरपिं जुइ, मातिकाधारण याइपिं जुइ, सिथिल, धनित, दीर्घ, ह्रस्व, गुरु, लघु आखः छुटे याइगुली दक्षपिं जुइ, नव अंग युक्तगु परियत्ति

शासनयात धारणा याना तःपिं जुइ । महाराज ! थुजापिं भिक्षुपिंत भगवानया धर्मनगरय् 'धर्मरक्षक' धका धाइ ।

२६. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं विनय स्यूपिं, विनय धर्मय् दक्ष जुया च्वंपिं ठानाठानय् कुशलपिं जुया आपत्ति अनापत्ति गरुक लहुक सतेकिच्छ अतेकिच्छ बुट्ठान देशना विग्रह कर्म, निग्रह कर्म, पटिकम्म, ओसारण कर्म, निसारण कर्म पटिसारण कर्मय् कुशलपिं जुया विनय पारङ्गपिं जुया च्वनी । महाराज ! थुजापिं भिक्षुपिंत भगवानया धर्मनगरय् 'रूप दक्ष' (रूपयाय रक्षा याना च्वंपिं मान्त्रिपिं) धका धाइ ।

२७. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं विमुक्तिया स्वां छुना उत्तमगु अमूल्य व श्रेष्ठ अवस्थाय् थ्यना च्वन हानं मनूतय् प्रिय व आदरणीय जुया च्वन । महाराज ! थुजापिं भिक्षुपिंत भगवानया धर्मनगरय् 'स्वां पसला' धका धाइ ।

२८. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं प्यंगू आर्यसत्ययात बांलाक अवबोध जुया आर्यसत्य ज्ञान साक्षात्कार याये धुंकूपिं जुइ, हानं बुद्ध-शासन बांलाक थुइका काये धुंकूपिं जुइ, प्यंगू श्रामण्य फलय् छुं शंका मदुगि जुया उगु फल सुख प्राप्त याये धुंकूपिं जुइ । मेपिं सत्व मार्गय् वयेगु इच्छा दुपिंत फल धर्म इना बिइ । महाराज ! थुजापिं भिक्षुपिंत भगवानया धर्मनगरय् 'फलफूल पसला' धका धाइ ।

२९. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिंसं शील रूपी सुगन्धं बुला आपालं गुण धारण याना क्लेश रूपी मलयात मदयेका च्वइ । उपिं भिक्षुपिंत भगवान या धर्मनगरय् 'सुगन्ध पसला' धका धाइ ।

३०. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं धर्म पिपाशा जुया अभिधर्म

विनयय् प्रसन्न चित्त जुया च्वनी । अरञ्ञक वृक्ष मूल, एकान्त शून्यागारगु थासय् वास याइ । अन धर्मया रस तोना च्वनी । काय, वाक व चित्त स्वंगूलि धर्म रस थुइका अनं च्वय् च्वय्यागु सिइके माःगु धर्मय् धर्मयात मामां आचरण याइ । गथे घाःसा (१) अप्पिच्छ कथा (अल्पेच्छ खँ), (२) सन्तुट्ठि कथा (सन्तोषया खँ), (३) पविवेक कथा (एकान्त शून्यगु नापं सम्बन्ध दुगु खँ), (४) असंसग्ग कथा (मनूनाप संसर्ग मदुगु खँ), (५) वीरियारम्भण कथा (कोशिश याये माःगु नाप सम्वन्ध दुगु खँ), (६) सील कथा (शील नाप सम्बन्ध दुगु खँ), (७) समाधि कथा (समाधि नाप सम्बन्ध दुगु खँ), (८) पञ्ञा कथा (प्रज्ञा नाप सम्बन्ध दुगु खँ), (९) विमुक्ति कथा (क्लेशं मुक्तगु विमुक्तिगु खँ), (१०) विमुक्ति ञाण दस्सन कथा (विमुक्ति ज्ञानं विचार यायेगु नाप सम्बन्ध दुगु खँ) थुपिं झिगू कर्म सम्बन्धि खँ गन गन जुइगु थाय् दु उगु उगु धर्म सम्बन्धि खँ न्यनेत अन अन वना उगु धर्मया रस पान याइ । महाराज ! थुपिं भिक्षुपिंत भगवानया धर्मनगरय् माण्डा पिपाशा' धका धाइ ।

३१. "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं प्रथम पहर निसें अन्तिम पहर तक न्ह्यः मवयेकुसे फेतुना दना चक्रमण याना चाः न्हि काटे याइ । भावना यायेगुलि सदा लगे जुया च्वनी । थःगु क्लेश तापाका छ्येगुलि सदा नं प्रयत्न शील जुया च्वनी । इमित भगवानया धर्मनगरय् 'रक्षकपिं' धका धाइ ।

३२ "महाराज ! गुपिं भिक्षुपिं नव अङ्ग युक्तगु बुद्ध वचनयात अर्थं, व्यञ्जन, न्याय, प्रमाण, कारण, हेतु व उदाहरण द्वारा ब्वंका च्वनी बारम्बार ब्वका च्वनी, बारम्बार कना च्वनी । महाराज ! थुजापिं भिक्षुपिंत भगवानया धर्मनगरय् 'धर्मयात लोप मजुइक रक्षा याइपिं धर्मया पसलात' धका धाइ ।

३३. "महाराज ! गुर्पि भिक्षुर्पि धर्म रूपी रत्न उपभोग याना रूपं परियत्ति कण्ठ वयेकेगु श्रुत-धन दया च्वनी, हानं धर्मयात निर्देश याइगु, स्वर व्यञ्जन लक्षण व गम्भीरगु तत्व ज्ञान परिपूर्ण जुया च्वनी । महाराज ! थुजार्पि भिक्षुपित धर्मनगरय् 'धर्म रूपी सेठत' धका धाइ ।

३४. महाराज ! गुर्पि भिक्षुर्पि उत्तमगु दर्शनया रहस्य यथार्थं बोध जुइ धुंकूपि जुइ, ध्यान विषयय् बारम्बार अभ्यास याना तःगु आरम्मणयात छूटे याये सःपि जुइ हानं उकिया तात्पर्य स्यूपि जुइ, शिक्षा गुणं पारमी जुये धुंकपि जुइ । महाराज ! थुजार्पि भिक्षुपित भगवानया धर्मनगरय् 'विस्सुत धम्मिका' (धर्मय् बांलाक थूह्म हाकिम) धका धाइ ।

३५. महाराज ! भगवानया धर्म नगर थुलि बांलाक वशे याना तःगु दु, थुलि बांलाक अभ्यास याना दयेका तःगु दु, हानं छु छता पुरे मजू धयागु नं मदु, व्यवस्था नं थुलि बांलाक मिले याना तःगु दु, हानं थुलि बांलाक सुरक्षा याना तःगु दु कि शासनं पिनेयार्पि शत्रुतयेसं गुगुं किसिमं नं वया (थन) हमला याये फइ मखु । महाराज ! थ्व हे कारणं, थ्व हे हेतुं, थ्व हे न्यायं, थ्व हे अनुमानं नं वसपोल भगवान (जुया बिज्यागु) दु धका सिइका काये फु ।

गथे नगर स्वया
सुविभक्तगु मनोरमगु
अनुमानं काइ सिइका
दयेकूह्मसिगु महानता ।
अथे हे लोकनाथयागु
खना धर्मनगर उत्तमगु

अनुमानं काइ सिइका
'वसपोल भगवान दु' धका ।
अनुमानं सिइका काइ
समुद्रया तरङ्ग खना सागरय्
गथे थ्व खने दया च्वंगु तरङ्ग खः,
अथे हे महानता जुइमा समुद्र ।
अथे हे बुद्ध शोकयात नाश याह्म
फुक्क अर्थय् पराजित याये धुंकूह्म
तृष्णायात क्षय याये धुंकूह्म
भव सागरं मुक्त जुइ धुंकूह्म नं ।
अनुमानं सिइका काइ
तरङ्ग खना देव सहित लोकं
गथे धर्म रूपी तरङ्ग न्ह्याःगु खना
बुद्ध अग्रह्म जुइ धका ।
अनुमानं सिइका काइ
खना तःसकं तजाःगु पहाड
गथे तःजागु खः थ्व
हिमालयथें तःजाःगु पहाड जुइ धका
अथे हे खना धर्म रूपी पहाड
शान्तगु व उपधि रहितगु
तःजाःगु भगवानया अचलगु
बांलाक दना धस्वाना च्वंगु ।
अनुमानं सिइका काइ
खना धर्म रूपी पर्वतयात
अथे हे वसपोल महावीर अग्रह्म बुद्ध जुइ धका ।

गथे त:धिकह्म किसिया पालि ख्वाँय् खना
मनूतयेसं अनुमानं सिइका काइ
थ्व महानह्म गजराज ख: धका।
अथे हे बुद्ध-नागया पालि ख्वाँय् खना
भाविता याइपिसं
अनुमानं सिइका काइ
वसपोल त:धंह्म जुइ धका।
अनुमानं सिइका काइ
ग्या:पिं खना त:धि चीधिपिं पशुत
मृग (सिंह) राजया सलं
ग्या:पिं ख: थुपिं त:धि चीधिपिं पशुत धका।
खना अथे हे तिर्थंकरतयेत
ग्याना बिस्युं वंपिं
अनुमानं सिइका काइ
धर्मराज गर्जे जूगुलिं।
शान्तगु (निव्वुतं) पृथ्वीयात खना
वाउँसे च्वंगु घाँय् ह: व लखं पूर्णगु
अनुमानं सिइका काइ
आपाल वा व:गुलिं शान्त जूगु धका।
खना अथे हे मनूतयेत
प्रमोदित व आनन्दित जूगु
अनुमानं सिइका काइ
धर्म रूपी वा व:गुलिं ख: धका।
ध्याच: जुया च्वगु खना भ्यातया: व फोहर
अनुमानं सिइका काइ
थन त:धंगु खुशी बा: वया वन धका

अथे हे मनूतयेसं खना
धू (पाप रूपी) व भ्यातनाः नाश जूगु
धर्म रूपी खुशी बाः वःगु
विशिष्टगु धर्म रूपी सागरय्
धर्म रूपी अमृत खना
देव सहित लोकं अनुमानं सिइका काइ ।
धर्म रूपी स्कन्ध न्ह्याना च्वंगु खना
अनुमानं सिइका काइ
नं ताइकिइ उत्तमगु सुगन्धयात
गथे थ्व फैले जुया च्वन सुगन्ध
दु, थ्व स्वां ह्वया च्वंगु खः धका ।
अथे हे थ्व शील सुगन्ध
फैले जुला च्वनी देव सहित लोकय्
अनुमानं सिइका काइ
(जुया बिज्यागु) दु, बुद्ध अनुत्तरह्म धका ।

३६ महाराज ! थुगु हे प्रकारं सलंसः कारणं द्वलंद्वः कारणं सलंसः हेतुं, द्वलंद्वः हेतुं, सलंसः न्यायं, द्वलंद्वः न्यायं, सलंसः उपमां, द्वलंद्वः उपमां, बद्ध-बल क्यने फु धका सिइका काये फु । महाराज ! गथे दक्षह्म मालीं नाना प्रकारया स्वांद्वं थः गुरु धाधाथे स्वांमाः हना तःसकं बांलाक शोभा दयेका बिइग खः । महाराज ! थथे हे भगवान बुध्दं विचित्रगु बांबांलाःगु स्वांद्वंय् थें अनन्त गुण व अप्रमाणगु गुण दुम्ह आज्ञा जुया बिज्यागु दु । जि आः बुद्ध-शासनय् मालींथें न्हापा न्हापायापिं आचार्यपिंसं कना बिज्यागु अनुसारं नं जिगु बुद्धिबल असंख्यह्म धका कारणं अनुमानं नं बुद्ध-बल शक्ति क्यना बिये फु । महाराज ! छपिंसं थन न्यनेगु इच्छा जक दयेका बिज्याहुँ ।

भन्ते नागसेन ! मेपिंसं थुगु कथं कारणं अनुमानं बुद्ध-बलयात क्यनेत था हे थाकुइ । जिगु शंका मन्त । भन्ते नागसेन ! छपिंसं प्रश्नया लिसः बिया बिज्यागु तःसकं बांला, विचित्र नं खः ।

२. धुताङ्गया विषयय् प्रश्न

१. खन घनघोरगु जंगलय् भिक्षुपिं धुताङ्ग क्वातुक पालन याःपिं हानं खन जुजुं गृहस्थीपिं नं, गुपिं अनागामी फलय् प्रतिष्ठित जुपिं । थ्व नितां खना जुजुया मनय् तःधंगु शंका उत्पन्न जुल । गृहस्थ जुया नं ज्ञान प्राप्त याये फःसा धुताङ्ग निष्फल जुल । परवादयात मंथन याना बिज्याइह्म, निपुणह्म पिटक स्वंगुलिइ नं आः श्रेष्ठ वक्तायाके न्यने, जिगु शंका मदयेका बिज्याइ वसपोलं ।

२. अनंलि मिलिन्द जुजु गन आयुष्मान् नागसेन दु, अन वन । वना आयुष्मान् नागसेनयात अभिवादन याना छखे लिक्क फेतुत । छखें लिक्क फेतुना जुजु मिलिन्दं आयुष्मान् नागसेनयात थथे धाल – "भन्ते नागसेन ! छु सुं थुजाम्ह गृहस्थ दु ला गुह्म गृहस्थं छें च्वना काम भोग याना, कला काय्पिं नापं च्वना काशीया श्री खण्डं बुला माला गन्ध विलेपन धारण याना जात रूप व रजत (लुं ध्येबा आदि) या तन्ताय् जुया मणि मोति लुँया तिसा तिया हे परम शान्तिपद निर्वाण साक्षात्कार यात ?"

"महाराज ! थुजापिं सच्छिह्म जक मखु, निसःह्म जक मखु, स्वसः, प्यसः, न्यामह्म जक मखु दोच्छिह्म जक मखु, छगू लाख जक मखु सच्छि सच्छि कोटी जक मखु, द्वच्छिगु कोटी जक मखु लाखगु कोटी जक मखु … गुपिंसं निर्वाणया साक्षात्कार याना काल । महाराज ! झिह्मं, नीह्म साच्छह्म अथवा द्वछिह्मसियागु ल्याया छु खँ, गुपिंसं बांलाक (प्यंगू आर्य सत्ययात) खंकल । आसे, महाराज ! जि गुकथं छपित बांलाक थुइका कने ?"

"छिपिं हे थुमिगु बारे कना थुइका बिज्याहुँ।" "महाराज ! अथेसा जि कना हये। सच्छि, द्वच्छि, द्वलंद्वः, कोटी, कोटां कोटीया नवांग बुद्ध वचनय् पवित्र आचरण पटिपत्ति व धुताङ्ग गुणय् भिंभिंगु गुणत फुक्का थन कना हये।

"महाराज ! गथे क्वय्, च्वय्, माथं वंथाय्, माथं मवंथाय् जल, थल न्यकनं वाः वया वा वनं अन्तय् समुद्रय् हे वना क्वच्वाँ वनिगु खः। महाराज ! थथे हे थुगु खँय् नव अङ्ग फुक्कगु बुद्ध वचनय् पवित्र आचरण पटिपत्ति धुताङ्गया बांलांलागु गुणय् सकतां दुथ्याः; इपिं फुक्क जि कना हये।

"महाराज ! जि थन थःह्म स्यूगु थुगु कारण बिया कने। थुगु प्रकारं अर्थ बांलाक विभक्त याना क्यना तःगु विचित्रगु, परिपूर्णगु, परिशुद्धगु व समानगु नं जुइ। महाराज ! गथे च्वय् सःह्म लेखकं थःगु वुद्धिबलं लेख बांलाक व पक्का जुइक च्वइगु खः। महाराज ! गथे व लेख नं तःसकं पूर्ण व बांलागु जुइ। थथे हे थन जि नं थःगु बुद्धि चाःथे कारण बिया कना हये, गुकिं थुकिया अर्थ बांलाक विमुक्त जुइ, विचित्र जुइ, परिपूर्ण जुइ, परिशुद्ध जुइ व समान जुइ।

३. "महाराज ! श्रावस्ती नगरय् भगवानया न्यागू कोटी ति आर्य श्रावक उपासक उपासिकापिं दुगु खः। इपिं मध्यय् छगू लाख व न्येन्हेद्वः अनागामी फलय् प्रतिष्ठित जुइ धुंकूपिं खः। इपिं सकले गृहस्थीपिं हे खः, प्रव्रजितपिं मखु। हानं अन हे गण्डम्बवृक्षया क्वय् यमक प्रातिहार्य क्यना बिज्याबले नीगू कोटी (देव व मनुष्यपिं) प्राणीपिंत सत्य ज्ञान प्राप्त जुल। हानं महाराहुलोवाद[1], महामंगलसूत्र[2]

१. महाराहुलोवादसुत्त, म. नि. II. पृ. १००।

२. मङ्गलसुत्त, सु. नि. पृ. ३०७।

समाचित परियाय[1], पराभव सूत्र[2], पुराभेद सूत्र,[3] कलह विवाद-सूत्र[4], चूल-व्यूह सूत्र,[5] महाव्यूह सूत्र[6], तुवटक सूत्र[7] व सारिपुत्र सूत्र[8] देशना याना बिज्यावले अगणय अल्याख देवतापिंत मार्गफल प्राप्त जूल ।

राजगृह नगरय् भगवानया स्वगू लाख व न्येद्वः आर्यश्रावक उपासक उपासिकापिं दु । हानं अन धनपाल धयाह्म किसियात दमन याना बिज्यावले ग्वीगू कोटी प्राणीपिं पासाणक (ल्वँहया) चैत्यया-थाय् पारायण सूत्र देशना याना बिज्यावले झिप्यगू कोटी देवतापिंत मार्गफल प्राप्त जुल । इन्दसाल गुफाय् चेद्वःल देवतापित हानं वारा-णशीया ऋषिपतन मृगदावय् प्रथम धर्म देशना याना बिज्यावले झिच्यागू कोटी ब्रह्मापिंत, अपरिमाण देवतापिंत हानं तावतिंस भवनय् पण्डुकम्वल शिलाय् अभिधर्म देशना याना बिज्यावले चेगू कोटी देवतापिंत व देवभवनं कुहाँ विज्याना सङ्कस्स नगरया द्वारय् "लोक विवरण प्रातिहार्य" खना प्रसन्न जुया स्वीगू कोटी मनुष्य व देवता-पिंत मार्गफल प्राप्त जुल ।

हानं शाक्यतयेगु कपिलवस्तुस च्वंगु न्यग्रोधारामय् बुद्धवंश

१. अं नि. I पृ ६१ ।
२. सु. नि. पृ. ३८५ ।
३. सु. नि पृ. ४०० ।
४. सु. नि. पृ. ४०१ ।
५. सु. नि. पृ. ४०४ ।
६. सु. नि पृ. ४०८ ।
७. सु. नि. पृ. ४१० ।
८. सु. नि. पृ. ४१५ ।

देशना बिज्याबले व महासमय सूत्र देशना याना बिज्याबले अल्याख देवतापिंत मार्गफल प्राप्त जुल। हानं सुमन धयाह्म माली नाप लाबले गरहदिन्न लिसे नाप लाबले, आनन्दसेठ लिसे नाप लाबले, जम्बुक-आजीवक नाप लाबले, मण्डूकदेवपुत्र नाप लाबले मट्टकुण्डलि देवपुत्र नाप लाबले, सुनमा धयाह्म नगरशोभिनि नाप लाबले, सिरीमा धयाह्म नगरशोभिनि नाप लाबले, पेशकारधीता (काप थाइम्हसिया म्ह्याय्) नाप लाबले चूल सुभद्रा नाप लाबले, साकेट ब्राह्मणया अन्त्येष्टि क्रिया स्ववःपिं नाप लाबले. सुनापपन्तक नाप लाबले. शक्र प्रश्न[१] देशनान याना बिज्याबले. तिरोकुट्टसूत्र[२] देशना याना बिज्याबले व रतन सूत्र[३] या देशना याना बिज्याबले चेप्यद्वःल प्राणीपिंत मार्गफल प्राप्त जुल …। महाराज ! भगवानया जीवितावस्थाय् हे स्वंगू मण्डलय् व झिखुगू महाजनपदय् गन गन भगवान बिज्यात अन अन प्रायः याना निह्म, स्वह्म, प्यह्म, न्याह्म, सच्छिह्म, द्वलंद्वः देवतापिं व मनुष्यपिसं शान्तगु व परमार्थगु निर्वाण पद साक्षात्कार यात। महाराज ! थुपिं सकलें देवतापि गृहस्थीपिं हे खः प्रव्रजितपिं मखु। महाराज ! थुपिं बाहेक मेपिं नं कोटांकोटी व असंख्य देवतापि सकलें गृहस्थी छें च्वना काम भोग यानां शान्तगु व परमार्थगु निर्वाण साक्षात्कार यापिं खः।

४. भन्ते नागसेन ! यदि गृहस्थीपिं छें च्वना काम भोग यायां शान्तगु व परमार्थगु निर्वाण साक्षात्कार याना च्वन धयागु जूसा (भिक्षुपिसं) थ्व धुताङ्ग साधन याना जुइ मा:गु हे छाय् ? उगु

---

१. सक्कपञ्हसुत्त दी. नि. पृ. १९७।

२, तिरोकुड्डसुत्त खुद्दक पाठ ९।

३. खुद्दकपाठ पृ. ६. सु. नि. १०१।

कारणं याना धुताङ्ग ज्या ख्यले मन्त । भन्ते नागसेन ! यदि झारफूके वासः मयासें रोग मदया वंसा वान्ता याका विरेचन याना ह्म बःमलाके माःगु हे छाय् ? यदि दाया व घ्वाना हे शत्रुतयेत बुका व्छये फु धयागु जूसा तलवार, भाला, तीर, धनुष, कथि व गड्डा छु यायेत ? यदि सिमा गयेत सिमाया गथः, सिमाया कचा, सिमाया दं, कं व सिमाय् गया च्वंगु गसि ज्वना गये फु धाःसा तहाःगु बःलागु स्वहाने माःवने माःगु हे छाय् ? यदि छाःगु बँय् ग्वाराःतुलेवं हे बांलाक न्ह्यः वः धाःसा बांलागु तहाःगु थिइवं नाइसे च्वंगु लासा माः जुइ माःगु हे छाय् ? यदि सुनानं वने थाकुगु, तःसकं भय दुगु, ग्यानापुगु कन्तार (मरुभूमि) पार याना वने फु धयागु जूसा हाथ हतियारं सुसज्जितगु तःधंगु यात्रा दलयात पिया च्वने माःगु छाय् ? यदि न्ह्याना च्वंगु नदी सुं छह्मसिनं लाल कया तरे जुया वने फुसा डुंगाचा अथवा तापू माला जुइ माःगु हे छाय् ? यदि सुं छह्मसिनं थःके दुगु धनं आरामं थःगु भरण पोषण याये फुसा मेपिनिगु सेवा याना खुशामद याना, उखें थुःखें जुया दुःख सिइ माःगु हे छाय् ? यदि प्राकृतिक पुखुलिइ हे लः काये दुसा पुखू, तुं, बुंगा गाःम्हुया दयेके माःगु हे छाय् ? भन्ते नागसेन । थथे हे यदि गृहस्थी-पिसं छें च्वना काम भोग यायां शान्तगु व परमार्थगु निर्वाण साक्षात्कार याना च्वने फुसा (भिक्षुपिसं) थ्व धुताङ्ग साधन याना जुइ माःगु हे छाय् ?"

५. "महाराज ! धुताङ्गया यथार्थय् नीच्यागू (२८) गुण दु, गुकिया कारणं सकल बुद्धपिसं प्रशंसा याना बिज्यात । छु छु नीच्यागू (गुण) ? महाराज ! थन (१) धुताङ्ग पालन याना जीविका शुद्ध जुइ, (२) सुखफल दइ, (३) दोषं रहित जुइ, (४) मेपित दुःख बिइ मखु, (५) भयं रहित जुइ, (६) मेपित पीडा बिइ मखु, (७)

धर्म पाखे हे वृद्धि जुइ, (८) हीन जुइ मखु, (९) छल कपट दइ मखु, (१०) आरक्षा याइ, (११) ईच्छा याःगुयात पूरा याये फइ, (१२) फुक्क प्राणीपिंत उपदेश बिइ फइगु हावं थःम्हं रेखदेख याना अभिवृद्धि याये फइगु, (१३) आत्मसंयम याये सइ, (१४) भिक्षुया जीवन अनुकूल जुइ, (१५) सुयागुं आधार कया जुइ मखु, (१६) लाभय् प्यपुनिगुलिं अलग जुया च्वनी, (१७) रागयात मदयेके अःपुइ, (१८) द्वेषयात मदयेके अःपुइ, (१९) मोहयात मदयेके अःपुइ, (२०) मानयात नाश याइ, (२१) कुवितर्क छेदन याइ, (२२) शंका मदया वनी, (२३) अलसीयात नाश याना च्छये फइ, (२४) ह्माइपुयात हटे याना च्छये फइ, (२५) हरेक विषयय् सह यायेगु गुण दइ, (२६) व नाप ज्वः दइ मखु, (२७) व नाप प्रतिस्पर्धा याये फइ मखु व (२८) फुक्क दुःखं क्षय जुया च्वंगु निर्वाण प्राप्त याना काये फइ। महाराज ! धुताङ्गया यथार्थ रूपय् नीच्यागू गुण दु गुक्रिया कारणं वसपोल सकल बुद्धपिसं प्रशंसा याना बिज्यात यःपेका बिज्यात।

"महाराज ! गुपिसं धुताङ्ग गुण सम्यक् रूपं पालन यात धाःसा इपिं झिच्यागू गुणं युक्त पि जुइ। छु छु झिच्यागू ? (१) इमिगु आचरण विशुद्ध जुइ, (२) प्रतिपत्ति बांलाक पूर्ण जुइ, (३) कायिक व वाचिक कर्म सुरक्षित जुइ, (४) प्रीत्ति जुइगु आचरण (मन) विशुद्ध जुइ, (५) वीर्य दया च्वनी, (६) भय उपसम जुइ, (७) आत्मदृष्टि मदया वनी, (८) इर्षा दागा तयेगुलिं रहित जुइ, (९) मैत्री भाव दइ, (१०) आहारय् स्यूह्म जुइ, (११) सकल सत्वपिं पाखें गौरव दुपिं जुइ, (१२) भोजनय् मात्रा स्यूपिं जुइ, (१३) सदां न्ह्यलं चायेका च्वनिपिं जुइ, (१४) च्वनेत छें म्वाःपिं जुइ, (१५) गन थःत ज्याछिन अन विहार याइपिं (च्वनिपिं) जुइ,

(१६) कम खना घृणा तायेका च्वनिपिं जुइ, (१७) एकान्तय् न्ह्याइपु ताइपिं जुइ व (१८) सदां अप्रमादी जुया च्वनिपिं जुइ। महाराज! थुपिंसं थुपिं धुताङ्ग गुण बांलाक पालन याइ इपिं थुगु झिंच्यागू गुणं युक्तपिं जुइ।

६. "महाराज! झिता प्रकारयापिं पुद्गलपिं (व्यक्तिपिं) धुताङ्ग गुणं युक्तपिं जुइ। सु सु झिता प्रकारयापिं ?' (१) श्रद्धालु जुइ, (२) हिरि (पाप कर्म यायेगुलिं) संकोच चाइह्म जुइ, (३) धैर्यवानह्म जुइ, (४) ढोंगीपह मदुह्म जुइ, (५) हित जुइगुली लगे जुइम्ह जुइ, (६) लोभं रहितह्म जुइ, (७) शिक्षा-कामी (सयकेत सदां इच्छुकह्म) जुइ, (८) दृढ सकलपह्म जुइ, (९) मेपिनि निन्दा उपहास यायेगु स्वभाव मदूह्म जुइ व (१०) मैत्री विहार याइह्म जुइ। महाराज! थुजापिं झिता प्रकारयापिं पुद्‌गलपिं धुताङ्ग गुण पालन याये योग्य जुइ।

७. "महाराज! गुपिं कामभोगी छें च्वनिपिं गृहस्थपिंसं शान्तगु व परमार्थगु निर्वाण पद प्राप्त याना काइ इमिसं अवश्य न्हापाया जन्मय् झिस्वता (१३) धुताङ्ग गुणयात पालन याना वःगु दइ। इमिसं थःगु न्हापाया जन्मय् आचार व पटिपत्ति (मार्ग) शुद्ध याना थौं थन गृहस्थ जुया च्वच्वं शान्तगु परमार्थगु निर्वाण-पदया साक्षात् याना काइ।

८. "महाराज! गथे कुशलह्म धनुर्धरं न्हापां थः शिष्यपित अभ्यास याकिगु थ्यलय् यंका स्यनिगु खः – धनुषया प्रकार, धनुष तयेगु, धनुष ज्वनेगु तरिका, धनुष सालेगु, पतिचा चातुइकेगु तरीका, चुति तयेगु तरीका, तीर तयेगु तरीका, तीर तया सालेगु तरीका, निशानाय् कयकेगु तरीका, न्हापां घांय् याःम्ह मनू, सुयाम्ह, चायम्ह वा द्वं चिना दयेका तःगुयात ताः तुनेगु स्यनि, गुबले थुपिं शिष्यपिं स्यना तयार जुइ, उबले जुजुया न्ह्योनय् तये यंका

बिइ। जुजु खुशी जुया पुरस्कारया रूपय् सल, रथ, किसि, धन, धान्य, लुं, हीरा, दास, दासी, च्यः, मिसा व उत्तमगु गां वयात प्राप्त जुइ। महाराज ! थथे हे गुपिं काम भोगी छें च्वनीपिं गृहस्थपिं शान्तगु परमार्थगु निर्वाण साक्षात्कार याइपिं खः, इमिसं अवश्य थःगु न्हापाया जन्मय् झिस्वता प्रकारया धुताङ्गया पालन याःपिं जुइमाः, इमिसं थःगु न्हापाया जन्मय् आचार व पटिपत्तियात शुद्ध याना थौं थन गृहस्थ जुया च्वच्वं शान्तगु परमार्थगु निर्वाणयात साक्षात्कार याना काइ। महाराज ! न्हापाया जन्मय् धुताङ्गयात पालन मयाःपिंसं थ्व हे छगू जन्मय् अर्हत् पद साक्षात्कार याये फइ मखु, उत्तमगु वीर्य, उत्तमगु पटिपत्तिइ जुइवं अजापि हे आचार्य (गुरु) कल्याण मित्रया संगत यायेवं अर्हत् पद साक्षात्कार याना काये फइ।

९. "महाराज ! बैद्य दकले न्हापां सुं आचार्ययात माः वना वयात धन बिया अथवा सेवा याना लय्तायेका ज्यावः ज्वनेगु तरीका फायेगु तरीका, चिं तयेगु तरीका, ज्यावः दुव्छयेगु तरीका, कं सुआ च्वंगुयात लिकायेगु तरीका, घाःयात सिलेगु तरीका, घाः गंकेगु तरीका, वासः इला पाना बिइगु तरीका, बिरामीयात बान्ता याकेगु तरीका, जुलाब बिइगु तरीका, रसादि (रसायन) वासः नकेगु तरीका आदि वया थाय् सकतां स्यने कने सिधयेका जक थःम्हं हे सुं बिरामी-यात वासः याना विइ। महाराज ! थथे हे गुपिं काम भोगी छें च्वनीपिं गृहस्थपिं शान्तगु परमार्थगु निर्वाण पद साक्षात्कार याना काइ, इमिसं अवश्य न्हापाया जन्मय् झिस्वता धुताङ्ग गुण पालन याना वःगु दु। इमिसं थःगु न्हापाया जन्मय् आचार व पटिपत्ति शुद्ध याना थौं थन गृहस्थ जुया च्वच्वं शान्तगु परमार्थगु निर्वाण पदया साक्षात्कार याना काइ। महाराज ! धुताङ्ग गुणं शुद्ध मजुम्हं मार्गफल प्राप्त याये फइ मखु।

महाराज ! गथे लः मबिउथाय् पुसा सइ मखु । महाराज ! थथे हे धुताङ्ग विशुद्ध मजुम्हं मार्गफल प्राप्त यायेफइ मखु ।

महाराज ! गथे कुशल मयायेकं कल्याण मयायेकं सुगतिइ वनी मखु महाराज ! थथे हे धुताङ्ग गुणं विशुद्ध मजूम्हं मार्गफल प्राप्त याये फइ मखु ।

१०. "महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि र्निति महापृथ्वी समान (आधार) खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धि-कामीपिनि र्निति आपो (लः) समानं फुक्क क्लेश रूपी खिति सिलेगु ज्या याइ । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धकामीपिनि र्निति फुक्क क्लेश रूपी झारपात मि नया भष्म याना बिइगु तेज (मि) समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशद्धिकामीपिनि र्निति फुक्क क्लेश रूपी धू ब्ययेका बिइगु वायु (फय्) समान खः ।

महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धकामीपिनि र्निति फुक्क क्लेश रूपी ल्वय् मदयेका बिइगु वासः समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि र्निति फुक्क क्लेश रूपी विष नष्ट याइगु अमृत समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धकामीपिनि र्निति फुक्क श्रामणय-गुणया बालि सइगु बुँ समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण बिशुद्धकामीपिनि र्निति फुक्क फल बिइगु मणि समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि र्निति भवसागरं पार तरे याइगु डुंगा समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्ध-कामीपिनि र्निति जरामरण खना ग्याःपि मनूतये र्निति सुरक्षित स्थान समान खः ।

महाराज ! धुताङ्ग गुङ्ग विशुद्धिकामीपिनि र्निति क्लेश दुःख जुया च्वंपि मनूतयेत विचाः याइगु मां समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि र्निति कुशल कर्म याइपिनि र्निति

सकतां श्रामण्य-गुण उत्पन्न याइम्ह बौ समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति फुक्क श्रामण्य-गुणयात माला लुइका बिइम्ह मित्र समान खः ।

महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति फुक्क क्लेश मलं लिप्त मजूगु पलेस्वां समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति क्लेशया दुर्गन्ध हटे याना बिइगु प्यगू प्रकारया उत्तमगु सुगन्ध समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति च्यागू प्रकारया संसारया फसं[1] संके मफइगु पर्वतराज समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति पंगल मदयेक चकगु तःधंगु व निर्मलगु आकाश समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति क्लेश मलयात चुइकः यंकिइगु खुसी समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति क्लेशया जंगल व जन्म रूपी मरूभूमि पिने पित यंकीह्म मार्ग क्यना बिइम्ह पथ प्रदर्शक समान खः ।

महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति निर्वाण नगर थ्यंक थ्यंका बिइम्ह मग्याम्ह हानं ल्बू ल्यू वया बिइम्ह महासार्थवाह समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति संस्कारयागु धात्थेंगु स्वभाव क्यना बिइगु यच्चुगु न्हाय्कं समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति क्लेशया तलवार व कथिगागु प्रहार पना बिइगु ढाल समान खः । महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निति क्लेश रूपी स्वता प्रकारया मिया ताप

१. अष्टलोक धर्म लाभ-अलाभ, निन्दा-प्रशंसा, यश-अयश व सुख दुःखयात अष्टलोक धर्म धाइ; थन थ्वयात हे च्यागू प्रकारया संसारया फय धागु खः ।

बचे जुइगु कुसा समान खः।

महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निंति हित व इच्छा व यःगुयात पूर्ण याना बिइम्ह चन्द्रमा समान खः। महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निंति मोह रूपी अन्धकार नष्ट याना बिइम्ह सूर्य समान खः। महाराज ! धुताङ्ग गुण विशुद्धिकामीपिनि निंति नाना प्रकारया श्रामण्य गुण रूपी रत्न दुगु सागर समान खः, गुगु सागर तःसकं अनन्त, गम्भीर व महान खः।

११. महाराज ! थथे हे विशुद्धिकामीया निंति धुताङ्ग गुण तःसकं उपकार जुइगु, फुक्क कष्ट व संतापयात मदयेका बिइगु, असन्तोष व भय मदयेका बिइगु, भव (जन्म जुइगु) यात मदयेका बिइगु, मनया कं मदयेका बिइगु, फुक्क मल मदयेका बिइगु, शोक मदयेका बिइगु, दुःख मदयेका बिइगु, राग मदयेका बिइगु, द्वेष मदयेका बिइगु, मोह मदयेका बिइगु, मान मदयेका बिइगु, दिट्ठि (आत्म दृष्टिया भ्रम) मदयेका बिइगु, सकतां अकुशल मदयेका बिइगु यश वढे याइगु, हित याइगु, सुख बिइगु, आराम बिइगु, प्रीति बिइगु, निर्वाणय् थ्यका बिइगु निर्दोषगु, इष्ट सुख विपाक दुगु, गुगु गुणया पुचः जुया च्वंगु, अपरिमित व उत्तमगु, प्रवरगु व अग्रगु खः।

१२. 'महाराज ! गथे मनूतयेस शरीर धारणया निंति भोजन याइगु खः ल्वय् लायेकेया निंति वासःया सेवन याइगु खः, उपकार प्राप्त यायेया निंति मित्रया सेवा याइगु खः, पार जुया वनेया निंति डुंगाया प्रयोग याइगु खः, सुगन्धया निंति माला व सुगन्ध प्रयोग याइगु खः, भय मदयेकेया निंति सुरक्षित स्थान मोः जुइगु खः आधारया निंति पृथ्वी च्वना च्वनीगु खः, शिल्प सयेकेया निंति आचार्यया सेवा याइगु खः, यश वयेकेया निंति जुजुया सेवा याइगु खः, याचागु वर फ्वनेगुया निंति मणिरत्नया सेवा याइगु खः।

महाराज ! थथे हे सकतां श्रामण्य गुण दयेकेया निति आर्यपिसं धुताङ्ग गुण पालन याइगु खः।

१३. "महाराज ! गथे लः पुसा बुइ केया निति, मि च्याकेया निति, भोजन शरीरया बल दयेकेया निति गुंखि चिइगु निति, हतियार ध्यनेया निति, लः प्याःचाःगु लंकेया निति, निधि धन्दा मदयेकेया निति, डुंगा वारीपारी जुइया निति, वासः रोग उपचारया निति, रथ आनन्दपूर्वक वनेया निति, सुरक्षित थाय् ग्याःपिनि निति, जुजु रक्षाया निति, ढाल कथि, चाग्वारा, तीर, भालाया चोटं बचे जुइया निति, आचार्य अनुशासनया निति, मां पोषण याकेया निति, न्हाय्कं ख्वा स्वयेया निति, तिसा शोभाया निति, वस्त्र म्ह तोपुइया निति, स्वहाने थहाँ वनेया निति, तराजु लनेया निति, मन्त्र जप यायेया निति, हतियार मेपिनिगु धमकी खना मग्यायेया निति, मत ब्युउंगु मदयेकेया निति, फय् तान्वःगु सिचुकेया निति, शिल्प जीविका चले यायेया निति, वासः जीवन बचे यायेया निति, खानि रत्न उत्पन्नया निति, रत्न तिसाया निति, हुकुम आज्ञा पालन याकेया निति, ऐश्वर्य मेपित वशय् काय्या निति खः। महाराज ! थथे हे धुताङ्ग गुण श्रामण्य रूपी पुसा बुइकेया निति, क्लेश रूपी मल च्ह्येकेया निति, ऋद्धिबल प्राप्त यायेया निति, स्मृति व संयम चिइया निति, भ्रम व शंका त्वाःल्हाना मदयेकेया निति, तृष्णाया प्यास लंकेया निति, मार्गफल प्राप्त यायेया निति, प्यंगू प्रकारया ओध खुशीं तरे जुइया निति, क्लेश रूपी रोग शान्त यायेया निति, निर्वाण सुखया प्रतिलाभया निति जन्म जुइगु, वृद्धा जुइगु, रोग जुइगु, सिइगु, शोक जुइगू, ख्वयेगु, हालेगु, दुःख, दौर्मनस्य जुइगु व हैरानी जुइगु भयं बचे जुइया निति श्रामण्य गुणया रक्षा यायेया निति, असंतोष व मभिगु विचारयात पनेया निति, श्रमण जीवनया

सकतां खँ सयेकेया निर्ति, उकिया पालन यायेया निर्ति, समथ, विपस्सना, मार्गफल व निर्वाण खंकेया निर्ति, सकल लोकय् भिक, बांलाक शोभा दयेकेया निर्ति, फुक्क नरक त्वःपुयेया निर्ति, श्रामण्य फलया पहाड च्वकाय् गयेया निर्ति, बंबेकोगु व नीचगु चित्तयात लना स्वयेया निर्ति. सेवन याये बहःगु व असेवन याये बहःगु धर्म बांलाक सयेकेया निर्तिं, क्लेश रूपी शत्रुतयेत मदयेका च्छयेया निर्ति अविद्या रूपी अन्धकार मदयेका च्छयेया निर्ति स्वता प्रकारया मिं सन्ताप परिदाह सिच्चुकेया निर्तिं , उच्चगु, सूक्ष्मगु व शान्त समापत्ति प्राप्त यायेया निर्तिं, सकतां श्रामण्य गुणया रक्षा यायेया निर्तिं, बोध्यङ्गया श्रेष्ठ रत्नयात उत्पन्न यायेया निर्तिं, योगीजनपिनि अलकारया निर्तिं, निर्दोष, निपुण, सूक्ष्मगु शान्तिपद प्राप्त यायेया निर्तिं, सकल श्रामण्य-भाव व आर्य धर्मयात वशय् तयेया निर्तिं, खः । महाराज ! छता छता धुताङ्गया थ्व फुक्क गुण प्राप्त यायेया निर्तिं खः । महाराज ! थुकथं धुताङ्गया गुण अतुल्य खः, अनन्त खः, अतुल्य खः, अप्रमेय खः, श्रेष्ठ खः. विशिष्ट खः, तःकू जू, ज्यातु जू, तःधं, महान, ज्यातु, आपाःगु व चक्कंगु खः ।

१४ महाराज ! गुम्ह पुद्गल पापेच्छुम्ह, इच्छाया वशय् लाःम्ह, कुहकम्ह लोभीम्ह, प्वाःया च्यः, लाभया इच्छा याइम्ह, यश कामी कीर्ति कामी, अयुक्तम्ह ढग मदुम्ह. मलोम्ह, योग्य मजूम्ह, मिले मजुम्ह, धुताङ्ग व्रत पालन याना वं निदुगं दण्ड फये माली। थःके दुगु फुक्क गुण दुगु नं मदयेका च्वने माली, थन (मनूतयेसं) वयागु खिस्सि याइ, हेस्साइ, निन्दा याइ, वयात पनिइ, पिने पितिना च्छइ, थुकलं बिइ, ख्याना च्छइ, बिसिके च्छइ, तापाक बिसिके च्छइ। मेगु जन्मय् नं सच्छिगु योजन तक न्यना च्वंगु अवीचि नरकया क्वाःगु पूगु मिंया रापय् च्वना लखंलख ब कोटांकोटी दँ तक च्वय्

स्वय् व व्यथां ग्वाराग्वारां दायेका तइ। अनं छुटे जुइबले अंग प्रत्यग हाकुसे व गंसिचासे, छचो तुइस्से च्वंम्ह, मना वःम्ह, प्वाः प्वाः गंम्ह जुइ। उत्पन्न जुया सदा नये पित्याःम्ह व सदां प्याखं व्याकुलम्ह जुइ। स्वयेबले तःसकं कुरूपम्ह व ग्यानापुसे च्वंम्ह जुइ, न्हाय्पं बेबेंकोम्ह जुइ, मिखा कनिब्रले त्वलं च्वनिगु जुइ, मिखा पति पति धाइम्ह जुइ म्ह छम्ह न्हि दाया पाके जुया किइ दाया च्वम्ह जुइ. फसं ख्वाउँगु मि समान वयागु प्वा च्याना च्वनी, अथेसा वयागु म्हतु मुलू प्वाःथें चिकिचाप्वाः जुया ध्यास गुबलें लनि मखु, सुरक्षित थासय् बचे जुइत बिस्यूं वने फइ मखु, वयात बचे यायेत सुं ग्वहालि ब्यूपिं दइ मखु, करुणा वक ख्वइ, दयाया निंतिं हालिइ। थुकथं व संसारय् श्रमण प्रेत जुया चाचा ह्यु ह्यु तःतःसकं हाला च्वनी।

१५. महाराज ! सुं ज्या लगे मजूम्ह, अयोग्यम्ह, मलवम्ह, मिले मजूम्ह, हीनम्ह, कुजातम्ह मनू राजगद्दी फेतुइका जुजु यायेवं दण्डया दण्ड जक भोगे याइ – वया ल्हाः त्वाः ल्हाना बिइ, तुति त्वाः ल्हाना बिइ, ल्हाः तुति निता त्वाः ल्हाना बिइ, न्हाय्… न्हाय्पं … न्हाय् न्हाय्पं… बिलङ्गथालिक, सङ्खमण्डिक, राहुमुख, जोतिमालिका, हस्तप्रद्योतिका, एरकवर्तिका, चीरकवासिका, एणेय्यक, वालिसमंसिका, कहापणक, खारापतच्छिक, पलिघपरिवर्त्तिक पलाल पीठक…[१] राजदण्ड बिइ। क्वाःगु चिकलं वयान लुना बिइ, खिचातय्सं न्याका बिइ, सूलिइ न चढे याना बिइ, तलवारं वयागु छ्यों त्वाः ल्हाइ, छानं मेमेगु किसिम किसिमया दुःख भोग याइ। थुकिया छु कारण खः ? अयोग्य जूगुलिं, मलवःम्ह जूगुलिं, मिले मजूम्ह जूगुलिं, योग्य मजूगुलं, हीन जूगुलिं, कुजातम्ह, चिधंम्ह मनू जूगुलिं नं थुलिमछि तःधगु व उच्चगु राजपदय् वना च्वंगुलिं, व

---

१. थुकिया अर्थ च्वय् पृ २५२-३-स उल्लेख जुइ धुंकल।

सीमा उल्लंघन याःगु खः। महाराज ! थथे हे सुं गुह्म पुद्गल पापेच्छुम्हं... चाःचाः हयु हयु ततःसकं हाला च्वनी।

१६. महाराज ! गुह्म पुद्गल योग्यह्म, ल्वःह्म, मिले जह्म, अल्पेच्छुम्ह, सन्तुष्टम्ह, एकान्तय् समय बिते याइम्ह, सांसारिक भोगय् लिप्त मजूम्ह, वीर्य युक्तम्ह, शुद्ध जूम्ह, अमायो (जाल झेल मयाइम्ह), प्वाया च्यः मजूम्ह, लाभ कामी मजूम्ह, यश कामी मजूम्ह, कीर्ति कामी मजूम्ह, श्रद्धालु, श्रद्धापूर्वक, प्रव्रजित जूम्ह, जरामरणं मुक्त जुइगु इच्छा याइम्ह, शासनय् च्वना च्वनेगु संकल्प धुताङ्ग व्रतया पालन याइम्ह निदुगं पूजित जुइ, देव व मनुष्य-पिनि प्रियम्ह जुइ, सम्मान याइम्ह जुइ, प्रतिष्ठा दुम्ह जुइ, मोल्हुये धुंकूम्ह मनूया निंति मल्लिका स्वां समानह्म जुइ, नये मास्तिवःम्ह-सिया निंति स्वादिष्टगु भोजन समानह्म जुइ, प्यास चाःम्हसिया निंति यच्चुगु व सुगन्धितगु ख्वाउँगु लः समानम्ह जुइ, विष नःम्हं मनूया निंति उत्तमगु वासः समानम्ह जुइ, याकनं थ्यंकेगु इच्छा याम्हसिया निंति ब्वाँय् वने फुम्ह सल दुगु रथ समानम्ह जुइ, धन इच्छा याम्हसिया निंति धाःधाःगु वर बिइम्ह मणिरत्न समानम्ह जुइ, अभिषेक काइम्हसियो निंति निर्मल श्वेत छत्र समानम्ह जुइ, धर्मया इच्छा याम्हसिया निंति अनुत्तरगु अर्हत् फलया प्राप्ति समानम्ह जुइ। वयात प्यंगू स्मृति प्रस्थानया भावना सिद्ध जुइ। प्यंगू सम्यक् प्रधान, प्यंगू ऋद्धि पाद, न्यागू इन्द्रिय, न्यागू बल, न्हेगू बोध्यङ्ग, आर्य अष्टांगिक मार्ग, सकतां पुरे जुइ, समथ व विपश्यना नं प्राप्त जुइ, अध्ययन सफल जुइ। प्यंगू श्रामण्य फल, प्यंगू प्रति-सम्भिदा, स्वंगू विद्या, खुगू अभिज्ञा व श्रमणया फुक्क धर्म वया थःगु जुइ, विमुक्तिया निर्मल श्वेत छत्रं वयागु अभिषेक जुइ।

महाराज ! गथे उच्च कुलया क्षत्रियया राज्याभिषेक सिधये

नगर व गांया प्रजापिं सिपाहिं व प्यून सकलें वयागु सेवाय् जुइ, स्वीच्याम्ह जुजुपिनि सभा, प्याखँ हुलीपिं प्याखँम्व:त, मंगल ध्वनिपिं स्वस्ति पाठ याइपिं, श्रमण, ब्राह्मण व फुक्क गणयापिं मनूत वयाथाय् उपस्थित जुइ। पृथ्वी गुलि नं वन्दरगाह, रत्नया खानी, नगर व कर उठे याइगु थाय् दु थुपिं सकतांया न मालिक जुइ। परदेशी व अपराधी मनूतये छम्ह जक भाग्य विधाता जुइ! महाराज! थथे हे गुम्ह पुद्‌गल योग्यम्ह, ल्व:म्ह··· विमुक्तिया निर्मल श्वेत छत्रं वयागु अभिषेक जुइ।

१७. महाराज! झिस्वता प्रकारया धुताङ्ग दु, गुकिं शुद्ध जुया भिक्षु निर्वाण रूपी महासमुद्रय् दुहाँ वना आपालं प्रकारया धर्मय् म्हिता च्वनी, रूप व अरूप, अष्ट समापत्ति समाधि लाभ याना काइ, फुक्क ऋद्धि लाभ याना काइ, न्यनेगु दिव्य शक्ति दइ, परचित्त ज्ञान (मेपिनिगु मनया खँ सिइकेगु ज्ञान) दइ, पूर्व जन्मया खँ लुमनि दिव्य-चक्षु प्राप्त जुइ, अनंलि सकतां आस्रव क्षीण जुया वनी। थ्व झिंस्वंगू धुताङ्ग छु छु ख:? (१) पांसुकूलिक, (२) तेचीवरिक, (३) पिण्डपातिक, (४) सपदान चारिक, (५) एकासनिक (६) पत्तपिण्डिक, (७) खलुपच्छाभत्तिक, (८) आरञ्ञक (९) रुक्खमूलिक, (१०) अब्भोकासिक, (११) सोसानिक, (१२) यथासन्थतिक व (१३) नेसज्जिक। महाराज! थ्व झिस्वता धुताङ्ग गुण न्हापा पालन व आचरण याना व:गुलि बांलाक म्हस्यूगुलिं उकिइ लगे जुया व:गुलिं श्रामण्य-फल प्राप्त जुइ। शान्त सुख समापत्ति निर्वाण वयात थ:गु हे जुइ।

महाराज! गथे धन कमाये याना धनी जूम्ह सुं वन्दरगाहया जहाज (धनी) महासमुद्रय् वना वङ्ग, तक्कोल, चीन, सोवीर,

सुराष्ट्र, अलसन्द, कोलपट्टन अथवा सुवर्ण भूमि, न्ह्यायासय् नं वनी, अथे हे थ्व झिंस्वता धुताङ्ग गुण पालन याना श्रमण-फल फुक्क प्राप्त याना काइ, शान्त, सुख समापत्ति निर्वाण वयात थःगु हे जुइ। महाराज ! थथे थ्व झिंस्वता धुताङ्ग गुण न्हापा पालन व आचरण याना वःगुलिं बांलाक म्हस्यूगुलिं उकिइ लगे जुया वःगुलिं श्रामण्य-फल प्राप्त जुइ। शान्त सुख समापत्ति निर्वाण वयात थःगु हे जुइ।

१८. "महाराज ! गथे वुँ ज्याइम्ह कृषकं दकले न्हापां ल्वहँचा ल्वहँ, कंझा, झारपात मदयेका व्छइ, हानं वुँ ज्याना, पिना लः बिया बिचाः याना वा लया दाया यव्व वा मुंका काइ, अले गुलि नं निर्धन दरिद्र व दुःखीपि सकलें वयागु अधिनय् लाः वइ। महाराज ! थथे हे थ्व झिंस्वता धुताङ्ग गुण न्हापा पालन व आचरण याना वःगुलिं बांलाक म्हस्यूगुलिं, उकिइ लगे जुया वःगुलि श्रामण्य-फल प्राप्त जुइ। शान्त सुख समापत्ति निर्वाण वयात थःगु हे जुइ।

१९. "महाराज। गथे राजपरिवारया क्षत्रिय राज्याभिषेक याये धुंका अपराधितयेत न्ह्यागु दण्ड बिइ फुम्ह जुइ, थःगु इच्छा अनुसार मेपिन्त हुकुम बिइम्ह जइ, अले फुक्क पृथ्वी वया अधिनय् जुइ। महाराज ! थथे हे थ्व झिंस्वता धुताङ्ग गुण न्हापा पालन व आचरण याना वःगुलि बांलाक म्हस्यूगुलि उकिइ लगे जुया वःगुलि श्रामण्य-फल प्राप्त जुइ। शान्त सुख समापत्ति निर्वाण वयात थःगु हे जुइ।

२०. "महाराज ! उपसेन धयाम्ह वंगन्तपुत्र स्थविरं धुताङ्ग गुणय् विचार याना परिपूर्ण याःगुलि श्रावस्तीया संघपिन्त वास्ता मयासे पुरुषपिन्त दमन याना बिज्याकम्ह भगवानया थाय् थःम्ह परिषद सहित व्वना न्ह्योने वना भगवानया श्रीपादय् शिरं वन्दना याना छखे लिक्क फेतुना बिज्याःगु मखुला ? भगवानं इपि भिक्षुपि तःसकं

बांलाक विनीत जूगु खना तःसकं प्रसन्न जुया, प्रमुदित जुया परिषद लिसे नंतुया बिज्याये धुंका ब्रह्मस्वरं थथे आज्ञा जुया बिज्यात- "उपसेन ! छंगु भिक्षु परिषद तःसकं विनीत जूगु खने दु छं इमित गथे याना विनीत याना ?" सर्वज्ञ, दशबल देवातिदेवं न्यना बिज्यायेवं गथे खः अथे जूगु खँ भगवानयात कना बिज्यात– 'भन्ते ! जिथाय् वया भिक्षु जू वइपिं अथवा जिमि शिष्य जूवये यःपिन्त जि ह्लापां हे इमित थथे धया च्वना– आवुसो ! जि जुलसा 'आरञ्ञिक' (जंगलय् च्वना च्वनाह्म) खः, 'पिण्डपातिक (भिक्षा वना नइह्म) खः, पांसु-कूलिक खः, तिचीवरिक खः. यदि छिमि नं जिथें तुं आरञ्ञिक, पिण्डपातिक, पांसुकूलिक, तिचीवरिक जुया जि नाप च्वने फुसा छिपिं शिष्य जुइ फु : थ्व खँ न्यना इपिं राजि खुशी जुल धाःसा जि इमित प्रव्रजित यायेगु खः। यदि इपिं तयार मजूसा जि इमित तोता छ्वयेगु खः। भन्ते ! इमित थुकथं विनीत यानागु खः।" "महाराज ! थथे थ्व झिस्वता धुताङ्ग गुण धारण याना च्वंह्म उत्तमगु बुद्ध-शासनय् मालिक जुया च्वनी, स्वामी जुया च्वनी, श्रमण फुवक फल प्राप्त याना काइ, शान्त सुख समापत्ति निर्वाण वयात थःगु हे जुइ।

२१. "महाराज ! गथे, पलेस्वांया जात तःसकं शुद्ध व उच्च व बांलागु, नायूगु, ल्वःवंगु, वास वःगु, यःगु, प्रार्थना याइगु, प्रशस्ति याइगु, जल व भ्यातनालं मकीगु, हः हः पतिकं केशरं जाया च्वंगु, भम्वतयेसं चाहिला च्वंगु, शीतलगु लखय् उत्पन्न जुइगु खः । महा-राज ! थथे हे थुपिं झिस्वंगू धुतांग गुण ह्लापा पालन याना वःगु आचरण याना वःगु, ह्मस्युगु, परिपूर्ण जूगुलि आर्यश्रावक उत्तमगु स्वीगू गुणं युक्तह्म जुइ ।" "स्वीगू गुण छु छु खः ? वयागु चित्त कोमल, स्निग्ध व मैत्री भावं जागा च्वनी, वयागु क्लेश नष्ट जुइ धुंकूगु जुइ, वयागु अभिमान व घमण्ड मदुगु जुइ, वयागु श्रद्धा दृढ,

सबल, प्रतिष्ठित व अचल जुइ, परिपूर्णगु प्रीतियुक्त शान्त सुख समापत्ति लाभ याइ, शीलया उत्तमगु सुगन्ध फैले याइह्म जुइ, देव व मनुष्यपिनि यःह्म व मनापह्म जुइ, क्षीणास्रव आर्यपुद्‌गलपिनि प्रार्थितह्म जुइ, देव व मनुष्यपिनि वन्दना व पूजा यायेबहःम्ह जुइ, बुद्धिमान व पण्डितजनपिंसं आपालं आपाः प्रशंसा याके खंह्म जुइ। थन अथवा मेगु लोकय् लिप्त मजूह्म जुइ, छकूचा मभिगु ज्या यायगुलिइ नं भय खंह्म जुइ, विपुलगु, उत्तमगु मार्गफल सम्पत्ति प्राप्त यायेगु इच्छा याःह्म जुइ, प्रार्थना यानाथें चतुप्रत्ययं पूर्णम्ह जुइ, छें म्वाःम्ह जुइ, उत्तमगु ध्यानद्वारा विचरण योइम्ह जुइ, क्लेश रूपी जाल फ्येने धुंकूम्ह जुइ, फुक्क निवरण त्वाथला आवागमनं मुक्त जुइ, धर्मय् बांलाक विश्वास दये धूकूम्ह जुइ, (झिंता प्रकारया) आर्यवास दुम्ह जुइ, मभिगु मयाइम्ह जुइ, आवागमनं मुक्त जुइ धुंकूम्ह जुइ, फुक्क शंका नाश याये धुंकूम्ह जुइ, विमुत्तिपाखे जूम्ह जुइ, दृष्टधर्मम्ह जुइ, अचल व दृढ जुया ग्यागु भयं मुक्त जूम्ह जुइ, अनुशय नाश जुइ धुंकूम्ह जुइ, फुक्क आस्रव क्षय जुइ धुंकूम्ह जुइ, शान्त सुख समापत्ति विहार यायेगुलीं आपालं इच्छा दुम्ह जुइ। फुक्क श्रामण्य गुणं युक्तह्म जुइ। थ्व हे स्वीगू उत्तमगु गुणं युक्तम्ह जुइ।

२२. "महाराज! सारिपुत्र स्थविर झिद्वल लोक धातुस दसबल लोक गुरु (बुद्ध) छम्ह तोता अग्रपुरुषम्ह मखु ला? अनन्त कालं निसें वसपोल आपालं पुण्य संचय याना बिज्याम्ह खः। कुलीन ब्राह्मण कुलय् वसपोलया जन्म जुल। थःगु अनेक सलंसः शङ्ख धन व ऐस्वर्ययात त्याग याना बुद्ध–शासनय् प्रव्रजित जुया थ्व हे झिस्वंगू धुताङ्ग व्रत पालन याना काय, वचन न चित्त थःत दमन याना अनन्त गुण सम्पन्नम्ह भगवान गौतम बुद्धया शासनय् धर्मचक्र अनुप्रवंतक जुया बिज्यात। अंगुत्तरनिकाय् देवातिदेव भगबानं थथे आज्ञा जुया

बिज्यागु दु- 'भिक्षुपिं ! सारिपुत्र छम्ह तोता जि सुं छम्ह थुजाम्हं व्यक्ति मखना, गुम्हसिनं तथागतं याना बिज्यागु अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवंतनयात हानं अनुप्रवंतन याये फुम्ह खः । भिक्षुपिं ! तथागतं अनुत्तरगु धर्मचक्र प्रवंतन याना बिज्यागुयात अनुप्रवंतन याइम्ह सारिपुत्र खः ।

साधु, भन्ते नागसेन ! गुगु नव अंगयुक्तगु बुद्धवचन गुगु लोकुत्तर क्रिया, संसारय् दकले सकलय् भिंभिंगु वस्तु प्राप्त याये बहगु खः व फुक्कं झिस्वंगू धुताङ्ग गुणं पालन यायेवं प्राप्त जुइगु खः ।

(थ्व वर्गय् निगू प्रश्न दु) प्यंगूगु अनुमानवर्ग क्वचाल ।

उपमाकथा-प्रश्न

मातृका

१. गधावर्ग

"भन्ते नागसेन ! गोगु अंगं (गुणं) सम्पन्न जूम्ह भिक्षु अर्हत्त्व साक्षात्कार याये फइ ?"

"महाराज ! थन अर्हत्त्व साक्षात्कार यायेगु इच्छा याःह्म भिक्षुं - १. गधाया छगू गुण कायेमाः ... २. खाया न्यागू गुण ..., ३. बुँछुंया छगू गुण ... ४. मां चितुवाया छगू गुण ..., ५. बा चितुवाया छगू गुण ... ६. काबलिया न्यागू गुण ..., ७. पंया छगू गुण ..., ८. धनुषया छगू गुण ..., ९. कोया निगू गुण ..., १०. माकःया निगू गुण कायेमाः ।

२. समुद्रवर्ग

११. लौकाया छगू गुण ..., १२. पलेस्वांया स्वंगू गुण ..., १३. पुमाया निगू गुण ..., १४. साल कल्याणी वृक्षया छगू गुण ..., १५. डुंगाया स्वंगू गुण ..., १६. लंगरया निगू गुण ..., १७. जहाजयागु पालया लत्थाया छगू गुण ..., १८. जहाज चले याइह्म नायःया स्वगू गुण ..., १९. ज्यामि (माझि) या छगू गुण ..., २०. समुद्रया न्यागू गुण कायेमाः ।

३. पृथ्वीवर्ग

२१. पृथ्वीया न्यागू गुण ..., २२. लःया न्यागू गुण ..., २३. मिया न्यागू गुण ..., २४. फय्या न्यागू गुण ..., २५. पहाडया न्यागू गुण ..., २६. आकाशया न्यागू गुण ..., २७. चन्द्रमाया न्यागू गुण ..., २८. सूर्यया न्हेगू गुण ..., २९. इन्द्रया स्वंगू गुण ...,

३०. चक्रवर्ती जुजुया प्यंगू गुण कायेमाः ।

४. उपचिकावर्ग

३१. कुमिचिया छगू गुण…, ३२. भौचिया निगू गुण…, ३३. छुंया छगू गुण…, ३४. विच्छेया छगू गुण…, ३५. नवचिया छगू गुण…, ३६. धोंचिया निगू गूण…, ३७. चलाया स्वंगू गुण…, ३८. द्वहँया प्यंगू गुण…, ३९. फांया निगू गुण…, ४०. किसिया न्यागू गुण कायेमाः ।

५. सिहवर्ग

४१. सिहया न्हेगू गुण…, ४२. चकवाः झंगःया स्वंगू गुण…, ४३. पेनाहिका झंगःया निगू गुण…, ४४. छें लहिना तःम्ह बखुंया छगू गुण…, ४५. भुलुखायां (न्हिकां झंगया) निगू गुण…, ४६. सतपत्त झंगःया छगू गुण…, ४७. चिकंलापाया निगू गुण…, ४८. सुलुप्याःया छगू गुण…, ४९. सर्पया स्वंगू गुण…, ५०. अजिगरया छगू गुण कायेमाः ।

६. माकःचावर्ग

५१. लँय् वइम्ह माकःचिगु छगू गुण…, ५२. दुरूत्वंम्ह मचाया छगू गुण…, ५३. बँय् चवनिम्ह काबलेया छगू गुण…, ५४. जंगलया न्यागू गूण…, ५५. वृक्षया स्वंगू गुण…, ५६. सुपाँय्या न्यागू गुण…, ५७. मणिरत्नया स्वंगू गुण…, ५८. ब्याघाया प्यंगू गुण…, ५९. न्यांलाइम्हसिया निगू गुण…, ६०. सिकमिया निगू गुण कायेमाः ।

७. लःघःवर्ग

६१. लःघःया छगू गूण…, ६२. नंया निगू गुण…, ६३.

कुसाया स्वंगू गुण ···, ६४. बुँया स्वंगू गुण···, ६५. (विष शान्त याइगु) वास:या निगू गुण ···, ६६. भोजनया स्वंगू गुण···, ६७. धनुधरया प्यंगू गुण कायेमा:।

८. जुजुवर्ग[1]

६८. जुजुया प्यंगू गुण ···, ६९. द्वारपालया निगू गुण···, ७०. चुपि ज्वयेकेगु ल्वँहया छगू गूण ..., ७१. मतया निगू गुण···, ७२. म्हेखाया निगू गुण···, ७३. सलया निगू गुण···, ७४. अय्ला मिइम्हसिया निगू गुण ···, ७५. इन्द्रखीलथांया निगू गुण ···, ७६. तराजुया छगू गुण ···, ७७. तलवारया निगू गुण···, ७८. न्यांया निगू गुण ···, ७९. त्यासा काइम्हसिया छगू गुण ···, ८०. रोगीया निगू गुण ···, ८१. सीम्हसिया निगू गुण ···, ८२. खुसीया निगू गुण ···, ८३. उसभ म्येया छगू गुण ···, ८४. लँया निगू गुण ···, ८५. कर मुंकीम्हसिया छगू गुण ···, ८६. खुँया स्वंगू गुण ···, ८७. बाज पंछिया छगू गुण ···, ८८. खिचाया छगू गुण ···, ८९. वैद्यया स्वंगू गुण ···, ९०. प्वाथय् दुम्ह मिसाया निगू गुण ···, ९१. च्वामो साया छगू गुण ···, ९२. किंकि झगया निगू गुण ···, ९३. पोथि बखुँया स्वंगू गुण ···, ९४. मिखा छपादुह्मसिया निगू गुण ···, ९५. कृषकया स्वंगू गुण ···, ९६. जम्बुक ध्वंया छगू गुण ···, ९७ चङ्गवारकया निगू गुण ···, ९८. धव:या छगू गुण ···, ९९. ऋण साधकया स्वंगू गुण ···, १००. ल्वांपु जुइबले जाचबुझ याइम्हसिगु छगू गुण ···, १०१. सारथिया निगू

---

१. जुजुवर्गय् उल्लेखित ६८ नं. या जुजुया प्यंगू गुणनिसें १०४ नं. या भ्रम्व:या निगू गुण तकया न्ह्यस:या लिस: मिलिन्द-प्रश्नय् खने मदु। अनुवादकं थ:गु अलग हे 'मिलिन्दया न्ह्यस:या तोफ्यूगु लिस:' नामं छगू अध्याय दुगु न्ह्यस: लिस: पिकायेत कुत याइगु जुया च्वंगु दु।

गुण···, १०२. गांया थकालिया निगू गुण···, १०३, सुजिकाया छगू गुण···, १०४. नाविकया छगू गुण···, १०५. भम्व:या निगू गुणत कायेमा:।

मातृका क्वचाल।

गधावर्ग

१. गधाया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

१. "भन्ते नागसेन ! गधाया छगू गुण (अङ्ग) कायेमा: धका छिंपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण काये मा:गु ख: ?" "महाराज ! गथे गधा घयाम्ह सङ्कारकूटय् (धु वांव्छइगु थासय्) जूसां, चुकय् जूसां, प्यकालँय् जूसां, गांया दुवातय् जूसां वा घाँय्म्वलय् जूसां देन धा:सा सिइ न्ह्य वयेक मचायेक देनि मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं घाँय् लाया त:थाय् जूसां, ह:लायां त:थाय् जूसां, सियागु मञ्चय् जूसा, बँय् च्वंसां छुं गुगु थासय् छ्यंगु लाया दच्यंसां, सी न्ह्य वयेक मचायेक देने मज्यू। महाराज ! थ्व हे छगू गधाया गुण कायेमा:।

महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

"भिक्षुपिं ! जिमि श्रावकपिं सिया फुंगा तया फुंगाया ज्या कया च्वनी। उपिं अप्रमत व संयमशील जुया थ:गु सुख विहारया लागी लगे जुया च्वनी।"

धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'पल्लङ्क आशनय् च्वना ध्यान याना च्वह्म योगी
वा वया वयागु निगः पुलि न छाय् मप्याइमा
ध्यानय च्वना च्वह्म उह्म भिक्षुया निंति
व सुख विहार हे जुइ ।'

२. खाया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

१. "भन्ते नागसेन ! खाया न्यागू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया त्रिज्यात, गुगु न्यागू गुण काये माःगु खः ? महाराज ! खा थःगु इलय् हाला हइगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं पाय्छि इलय् चैत्यया प्यखेर बँ पुना लः व भोजन तया बिया थःगु शरीरय् याये माःगु ज्या सिधयेका, मोल्हुया चैत्ययात वन्दना याना थकालिपिं (वृद्धपिं) भिक्षुपिनि दर्शनार्थ वना ठीक ठीक इलय् शून्या-गार (एकान्तगु कोठाय) ध्यान च्वनेत दुहाँ वनेमाः । महाराज ! खाया थ्व ह्लापांगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हान खा थःगु ठीक इलय् दनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं ठीक इलय् दना चैत्य प्यखेरं बँ पुना लः व भोजन तया बिया थःगु शरीरय् याये माःगु ज्या सिधयेका चैत्य-यात वन्दनायाना हानं शून्यागारय् दुहाँ वनेमाः । महाराज ! खाया थ्व निगूगु गुण कयेमाः ।

महाराज ! हानं खां बँय् तुतिइ खितुखिना नसा क्वाना नइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं प्रतिवेक्षणं प्रतिवेक्षण याना सोया जक छु नयेमा– जि थ्व भोजन यानागु न म्हितेया निंति खः, न लय्ताया जुइया निंति खः, न थःगु विभूषणया निंति खः, केवल थ्व शरीर रक्षा यायेया निंति म्वाना च्वनेया निंति, थ्व शरीर यापन यायेया निंति खः ब्रह्मचर्या ब्रत पालन याना सुखं

विहार यायेया निंति खः धका भालपिइमाः। पुलांगु वेदना तापाकेत न्हूगु वेदना उत्पन्न मजुइकेत याउंक निर्दोष व आरामपूर्वक न्ह्याकेत खः। महाराज ! खाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु–

'मरुभुमी थः काय्‌या लाथें
गाडीया धुरीया दाहाथें भाःपा
थुकथं आहार ग्रहण याइगु खः
प्वाया मि पीडित जुइका।'

महाराज ! हानं खाया मिखा दःसां बहःनी कांथें जुइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं कां मजूसां कांथें जुया च्वनेमाः। जंगलय् जूसां, गामय् जूसां, भिक्षाटन यायेबले जूसां मनयात साला काइगु रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श धर्मप्रति कां, ख्वांय् व पाकः जुया च्वनेमाः, छुं निमित्तय् मन लगे याये मज्यू, छुं व्यञ्जनय् नं स्वाद काये मज्यू। महाराज ! खाया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! महा कात्यायन स्थविरं नं थथे धया बिज्यागु दु[1]–

'मिखा दसां कां जुया, न्हाय्‌पं दसां ख्वांय् जुया
प्रज्ञा दसां मूर्ख जुया[2], बलवान जूसां दुर्बलम्ह जुया
अर्थ व अनर्थ उत्पन्न जुइबले देना ब्यु सीम्हथें जुया।'

महाराज ! हानं खायात चागचां कथि, मुगलं कयेका ख्याना छ्वःसा नं खां थःगु खागः तोतिइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं चीवर कर्म याइगु बखतय् विहार मर्मत यायेगु बखतय् वत्त पटिवत्त याइगु बखतय् उपदेश बिइगु बखतय् व उपदेश

१. थेर गा. ५०१ खु. नि. पृ. ३१४।
२. बंल्हाये सःम्हसां पाकः जुया– R. D. मिलिन्दपञ्हो।

न्यनेगु वखतय् योनिसोमनसिकारयात गुबलें तोते मज्यू। महाराज! योगीया थ:गु छेंय् योनिसोमनसिकारस तत्पर जुया च्वनी। महाराज! खाया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा:।

महाराज! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु– भिक्षुपिं! भिक्षुपिनि स्मृति प्रस्थान हे पैतृक अंश ख:। महाराज! धर्म सेनापति सरिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु–

> 'गथे सुदन्तम्ह किसि थ:गु स्वँ न्हुइके बिइ मखुगु ख:,
> ख:त लोगु नये ज्यूगु व नये मज्यूगु सिइका काइगु ख:
> अथे हे बुद्धपुत्रपिसं अप्रमाद जुया
> बुद्धया उपदेशयात रक्षा याना च्वनी;
> गुगु मनन यायेया र्निति त:सकं उत्तम जू।'

३. बुँछुंया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

३. "भन्ते नागसेन! बुँछुंया छगू (अंग) गुण कायेमा: धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण काये मा:गु ख: ?" "महाराज! गथे सुं शत्रु वयेवं बुँछुं थ:गु न्हिपं थिकुथिकु संका फुलेयाना शत्रुतयेत ख्याना च्छइगु ख:। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क क्लेश रूपी शत्रु लिक्क वयेवं स्मृति प्रस्थानया कथि भारा भारा दाया ख्याना च्छइ। महाराज! बुँछुंया थ्व छगू गुण कायेमा:। महाराज! स्थविर चुल्ल पन्थं थथे धया बिज्यागु दु–

> 'गुबले श्रमण गुणयात विनाश याइगु क्लेश सतिक वइगु ख:
> उबले स्मृति प्रस्थान रूपी कथि दाया वयात नाश या।'

४ मांचितुवाया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

४. "भन्ते नागसेन! मांचितुवाया छगू (अंग) गुण कायेमा:

धका छ्पिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाःगु खः ?" "महाराज ! गथे मांचितुवा छको जक हे गर्भधारण याइगु खः, हानं हानं भालेयाथाय् वनी मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं प्रतिसन्धि धारण याइगु गर्भय् दइगु, सिनां वनिगु, क्षय विनाश जुइगु संसारभयं दुर्गतिया भय खना, हानं मेगु जन्मय् थथे जुइ म्वायेके धका योनिसोमनसिकार यायेमाः । महाराज ! मां चितुवाया थ्व गुण छगू कायेमाः । महाराज ! सुत्त निपातय् धनिगोपाल सूत्रय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]–

'द्वंया चिनातःगु बन्धनं चःबूगुथें
किसिया पूतियागु गुखि चफूगुथें
जि हानं गर्भय् वये मखुत
देव ! यदि छं यःसा तःसकं वा (वर्षा) वा ।'

५. भाले चितुवाया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

५. "भन्ते नागसेन ! भाले चितुवाया निगू गुण कायेमाः धका छ्पिस धया बिज्यात, गुगु निगू गुण काये माःगु खः ?" "महाराज ! गथे चितुवा जंगलय् घाँय्या झालय् वा बनया दुने वा पर्वतया कापी च्वना चला (मृग) यात ज्वनिगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं एकान्त सेवन याइ । जंगलय् सिमा क्वय्, पर्वतय् पाक्कुइ गुफाय्, मशानय्, निर्जन वनय्, खुल्लागु थासय्, सुद्वँय्, शान्तगु थासय्, हासः मदुगु थासय्, तःसकं फय् मवःथाय्, मनूत जूमदु थाय्, याउँक समाधि लगे जुया च्वनेमाः । महाराज ! योग साधन याइम्ह योगी एकान्तगु थासय् च्वना हे याकनं खुगू अभिज्ञा प्राप्त याइ । महाराज ! चितुवाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः । महा-

1. धनियसुत्त, सुत्त नि. खु. नि. २७३ ।

राज ! धर्म संग्राहक स्थविरपिसं थथे धया बिज्यागु दु –

'गथे चितुवां सुपिला ज्वनिगु खः चलायात
अथे हे बुद्धपुत्रपिसं योग्यगु योगं विपश्यकम्ह जुया
जंगलय् दुहाँ वना ग्रहण याइ उत्तमगु फल।'

महाराज ! हानं चितुवां शिकारयाम्ह (पशु) बँय् कुतु वन धाःसा वयात नइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं पं बिया वा लप्ते हः बिया वा स्वां बिया वा फलफूल बिया वा मोल्हुइका वा चाः बिया वा चूर्ण बिया वा वाय् कुलेगु दतिवन बिया वा ख्वा सिलेत लः बिया वा खँ सयेका वा यइपुक खँ सयेका ह्ययेका वा खःगु वा मखुगु खँ ल्हाना, मस्त बिचाःयाना वा, वैद्यया ज्या याना वा दूतया ज्या याना वा उखे थुखे वना ज्या याना बिया वा दान वःगुयात हिलाबिला याना वा वत्थु बिद्या (झारफुकी याना) ग्रह नक्षत्रया फल कना ··· , अङ्गया लक्षण फल क्यना ···[1] वा मेमेगु नं अनेक किसिम किसिमं याना बुद्धद्वारा निन्दित मिथ्या जीविका याना कमाये याःगु भोजन नये बहः मजू गथे थः पाखे कुतुं वंगु पशुयात चितुवां नइ मखुगु खः। महाराज ! चितुवाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'वचन विज्ञप्ति द्वारा प्रकट याना
उत्पन्न जूगु मधु पायास
यदि नःगु जूसा जि
थ्व आजीव निन्दित जुइगु जुइ।

---

१. भिक्षुपिसं पालन यायेमाःगु चूलशील, मध्यमशील, महाशीलया खँ सविस्तार रूपं सामञ्ञफल सुत्त, दी. नि. स उल्लेख जुया च्वंगु स्वयेबहः जू।

यदि जिगु म्वाः नये मखना
पिहाँ वया प्विने हे जूसां
थःगु जीविका यायें मखु
बरू त्याग याये ज्यान हे ।'

६. काबलेया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

६. "भन्ते नागसेन ! काबलेया न्यागू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण काये माःगु खः ?" "महाराज ! गथे काबले लखय् च्वनिम्ह जीव खः, लखय् हे वास याना च्वनिम्ह ख, महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क प्राणी व पुद्गलपिनिगु हित अनुकम्पा तया मैत्री सहगतगु चित्तं, विपुलगु, महानगु अप्रमाणं व अवैरं स्यंकेगु भाव मतसे लोकय् फैले याना विहार यायेमाः । महाराज ! काबलेया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं काबले थःगु छ्यं पिकया लाल कया च्वनी । सुनानं खनेवं वं तःजागु लखय् दुबे जुया बने मदया वनी- जित इमिसं हानं मखने मा । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं क्लेश उत्पन्न जुइगु बखतय् तुरुन्त थःगु ध्यान (आरम्मण) रूपी पुखुलीं दुबे जुइमाः । जित थुपिं क्लेशं हानं गुबलें मखनेमा । महाराज ! काबलेया थ्व निगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं काबले लखं पिहाँ वया थःगु शरीर पाना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फेतुइगु, दचनेगु इर्यापथिरू जुइगु बखतय् मन लगे याना पाना च्वनेमाः । महाराज ! काबलेया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं काबले पृथ्वी गाः म्हुया एकान्त वास याना

च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं लाभसत्कार व प्रशंसा त्याग याना शून्यगु थासय् एकान्तगु थासय्, जंगलय्, बनय्, पर्वतय्, पर्वत्त कापिइ, गुफाय्, हासः मदुगु थासय्, सः मदुगु थासय् चुल्लागु थासय् वास यायेमाः। महाराज ! थ्व काबलेया प्यंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! वङ्गतपुत्र उपसेन स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु[१]–

'निर्वाण गवेषक भिक्षुं
बनय् च्वंपिं पशुतये पाखें एकान्तगु, हासः मदुगु थासय्
सेवित याये बहःगु थासय् फेतुना सेवन या।'

महाराज ! हानं काबले पिने जुगा च्वनिबलय् मदि सुं खन वा ख्व तासा धाःसा थःगु शरीरया फुक्क अंगत दुच्छया थःत रक्षा यायेया निंति सुंक च्वना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क पाखे रूप, शब्द, गन्ध, रस व स्पर्श धर्मया प्रलोभन दुइवं थःगु खुगू इन्द्रिय द्वारय् संयम रूपी पर्दा तया मनयात ध्यानय् तया संवर याना स्मृति थुइका, श्रमण धर्म रक्षा यायेया निंति विहार यायेमाः। महाराज ! थ्व काबलेया न्यागूगु गुण कायेमाः। महाराज ! संयुक्त निकायय् कुम्मूपम सुत्तय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[२]–

'गथे काबले थःगु अंगत थःगु खोपडी सुचुका तइ अथे हे
संसार भयं ग्याःम्ह भिक्षुं थःगु मन वितर्क आदि दबे यायेमाः
सुयागुं आधार मदयेधुंका, मेपिनि प्रति कपट मदये धुंकूम्ह,
परिनिर्वाण जूम्हसिनं मेपिंत छु नं धाइ मखु।'

---

१. थेर गा. खु. नि. ३२४।
२. दुक्कर सुत्त, सं. नि. I पृ. ६।

७ पंया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

७. "भन्ते नागसेन ! पंया छगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे फस् गुखे पाखे वइगु ख:, पं उखे पाखे हे क्वछुइ, मेखे पाखे क्वछुइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं भगवान बुद्धं आज्ञा जुया बिज्यागु नवांग बुद्ध शासन खुमंका अवगुणयात त्याग याना थ्व हे श्रमण जीवन हना जुइमा: । महाराज ! पंया थ्व हे छगू गुण कायेमा: । राहुल स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु–

'नवाङ्ग बुद्ध वचनय् विचा: (अनुलोम) याना न्ह्याबलें ज्वना
निर्दोषगु ज्या याना फुक्क अपायं मुक्त जुइ धुन ।'

८. धनुषया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

८. "भन्ते नागसेन ! धनुषया छगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे बांलाक बाना तासे याना ब:गु धनुष सालेवं निगू च्व: क्वछुइगु ख:, दण्डिथें सिविनि मखुगु ख: । महाराज थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं न्हूम्ह मध्यस्तरम्ह व बराबर उमेरयाम्ह भिक्षुया प्रति नाइसे ज्वनी, कडा जुइ मखु । महाराज ! धनुषया थ्व हे छगू गुण कायेमा: । महाराज ! विधुर (पुण्णक) जातकय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[१]–

'गुह्म धीरह्म ब: व धनुषथें क्वछुइ, पं क्वछुइथें क्वछुइ ।
सुनां प्रतिकूल व्यवहार याइमखु, उह्म हे जुजुया सेवक जुइ ।'

९. कोया निगू गुण विषयय् प्रश्न

९. "भन्ते नागसेन ! कोया निगू गुण कायेमा: धका छपिसं

१. विधुर जातक नं. ५४६ गाथा नं. १४६३ जा II पृ. ३०५ ।

थथा बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे कोन्ह्याबलें सतर्क व होश दुम्ह जुया च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु इन्द्रिय संयम याना न्ह्याबलें स्मृति तथा सतर्क व होसियार जुइमा: । महाराज ! कोया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं छुं भोजन खनेवं कोखं थ:गु जातयात स:त्ता इना नइ, महाराज ! थथे हे योग साधन याम्ह योगीं धार्मिक प्राप्त जूगु भोजन पात्रय् जायेक लाभ जूगु तकं शीलवन्त व सब्रह्मचारीपिंत इना बियेमा: । महाराज ! कोया थ्व निगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु—

'गथे तपस्वीपिंत प्राप्त जुइ, जित प्राप्त जूगु भोजन
सकसितं इना बियालि जक जिं याये भोजन ।'

१० माक:या निगू गुण विषयय् प्रश्न

१०. "भन्ते नागसेन ! माक:या निगू गुण कायेमा: धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे एकान्त स्थानय् कच्चा मचा आपा: दुगु सिमाय् जक माक: वास च्वनिगु ख:, गन छुं प्रकारया ग्या: भय मदु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी, लज्जालुम्ह, कोमल स्वभावम्ह, शीलवानम्ह, कल्याण धर्मम्ह, वहुश्रुतम्ह, धर्मधरम्ह, विनयधरम्ह, प्रियम्ह, गम्भीरम्ह, आदरणीयम्ह, वक्तम्ह, छुं खँ सम्झे याना बिइ फुम्ह, उपदेश बिइम्ह, बांलाक स्यना बिइम्ह, सत्यगु लँ क्यनीम्ह, अथे हे धर्मोपदेश याना भावयात चायेके बिया, ज्या कुत: याके बिइम्ह, गुणम्ह कल्याणम्ह आचार्यया आधार कया विहार यायेमा: । महाराज ! माक:या थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं माकः सिमाय् हे जुया च्वनी, च्वं च्वनी, फेतुना च्वनी। न्ह्यः वसां अन हे चा कटे याइ। महाराज ! थथे हे योग अभ्यास याइम्ह योगीं जंगलय् हे च्वना, जंगलय् चंक्रमण यानाः, फेतुनाः, दना व दयना च्वनी, अन हे योगीं स्मृति प्रस्थानया अभ्यास यायेमाः। महाराज ! माकःया थ्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'चंक्रमण याना च्वंपि, फेतुना व दयना च्वंपि,
भिक्षुपि जंगलय् शोभा दइगुया साथं प्रशंसित नं जू।'

न्हापांगु गधावर्ग क्वचाल।

उकिया उदान

गधा, खा, बुँछुं, मां चितुवा, बा चितुवा
कावले, पं, धनुष, को अनंलि माकः खः (गधावर्ग)।

२. समुद्रवर्ग

१. लौकाया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

११. "भन्ते नागसेन ! लौकाया छगू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे लौकाया लता वा गुँसि घाँसय् वा सिइ छुं मेगु लताय् थःगु च्व गसी गया थहाँ थहाँ वना फैले जुइगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधनं याइम्ह योगीं मनं आरम्मणयात लिधंसा कया अर्हत् फलय् अभिवृद्धि यायेमाः। महाराज ! लौकाया थ्व छगू गुण कायेमाः। महाराज !

धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'गथे लौका घयागु घांसय्, कथी व लताय्
हितुमतु हिना थहाँ थहाँ वनी च्वय् च्वय्।
अर्हत् फल इच्छा दुम्ह बुद्धपुत्रं अथे हे तुं
आरम्मणया लिधंसाय् अशैक्ष फल वृद्धि यायेमाः।

२. पलेस्वांया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

१२. "भन्ते नागसेन! पलेस्वांया स्वंगू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज! गथे पलेस्वां लखय् बुया वइगु खः, लखय् हे वृद्धि जुइगु खः, अयसां नं व लखं लिप्त जुइ मखु। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं गुगु कुलं, गुणय्, लाभय् यशय् सत्कार, सम्मानय् वा छु उपभोगया पदार्थय् लिप्त मजुयेमाः। महाराज! थ्व पलेस्वांया न्हापांगु गुण कायेमाः।

"महाराज! हानं पलेस्वां लखं थहाँ वया आकाशय् च्वना च्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं संसार तोता लोकुत्तर धर्मय् दना च्वनेमाः। महाराज! पलेस्वांया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज! हानं भतिचा फय् वयेवं हे पलेस्वांया दँ सनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं भतिचा क्लेश उत्पन्न जुइबले नं संयम यायेमाः, उकी तःधंगु भय खंका जुइमाः। महाराज! पलेस्वांया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'अणु मात्र दोषय् नं भय खंम्ह जुया
शिक्षा पद बांलाक सयेका च्वं।"

३. पुसाया निगूगु गुणया विषयय् प्रश्न

१३. "भन्ते नागसेन ! पुसाया निगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात. गुगु निगू गुण काययाः ?" "महाराज ! थथे तिगचा पुसां भिगु बुँइ पिना वा वयेवं यक्व फल बिइगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी बालाक शील पालन यायेवं श्रमण फल (मार्गफल) प्राप्त जुइ । थथे वं सम्यक् रूपं आचरण यायेमाः । महाराज ! पुसाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।

"महाराज ! हानं बालाक शुद्ध याना तःगु बुँइ पुसा पिइव याकनं बुया वइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं शून्यागारय् स्मृति प्रस्थान रूपी उत्तमगु बुँइ मन शुद्ध व संयम जुया पिइवं याकनं हे बुया वइ । महाराज ! पुसाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः । महाराज ! अनुरुद्ध स्थविर थथे धया बिज्यागु दु—

'गथे परिशुद्धगु बुँइ पुसा पिना बिइवं
आपालं फल दइगु, कृषक सन्तुष्ट जुइगु खः ।
अथे हे योगीया चित्त शून्यागारय् शुद्ध जूसा
स्मृतिप्रस्थानया बुँइ, याकनं हे बुया वइ ।

४. शाल कल्याणीया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

१४ "भन्ते नागसेन ! शाल कल्याणीया (वंगल सिमाया) छगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात गुगु छगू गुण कायेमाः "महाराज ! गथे शाल कल्याणी वृक्ष पृथ्वीया क्वय् सच्छि कु वा व सिबे अपो हाः काइगु खः । महाराज । थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं प्यंगू श्रामण्य फल, प्यंगू प्रतिसम्भिदा, खुगू अभिज्ञा व श्रमणया फुक्क धर्म शून्यागारय् हे परिपूर्ण यायेमाः । महाराज ! शाल वृक्षया

थ्व हे छगू गुण कायेमाः। महाराज! राहुल स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'शाल कल्याणिक धयागु, पृथ्वीस बुयाच्वं गुगु सिमा
पृथ्वीया दुने दुने हे सच्छिकु बढे जुया च्वं काइगु खः,
गथे समय वंका परिपक्व जुइका छन्हु
वया हा सच्छिकु नं वृद्धि जुया वइगु।
महावीर! थथे हे जि उगु शालवृक्षथें
शून्यागारय् अभ्यन्तरय् धर्मं अभिवृद्धि याये।'

५. डुंगाया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

१५. "भन्ते नागसेन! डुंगाया स्वंगू गुण कायेमाः धका छॅपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वगू गुण कायेमाः?" "महाराज! गथे अनेक प्रकारया सित प्यपुंका डुंगा दयेकीगु खः, गुकिं आपालं मनूतयेत पार याना घाटय् तये यंका बिइगु खः। महाराज! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं आचरण, शील, वत्त पटिवत्त नियम इत्यादि अनेक धर्मयात बांलाक प्राप्त याना देव सहित लोकयात तरे यायेमाः। महाराज! डुंगाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

"महाराज! हानं डुंगा गर्जे जूगु तरङ्गत व ततःधंगु भमरिया वेगत सह याइ। महाराज! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं अनेक प्रकारया क्लेश लाभ सत्कार, यश प्रशंसा पूजा वन्दना मेपिनिगु कुलया निन्दा वा प्रशंसा, सुख दुःख, सम्मान, अपमान व अनेक प्रकारया दोषया तरङ्गया वेगयात सह यायेमाः। महाराज! डुंगाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

"महाराज! हानं डुंगा अथाह, अनन्तरु, अपार, गम्भीर तःजागु जोरं गर्जे जया तिमि तिमिङ्गल गौंजु व ततःधिंपि न्यात

जाया च्वंगु समुद्रय् तरे जुइगु खः। महाराज ! थथे हे योग याइम्ह योगीं प्यंगू आर्य सत्यय् गुगु तिपरिवट्ट द्वादसाकार[1], प्यंगूगु आर्य सत्य मनय् लुइका जुयेमाः। महाराज ! डुंगाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! संयुत्तनिकायय् सत्य सूत्रय् देवातिदेव भगवान थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[2]–

"भिक्षुपिं ! छिमिसं बिचा यायेगु जूसा थ्व दुःख खः धका बिचाः या, थ्व दुःखया समुदय खः धका बिचाः या, थ्व दुःख निरोध खः धका बिचाः या, थ्व दुःख निरोध पाखे यंकिइगु मार्ग खः धका बिचा या।"

६. लंगूरया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

१६. "भन्ते नागसेन ! लंगूरया निगू गुण कायेमाः धका छिंपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे महासमुद्रय् छाल वा फय्या तरंग वइबले व तरङ्ग थ्वय् लंगूर कुतुका बिइगु खः, डुंगा दिका स्थिर याना तइ, उखें थुखे मसंका तइ। महाराज ! गथे हे योग साधन याइम्ह योगीं राग, द्वेष व मोहया ततःधंगु चित्तय् उत्पन्न जूगु वितर्कयात थःगु चित्तया लंगूर तया थःत स्थिर याना उखे थुखे विचलित जुइके बिइ मखु। महाराज ! लंगूरया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

"महाराज ! हानं लंगूर ल्यँय् ल्यँय् पुलि मखु, सच्चि कु गाः वंगु लखय् दुबय् याना तइगु खः, डुंगायात उकिइ दचोने तया तइ।

1. तिपरिवट्ट द्वादसाकार स्वंगू दु – सत्य ज्ञान, कृत्य ज्ञान व कृत ज्ञान।

2. वितक्कसुत्त, सं.नि. Iv पृ. ३५८।

महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं लाभ, यश, सत्कार, मान, वन्दना, पूजा, आदर, प्रगगु लाभ व यशय् नं त्यंय् पुले मज्यू, शरीर यापन यायेत जक चित्त स्थिर यायेमा: । महाराज ! लंगूरया थ्व निगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'गथे समुद्रय् लंगूर त्यँय् पुइ, दुबे जुइ मखुगु ख:,
अथे हे लाभ सत्कारय् त्यँय् पुइ मते दुबे नं जुइ मते ।

७. जहाजया पालया लत्थाया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

१७ "भन्ते नागसेन ! जहाजया पालया थांया छगू गुण कायेमा: धका छिंपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! थथे जहाजया पालया थांमय् छय गुया खिपतं सायेका चिना तइगु ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं वये वनेबले, आलोकन विलोकन (स्वयेगुली व मस्वयेगुली) यायेबले, ख्वो कयकुंकीबले, चकंकीबले, संघाटी, पात्र, चीवर धारण याइबले, नइबले, त्वनिबले, दनिबले फेतुइबले, दचनिबले, न्ह्यलं चाइबले, खँ ल्हाइबले, सुंक च्वनेबले न्ह्याबलें स्मृति सम्प्रजनं (होशदुम्ह) युक्तम्ह[1] जुइमा: । महाराज ! जहाजया पालया थांया थ्व छगू गुण कायेमा: । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'भिक्षुपि ! भिक्षु स्मृति युक्तम्ह जुया, सम्प्रजन्य जुया विहार याना च्वनेमा: । थ्व हे जिमिगु (तथागतपिनिगु) अनुशासन ख: ।'

८. जहाजया नाय:या स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

१८. "भन्ते नागसेन ! जहाजया नाय:या स्वंगू गुणयात

---

१. महासतिपट्ठानसुत्त, दी. नि. II पृ. २१८ स्वयेंकेह: जू ।

कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुणयात कायेमा: ?"

"महाराज ! थथे जहाजया नाय:नं चान्हि न्हाबलें अप्रमत्त जुया तत्परतां जहाज न्ह्याका च्वनिगु ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं चान्हि न्हाबलें अप्रमत्त जुया तत्परतां थ:गु चित्तयात योनिसोमनसिकारं यंकेमा: । महाराज ! जहाजया नाय:या थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: । महाराज ! धम्मपदय् देवातिदेव भगवान थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –[१]

> 'अप्रमदय् न्ह्याइपुका च्व
> थ:गु चित्त बांलाक रक्षा या,
> ध्वंपय् दुम्ह किसि ध्वंप थहाँ वइथें
> उतीर्ण जुइ थाकुगु संसार चक्रं उतीर्ण या ।'

महाराज ! हानं जहाजया नाय:नं समुद्रय् गन खतरा दु, गन मदु थ्व खँ सिइका च्वनीगु ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं कुशल अकुशल सदोष, निर्दोष, व हीनगु, उत्तमगु, हाकुगु व तुयूगुयात सिइकेमा: । महाराज ! जहाजया नाय:या थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हान जहाजया नाय: थ:गु यन्त्रयात सुनानं मथिइमा धका यन्त्रय् तालं दया तइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु चित्तय् छुं पाप अकुशलगु वितर्क मवयेमा धका संवर रूपी तालं ग्वयेमा: । महाराज ! जहाजया नाय:या थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! संयुक्त निकायय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – [२]

---

२. नागवर्ग, धम्मपद, खु. नि I पृ. ८६ ।

२. वितक्कसुत्त, सं. नि. IV पृ. ३५८ ।

'भिक्षुपि ! मभिंगु अकुशल वितर्कं याये मते ।
थथे कि काम वितर्क, व्यापाद वितर्क व विहिंसा वितर्कय् ।'

९. ज्यामी-माझीया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

१९ "भन्ते नागसेन ! ज्यामी-माझीया छगू गुणयात कायेमा: धका छपिंस धया बिज्यात. गुगु छगू गुण यात कायेमा: ?" "महाराज ! गथे ज्यामि-माझीं थथे बिचा: याइ – 'जि ज्याला कया थ्व डुंगाय् ज्या याना च्वना । थ्व डुंगाया ज्या यानागुलि जित नये त्वने खना च्वन, जि प्रमाद जुइ मज्यू, अप्रमाद जुया डुंगायात न्ह्याका च्वनेमा: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थथे बिचा: यायेमा: 'अय् जिगु शरीर ला प्यंगू महाभूत बने जुया च्वंग ख: । थथे मनय् तया बरोबर अप्रमाद जुया चित्तयात एकाग्र याना' जि जन्म जुइगु, वृद्ध जुइगु रोग जुइगु, मरण जुइगु, शोक जुइगु, विलाप याये मा:गु दु:ख दौर्मनस्य यायेगु, उपायास जुइगुलिं मुक्त जुइया निंति जि अप्रमाद जुया च्वनेमा: । महाराज ! ज्यामि-माझीया थ्व छगू गुण कायेमा: । महाराज ! धर्मसेनापति सारिपुत्र स्थविर थथे धया बिज्यागु दु –

'थ्व शरीरयात मनन याहान हान सिइका,
कायया स्वभाव खका, दु:खयात शान्त या ।'

१० समुद्रया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२० "भन्ते नागसेन ! समुद्रया न्यागू गुण कायेमा: धका छपिंस धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे समुद्र थ:के सीम्ह (लाश) तइ मखुगु ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:के राग, द्वेष, मोह, अभिमान, आत्मदृष्टि, मक्ख, इर्ष्या, दाह, मात्सर्य, ठग, कुटिलता, विषम, दुराचार व

क्लेशया खिति तयेके बिइ मखु । महाराज ! समुद्रया न्हापांगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं समुद्रं थःके मोति, मणि, वैदुर्य, शंख, शिला, भिपू. स्फटिक इत्यादि अनेक प्रकारया रत्न धारण याइ- उकियात तोपुया तइ, पिने फैले याइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं थःगु मार्गफल, ध्यान, विमोक्ष, समाधि, समापत्ति, विदर्शन, अभिज्ञा इत्यादि विविध गुण रत्नत प्राप्त याना, गुप्त याना तइ, प्रकट जुइके बिइ मखु । महाराज ! समुद्रया थ्व निगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं समुद्रय् ततःधिकपिं प्राणीपिं नाप च्वना च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगी अल्पेच्छु, सन्तुष्ट भूतवादीम्ह (स्थिरभाषी), पवित्र आचरण दुम्ह. लज्जावान, कोमल स्वभाव दुम्ह, गम्भीर, आदरणीय, वक्ता, कनेगुली समर्थम्ह, उत्साही, पापयात निन्दा याइम्ह, मेपित उपदेश बिइम्ह अनुशासन याइम्ह भिंगु तँ क्यनिम्ह, दोषयात क्यनिम्ह, धर्म उपदेश बिया मेपित भाव उत्पन्न याना कोशिश याके बिइम्ह, मेपित प्रसन्न याइम्ह, लयतायकीम्ह, कल्याण मित्र सब्रह्मचारीम्हथें जापिनिगु आधार कया च्वनेमाः । महाराज ! समुद्रया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं समुद्र, गङ्गा, जमुना, अचिरवती, सरभू व अनेकानेक द्वलंद्वः खुशी वाः वया च्वनी । आकाशं वा वःसां भय बिया थःगु सि (किनारा) पुला वनी मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं लाभ, सत्कार, प्रशंसा, वन्दना, मान व पूजा प्राप्तिया निंति वा प्राण वंसां नं सिइका, थुइका, शिक्षापदयात अति-क्रमण याये मज्यू । महाराज ! समूद्रया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे धया बिज्यागु दु -

"महाराज ! गथे स्थिर जुया च्वंगु महासमुद्रं थ:गु सि (किनारा) लँ पुला मवनिगु खः । महाराज ! थथे हे श्रावकपिंत प्रज्ञप्त याना त:गु उगु शिक्षापदयात श्रावकपिसं प्राण वंसा नं अति-क्रमण याये मज्यू ।"

"महाराज ! हानं समुद्र, गङ्गा, जमुना, अचिरवती, सरभु, मही कुक्क खुसीत बा: वना च्वनी । आकाश वा वइ, अथे नं भय ब्रिइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं उद्देश, न्येनेगु (थ:म्हं धर्म चर्चा याना न्यनेगु, मेपिनिगु शिक्षा न्यनिगु), वयात धारण यायेगु, उकी परीक्षा यायेगु, अभिधर्म, क्वातुगु विनय व सूत्रया गम्भीरगु खँयात अध्ययन याना विग्रह, वाक्य, विन्यास, सन्धि, पद, विभक्ति व नव अंग युक्तगु बुद्ध शासनयात न्यनेवं तृप्त (अघाय) जुइ मखु । महाराज ! समुद्रया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा: । महाराज ! सुतसोम जातकय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु-[1]

'गथे मि, घाँय्, सिं च्याना तृप्त जुइ मखुगु खः
सागर खुसीत बक्व दमां तृप्त मखुइगु खः
हे राज श्रेष्ठ ! थथे हे पण्डितपिं
सुभाषितगु खँ न्यना तृप्त जुइ मखुगु खः ।'

निगूगु समुद्रवर्ण ववचाल ।

उकिया उदान

'लीका, पलेस्वां, पुसा, साल कल्याणी वृक्ष,
हुंगा, लंगूर, जहाजया पालया थां, जहाजया नाय:,
ज्यामि-माझी व समुद्र थुलियात धाइ 'समुद्रवर्ण' ।'

---

१. महासुत्तसोम जातक नं ५३७, गा. नं. ४१८ जा. पृ. १४८ ।

३. पृथ्वीवर्ग

पृथ्वीया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२१. "भन्ते नागसेन ! पृथ्वीया न्यागू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगू न्यागू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे पृथ्वी भिंगु मभिंगु कपू, अगर तगर श्रीखण्ड, कुंकुम आदि वांच्छसां त अथवा पित्त, कप, न्हि, हि, चःति, दाह, ई न्हास वइगु न्हि लाः, पिशाप क्षारा आदि वांच्छसां छगू हे कथं च्वं च्वनिगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं इष्ट अनिष्ट, लाभ, अलाभ यश-अयश, निन्दा-प्रशंसा, सुख-दुःख फुकेसन समान जुया च्वनी। महाराज ! पृथ्वीया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं पृथ्वीया छुं अलंकारं छाय्पिया च्वनेमा: धयागु मदु, थःगु प्राकृतिक स्वभावय् हे च्वना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं छायपिइगुलिं रहित जुया थःगु शील रूपी सुगन्धं छचाखेरं न्यंका च्वनेमाः। महाराज ! पृथ्वीया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं पृथ्वी निरन्तर खण्ड रहित जुया ह्वः मवुगु जुया घना जुया च्वनिगु थः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीया निरन्तर खण्ड रहित व घनशील जुइमा: । महाराज ! पृथ्वीया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं पृथ्वी, गां, निगम, नगर, जनपद, सिमा, पर्वत, नदी, पुखू दहँ व चला, पश पंछी, मनूत, मिजं, मिसा, फुक्क गुणयात धारण याना च्वंसां वयात कष्ट चाइ मखुगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं अववाद व्यूसां अनुशासन

या:सां, भिगु व्यना ब्यूसां, थुइका ब्यूसां धारण याकूसां, बालाक स्वा:तुके ब्यूसां, लय्ताकूसां, धर्म देशनाय् थाकु चाया मच्वनेमा: । महाराज ! पृथ्वीया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं पृथ्वी प्रेम व द्वेषं मुक्त जुया च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं प्रेम व निन्दां रहितम्ह जुया पृथ्वी समानगु चित्त जुया च्वनेमा: । महाराज ! पृथ्वीया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा: । महाराज ! थ: श्रमणपिंत प्रशंसा यायेगु इच्छां चूल सुभद्रां थथे धया त:गु दु –

'तं पिकया बसिलां ल्हा: स्वा ल्हाना ब्यूसां
लय्ताया ल्हातय् सुगन्धं इला ब्यूसां
निगूलिसनं इमित दोष व प्रेम न दइ मखु,
पृथ्वी समान इमिगु चित्त जुइ थुजापिं ख: जिमि श्रमणपिं ।

२. ल:या न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२२. "भन्ते नागसेन ! ल:या न्यागू गुण कायेमा: धका धयापिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! थथे ल: त:सकं यच्चुसे, निर्मल, शान्त व परिशुद्ध जुया च्वनी । महाराज ! थथे योग साधन याइम्ह योगीं कुहन, लपन, झेलाहा व निप्पेसिकतां रहित जुया त:सकं यच्चुसे, निर्मल शान्त व परिशुद्ध आचरण याइम्ह जुइमा: । महाराज ! ल:या थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं ल: शीतल स्वभावयागु जुया च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क प्राणीपिनि प्रति क्षान्ति मैत्री तथा दयां सम्पन्न जुया हितैषी व अनुकम्पा तया जुइमा: । ल:या थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं लखं फोहरयात सफा याना बिइ । महाराज !

थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं गामय् वा जंगलय् वा गनं थःगु उपाध्याय आचार्य वा गुरुपिलिसे गुबले छुं ल्वापु मयासे च्वना च्वनेमाः। वया प्रति छुं दोष याय मज्यू। महाराज ! लःया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! ह्नानं लः सकसितं माःगु जुया च्वन। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं अल्पेच्छु, संतुष्ट, एकान्तप्रिय व ध्यान यायेगु अभ्यास याना न्ह्याबलें फुक्क लोकं यःम्ह जुया च्वनेमाः। महाराज ! लःया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! ह्नानं लखं सुयातं अहित याइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं मेपिलिसे ल्वापु, कलह, विग्रह, वा वाद विवाद तथा मेपित मन खिन्न मयासे शरीर, वचन व मनं गुबलें नं छु पापकर्म याये मज्यू। महाराज ! लःया थ्व न्यागूगु गुण कायेमाः। महाराज ! कन्हजातकय् देवातिदेव भगवानं (बोधिसत्व जुया बिज्याबले) थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1] -

'हे सकल देवतापिनि अधिपति जुया च्वंम्ह शक्र !
यदि जित वर बिइगु खःसा थ्व हे वर ब्यु
जिगु कारणं सुयागुं मन वा शरीरयात नं गुबलें
कष्ट मजुइमा, हे शक्र ! थ्व हे वर ब्यु।'

३. मिया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२३. "भन्ते नागसेन ! मिया न्यागू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे मि, घाँय्, सि कच्चा व हःयात च्याका बिइगु खः। महाराज थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं दुने पिनेया क्लेशत यःगु (इष्ट) व मयःगु

1. कन्हजातक नं. ४४० गाथा नं. २३ जा. I पृ. १९५।

(अनिष्ट) आरम्मण अनुभोग याइगु फुक्कं ज्ञानया मि च्याका बिइमा: । महाराज ! मिया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं मि निर्दय व करुणा मदुम्ह ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क क्लेशयात दया व करुणा तये मज्यू । महाराज ! मिया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! मि ख्वाउँगुयात नाश याना बिइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु उत्साहरूपी मि क्लेशयात नाश यायेमा: । महाराज ! मिया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं मि प्रेम व द्वेषं विमुक्त जुयां च्वनी, फुक्क-सितं समान रूपं ताप बिइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं प्रेम व द्वेषं विमुक्त जुया चेतना तया विहार यायेमा: । महाराज ! मिया प्यंगूगु गण कायेमा: ।

महाराज ! हानं मि अन्धकारयात नाश याना बिइ हानं ज: नं बिइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं अविद्यारूपी अज्ञान नाश याना ज्ञानरूपी आलोकं लोकयात नं क्यनेमा: । महाराज ! मिया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा: । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थ:म्ह पुत्र राहुलयात उपदेश बिया थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु [1]—

> 'राहुल ! तेज समानं भावना या ।
> राहुल ! छं तेज समानं भावना यायेवं
> उत्पन्न मजूगु अकुशल धर्म उत्पन्न जुइ मखु
> उत्पन्न जूगु अकुशल धर्म चित्तय् च्वनी मखु ।'

1. महाराहुलोवादसुत्त, म: नि- II पृ. १०१–२ ।

४. फय्या न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२४. "भन्ते नागसेन! फय्या न्यागू गुण कायेमाः धका छंपिसं धया बिज्यात, कुगु न्यागू गुण कायेमाः ?" "महाराज! गथे फसं बांलोक ह्वया च्वंगु स्वांत कचात, जंगल, झाड, फुक्क संका च्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं विमुक्तिया स्वां ह्वयेका ध्यान रूपी जंगल झाडय् न्ह्याइपुका च्वनेमाः। महाराज! फय्या थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज! ह्मनं फसं पृथ्वी बुया थःगु फुक्क सिमाधात संकिइ। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं जंगलय् वना संसारया अनित्यता विचार याना क्लेशयात वांच्छया बिइमाः। महाराज! फय्या थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

"महाराज! ह्मनं फय् आकाशय् चले जुया च्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं लोकोत्तर धर्मय् मन संचालन यायेमाः! महाराज! फय्या थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः।

"महाराज! ह्मनं फसं थः लिसे सुगन्ध ब्वयेका यंका च्वनी। थथे हे योग साधन याइह्म योगीं थःगु शील रूपी सुगन्ध अनुभव याना च्वनेमाः। महाराज! फय्या थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः।

"महाराज! ह्मनं फय् छें मदुह्म, छेंय् मच्वनिह्म खः। महाराज! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं छें मदुह्म जुया सुं थःथिति मदयेक विमुक्त जुया च्वनेमाः। महाराज! फय्या थ्व न्यागूगु गुण कायेमाः। महाराज! सुत्त निपातय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्याःगु दु[1]–

---

१. मुनिसुत्त, सुत्त. नि., खु. नि. पृ. २९८।

'संसर्गं भय उत्पन्न जुइ,
छें गृहस्थी रज (राग, द्वेष व मोह) उत्पन्न जुइ,
असंसर्ग व गृहस्थी मलायेगु
मुनिपिनि थ्व हे यः।'

५. पहाडया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२५. "भन्ते नागसेन ! पहाडया न्यागू गुण कायेमाः धका छिंपिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमाः ?" महाराज ! गथे पहाड अचल, अकम्प व स्थिर जुया च्वनिगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं सम्मान व अपमानय्, सत्कार व असत्कारय्, गौरव व अगौरवय्, यश व अयशय्, निन्दा व प्रशमाय्, सुख व दुःखय्, ईष्ट व अनिष्टय्, फुक्क रूप, शब्द, गन्ध, रस, स्पर्श धर्मया खिती (राग, द्वेष व मोह आदिस) भुले जुइ मज्यू। पर्वतथें अचल व स्थिर जुया च्वनेमाः। महाराज ! पहाडया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः। महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]–

'गथे तःगोगु ल्वहंयात फसं संकें फइ मखुगु खः
अथे हे निन्दा प्रशंसां पण्डितयात संकें फइमखु।'

"महाराज ! हानं पहाड क्वातुक च्वना च्वंगुलि मेगु (उकि) छु विषय लिसे संसर्ग याइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं क्वातुक च्वना आपालं संसर्ग मयासे च्वनेमाः। महाराज ! पहाडया थ्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[2]–

---

१. पण्डितवर्ग, धम्मपद, खु. नि. पृ. २५।
२. वासेट्ठसुत्त, सुत्त. नि., खु नि. पृ. ३६६।

'गृहस्थ व प्रव्रजित, निखललिसें संसर्ग मदुह्म
आशा मयाह्म अल्पेच्छुयात हे 'ब्राह्मण' धाये।''

''महाराज ! हानं पहाड्य् पुसा बुइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं थःगु मनय् क्लेश बुइके बिइ मज्यू। महाराज ! पहाडया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! सुभूति स्थविरं धया बिज्यागु दु[१]-

'गुबले जिके रागयुक्त चित्त उत्पन्न जुल
उबले थःम्हं हे प्रतिवेक्षण याना, याकचां दमन याना।
रागय् राग यात धाःसा, द्वेषय् द्वेष यात धाःसा,
मोहय् मुढ जुल धाःसा, पिहाँ हुँ याकनं वनं।
विशुद्धपिनि थुगु थाय्, निर्मल तपस्वीपिनि
विशुद्धयात दुषित याये मत्ये, पिहाँ हुँ याकनं वनं।

''महाराज ! हानं पहाड च्वका च्वकालुया थहाँ वया च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं ज्ञानं च्वय् च्वय् थकया च्वनेमाः। महाराज ! पर्वतया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[२]-

'अप्रमादं प्रमादयात, गुबले पण्डितं नाश याइ,
पर्वत च्वकाय् च्वंह्म धीरं क्वय् च्वंपि बालाक खनी थें,
उबले प्रज्ञा-प्रासादय् गया शोकय् दुना च्वंपित निःशोकी याइ

''महाराज ! हानं पहाड न दना वइ न क्वतुना वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं (लाभ व अलाभय्) थस्वये

१. अपदानपालि, खु. नि. IV पृ. ७८।
२. अप्पमादवग्गो, धम्मपद, खु. नि. पृ. २०।

मज्यू, क्वछुइ मज्यू । महाराज !, पहाडव थ्व न्यागूगु गुण कायेमा: । महाराज ! थ: श्रमणपिनि प्रशंसा यायां उपासिका चुल सुभद्रां थथे धाग् दु[1]–

'लाभं थस्वइपि लोक, अलाभं क्वछुइपिं लोक
लाभालाभय् समानपिं, थुजापिं ख: जिमि श्रमणपिं ।'

६. आकाशया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२६. 'भन्ते नागसेन ! आकाशया न्यागू गुण कायेमा: धका धाःसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे आकाशयात छुं कथं ज्वने फइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं फुक्क क्लेशयात छुं कथं मज्वनीह्म जुइमा: । महाराज ! आकाशया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं आकाशय् ऋषि तपस्वी, भूतादि व झंग: पक्षीत विचरण याना जुइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं संस्कारयात अनित्य, दु:ख व अनात्मा धका मनय् तया च्वनेमा: । महाराज ! आकाशया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं आकाश ग्यानापुसे च्वनी । थथे हे योग साधन याइह्म योगी फुक्क भवय् प्रतिसन्धि कायेगुलिइ मन ग्यानापु धका च्वनेमा: । उकी आनन्द तायेे मज्यू । महाराज ! आकाशया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं आकाश अनन्त, अप्रमाण, अपरिमेय ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं अनन्त मदुगु शील दुह्म व अपरिमित्त ज्ञान दुह्म जुइमा: । महाराज ! आकाशया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा: ।

1. धम्मपद अ. III. (अंग्रेजी) पृ. ४६८ ।

"महाराज ! हानं आकाश ध्यमपुनिगु, आलाक्क मदुगु लिधंसा मदुगु, तक्यंका मच्वनिगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं कुलय्, गणय्, लाभय्, आवासय् छुं प्रत्यय पलिबोधं (झंझत) वा फुक्क क्लेशय् ध्यमपुसे च्वनेमाः । अनाशक्त जुया लिधंसा कायेगु मदुम्ह जुया तक्यना मच्वनेगु यायेमाः । महाराज ! आकाशया थ्व न्यागूगु गुण कायेमाः । महाराज ! थम्ह पुत्र राहुलयात उपदेश ब्युब्युं देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1] –

'राहुल ! गथे आकशं छुकिसनं आधार कया मच्वं । राहुल ! थथे हे छं आकाश समान जुया भावना या । राहुल ! आकाश समान भावना यायेवं उत्पन्न व अनुत्पन्न यःगु व मयःगु स्पर्श चित्तय् थाइ मखु ।'

७. चन्द्रमाया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

२७. "भन्ते नागसेन ! चन्द्रमाया न्यागू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे शुक्ल पक्षय् चन्द्रमा लुलुं बुलुं बुलुं बढे जुइगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं आचार, शील, गुण, व्रत, प्रतिव्रत आगम पालि सयेकेगु (विशेष धर्म प्राप्त यायेगुली न याकःचा च्वनेगुली नं) स्मृति प्रस्थानय् इन्द्रियय्, इन्द्रिय संवरय्, भोजनय् मात्रज्ञ जुइगुली व जागरुकताय् बुलुं बुलुं बढे जुइमाः । महाराज ! चन्द्रमाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।

"महाराज ! हानं चन्द्रमा तारागण मध्ये प्रमुख अधिपति खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थःगु उत्तमगु छन्दाधिपा

१. महाराहुलोवादसुत्त, म. नि. II पृ. १०४ ।

अधिपति[1] जुयेमा: ।महाराज ! चन्द्रमाया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं चन्द्रमा चान्हय् न्ह्यावना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं एकान्तय् अभ्यास याना च्वनेमा: । महाराज ! चन्द्रमाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं चन्द्रमा विमानकेतु (झण्डा) ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं शीलरूपि केतु (झण्डा) जुया च्वनेमा: । महाराज ! चन्द्रमाया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा: ।

"महाराज ! हानं चन्द्रमा आर्यचित्त प्राथित जुइवं लुया वइ । महाराज ! थथे हे, योग साधन याइह्म योगीं योगावचरं आर्यचित्त प्राथित जुइवं गृहस्थिपिनिगु कुलय् वनेमा: । महाराज ! चन्द्रमाया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा: । महाराज ! संयुक्त निकायय् देवातिदेव भगवान थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[2] –

"भिक्षुपि ! चन्द्रमाथें कुलय् वनेगु या । शरीरयात संवरयाना चित्तयात सवरयाना न्ह्याबलें न्हूम्ह (आगन्तुक) थें जुया कुलय् वनेमा: ।"

८. सूर्यया न्हेगू गुणया विषयय् प्रश्न

२८. "भन्ते नागसेन ! सूर्यया न्हेगू गुण कायेमा: धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु न्हेगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे सूर्यं फुक्क ल: गंका बिइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क क्लेश ल्यँमदयेक गका बिइमा: । महाराज ! सूर्यया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

---

१. अधिपति प्यगू दु– (१) छन्दाधिपति, (२) वीरियाधिपति, (३) चित्ताधिपति व (४) वीमंसाधिपति ।

२. चन्दूपमासुत्त, स. नि. II पृ. १६६ ।

महाराज ! हानं सूर्यं ख्वाउंगु अन्धकार विध्वंश याइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं व्याक्क राग अन्धकार, द्वेष अन्धकार, मान अन्धकार, दृष्टि अन्धकार, क्लेश अन्धकार व फुक्क दुश्चरित्र अन्धकारयात नाश यायेमाः । महाराज ! सूर्यया थ्व निगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सूर्य न्ह्याबलें न्ह्यांवना च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं न्ह्याबलें यानिसोमनसिकार याना न्ह्यांवना च्वनेमाः । महाराज ! थ्व सूर्यया स्वंगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सूर्यया रश्मि माला दु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं आरम्मण रूपी माला दुम्ह जुइमाः । महाराज ! सूर्यया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सूर्यं फुक्क प्राणीयित लुमुका विचरण याना च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं आचार, शील, गुण, व्रत, प्रतिव्रत, ध्यान, विमोक्ष, समाधि, समापत्ति, इन्द्रियबल, बोध्यङ्ग, स्मृतिप्रस्थान, सम्यक् प्रधान व ऋद्धिपादय् देव सहित लोकयात लुमुका बिया च्वनेमाः । महाराज ! सूर्यया थ्व न्यागूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सूर्य राहु भय खना ग्याना च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं दुश्चरित्र, दुर्गति, विषम मरुभूमी समान विपाक (फल) विनिपातगु क्लेश जाल जटाय् लाःपिं दृष्टिया वशय् लाना मभिंगु कुपथय्, कुमार्गय् वना च्वंपिं सत्वपिं खना मनय् आपालं संवेग व भय उत्पन्न यायेमाः । सूर्यया थ्व खुगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सूर्यं भिंगु व मभिंगुयात क्यना बिइ । महा-

राज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं इन्द्रिय, बल, बोध्यङ्ग, स्मृतिप्रस्थान, सम्यक् प्रधान तथा ऋद्धिपाद जुया च्वंगु लौकिक व लोकोत्तर धर्मयात क्यनेमा: । महाराज ! सूर्यया थ्व न्हेगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! वङ्गीस स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'गथे सूर्य लुया वयेवं प्राणीपिंत रूप क्यनी,
शुद्धगु व अशुद्धगु भिंगु व मभिंगु ।
अथे हे धम्मधर भिक्षु अविद्यां तोपुया तःपिंत
सूर्य लुया क्यना बिइथें लँपु क्यनी अनेक कथं ।'

९. शक्रया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

२९. "भन्ते नागसेन ! शक्र (इन्द्र) या स्वंगू गुण कायेमा: धका छिंपिसं धया बिज्यात गुगु स्वंगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे शक्रं खालि सुखया सुख जक भोग याना च्वनिगु खः । महाराज ! अथे हे योग साधन याइम्ह योगीं परम एकान्तगु सुख परिभोग यायेमा: । महाराज ! शक्रया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं शक्रं देवतापिंत प्रसन्न याना थःगु वशय् तया तइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं कुशल धर्मय् थःगु मन तया शान्त, उत्साहशील व तत्परता दयेका च्वनेमा: । उकियात पालन यायेगुली प्रसन्न जुइमा: । उत्साहपूर्वक उकी जुया च्वनेमा:, कुतः याना च्वनेमा:, व्यायाम याना च्वनेमा: । महाराज ! शक्रया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं शक्रया गुबलें ह्याइपु जुइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं शून्यागारगु थासय् गुबलें ह्याइपु तायेके मज्यू । महाराज ! शक्रया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: । महाराज !

सुभूति स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

> 'महावीर ! छपिनि शासनय् गुबलेनिसें प्रव्रजित जुया
> उबलेनिसें मनय् काम उत्पन्न जूगु मस्यू जि ।'

१०. चक्रवर्तीया प्यंगू गुणया विषयय् प्रश्न

३०. "भन्ते नागसेन ! चक्रवर्ती[1] (जुजु) या प्यंगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु प्यंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे चक्रवर्ती आपालं संग्रहित वस्तुकं थः प्रजापित थः पाखे संग्रह याना तइगु खः । महाराज ! योग साधन याइम्ह योगीं प्यंगू प्रकारया परिषद्यागु मनयात संग्रह यायेमाः, अनुग्रह यायेमाः, लय् तायेकेमाः । महाराज ! चक्रवर्तीया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं चक्रवर्ती विजयी याना तःगु राज्यय् खुँत, डाकात दना वइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं मनय् काम, राग, व्यापाद व विहिंसाया मभिगु वितर्कयात उत्पन्न याये मज्यू । महाराज ! चक्रवर्तीया थ्व निगूगु गुण कायेमाः । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्याग दु[2] –

> 'गुह्म वितर्क (सन्देह) शान्त यायेगुली
> सदा सचेत जुया अशुभ भावनाय् च्वनी
> उह्मसिन हे मारया वन्धनयात त्वाल्हाइ
> तृष्णायात विनाश याइ ।

महाराज ! हानं चक्रवर्ती न्हिया न्हि भिगु व मभिगु स्वयेत समुद्र पर्यन्त महापृथ्वीलय् चाहिला च्वनी । महाराज ! थथे

---

१. चक्कवती-सीहनाद सुत्त, दी. नि. स्वयेबहःजू ।
२. धम्मपद गा. नं. ३५० ।

हे योग साधन याइम्ह योगीं थःगु काय-कर्म, वचि कर्म व मनं कुशयात न्हियां न्हि प्रत्यवेक्षण यायेमाः – छु थौंया दिनय् जि थ्व स्वंगू प्रकारया खँय् लाना दिन बिते जुया वनला धका। महाराज ! चक्रवर्तीया थ्व स्वगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! अङ्गुत्तर निकायय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]– 'जिगु थ्व चा न्हि गथे याना फुना वना च्वन धका प्रव्रजितं न्हिंन्हि प्रत्यवेक्षण यायेमाः।

महाराज ! हानं चक्रवर्तीयाथाय् दुने व पिने कडा सुरक्षा याना तइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं दुने व पिनेया क्लेश पाखें रक्षा यायेया निंतिं स्मृति रूपी पहरा तया तयेमाः। महाराज ! चक्रवर्तीया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु – "भिक्षुपिं ! स्मृति रूपी पिवाः दुम्ह आर्यश्रावकं अकुशलतायात तोती, कुशलयात भाविता याइ, दोष दुगुयात तोती, निर्दोषगु भाविता याइ, थःत थम्हं परिशुद्ध याइ।

स्वंगूगु पृथ्वीवर्ग क्वचाल।

उकिया उदान

पृथ्वी, लः, मि, फय्, पर्वत, पं तथा आकाश,
चन्द्र, सूर्य, शक्र व चक्रवर्ती खः (पृथ्वीवर्ग)।

४. उपचिकावर्ग

१. कुमिचिया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

३१. "भन्ते नागसेन ! कुमिचिया छगू गुण कायेमाः धका

---

1. दसधम्मसुत्त स्वयेबहः जू।

छंपिस धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! थथे कुमिचां च्वं थाःत तोपुया नमा गाःवना च्वनी। महाराज ! योग साधन याइम्ह योगी शील व संयम तोपुया थःगु मन वश्य् तया भिक्षाटन यायेमा: । महाराज ! थुकथं थःगु मनयात शील संवरं तोपुया भिक्षु फुक्क भयं पुला वने धुंकूम्ह जुइ। महाराज ! कुमिचिया थ्व छगू गुण कायेमा: । महाराज ! वंगन्तपुत्र उपसेन स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु–

'योगी थःगु मनयात शील व संवरं तोपुया
लोकपाखे व्यमपुंसे भयं विमुक्त जुइ ।'

२ भौचिया निगू गुण विषयय् प्रश्न

३२. "भन्ते नागसेन ! भौचिया निगू गुण कायेमा: धका छंपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे भौचा गुफाय् वा प्वालय् वा छेंय् गनं च्वना न्ह्याबलें छुंयात ज्वनेत जक ताक याना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं गामय् वंसां, जंगलय् वंसां, सिमाक्वय् च्वंसां वा शून्यागारय् वंसां वरोबर लगातार अप्रमादी जुया कायगतासति रूपी भोजन हे माला च्वनेमा: । महाराज ! भौचिया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं भौचां लिक्क लिक्क हे नसा माला च्वनिगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थःगु पंचउपादान स्कन्ध उदय व्यय (उत्पत्ति जुइगु व नाश जुइगु) यात खंका च्वनेमा:– (१) थ्व रूप खः, थ्व रूपया समुदय खः, थ्व रूपया नाश जुया वंगु खः । (२) थ्व वेदना खः, थ्व वेदनाया समुदय खः, थ्व वेदना निरोध खः । (३) थ्व संज्ञा खः, थ्व संज्ञाया समुदय खः, थ्व संज्ञा नाश जुया वंगु खः । (४) थ्व संस्कार खः, थ्व संस्कारया

समुदय ख:, थ्व संस्कार नाश जुया वंगु ख: । (५) थ्व विज्ञान ख: थ्व विज्ञानया समुदय ख: थ्व विज्ञान नाश जुया वंगु ख: । महाराज ! भौचिया थ्व निगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'थनं तापाक्क वनेम्वा:, वने धूंगु खंय् विचा याना छु दइ ?
बर्तमान कालया व्यवहारय्, थ:गु शरीरय् छु दु स्व ।'

३ छुँया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

३३. "भन्ते नागसेन ! छुँया छगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे छुँ नसाया नँताया उखें थुखें ब्वाँय् जुया च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं उखें थुखें वनेबले नं योनिसोमनसिकारं हे जुइमा: । महाराज ! छुँया थ्व छगू गुण कायेमा: । महाराज ! वङ्गतपुत्र उपसेन स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'विपश्यकं धर्मया लक्ष तया विहार याना च्वना च्व
न्ह्याबलें शान्तम्ह जुया स्मृतिमान्, उत्साहशील जुया विहार याइ ।

४. बिच्छेया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

३४. "भन्ते नागसेन ! बिच्छेया छगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे बिच्छेया न्हिपं हे वया थ:गु हतियार ख: । वं न्हिप्यं धस्वाका जुया च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु ज्ञान रूपी हतियारयात धस्वाका विहार यायेमा: । महाराज ! बिच्छेया थ्व छगू गुण कायेमा: । महाराज ! वङ्गतपुत्त उपसेन स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'ज्ञानया खड्ग ज्वनालि विहार या:म्ह 'विपस्सक'
फुक्क भयं मुक्त जुइ, जुइ व अपराजित नं ।'

५. नवचिंया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

३५. "भन्ते नागसेन ! नवचिया छगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे नवचां सर्प ज्वनेत छगू प्रकारया जडीबूटी म्हय् दयके धुंका जक सर्प ज्वंवनिगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं क्रोध, वैर, कलह, ल्वापु, विवाद व विरोधं जाया च्वंगु लोक लिक्क जुइत थःगु मनयात मैत्री रूपी वासलं बुलेमा:। महाराज ! नवचिया थ्व छगू गुण कायेमा:। महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्त स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु -

'उकिं थ.त व मेपिंत मैत्रीं भावना यायेमा:
मैत्री चित्त फैले यायेगु, थ्व हे बुद्धपिनि शासन।

६. बुद्धह्म धों चिया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

३६. "भन्ते नागसेन ! धोंचिया निगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू कायेमा: ?" "महाराज ! गथे बुढाम्ह धों न्ह्यागु भोजन प्राप्त जूसां घृणा मचासे मन लुदक नइगु खः। महाराज ! थथें हे योग साधन याइम्ह योगीं भोजन प्राप्त याना घौं मचासे शरीर यापन यायेया निंतिं भोजन यायेमा:। महाराज ! बुढाम्ह धोंया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा:। महाराज ! महाकाश्यप स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु[१]—

'सेनासनं दना गामय् भिक्षाटन वना
नया च्वंम्ह कोढिया न्ह्योनें भिक्षा निंति दना च्वना।

१- थेरगाथा १०५७–५९, खु. नि. पृ. ३७२, परन्तु मूल पालिस ग्रामया थासय् नगरया उल्लेख दु।

वं जित ध्वग्गीगु ल्हातं छ्यये जाय्ये तया बिल
जाय्ये कुलुका च्वंम्हसिया थःगु पतिचा नं कुतुं वल।
सिमाया स्वय् च्वनालि जि उगु जाय्ये नया बिया
नयाबले, नयेधुंका नं, भ्याः भति नं ज़ित घौ मचाः।'

महाराज! हानं बुद्धाम्ह घ्रों नं प्राप्त याःगु भोजन मसाःगु वा प्रणीतगु (साःगु) धका बिचाः याना स्वइ मखु। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं भोजन प्राप्त याना थ्व साःगु मसाःगु, साधारणगु, प्रणीतगु धका मस्वयेमाः। प्राप्त जूगु कथं हे भोजनय् संतोष जुयेमाः। महाराज! बुद्धाम्ह घों या थ्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज! वङ्गतपुत्र उपसेन स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'रूखागु सुखागु भोजन नया सन्तुष्ट जुइम्ह
स्वादिष्टगु भोजन माली मखुम्ह
अपालं रसय् भुले मजुइम्ह
उकी लय्ताइम्ह भिक्षु, श्रामण्ययात परिपूर्ण याइ।'[1]

७ चलाया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

३७. "भन्ते नागसेन! चलाया स्वंगु गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वगू गुण कायेमाः?" "महाराज! गथे चला न्हिनय् जंगलय् चाहिला, चान्हय् गनं खुलागु थासय् दच्वं वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं न्हिनय् जंगलय् विहार यायेमाः। चच्छि खुलागु थासय् विहार यायेमाः। महाराज! चलाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः। महाराज! लोम हंसक परियायय्

१. थेरगाथा नं. ५८० खु नि. II पृ. ३२४, परन्तु स्वय्‌या छ्न्वः गाथा थथे याना तगुया स्रोत लुइके मफुनि।

देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[१] –

'हे सारिपुत्र ! जि चिकुला उगु ख्वाउँसे च्वंगु चान्हय् त:सकं ख्वाउँगु शीत क्वहाँ वया च्वनिवले खुलागु थासय् विहार याना च्वने न्हिने जुइवं जंगलय् दुने दुहाँ वने । तालाया लिपाया महिना जुइवले खुलागु थासय् विहार याना च्वने, हानं चान्हय् जुइवं जंगलय् दुहाँ वने ।'

महाराज ! हानं चला भाला व तीरं कयेकूगु स: तायेवं शरीर कय्कुंका छले याना बिस्युं वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं क्लेश उत्पन्न जुइवं छले यायेमा:, बिस्यूं वनेमा: मन अन प्यपुंके मज्यू । महाराज ! चलाया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।'

महाराज ! हानं चला मनूतयेत खना इमिसं जित मखनेमा धका बिस्युं वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं ल्वापु, कलह, विग्रह व विवाद याइपिं, पुचलय् च्वनिपिं, दु:शील पुरुषयात स्वया इमिसं जित मखनेमा, जि नं इमित मखनेमा धका बिस्युं वनेमा: । महाराज ! चलाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु[२] –

'पापी, अलसी, हीनवीर्य गुबलें जुइमते
अल्पश्रुत, दुराचारी नाप गनं नापं च्वने म्वालेमा ।'

८. द्हंया प्यंगू गुणया विषयय् प्रश्न

३८ "भन्ते नागसेन ! द्हँया प्यंगू गुण कायेमा: धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु प्यंगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे द्हं

१. महासीहनादसुत्त, म. नि. I पृ. १११ ।

२. अपदान खु. नि. VI. पृ. ३६ । छुं शब्दया फरक कथं थेरगाथा खु. नि. II पृ. ३६६ स. नं. दु ।

थ:गु छुँ (गोशाला) तोति मखु। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु शरीरयात अनित्य छ्वगीना वनिगु, ब्यला वनिगु छ्याल ब्याल जुइगु, विनाश जुइगु धवा छ्वेगु तोते फूज्यू:। महाराज! द्वहँया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा:।

महाराज! हानं द्वहँनं सुखं दु:खं गाडीया धूर कुबिया च्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं छको ब्रह्मचर्य व्रत कायेवं सुख वा दु:खं थ:गु जीवन भर तक ब्रह्मचर्य हना वनेमा:। महाराज! द्वहँया थ्व निगूगु गुण कायेमा:।

महाराज! हानं द्वहँनं सास: दुका कां ल: त्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं आचार्य व उपाध्यायया उपदेशयात ययेका, लय्ताया प्रतिग्रहण यायेमा:। महाराज! द्वहँया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा:।

महाराज! हानं द्वहँनं न्ह्याह्मसिनं कुब्रिइकुसां कुबिया च्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं स्थविर न्हूम्ह, मध्यम भिक्षु जूसां वा गृहस्थी उपासकपिनिगु उपदेश व अनुशासन-यात नं छ्यों क्वछुका स्वीकार याना कायेमा:। महाराज! द्वहँया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा:। महाराज! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'थौं हे प्रव्रजित जूम्ह जन्मं न्हेदँ जक दुम्हसिनं जूसां
वं अनुशासन या:सां छ्यों कोछुका फया काये।
तीव्र भाव भक्ति स्वया व स्वागत याये
हानं हानं ससत्कारं आचार्य स्थानय् तये।'

९. फाँया निगू गुण विषयय् प्रश्न

३९. "भन्ते नागसेन! फाँया निगू गुण कायेमा: धका छपिसं

धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे फाँ गर्मीया दिनय् गर्मी जुइवं लखय् च्वना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी द्वेषं चित्तय् आकुल व्याकुल जुया ताप जुइगु इलय् शीतलगु, अमृतगु व प्रणीतगु मैत्री भावनाय् च्वनेमाः। महाराज ! फाँया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं फाँ भ्यातनाः दुगु बँय् त्वाथं ख्यतु ख्यना गाः म्हुया अन गोतुला च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी शरीरयात वास्ता मयासे मनय् आरम्मण याना ध्यानय् मग्न जुया देनेमाः। महाराज ! फाँया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! पिण्डोल भारद्वाज स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु-

'कायया स्वभाव खंका 'विपस्सकं" बिचाः याना
सुं मदुम्ह याकः जुया आरम्मणय् च्वनी देना।'

१०. किसिया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

४०. "भन्ते नागसेन ! किसिया न्यागू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे किसि वनिबले पृथ्वीयात स्वत्यला न्हुया वंथें वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थःगु शरीरय् मनन याना फुक्क क्लेशयात स्वत्यला बिइमाः। महाराज ! किसिया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं किसि शरीर न्ह्याख्ये पाखे फः स्वकूसां तप्यंक हे खना च्वनी, उखें थुखें स्वइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं शरीर फुक्क पाखे मखंका च्वनेमाः, उखें थुखें स्वये मज्यू। च्वय् स्वये मज्यू, क्वय् स्वये मज्यू, प्यकुति जक न्ह्योने स्वयेमाः। महाराज ! किसिया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं किसि न्ह्याबलें व हे छगू थासय् देनि मखु,

नसा नं न्ह्याबलें व हे छथाय् जक मा:वनी मखु, देनेत निश्चितगु छथासय् थाय् जुइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी छें मदुम्ह जुया छुं थ:गु स्थान नियत मयासे भिक्षाटनया निति पिने पिहाँ वनेमा:। गनं छुं भिगु बांलागु न्ह्याइपुगु व अनुकूलगु स्थान मण्ड़प, वृक्षमूल, गुफा वा पहाड़या भीर स्वयां अन हे छुं समयया निति वास या: वनेमा:, निश्चितगु थाय् दयेके मज्यू। महाराज ! किसिया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा:।

महाराज! हानं किसि लखय् वना पलेस्वां व निर्मलगु, ख्वाउँगु यच्चुगु, शीतलगु ल: दुगु तत:धंगु पुखुली क्वहाँ वना आनन्दपूर्वक लखय् म्हिता च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं पवित्र व निर्मल धर्म रूपी लखं जाया च्वंगु, विमुक्ति रूपी स्वां ह्वया च्वगु स्मृतिप्रस्थान रूपी पुखुली च्वना ज्ञानद्वारा संस्कारत सिला च्छयेमा:, बांलाक सिला च्छयेमा:। थ्व हे योगीपिंसं योग क्रिडा म्हितेमा:। महाराज ! किसिया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा:।

महाराज ! हानं किसिं स्मृति तया हे तुति पला: ल्ह्वनि हानं स्मृति तया पला: दिकी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं स्मृति तया पला: ल्ह्वनेमा:, हानं स्मृति तया पला: दिकेमा:। व:सां (लिहाँ) वंसा, कयेकुंकूसां, झोलुंकूसां फुक्क थासय् स्मृति तया च्वनेमा:। महाराज ! किसिया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा:। महाराज ! संयुक्तनिकायय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1] –

'कायया संवर भि जु, भि वचनयागु संवर।
मनया संवर भि जू, भि फुक्कयात संवर यायेगु,

१. सगाथावग्ग, सं. नि. I पृ. ७२।

फुक्क संवरम्ह लज्जालुयात, रक्षा याःम्ह धका धाइ ।'

प्यंगूगु उपचिकावर्ग क्वचाल ।

उकिया उदान

कुमिचा, भोंचा, छुँचा, विच्छे, नवचा, धोँचा,
चला, ब्रहँ, फाँ, किसि समेत झिम्ह दु 'उपचिका वर्गय्' ।

५. सिंहवर्ग

१. सिंहया न्हेगू गुणया विषयय् प्रश्न

४१. "भन्ते नागसेन ! सिंहया न्हेगू गूण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु न्हेगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे सिंह धयाम्ह तुयुम्ह, यच्चुम्ह व परिशुद्धम्ह खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी तुयुगु, यच्चुगु व परिशुद्धगु चित्त जुइका पश्चाताप नाश याये धुंकूम्ह जुइमाः । महाराज ! सिंहया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सिंह थःगु प्यपा तुति हे तःसकं ब्वाँय् वनी । महाराज ! थथे हे याग साधन याइम्ह योगी प्यंगू ऋद्धिपाद दुम्ह जुइमाः । महाराज ! सिंहया थ्व निगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सिंह तःसकं शोभा दुम्ह केशरी जुया च्वनी । थथे हे योग साधन याइम्ह योगी बांलागु शील रूपी केशरया केशरी जुइमाः । महाराज ! सिंहया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सिंह थःगु प्राण वंसां नं सुयागु न्ह्योने क्वछुइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं चीवर, पिण्डपात, शयनासन व ग्लानप्रत्यय भैषज्य परिष्कार प्राप्त मजूसां सुयां न्ह्योने

च्वछुइ मज्यू । महाराज ! सिंहया थ्व प्यगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सिंहनं गनं झम्ते याना च्वंनिगु खः अनं हे थःत माःव छसिकथं नइ, मसाःगु ला धका चिन्ता याइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं सुयागु छें मतोतुसे छसिकथं भिक्षा वनिम्ह जुइमाः, कुलयात ल्यया मवनेमाः, भिक्षा ल्यया मवनेमाः, गुगु जाःगु दइ, उकियात शरीर यापनया निंतिं नयेमाः, साःगु धका मालि मखुम्ह जुइमाः । महाराज ! सिंहया थ्व न्यागूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सिंह थःम्हं शिकार याना तःगु मध्ये कन्हे-यात धका छुं ल्यंका तइ मखु । छको नये धुंकूगुली हानं नइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं छुं मुकेमाः धयागु दइमखु । महाराज ! सिंहया थ्व खुगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं सिंहयात शिकार प्राप्त मजुल धका ग्याइ मखु, हानं प्राप्त जुल धाःसां तृष्णाय् आशक्ति जुया आपाः नइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी भोजन प्राप्त मजूसां मग्याम्ह जुयेमाः, हानं प्राप्त जूसां आपाः भोजन यायेगु या दोषयात विचाः याना शरीर धारण यायेत माःव जक नयेमाः । महाराज ! सिंहया थ्व न्हेगूगु गुण कायेमाः । महाराज ! महाकाश्यप स्थविरयागु प्रशंसा याना देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[१]—

"भिक्षुपिं ! थ्व काश्यप पिण्डपातं संतुष्ट जुया च्वनिम्ह खः । गथे खः अथे पिण्डपातं संतुष्ट जुइगुली प्रशंसा याइम्ह खः । पिण्ड-पात्र यायेगुली छुं दोष जुइके मबिइम्ह खः । छु भिक्षा प्राप्त मजसां ग्याइ मखुम्ह खः । प्राप्त जुइगुली विचाः याना तृष्णाय् आशक्त

१. कस्सप संयुक्त, सन्तुष्ट सुत्त, सं. नि. II पृ. १६३ ।

मजूसे उकिया दोष (आदिनव) खंका कायया शरीर यापन यायेया निति भोजन परिभोग याना च्वनी।"

२. चक्रवाकया स्वंगू गुण विषयय् प्रश्न

४२. "भन्ते नागसेन ! चक्रवाक (हंस:) या स्वंगु गुण कायेमा: धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे चक्रवाक झंगलं सिना हे वने मातलें नं जीवन भर ज्व: बाइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं जीवनभर योनिसोमनसिकार यायेगु अभ्यासयात तोते मज्यू। महाराज ! चक्रवाकया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा:।

महाराज ! हानं चक्रवाकं झ्याउ व ह: ही [नया सन्तुष्ट जुया च्वनी, उगु सन्तोषं वया बल व वर्णं परिहीन जुइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीयात छु प्राप्त जुइ, उकिइ सन्तोष जुया च्वनेमा:। गुम्हसित छुं प्राप्त जुइ उकिइ सन्तुष्ट जुइम्ह भिक्षु शीलं, समाधि, प्रज्ञां, विमुक्ति, विमुक्ति-ज्ञान दर्शनं व फुक्क कुशल धर्मं परिहीन जुइ मखु। महाराज ! चक्रवाकया थ्व निगूगु गुण कायेमा:।

महाराज ! हानं चक्रवाकं सुं प्राणीयात स्याइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगी दण्डं रहितह्म जुया, शस्त्रं रहितह्म जुया, लज्जालुह्म जुया, दया तया फुक्क प्राणीपिनि प्रति हित व अनुकम्पा तया जुइमा:। महाराज ! चक्रवाकया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा:। महाराज ! चक्कवाक जातकय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –[1]

१. चक्कवाक जातक नं. ४५१ जा. I पृ. २१२।

'गुह्यसिनं स्याइ मखु, स्याकिइ मखु
गुह्यसिन त्याकिइ मखु, न्वाके बिइ मखु
फुक्क प्राणीपिनि प्रति मैत्री तया
जूह्यसिया सुं वैर दइ मखु ।'

३. 'पेणाहिक" (झंग) या निगू गुणया विषयय् प्रश्न

४३. "भन्ते नागसेन ! पेणाहिक (झंगः) या निगू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमाः ?"
"महाराज ! गथे पेणाहिक झंगःलं थःम्ह भातयागु इर्ष्याय् थः मचा-तय्त तकं पालन पोषन याइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं थःगु मनय् उत्पन्न जुइगु क्लेशया प्रति इर्ष्या तया च्वनेमाः । स्मृति प्रस्थानं सम्यक् संवरयात छचनय् तया मनया द्वारय् कायगतानुस्मृतिया भावना यायेमाः । महाराज ! पेणाहिक झंगःयत्र थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।"

महाराज ! हानं पेणाहिक झंगः ह्लिच्छि जंगलय् नसा माःवना संध्या इलय् थःगु रक्षाया निंति पुचलय् च्वंवया मिले जुइ । महा-राज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगी संयोजनं परिमुक्त जुयेया निंति याकःचा एकान्तया सेवन यायेमाः । यदि अन मन मच्वंसा अपवाद व भयं बचे जुइगुया निंति संघय् वया मिले जुइमाः । संघया रक्षाय् च्वनेमाः । महाराज ! पेणाहिक झंगया थ्व निगूगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! सहम्पति ब्रह्मां भगवानया न्ह्योने थथे धाःगु दु[1]—

'सेवन या एकान्तगु थासय्
संयोजनं विमुख जुया विचरण यां,

१. थेरगाथा नं. १४२. खु. ति. पृ. २६६ ।

यदि प्रन म्हाइपल धा:सा
स्मृति रक्षा याना संघय् च्वंबा ।'

४. छें बखुंया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

४४. "भन्ते नागसेन ! छें लहिना तःह्म बखुंया छगू गुण कायेमा: धका छंपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे छें लहिना तःह्म बखुं मेपिनिगु छें च्वंसां अनया छु वस्तु लोवंकि मखु । वया प्रति स्मृति तया तटस्थ जुया च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं गृहस्थिपिनिगु कुलय् वना मिसा वा मिजँपिनिगु खाताय्, त्वाकलय्, वस्त्रय्, अलकारय् उपभोगय् वा भोजन खना लोवंके मज्यू । वया प्रति तटस्थ जुया च्वनेमा:– श्रमण-संज्ञा (जि भिक्षु खः धका) न्ह्योने तया च्वनेमा: । महाराज ! छें लहिना तःह्म बखुंया थ्व छगू गुण कायेमा: ।

महाराज ! चुल्ल नारद जातकय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[१]–

'मातार्थें नये त्वनेया, परकुलय् दुहाँ वना,
नये त्वनेगुली व रूपय् जक तये मते मन ।'

५. भुलुखाया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

४५. "भन्ते नागसेन ! भुलुखा (ह्निकां छ्गंः) या निगू गुण कायेमा: धका छंपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे भुलुखा व कोया बिचय् स्वाभाविक शत्रुता दइगु खः भुलुखां चाह्नय् कोतयेगु पुचलय् वना सकसितं स्याना बिइगु खः । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं अज्ञानलिसे शत्रुता तयेमा: । याकःचा च्वना अज्ञानयात हाः नापं नाश यायेमा: ।

१. जातक नं. ४७७ खु. नि. । पृ. २५५ ।

-महाराज ! भुलुखाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः ।

महाराज ! हानं भुलुखा एकान्तय् गन सुला न्ह्यलं चायेका च्वनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी एकान्तय् ध्यान याना मग्न जुया च्वनेमाः । महाराज ! भुलुखाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः । महाराज ! संयुक्तनिकायय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]– "भिक्षुपिं ! थन भिक्षुं एकान्तय् ध्यानय् मग्न जुया थ्व दुःख खः धका यथाभूतं सिइका च्वनी, थ्व दुःख समुदय खः धका यथाभूतं सिइका च्वनी, थ्व दुःख निरोध खः धका यथाभूतं सिइका च्वनी व थ्व दुःख निरोध गामिनी प्रतिपदा खः धका यथाभूतं सिइका च्वनी ।"

६. सतपत्त झंगया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

४६. "भन्ते नागसेन ! सतपत्त झंगःया छगू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे सतपत्त झंगलं मेपिंत थन मिं, थन भय दु धका कना बिइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं मेपिंत धर्म देशना यायेगु बखतय् नरकया भययात क्यनेमाः, हानं निर्वाण धयागु शान्त जू धका क्यना बिइमाः । महाराज ! सतपत्त झंगःया थ्व छगू गुण कायेमाः ।

महाराज ! पिण्डोल भारद्वाज स्थविर थथे धया बिज्यागु दु–

'नरकय् भय त्राश दु, निर्वाणय् विपुल सुख ।
थुपिं निगूलिं खँयात, योगीपिंसं क्यना बिइमाः ।'

७. चिकंलापाया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

४७. "भन्ते नागसेन ! चिकंलापाया निगू गुण कायेमाः धका

१. पटिसल्लान सुत्त, सं. नि: II पृ. ३५५ ।

छपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे चिकंलापाया छें दुहाँ वना उखें थुखें जुया गनं मजूसे पिहाँ वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी गामय् भिक्षाटनया निति छसिकथं दुहाँ वना उखें थुखें पिण्ड काये धुंका याकनं पिहाँ वयेमाः। अन ततःक्यंका मच्वनेमाः। महाराज ! चिकंलापाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं चिकंलापा मेपिनिगु छं च्वंसा इमिगु छुं हानि याइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी कुलय् वना इमिके आपाः फ्वनेगु, धयाः फ्वनेगु मयायेमाः, शरीरं हाउभाउ मक्यनेमाः, आपाः खँ ल्हाना फ्वना मकायेमाः, इपिलिसे सुख दुःख मकनेमाः, इमित नुगः मछिके बिइ मज्यू, हानं इमिगु ज्याय् विघ्न बिइ मज्यू, न्ह्याबलें इमिगु वृद्धिया इच्छा यायेमाः। महाराज ! चिकंलापाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! दीघनिकायया लक्षण सूत्रय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1] –

'श्रद्धा, शील, श्रुत, बुद्धि, त्याग, धर्मद्वारा तथा आपाल भिं याना धन, धान्य, बुँवालिद्वारा काय् कलाःपिं व पशुतयेत । थःथितिपित, मित्रपित, बन्धुवान्धवपित, बल, वर्ण व सुखय् गुगु कथं मस्यंकेगु मती तइ, इमिगु अर्थसिद्धि व लाभया इच्छा याइ ।

८. सुलुप्याया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

४८. "भन्ते नागसेन ! सुलुप्या (प्या) या छगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे सुलुप्यां गन च्वनिगु खः अन हे प्यपुना हि त्वनिगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी गुगु आरम्मणय् चित्त प्यपुना

---

१. लक्खणसुत्त, दी. नि. III पृ. १२७।

च्वनी व हे आरम्मणय् वर्ण, आकारं, दिशां, थासं, परिक्षेदं, निमित्त क्वातुक ज्वना हे आरम्मणय् प्यपुना वं विमुक्तिरसयात त्वनेमा:। महाराज! सुलुप्याया थ्व छगू गुण कायेमा:। महाराज! अनुरुद्ध स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'जुया परिशुद्ध चित्तं आरम्मणय् प्रतिष्ठित
उगु हे चित्तं त्वनेमा: विमुक्तिया रसयात।'

९. सर्पया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

४९. "भन्ते नागसेन! सर्पया स्वंगू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमा:?" "महाराज! गथे सर्प प्वा:या बलं चुया वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी प्रज्ञा-द्वारा जुइमा:। महाराज! प्रज्ञाद्वारा जुइम्ह योगीं उचित ढंगं चित्त-यात क्शय् तया जुइ। अनुकूल मजूगु तोता बिइ, अनुकूल जूगु भाविता याइ। महाराज! सर्पया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा:।

महाराज! सर्प वनिबले जडीबूटीयात तोता वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं दुश्चरित्रयात परित्याग याना जुइ। महाराज! सर्पया थ्व निगूगु गुण कायेमा:।

महाराज! हानं सर्प मनूतयेत खनेवं ग्याइ, विचा: याइ, चिन्ता याइ। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी कुवितर्क विचार याये धुंका वैराग्य उत्पन्न याना ग्यायेमा:, विचा: यायेमा:, चिन्ता यायेमा:– अहो! थौं प्रमादं जिगु दिन फुना वन। हानं जि (थौंया फुइ धुंकूगु दिं) प्राप्त याये फइ मखुत। महाराज! सर्पया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा:।

महाराज! निम्ह किन्नरितयेत भल्लातिय जातकय् देवातिदेव

भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1] –

'शिकारी ! जिपिं निम्हं छचा चा मय मयेक
छम्ह मेह्मसित लुमका बाया च्वना
उगु छचा चाया अनुताप लुमंका विचा: याना
ह्ान अजागु चा गुबलें मवयेमा: ।'

१०. अजिगरया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

५०. "भन्ते नागसेन ! अजिगरया छगू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे ग्यानापुगु तःधिगु म्ह दुम्ह अजिगर आपालं दिन तक प्वाः जायेक नसा प्राप्त जुइ मखु, प्वाः मजाःसां गुलि दुगु खः, उलि हे शरीर यापन याइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीयात भिक्षाटन याना मेपिनिगु पिण्ड प्वाः पालन याइह्म, मेपिसं थःगु निर्ति छु बिइगु मकाइम्ह भिक्षुयात बरोबर प्वाः जायेकेत आहार प्राप्त यायेगु दुर्लभ जुइ । भिम्ह कुलपुत्रयात प्यप्यय न्याप्यय् भोजन नये मास्ते वःसां मनसे खालिगु प्वाथय् लखं जायेकेमाः । महाराज ! अजिगरया थ्व छगू गुण कायेमा: । महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु[2]–

'निर्वाणय् वना च्वंगु चित्त दुह्म भिक्षु इसि इसि मच्वंक रुखा सुखागु भोजन नया प्यप्यय् न्याप्यय् ल्यंका मजाःगु प्वाथय् लः त्वनेमाः । थ्व उह्म भिक्षुया थःगु हे सुखया निर्ति जुइ ।'

न्यागूगु सिहवर्ग क्वचाल ।

१. भल्लातिय जातक नं. ५०४ जा. I पृ. ३२८ ।
२. थेरगाथा खु. नि. II पृ. ३६६ ।

उक्तिया उदान

सिंह, चक्रवाक, पेणाहिक, छें लहिनातःह्म बखुं, भुलुखा, चिकंलापा, सुलुप्या, सर्प, अजिगर समेत थुकियात 'न्यागूगु वर्ग' प्राप्त ।

६. माकःवर्ग

१. लँय् वइपिं माकःचिया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

५१. "भन्ते नागसेन ! लँय् वइह्म माकःचिया छगू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे लँय् वइह्म माकःचां लँय् थःगु जाल ग्वया च्वना च्वनी। यदि की, भुंजि वा पत्ति जालय् वन धाःसा वं इमित ज्वना नइगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं खुगू द्वारय् स्मृतिप्रस्थान रूपी जाल ग्वया च्वनेमाः । उकिइ क्लेश रूपा भुंजि फसे जुल धाःसा ज्ञन हे स्याना व्छयेमा । महाराज ! लँय् वइम्ह माकःयागु थ्व छगू गुण कायेमाः ।

महाराज ! अनुरुद्ध स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु–
'उत्तमगु स्मृति प्रस्थान द्वारा चित्त नियमित या,
खुगू द्वारं क्लेश क्यंसा विपश्यकं वयात स्याना व्छयेमाः ।'

२. दुरु त्वंह्म मचाया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

५२. "भन्ते नागसेन ! दुरु त्वंम्ह मचाया छगू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे दुरु त्वंम्ह मचा थः छम्हसिया खँय् लगे जुइ । दुरु त्वनेत ख्वइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी भिक्षु खँय् लगे जुइमाः, उपदेश न्यनेगु यायेगुलिइ, थःगु चाल चलनस्, एकान्त च्वनेगुली, गुरुपिनिगु संवासय्, कल्याणमित्र संगत यायेगुली, फुक्क थासय् धर्म-ज्ञानं जुयेमाः । महाराज ! दुरु त्वंह्म मचाया थ्व छगू गुण

कायेमाः। महाराज ! दीघनिकायया (महा) परिनिर्वाण सूत्रय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1] –

"आनन्द ! न्य, भिगु उद्‌देश्य कुतः या, भिगुली अप्रमाद जुया उत्साह वृद्धि याना विचरण या।"

३. बुत्ता दुम्ह काबलेया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

५३. "भन्ते नागसेन ! बुत्ता दुम्ह काबलेया छगू गुण कायेमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे बुत्ता दुम्ह काबले लःया भयं याना लः तोता विचरण याना च्वनी। उकिं वया आयु म्ह मजुइगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी प्रमादय् भय खनेमाः, अप्रमादय् आपालं गुण विशेष खनेमाः, भय खंगुलि याना श्रामण्य-फलय् परिहीन जुइ मखु, व निर्वाणया लिक्क वनिम्ह जुइ। महाराज ! काबलेया थ्व छगू गुण कायेमाः। महाराज ! धम्मपदय् देवतातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[2] –

'अप्रमादय् रत भिक्षु, प्रमादय् भय खंम्हसें,
परिहीन जुइ मखु, निर्वाणया लिक्क वनी।'

४. जंगलया न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

५४. "भन्ते नागसेन ! जंगलया न्यागू गुण कायमाः धका छपिंसं धया बिज्यात, गुगु न्यागु गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे जंगल धयागु मभिंपि सुलिइगु थाय् खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी मेपिनिगु अपराधया दोषयात सुचुकेमाः, उला

१. महापरिनिब्बाणसुत्त, दी. नि. II पृ. १०९।
२. अप्पमाद वग्ग, धम्मपद गा. नं. ३२।

बिये मज्यू । महाराज ! जंगलया थ्व ह्लागांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं जंगल आपा: मनूत मदुगु थाय् ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीया मन राग, द्वेष, मोह, मान, दृष्टिया जंजाल व फुक्क क्लेश पाखें शून्य जुया च्वनेमा: । महाराज ! जंगलया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं जंगल एकान्तगु थाय् ख:, बिभिन्न मनूतयेगु हास: मदुगु थाय् ख: । अथे हे योग साधन याइम्ह योगी पापं, अकुशल धर्मं व मभिंगुलिं अलग जुइमा: । महाराज ! जंगलया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं जंगल शान्तगु व परिशुद्धगु ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी शान्त, परिशुद्ध जुइमा:, शान्त जुया मनयात नाश याना अक्ष (मक्ख) यात नाश याना जुइमा: । महाराज ! जंगलया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं जंगल आर्यजनपिंसं सेवन याइगु थाय् ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी आर्यजनपिनिगु सत्संगतय् च्वनेमा: । महाराज ! जंगलया थ्व न्यागूगु गुण कायेमा: । महाराज ! संयुक्तनिकायय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]–

'एकान्त बासय् आर्यपिं, ध्यानीपिंसं ध्यान याना
नित्य, उत्साह वृद्धि याना, संवास यायेमा पण्डित ।'

५. सिमाया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

५५. "भन्ते नागसेन ! सिमाया स्वंगू गुण कायेमा: धका छिंपिंसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे सिमा

१. सं. नि. II पृ. १३५ ।

घयागुली स्वां व फल सव । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी थ:म्हसियाके विमुक्ति रूपी स्वां व श्रामण्य-फल दुम्ह जुइमा: । महाराज ! सिमाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं सिमां थ: क्वय् वया फेतूवइपिं मनूतयेत किच: बिइ ; महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:थाय् वइपिं पुद्गलपिंत फलयागु खँ कना, धर्मयागु छलफल याना खँल्हा-बल्हा यायेमा: । महाराज ! सिमाया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं सिमां थ:गु किच: बिइगुली छुं भेदभाव याइ मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं फुक्क सत्वपिं प्रति भेदभाव याये मज्यू । समान रूपं व्यवहार यायेमा: । खुं, मनू स्याइम्ह, शत्रु व थ: मनूत प्रति नं समान रूपं मैत्री भावना यायेमा:— थुपिं सत्वपिं अवैर जुइमा, हिंसाभाव मदयेमा, तं मदयेमा, सुखी जुइमा, थ:त नं अथे हे या । महाराज ! सिमाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! धर्मसेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'थ:त स्यायेत व:म्ह देवदत्तया प्रति
खुँ अंगुलिमालया प्रति
धनपाल किसि व राहुल प्रति
फुक्क प्रति मुनि समान खंका बिज्याइ ।'

६. सुपाँ:या न्यागू गुणया विषयय् प्रश्न

५६. "भन्ते नागसेन ! सुपाँय्या न्यागू गुण कायेमा: धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु न्यागू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे सुपाँचं वा वयेका धूयात शान्त याना बिइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु मनय् च्वंगु क्लेश रूपी धू शान्त याना बियेमा: । महाराज ! सुपाँय्या थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं सुपाँचं वा वयेका ख्वागुयात ख्वाउँका बिइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं मैत्री भावनां देव सहित थ्व लोकयात सिचुका तयेमा:। महाराज ! सुपाँय्‌या थ्व निगूगु गुण कायेमा:।

महाराज ! हानं सुपाँचं वा वयेका फुक्क पुसा चूलि ह्वयेका बिइ। महाराज ! थथे योग साधन याइम्ह योगीं सत्वपिनिगु श्रद्धा रूपी पुसा उत्पन्न याना उगु श्रद्धा रूपी पुसायात स्वंगू सम्पत्ति बिइमा – (१) दिब्य सम्पत्ति, (२) मनुष्य सुख-सम्पत्ति व (३) परमार्थगु निर्वाण सुख सम्पत्ति। महाराज ! सुपाँय्‌या थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा:।

महाराज ! हानं सुपाँचं सीत जुया ब्वँय् बुया वया च्वंगु घाँय्, सिमा, गुंखि, झा:, जडीबुटी तथा वनस्पतिया रक्षा याइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं योनिसोमनसिकार याना श्रमण धर्मयात रक्षा यायेमा:। योनिसोमनसिकार हे फुक्क कुशल धर्मया हा ख:। महाराज ! सुपाँय्‌या थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा:।

महाराज ! हानं सुपाँय् वर्षा जुइवं ल: बा: वया नदी, पुखू, तधं पुखू, चिधं पुखू, गा:, झरना, ह्वा: व ब्वुंगा: फुक्क लखं जायेकी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं धर्म रूपी मेघ वर्षा याना जिज्ञासुपिनिगु मनयात पूर्ण याना बिइमा:। महाराज ! सुपाँय्‌या थ्व न्यागूगु गुण कायेमा:।

महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु[१]–

'बोधनीय जन खना शत सहश्र योजन नं,
क्षण भरं बिज्याना महामुनि इमित बोध याइ।'

१. बुद्धवंश, खु. नि. पृ. ३२०।

७. मणिरत्नया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

५७. "भन्ते नागसेन ! मणिरत्नया स्वंगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे मणिरत्न अतिकं परिशुद्ध जुइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी परिशुद्ध जीविका हनीम्ह जुइमाः। महाराज ! मणिरत्नया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं मणिरत्न छुं मेगु पदार्थय् मिले जुइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी पापीपिं पापिपिलिसे मिले जुइ मज्यू। महाराज ! मणिरत्नया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं मणिरत्न मेगु आपालं मूल्य वंगु रत्नत लिसे हे तया तइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी उत्तम व श्रेष्ठ पुरुषपिंलिसे बास यायेमाः, गुम्हसिनं सत्य मार्गय् जुइम्ह, फलय् स्थिर जुया च्वंम्ह, शैक्ष जुइ धुंकूम्ह, श्रोतापन्न, सकृदागामि, अनागामि वा अर्हतया पदय् थ्यंके धुंकूम्ह गुम्ह स्वंगू विद्या युक्तपिं, खुगू अभिज्ञा दुपिं श्रमण रूपी मणिरत्न युक्तपिं नापं संवास यायेमाः। महाराज ! मणिरत्नया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! सुत्तनिपातय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]–

'शुद्धा शुद्धं संवास या, पुरुषलिसे च्वनेमाः,
उपिं ज्ञानीलिसे च्वना, थःगु दुःख शान्त या।'

८. व्याधाया प्यंगू गुणया विषयय् प्रश्न

५८. "भन्ते नागसेन ! व्याधाया प्यंगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु प्यंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे व्याधाया न्ह्यः भतिचा जक जुइ, अलसि जुइ मखुगु खः। महाराज !

१. सुत्त नि. खु. नि. पृ. ३१०।

थथे हे योग साधन याइह्म योगीं समथ विपश्यना भावना याना चंक्रमण याइम्हसिया न्ह्यः भतिचा जक जुइमाः, अलसि जुइ मज्यू। महाराज ! ब्याधाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं ब्याधां मृगयात हे ताक यायेगुलि चित्त लगे याना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं आरम्मणय् हे चित्त लगे यायेमाः। महाराज ! ब्याधाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं ब्याधा थ:गु ज्याया उचित समय स्यूम्ह जुया च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी एकान्तय् आसनय् च्वनेगु उचित समय सिइकेमाः- थ्व ध्यानय् लगं यायेगुया समय खः, थ्व आसनं दनां पिहाँ वनेगु समय खः धका सिइकेमाः। महाराज ! ब्याधाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं ब्याधां मृगयात स्वया थ्वयात ज्वने धका खुशी जुया च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइह्म योगीं ध्यान यायेगु आरम्मणयात स्वया दुने दुने हे प्रशन्न जुया च्वनेमाः- थुकिइ अभ्यास याना जि न्ह्यव:यागु (उत्तरिय) अवस्थायात प्राप्त याये। महाराज ! ब्याधाया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! मोघराज स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु -

'आरम्मण प्राप्त याना ध्यानय् रतम्ह भिक्षु
अत्यन्त प्रसन्न जुया थुकिं च्वय् वनेत प्रसन्न जुइ।'

९. न्यां लाइह्मसिया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

५९. "भन्ते नागसेन ! न्यां लाइम्हसिया निगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमाः?" "महाराज ! गथे बल्सि वांच्छया न्यां लाइगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन

याइम्ह-योगीं थ:गु विदर्शना ज्ञानं तत:धगु श्रामण्य-फल प्राप्त याना कायमा: । महाराज ! न्यां लाइम्हसिया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं न्यां लाइम्हसिनं चिचीधिक:पित स्याना आपालं लाभ (त:धिकपिं न्यां) याना काइगु ख: । महाराज ! थथे हे योगृ साधन याइम्ह योगीं भतिचा जक जूसां सासारिक वस्तु त्याग यायेमा: । महाराज ! हानं सासारिक वस्तुयात त्याग याना विपुलगु श्रामण्य-फलयात प्राप्त याना कायेमा: । महाराज ! न्यां लाइम्ह-सिया थ्व निगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! राहुल स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'शून्यतागु, अनिमित्तगु विमोक्ष अप्रणिहितगु
लाभयात तोता लाभया प्यंगूगु फलय् खगू अभिज्ञा प्राप्त याइ ।

१०. सिक:मिया निगू गुणया विषयय् प्रश्न

६०. "भन्ते नागसेन ! सिक:मिया निगू गुण कायेमा: धका छिपिंसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे सिक:मि हाकुगु कां चि तया सिमायात छाइ वा ध्यनी । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं बुद्ध शासन रूपी चि तया, शीलरूपी जमीनय् प्रतिस्थित जुया श्रद्धा रूपी ल्हातं, प्रज्ञा रूपी वसिला ज्वना क्लेशयात छाना व्छयेमा । महाराज ! सिक:मिया थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं सिक:मि सिमाया ख्वाला लिकया दुस्य: काइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं शास्वत वा उच्छेदवाद– व जीव ख:, व हे शरीर ख: वा जीव मेगु हानं शरीर मेगु, थ्व भिगु ख: व मभिगु ख:, सुनां दयेका त:गु मखु, थ्व जुइ फइ थ्व फइ मखु, मनुष्यं छुं यायेमफु, ब्रह्मचर्य ब्रतया छुं फल मदु,

सत्वपिं नाश जुइपिं खः, सत्वपिं उत्पन्न जुइपिं खः। संस्कार शाश्वत खः. सूनां याइ वं भोग याइ, याइम्ह मेम्ह हे, भोग याइम्ह मेम्ह हे, कर्म फलया विषयय् थुजागु हे मेगु विवादया लंपुयात चिइका संस्कार-यागु स्वभाव परमग, शुद्धता, निर्हित व निर्जीवता, अत्यन्त शून्यता ग्रहण यायेमाः। महाराज ! सिंकःमिया ध्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! सुत्तनिपातय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'कसर मदयेक पिकया ब्यु, फिगो ल्यया पिने तया ब्यु,
श्रमण धाःपिं नकलि श्रमणपित व व्यर्थंगु विवादयात चिंसिका छ्व।
पाप इच्छा दमन याना, पाप आचार व गोचरयात नं
शुद्धा शुद्ध संवास याना पुरुषपिंलिसे च्वनेमा,
उपिं ज्ञानीपिंलिसे च्वना थःगु दुःखयात शान्त याना छ्वयेमा।'

खुगूगु माकःवर्ग क्वचाल।

उकिया उदान

माकःचा, दुरु त्वंह्म मचा, बुत्तादुह्म काबले, जंगलः सिमा, सुपाँय्, मणिरत्न, ब्याघा, न्यांलाइम्ह, सिंकःमि समेत थुकियात 'खुगूगु माकःवर्ग' धाइ।

७. ल:घः वर्ग

१. लःघःया छगू गुणया विषयय् प्रश्न

९१. "भन्ते नागसेन ! लःघःया छगू गुण कायेमाः धका धयादिसं घया बिज्यात, गुगु छगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे घः जायेवं सः पिह्वँ वइ मखु। महाराज ! थथे हे योग साधन

याइम्ह योगीं श्रामण्य-पारमी जुइ धुंका परियत्ति सःम्ह विद्वान जूम्ह नं चंचल जुइ मखु। वं अभिमान नं याइ मखु। व मान व मभं रहित जुया च्वनेमाः। तप्यंक शान्त व नाइक खं ल्हाइम्ह जुइमाः। महाराज! घःया ध्व छगू गुण कायेमाः। महाराज! सुत्तनिपातय् देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु[1]—

'फुसुलुगु घः सः वइ, जाःगु घः सः वइ मखु,
मूर्खम्ह प्वंगु घःथें खः, पण्डित जाःगु लः घःथें खः।'

२. कलहंस झंगःया निगूगुणया विषयय् प्रश्न

६२. "भन्ते नागसेन! कलहंस झंगःया[2] निगू गुण कायेमाः धका छपिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमाः?" "महाराज! गथे कलहंस झंगलं द्यंसां नं थःगु शरीरयात सम्हाले याना दयना च्वनी। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं न्ह्याबलें तत्परतां मनन याना च्वनेमाः। महाराज! कलहंसया ध्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज! हानं कलहंस छको मन लः त्वनिगु खः, उकिं उगु लः ल्हवइ मखु। महाराज! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी छको गुगु श्रद्धा उत्पन्न यायेधुंकूगु खः, उकियात गुबलें लोमंका बिइ मज्यू। वसपोल सम्यक्सम्बुद्ध भगवान तःसकं महानम्ह खः, धर्म स्वाख्यात खः, संघ भिगु लँय् वहाँ वनिगु खः, रूप अनित्य, वेदना

१. लालुकसुत्त, गा. नं. ३२०. सुत्त. नि. खु. नि. पृ. ३७१।
२. बर्मीजपाली मूल सफू कथं कालायस (हंस) या निगू अर्थ बिया तःगु दु— (१) कलहंस झंगः, व मेगु (२) हाकुगु नं। कम्बोज, बर्मीज, हिन्दी, पाली 'कलहंस झंगः' तया तल परन्तु सिंहली, अंग्रेजी, स्यामीजया अनुवादय् 'नं' या अर्थय् छयला तःगु दु।

अनित्य, संज्ञा अनित्य, संस्कार अनित्य व विज्ञान अनित्य खः- थथे छको उत्पन्न जुइ धुंकूगुयात गुबलें तोते मज्यू। महाराज ! कलहंसया थ्व निगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे आज्ञा जुया बिज्यागु दु -

'गुह्य पुरुषं ज्ञान दर्शन याना परिशुद्ध जुइ धुंकल,
बुद्धया धर्म अनुसार गुह्य न्ह्योने थ्यने धुंकल,
उम्हं परमपदयागु छगू जक भाग मखु पूरापूरं प्राप्त याना काइ।'

३. कुसाया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

६३. "भन्ते नागसेन ! कुसाया स्वंगू गुण कायेमाः धका छिंपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे कुसा छचोंया च्वय् लाना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं क्लेशया च्वय् च्वय् च्वनेमाः। महाराज ! कुसाया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! ह्यानं कुसाया चु दया छचोंया च्वय् लाना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी योनिसोमनसिकार याना थःत थामे याना च्वनेमाः। महाराज ! कुसाया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! ह्यानं कुसां क्वाःगु फय् व वायात पना तइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी नाना श्रमण व ब्राह्मण-पिनिगु अनेकानेक सिद्धान्तरूपी दृष्टियात स्वंगू प्रकारया मि (राग, द्वेष, मोह) या संतापयात व क्लेश रूपी वर्षायात नाश याना बिइमाः। महाराज ! कुसाया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु -

'गथे तपाःगु कुसां प्वाः मदुगु व बःलागुलि
फय् व क्वाजः पना बिइ महानगु वर्षायात नं
अथे हे बुद्ध-पुत्र नं शील कुसां शुद्ध जुया
क्लेश वर्षा पना बिइ स्वंगू मिया संताप नं।

४. बुँया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

६४. "भन्ते नागसेन ! बुँया स्वंगू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु स्वंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे बुँइ लः धः दु। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी थःगु सुचरित्र व व्रतपतिव्रत रूपी धलं सम्पन्न जुया च्वनेमाः। महाराज ! बुँया थ्व न्हापागु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं बुँइ प्वः (सिमाना) दु। उग् प्वल रक्षा याना वा पाके याइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी शील व लज्जाया मर्यादा (सिमानां) चिना च्वनेमाः। उगु चीगुलि श्रामण्य-भावयात रक्षायाना प्यंगू श्रामण्य-फलयात ग्रहण यायेमाः। महाराज ! बुँया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं बुँइ वाया झुप्पा क्वछुइ उकियात स्वया बुँइ ज्या याइम्ह लय्ताया च्वनी। भतिचा पुसा पीवं आपालं वा सइगु जुया च्वन, अप्वः पीवं अप्वः सइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी उत्साहपूर्वक भिंभिगु गुणत थःके उत्पन्न याना कायेमाः दायकपित प्रसन्न याना तयेमाः, भतिचा बिया आपाः दइ, आपाः ब्यूसा झन आपाल दइ। महाराज ! बुँया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! विनयपिटकय् विनयधर उपालि स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'ग्रापा:लं फल स:गु जुइमा थ्व हे उत्तमगु बु‍ँ ख:
भतिचा बिइवं गुगुलि ग्रापा:ल फल बिइगु ख: ।'

५. वास:या निगू गुणया विषयय् प्रश्न

६५. "भन्ते नागसेन ! वास: (विष शान्त याइगु वास:) या निगू गुण कायेमा: धका छ्पिसं धया बिज्यात, गुगु निगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे वासलय् की च्वनी मखु । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं मनय् क्लेश च्वंके बिइ मज्यू । महाराज ! वास:या थ्व न्हापांगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! ह्लानं वास:लं न्यागू स्पर्श यागु, खंगु, न:गु, तोंगु, घुट्कुगु वा फय:गु फुक्क विषयात नाश याइ । महाराज ! थथे हे याग साधन याइम्ह योगीं राग, द्वेष, मोह, मान, दृष्टिरूपी विषयात नाश याना बिइमा: । महाराज ! वास:या थ्व निगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! देवातिदेव भगवानं थथे ग्राज्ञा जुया बिज्यागु दु –

'संस्कारया स्वभावयात स्वयेगु इच्छां योगीं
वास:थें जुइमा, क्लेश विष नाश यायेत ।'

६. भोजनया स्वंगू गुणया विषयय् प्रश्न

६६. "भन्ते नागसेन ! भोजनया स्वंगू गुण कायेमा: धका छ्पिसं धया बिज्यात, गुगु स्वगू गुण कायेमा: ?" "महाराज ! गथे भोजन फुक्क सत्वपिनिगु लिधंसा ख: । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी फुक्क सत्वपित निर्वाणया मार्गय् वनेगुली लिधंसा जुइमा: । महाराज ! भोजनया थ्व न्हापागु गुण कायेमा: ।

महाराज ! ह्लानं भोजनं फुक्क सत्वपिनिगु बलया वृद्धि याइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी पुण्य वृद्धि याइम्ह जुइमा: । महाराज ! भोजनया थ्व निगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! थ्व हानं भोजन फुक्क सत्वपिसं प्रार्थितगु खः। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी फुक्क लोकया प्रार्थितह्म जुइमाः। महाराज ! भोजनया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमाः। महाराज ! महामौद्गल्यायन स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु–

'संयमं, नियमं, शीलं प्रतिपत्ति पूर्णम्ह,
सकल लोकया प्रार्थितम्ह योगी जुइमा।'

७. धनुर्धरया प्यंगू गुणया विषयय् प्रश्न

६७. "भन्ते नागसेन ! धनुर्धरया प्यंगू गुण कायेमाः धका छिपिसं धया बिज्यात, गुगु प्यंगू गुण कायेमाः ?" "महाराज ! गथे धनुर्धरं तीर कयेकेया निंति थःगु निपा तुतियात बँय् क्वातुक तया तुति थिकः काइगु, ब्वः निखेरं मिले याइ, म्ह थां थें तइ, निपा ल्हातं धनुष व वाण ज्वना म्हू चिइ, पतिचां साला काइ, गःप क्वछुकिइ, मिखा व म्हुतु बन्द याइ, ताः क्यनि, वयात स्याना बिइ धका ह्विला हइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगी शील रूपी पृथ्वी वीर्यं रूपी तुति तयेमाः, संयम नियमय् थःत रोके याना तयेमाः, इच्छा व उत्कण्ठायात दबे याना बियेमाः, योनिसोमनसिकारय् चित्तयात लगातार लगे यायेमाः, वीर्ययात ज्वनेमाः, खुगू द्वार बन्द यायेमाः, स्मृति तयेमाः, फुक्क क्लेशयात ज्ञानया आवरणं कयेका बिइ धका न्हिलेमाः। महाराज ! धनुर्धरया थ्व न्हापांगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं धनुर्धरं थःथाय् आलक (तीर तप्यंकेगु ज्याबः) ज्वना जुइ गुकिं चाःतुगु तीरयात तप्यंकेया निंति आलक ज्वना जुइ। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं चाःतुगु बेकोगु चित्तयात तप्यंकेया निंति स्मृतिप्रस्थान रूपी आलक ज्वना जुइमाः। महाराज ! धनुर्धरया थ्व निगूगु गुण कायेमाः।

महाराज ! हानं धनुर्धरं ता:कयाना अभ्यास याना च्वनी। महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु शरीरय् मनन यायेगु अभ्यास यायेमा: । महाराज ! गथे योग साधन याइम्ह योगीं शरीरय् मनन यायेमा: ?" "थ्व शरीर अनित्य ख:, दु:ख ख:, अनात्म ख:, रोगया छें ख:, कष्ट ख:, पीडाजनक ख:, पापी, बाधा बिइगु ख:, थ: जुया च्वनी मखु, सिना वनिगु, विघ्न जाया च्वंगु, तत:धंगु उपद्रव जुइगु, भय, चञ्चल, क्षण भंगुर, अध्रुव, असहाय, अशरणगु, अशरण जुया च्वंगु, खालिगु, तुच्छगु, शून्यगु, दोषीगु, विपरिनाम धर्मंगु, असारगु, क्वय् हा: दुगु, स्यायेगु, विभवगु, स्रास्वतगु, सङ्खत (संस्कृतगु), सिइगु, जन्म जुइगु, बुढा जुइगु, रोग जुइगु, शोक जुइगु, परिदेव जुइगु, सास्ति जुइगु, क्लेश दइगु – महाराज ! थथे योग साधन याइम्ह योगीं थ:गु शरीरय् मनन यायेमा: । महाराज ! धनुर्धरया थ्व स्वंगूगु गुण कायेमा: ।

महाराज ! हानं धनुर्धरं संध्याइलय् व सुथय् अभ्यास याइ । महाराज ! थथे हे योग साधन याइम्ह योगीं संध्याइलय् व सुथय् आरम्मणय् अभ्यास यायेमा: । महाराज ! धनुर्धरया थ्व प्यंगूगु गुण कायेमा: । महाराज ! धर्म सेनापति सारिपुत्र स्थविरं थथे धया बिज्यागु दु –

'गथे धनुर्धरं संध्या व सुथय् अभ्यास याइगु ख:,
अभ्यास मतोतुसे हे ज्याला भत्ता प्राप्त याइगु ख: ।
थथे हे, बुद्धपुत्रं नं याइ कायुपासन
शरीर मन अभ्यासं अर्हत् पद थ्यंका काइ ।'

न्हेगूगु ल:घ:वर्ग क्वचाल।

न्हेगूगु उपमाकथा-प्रश्न क्वचाल ।

निगमन

थथे खुगू काण्डय् नीनिगू वर्ग दुगु निसः व ख्वीनिपुं मयाक न्हापांनिसें प्रश्न दया च्वंगु थ्व मिलिन्द-प्रश्न धयागु ग्रन्थ क्वचाल।

निसः व ख्वीनिपु लिपा (क्वय्) थागु पीनिगू प्रश्न मवःगु जुया च्वन। प्राप्त व अप्राप्त फुक्क याना स्वसः व प्यंगू प्रश्न दया च्वन। फुक्कयात मिलिन्द-प्रश्न धाइ।

१. जुजु व स्थविरया लिसः न्ह्यसः क्वचालेवं चेप्यंगू लाख योजन फैले जूगु समुद्र पारयन्त थ्व पृथ्वी खुकों तक भोखाय् ब्वल, पल्पसा न त्वल। देवतापिसं दिव्य पुष्प स्वां वा गाकल, महाब्रह्मां साधुकार बिया हल। महासमुद्रया प्वाथय् न न्याना गर्जे जूथें जुल। थ्व कौतुहल स्वया मिलिन्द जुजुं सपरिवार नागसेन स्थविरयात ल्हाः ज्वज्वलपा छ्यों क्वछुना वन्दना यात।

२. मिलिन्द जुजुया हृदय आनन्दं प्रमुदित (विभोर) जुल। वया फुक्क अभिमान मदया वन। बुद्ध-शासन गुलि च्वन्ह्याः व सत्यं जाः धका नं सिइका काल। त्रिरत्नया बारे गुलि नं शंकात दुगु खः, व फुक्क मंत। स्वया च्वंगु (गथः) फुक्क मस्वल। पूरा विश्वास जुल। स्थविरया गुण, प्रब्रज्या व आचार विचार इरियापथ स्वया हर्ष गद्गद् जुल; नुगलय् श्रद्धा उत्पन्न जुल। आपालं नम्रता खने दत। वाः तोधूह्म सर्पथें जुया जुजु धाल– "साधु, साधु, भन्ते नागसेन! स्वयं बुद्धयाके न्यने बह्ःगु प्रश्नया लिसः छपिंसं बिया बिज्यात। थुगु बुद्ध-शासनय् धर्म सेनापति सारिपुत्र छह्म वाहेक छपिंथें जाःह्म मेह्म सुनं थुजागु प्रश्नया लिसः बिइ फुह्म दइ मखु।

भन्ते नागसेन! जिगु द्वं क्षमा याना बिज्याहुँ। भन्ते नाग-

सेन ! थौं निसें प्राण दतलेया निंति जित शरण वःह्म थः उपासक धका स्वीकार याना बिज्याहँ ।"

३. अनंलि जुजुं थः सर्वारतपिं लिसे च्वना नागसेनयात आपालं सम्मान यात । अन हे 'मिलिन्द' घयागु विहार दयेका स्थविर नागसेनयात लः ल्हाना कोटांकोटी क्षीणास्रव भिक्षुपिं बिज्याका वसपोलपिंत चतूप्रत्ययद्वारा सेवा यात । ह्यानं पुनः स्थविरयागु प्रज्ञा खना लय्ताया काय्यात राज्य लः ल्हाना मिलिन्द जुजु छें पिहाँ वया अनगारिय जुया प्रव्रजित जया विपश्यना भावना वृद्धि याना (वसपोलं) अर्हन्त पद प्राप्त याना कया बिज्यात ।

उकि धाइ–

प्रज्ञा हे लोकय् प्रशस्त दु,
सद्धर्म च्वनिगु उपदेश नं,
प्रज्ञां शंका मदयेका बिइ,
पण्डितपिंसं शान्ति प्राप्त याइ ।

गुह्मसिया थुगु स्कन्धय् प्रज्ञा च्वंनी
उह्मसिया स्मृति नं दया च्वनी ।
वया निंति विशेष पूजा काये बहःह्म जुइ
व हे अग्र, श्रेष्ठह्म व अनुत्तरह्म नं जुइ ।

व हे कारणं पण्डितपिनिगु सेवा या
थःगु हित जुइगु मती तया
प्रज्ञावानपिंत पूजा या
गथे चैत्ययात याइगु पूजाथें[1] ।

---

१. सादरो व. मि. ।

वर्मीज संस्करणय् निम्न स्वपू गाथा नं दु[1]—

लङ्कायं दोणिनगरे, वसता दोणिनामिना ।
महाथेरेन लेखित्वा, सुट्ठपितं यथासुतं ।।

मिलिन्दराजपञ्हो च, नागसेनविसज्जनं ।
मिलिन्दो हि महापञ्ञो, नागसेनो सुपण्डितो ।।

इमिना पञ्हकम्मेन, इतो गच्छामि तुस्सितं ।
मेत्तेय्यं नागते पस्से, सुणेय्यं धम्ममुत्तमं ति ।।

मिलिन्द-प्रश्न क्वचाल ।

१ व. मि. पृ. ४०८ ।

परिशिष्ट

१. नाम अनुक्रमणी
२. शब्द अनुक्रमणी
३. ग्वाहालि सफू

परिशिष्ट – १

नाम अनुक्रमणी

परिशिष्ट - २

शब्द अनुक्रमणी

परिशिष्ट-३

ग्वाहालि सफू

पालि मूल सफू

मिलिन्द पञ्ह – छट्ठ संगीति द्वारा संमर्मित, युनियन बुद्ध शासन कौन्सिल रंगूनद्वारा प्रकाशित, १९६०

मिलिन्द पञ्ह – पियरतन थेर, गुणरतन थेर, रतनसार थेरद्वारा सम्पादित, श्रीलंकां प्रकाशित, १९२७ ई.

मिलिन्दपञ्हपालि – स्वामी द्वारिकादास शास्त्रीद्वारा सम्पादित, बौद्ध भारतीद्वारा प्रकाशित, १९७९

मिलिन्द पञ्हो – आर० डी० वाडेकरद्वारा सम्पादित, वम्बइ युनिभर्सिटी पब्लिकेशनद्वारा प्रकाशित १९४० ई.

अनुवाद:

हिन्दी- मिलिन्द-प्रश्न – अनु. भिक्षु जगदीश काश्यप एम० ए०, महाविहार पालि संस्थान श्रावस्ती, जेतवन १९६०

सिंहली- मिलिन्द प्रश्नय् – सम्पा. हीनटिकुम्बरे श्री सुमंगल महास्थविर, १९५५

बर्मी- मिलिन्द पञ्ह – भदन्त गुणालंकार,सुधम्मवतीप्रेस; बर्मी संवत् ११३७ (सन् १७७६) या पुनः संस्करण

बर्मी – मिलिन्द पञ्ह – शासन प्रमुख स्थान प्रेस, वर्मा सरकार-द्वारा प्रकाशित

अंग्रेजी– **The Questions of King Milinda** अनु. **T. - W. Rhys Davids, SBE.**

Milinda's Questions – (मिलिन्द पञ्हा) अनु. **I. B. Horners, Luzac & Company Ltd London, 19.4**

मिलिन्द प्रश्न लिसे स्वापू दुगु त्रिपिटक ग्रन्थ

दीघनिकायपालि – सिरि नव नालन्दा महाविहार

मज्झिमनिकायपालि – " " " "

संयुत्तनिकायपालि – " " " "

अङगुत्तरनिकायपालि – " " " "

खुद्दकनिकायपालि

धम्मपद, – सिरि नव नालन्दा महाविहार

थेरगाथा – " " " "

सुत्तनिपात – " " " "

जातक – " " " "

बुद्धवंस – " " " "

चरियापिटक – " " " "

दीघनिकाय (हिन्दी) – अनु. भिक्षु राहुल सांस्कृत्यायन, भिक्षु जगदीश काश्यप (एम. ए.)

मज्झिमनिकाय (हिन्दी) – त्रिपिटकाचार्य राहुल सांस्कृत्यायन, महाबोधि, १९६४

संयुक्तनिकाय (हिन्दी) – भिक्षु जगदीश काश्यप, त्रिपिटकाचार्य भिक्षु धर्म रक्षित महाबोधि सभा सारनाथ, १९५४

अंङगुत्तरनिकाय (हिन्दी) – अनु. भदन्त आनन्द कौसल्यायन, महाबोधि सभा, कलकत्ता

धम्मपद (नेपाल भाषा) – भिक्षु अमृतानन्द

इतिवुत्तक (नेपाल भाषा) – अनु. दुण्ड वहादुर वज्राचार्य एम. ए. पवित्र बहादुर वज्राचार्य

सुत्तनिपात (हिन्दी) – डा. भिक्षु धर्मरक्षित, मोतिलाल बनारसीदास १९७७

जातक (हिन्दी) – भदन्त आनन्द कौसल्यायन, हिन्दी साहित्य सम्मेलन, प्रयाग

विनयपिटक (हिन्दी) – राहुल सांकृत्यायन, महाबोधि सभा, १९३५.

धम्मपद (हिन्दी) – डा. त्रिपिटकाचार्य भिक्षु धर्म रक्षित, माष्टर खेलाडी लाल संकटा प्रशाद, १९७७

सासनवंश (पालि) – सी. एस. उपासक, नव नालंदा महाविहार, १९६१

निदानकथा – डा. महेश तिवारी, चौखम्वा, १९७०.

अभिधानप्पदीपिका (पालिसद्दकोसो) – सम्पादक: स्वामी द्वारिकादास, बोद्ध भारती, १९८१

पालि-हिन्दी कोश – भदन्त आनन्द कौसल्यायन, राजकमल, १९७५

Concise Pali- English Dictionary – B. P. Buddhadatta Mahathera, V. Chandradash De Silne Colombo, 1968,

Pali English Dictionary – T. W. Rhays Davds व William Stede, Oriental Books Reprint Corporation 1975.

Concise Pali- English Dictionary - B. P. Buddhadatta Mahathera, V. Chandradasa De Silva Colombo, 1968.

Pali English Dictionary - T. W. Rhys Davids & William Stede, Oriental Books Reprint Corporation 1975.

With bad advisors forever left behind,
From paths of evil he departs for eternity,
Soon to see the Buddha of Limitless Light
And perfect Samantabhadra's Supreme Vows.

The supreme and endless blessings
of Samantabhadra's deeds,
I now universally transfer.
May every living being, drowning and adrift,
Soon return to the Land of
Limitless Light!

The Vows of Samantabhadra

I vow that when my life approaches its end,
All obstructions will be swept away;
I will see Amitabha Buddha,
And be born in his Land of Ultimate Bliss and Peace.

When reborn in the Western Land,
I will perfect and completely fulfill
Without exception these Great Vows,
To delight and benefit all beings.

The Vows of Samantabhadra
Avatamsaka Sutra

DEDICATION OF MERIT

May the merit and virtue
accrued from this work
adorn the Buddha's Pure Land,
repay the four great kindnesses above,
and relieve the suffering of
those on the three paths below.

May those who see or hear of these efforts
generate Bodhi-mind,
spend their lives devoted to the Buddha Dharma,
and finally be reborn together in
the Land of Ultimate Bliss.
Homage to Amita Buddha!

NAMO AMITABHA

南無阿彌陀佛

《尼泊爾文：彌蘭王問經》

Reprinted and donated for free distribution by
The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation
11F., 55 Hang Chow South Road Sec 1, Taipei, Taiwan, R.O.C.
Tel: 886-2-23951198 , Fax: 886-2-23913415
Email: overseas@budaedu.org.tw

Printed in Taiwan
1999 June, 5000 copies
NE006-1529

THE CORPORATE BODY OF THE BUDDHA EDUCATIONAL FOUNDATION
正法久住

《尼泊爾文：彌蘭王問經》

थुगु ग्रन्थ हानं छापे याना दान याःम्ह
द करपोरेट बडी अफ द बुद्ध एजुकेशन फाउण्डेशन
११ औं तल्ला ५५, हाङ चाउ एस. रोड, सेक्सन १,
ताइपेइ, ताइवान आर. ओ. सी.

(ताइवानय् पुनर्मुद्रण जूगु)
१९९९ अप्रिल, ५००० प्रति
NE006-1529